

DISSERTATIONS IN
**SOCIAL SCIENCES
AND BUSINESS
STUDIES**

KARI SYNBERG

***Muuttoliike
Syrjä-Venäjällä***

*Tapaustutkimus Kirovskista, Apatiitista ja
Nelidovosta*

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

Muuttoliike Syrjä-Venäjällä

KARI SYNBERG

Muuttoliike Syrjä-Venäjällä

Tapaustutkimus Kirovskista, Apatiitista ja Nelidovosta

Publications of the University of Eastern Finland
Dissertations in Social Sciences and Business Studies
No 8

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta
Joensuu 2010

Juvenes Print
Tampere, 2010
Sarjan vastaava toimittaja: FT Kimmo Katajala
Myynti: Itä-Suomen yliopiston kirjasto

ISSN (nid): 978-952-61-0203-0
ISBN (nid): 1798-5749
ISSN-L: 1798-5749
ISSN (PDF): 978-952-61-0204-7
ISBN (PDF): 1798-5757

Synberg, Kari

Muuttoliike Syrjä-Venäjällä. Tapaustutkimus Kirovskista, Apatiitista ja Nelidovosta
Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta, 2010

Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and
Business Studies, no 8

ISSN (nid.): 978-952-61-0203-0

ISSN (PDF): 978-952-61-0204-7

ISSN-L: 1798-5749

ISBN (nid): 1798-5749

ISBN (PDF): 1798-5757

Summary in English and Finnish

Dissertation

ABSTRACT

This research focus on voluntary migration between communities and areas, linked to the general development of and social changes in Russia. This work analyses selected populations' will to move, plans to move and the factors (determinants) that result in moving at local, regional and national levels in the 2000s. The case study areas of Kirovsk and Apatity (Murmansk region) and Nelidovo (Tver region) are settlements in which changes in communities and individuals' everyday lives have caused a population decline, as well as migration towards metropolises. This work connects two theoretical analysis frames: a system theoretical approach used in international migration research and a multi-causal theory of local spatial development. Based on these theoretical approaches, a multi-causal migration model has been developed that explains the causes of migration between areas. Using this model, it has been possible to identify the most essential determinants of migration in different contexts. Completed questionnaires from 1643 students and other inhabitants from the case study areas give insight on the factors affecting migration. This research shows that a rise in migration is affected by such factors as the development of a region and its living possibilities. The survey shows that many young people, as well as many well-educated inhabitants of the Russian periphery, want and probably also will move away, mainly to large urban centres. The inactive part of the population, such as retirees, usually cannot economically afford to move. The value of all types of migration programmes and administrative steering has been marginal in the opinion of survey respondents. This research also reveals that women are more active than men in internal migration, as well as in emigration across Russia's borders. This work shows that internal migration has not diminished in relative terms, but rather it continues in certain regions and communities on Russia's edge.

Keywords: geography, migration, multi-causal model of migration, restructuring, regional development

ABSTRAKTI

Tutkimus tarkastelee Venäjän yleiseen kehitykseen ja rakennemuutokseen liittyvää yhdyskuntien ja alueiden välistä vapaaehtoista maassamuuttoa. Tutkimus analysoi muuttohalukkuutta, muuttoaikeita ja muuttoon johtavia tekijöitä (determinantteja) paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla yhdyskuntatutkimuksen keinoin. Rakennemuutoksen vaikutukset näkyvät erityisesti elinkeinorakenteeltaan yksipuolisissa yhdyskunnissa, Venäjän syrjäseuduilla. Tutkimuksen tapaustutkimusalueet, Kirovsk ja Apatiitti Murmanskin alueella ja Nelidovo Tverin alueella, ovat yhdyskuntia, joissa yhteiskunnalliset muutokset ovat aiheuttaneet väestön vähenemistä sekä muuttoliikettä kohti metropolialueita. Tutkimus yhdistää kaksi teoreettista tarkastelukehikkoa: kansainvälisessä muuttoliiketutkimuksessa käytetyn järjestelmäteoreettisen lähestymistavan sekä tulkinnan paikallistalouksien spatiaalisesta kehityksestä. Näiden lähestymistapojen pohjalta on kehitetty multikausaalinen muuttoliikemalli, joka selittää alueiden välistä muuttoliikettä. Tutkimuksessa käytetyn multikausaalisen muuttoliikemallin avulla on erilaisten kontekstien kautta pystytty löytämään muuttoliikkeiden kannalta oleelliset determinantit. Erityisesti esille nousevat taloudellinen ja sosiaalinen konteksti sekä rakennemuutos, joka paikallisyhdyskunnan prosessien suodattumisen sekä yksilön toiveiden, tarpeiden ja valmiuksien kautta muokkautuu muuttoliikkeeksi. Tapaustutkimusalueilla tehty kyselytutkimus antaa tutkimuksen tuloksena käsityksen muuttoliikkeeseen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimus osoittaa, että muuttoliikkeen syntymiseen Venäjän syrjäseuduilla vaikuttavat useat eri tekijät, kuten alueiden kehityksen taso ja elämisen mahdollisuudet. Näiden tekijöiden painoarvo vaihtelee alueesta ja yhdyskunnasta toiseen. Kyselytutkimus osoittaa myös, että moni Syrjä-Venäjän nuorista sekä osa hyvin koulutetuista haluaa ja mahdollisesti myös muuttaa muualle, pääasiassa Venäjän suuriin keskuksiin. Ei-aktiivinen väestönosa kuten eläkeläiset eivät useinkaan taloudellisista syistä kykene muuttamaan ja erilaisten muutto-ohjelmien ja hallinnollisten ohjauskeinojen merkitys on vastaajien mukaan marginaalinen. Tutkimus kertoo lisäksi, että naiset ovat miehiä aktiivisempia sekä sisäisessä, että myös Venäjän rajojen ylittävässä muuttoliikkeessä. Tutkimus osoittaa, että sisäinen muuttoliike ei ole oleellisesti vähentynyt, vaan jatkuu edelleen alueellisesti ja yhdyskunnittain valikoiden Syrjä-Venäjällä.

Avainsanat: maantiede, muuttoliike, multikausaalinen muuttoliikemalli, rakennemuutos, aluekehitys

Harvey 1969:

“The concept of a system appears absolutely central for our understanding of explanation in geography.”

Ali-Vehmas 2005:

“Systeemiajattelu tarkastelee useimmiten toimijoiden ominaisuuksia ja tekoja ja näiden vaikutuksia suhteessa systeemin muihin toimijoihin.”

Esipuhe

Tämän tutkimuksen taustalla on paljolti työskentelyni Suomen ulkoasiainministeriössä vuosina 1995–2003 lähinnä viisumi- ja konsuliasioita hoitavana virkamiehenä. Tästä ajanjaksosta suurimman osan työskentelin Murmanskissa ja Moskovassa. Tuolloin tutustuin perinpohjaisesti ihmisten liikkuvuuteen liittyviin kysymyksiin hyvin monesta eri näkökulmasta. Jo silloin suunnittelin jatkotutkimuksen suorittamista, ja sainkin siihen hyviä vinkkejä monilta työtovereiltani. Tutkimus käynnistyi viimein vuonna 2005, joskin erilaisen muuttoliikkeisiin liittyvän materiaalin kerääminen alkoi jo tätä aikaisemmin. Osallistumiseni Joensuun yliopiston professori Markku Tykkyläisen vetämään ja Suomen Akatemian rahoittamaan tutkimushankkeeseen *Muuttuuko Venäjän pohjoisten periferioiden maantiede? (Does the Geography of the Russian Northern Peripheries Really Change?)* edesauttoi tämän tutkimushankkeen jäsentämisessä. Hankkeesta saatu taloudellinen tuki teki mahdolliseksi vuonna 2006 siirtymisen hankkeen työntekijäksi. Vuoden 2008 alussa siirryin maantieteen tutkijakoulun tutkijakoulutettavaksi. Tutkimuksen teossa tukena on ollut alusta lähtien ohjaajani, professori Markku Tykkyläinen, jolle kuuluukin suurin kiitos työn etenemisestä. Myös lukuisat kollegat niin Suomessa kuin Venäjällä ovat tukeneet tämän työni tekemistä. Erityisesti haluan kiittää dosentti Aleksander Zherenkovia Tverin yliopistosta ja tohtori Vladimir Didykiä Kuolan tiedekeskukselta, avusta, jota he antoivat tutkimuksen teon aikana. Ilman Aleksander Zherenkovin jatkuvaa kannustusta ja apua työ ei varmaankaan koskaan olisi valmistunut. Kyselytutkimuksen organisoimisesta haluan kiittää Dmitrii Spirovia ja Vladimir Uljanovia Nelidovosta, Liudmila Koptjaevia ja Aleksander Koptjaevia Kirovskista sekä Nina Izmodenovaa Apatiitista.

Lisäksi haluan kiittää erityisesti työni esitarkastuksesta ja viimeistelyohjeista dosentti Eira Varista ja dosentti Elli Heikkilää. Kiitän myös arvokkaista kommenteista Ilkka Lehtolaa, Jukka Oksaa ja Minna Piipposta Itä-Suomen yliopistosta sekä koko Akatemia-projektin tutkimusryhmäämme, eli Vesa Rautiota, Evgenia Prokhorovaa, Mattias Spiesiä ja Yrjö Myllylä. Kiitos kuuluu myös historia- ja maantieteiden laitoksen Paul Fryerille, Timo Pakariselle ja Olli Lehtoselle ja kaikille muille Itä-Suomen yliopistossa työtäni edistäneille henkilöille. Kiitän vielä Anni Hukkasta äidinkielen tarkastuksesta. Erityisen kiitoksen haluan antaa vielä Idahon yliopiston maantieteen professori Harley Johansenille, joka on useaan otteeseen konsultoinut työtäni tapaamisissamme sekä Marylandin yliopistosta tohtori Timothy Heleniakia saamistani tilastoista ja muusta materiaalista. Tutkimuksen aikana tapasin myös useita venäläisiä tutkijoita, joiden kanssa kävin pitkäjäisiä keskusteluja tämän tutkimuksen teemasta. Sain heiltä myös useita aiheeseen liittyviä artikkeleita ja julkaisuja, joista on ollut paljon hyötyä tutkimusta tehdessäni. Haluan kiittää avusta Ivan Aleshkovskia, Zhanna Zaynonchkovskayaa, Tatiana Nefedovaa, Andrei Treivishia, Lidia Bogdanovaa, Valdimir Iontsevia, Tatiana Marozovaa, Larissa Nekrasovaa, Svetlana Iakovlevaa sekä Rostislav Dushaevia ja Jevgeny Vasilevia. Myös kartografi Dmitrii Midorenko ansaitsee kiitoksen työni lukuisten karttojen editoinnista. Erityisesti haluan kiittää professori vielä Aleksander Alekseevia Moskovon yliopistosta: hänen kanssaan kävin useita keskusteluja ja hän tutustutti minut moniin venäläisiin muuttoliiketutkijoihin. Tutkimuksen tavoitteena on ollut tällä tavoin Venäjään liittyvissä muuttoliiketutkimuksessa esiintyvien diskurssien sijoittaminen järjestelmäteoreettiseen viitekehykseen sekä oman tutkimukseni puitteisiin. Oma pitkäaikainen kokemukseni Venäjästä ja yli 10-vuoden asumiseni Murmanskissa, Petroskoissa ja Moskovassa on vaikuttanut osaltaan tutkimuksen luonteeseen. Työn puutteista ja virheistä olen luonnollisesti vain itse vastuussa.

Tutkimuksen tekeminen on ollut monimutkainen ja ajoittain hankalakin polku. Päämäärään pääsemiseksi on minua auttanut erityisesti oma perheeni, puolisoni Anna, joka myös työskenteli usean kuukauden ajan avustajanani tallentaen kyselytutkimuksen lomakkeista tietoja tietokoneelle. Kiitos hänelle siitä, että hän on jaksanut katsoa taisteluani. Kiitos myös tyttärilleni Karoliinalle ja Lauralle sekä pojalleni Valtterille. Kiitoksia omille vanhemmilleni, Erkille ja Eilalle, jotka ovat kärsivällisesti katsoneet ponnistelujani.

Haluan vielä erityisesti muistaa ja kiittää avusta tämän tutkimuksen materiaalin keräämisestä läheistä ystävääni Oleg Oparinia Murmanskista. Hänen traaginen poismenonsa liikenneonnettomuudessa vuonna 2008 oli minulle henkisesti raskas kokemus.

Kangasniemellä, kauniina alkutalven päivänä 2010,

Kari Synberg

Sisällys

1. JOHDANTO.....	21
1.1 Tutkimusasetelma	21
1.2 Tutkimuksen rakenne	24
1.3 Keskeisiä käsitteitä	25
1.3.1 Muuttoliikkeiden luokittelua	26
1.3.2 Muuttajatypologia.....	28
1.3.3 Muuttoliikkeen mittaaminen ja sen taustatekijöitä	29
1.3.4 Muuttoliikkeen suuntautuminen ja sijaintitekijät	33
1.4 Tapaustutkimusalueet	35
2. TUTKIMUSMENELMÄT	40
2.1 Metodologia ja tutkimusaineisto	40
2.2 Kyselytutkimuksen analysointi	48
3. MUUTTOLIIKKEEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA VENÄJÄ	51
3.1 Muuttoliiketutkimuksen teoretisointi	51
3.2 Klassisia lähestymistapoja ja tutkimuksia	53
3.3 Keskeisiä post-klassisia muuttoliiketutkimuksia	64
3.3.1 Toimeentuloon liittyviä lähestymistapoja	64
3.3.2 Pääomia, hyvinvointia ja inhimillisiä tarpeita korostavia lähestymistapoja.....	67
3.3.3 Verkostoja korostavia lähestymistapoja	70
3.3.4 Alueellista vuorovaikutusta ja työvoiman uusintamista korostavia lähestymistapoja	71
3.3.5 Muuttoliikeprosessien ennustaminen	74
4. MUUTTOLIIKETEORIOIDEN YHDISTELMÄMALLIT	77
4.1 Kansainvälisen muuttoliikkeen yhdistelmämalli	77
4.2 Systemiteoreettinen lähestymistapa	79
4.3 Multikausaalinen muuttoliikemalli	81
4.4 Tutkimuskehikko	85
5. MURMANSKIN JA TVERIN ALUEIDEN MUOTOUTUMINEN	88
5.1 Alueiden yleiset kehitysprosessit	88
5.1.1 Murmanskin alue	88
5.1.2 Tverin alue	91
5.2 Alueiden väestöprosessit	93
5.2.1 Väestönkehitys	93
5.2.2 Keski-ikä ja sukupuolijakauma	97
5.2.3 Työssäkäynti	98
5.3 Alueiden taloudesta	104
5.4 Tapaustutkimusalueiden erityispiirteitä	109

5.4.1 Kirovsk ja Apatiitti	109
5.4.2 Nelidovo	115
5.5 Murmanskin ja Tverin alueiden mahdollisuudet	118
5.6 Tapaustutkimusalueiden kehittymisen vaikutukset kyselytutkimuksen valossa	125
5.6.1 Yhteiskunnallisen kehityksen vaikutukset	125
5.6.2 Investointien vaikutukset	127
6. VENÄJÄN MUUTTOLIIKKEESEEN VAIKUTTAVAT YLEISET PROSESSIT	134
6.1 Historialliset prosessit	134
6.2 Neuvostoliiton jälkeinen rakennemuutos	139
6.3 Alueelliset kehityserot ja ohjausjärjestelmät	143
6.4 Pohjoisten alueiden kehityskysymysten ohjailu	147
6.5 Muuttoliikesäännökset ja hallinto	152
7. TAPAUSTUTKIMUSALUEIDEN VÄESTÖ JA MUUTTOLIIKE YLEISEN VÄESTÖNKEHITYKSEN KONTEKSTISSA	158
7.1 Yleinen väestönkehitys muuttoliikkeen taustalla	158
7.1.1 Väestön määrä Venäjällä	159
7.1.2 Luonnollinen väestönkasvu	161
7.1.3 Työkäisen väestön määrä	165
7.1.4 Elinajanodote ja väestön vanheneminen	166
7.2 Kaupunkien ja maaseudun väestönkehitys	169
7.3 Muuttoliikkeen monisisältöinen vaikutus yhdyskuntiin	172
7.3.1 Siirtolaisuus ja tapaustutkimusalueelle muutto	172
7.3.2 Asuminen syntymäpaikkakunnalla	173
8. MUUTTOLIIKKEESEEN VAIKUTTAVAT SOSIAALIS- TALOUDELLISET KEHITYSEROT	179
8.1 Alueelliset kehityserot muuttovirtojen taustalla	180
8.2 Yritystoiminnan uudet järjestelyt ja investoinnit	186
8.3 Työvoiman rakenne ja ihmisten arjen realiteetit	197
8.4 Erilaistuneiden tuotannollisten yhteisöjen vaikutus muuttoliikkeisiin	202
8.5 Kehitysprosessit kyselytutkimusten näkökulmasta	206
9. SISÄINEN MUUTTOLIIKE	217
9.1 Alueet ja muuttovirrat	217
9.2 Tapaustutkimusalueiden muuttoliikkeiden geospaatialinen erilaisuus	228
9.3 Determinantit ja niiden muutosprosessit	231
9.3.1 Asuinpaikan valintaan vaikuttavia tekijöitä	231
9.3.2 Työntekijät ja työpaikka	235
9.3.3 Koulutus ja muuttoliike	243
9.4 Muuttamisen esteet kyselytutkimuksen perusteella	254
9.5 Mahdolliset muuttajat tapaustutkimusalueilla	264

9.5.1 Muuttohalukkuus ja ikä	264
9.5.2 Muuttohalukkuus ja sukupuoli	266
9.5.3 Koulutustaustan vaikutus muuttohalukkuuteen	270
9.5.4 Perheen merkitys muuttopäätöksen teossa	276
9.5.5 Muuttohalukkuus ja paikkatunne	278
10. OPISKELIJAT JA MUUTTOLIIKKEET	282
10.1 Opiskelijoiden paikkasidonaisuus	282
10.2 Tulevaisuudensuunnitelmat	286
10.3 Opiskelijat ja muuttamisen esteet	294
11. PÄÄTELMÄT	299
11.1 Venäjän yleinen kehitys ja ohjaujärjestelmät sekä muuttoliikkeet	300
11.2 Muuton motiivit	305
11.3 Tapaustutkimusalueiden tuotanto- ja yritystoiminnan järjestelyt	307
11.4 Opiskelijoiden muuttoliike	309
11.5 Muuttoliikkeiden tulevaisuuden näkymät tapaustutkimusalueilla	312
11.6 Tutkimuksen teoreettinen anti ja yhteenveto	314
11.7 Haasteita jatkotutkimuksille	317
LÄHTEET	318
LIITTEET	340
KARTTALIITTEET	375
АННОТАЦИЯ	379

KUVIOT

1. Pelkistetty muuttoliikemalli	22
2. Muuttoliike Venäjällä	27
3. Determinanttien muutosprosessi.....	32
4. Muuttoliiketutkimuksen lähestymistapoja	53
5. Gravitaatiomalli	56
6. Muuttoliikkeiden faktorimalli	60
7. Sosiaalinen uusintaminen tilassa	73
8. Kansainvälinen muuttoliikejärjestelmä	80
9. Muuttoliikeprosessin funktionaalinen malli	84
10. Tutkimuksen näkökulmat	86
11. Tapaustutkimusalueiden väestönkehitys vuosina 1959–2006 (1000 ihmistä)	95
12. Ikä- ja sukupuolijakauma Murmanskin alueella vuosina 1989 ja 2006 (%)	98
13. Palkkatulojen ja todellisten tulojen kehitys Tverin alueella vuosina 2007–2008 (%)	102
14. Murmanskin ja Tverin alueiden taloudellisen toiminnan rakenne	105
15. Murmanskin alueen teollisuuden tuotantorakenne vuonna 2004 ja arvioitu rakenne vuonna 2012 (% teollisuustuotannon määrästä)	107
16. Tverin alueen tuotantorakenne BKT:n mukaan jaettuna vuonna 2007 (%)	109
17. Nelidovon alueen kaivosten työntekijämäärä vuosina 1956–1996.....	116
18. Teollisuustuotannon volyyymi sektoreittain Nelidovossa (%) vuonna 2006	116
19. Tuotannon osuus Murmanskin alueella alueittain vuonna 2006 (%)	120
20. Investointien osuus Murmanskin alueella alueittain vuonna 2006 (%)	120
21. Lannoitteiden hintakehitysindeksi (US\$, 2000=100) vuosina 1970–2020	132
22. Kaupunkien kokonaisväestömäärä (%) jaoteltuna niiden asukasmäärän perusteella Venäjällä vuonna 2007	142
23. Väestön alueellisen kokonaisuutoksen komponentit	159
24. Venäjän erilaisia väestönkasvuennusteita vuoteen 2050 saakka	160
25. Yleinen väkiluvun ja työikäisen väestön määrän (vuosittainen) kehitys vuosina 1990–2025 (1000 ihmistä).....	166
26. Vastasyntyneen elinajanodote Venäjällä vuosina 1959–2006	167
27. Väestön ikäjakauma Venäjällä vuosina 1989 ja 2007.....	168
28. Väestön ikäjakauman ennuste Venäjällä vuonna 2050.....	168
29. Murmanskin ja Tverin alueiden osuudet Venäjän tuotantosektoreissa vuonna 2008.....	183
30. Tulojen jakauma Murmanskin ja Tverin alueilla (%) vuonna 2007	199
31. Venäjän kehitys, Scree Plot -testi (Nelidovo ja Kirovsk/Apatiitti)	212
32. Tulomuutto ja lähtömuutto Murmanskin alueella vuoden 2007 lopussa	225
33. Tulomuutto ja lähtömuutto Tverin alueella vuonna 2007.....	225
34. Venäjän alueiden välinen muuttoliike (rekisteröityminen tuloalueella) vuosina 1979–2006 (1000 ihmistä).....	227

35. Kyselytutkimukseen vastanneiden työntekijöiden asenteet esitettyihin työhön liittyviin väitteisiin (keskiarvoindikaattori) Nelidovossa, Kirovskissa ja Apatiitissa	237
36. Kyselytutkimukseen osallistuneiden halukkuus osallistua täydennyskoulutukseen (asukaslomake)	254
37. Muuttamisen esteet, Scree Plot -testi (Kirovsk, Apatiitti)	260
38. Kohdealueen kulttuuri ja uskontosidokset (muuttamisen esteet, histogrammi) ..	262
39. Paikkasidokset (muuttamisen esteet, histogrammi)	262
40. Liikkuvuuden rakenteelliset esteet (muuttamisen esteet, histogrammi)	263
41. Asumis- ja elinkustannukset (muuttamisen esteet, histogrammi).....	263
42. Kyselytutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden asuinpaikkakunnat	283
43. Muuttoliikkeeseen vaikuttavia yleisiä tekijöitä Syrjä-Venäjällä.....	300
44. Opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden muuttamiseen vaikuttavia tekijöitä.....	310
45. Yhteenveto Kirovskin/Apatiitin multikausaalisesta muuttoliikejärjestelmästä....	316
46. Yhteenveto Nelidovon multikausaalisesta muuttoliikejärjestelmästä	317

TAULUKOT

1. Muuttoliikkeisiin suoraan ja välillisesti vaikuttavia determinantteja	31
2. Opiskelija- ja asukaskyselyn aihepiirit	42
3. Kyselytutkimuksen vastaajien perustietoja	46
4. Kyselytutkimuksen analysointimenetelmä	49
5. Muuttoliikkeeseen vaikuttavia keskeisiä työntö- ja vetotekijöitä	63
6. Tutkimuksen tasot ihmisten elämismaailman kannalta	83
7. Murmanskin alueen alueellis-hallinnollinen kehitys vuosina 2000–2009	89
8. Väestökehitys ja muuttoliike Murmanskin ja Tverin alueilla vuosina 1989–2006 ..	94
9. Kyselytutkimukseen vastanneiden käsitykset väitteestä ”Väkiluku tulee kasvamaan” (%)	95
10. Kirovskista/Apatiitista sekä Nelidovosta poismuuttaneiden kohdealueet vuonna 2006.....	97
11. Työssäkäyvien määrä ja työttömyysaste Murmanskin ja Tverin alueilla vuosien 1990 ja 2008 välisenä aikana	99
12. Työvoiman rakenne Murmanskin ja Tverin alueilla (%) vuonna 2006	100
13. Keskipalkat ja keskieläkkeet Venäjällä ja tapaustutkimusalueilla vuonna 2006 (€)	101
14. Toimeentulominimin alla oleva väestönosa Venäjällä, Murmanskin ja Tverin alueilla vuosina 2004–2005 ja 2007 (%).....	103
15. Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon asukaslomakkeeseen vastanneiden ikäjakauma (%)	113
16. Nelidovon alueen teollisuuden työntekijämäärät vuonna 2007.....	117
17. Tverin alueen investointiprojektit vuodesta 2007 lähtien	123

18. Eri ikäluokkien käsitykset yhteiskunnallisen kehityksen vaikutuksesta muuttoliikkeeseen kyselytutkimuksen perusteella	126
19. Kyselytutkimukseen vastanneiden eri ikäluokkien käsityksiä vuoriteollisuuden ja investointeihin liittyvistä väittämistä Kirovskissa ja Apatiitissa (keskiarvo ja keskihajonta)	128
20. Kyselytutkimukseen vastanneiden eri ikäluokkien käsityksiä metsäsektoriin ja investointeihin liittyvistä väittämistä Nelidovossa (keskiarvo ja keskihajonta)	130
21. Ikäluokkien (15–19, 20–29, 30–39, 40–49, 50–59, yli 60-vuotiaat) tilastolliset erot Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksessa esitetyissä väittämässä Kruskal-Wallis testin perusteella	131
22. Ikäluokkien (15–19, 20–29, 30–39, 40–49, 50–59, yli 60-vuotiaat) tilastolliset erot Nelidovossa kyselytutkimuksessa esitetyissä väittämässä Kruskal-Wallis testin perusteella	132
23. Väestön jakautuminen Neuvostoliiton euroopan- ja aasianpuoleisiin osiin 1897–2002 (%)	136
24. Kaupunkien määrän kasvu Venäjällä vuosina 1926–2001	141
25. Aluetypologia kilpailukyvyyn ja alueen primäärin resurssin suhteen	146
26. Lainsäädännön vaikutus muuttopäätöksiin kyselytutkimuksen vastausten perusteella (%).....	154
27. Väestömäärä pohjoisilla ja niihin verrattavilla alueilla vuonna 2006	161
28. Lapsiluku kyselytutkimukseen vastanneilla naisilla Kirovskissa/Apatiitissa ja Nelidovossa (asukaslomake).....	163
29. Kyselytutkimukseen vastanneiden käsitykset väittämästä <i>Onko oma terveydentilani on hyvä?</i> (%)	164
30. Yli 15 000 asukkaan asutuskeskittymän väestödynamikka eräillä alueilla vuosina 1990–2002	170
31. Väestön asumisaika nykyisellä asumispaikkakunnalla Tverin ja Murmanskin alueilla sekä federaatiopiireissä (%) vuonna 2002	174
32. Syntymäpaikka ja asuinpaikka federaatiopiireittäin vuosien 1989 ja 2002 väestölaskentojen perusteella	176
33. Murmanskin ja Tverin alueella syntyneet ja heidän nykyiset asuinpaikkansa (federaatiopiireittäin) vuoden 2002 väestölaskennan perusteella (%)	176
34. Kyselytutkimukseen vastanneiden asuminen syntymäpaikkakunnalla ikäryhmittäin (%)	177
35. Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon asukkaiden aikaisemmat asuinpaikkakunnat kyselytutkimuksen perusteella	178
36. BKT asukasluvuun suhteutettuna vuosina 2001 ja 2007 (€)	182
37. Federaation ja federaatiopiirien budjettitulot, vienti ja tuonti Venäjällä vuonna 2006	184
38. Sosiaalis-taloudellinen aluejako ja erilaisia kehitystä kuvaavia mittareita	186

39. Suurten valtion ja kuntien omistamien yrityskompleksien yksityistäminen vuosien 1995–2007 välisenä aikana (yksikköä)	188
40. Kyselytutkimukseen vastanneiden työpaikat	189
41. Työnantajan merkitys ja toiminta kyselytutkimuksen vastausten perusteella suhteutettuna vastaajien toimialoihin (Kirovsk/Apatiitti)	191
42. Työnantajan merkitys ja toiminta kyselytutkimuksen vastausten perusteella suhteutettuna vastaajien toimialoihin (Nelidovo)	193
43. Kokonaisinvestoinnit vuosina 2000–2006 joillakin tutkimukseen liittyvillä Venäjän alueilla (milj. €)	195
44. Kokonaisinvestoinnit sektoreittain Venäjällä, Keski- ja Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä sekä Murmanskin ja Tverin alueilla vuonna 2007 (% alueen kokonaisinvestoinneista)	196
45. Venäjän kokonaistyövoiman jakautuminen sektoreittain vuosina 2004–2006 (%) sekä keskipalkka kuukaudessa vuonna 2006	197
46. Työssäkäyvä väestö koulutuksen perusteella jaettuna Venäjällä ja joillakin alueilla Keski- ja Luoteis-Venäjän federaatiopiireissä (%)	200
47. Venäjän kehitys, frekvenssitaulukko (%)	208
48. Venäjän kehitykseen liittyvät pääkomponenttianalyysin kommunaliteetit	210
49. Pääkomponenttien ominaisarvot ja selitysosuudet (Venäjän kehitys)	211
50. Venäjän kehitykseen liittyvät pääkomponentit Nelidovossa annettujen vastausten perusteella	213
51. Venäjän kehitykseen liittyvät pääkomponentit Kirovskissa ja Apatiitissa annettujen vastausten perusteella	214
52. Joitakin sosiaalisia indikaattoreita Moskovan, Pietarin, Murmanskin ja Tverin alueilla vuosien 1990 ja 2007 välisenä aikana	218
53. Muuttoliike talousalueittain vuosina 1979–1999	219
54. Väestötiheys (vuonna 2005) ja nettomuutto (vuosina 1993–2005) sosio-ekonomisen aluejaon perusteella	220
55. Muuttovoitto- ja muuttotappioalueet vuosina 1995–2005	221
56. Muuttoliikeperusteinen aluejako	223
57. Alueen sisäinen, alueiden välinen ja kansainvälinen muuttoliike Venäjällä ja Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä (tulo- ja lähtömuutto) vuosina 2000 ja 2006 ..	224
58. Alueiden välinen muuttoliike ikäluokittain Murmanskin ja Tverin alueilla, Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa sekä Lihoslavlissa vuonna 2006	229
59. Nettomuutto Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa vuosina 2002–2006	230
60. Nettomuutto Murmanskin ja Tverin alueitten ja joidenkin muiden alueiden välillä vuonna 2006	230
61. Opiskelijoiden asuinpaikan valintaan tulevaisuudessa vaikuttavat tekijät Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa	232
62. Asukkaiden asuinpaikkaan vaikuttavat tekijät Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa	234
63. Kyselytutkimukseen vastanneiden työpaikka sukupuolen mukaan	236

64. Kyselytutkimukseen vastanneiden työtätekevien asenteet joihinkin työhön liittyviin väitteisiin suhteessa sukupuoleen	239
65. Työssäkäyvien koulutustaso sukupuolen mukaan Venäjällä sekä Tverin ja Murmanskin alueilla vuonna 2007 (%)	243
66. Kyselytutkimukseen vastanneiden koulutustaso Nelidovossa sekä Kirovskissa/Apatiitissa	244
67. Kyselytutkimukseen vastanneiden koulutustausta suhteessa sukupuoleen Nelidovossa ja Kirovsk-Apatiitissa (%)	245
68. Koulutustaustan vaikutus Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksen väittämään ”Uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät”	247
69. Koulutustaustan vaikutus Nelidovossa kyselytutkimuksen väittämään ”Uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät”	248
70. Koulutustaustan vaikutus Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksen väittämään ”Teollisuuden modernisaation myötä joudun etsimään uusia töitä”	249
71. Koulutustaustan vaikutus Nelidovossa kyselytutkimuksen väittämään ”Teollisuuden modernisaation myötä joudun etsimään uusia töitä”	250
72. Koulutuksen vaikutus työskentelyyn uuden teknologian parissa Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksen perusteella.....	251
73. Koulutuksen vaikutus työskentelyyn uuden teknologian parissa Nelidovossa kyselytutkimuksen perusteella	252
74. Kyselytutkimukseen vastanneiden käsitykset työpaikan säilymisestä tulevaisuudessa (suhteessa vastaajien asuinpaikkaan)	253
75. Muuttamisen esteet, frekvenssijakaumien taulukko, Kirovsk/Apatiitti (%)	255
76. Muuttomatkan pituus (alueiden välinen muutto) Venäjällä vuosina 1989, 1994 ja 2002 (%)	257
77. Muuttamisen esteet, Kaiserin ja Barlettin testit	258
78. Muuttamisen esteet, muuttajien kommunaliteetit	258
79. Muuttamisen esteet, pääkomponenttien ominaisarvot ja selitysosuudet	259
80. Muuttamisen esteet, rotatoitu komponenttimatriisi	260
81. Pääkomponenttien nimeäminen (muuttamisen esteet)	261
82. Reliabiliteetti/Cronbachin Alfa (muuttamisen esteet)	261
83. Muuttohalukkuus seuraavan viiden vuoden aikana kyselytutkimuksen perusteella ikäryhmittäin (%) Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa	265
84. Naisten ja miesten osuudet (%) kokonaismuutosta, alueiden välisestä sekä kansainvälisessä muutosta Tverin ja Murmanskin alueilla, Nelidovossa, Kirovskissa ja Apatiitissa vuonna 2006	267
85. Kyselytutkimukseen vastanneiden miesten ja naisten muuttoaikomukset seuraavan viiden vuoden aikana Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa (%)	267
86. Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimukseen vastanneiden sukupuolten väliset erot muuttosuunnitelmissa seuraavan viiden vuoden kuluessa	268

87. Nelidovossa kyselytutkimukseen vastanneiden sukupuolten väliset erot muuttosuunnitelmissa seuraavan viiden vuoden kuluessa	268
88. Eri sukupuolten käsitykset kyselytutkimuksessa esitettyyn väittämään "Olen erityisen kiinnostunut muuttamaan pois alueelta, jos valtio tukee poismuuttoa" (asukaslomake)	269
89. Koulutustaustan vaikutus muuttosuunnitelmiin kyselytutkimuksen perusteella seuraavan viiden vuoden kuluessa Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa	271
90. Koulutustaustan vaikutus kyselytutkimukseen vastanneiden muuttohalukkuuteen Kirovskissa/Apatiitissa ja Nelidovossa (asukaslomake) ...	273
91. Kielitaidon ja palkkauksen merkitys ulkomaille muutettaessa suhteessa sukupuoleen (ristiintaulukointi) (asukaslomake, Kirovsk/Apatiitti)	274
92. Kielitaidon ja palkkauksen merkitys ulkomaille muutettaessa suhteessa sukupuoleen (ristiintaulukointi) (asukaslomake, Nelidovo)	275
93. Muuttosuunnitelmat tapaustutkimusalueilla seuraavan viiden vuoden kuluessa siviilisäädyn mukaan	277
94. Kyselytutkimukseen vastanneiden muuttosuunnitelmat seuraavan viiden vuoden kuluessa suhteessa lasten määrään	278
95. Kyselytutkimukseen vastanneiden tyytyväisyys elämäänsä asuinpaikkakunnalla suhteessa vastaajien syntymäpaikkakuntaan (ristiintaulukointi)	279
96. Kyselytutkimukseen vastanneiden loppuelämän asuminen Kirovskissa/Apatiitissa suhteutettuna vastaajien ikään	280
97. Kyselytutkimukseen vastanneiden loppuelämän asuminen Nelidovossa suhteutettuna vastaajien ikään	281
98. Syntymäpaikkakunta/rekisteröintipaikkakunta opiskelijakyselyn perusteella Kirovskissa, Apatiitissa, Nelidovossa ja Lihoslavlissa	284
99. Sukulaisten asuminen samalla paikkakunnalla	285
100. Yhteenveto paikkakunnista, joilla kaksi tai useampi opiskelija ilmoitti sukulaisiaan asuvan	286
101. Opiskelijoiden toivomat työskentelyalat valmistumisesi jälkeen (%)	287
102. Opintojen jatkamishalukkuus kyselytutkimuksen perusteella Kirovskissa/Apatiitissa, Nelidovossa ja Lihoslavlissa	288
103. Jatko-opintoja suunnittelevien opiskelijoiden opiskelupaikkakunnan valintaan liittyviä työntö- ja vetotekijöitä tapaustutkimusalueilla	288
104. Eri sukupuolten mielipiteet muuttamisesta Kirovskista/Apatiitista seuraavan viiden vuoden aikana Murmanskiin, Pietariin tai Moskovaan (ristiintaulukointi)	290
105. Eri sukupuolten mielipiteet muuttamisesta Nelidovosta seuraavan viiden vuoden aikana Tveriin, Pietariin tai Moskovaan (ristiintaulukointi)	292
106. Eri sukupuolten mielipiteet muuttamisesta Lihoslavlista seuraavan viiden vuoden aikana Tveriin, Pietariin tai Moskovaan (ristiintaulukointi)	293

107. Tapaustutkimusalueiden opiskelijoiden käsityksiä erilaisista heidän syntymäpaikkaansa, perheeseensä, sukulaisiinsa ja ystäviinsä liittyvistä väitteistä	295
108. Tapaustutkimusalueiden opiskelijoiden käsityksiä erilaisista asumispaikkaan liittyvistä väitteistä	297

KARTAT

1. Murmanskin ja Tverin alueet	36
2. Murmanskin alueen piirit, kaupungit ja väestötiheys hallinnollisilla alueilla	89
3. Tverin alueen kaupungit ja väestötiheys hallinnollisilla alueilla	91
4. Apatiitti-yhtiön ja sen tuotantolaitosten sijainti Kirovsk-Apatiitissa	110
5. Nelidovon alue ja taajamien sijainti	115
6. Tverin alueen liikennekäytävät	122
7. Taajamien väestön (asukasluku vähintään 15 000) kehittyminen vuosina 1989–2002	170
8. Alueiden koko matemaattisesti laskettuna BKT:n mukaan	182
9. Murmanskin alueen merkittävimmät tuotantorakenteeltaan yksipuoliset yhdyskunnat	203
10. Muuttoliikkeen suunta Venäjällä	221
11. Arvioitu nettomuutto vuodesta 2006 vuoteen 2026 (%)	228

VALOKUVAT

1. Kirovskin kaupungin läpi kulkeva rautatie ja suljettu rikastamo Anof-1	37
2. Näkymä Matrosovan kadulle Nelidovossa	39
3. Siirtotyövoimaa Tverin kaupungissa	66
4. Näkymä Kirovskin pääkadulta	69
5. Tyhjä asuintalo Kirovskissa	96
6. Matkamuistomyyjä Tverissä	104
7. Apatiitti-yhtiön pääkonttori Kirovskissa	111
8. Suljettu rikastamo ANOF-1 Kirovskissa	112
9. Jäinen aamu Kirovskin kaivoksen edessä, pakkasta kevättalvella -30C°	148
10. Moskovan metrossa yritysten mainoksia rekisteröitymisestä	157
11. Uusi ja vanha Moskova	180
12. Nelidovon hiilikaivos	235
13. Gidropressin tehdasrakennuksia	272

LIITTEET

1. Opiskelijalomake (suomenkielinen käännös)	340
2. Asukaslomake (suomenkielinen käännös)	349
3. Venäjän koulutusjärjestelmä	357
4. Nelidovon ja Kirovskin/Apatiitin alueellinen muotoutuminen ja muuttoliike	358

5. Venäjän väestönkehitys ja sen komponentit vuosien 1987 ja 2004 välisenä aikana	360
6. Uuden aluepolitiikan mukainen aluejako	361
7. Hallinnollinen ja alueellinen erittely Venäjällä, Luoteis-Venäjän ja Keski-Venäjän federaatiopiireissä sekä väestötiheys (km ²) (vuonna 2007).....	363
8. Venäjän kokonaisväestö ja työvoimaresurssit vuoden 2002 väestönlaskennan perusteella	364
9. Kaupunkiväestön kehitys Neuvostoliiton jälkeisenä aikana	364
10. Maaseutuväestön kehitys Neuvostoliiton jälkeisenä aikana	365
11. Väestönkehitys joillakin periferia-alueilla vuosina 1926–2007 sekä muutos (%) ja ennuste vuonna 2025 (1000 ihmistä)	365
12. Työvoiman määrä työntantajan juridisen muodon mukaan vuosina 1991–2006	366
13. Ulkomaalaisten investointien määrän kasvu vuosien 1996 ja 2005 välillä Venäjällä ja Luoteis-Venäjällä (milj. USD)	366
14. Tulokertymän jako, menot ja säästöt (%) Venäjällä vuosina 1992, 2000 ja 2006	367
15. Yksipuolisten yhdyskuntien toimialaluokittelu	367
16. Pääkomponenttianalyysin korrelaatiomatriisi (Nelidovo)	370
17. Pääkomponenttianalyysin korrelaatiomatriisi (Kirovsk/Apatiitti)	371
18. Rotatoidut rakennematriisit (Nelidovo ja Kirovsk/Apatiitti) (Venäjän kehitys)	372
19. Muuttamisen esteiden ja väliintulevien tekijöiden korrelaatiomatriisit sekä todennäköisyydet sille, että korrelaatiota ei ole (Kirovsk/Apatiitti)	374

KARTTALIITTEET

1. Joitakin hyödynnettäviä mineraaliesiintymiä Kuolassa	375
2. Venäjän aluekehitysministeriön mukainen aluetypologia	376
3. Pohjoinen Venäjä sekä siihen verrattavat alueet	376
4. Arvioitu alueittainen väestönkehitys (%) Venäjällä vuodesta 2006 vuoteen 2026	377
5. Tulomuutto- ja lähtömuuttoalueet	377
6. Venäjän monokaupungit ja merkittävimmän yritykset	378

1 Johdanto

1.1 TUTKIMUSASETELMA

Tämä tutkimus käsittelee Venäjän yleiseen kehitykseen liittyvää alueiden välistä vapaaehtoista maassamuuttoa yhdyskuntatutkimuksen keinoin. Tutkimuksen tavoitteena on analysoida erityisesti ihmisten muuttohalukkuutta, muuttoaikeita ja mahdolliseen muuttoon johtavia tekijöitä, determinantteja, paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla. Työssä kiinnitetään huomiota tapaustutkimusalueiden avulla Syrjä-Venäjän elinkeinorakenteeltaan yksipuolisiin yhdyskuntiin¹, joita venäläisessä tutkimuskirjallisuudessa kutsutaan usein myös monoprofiiliseksi tai monofunktionaaliseksi yhdyskunniksi. Jos yhdyskunnan olemassaolo ja toiminta perustuu luonnonvarojen hyödyntämiseen, sitä voidaan kutsua resurssiyhdyskunnaksi. Tutkimuksen keskiössä empiirisinä tutkimusalueina ovat pääosin Kirovskin ja Apatiitin kaupungit Murmanskin alueella² sekä Nelidovon kaupunki Tverin alueella. Tutkimuksessa käsitellään myös opiskelijoiden muuttoliikkeitä Lihoslavlín kaupungissa Tverin alueella. Alueet ovat luonteeltaan hyvin erilaisia, joka mahdollisti vertailuaineiston saamisen erityyppisistä alueista.

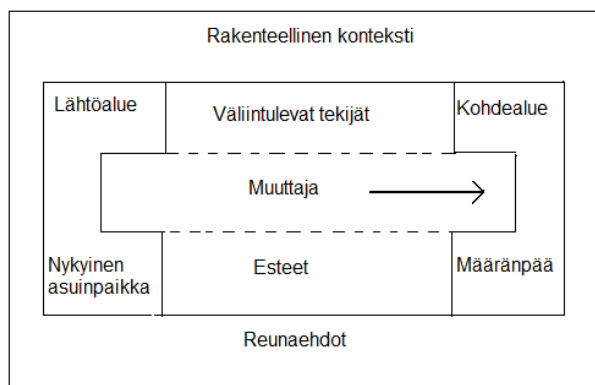
Muuttoliike voidaan käsitteenä ymmärtää joko laajasti tai kapeasti. Laajemmin ymmärrettynä muuttoliike tarkoittaa mitä tahansa asumiseen ja elämiseen liittyvää ihmisen tai ihmisryhmän fyysistä liikkumista paikasta toiseen. Tervämäen (1988: 349) mukaan muuttaminen tarkoittaa asuinpaikan maantieteellistä siirtämistä paikasta toiseen. Muuttoliikkeillä ymmärretään tässä työssä yksinkertaisesti ihmisten pysyväisluonteista fyysistä liikkumista asumistarkoituksessa yhden tai useamman hallinnollisen rajan ylitse silloin kun myös muuttajan kotikunta muuttuu. Pysyväisluonteisuus tarkoittaa suhteellisen pitkäaikaista fyysistä siirtymistä alueelta toiselle (Mangalam 1968: 8; Jackson 1986: 5; Korkiasaari & Söderling 2006: 3). Muuttaminen on pysyvää tai pysyväisluoteista, kun se kestää YK:n suositusten mukaisesti vähintään 12 kuukautta (Lee 1969: 285–286; Moiseenko 2004: 36). Pysyväisluoteisuus usein konkretisoituu rekisteröitymisillä uuteen asuinpaikkaan. Muuttoliiketutkimuksen tyypillinen ongelma on löytää sopiva tarkastelutaso. Ajallisia

---

¹ Yhdyskunta ymmärretään yhteisöksi, jolla on jonkinasteinen fyysinen ja yhteinen infrastruktuuri. Yhdyskunnan tunnusmerkit täyttävä yhteisö toimii rakennetuissa paikoissa. Yhdyskunnat ovat kyliä, kaupunkeja sekä tilapäisiä ja siirrettäviä yhdyskuntia (Tykkyläinen 1994: 13)

² Tässä tutkimuksessa alueesta käytetään myös termiä *oblasti* (englanniksi *province*). Joissakin suomalaissa tutkimuksissa käytetään myös termiä *lääni*, mutta sitä tässä tutkimuksessa vierastetaan. Venäläisten paikannimien kirjoittamiskäytännöt vaihtelevat tämän tutkimuksen lähdeoteoksissa. Tässä tutkimuksessa on käytetty niiden kirjoittamisen apuna Kerkko Hakulisen Paikannimet-kirjaa (2006). Translitteroinnissa taas on käytetty kansainvälistä (Venäjä-Englanti) translitterointia.

tasoja ovat historiallinen näkökulma, tämän hetken ja muuttohetken näkökulma sekä tulevaisuuden ennakointi. Muuttoliikkeiden tarkastelu voi tapahtua myös useammalla käsitteellisellä ja maantieteellisellä tasolla, joita Luukon (2001) sekä Korkiasaaren ja Söderlingin (2006) mukaan ovat mm. yksilön, alueen ja yhteiskunnan tasot tai valtion, maanosan ja koko maailman tasot. Muuttoliike jaetaan usein myös maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen (maastamuutto ja maahanmuutto). Voimakkaasti yksinkertaistaen muuttoliikkeet voidaan esittää, kuten White ja Woods (1980) ovat sen esittäneet, seuraavalla tavalla (kuvio 1):

Kuvio 1: Pelkistetty muuttoliikemalli (Lähde: White ja Woods 1980)

Kuviosta nähdään hyvin muuttoprosessiin liittyvät elementit, kuten lähtöalue, kohdealue ja erilaiset väliintulevat kausaaliset tekijät, esteet ja reunaehdot. Muuttoliikkeiden monimutkaisuuden ja dynaamisen rakenteen vuoksi ei ole kuitenkaan mahdollista muodostaa vain yhtä yleistä muuttoliiketeoriaa (Karjalainen 1986; Brettel & Hollifield 2000; Greenwood & Hunt 2003; Moiseenko 2004; Stalker 2006). Muuttoliiketeoriat perustuvat usein erilaisiin typologioihin ja malleihin, joiden taustalla on työntö- ja vetotekijöiden kombinaatioiden analysoiminen. Nämä työntö- ja vetotekijät ovat seurausta erilaisten sosiaalisten ja yhteiskunnan rakenteiden muutoksista sekä erilaisista vuorovaikutussuhteista ja usein ne ovat sidoksissa kansainvälisiin tekijöihin.

Sellaista muuttoliikkeeseen liittyvää järjestelmäteoreettista lähestymistapaa, jossa tarkastellaan samanaikaisesti monia syy- ja seuraussuhteita sekä huomioidaan alueiden välisen vuorovaikutuksen lisäksi paikallisten tekijöiden vuorovaikutus, kutsun tutkimuksessani *multikausaaliseksi muuttoliikemalliksi (multikausaaliseksi muuttoliikejärjestelmäksi)*. Tässä työssä, kuten myös joissakin muissa muuttoliiketeoreettisissa lähestymistavoissa, ei kiinnitetä huomiota vain ihmisten tai ihmisryhmien liikkuvuuteen, vaan huomioon otetaan myös muu liikkuvuus, kuten talouden liikkeet ja informaatiovirrat sekä näiden suhde maantieteellisiin, poliittisiin, yksilöllisiin ja kulttuurillisiin tekijöihin (Greenwood & Hunt 2003; Bijak 2006; Stalker

2006). Contin ja Giaccarian (2006) mukaan alueella tapahtuvaa toimintaa, jossa erilaiset kollektiiviset toimijat ja yksilöt (ihmiset, ihmisryhmät, ihmisten yhteenliittymät) pelaavat sosiaalista peliään, voidaan kutsua järjestelmäksi. Järjestelmän toimijat voivat myös olla talouteen liittyviä (yritykset ja yritystoiminta), julkisoikeudellisia (aluehallinto, paikallishallinto) tai erilaisia sekoituksia (koulutusorganisaatiot, kehittämissyhtiöt, ammattiliitot, kirkko tai yrittäjäjärjestöt). Jotkut näistä perustuvat myös ei-formaaliseen kanssakäymiseen (sosiaaliset verkostot) ja jotkut etnisyyteen, sukupuoleen tai muuhun sosiaaliseen identiteettiin. Hailan (2007: 186) mukaan järjestelmästä puhuttaessa on tärkeää huomioida lisäksi sen raja- ja keskeisten elementtien ja niiden välisten vuorovaikutusten identifiointi. Tämä työ etenee keskeisten elementtien ja teemojen läpi yksi kerrallaan, yhdistäen sen tutkimuksen kannalta tärkeän kysymyksen, muuttoliikkeen, ympärille. Tämän toivotaan tuovan uudenlaisen näkökulman Venäjää käsittelevään muuttoliiketutkimukseen.

Tämä tutkimus keskittyy Venäjän alueiden väliseen muuttoliikkeeseen. Alueen perustana ovat Venäjän perustuslaissa³ määritetyt valtion hallinnolliset subjektit, joiden määrä on hallinnollisten muutosten takia vähentynyt 88:sta 84:ään tutkimustyön tekemisen aikana (Rosstat 2008a; 2008b). Tutkimuksen apuna käytetään myös muita alueellisia jakoja, kuten jakoa federatiivisiin piireihin⁴, sekä alueiden kehityseroihin perustuvia aluejakoja. Näissäkin temaattisissa aluejaoissa taustalla ovat hallinnolliset subjektit. Tutkimus ei kohdistu yhden hallinnollisen subjektin sisällä tapahtuvaan muuttoliikkeeseen eikä kansainväliseen valtion rajojen ylittävään muuttoliikkeeseen (siirtolaisuuteen), vaikka ne nousevat esille mm. tutkimuksessa käytetyissä tilastoissa, eikä niitä siksi voi sulkea pois kokonaan. Tämä analyysi ei myöskään käsittele alueiden välistä pendelimuuttoliikettä, syrjäseutujen siirtokuntiin liittyviä komennusjärjestelmiä tai vuorotyöjärjestelmiä, vaikka niitä voidaankin pitää ainakin jossakin määrin alueiden välisinä muuttoliikeilmiöinä (Kritz & Zlotnik 1992: 3). Edellä mainitut ilmiöt liittyvät kuitenkin kiinteästi mm. syrjäisten luonnonvarojen hyödyntämiseen, ja nämä ilmiöt ovat keskeisesti vaikuttamassa Venäjällä alueiden kehittymiseen.

Tutkimuksen tavoitteena on saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten Venäjän yleinen kehitys ja hallinnolliset ohjausjärjestelmät ovat vaikuttaneet muuttoliikkeeseen erityisesti syrjäisissä yhdyskunnissa?

---

³ Venäjän voimassa oleva perustuslaki nk. *Jeltsinin perustuslaki* (Конституция Российской Федерации), vahvistettiin kansanäänestyksellä joulukuussa 1993. Alkuperäisen lain mukaan Venäjän Federaatio on jaettu 89 federatiiviseen subjektiin, joista Murmanskin oblasti on yksi. Lakiin on tehty tämän jälkeen lisäyksiä, joiden perusteella subjektien määrä väheni vuoden 2008 aikana 84:ään (Venäjän perustuslaki 2009).

⁴ Tutkimusajankohtana federatiivisia piirejä oli 7, mutta 19.1.2010 Venäjän presidentti Medvedev antoi määräyksen, jolla Eteläinen federaatiopiiri jaettiin kahtia Eteläiseen ja Kaukasian federaatiopiireihin (Prezident Rossii 2010). Tämä jako ei näy kuitenkaan tässä työssä.

- 2. Mitkä ovat muuttoliikkeitä aikaan saavat determinantit ja muuttoliikejärjestelmät tutkimusalueilla?*
- 3. Miten tutkimusalueiden tuotanto- ja yritystoiminnan järjestelyt vaikuttavat muuttoliikkeeseen?*
- 4. Mitkä seikat vaikuttavat opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden muuttoliikkeeseen?*
- 5. Millaiset ovat muuttoliikkeen tulevaisuuden näkymät tutkimusalueilla?*

Oleellista tutkimuskysymyksissä eivät kuitenkaan ole Kirovsk, Apatiitti tai Nelidovo sellaisenaan, vaan joukko muuttoliikkeeseen liittyviä teoreettisia ja empiirisiä kysymyksiä, joihin pyritään samaan vastauksia tapaustutkimuspaikkakuntia analysoimalla. Toisaalta kullakin yhdyskunnalla on yhteiskunnallisessa rakenneuudoksessa omat lähtökohtansa, jotka vaikuttavat muutoksen lopputulokseen ja seuranneisiin muuttoliikkeisiin. Erilaiset sektorispesifiset ja tilaspesifiset ilmiöt tekevät tämän tutkimuksen haastavaksi, koska ne ovat maantieteellisessä mielessä suhteellisesti rakentuneita ja suhteessa eri alueiden välisiin vuorovaikutuksiin. Venäjän sisäisiin muuttoliikkeisiin liittyvät työntekijät ovat voimakkaimpia alueilla, jotka ovat kilpailukyvyttömiä vapaan markkinatalouden olosuhteissa. Työntekijät korostuvat myös silloin, kun alueella on rakenteita, jotka ovat luonteeltaan syrjäalueiden taloudelle, esimerkiksi yhdyskuntien tuotantorakenteen yksipuolisuus tai hankalat luonnon- ja elinolosuhteet. Vetotekijät ja tulomuutto ovat tyypillisiä alueille, joissa tuotantotekijöiden sijainti on joko hyötynyt taloudellisesta muutoksesta, tai joissa sijaitsee uudenlaista ja kehittyvää taloudellista aktiviteettia, kuten öljy- ja kaasuteollisuutta (Jackson 1986; Aleshkovskii 2007). Tässä tutkimuksessa otetaan huomioon sekä työntö- että vetotekijöiden olemassaolo lähtö- ja kohdealueilla. Lisäksi tutkimuksessa kiinnitetään huomiota myös henkilökohtaisiin tekijöihin, kuten muuttohalukkuuteen tai perheeseen liittyviin velvollisuuksiin sekä väliintuleviin ja erilaisiin muuttamista hankaloittaviin tekijöihin, esimerkiksi muuttokustannuksiin ja lainsäädäntöön.

1.2 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tutkimus koostuu 11 luvusta (kappaleesta) ja useista alaluvuista. Luvussa 1 esittelen tutkimusalueen, tutkimusongelmat ja tutkimuksen päätavoitteet sekä nostan esille keskeisiä käsitteitä. Luvussa 2 käsittelen työn tutkimusmenetelmiä sekä työhön liittyvää kyselytutkimusta. Luvun tarkoituksena on suhteuttaa tämä tutkimus yleiseen tapaustutkimuksen perinteeseen. Luvussa 3 tarkastelen tämän työn kannalta merkittäviä muuttoliiketutkimuksia ja pyrin tarkastelemaan niitä Venäjä-tutkimuksen valossa. Luvun tarkoituksena on nostaa esille muuttoliiketutkimuksia ja lähestymistapoja, joiden keskeiset lähtökohdat esiintyvät tämän työn muissa luvuissa. Luvussa 4 perehdyn tämän tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja kerron multikausaalisesta muuttoliikemallista.

Murmanskin ja Tverin alueiden sekä Kirovskin, Apatiitin ja Nelidovon alueellista muotoutumista ja tulevaisuuden näkymiä tarkastelen luvussa 5. Luvussa 6 käsittelen erilaisia Neuvostoliittoon ja Venäjään liittyneitä ja liittyviä prosesseja, joilla on ollut vaikutusta muuttoliikkeisiin. Käsittelen luvussa myös erilaisia Venäjän alueellisia ohjausjärjestelmiä sekä muuttamiseen liittyvää lainsäädäntöä. Luvussa 7 käsittelen muuttoliikkeiden merkitystä Venäjän ja sen alueiden väestönmuutoksissa. Luvussa 8 tarkastelen alueellisia kehityseroja ja niiden vaikutuksia muuttoliikkeisiin. Nostan tässä luvussa esille Venäjän erityisolosuhteita, kuten tuotantotoiminnan yksipuolisuuden joillakin alueilla, sekä sen merkityksen kehitykselle. Luvussa analysoin myös kyselytutkimukseen vastanneiden käsityksiä Venäjän yleisistä kehitysprosesseista. Luvussa 9 tarkastelen Venäjän sisäistä muuttoliikettä ja pyrin kyselytutkimuksen vastausten avulla nostamaan esille keskeisiä muuttamiseen vaikuttavia tekijöitä. Tarkastelen luvussa myös kyselytutkimukseen vastanneiden muuttohalukkuutta. Luvussa 10 keskityn Kirovskin, Apatiitin, Nelidovon ja Lihoslavlilin opiskelijoiden kyselytutkimukseen vastanneiden muuttohalukkuuteen ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Luvussa 11 arvioin tutkimukseni antia ja millaisia ovat Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon muuttoliikejärjestelmät tämän tutkimuksen valossa. Lisäksi pohdin, miten onnistuin tutkimustehtävässäni ja mitä olisi ollut syytä tehdä toisin. Tarkastelen tutkimustuloksia myös suhteessa teoriaan ja pohdin, mikä tutkimukseni teoreettinen anti on ja miten hyvin multikausaalinen muuttoliikejärjestelmä lähestymistapana soveltuu yhden maan sisäisen muuttoliikkeen tutkimukseen. Tässä luvussa esitän myös tutkimuksen yhteenvetona Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon multikausaalisen muuttoliikemallin kuviona. Pohdin luvussa myös jatkotutkimuksen tarvetta.

1.3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen kuuluu tutkimuksen keskeisten käsitteiden esittely, luokittelu ja määrittely (Haaparanta & Niiniluoto 1986; Sayer 1992). Käsitteet ovat myös työssäni muuttoliiketutkimuksessa työkaluja, joiden avulla voidaan nimetä erilaisia esiin tulevia ilmiöitä. Muuttoliiketutkimuksissa nousee esille paljon erilaisia käsitteitä varsinkin, kun tarkasteluun otetaan mukaan myös venäläisen muuttoliiketutkimuksen traditio. Joidenkin käsitteiden suomenkielisen nimen yhteyteen on liitetty sulkuihin niiden englanninkielinen tai venäjänkielinen vastine helpottamaan käsitteen ymmärtämistä.

Tutkimuksen otsikossa puhutaan *Syrjä-Venäjistä*, jolla tarkoitetaan Venäjän syrjäseutua. Syrjä-Venäjä on tässä tutkimuksessa yhteydessä Venäjän sanaan *krai* (край) ja sen merkitykseen takamaana, periferiana. Sen vastakohta metropoli, ydinalue ei ole niinkään sidoksissa tiettyyn paikkaan tai kaupunkiin, vaan kykyyn yhdistellä erilaisia elementtejä ja toimintoja tilassa. Metropoliin liittyy myös valta ja kontrolli, jotka taas Syrjä-Venäjältä puuttuvat. Syrjäseutu voi sijaita myös maantieteellisesti

lähellä (lähiperiferia, välitön periferia) metropolista katsottuna, mutta alue on perifeerinen sosiaalis-taloudellisten tekijöiden suhteen verrattuna ydinalueisiin. Alue voi sijaita myös kaukana (kaukoperiferia) ydinalueesta.

1.3.1 Muuttoliikkeiden luokittelua

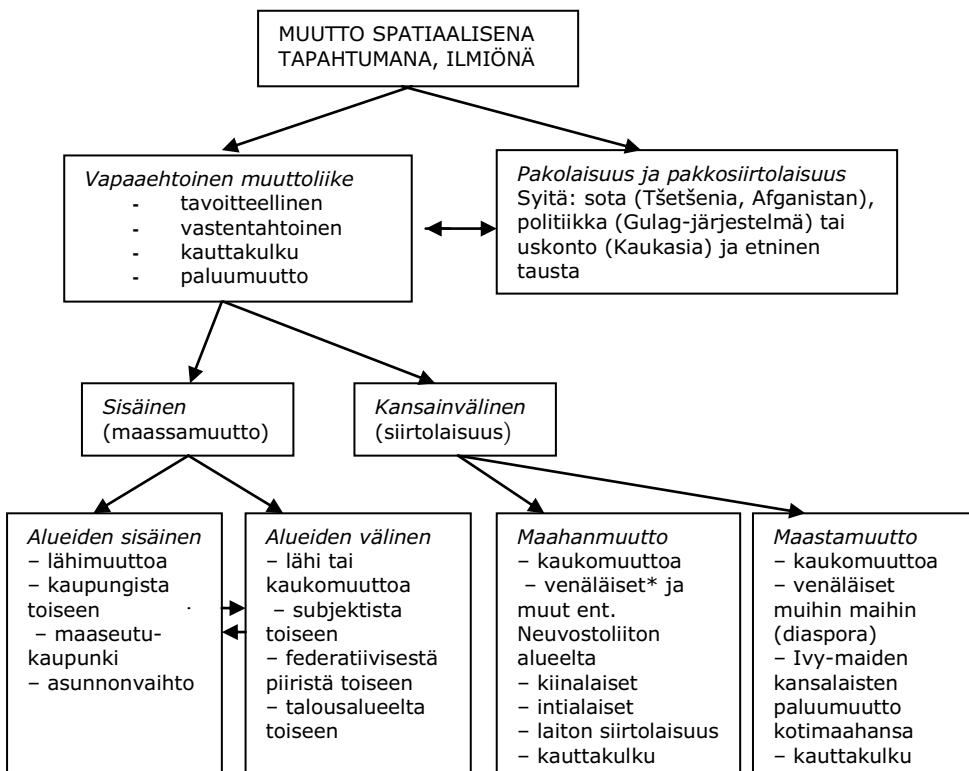
Muuttoliikkeet voidaan jakaa niiden luonteen mukaisesti erilaisiin ryhmiin. Muuttoliikkeet voidaan jakaa suhteessa kansallisvaltioihin joko maan *sisäiseen muuttoliikkeeseen* (maassamuuttoon) tai *kansainväliseen muuttoliikkeeseen*, joka tapahtuu yli kansallisten valtiorajojen. Tällöin puhutaan usein *siirtolaisuudesta*. Etäisyys (distance) on ajan ja perseption näkökulmasta suhteellinen käsite kohde- ja lähtöalueen välillä, ja kehityksen myötä se muuttuu. Muuttoliikkeitä voidaan tarkastella myös muuttomatkan pituuden suhteen, jolloin puhutaan *lähimuutosta* tai *kaukomuutosta/kaukosiirtolaisuudesta* (Korkiasaari 1991: 108). Usein jakoperusteena käytetään muuttoliikettä suhteessa muuttajan omaan haluun ja tahtoon. Tällöin puhutaan *vapaaehtoisuudesta*, *vastentahtoisuudesta* tai *pakkoluonteisuudesta*. Vapaaehtoinen muuttoliike on pääsääntöisesti tavoitteellista muuttoliikettä (*target migration, innovative migration*), mutta se voi olla myös vastentahtoista muuttoliikettä (*reluctant, conservative migration*) tai jopa pakkoluonteista muuttoliikettä (*forced migration*) (Söderling 1988; Gradirovskii & Lopuhina 2003; Korkiasaari & Söderling 2006). Vastentahtoisen ja pakkoluonteisen muuttoliikkeen välillä on vain hienoinen sävyero ja usein ne tarkoittavatkin käytännössä samaa asiaa. Vastentahtoinen muuttoliike tarkoittaa sitä, että ihmiset joutuvat muuttamaan nykyisestä asuinpaikastaan, koska alueen niin kutsutut normaalit (taloudelliset, ekologiset, sosiaalis-kulttuurilliset, etniset tai poliittiset) elinolosuhteet tai muut tekijät ovat muuttuneet merkittävästi. Tällöin myös muuttopäätöksiin vaikuttavien työntekijöiden määrä on kasvanut suhteessa kohdealueen vetotekijöihin. Tyypillinen esimerkki tällaisesta tilanteesta on Sahalinin tai Kamtšatkan niemimaan seismologisen aktiivisuuden kiihtyminen, jonka seurauksena ihmiset muuttavat vastahakoisesti toiselle paikkakunnalle. Pakkoluonteinen muutto tulee kyseeseen myös silloin, kun esimerkiksi avioliiton yhteydessä puoliset ovat kotoisin eri paikkakunnilta, jolloin toinen puolisoista joutuu muuttamaan toisen puolison asuinpaikkakunnalle.

Pakkoluonteisen muuttoliikkeen ääripäänä ovat pakolaisuus tai joissakin tapauksissa väestön pakkosiirrot (pakkosiirtolaisuus). Pakolaisuus on määritelty YK:n vuoden 1951 Genevessä solmitussa pakolaisten oikeusasemaa koskevassa sopimuksessa⁵. Pakkosiirtolaisuuden juuret Venäjällä liittyvät massiiviseen väestön siirtymiseen syrjäseuduille ja Venäjän pohjoisille alueille Neuvostoliiton aikana. Yksi esimerkki on valmistuneiden korkeasti koulutettujen pakkomuuttojärjestelmä

---

⁵ YK:n pakolaisuuden määritelmä vuodelta 1951: Pakolainen on henkilö, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta (Korkiasaari & Söderling 2006: 4).

(*raspredelenie*⁶), jonka tarkoituksena oli taata syrjäisille alueille tarvittava määrä asiantuntijoita (esimerkiksi insinöörejä, tekniikoita, arkkitehteja, opettajia ja lääkäreitä). Pakkosiirtolaisuuden ääriesimerkkinä oli Neuvostoliiton Gulag-järjestelmä (juontaa juurensa sanoista *Glavnoje upravlenije lagerej* eli leirihallitus), jossa väestöä siirrettiin erilaisille työleireille, usein elämisen kannalta hankaliin olosuhteisiin (Ivakhnyuk 2009). Gradirovskin ja Lopuhinan (2003) mukaan pakolaisuuden ja pakkosiirtolaisuuden erona on Venäjällä vain kansalaisuus, kun kyse on Venäjän tai Neuvostoliiton kansalaisesta, kyseessä ei ole pakolaisuus. Kuten Pilkington (1988: 12) on todennut, jako vapaaehtoiseen ja pakkoluonteiseen muuttoliikkeeseen on teennäistä, vaikka tätä jakoa on usein käytetty muuttoliiketutkimuksessa jonkinlaisena jakolinjana. Seuraava kuvio (kuvio 2) kertoo yksinkertaisessa muodossa Venäjän muuttoliikkeiden jaottelua niiden luonteen mukaisesti eri lohkoihin.

*Kyseessä on hyvin usein paluumuutto, entiselle kotiseudulle tai jollekin muulle alueelle. Venäjän hallituksella on myös tähän liittyvä ohjelma.

Kuvio 2: Muuttoliike Venäjällä (Lähteet: Korkiasaari & Söderling 2006; Iudina 2007)

⁶ *Raspredelenie* oli Neuvostoliitossa pääasiassa vuosina 1950–1970 käytetty hallinnollinen järjestelmä ja sitä sovellettiin erityisesti yliopistojen ja ammatillisten koulujen tutkinnon suorittaneisiin (mutta myös muuhun pätevään työvoimaan), jotka olivat velvollisia muuttamaan korvaukseksi opiskelusta 3–4 vuodeksi toiselle paikkakunnalle (Ivakhnyuk 2009).

Venäjällä muuttoliikkeen vapaaehtoisuuteen liittyy kiinteästi lainsäädäntö. Neuvostoliiton hajoamisen (vuonna 1991) ja uuden, vuonna 1993 hyväksytyt perustuslain myötä *asumislupa (propiska*⁷) ja *asumisrajoitukset (limitchik*⁸) periaatteessa poistuivat. Perustuslain 27 artiklassa sanotaan, että jokaisella, joka laillisesti asuu Venäjän federaatiossa, on oikeus vapaaseen liikkuvuuteen ja oikeus valita vapaasti asuinpaikkansa.

Venäjällä tutkijat puhuvat usein *organisoidusta* ja *organisoimattomasta muuttoliikkeestä* (Hartsenko 2007: 179). Organisoitu muuttoliike tarkoittaa sitä, että se toteutetaan valtiovallan kontrollissa tai se on valtion lainsäädännön ja ohjeistuksen mukaista ja sillä pyritään toteuttamaan valtiovallan tavoitteita (Zaynonchkovskaya *et al.* 2007). Neuvostoliiton aikana organisoitua muuttoliikettä kuvaa hyvin nk. *Orgnabor-järjestelmä*, jolla pyrittiin takaamaan syrjäisten alueiden teollisuuden työvoimatarve. Järjestelmää sovellettiin vuosina 1930–1970 ja se perustui työvoiman järjestelmälliseen henkiseen ja taloudelliseen painostukseen, jolla väestöä saatiin siirtymään syrjäisille alueille (Ivakhnyuk 2009: 7).

1.3.2 Muuttajatypologia

Korkiasaari ja Söderling (2006) ovat luokitelleet muuttoliikkeiden ohella muuttajat myös erilaisiin ryhmiin. Erilaisia muuttajaryhmiä ovat mm. pysyvät siirtolaiset (uudisasukkaat), tilapäiset työmuuttajat, vierastyöläiset, kausityöläiset ja sopimustyöläiset, korkeasti koulutetut ja liike-elämän ns. business-muuttajat, luvottomat/laittomat/rekisteröimättömät siirtolaiset, pakolaiset, turvapaikanhakijat, perheenjäsenet, ”päämiehen” mukana tai myöhemmin perheenyhdistämisen seurauksena muuttavat ja paluumuuttajat. Florinskaian (2001; ks. myös Ivakhnyuk 2009) on puolestaan jakanut venäläiset työperäiset muuttajat kolmeen ryhmään, joita ovat kaupalliset (*zelnoki*) muuttajat, työsopimuksen perusteella muuttavat ja rakentajat. Kaupalliset muuttajat ovat niitä, joiden tavoitteena on liiketoiminnan harjoittaminen muuttokohteessa. Tällöin muuton taustalla on liiketoiminnan harjoittamismahdollisuuksien ohella odotetut palkkatulot. Liiketoiminta voi olla myös sellaista, että tavoitteena on ostaa kulutustavaroita muuttokohteessa ja myydä niitä sitten entiselle kotiseudulle sukulais- ja ystävaverkoston kautta. Rakentajat muuttavat pääsääntöisesti alueille, joissa on käynnissä paljon rakennustoimintaa. Osa muuttajista muuttaa solmitun työsopimuksen perusteella, jolloin tuleva palkka on jo tiedossa.

Työni kannalta erityisen kiinnostava on Taylorin (1969: 116–124) *maassamuuttajatyypologia*, koska se perustuu taantuviin kaivosyhdyskuntiin. Taylorin ryhmittely pohjautui kahteen pääkriteeriin eli siihen, kuinka määrätietoisesti muuttajat pyrkivät elämässään eteenpäin (*aspiration*) ja missä määrin he ovat kiintyneitä tai sidoksissa

---

⁷ Propiska-järjestelmä tarkoitti pysyvää rekisteröitymistä jollekin alueelle (Ivakhnyuk 2009).

⁸ Limitchik-järjestelmässä taas jollekin ihmisille myönnettiin väliaikainen, määräaikainen oleskelulupa jollekin alueelle. Määräaikaisuus perustui usein määräaikaiseen työntekoon kyseisellä alueella (Lonkila & Salmi 2007: 687).

lähtöympäristöön (*dislocation*) (ks. myös Korkiasaari 1991). Jälkimmäinen kriteeri liittyy läheisesti henkilöiden juurettomuuteen, turhautuneisuuteen ja riittämättömyyden tunteisiin. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat vastentahtoiset muuttajat (*resultant migrants*), jotka joutuvat muuttamaan työn tai taloudellisten syiden vuoksi. Näille henkilöille muutto on vaihtoehto esimerkiksi työttömyydelle tai toimeentulovaikeuksille. Taylorin mukaan heillä on kuitenkin vahvat siteet lähtöalueeseensa eivätkä he kokeneet itseään turhautuneiksi tai olleet tyytymättömiä ympäristöönsä. Vastentahtoisuus korostuu silloin, kun vain osa perheestä joutuu muuttamaan pakon sanelemana. Tähän ryhmään kuului Taylorin (1969: 120–124) tapaustutkimusalueella Durhamin alueella Englannissa 56,2 % muuttajista. Eteenpäin pyrkijät (*aspiring migrants*) ovat sellainen ryhmä henkilöitä, joille muutto antaa mahdollisuuden ja keinon toteuttaa omia tavoitteita, pyrkimyksiä ja kunnianhimoa. Nämä henkilöt olivat monessa suhteessa tyytymättömiä elinoloihinsa ja -ympäristöönsä ja halusivat jotain erilaista ja aineellisesti parempaa itselleen ja lapsilleen. Tähän ryhmään kuuluvat myös ne muuttajat, joiden perheenjäsen, esimerkiksi puoliso, on tyytymätön elinolosuhteisiin. Tähän ryhmään kuului 21,3 % Taylorin tapaustutkimusalueen muuttajista. Kolmantena ryhmänä ovat juurettomat muuttajat (*dislocated migrants*), joiden sosiaaliset siteet lähtöyhteisöön ovat vähäiset. Tyypillisiä tähän ryhmään kuuluvia ovat avioliiton tai opiskelun myötä alueelle muuttaneet. Osa muuttajista asettaa muuttamiseen suuria odotuksia esimerkiksi, kun kyseessä on vastavalmistunut opiskelija. Tähän ryhmään Taylorin mukaan kuului 18,3 % muuttavista. Viimeisenä, määrällisesti pienimpänä ryhmänä (4,2 % muuttajista), Taylor mainitsee seurannaismuuttajat (*epiphenomenal migrants*), joilla muutto oli seurausta erilaisista henkilökohtaisista elämäntapahtumista (avioero, omaisen kuolema, epäonnistuminen yms.) (Taylor 1969; cit. Korkiasaari 1991: 109).

1.3.3 Muuttoliikkeen mittaaminen ja sen taustatekijöitä

Keskeisiä käsitteitä muuttoliiketutkimuksessa ovat määrälliset tekijät (*quantity factors*) ja laadulliset tekijät (*quality factors*). Määrällisiä tekijöitä voidaan mitata absoluuttisesti tai suhteellisesti. Muuttovirtoja kuvattaessa absoluuttiset muuttajat näyttävät niiden ihmisten määrän, joille kohdealue tutkittaessa tulo- ja lähtömuuttoa on vetovoimainen tai sellainen, että alueen positiiviset tekijät ovat negatiivisia suuremmat. Absoluuttiset muuttajat kertovat myös niiden ihmisten määrän, joiden mielestä elämä alueella ei ole tyydyttävää. Absoluuttiset muuttajat kuvaavat siis todellisia muuttovirtoja. Näitä muuttovirtoja kuvataan pääosin erilaisilla parametreilla, kuten *tulomuutto* (*inflows*), *lähtömuutto* (*outflows*), *nettomuutto* (*netmigration*) ja *kokonaismuutto* (*gross migration*) tai *nettomuuttokerroin* (*netmigration coefficient*). Tulomuutolla tarkoitetaan hallinnollisesti tai joillakin muilla kriteereillä määritellylle alueelle muuttaneiden ihmisten määrää, lähtömuutolla puolestaan alueelta poismuuttaneiden ihmisten määrää. Nettomuutolla tarkoitetaan poismuuttaneiden ja alueelle muuttaneiden erotusta, joka voi olla joko positiivinen tai

negatiivinen. Kokonaisuutto tarkoittaa alueelle muuttaneiden ja alueelta poismuuttaneiden yhteenlaskettua kokonaismäärää. Nettomuuttokerroin kuvaa muuttoliikkeiden intensiteettiä (määrällistä merkitystä) suhteessa alueella asuvaan väestöön (Iudina 2007; Hartsenko 2007).

Kun puhutaan suhteellisista tai relatiivisista muuttujista, tällöin tarkasteltavia parametreja tutkitaan kerrointen (*coefficients*) avulla. *Muuttoliikkeen tulos (migration result)* (muuttovoitto, muuttotappio) kertoo tulomuuton ja poismuuton suhteellisen määrän. Usein käytettyjä suhdelukuja ovat 1 000 tai 10 000 alueella asuvaa ihmistä kohden. Esimerkiksi *kokonaisuuttokerroin (gross migration coefficient)* kuvaa kokonaisuuton määrää suhteessa alueella asuvaan 10 000 ihmiseen. Määrällisiä tekijöitä voidaan tarkastella myös suhteessa hallinnollisiin ja sosiaalis-kulttuurillisiin alueisiin lyhyellä tai pitkällä aikavälillä. (Aleshkovskii 2007; Hartsenko 2007). Erilaisten kerrointen käyttö ei venäläisessä ja länsimaisessa muuttoliiketutkimuksen traditiossa eroa toisistaan, mutta tilastollisten käytänteiden takia kertoimia painotetaan eri tavoin.

Muuttoliikkeeseen liittyviä laadullisia tekijöitä on usein vaikea hahmottaa ja mitata. Laadulliset tekijät liittyvät kuitenkin usein siihen, miltä paikka tuntuu (paikan vaikutelmaan) yksilön kannalta, *paikan ulkoiseen* (visuaalisuuteen) ja sen *sisäiseen viehättävyyteen* (Niedomysl 2006; Nekrasova 2008). Kysymystä voidaan tarkastella muuttajien ja ei-muuttajien välisen suhteen kautta ja sekä määrällisillä parametreilla että laadullisilla tekijöillä. Kysymyksen voi asettaa siis myös niin, miksi joku ihminen muuttaa, kun taas samanlaisissa olosuhteissa taas joku toinen ei muuta. Tällöin esiin nousevat erilaiset yksilön ominaisuuksiin (*character factors*) liittyvät seikat, kuten koulutus, ikävaihtelut, sukupolvet, perhe, omaisuus sekä sosiaalis-kulttuurilliset tekijät kuten, etninen tausta, uskonnollisuus, kieli ja seksuaalinen orientaatio.

Muuttoliikejärjestelmän ymmärtämiseksi on tärkeää määritellä vielä muitakin tapahtumaympäristöön ja itse prosessiin liittyviä käsitteitä. Sayerin (1992: 104) mukaan syyseuraussuhteesta puhuttaessa on tärkeää ottaa esille sellaisia käsitteitä, kuten *tuottaa (produces)*, *aiheuttaa (generates)*, *luoda (creates)* ja *saada aikaan (determines)* sekä *mahdollistaa (enables)* ja *johtaa johonkin (leads to)*. Dorigo ja Tobler (1983) sekä Jackson (1986) ovat todenneet, että muuttoliikkeeseen liittyen *työntötekijät* ovat niitä elämän tilanteita, jotka aiheuttavat ihmisten tyytymättömyyden joihinkin paikallisiin olosuhteisiin, ja toisaalta ne ovat tekijöitä, jotka saavat jonkin kaukaisen paikan näyttämään heidän mielestään kiinnostavalta ja houkuttelevalta. *Vetotekijät* ovat positiivisesti latautuneita tekijöitä nykyisessä asuinpaikassa tai jossakin muualla. Työntö- ja vetotekijät korostavat merkityksiä ja arvoja, kun taas *determinantit* ovat sellaisia työntö- ja vetotekijöitä, jotka aikaansaavat muuttoliikkeitä. Tämän työn kannalta determinantti on yksi keskeinen käsite. Muuttoliike syntyy silloin, kun liikkeelle panevien tekijöiden eli determinanttien kombinaatiot ylittävät yksilön kannalta kriittiset arvot.

Determinantit voidaan määritellä niin, että ne ovat tarkoituksellisia (intentionaalisia) tekoja määrääviä tekijöitä. Determinantit voidaan jakaa yksilön

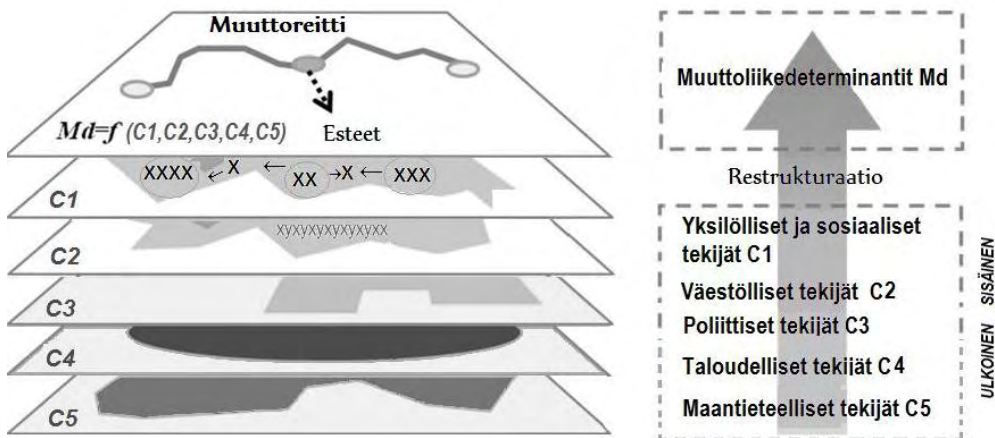
sisäisiin tekijöihin (aikomus, halukkuus, alttius, uskomus ja tiedollinen asenne) sekä ulkoihin haasteisiin ja tekijöihin (väestölliset, taloudelliset, poliittiset sekä maantieteelliset), joihin vastaaminen ilmenee muuttamalla. Sosiaaliset verkostot sijaitsevat yksilön sisäisten tekijöiden ja ulkoisten tekijöiden välimaastossa. Determinantti viittaa joskus syy- ja seuraussuhteisiin, joskus syiden taustatekijöihin sekä myös joskus motiiveihin riippuen kulloinkin käytetystä teoreettisesta lähestymistavasta (Von Wright 1980; Sintonen 1983; Kultalahti 2006). Eräät muuttoliiketutkijat ovat luokitelleet tutkimuksiinsa perustuen determinantteja seuraavan taulukon osoittamalla tavalla (taulukko 1).

Taulukko 1: Muuttoliikkeisiin suoraan ja välillisesti vaikuttavia determinantteja

Teoreettinen käsite tai yleiskäsite	Indikaattori (muuttuja)
Taloudellinen kehitys	BKT (bruttokansantuote), talouden ja teollisuuden kasvun ja kehityksen vauhti tai taso, sektoraalinen tuotantorakenne ja työllisyys, pääomatulojen määrä, tuottamattomien ja voittoa tuottamattomien yritysten määrä, investointien määrä ja ulkomaalaisten investointien määrä alueella, lasku- ja noususuhdanteiden vaikutus
Teknologiataso	Teollisuuden teknologinen taso esim. robottien määrällä mitattuna tai arkielämän teknologiset apukeinot esim. Internetin käytön intensiteetti
Elintaso/elintasoerot alueilla	Väestön keskitulot, toimeentulotaso alueella, hintataso ja peruselintarvikekorin hinta, tulojen ja peruselintarvikekorin välinen suhde (ostovoimapariteetti), köyhien ja puutteessa elävien määrä alueella
Sosiaaliset verkostot sekä henkilökohtaiset tekijät	Perhe, sukulaiset, ystävät ja yksilön omiin haluihin, toiveisiin sekä luonteenpiirteisiin liittyvät seikat ja elämäntilanne
Väestönkehitys	Väestömäärä ja luonnollinen väestönkasvu alueella, odotettavissa oleva elinaika, kaupunkiväestön määrä, ikä- ja sukupuolijakauma, kotitalouden rakenne ja väestön etninen rakenne
Sosiaalinen kehitys	Alueellinen koulutusjärjestelmä, terveydenhoito, alueen kulttuurirakenne, rikollisuus
Työmarkkinat	Työttömyyden taso ja rakenne, työllisten ja työttömien välinen suhde
Asuntomarkkinat	Asuntojen hinnat, asumisen kalleus, vuokrataso, asuntojen koko (m ² per capita)
Ekologia ja luonnonolosuhteet	Alueen vuosittaiset lämpötilat (kylmimmän ja lämpimimmän kuukauden keskilämpötila), lämpötila suhteessa alueen väestömäärään, saastuminen ja ilman saastuminen km ² (rikkidioksidipäästöt ja muut vahingolliset aineet ilmakehään)
Federaation ja aluetason politiikka Venäjällä	Paikalliset ja valtion verot, kehityssuunnitelmat ja projektit, rekisteröintijärjestelmä
Sosiaalis-taloudellinen stabiilisuus	Palkkojen maksu, rikosten määrä, etniset konfliktit
Materiaaliset ja ei-materiaaliset muuttokulut	Kuljetusinfrastruktuuri ja sen kehitystaso, muuttomatkan kulut, muuttamiseen käytetty aika
Edellisten muuttovirtojen ja jo muuttaneiden merkitys	Muuttaneiden ja ei-muuttaneiden määrä alueella

(Lähteet: Brown 1997; Korel & Korel 1999; Hill & Gaddy 2003; Andrienko & Guriev 2003; Kumo 2003; Pekkala 2003b; Bogdanova 2006; Aleshkovskii 2007; Niedomysl 2008)

Determinantit eivät myöskään ole pysyviä vaan jatkuvassa muutoksessa ja niihin liittyy sosiaalis-taloudellisia uudelleen järjestelyjä. Sosiaalis-taloudelliset uudelleen järjestelyt sekä rakennemuutos ovat dynaamisia prosesseja ja sellaisissa kaupungeissa, kuten Kirovsk tai Nelidovo tämä merkitsee sarjaa prosesseja, jossa vanha yhteiskunnan rakenne korvautuu uudella rakenteella. Uusi rakenne on luonteeltaan selvästi erilainen kuin vanha rakenne (Tykkyläinen & Neil 1995; Rautio 2003). Seuraava kuvio (kuvio 3) kuvaa yksinkertaistetusti sosiaalis-taloudellisia uudelleen järjestelyjä ja niiden vaikutuksia determinantteihin.

Kuvio 3: Determinanttien muutosprosessi

Termiä *determinantti* on käytetty paljon venäläisessä ja angloamerikkalaisessa muuttoliiketutkimuksessa. Suomalaisessa tutkimusperinteessä termiä on käytetty vähemmän.

Muuttopaine (migration pressure) on merkittävä asia muuttopäätöksen syntymisessä. Muuttopaine on myös yksilön sisäinen psyykinen tila. Muuttopaine tarkoittaa olosuhteita, jossa muuttaminen on usein yksi, mutta joskus myös ainoa mahdollisuus ratkaista ongelmia ratkaisujen joukosta (objektiivinen arviointi). Kultalahti (2006) on pyrkinyt määrittelemään muuttopaineen käyttäen hyväksi muuttohalukkuutta, muuttoalttiutta ja esteitä (*barriers*) (ks. kuvio 3). *Muuttoalttiudella (propensity to move)* tarkoitetaan muuttaneisuutta (muuton todennäköisyyttä), jota voidaan mitata suhdelukujen avulla suhteessa maan keskiväkilukuun. Usein muuttoalttius lasketaan suhteessa sukupuoleen, ikään tai koulutustasoon. *Muuttohalukkuus* perustuu yksilölliseen päätöksentekoon, jolloin joku on ratkaissut ongelman muuttamisella vaihtoehtojen joukosta (subjektiivinen arviointi). Muuttohalukkuus kertoo ihmisten halusta muuttaa, kun taas *muuttovalmius* tarkoittaa henkilön yksilöllisiä (pääosin taidollisia ja tiedollisia) ominaisuuksia, kuten kielitaito tai koulutus, joiden avulla henkilö pystyy sopeutumaan muuttoon ja muuton jälkeisiin olosuhteisiin.

Potentiaalinen muuttaja laajasti käsitettynä tarkoittaa henkilöitä, joilla on mahdollisuus realisoida muuttohalukkuus (Kultalahti 2006: 19). Bijak (2006: 21) on jakanut muuttopotentiaalin vielä kolmeen eri ryhmään: *yleiseen muuttopotentiaaliin*, *todennäköiseen muuttopotentiaaliin* ja *todelliseen potentiaaliin*. Todelliseen potentiaaliin kuuluvat ne henkilöt, jotka tosiasiasa muuttavat pois. Todellista potentiaalia voidaan seurata tilastojen avulla, kun taas yleistä potentiaalia ja todennäköistä potentiaalia voidaan pitää lähinnä ihmisten toiveina, joka lähenee käsitteellisesti muuttohalukkuutta. Yleinen potentiaali tarkoittaa jonkin alueen kaikkia ihmisiä, joilla on kiinnostusta poismuuttamiseen. Todennäköinen potentiaali tarkoittaa esimerkiksi jonkun oppilaitoksen kaikkia oppilaita, joilla on kiinnostus ja mahdollisuus poismuuttamiseen.

Esteillä ja kitkatekijöillä Kultalahden mukaan (2006: 21) tarkoitetaan yksilöllisiä tekijöitä (mikrotaso), jotka vaikuttavat hänen muuttoaikomuksiinsa. Mikrotaso on ihmisen jokapäiväisen elämisen taso, jolla on vaikutusta hänen motiiveihinsa. Tällaisia mikrotason tekijöitä ovat esimerkiksi palkka ja henkilökohtainen elintaso. Muuttopaineeseen vaikuttavat myös hänen ympärillään olevat tekijät (makrotaso), kuten esimerkiksi talouden laskusuhdanne, luonnon onnettomuudet ja poliittinen epästabiilisuus. Toisin sanoen muuttopaine johtuu sekä mikrotason ja makrotason tekijöistä. Muutoksilla mikrotasossa tai makrotasossa on muuttopaineeseen merkitystä. Nämä muutokset tapahtuvat usein sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden kehittyessä ja niiden uudelleen järjestyessä. Mikrotason ja makrotason muutosten tulee olla riittäviä, jotta muuttopaine purkautuu muuttoliikkeen muodossa.

1.3.4 Muuttoliikkeen suuntautuminen ja sijaintitekijät

Kun tarkastellaan muuttoliikkeitä suhteessa päämäärään, voidaan puhua myös *vektorimuuttoliikkeestä* tai *pendelimuuttoliikkeestä*⁹ (heilurimuuttoliikkeestä) (Zaynonchkovskaya 2007). Vektoriliikenne muuttoliiketutkimuksen yhteydessä tarkoittaa sitä, että ihmiset ovat muuttamassa pysyvästi, pysyväisluonteisesti tai sitten askel askeleelta (*step-by-step*) johonkin suuntaan. Pendelimuuttoliike on suhteessa joko vuosittaiseen rytmiin (vuodenaikaismuutto), esimerkiksi poronhoito, tai sitten kausittaiseen ja jaksottaiseen työrytmiin (tyypillisimmillään komennustyö) jonkin etäisen esimerkiksi kaasukentän ja asuinpaikan välillä (*vahtavoi metod, fly-in, fly-out*).

Muuttamiseen liittyvät rajat eivät ole vain hallinnollisesti määriteltyjä alueiden rajauksia. Muuttoliikettä voidaan tutkia joko olemassa olevien tai kuvitteellisten rajojen yli tapahtuvana ilmiönä. Tällaisia rajoja ovat *hallinnolliset rajat* (sisäiset, ulkoiset tai transitionaaliset¹⁰ rajat), fyysiset rajat (vuoristot, vesistöt), *sosiaalis-kulttuurilliset* (etnisten ryhmien ja uskontokuntien asuinalueet) *rajat* ja *toiminnalliset* (keskus-

---

⁹ Pendelimuuttoliike eroaa tässä yhteydessä työmatkoihin liittyvästä pendelöinnistä, joka liittyy päivittäiseen liikkumiseen työn ja kodin välillä.

¹⁰ Transitionaalisilla rajoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä aikaan ja paikkaan sidottuja poliittis-taloudellisia rajojen määrittelyjä.

periferia) rajat (Paasi 1996: 3–7). Alueella (*territory*) tarkoitetaan muuttoliikkeiden yhteydessä määriteltyä osaa maapallon pinnassa, joka on ihmisen, organisaation, instituution, valtion tai sen osan toiminnan ja kiinnostuksen kohde ja joka on maantieteellisesti yksikäsitteisesti rajattu. *Sijainti* on määräpaikka, jonka avulla paikka voidaan täsmällisesti ilmoittaa. Ihmisen maantieteellinen sijainti muuttuu muuttotapahtumassa lähtöpaikasta tulopaikkaan. Sijainnin muuttuessa muuttuvat myös yksilön tilalliset perseptiot. *Paikka* (*place*) tarkoittaa tilaa, johon ihminen liittyy merkityksiä elämismaailmassaan. Paikka koostuu tässä yhteydessä sijainnillisuudesta, vuorovaikutuksista ja yksilön paikkatunteesta. Kiinnittyminen paikkaan tapahtuu elämisen kautta. *Paikkakunta* (*locality*) tarkoittaa asuttua yhdyskuntaa, kaupunkia tai kylää, joka on jokapäiväisen toiminnan näyttämönä (Tuhkunen 2007: 13). Esimerkiksi tässä tutkimuksessa näyttämönä ovat Kirovskin ja Apatiitin yhtenäinen kaupunkialue. Toimintaan liittyvä tapahtumapaikka on monimutkainen ja monitasoinen *tila* (*space*). Maseyn (2005) mukaan tilaan voi liittyä monia identiteettejä yhden sijaan eikä tilan käsitteellistäminen ei ole sidoksissa yhteen aikakauteen, vaan tila on alituisesti muutoksessa oleva prosessi. Tila sosiaalisena konstruktiona ei myöskään ole pysyvästi rajattu ulkoa eikä sisältä päin. Tila on sosiaalisten suhteiden tuotetta. Tapahtumapaikka voidaan spatiaalisesti määritellä monin eri tavoin. Tapahtumapaikka voi olla hallinnollinen alue (Kirovsk), yhtenäinen tuotannollis-toiminnallinen alue (Kirovsk ja Apatiitti) tai yhden yrityksen (Apatiitti-yhtiö¹¹) välitön toiminta-alue.

Yksipuolinen elinkeinorakenne on tilaan liittyvä ominaisuus ja tarkoittaa, että pääosin yksi, mutta joskus myös useampi teollisuuslaitos (venäjäksi: *promyshlennye predpriiati-monopolista*) tai muu toiminnallinen aktiviteetti (esim. tutkimuskeskus, sotilastukikohta jne.) on määrävässä asemassa kyseisellä hallinnollisella alueella tai osassa aluetta (Tatarinov 1989: 305–322). Tämä tarkoittaa, että koko alueen, kaupungin tai taajaman talous ja olemassaolo on riippuvainen määrävässä asemassa olevasta yrityksestä. Teollisuusyrityksiin liitetään usein termi *gradoobrazujushtshii* (kaupungin muodostanut) tai *posjolkoobrazujushtshii* (kylän muodostanut), kun ilmaistaan entisten valtionyritysten keskeistä roolia kaupunkien tai kylän rakentamisessa ja ylläpitämisessä (Varis 1998: 36; Lesopromyshlennyi kompleks 2000: 35; Piipponen 2007: 14; Salmi 2008: 32; Medvedev 2009). Joskus yksi tuotantolaitos vastaa vain yhden sektorin toiminnannasta alueella ja alueella voi toimia myös muita yrityksiä toisilla sektoreilla. Tällöin puhutaan myös tilan eri konstruktiosta. Usein kuitenkin alueella toimiva ”johtava” tuotantolaitos on mukana kaikissa alueen toiminnoissa ja usein suurin osa alueen työvoimasta on sidoksissa tähän yritykseen (Minregio 2005: 11). Tilan erilaiset konstruktiot voivat olla sopusoinnussa toistensa kanssa tai niiden välillä voi olla ristiriitoja, jolloin voidaan puhua esimerkiksi yritysten välisestä kilpailusta tai kiistasta (Amin 1977; Graham & Healey 1999). Jollakin alueella toimivat yritykset on yhdistetty *alueelliseksi tuotantokomplekseiksi*. Alueellinen tuotantokompleksi on suunnitelma-

---

¹¹ Apatiitti-yhtiöstä on käytetty tässä työssä myös sellaisia nimityksiä kuin Apatiitti-kombinaatti sekä JSC Apatiitti.

talouden käsite ja tarkoittaa teollisuuden eri tuotantoalojen suunniteltua integroimista yhdistettynä alueiden tuotannolliseen erikoistumiseen niiden luonnonvarojen ja teollisuuden perusteella (Tatarinov 1989: 307–309; Piipponen 2007: 31; Salmi 2008: 30).

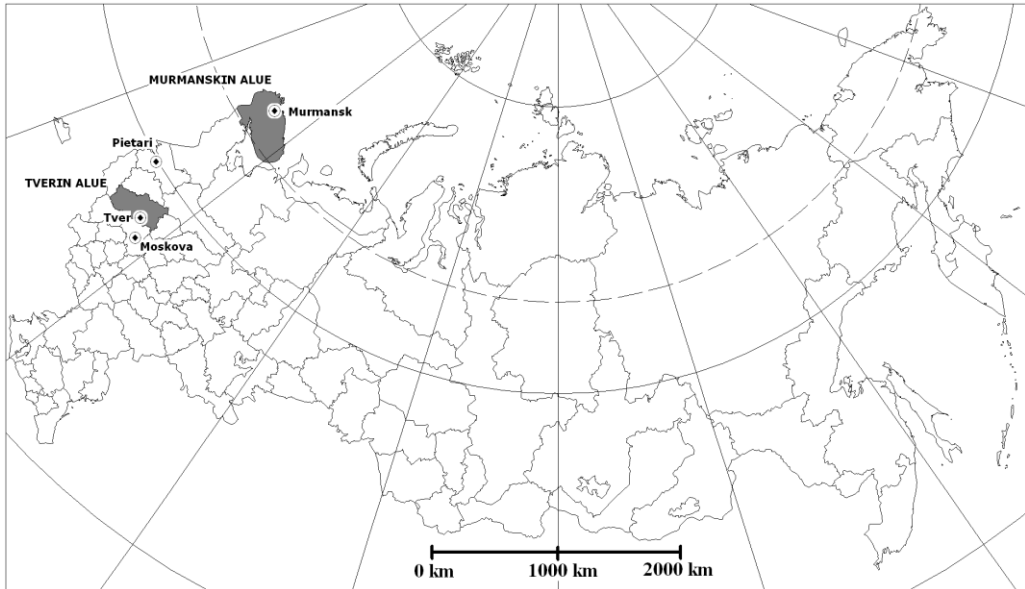
Erikoistumista voidaan tarkastella myös laajempien kokonaisuuksien, Venäjän subjektien tasolla, jolloin jokin sektori on määräävässä asemassa kyseisessä subjektissa. Paikallisesti kysymyksessä on usein erikoistuminen, joka perustuu kunnan (*munitsipal'noe obrazovanie*), kaupungin tai kylän alueella oleviin luonnonvaroihin tai erityisosaamiseen. Venäjällä usein käytetyn määritelmän mukaan¹² (Kuznetsova & Ljubovnyi 2004) määräävässä asemassa olevalla yrityksellä tulee olla yli 50 % kunnan tuotannon määrästä tai 25–30 % aktiivisen työvoiman määrästä. Ahmetovan (2007) mukaan alueen väestöstä 30 % tulee olla vielä riippuvainen yrityksestä, joka käytännössä merkitsee, että joka perheessä 1–2 henkilöä työskentelee tai on sidoksissa tavalla tai toisella alueella määräävässä asemassa olevan yrityksen palveluksessa. Käsite on melko joustava, sillä esimerkiksi Heleniak (1999: 168) on käyttänyt määritelmää, jonka mukaan riittää, jos määräävässä asemassa olevan yrityksen palveluksessa oleva henkilökunta on 20 % aktiivisesta työvoimasta.

1.4 TAPAUSTUTKIMUSALUEET

Multikausaalinen muuttoliikejärjestelmä tarjoaa metodologisen viitekehyksen, jonka mukaan paikallisissa yhdyskunnissa tapahtuvan rakennemuutoksen ja sopeutumisen kautta voidaan jäsentää muuttoliikkeitä samankaltaisissa yhdyskunnissa. Tämän tutkimuksen tapaustutkimusalueita ovat Venäjän euroopanpuoleisessa pohjoisosassa sijaitsevan Murmanskin alueen kaupungit Kirovsk ja Apatiitti sekä Keski-Venäjän Tverin alueen Nelidovon kaupunki. Lisäksi Tverin alueen Lihoslavlina kaupungissa tehtiin pieni koulukysely, mutta alueen yleistä kehitystä ei muuten tutkittu. Seuraava kartta (kartta 1) osoittaa Murmanskin alueen ja Tverin alueiden sijainnin Venäjällä.

---

¹² Postanovlenia pravitelstvo (No 1001/28.8.1994) 'O porjadke otneseniia predpriatii k gradoobrazuiushchim i ocobennostiah prodazhi predpriatii – dolzhnikov, iavliaiushchihcia gradoobrazuiushchimi', Zakon o nesostaiatelnosti predpriatii (No 6-F3/1998), Zakon o nesostaiatelnosti predpriatii (No 127-F3/2002), zakon (No 70F3/1999) ' o statuse naukograda b RF', myös: Perechen monoprofilnih gorodov I drugie nacelelnnih punktov s krititcheskom situatziei v sfere zaniatosti (No 6468-MM/1999).

Kartta 1: Murmanskin ja Tverin alueet

Tutkimusalueiden valintaan ovat vaikuttaneet Venäjällä tapahtuvat yleiset muuttoliikeprosessit, joissa pohjoisen ja syrjäseutujen (Syrjä-Venäjän) väestön vähenemiseen liittyy keskeisesti muuttoliike kohti Venäjän kehittyneitä alueita (Heleniak 2008a; Korel & Korel 1999). Murmanskin alue edustaa tutkimuksessa Euroopan pohjoista periferiaa, jossa muuttovirrat kohdistuvat Venäjän keskisille alueille. Tverin alue taas sijaitsee Venäjän keskiosassa, mutta myös siellä on käynnissä samanlaisia prosesseja kuin pohjoisilla alueilla. Osa Tverin alueesta on lähiperiferiaa suhteessa mm. Moskovaan tai Tverin kaupunkiin. Tutkimusalueiden kehityskulkujen heijastaminen ja analyttinen yleistäminen erityisesti Luoteis-Venäjään ja Keski-Venäjään sekä erityisesti Murmanskin ja Tverin alueiden yhdyskuntiin on mahdollista, mutta tapaustutkimusalueiden kehityksen yleistäminen laajemmin ei välttämättä anna oikeaa kuvaa koko Venäjän kehityksestä. Tapaustutkimusalueilla on käynnissä kuitenkin samansuuntaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, joiden perusteella voidaan luoda kuvaa laajemmin muuttoliikeprosesseista. Tutkimuksen painopiste on Murmanskin alueella.

Murmanskin oblasti tunnetaan myös Kuolan niemimaana, alueena, joka sijaitsee lähes kokonaisuudessaan Arktisen vyöhykkeen pohjoispuolella. Murmanskin alueen, mukaan lukien Kirovskin ja Apatiitin, syntyyn ja kehittymiseen on vaikuttanut ratkaisevasti rautatieyhteyden rakentaminen vuoden 1920 jälkeen. Hallinnollis-maantieteellisesti se kuuluu Luoteis-Venäjän federatiiviseen alueeseen ja sen kokonaispinta-ala on 144 900 km². Asukkaita on alueella 857 000 (vuonna 2007) eli noin 5.9 henkeä/ km² (ks. myös kartta 2). Alue on 390 km pitkä pohjois-etelä-suunnassa (66°

– 70°N) ja noin 550 km idästä länteen (28° – 41°E). Pohjoisessa, idässä ja etelässä alue rajoittuu osittain Barentsin ja siihen kuuluvaan Vienanmereen. Murmanskin alueella on yhteinen maaraja Suomen ja Norjan kanssa sekä etelässä Karjalan tasavallan kanssa. Alue on yksi Venäjän kaivostoimintaan perustuvista alueista. Sieltä löytyy lähes 100 % Venäjän tunnetuista apatiittimineraalin esiintymistä, 41.2 % nikkelistä, 13.0 % kuparista ja 9.8 % rautamalmista (Luzin *et al.* 1994; Avangard 2004; karttaliite 1).

Murmanskin alueen keskiosiin perustettiin kahden mineraalin, apatiitin ($\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3(\text{F},\text{Cl},\text{OH})$) ja nefeliinin ($\text{Na}_3\text{KAl}_4\text{Si}_4\text{O}_{16}$) louhintaa varten Kirovskin kaupunki vuonna 1929 aluksi Hibinogorskin nimellä (vuoteen 1934 asti). Kaupunki sijaitsee sanan mukaisesti Hiipinän tuntureiden (valokuva 1) keskellä (67.6144°N ja 33.67198°E), noin 1 930 km Moskovasta ja 1 250 km Pietarista. Murmanskin kaupunkiin matkaa on 200 km, ja lähin kaupunki Apatiitti (muuttui kaupungiksi vuonna 1966) sijaitsee vain 16 km Kirovskista Hiipinätuntureitten eteläpuolella (67°57'N, 33°39'E) (Avangard 2004).

Valokuva 1: Kirovskin kaupunki, sen läpi kulkeva rautatie ja suljettu rikastamo Anof-1 (Kuva: Kari Synberg (2007))

Kirovskin kaupunkipiiriin (3 600 km²) kuuluu Kirovskin kaupungin lisäksi sellaiset kylät kuten Koashva (1 204 asukasta), Titan (1 586 asukasta) ja Oktjabriski (96 asukasta). Apatiitin kaupunkialueeseen (2 500 km²) kuuluu kaksi maaseutukylää, Tik-Guba ja Zalese, joissa asuu yhteensä noin 200 asukasta. Kirovskin pinta-ala on 2,5 % Murmanskin alueen pinta-alasta ja Apatiitin 1,7 %. Kirovskin ja Apatiitin kaupunkien nykyinen hallinnollis-alueellinen status perustuu Murmanskin alueen lakiin vuodelta 2004 (2.12.2004, no 553–01-ZMO) (Avangard 2004; Murmanskstat 2007a: 34). Kirovsk ja

Apatiitti ovat toiminnallisesti pitkälti yksi kokonaisuus. Tämä johtuu Apatiittiryityksen toiminnasta ja merkityksestä alueella. Mineraalit louhitaan Kirovskin alueella, mutta ne kuljetetaan rautateitse Apatiittiin (valokuva 1) ja jalostetaan pääosin siellä sijaitsevassa rikastamossa (Denissenko 2004: 2). Valokuvassa näkyy kaivoksille menevä rautatie, joka kulkee Bolshoi Budiavr-järven rantaa pitkin sekä kuvan oikeassa laidassa alueen ensimmäinen, nyt jo suljettu rikastamo (Anof-1). Rikastamon lämpövoimala on edelleenkin toiminnassa ja tuottaa lämpöä kaupunkiin. Taustalla siintävät Hiipinätunturit.

Tverin alue sijaitsee Keski-Venäjän federaatiopiirissä (kartta 1). Alue on 350 km leveä pohjois-etelä suunnassa (55° - 59°N) ja noin 450 km idästä länteen (30° - 38°E). Alueen kokonaispinta-ala on 84 200 km² ja alueen väkiluku oli 1 379 500 asukasta vuonna 2008, ja asukastiheys on Murmanskin alueeseen verrattuna lähes kolminkertainen 17,4 as/km² (ks. myös kartta 3). Alue rajoittuu Vladimirin, Moskovan, Smolenskin, Pihkovan, Novgorodin, Vologdan ja Jaroslavin oblasteihin. Alueen halki kulkee Venäjän suurista joista Volga sekä Väinäjoki ja alueella on noin 500 järveä. Tverin oblastin tärkein luonnonvara on metsän (35 % maapinta-alasta) ohella turvevarat. Alueen työtätekevästä väestöstä neljännes työskentelee teollisuudessa ja teollisuuden osuus alueen bkt:stä on lähes 40 % (Tver Oblast 2008). Tverin alueella on myös suuri kulttuurillis-historiallinen merkitys ja alueella asuu myös Tverin karjalaisia, pääosin Tverin ja Lihoslavlin kaupunkien alueilla. Alueen pääkaupunki Tver sijaitsee 167 km Moskovasta ja 485 km Pietarista (Tver 2009).

Nelidovon kaupunki on perustettu vuonna 1949 ja se sijaitsee 276 km alueen pääkaupungista Tveristä, 306 km Moskovasta ja 434 km Pietarista. Asukkaita Nelidovossa oli 23 650 vuonna 2007. Nelidovon alueeseen kuuluu kaupungin ohella useita kyliä ja taajamia, joista suurimmat olivat vuonna 2007 Zemtsi (1150 asukasta), Zagorodnii (730 asukasta) ja Novoselki (430 asukasta) (Tverstat 2008). Nelidovo on rauhallinen pikkukaupunki, jonka rakennuskanta on pääosin rakennettu heti sen perustamisen jälkeen, eikä uudisrakennustoimintaa juuri ole (valokuva 2). Valokuvasta heijastuu pikkukaupungin unelias ilmapiiri, eikä yhdellä kaupungin pääkaduista, Matrosovan kadulla, liikenne ole kovin vilkasta.

Nelidovon kaupunki perustettiin alueen hiilivarojen (ruskahiili) hyödyntämisen takia ja alue oli yksi vuosien 1950–1990 aikana perustetuista Neuvostoliiton monista hiilikaivosalueista. Alueen kaivokset suljettiin vähitellen niiden kannattamattomuuden ja matalan hiilipitoisuuden vuoksi (liite 4). Metsäsektorilla on ollut kaivosten sulkemisen jälkeen keskeinen merkitys Nelidovon alueella. Alueen kehittymisen kannalta on myös ollut tärkeää Moskova–Riika-rautatien (valmistui vuonna 1900) ja valtatie rakentaminen alueen halki (Nelidovo 2009). Valtatie on tänään lähinnä kuorma-autoliikenteen läpikulkureitti, mutta se luo kuitenkin yhdessä rautateiden kanssa mahdollisuuden paikallisille yrityksille toimittaa tuotteita esimerkiksi Moskovaan.

Valokuva 2: Näkymä Matrosovan kadulle Nelidovossa (Kuva: Kari Synberg (2007))

Lihoslavlın kaupunki on perustettu vuonna 1925 ja se sijaitsee 40 km alueen pääkaupungista Tveristä, 200 km Moskovasta ja 600 km Pietarista. Kaupungin läpi kulkee Pietarin ja Moskovon välinen rata, mutta Pietarin ja Moskovon väliselle valtatielle matkaa on 20 km. Asukkaita Lihoslavlın kaupungissa oli 11 843 ja koko alueen väkiluku oli 27 618 vuonna 2008. Lihoslavlın alueeseen kuuluu Lihoslavlın kaupungin ohella useita kyliä ja taajamia, joista suurimmat olivat Kalishnikova (4 761 asukasta), Tolmazeskoe (2 026 asukasta) ja Veskinskoe (1 656 asukasta) vuonna 2008. Lihoslavlın kaupungin taloudellinen toiminta ei ole perustunut Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon tavoin luonnonvaroihin, vaan sen sijaintiin sekä pääasiassa kahden yhtiön toimintaan, joita ovat valaisimia valmistava Svetotekhnika ja lämmityspattereita valmistava Lihoslavlın Radiatornyi zavod. Kaupunki oli vuosina 1937–1939 Kalinin alueen Karjalaisen kansallisen piirikunnan keskus (Lihoslavl 2008) ja karjalaisuus on edelleenkin esillä kaupungissa.

Spatiaalisten rakenteiden muutokset vaikuttavat konkreettisesti väestövirtoihin. Kirovskin ja Apatiitin kehitysprosesseissa on kuitenkin paljon samankaltaisuutta (väestön väheneminen ja muuttoliike) Venäjän keskisellä alueella sijaitsevaan Nelidovon kaupunkiin verrattuna. Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon kaupunkeja tarkastellaan tarkemmin kappaleessa 5, jossa alueet suhteutetaan myös laajempaan yhteiskunnalliseen kehitykseen.

2 Tutkimusmenetelmät

2.1 METODOLOGIA JA TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimuksessa on pyritty käyttämään kvantitatiivista ja kvalitatiivista aineistoa toisiaan täydentäen. Siksi tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmänä on käytetty monimenetelmällisyyttä¹³ (aineistotriangulaatiota, menetelmätriangulaatiota ja teoria-triangulaatiota), mikä tarkoittaa, että tutkimus koostuu määrällisistä (tilastot, kirjallisuus, sanomalehdet, kyselytutkimus tutkimusalueilla) ja laadullisista (omat havainnot, keskustelut eri toimijoiden kanssa, kyselytutkimus tutkimusalueilla) tutkimusmenetelmistä. Toisin sanoen monimenetelmällisyys on useiden työkalujen käyttämistä yhden ja saman tutkimusongelman eri aspektien erittelyyn (Frechtling *et al.* 1977; Pirttilä 1979; Sayer 1992; Eskola & Suoranta 2000; Metsämuuronen 2005; Karppi & Rantala 2006; Laine *et al.* 2007). Monimenetelmällisyyden käyttö järjestelmäteorian väljässä viitekehyksessä mahdollisti paremman kuvan saamisen rakenteellisista tekijöistä, sosiaalisista verkostoista ja yksilön toiveista. Monimenetelmällisyyden käyttöä tukee vielä se, että Venäjällä tilastoihin liittyy paljon validiteettia ja reliabiliteettia koskevia ongelmia, jotka pitää ottaa huomioon. Monimenetelmän käyttö mahdollisti myös erilaisten dynaamisten ja paikallisten tulkintojen tekemisen paremmin kuin jos olisi käytetty vain jotakin tiettyä menetelmää. Jo pelkästään laadullisten ja määrällisten materiaalien vertailu synnytti uusia näkökulmia ja tutkimuspolkuja. Tässä tutkimuksessa kyselytutkimuksen avulla kiinnitettiin huomiota muuttajan tai mahdollisen muuttajan henkilökohtaisiin tekijöihin, joita ovat esimerkiksi elämänvaihe, koulutus, elämänodotukset ja arvot. Näitä tekijöitä on tarkasteltu suhteessa rakenteellisiin tekijöihin, kuten alueelliset kehityserot, paikallisyhteisön taloudellinen tilanne, aluepolitiikka ja aluerakenteen muutokset sekä verkostot.

Erilaisia abstrakteja, hypoteettisia tai todeksi osoitettuja relaatioita kuvaavia kaavioita käytettiin apuna tutkimuksen teemojen jäsentämisessä. Yeungin (2003: 452) mukaan abstraktioiden käyttäminen on ensimmäinen askel toimijoiden välisten kausaalisten suhteiden teoretisoinnissa ja käsitteellistämässä. Erityisesti uuden talousmaantieteen tutkimuksessa abstraktiot auttavat taloudellisten ja sosiaalisten syysuhteiden selvittämisessä. Abstraktioilla on myös metodologisena käytänteenä merkitystä syysuhteiden selvittämisessä konkreettisten ilmiöiden, kuten aluekehityksen ja kausaalisten rakenteiden välillä.

Tutkimuksessa käytettiin paljon venäläistä tilastoaineistoa. Tilastollisen tarkastelun ongelmana oli kuitenkin usein se, että Venäjän tilastokeskuksen (lähdeviitteissä

---

¹³ Philip (1997) on käyttänyt myös termiä *mixed methods* (sekamenetelmä).

käytetty: Rosstat) eri julkaisuissa sama asia ilmaistiin monellakin eri tavalla ja lisäksi tilastojen välillä oli selvästi toisistaan poikkeavia lukuja. Joskus tilastot oli laskettu selvästi väärin, mikä aiheutti sen, että jokaisen käytetyn tilaston luvut täytyi tarkastaa erikseen. Tämä aiheutti myös tutkimusta tehtäessä selviä valintaongelmia tilastojen luotettavuuden suhteen. Tilastoja oli kuitenkin varsin hyvin saatavilla etenkin Moskovasta sekä tapaustutkimusalueiden tilastokeskuksista. Tämä kuitenkin edellytti usein matkustamista näille alueille. Tutkimuksessa on käytetty myös paljon venäläisiä julkaisuja sekä kirjallisuutta ja niitä on pääsääntöisesti luettu alkuperäiskielellä. Tämä on ollut tarkoituksellista jo pelkästään siksi, että venäläisen muuttoliikkeen tutkimus on varsin huonosti tunnettua muualla. Julkaisut ovat olleet hyvin eritasoisia, mutta pääosin ne perustuvat tilastolliseen aineistoon, eikä empiiristä ja analyttistä tutkimusta ole harrastettu vasta kuin aivan viime vuosina. Joka tapauksessa venäläisen kirjallisuuden läpi käyminen siltä osin kuin julkaisuja oli saatavilla, on ollut varsin mielenkiintoinen tutkimuspolku. Omat havaintoni ja matkani Venäjällä ovat myös olleet tutkimuksen kannalta hyödyllisiä, ja monet keskustelut eri toimijoiden ja tutkijoiden kanssa ovat avanneet oven mielenkiintoiseen akateemiseen maailmaan.

Muuttoliike voidaan ymmärtää myös osaltaan nk. empiirisenä palapelinä. Jotta voitiin löytää paremmin tähän palapeliin liittyviä yleisiä osia, tutkimuksen yhteydessä käytettiin kyselytutkimusta. Kyselytutkimus toteutettiin sekä Kirovskin ja Apatiitin (Murmanskin alue) että Nelidovon kaupungeissa asukas- ja koulukyselynä (oppilaitoskyselynä) vuosina 2006–2008. Lisäksi Lihoslavlın kaupungissa (Tverin alue) tehtiin pelkästään koulukysely vuonna 2008. Kyselytutkimuksissa käytettiin kahdenlaisia venäjänkielisiä kysymyslomakkeita (käännökset lomakkeista, liitteet 1 ja 2), joiden avulla toivottiin saatavan tietoa muuttohalukkuudesta ja mahdollisista determinanteista. Kyselylomakkeilla pyrittiin löytämään vastauksia muuttohalukkuuteen pääosin opiskelunsa loppuvaiheessa olevilta koululaisilta ja opiskelijoilta sekä heidän vanhemmiltaan ja muilta alueella asuvilta asukkailta. Lomakkeet sisälsivät useita kysymyksiä, jotka käsittelevät opiskelijoiden ja muiden alueen asukkaiden tulevaisuuden suunnitelmia. Lisäksi lomakkeissa oli useita kysymyksiä, jotka käsittelevät asumisolosuhteita ja koulutukseen, työhön ja työnantajaan liittyviä asioita, kuten esimerkiksi Apatiitti-yhtiöön liittyviä asenteita. Lomakkeissa kyseltiin myös ihmisten asenteita ja käsityksiä nykyisestä kehityksestä Kirovskissa, Apatiitissa, Nelidovossa sekä Lihoslavlissa ja Venäjällä laajemminkin (taulukko 2).

Taulukko 2: Opiskelija- ja asukaskyselyn aihepiirit

Opiskelijalomake	Asukaslomake
A. Taustatiedot	A. Taustatiedot
B. Asumistilanne	B. Asumistilanne
C. Opiskelu	C. Työ
D. Kirovskin/Apatiitin/Nelidovon/ Lihoslavlın kaupunki	D. Kirovskin/Apatiitin/Nelidovon kaupunki
E. Vuoriteollisuussektorin tai metsäsektorin kehittyminen	E. Vuoriteollisuussektorin tai metsäsektorin kehittyminen
F. Venäjän kehittyminen	F. Venäjän kehittyminen
G. Muuttoliike	G. Muuttoliike

Kyselylomakkeen osio A:n avulla kartoitettiin taustatietoja vastaajista (taulukko 2). Osio B sisälsi nykyiseen asumiseen liittyviä kysymyksiä ja osion avulla selvitettiin vastaajan nykyisiä asuinolosuhteita sekä asuntoon liittyviä omistussuhteita. Lisäksi osiossa selvitettiin, omistaako vastaaja joillakin muilla alueilla asuntoja. Osio C koostui joko opiskeluun tai työntekoon liittyvistä kysymyksistä. Tämän osion avulla pyrittiin selvittämään opiskelijoiden opiskelun jälkeisiä suunnitelmia ja asukkaille tarkoitettussa lomakkeessa työhön liittyviä olosuhteita. Osio D:n avulla selvitettiin Kirovskin ja Apatiitin, Nelidovon sekä Lihoslavlın merkitystä vastaajille sekä alueen kehitysnäkymiä. Koska tutkimuksen kohdealueet ovat tuotantorakenteeltaan yksipuolisia yhdyskuntia, osion E:n avulla pyrittiin kartoittamaan vastaajien käsityksiä vuoriteollisuuden tai metsäteollisuuden merkityksestä. Osion F:n avulla selvitettiin vastaajien käsityksiä Venäjän yleisestä kehityksestä. Lopuksi lomakkeen osiossa G esitettiin vastaajille erilaisia väittämiä liittyen muuttamiseen, muuttamisen esteisiin ja omiin muuttoaikeisiin.

Kahden eri lomakkeen kysymykset poikkeavat hiukan toisistaan ottaen huomioon ihmisten elinkaareen liittyvät tekijät, kuten opiskelun tai työn tekemisen. Tämän katsottiin olevan välttämätöntä jo siksi, koska koululaiset ja opiskelijat edustavat sukupolvea, joka ennakko-olettamuksen mukaan on pääosin syntynyt tutkimusalueella, kun taas osa vanhempaa sukupolvea on muuttanut alueelle työn tai jonkin muun syyn perässä. Tämä sukupolvien välinen ero alueidentiteetissä ja siten muuton motiiveissa oli myös yksi keskeinen lähtökohtaolettamus, kun tutkimusta aloitettiin.

Tutkimuslomakkeiden tekemisessä auttoivat tutkijakollegat Itä-Suomen yliopistosta, Apatiitissa olevan Kuolan tiedeakatemia talousinstituutista ja Moskovan (Lomonosovin) sekä Tverin yliopistoista. Kyselylomakkeen suunnittelun lähtökohtana oli tarve kerätä tietoa, jolla voidaan ensisijaisesti *kuvata* mutta mahdollisuuksien mukaan myös *tulkita* ja *selittää* muuttohalukkuutta sekä erilaisia tekijöitä, jotka johtavat muuttamiseen. Kyselyn laatimisessa ja toteuttamisessa pyrittiin noudattamaan tapaustutkimuksen ja kyselytutkimuksen yleisiä ohjeita ja periaatteita (Metsämuuronen 2004). Kyselylomakkeen laadintaa ohjasivat tutkimusongelmat, taustateoriat ja aikaisemmat tutkimustulokset (ks. Rautio 2003; Myllylä 2007).

Lomakkeiden toimivuutta testattiin niiden suunnitteluprosessin aikana varsinkin Kirovskissa, mutta myös Tverissä ja Petroskoissa.

Kyselytutkimuksessa käytetty metodologia on yhdistelmä tavallisesti käytetyistä otantamenetelmistä; ositetusta eli stratifioidusta menetelmästä ja ryväsotannasta eli klusteriotannasta (Heikkilä 2004: 33–41). Ositettu otanta tulee usein kyseeseen silloin, jos halutaan tiettyjä kiintoisia ryhmiä edustavasti mukaan tutkimukseen. Ositetun otannan etuna on se, että heterogeeninen perusjoukko voidaan jakaa homogeenisiin osajoukkoihin, kuten tässä tutkimuksessa opiskelun loppuvaiheessa olevat opiskelijat ja heidän vanhempansa. Ryväsotannassa taas perusjoukko koostuu luonnollisista ryhmistä, kuten koululuokista. Ryväsotannan ideana on se, että valitaan tutkimuksen kannalta oleellinen ryväs, joukko. Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli tavoittaa tutkimusalueella mahdollisimman moni opiskelunsa loppuvaiheessa oleva koululainen tai opiskelija. Riittävä joukko on taas se määrä tutkittavia, joka riittää tilastollisesti luotettavan kuvan antamiseen kokonaisuuden (perusjoukon) mielipiteistä ja käsityksistä. Toisin sanoen tavoitteena oli relevanttien tutkimusryhmien valinnan jälkeen saada mahdollisimman selkeä kuva näiden ryhmien käsityksistä liittyen eri tekijöihin, jotka voivat vaikuttaa muuttoliikkeisiin (Metsämuuronen 2005: 55).

Metsämuuronen (2008: 11–14) on todennut, että koulu- ja oppilaitoskyselyt eivät ole aivan puhdas satunnaisotanta. On todennäköistä, että saman koulun oppilaat ovat enemmän toistensa kaltaisia kuin satunnaisesti valitut oppilaat olisivat olleet. Kaikkiin koulun oppilaisiin vaikuttavat samanlaiset ulkonaiset puitteet (opettajat, koulun infrastruktuuri ja koulun sijainti) ja naapurikoulussa voi tilanne olla hyvin toisenlainen. Tämä koskee erityisesti Apatiitissa tehtyä kyselyä, sillä kaupungissa oli useita eri oppilaitoksia, joista valittiin opiskelijamäärältään suurin korkeakoulutusta antava oppilaitos. Oppilaitoksen oppilaita yhdistää myös oppilaitoksen kulttuurin lisäksi myös opettajan mukanaan tuoma yhdistävä tekijä. Samoin toisen lomakkeen (vanhemmille ja muille asukkaille tarkoitetun kyselylomakkeen) vastanneita yhdistää samoin oppilaitos, jossa heidän lapsensa tai tuttunsa opiskelee. Yhdistävänä tekijänä on myös alueella toimiva merkittävä teollisuusyritys. Tästä johtuen vastausten varianssi (s^2) on todennäköisesti tutkittujen opiskelijoiden ja koululaisten joukossa pienempi, kuin mitä se täysin satunnaisotannassa voisi olla, ja naapurikoulussa saattaa tilanne olla toisenlainen. Metsämuuronen (2008: 14) käyttää tästä ilmiöstä nimeä *ryvästyminen*. Tämä tarkoittaa sitä, että tietyissä olosuhteissa vastanneiden vaihtelu ei aidosti vastaa satunnaista tilannetta. Vaikka ryvästymistä ei pidetä tässä yhteydessä vaikuttavana tekijänä, tuloksiin pyritään suhtautumaan kriittisesti.

Kyselylomakkeet jaettiin Kirovskin ja Apatiitin alueilla kolmeen eri oppilaitokseen, joista kaksi sijaitsee Kirovskissa ja yksi Apatiitissa. Oppilaitokset olivat Kirovskin tekninen oppilaitos (college), Kostromin valtion yliopiston filiaali Kirovskissa ja Petroskoin yliopiston Kuolan filiaali Apatiitissa. Kyselytutkimuksen toteuttamista varten oltiin suoraan yhteydessä oppilaitosten ja filiaalien rehtoreihin, joiden kanssa sovittiin henkilökohtaisten tapaamisten yhteydessä kyselytutkimuksen toteutta-

misesta. Aluksi kyselytutkimus oli tarkoitus tehdä ainoastaan Kirovskissa, mutta jo lomakkeen suunnittelu- ja testausvaiheessa huomattiin, että Kirovskin ja Apatiitin kaupungit ovat toiminnallisesti niin voimakkaassa vuorovaikutuksessa, ettei kyselytutkimusta kannata tehdä vain yhden kaupungin oppilaitoksissa.

Kirovskissa tutkimukseen osallistuneet oppilaitokset olivat ainoat keski- tai korkeakoulutasoiset oppilaitokset kaupungissa. Kostromin valtion yliopiston filiaalissa oli kyselytutkimuksen toteuttamisajankohtana 582 kokopäiväopiskelijaa. Opintojen loppuvaiheessa olevia opiskelijoita on vuosittain noin 60–100. Spezialistin tutkintoa varten opiskelu kestää tavallisesti viisi vuotta. Spezialistin tutkinto on laajuudeltaan kandidaatin tutkinnon ja maisterin tutkinnon välimaastossa (liite 3). Kostromin valtionyliopiston filiaali ei tutkimusajankohtana antanut maisterin tutkintoon johtavaa opetusta. Kirovskin tekninen oppilaitos on tyypillinen monialainen ammattikoulutusta antava oppilaitos ja suurin keskiasteen ammattioppilaitos Kirovskin ja Apatiitin alueella. Colleget sijoittuvat Venäjällä keskiasteen ja korkea-asteen välimaastoon. Niissä voidaan suorittaa myös alempi korkeakoulututkinto (liite 3). 11-vuotisen peruskoulun suorittaneelta koulutuksen kesto on 4–5 vuotta. Näiden oppilaitosten rooli korostuu harvaan asutuilla alueilla ja periferiassa, sillä niiden kautta alueen toiminnan kannalta tarpeellisia koulutuspalveluja pyritään turvaamaan tällaisilla syrjäalueilla (Kurtakko & Rantaniemi 2008). Opiskelijoita Kirovskin teknisessä oppilaitoksessa oli kyselytutkimuksen toteuttamisajankohtana 1 312. Apatiitissa olevassa alueen toisessa keskiasteen ammattioppilaitoksessa opiskelijoita on alle 600. Opiskelijansa loppuvaiheessa olevia opiskelijoita oli Kirovskin teknisessä oppilaitoksessa tutkimusajankohtana noin 300.

Petroskoin valtionyliopiston filiaali Apatiitissa on taas oppilasmäärältään suurin ja laaja-alaisin alueen kolmesta korkeakoulutasoisesta oppilaitoksesta. Kokopäiväisiä korkeakouluopiskelijoita tutkimusajankohtana oli alueella 6 532. Petroskoin valtionyliopiston filiaalissa tästä määrästä opiskeli lähes puolet, noin 3 000 kokopäiväistä opiskelijaa. Oppilaitoksessa on kuusi tiedekuntaa (soveltava matematiikka ja informatiikka, ekologia, taloustiede, fysiikka ja energia, vuoriteollisuus ja humanistiset tieteet). Opiskelunsa loppuvaiheessa on alueen korkeakouluissa vuosittain 10–15 % opiskelijoiden kokonaismäärästä eli noin 500–600 opiskelijaa. Opiskelu spesialistin tutkintoon kestää noin viisi vuotta ja maisterin tutkintoon kuusi vuotta. (Apatiitin filiaali 2008). Kirovskissa kyselylomaketta jaettiin kaikille oppilaitosten loppuvaiheen opiskelijoille. Apatiitissa kysely päätettiin suorittaa yhdessä tiedekunnista, joista sattumanvaraisesti valittiin humanistisen tiedekunta.

Nelidovossa kyselytutkimuksen suorittamisen aikana Tverin yliopiston filiaali oli vasta aloittamassa toimintansa, joten kyselytutkimus päätettiin tehdä alueen perusopetusta ja keskiasteen opetusta antavissa oppilaitoksissa. Nelidovossa on alueen oppilaitoksissa noin 3 000 oppilasta (esimerkiksi vuonna 2007 kaikkiaan 3 023 oppilasta), joista vuosittain valmistuu noin 200–300 oppilasta. Kyselylomakkeiden jakamisen suoritti Nelidovon kaupunginhallinto, joka myös keräsi palautetut lomakkeet. Lihoslavlissa kyselytutkimus suoritettiin pelkästään oppilaitoskyselynä

Lihoslavlın keskikoulussa numero 1 ja Lihoslavlın opettajaopistossa. Kyselytutkimuksen toteuttamisesta sovittiin koulutoimenjohtajan kanssa, joka myös huolehti lomakkeiden jakamisesta. Kyselytutkimuksen suorittamisesta Lihoslavlissa päätettiin, koska haluttiin täydentää kuvaa opintonsa kohta päättävien koululaisten ja opiskelijoiden muuttohalukkuudesta Keski-Venäjällä. Lisäksi haluttiin selvittää, poikkeako Nelidovon koululaisten ja opiskelijoiden käsitykset vastaavan kokoisen toisen kaupungin oppilaiden käsityksistä. Lihoslavlın alueen perusopetusta antavissa oppilaitoksissa oli oppilaita yhteensä 2 630, joista maaseutukouluissa 774 (Lihoslavlın keskikoulussa numero 1 oli 526 oppilasta) ja ammatillisissa oppilaitoksissa 1115 lukuvuonna 2007–2008. Lihoslavlın kaupungissa on ammattikoulu, (316 opiskelijaa), Lihoslavlın tekninen oppilaitos (314 opiskelijaa) ja opettajaopisto (241 opiskelijaa). Vuosittain perusopetusta antavista oppilaitoksista valmistuu noin 130–160 oppilasta ja ammattioppilaitoksista noin 100–150 opiskelijaa (Lihoslavl 2008).

Opiskelijoille annettiin kaksi lomaketta, joista toisen (opiskelijalomakkeen) he täyttivät itse ja toisen (asukkaille tarkoitettu lomake) he veivät jonkun muun perheenjäsenen täytettäväksi¹⁴. Pääosin toinen oppilaan vanhemmista täytti lomakkeen, mutta vastausten perusteella voidaan päätellä, että lomakkeen täyttämiseen on usein osallistunut koko perhe yhdessä. Nelidovossa alueen hallinto jakoi lomakkeita myös hallinnon virkakunnalle, jonka johdosta asukkaille tarkoitettuja lomakkeita palautettiin hiukan opiskelijalomakkeita enemmän. Kirovskissa ja Apatiitissa opiskelijalomakkeita palautettiin kaikkiaan 524 ja asukkaiden lomakkeita palautettiin 508, yhteensä lomakkeita palautettiin siis 1 032. Nelidovossa opiskelijalomakkeita palautettiin 196 ja asukaslomakkeita 285, yhteensä lomakkeita palautettiin 481. Lihoslavlissa lomakkeita palautettiin 130. Palautettuja kyselylomakkeita oli yhteensä 1 643, eli noin 23 000 sivua tutkimusmateriaalia. Opiskelijalomakkeen ja asukaslomakkeen palautusprosentti oli Kirovskissa, Apatiitissa sekä Nelidovossa noin 50 prosenttia, joka vastaa yleistä kato-prosenttiluvusta annettuja ohjeita (Taanila 2006). Lihoslavlissa palautusprosentti oli korkeampi, 80 %. Seuraavassa taulukossa on kyselytutkimukseen vastanneiden perustietoja (taulukko 3).

---

¹⁴ Lihoslavlissa vain oppilaitoskysely

Taulukko 3: Kyselytutkimuksen vastaajien perustietoja

Muuttuja	Kirovsk-Apatiitti		Nelidovo		Lihoslavl				
	Määrä (n=±1032 ¹)	(%)	Määrä (n=±481 ¹)	(%)	Määrä (n=±130 ¹)	(%)			
Sukupuoli									
Mies	331	32,2	174	36,2	54	41,5			
Nainen	697	67,8	307	63,8	76	58,5			
Yhteensä	1032	100 %	481	100 %	130	100 %			
Ikä									
15–19	389	37,8	242	50,8	130	100 %			
20–29	241	23,4	31	6,5					
30–39	96	9,3	69	14,5					
40–49	213	20,7	105	22,1					
50–59	78	7,6	26	5,5					
60 – Yli	12	1,2	30	0,6					
Yhteensä	1029	100 %	476	100 %	130	100 %			
Perhesuhteet									
Naimaton	607	59,3	268	56,1	130	100 %			
Naimisissa	279	27,2	145	30,3					
Eronnut	106	10,4	54	11,3					
Leski	32	3,1	11	2,3					
Yhteensä	1024	100 %	478	100 %	130	100 %			
Ammatti									
Opiskelija	524	50,7	196	40,7	130	100 %			
Muu	508	49,3	285	59,3					
Yhteensä	1032	100 %	481	100 %	130	100 %			
Työpaikka²									
Valtion virasto	281	57,2	125	44,2					
Yksityinen yritys	138	28,1	86	30,4					
Oma yritys	10	2,0	17	6,0					
Työtön	62	12,6	55	19,4					
Yhteensä	491	100 %	283	100 %					
Syntymäpaikka									
	Kirovsk	400	38,8	Nelidovo	200	71,2	Lihoslavl	83	63,8
	Apatiitti	332	32,2	Tverin alue	36	12,8	Tverin alue	25	19,3
	Muu	299	29,0	Muu	45	16,0	Muu	22	16,9
Yhteensä	1031	100 %	281	100 %	130	100 %			
Asuinpaikka= rekisteröimispaikka									
Kyllä	931	90,4	251	88,4	108	83,7			
Ei	99	9,6	33	11,6	22	16,3			
Yhteensä	1030	100 %	284	100 %	130	100 %			

¹Puuttuvien tietojen takia vastanneiden määrä kaikkien kysymysten kohdalla ei vastaa palautettujen lomakkeiden kokonaismäärää

² Vain asukkaiden osalta

Kyselytutkimuksen täyttämisen perustui vapaaehtoisuuteen eikä lomakkeiden täyttämistä tai palauttamista eikä myöskään muista järjestelyistä maksettu kenellekään korvauksia. Kirovskin, Apatiitin ja Nelidovon oppilaitosten sekä Nelidovon ja Lihoslavl hallinnon monistuskulut kuitenkin korvattiin.

Murmanskin alueella opiskeli keskiasteen oppilaitoksissa kokopäiväisesti noin 12 500 opiskelijaa ja korkeakouluissa noin 27 000 opiskelijaa vuonna 2006. Alueen

tuotantorakenteeltaan tai elinkeinorakenteeltaan yksipuolisiin alueisiin voidaan laskea kuuluvaksi Murmanskin kaupunkia lukuun ottamatta lähes koko Murmanskin alue. Näissä yhdyskunnissa oli keskiasteen opiskelijoita 3 931 ja korkeakouluopiskelijoita 7 273 vuonna 2006. Tätä väestöryhmää voidaan kutsua tutkimuksen perusjoukoksi opiskelijoitten osalta. Kirovskin ja Apatiitin kaltaisissa tuotantorakenteeltaan yksipuolisissa yhdyskunnissa, joissa oli myös keskiasteen tai korkeakoulutason opetusta, työskenteli noin 135 000 henkilöä vuonna 2006, kun koko Murmanskin alueen työssäkäyvän työvoiman määrä oli 468 000 ja työttömyysaste 6,5 % (Murmanskstat 2007a; Rosstat 2008a). Vastanneiden joukossa oli keskimääräistä työttömyysastetta enemmän työttömiä. Asukaslomakkeen vastanneiden perusjoukkona voidaan pitää alueen tuotanto- tai elinkeinorakenteeltaan yksinkertaisissa yhdyskunnissa työskenteleviä henkilöitä.

Tverin alueella työssäkäyvän työvoiman määrä oli 702 000 ja työttömyysaste 4,2 % vuonna 2007. Tverin alueella on yksipuolisen tuotantorakenteen omaavia yhdyskuntia (kaupungit ja niihin kuuluva ympäröivä alue, kaupunkimaiset taajamat) Kuznetsovan ja Ljubovnyin (2004) mukaan 20, joissa asui yhteensä noin 144 000 ihmistä vuonna 2006, joista työssäkäyvien osuus on 60 % (Tverstat 2007a). Tätä voidaan pitää asukaslomakkeisiin vastanneiden osalta tutkimuksen viiteryhmänä. Vastanneiden joukossa oli samoin kuin Kirovskin ja Apatiitin osalta jonkin verran työttömiä, joka saattaa viitata siihen, että alueiden todellisen työttömyyden ja virallisen työttömyyden välillä on eroja. Noin 10 % alueen kokonaisväestöstä opiskelee joko perusasteen tai keskiasteen oppilaitoksissa. Näistä taas noin 10 % on opintojensa loppuvaiheessa. Tämä merkitsee, että Tverin alueella tuotantorakenteeltaan yksinkertaisissa yhdyskunnissa opiskelujensa loppuvaiheessa on noin 1400–2000 oppilasta. Tämä on tämän tutkimuksen perusjoukko Nelidovon opiskelijakyselyyn vastanneiden osalta.

Kyselytutkimuksen toteuttaminen on ollut monivivahteinen kokemus. Aikaa kului paljon lomakkeen suunnitteluun ja muokkaamiseen sekä tutkimuksen suorittamiseen ja toisaalta lomakkeiden tietojen tallentamiseen. Kumpikin kohdealue, Kirovsk-Apatiitti ja Nelidovo, ovat sijainniltaan suhteellisen helposti saavutettavissa, vaikka joskus matkustaminen alueille oli aikaavievää ja raskastakin. Joskus pelkästään yhdensuuntaiseen matkaan kului yli vuorokausi. Lihoslavliin matkustaminen on muita alueita helpompaa. Mieleeni on painunut matkustaminen jääkylmässä junassa Petroskoista Apatiittiin, jolloin lämpimänä pysyminen edellytti kaikkien mukana olleiden vaatteiden päälle pukemista ja nukkumista pyyheliina pään ympäri kiedottuna; ja kun Tverin asemalla kahden aikaan yöllä junaa odottaessa miliisi neuvotteli asemalla olleen laittoman maahanmuuttajan kanssa siitä, paljonko tämä joutuu maksamaan heille, että he laskevat hänet jatkamaan matkaansa. Ja tämä kaikki tapahtui vain parin metrin päässä minusta.

Tutkimuksen toteuttamisen hankaluutta kuvaa se, että Nelidovon puukombinaatin toimitusjohtaja kieltäytyi toteuttamasta tutkimusta tehtaan henkilökunnan keskuudessa ilman, että hänelle maksettaisiin siitä rahaa. Toisaalta suuri ilonaihe oli se, että oppilaitokset suhtautuivat kyselytutkimukseen erittäin myönteisesti. Tämä

johtui varmaankin siitä, että asiasta sovittiin oppilaitosten kanssa suoraan. Kaikkein suurin ilonaihe kuitenkin oli se, kun kaikki palautetut kyselylomakkeet oltiin saatu tuotua Venäjältä rajan yli Suomeen ja ne olivat työhuoneessa hyllyillä odottamassa niiden jatkokäsittelyä.

2.2. KYSELYTUTKIMUKSEN ANALYSOINTI

Osa tutkimukseni kyselylomakkeen muuttujista oli nominaalisasteikollisia, luonteeltaan luokittelevia. Luokittelevia muuttujia olivat mm. taustatietokysymykset (esim. sukupuoli, äidinkieli, koulutustausta, lähtöalue, kotikaupunki). Luokittelevien muuttujien avulla vastanneita jaettiin erilaisiin ryhmiin silloin, kun selvitettiin mm. muuttohalukkuutta ja asumispaikan valintaan liittyviä tekijöitä. Lomakkeiden kysymyksistä osa oli monivalintakysymyksiä. Semanttista differentiaalia määriteltäessä käytettiin pääsääntöisesti Likert-tyyppistä viisiportaista asteikkoa (järjestysasteikollista), joka on yleinen asenne- ja mielipidemittauksissa (Metsämuuronen 2001; 2005; 2008). Joissakin tapauksissa asteikko muutettiin tulkinnan helpottamiseksi kuitenkin kolmiportaiseksi aineiston analyysivaiheessa. Tilastollisessa analyysissä yleisimmin käytetyt riskitasot (merkitsevyystasot) ovat 0,05 (5 %), 0,01 (1 %) ja 0,001 (0,1 %)¹⁵ vaihdellen tutkimusongelman tarkkuusvaatimuksen mukaan (Heikkilä 2004). Tämän tutkimuksen lähtökohtana on 5 % riskitaso, joka antaa jo varsin luotettavan käsityksen ilmiön universaaliudesta perusjoukossa ja se on yleisin maantieteessä käytetty taso.

Tilastomenetelmien valinnassa käytännön kriteeriksi muodostui ennen kaikkea analyysiasetelman johdonmukaisuus ja tulkittavuus. Vaikka tutkimusaineisto sallisikin monenlaisia tilastollisia testejä, niiden valinnassa on käytetty kriteerinä myös sisällöllistä mielekkyyttä ja samalla on myös pohdittu, millaista tietoa käytetty menetelmä antaa. Tilastollisista testeistä tutkimuksessa on käytetty lähinnä parametrittomia menetelmiä (*nonparametrics tai nonparametric statistics*), mikä tarkoittaa sellaista aineiston analysointi- ja hypoteesin testausmenetelmiä, joissa tehdään vähemmän jakaumaa koskevia oletuksia kuin parametrisissä menetelmissä (Metsämuuronen 2004: 9). Valtaosa tämän tutkimuksen tilastollisista analyysimenetelmistä perustuu hypoteesin testaamiseen: onko tuloksissani ryhmien välisiä eroja? Testauksessa käytettiin tämän takia pääosin Khiin neliötestiä (χ^2_{16}) ja Kruskal-

---

¹⁵ Eron nollahypoteesin ja otoksen saadun tuloksen välillä sanotaan olevan seuraava: $0,05 < p < 0,1$ suuntaa antava, $0,01 < p < 0,05$ (5 %) merkitsevä*, $0,001 < p < 0,01$ (1 %) hyvin merkitsevä** ja $p < 0,001$ (0,1 %) erittäin merkitsevä*** (Heikkilä 2004).

¹⁶ X^2 -testiä voidaan käyttää sekä sarake- ja rivimuuttujien välisen riippuvuuden tarkastelemiseen (riippumattomuustesti) sekä siihen, että noudattaako muuttuja tiettyä todennäköisyysjakaumaa (yhteensopivuustesti) (Heikkilä 2004).

Wallisin testiä¹⁷. Frekvenssejä ja keskilukuja (mediaani, moodi ja keskiarvo) sekä keskihajontaa¹⁸ käytettiin puolestaan taustamuuttujien jakaumien tarkastelussa. Kysymyksiä on tarkasteltu sekä yksittäin mutta myös useamman kysymyksen pääkomponenttianalyysina (PCA). Analysoitaessa kokeiltiin useita eri menetelmiä, mutta niistä käytettiin kuhunkin tutkimusasetelmaan parhaiten sopivia (taulukko 4).

Taulukko 4: Kyselytutkimuksen analysointimenetelmiä

Kyselytutkimuksen aineiston analysointi	Menetelmä
Muuttujien jakaumat	Frekvenssit, keskiluvut (keskiarvo, moodi, mediaani), keskihajonnat, ristiintaulukointi
Muuttujien välisten yhteyksien selvittäminen sekä ilmiön kuvailu, ryhmien välisen eron tarkastelu	Ristiintaulukointi, Khiin neliötesti (χ^2) ¹⁹ , binomitesti
Aineiston normaalijakautuneisuus	Kolmogorov-Smirnov
Reliabiliteetin tarkastelu	Cronbachin alfa (α)
Kahden ryhmän välisten keskiarvoerojen tarkastelu	Mannin-Whitneyn U-testi
Kahden tai useamman ryhmän keskiarvon vertaaminen	Kruskal-Wallis test
Informaation tiivistäminen, muuttujien yhdistäminen	Pääkomponenttianalyysi

(Lähteet: Lepola et al. 2003; Heikkilä 2004; Metsämuuronen 2005; 2008; Iskanius 2006)

Kahden ryhmän välisten erojen tarkastelussa käytettiin Khiin neliötestin ja Kruskal-Wallis testin lisäksi myös Mannin-Whitneyn U-testiä (*t*-testin parametrin vastine) (taulukko 4). Whitneyn U-testiin mittaustasoksi riittää järjestysasteikko ja testillä testataan kahden mediaanin eron tilastollista merkitsevyyttä. Kolmogorov-Smirnovin testiä²⁰ käytettiin kyselytutkimuksesta saadun aineiston normaalijakautuneisuuden tutkimiseen. Testin perusidea on verrata havaittua jakaumaa normaalijakaumaan siten, että aineistoista piirretään summafrekvenssijakaumat ja etsitään suurin löytyvä ero. Mitä suurempi ero, sitä epätodennäköisemmin otokset noudattavat samaa jakaumaa.

¹⁷ Kruskal-Wallis testin matemaattinen muoto on: $[12/N(N+1)\sum^k R^2/n]-3(N+1)=H^2$, missä R=summa-arvo jokaiselle otokselle, N=havaintojen kokonaismäärä, n=havaintojen määrä otoksessa ja K= otosten määrä (Heikkilä 2004).

¹⁸ Keskihajonta saadaan kaavasta:
$$s = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$$
 Kaavassa x_i viittaa i:nnen havainnon arvoon ja $\bar{x}$ tarkoittaa aineiston aritmeettista keskiarvoa. Sigma-merkki ($\sum$) tarkoittaa yhteenlaskua (Metsämuuronen 2005: 328).

¹⁹ Khiin neliötestillä verrataan havaintoja odotettuihin frekvensseihin. Tämän takia ristiintaulukoinnissa lasketaan kullekin solulle ns. odotusarvo (*e; expected value*), jota sitten verrataan havaittuun arvoon. Jos odotusarvot poikkeavat havaituista arvoista, voidaan olettaa saaduilla tuloksilla olevan merkitystä. (Heikkilä 2004: 90–95; Metsämuuronen 2005: 345–347).

²⁰ Testin matemaattinen muoto on: $D = \max (x_0-x_e)$, jossa x_0 on vertailtavan ryhmän havaittu kumulatiivinen frekvenssi ja x_e normaalijakauman (odotettu) kumulatiivinen frekvenssi. Kummankin ryhmän suhteutettujen frekvenssien summa erikseen on yksi (Metsämuuronen 2005).

Reliabiliteetin, sisäisen yhteneväisyyden tarkastelua kokeiltiin myös Cronbachin alfa-kertoimen²¹ avulla (Heikkilä 2004: 234; Metsämuuronen 2005: 631, 915–926).

Pääkomponenttianalyysin tarkoituksena oli vähentää kyselytutkimuksessa käytettyjen tutkittavaa ilmiötä kuvaavien muuttujien hajanaisuutta ja löytää monidimensioisesta datasta ne komponentit, joiden avulla muuttujien keskeisimmät piirteet voidaan esittää ilman, että merkittävää informaatiota menee hukkaan. Pääkomponenttianalyysi suoritettiin pääakselimenetelmällä (*principal axis factoring*) käyttäen muuttujien välisen korrelaation sallivaa vinokulmaista rotaatiota (*oblimin*) sekä suorakulmaista (*varimax*) rotaatiota. Lähtökohtana oli se, että muuttujien välillä on aitoja korrelaatioita. Muuttujien keskinäinen korrelaatio on hyvä merkki kyseisten muuttujien kuulumisesta pääkomponenttiin, mutta muuttujat eivät kuitenkaan saisi korreloida liikaa keskenään multikollineaarisuuden vuoksi. Multikollineaarisuusongelma tarkoittaa sitä, että mikä tahansa muuttuja voitaisiin selittää muiden kyseiseen relaatioon kuuluvien vahvasti korreloivien muuttujien avulla (Metsämuuronen 2005: 662). Tämä multikollineaarisuusongelman vaara tiedostettiin myös tässä tutkimuksessa, koska tutkittavan ilmiön luonteen vuoksi keskinäistä riippuvuutta oli lähes kaikkien asennemuuttujien välillä jossakin määrin odotettavissa ja havaittavissa.

Jotkut lomakkeen kysymyksistä olivat avoimia kysymyksiä ja lomakkeen lopussa oli varattu tila vastaajille kommentoida tutkimusta. Joitakin kommentteja on otettu mukaan tutkimuksen tuloksia täydentämään. Vastaukset on tallennettu sähköiseen muotoon SPSS -ohjelman avulla ja kaikki testit tehtiin kyseisellä ohjelmalla (MOTV 2004; Heikkilä 2004). Tarkempi esittely SPSS -ohjelmasta löytyy Internetistä: <http://www.SPSS.com> (15.11.2009).

---

²¹ Mittareiden sisäisen reliabiliteettia osoittavan Cronbachin alfa-kertoimen alarajana pidetään yleensä vähintään 0.60, vaikka sitä korkeammat arvot ovatkin suositeltavia (Metsämuuronen 2001: 32–36; Metsämuuronen 2005: 65–70; Heikkilä 2005: 187).

3 Muuttoliikkeen teoreettinen viitekehys ja Venäjä

Tässä osiossa perehdytään tutkimustehtävän kannalta merkittäviin muuttoliiketeorioihin ja muuttoliiketutkimuksen lähestymistapoihin sekä joihinkin teeman kannalta mielenkiintoisiin tutkimuksiin. Aiempaan tutkimukseen perehtyminen on olennainen osa tätä tutkimusta. Aikaisempaan teoreettiseen ja empiiriseen tutkimukseen perehtyminen auttaa tutkimusongelman täsmentämisessä. Teoria ymmärretään viitekehysenä, jossa tuodaan esille aiempi tieteellinen keskustelu, jolla muuttoliikettä ilmiönä on lähestytty. Teoria on siis eksplikoitu käsitejärjestelmä, joka sisältää käsitteiden rakennelman, jonka kautta ymmärrystä muuttoliikeilmiöstä, sen rakenteesta ja toiminnasta voidaan hahmottaa ja jonka kautta muuttoliike on abstrahoitavissa tilanteesta toiseen. Teoriaa pidetään tässä työssä myös materiaalin järjestelykehikkona (Uusitalo 1991: 51; Sayer 1992: 50). Tällöin teorian merkitys empiirisessä tutkimuksessa on keskeinen. Sayerin (1992) mukaan teoria voidaan ymmärtää myös paitsi käsitteellistämismenetelmänä, että hypoteesina ja selittävänä mallina. Haaparannan ja Niiniluodon (1986: 25) mukaan teorit muodostuvat systemaattisesta teoreettisten ja empiiristen lakien kokoelmasta sekä näiden kokoelmien välisistä säännönmukaisuuksista. Teoriat ovat ihmismielen luomia ajatuskonstruktioita.

Kappaleen tarkoituksena ei ole olla kattava selvitys erilaisista lähestymistavoista, vaan pyrkimyksenä on ollut tuoda esille erilaisia selitysmalleja, joiden perusteella voidaan jäsentää ja ymmärtää Venäjällä ja tämän tutkimuksen tapaustutkimusalueilla tapahtuvaa muuttoliikettä. Jakson tarkoituksena on myös tarkentaa muuttoliikkeiden järjestelmäteoriaa ja muotoilla sitä uudelleen multikausaaliseksi muuttoliikemalliksi.

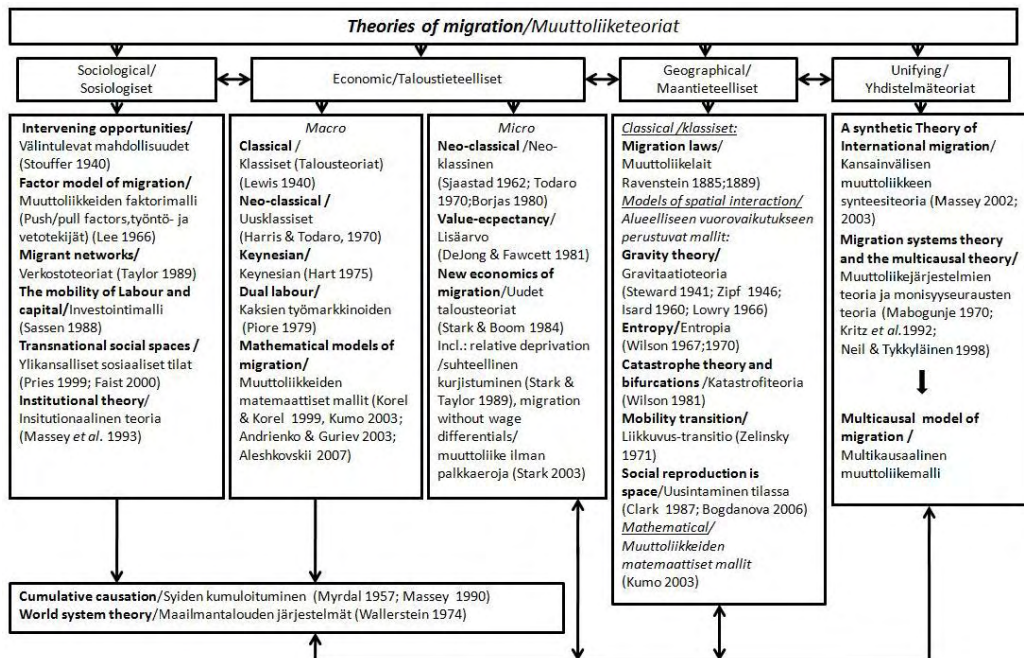
3.1 MUUTTOLIIKETUTKIMUSTEN TEORETISOINTI

Eri tieteenalojen lähtökohdista käsin voidaan esittää muuttoliikkeisiin liittyen hyvin monenlaisia tutkimuskysymyksiä. Antropologinen tutkimuskysymys voisi olla, kuinka muuttoliikkeet vaikuttavat kulttuurien kehittymiseen ja kuinka ne vaikuttavat etniseen identiteettiin. Taloustieteiden kannalta voitaisiin kysyä esimerkiksi, miten taloudelliset rakenteet ja taloudellinen kehitys vaikuttavat muuttohalukkuuteen ja toisaalta miten muuttoliikkeet vaikuttavat taloudellisiin rakenteisiin ja kilpailukykyyn. Historian tutkimuksen lähtökohdista voisimme kysyä, millaisia jaksoja on ollut ihmisten liikkumisessa, tai kuinka voimme ymmärtää aikaan ja paikkaan sidotut muuttajien kokemukset. Sosiologi voisi kysyä, mikä selittää muuttajien yhteen-

liittymät, tai mikä merkitys muuttamisella on sosiaaliseen liikkuvuuteen. Lakitieteiden kannalta voitaisiin kysyä, mitkä säännöt ja lait sekä kehitysohjelmat vaikuttavat muuttoliikkeisiin ja miten. Maantieteilijä puolestaan voisi kysyä, mitkä ovat muuttoliikkeiden syyt ja seuraukset paikallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla ja miten sosiaalis-taloudellinen kehitys vaikuttaa muuttoliikkeisiin. Edellä olevat kysymykset jo osaltaan kertovat siitä, että muuttoliikketutkimuksen kysymyksen asettelu ja kokonaisuuksien hahmottaminen ovat usein poikkitieteellistä, ja yksittäisen tieteenalan lähtökohdista on vaikeaa tutkia muuttoliikkeitä.

Teoriat ja lähestymistavat jaetaan usein tarkastelukulmansa mukaan mikro- tai makrokonseptioon tai lähestymistapoihin, joissa on huomioitu kumpikin taso. Tämän mukaan osa lähestymistavoista on keskittynyt yksilöihin ja ryhmiin sekä heidän päätöksentekoonsa ja osa taas on keskittynyt taustatekijöihin ja rakenteisiin. Boyle (1998: 57) on kutsunut lähestymistapoja humanistisiksi ja deterministiseksi. Massey (2006) taas on nostanut esille toisenlaisen kahtiajaon: lähestymistavat, jotka ovat keskittyneet aikomuksiin muuttaa, ja lähestymistavan, joka on keskittynyt itse muuttoliikkeeseen ja sen toteutumiseen. Joidenkin lähestymistapojen avulla on pyritty tarkastelemaan muuttoliikkeiden seurauksia. On myös lähestymistapoja, joiden avulla pyritään ennustamaan tulevia muuttoliikkeitä joko entisten muuttoliikkeiden tai sitten yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten ja syklien avulla. Monet muuttoliiketeoriat perustuvat kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimiseen, vaikka näitä teorioita ja lähestymistapoja käytetään paljon myös alueiden sisäisessä ja alueiden välisessä muuttoliikketutkimuksessa (Moiseenko 2004; Aleshkovskii 2006; Zaynonchkovskaya *et al.* 2007). Seuraavassa kuviossa (kuvio 4) on esitetty joitakin tämän työn kannalta esiin nousevia lähestymistapoja ja niiden keskeisiä kehittäjiä. Kuvioon on liitetty lähestymistapojen englanninkieliset nimet niiden yleistä hahmottamista varten.

Muuttoliikkeet ovat pääsääntöisesti seurausta useiden eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta sekä lähtö- ja kohdealueen rakenteellisista muutoksista. Moiseenkon (2004) mukaan muuttamisessa on kyse sopeutumisesta rakennemuutokseen tai muuttamisen taustalla on ihmisten pyrkimys sosiaali-taloudellisen hyvinvoinnin maksimaaliseen saavuttamiseen. Kyse on joka tapauksessa väestöön liittyen selektiivisyydestä: toiset muuttavat ja toiset eivät. Eri teorioiden ja lähestymistapojen sekä tutkimusten tarkastelu auttaa paremmin ymmärtämään muuttoliikkeitä Venäjällä. Siksi seuraavissa jaksoissa tarkastellaan tarkemmin teeman kannalta keskeisiä tutkimuksia ja lähestymistapoja.

Kuvio 4: Muuttoliiketutkimuksen lähestymistapoja (Lähteet: Karjalainen 1989; Massey 2002; Kumo 2003; Bijak 2006; Korkiasaari & Söderling 2006; Luukko 2006; Zaynonchkovskaya et al. 2007; Aleshkovskii 2007)

3.2 KLASSISIA LÄHESTYMISTAPOJA JA TUTKIMUKSIA

Klassisuus tämän jakson otsikossa viittaa lähinnä vain teorioitten syntyajankohtaan ja eikä niiden käyttökelpoisuuteen tämän päivän tutkimuksissa. Useimmat teoriat perustuvat havaintuihin säännönmukaisuuksiin sekä eksplisiittisesti ajatukseen, että työntö- ja vetotekijät vaikuttavat keskeisesti muuttoliikkeiden syntymiseen. Julkaisuissaan monet tutkijat, kuten Ravenstein (1885, 1889): *"Laws of Migration"*, Thomas (1938): *"Research Memorandum on Migration Differentials"*, Goodrich (1936; ks. myös Greenwood & Hunt 2003): *"Internal migration and economic opportunity"* ja Lee (1966): *"A Theory of migration"*, ovat pyrkineet hahmottamaan ja muodostamaan empiiristen aineistojen pohjalta erilaisia muuttoliikkeiden säännönmukaisuuksia. Näiden tutkimusten monet ajatukset ovat vielä tänäänkin Venäjään liittyvän tutkimuksen kannalta inspiroivia ja ajatuksia herättäviä. Kun länsimaissa pyrittiin vuosisadan vaihteessa empiiristen tutkimusten pohjalta löytämään säännönmukaisuuksia, Venäjällä Moiseenkon (2004: 168–171) mukaan ensimmäiset muuttoliiketutkijat kuten Iadrntsev (1891) ja Kaufman (1905) pyrkivät selvittämään asutustoiminnan vaikutuksia ihmisiin, erityisesti maattomaan maalaisväestöön. Esimerkiksi Iadrntsev käsitteli laajasti mm. Siperian asutustoimintaa. Kaufman (1905)

puolestaan tutki talonpoikien liikkumisvapauden merkitystä Venäjän talouteen. Ravenstein (1885) on empiirisiin tutkimuksiinsa perustuen nostanut esille eräitä muuttoliikkeiden säännönmukaisuuksia (suluissa hypoteesintasoiset kommentit ovat tämän tutkimuksen tekijän):

– Suurin osa muuttajista matkustaa lyhyen matkan;

(Tämä ei aina pidä Neuvostoliiton osalta paikkansa, sillä siellä muutettiin usein pitkiäkin matkoja osaltaan pakkomuuton seurauksena.)

– Muuttoliike etenee askel askeleelta;

(Varsinkin etnisen muuton yhteydessä tästä on selviä viitteitä Venäjällä.)

– Kauemmaksi muuttavat asettavat etusijalle suuret kaupan tai teollisuuden keskukset;

(Tämä Ravensteinin esiin nostama säännönmukaisuus pitää pääsääntöisesti paikkansa Venäjällä. Uudet öljy- ja kaasuvaroja hyödyntävät alueet ovat muuttajien kannalta erityisen kiinnostavia palkkatasonsa takia, vaikka keskusten koko on usein pieni.)

– Jokainen muuttovirta synnyttää vastavirran;

(Vastavirtailmiö on tuttu myös Venäjällä ja se liittyy usein asteittaiseen (step-by-step) muuttoilmiöön.)

– Kaupunkien asukkaat ovat vähemmän aktiivisia muuttajia kuin maaseudun asukkaat;

(Tämän tutkimuksen perusteella tämän päivän Venäjällä tilanne on ennemminkin päinvastoin. Tämä johtuu osaltaan siitä, että potentiaaliset muuttajat ovat jo pääosin lähteneet pois maaseudulta)

– Naiset ovat maan sisäisessä muuttoliikkeessä aktiivisempia kuin miehet, mutta kansainvälisessä muuttoliikkeissä miehet muuttavat naisia enemmän;

(Viimeaikaisten tulosten perusteella naiset ovat miehiä aktiivisempia muuttajia Venäjällä koskien myös kansainvälistä muuttoa.)

– Muuttajat ovat pääsääntöisesti aikuisia, perheet muuttavat harvemmin ulkomaille;

(Venäjällä on tilastojen mukaan nuorten aikuisten muuttoliike aktiivisinta. Vaikka perheettömien muutto on Venäjällä tilastollisesti suurinta, usein perheiden muuttaminen liittyy erilaisiin muutto-ohjelmiin, kuten esimerkiksi inkeriläisten paluumuutto-ohjelmaan.)

– Suurten kaupunkien kasvu johtuu enemmän muuttoliikkeestä kuin luonnollisesta väestönkasvusta;

(Venäjällä Moskovan ja Pietarin väestönkasvu on viime aikoina perustunut juuri tulomuuttoon alueille.)

– Muuttoliikkeiden määrä kasvaa teollisuuden ja kaupan keskusten sekä kuljetusverkostojen kehittyessä;

(Tämä säännönmukaisuus näyttää pitävän paikkansa myös Venäjällä.)

– Suurin osa kaupan ja teollisuuden muuttoliikkeestä on peräisin maatalousalueilta;

(Venäjällä näyttää kaupan ja teollisuuden muuttoliikkeestä suurin osa olevan kaupungista kaupunkiin muuttoliikettä, ennen vuotta 1989 tilanne oli joiltakin osin toisin.)

– Muuttoliikkeiden suurin syy on taloudellinen.

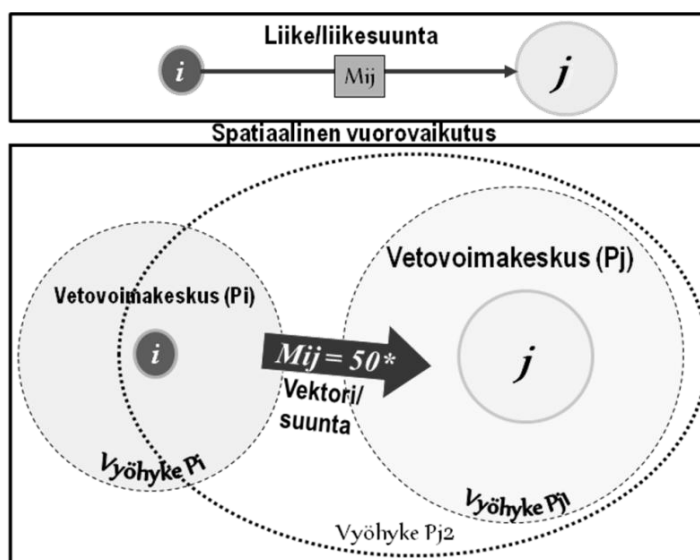
(Muuttamisen syy on usein taloudellinen myös Venäjällä, mutta se ei yksin selitä Venäjän muuttoliikkeitä, vaan syitä näyttää olevan useita.)

Ravensteinilla on muuttoliikelaisiaan monia mielenkiintoisia huomioita, kuten esimerkiksi se, että muuttoliikkeiden syyt ovat taloudellisia, ja että juuri keskusten kasvu ja kehittyminen vaikuttavat muuttoliikkeiden syntyyn. Nämä seikat tulevat korostumaan myös myöhemmin lähes kaikissa muuttoliiketeorioissa. Ravenstein jakoi eri alueet ja kaupungit niihin, joissa vallitsevana on tulomuutto (*countries, towns of absorption*) ja niihin, joissa on vallitsevana lähtömuutto (*counties, towns of dispersion*). Hän myös piirsi Iso-Britannian muuttoliikekartan laskemalla matemaattisesti tilastoihin perustuen erityyppiset alueet (Korkiasaari & Söderling 2006). Karjalaisen mukaan (1986) kritiikki Ravensteinia kohtaan on kohdistunut mm. joihinkin hänen muuttoliikelakeihinsa, kuten onko asteittainen muutto yleistä tai ovatko naiset muuttoalttiimpia kuin miehet. Ravenstein perusti väitteensä kuitenkin 1800-luvun kehitykseen, joten tulos kuvaa sen aikakauden muuttoliikettä.

Goodrichillä (1936, cit. Greenwood & Hunt 2003) on joitakin mielenkiintoisia huomioita perustuen tutkimusmateriaaliin USA:sta, Saksasta, Venäjältä ja Iso-Britanniasta 1930-luvulta. Hänen mukaansa ensinnäkin kaupunkiin muuttaneiden ikäjakauma oli erilainen kuin kaupungeissa asuvien ikäjakauma. Toiseksi muuttaneet olivat pääsääntöisesti nuoria ihmisiä ja naisten osuus oli suurempi kuin miesten. Goodrich myös nosti esiin joitakin kysymyksiä liittyen muuttovalmiuteen. *Jos olet työtön nykyisessä asuinpaikassa, onko sinulla toivoo saada töitä toisella paikkakunnalla? Ja koska elämä on nykyisessä asuinpaikassa epävarmaa, olisiko se kuitenkin turvallisempaa jollakin toisella paikkakunnalla?* Näillä kysymyksillä Goodrich halusi tuoda esille sen, että päätös muuttamiseen perustuu ihmisen käyttäytymiseen ja ennen kaikkea kustannus–hyöty-analyysiin (*cost–benefit analysis*) tilanteesta. Ravenstein ei ollut työssään kiinnittänyt tähän asiaan huomiota. Thornthwaite (1934, cit. Tobler 1995) taas korosti, että muuttoliike on prosessi, joka perustuu alueiden erilaiseen väestöpaineeseen ja alueiden väliseen kanssakäymiseen. Thornthwaite on käyttänyt tässä yhteydessä käsitettä painegradientit (*pressure gradients*). Väestöpaineen suhteellinen intensiteetti sekä myös väestönkasvu lisäävät taloudellisia ja sosiaalisia mahdollisuuksia. Tämä luo Thornthwaiten mukaan muuttoliikevirtoja. Väestöpaine merkitsee hiukan vastaavaa asiaa, kuin mistä esimerkiksi Kultalahti (2006) on käyttänyt termiä muuttoliikepaine (*migration pressure*) kuvaamaan kolmea tekijää: muuttoalttiutta (*propensity*), muuttohalukkuutta (*willingness*) ja esteitä (*barriers*).

Goodrichin tavoin myös Thomas (1938) korosti muuttamisen motivaatiota elintason parantamiseksi ja heidän lähestymistapojaan voidaankin sanoa ensimmäisiksi ihmiseen itseensä kohdistuneiksi muuttoliiketutkimuksiksi. Thomasin työ perustuu paljolti hänen tutkimuksiinsa Amerikkaan suuntautuneesta muuttoliikkeestä, mutta hänen tutkimuksissaan on käsitelty myös USA:n sisäistä muuttoliikettä. Thomas huomioi tutkimuksissaan myös muuttoliikkeiden spatiaalis-

sosiaalisia eroavaisuuksia ja korosti sellaisia tekijöitä, kuten ikä, sukupuoli, perhestatus, fyysiset ja mentaaliset eroavaisuudet, koulutukselliset eroavaisuudet, ammattierot sekä motivaatioerot ja kyvyn sopeutua uusiin olosuhteisiin. Näistä lähtökohdista kehittyi vähitellen muuttoliiketutkimukseen vetovoimamalli eli gravitaatiomalli (kuvio 5), joka ottaa huomioon spatiaalisen vuorovaikutuksen ja maantieteelliset tekijät. Gravitaatiomallin mukaan muuttoliikkeiden määrä kahden alueen välillä on suoraan verrannollinen asukaslukuun näillä alueilla ja epäsuorasti verrannollinen etäisyyteen lähtö- ja tuloalueiden välillä (Olsson 1965: 32; Hugget 1980: 158; Bijak 2006). Tämän mallin taustalla on Newtonin vetovoimamalli kahden eri partikkelin välillä.

*Muuttajien (M) määrä on tässä esimerkissä 50.

Kuvio 5: Gravitaatiomalli (Lähde: Abraham 2006)

Gravitaatiomallista (kuvio 5) huomaamme, että vetovoimakeskuksen P_j ympärillä on muuttoliikkeen kannalta kahden tasoista vaikutusalueita (vyöhyke P_{j1} ja vyöhyke P_{j2}). Vyöhykkeet kuvaavat spatiaalisen vuorovaikutuksen voimakkuutta muuttoliikkeiden kannalta.

Gravitaation käynnistävät ihmisten odotukset mahdollisuuksista. Mahdollisuudet ovat sellaisia, kuten koulutus, ostosten tekeminen, vapaa-ajan mahdollisuudet ja kulttuuri (teatteri, museot, tapahtumat) ja alkukulttuurilliset ilmiöt (Rodrigue *et al.* 2004; Karppi 2006). Etäisyyttä on usein pidetty esteenä muuttamiselle ja siksi on todennäköistä, että muuton määrä vähenee etäisyyden kasvaessa (Zipf 1942; 1946; Steward 1941; Isard 1960; 1975; Lowry 1966; Karjalainen 1986). Etäisyys voi olla

myös joillekin väestöryhmille, kuten lapsille tai vanhoille ihmisille kriittinen tekijä, joka estää muuttamisen. Stewardin (1941) mukaan demografiset voimat ja väestömäärä (massa), viime kädessä muuttoon kykenevä väestömäärä, ovat se keskeinen determinantti gravitaatiossa. Zipf (1946) on korostanut etäisyyden ohella myös kuljetusinfrastruktuurin, kuten rautateiden merkitystä muuttoliikkeille. Zipf oli lisäksi ensimmäisiä tutkijoita, jotka huomasivat kaupunkien kokojen seuraavan logaritmista järjestystä²² (*rank-size-rule*).

Isardin (1960) mukaan massa ja etäisyys voidaan gravitaatiomallissa määritellä monin eri tavoin. Väestön koon lisäksi sellaisia taloudellisia mitta-arvoja, kuten työllisyyttä tai tuloja voidaan tässä yhtälössä käyttää massana ja etäisyyttä voidaan mitata kuljetusverkostoon liittyen muuttoon käytettynä aikana tai muuttokustannuksina. Lowry (1966) on käyttänyt omassa mallissaan massana työttömyyden määrää, palkkatasoa ja työntekijöiden määrää paitsi siviilisektorilla, myös armeijan palveluksessa olevia ja näitä molempia lähtö- ja kohdealueilla. Hän on myös käyttänyt kaupunkien yhteydessä käsitteitä kuten kasaantuminen (*agglomeration*) ja kerrostuminen (*deglomeration*). Lowry havaitsi, että paitsi luonnontekijät, kuten luonnonvarat, myös hyvä ilmasto ovat tärkeitä tekijöitä teollisuuden sijainnille. Teollisuuden kehittyminen synnyttää usein työvoimatarvetta, joka on usein voimakas vetotekijä. Isard (1960) käytti myös erilaisia kertoimia ja indeksejä, kuten sijaintikerrointa, kuvatakseen kaupungin hyvää sijaintia ja mahdollisuuksia vuorovaikutukseen. Tässä sijaintikertoimessa on otettu huomioon sellaisia tekijöitä kuin väestö, maa-ala, teollisuustyövoima ja tulot (Isard 1960: 251–252, 509).

Karppi (2006: 108) puolestaan määrittelee gravitaation (koskien erityisosaajien kansainvälistä muuttoliikettä) sosiaalisesti voimaksi, joka vaikuttaa potentiaaliin muuttajiin niin, että ne valitsevat tämän perustella itselleen mieleisen kohdealueen. Muuttoliikkeeseen vaikuttaviksi tekijöiksi hän mainitsee mm. muuttoliikeohjelmat, joihin liittyy sosiaaliturva, kohdealueen veropolitiikka, joka on muokattu korkeasti koulutetuille ja erikoisosaajille sopivaksi, sekä muun perheen hyödyt ja mahdollisuudet. Karpin (2006) gravitaatiomalli ei enää muistuta perinteistä mallia muuta kuin gravitaation perusolettamuksissa. Alueiden välisiä suhteita voidaan kuvata siten esimerkiksi väestön vuorovaikutuksella. Wilsson (1970; 1974: 85–87) pyrki kehittämään matemaattista mallia spatiaalisesta vuorovaikutuksesta ottamalla muuttoliiketutkimuksessa käyttöön käsitteen *entropia*²³. Toisin sanoen systeemi pyrkii maksimoimaan vuorovaikutuksen poistaakseen alueiden väliset erot. Maksimointia

---

²² Venäjällä tämä nk. Zipfin laki (kaupunkien kokojärjestyssääntö) ei pidä todellisuudessa (de facto) paikkansa. Tämän lain mukaan kaupunkien koko seuraa tiettyä matemaattista lakia; valtion suurimman kaupungin koko on noin kaksi kertaa toiseksi suurempaan verrattuna ja kolme kertaa kolmanneksi suurempaan verrattuna jne. Hillin ja Gaddyn (2003: 19–21) mukaan tämä johtunee siitä, että Venäjällä kaupunkien kasvu ei ole tapahtunut luonnollisesti, vaan perustunut erilaisiin poliittisiin jne. syihin.

²³ *Entropia eli haje* on fysiikan termodynamiikan peruskäsite, joka tarkoittaa sitä, että kappaleen sisäenergian palautuvissa muutoksissa entropian muutos on sama kuin tuodun lämpömäärän ja kappaleen absoluuttisen lämpötilan suhde (Tietojätti 2000).

rajoittavat vuorovaikutuksen kustannukset, jotka ovat suhteessa etäisyyteen paikkakuntien välillä (Coffey 1982: 71–72). Wilsonin (1974) mallin lähtökohtana on systeemin ”olotilan” määrittely. Makrotason olotila saadaan yksinkertaisella laskutoimituksella mikrotason tietojen, yksilöiden spatiaalisen jakauman perusteella. Wilsonin entropia on hyvä työkalu arvioitaessa tulevaisuuden muuttovirtoja. Wilson (1981) on käyttänyt samaa matemaattista mallia selvittäessään katastrofien vaikutusta muuttamiseen, ja hänen mukaansa katastrofiteoria tarkoittaa palautumattomia ja usein äkillisiä muutoksia systeemin jonkin tai joidenkin osien suhteen. Järjestelmän luonteeseen kuuluu tasapainoon pyrkiminen, ja se tapahtuu esimerkiksi muuttoliikkeen avulla.

Kydön (1998: 37) mukaan gravitaatiomallien perusheikkoutena voidaan pitää sitä, että ne kiinnittävät vähäistä huomiota muuttajien tekemiin rationaalsiin valintoihin. Vahvuustekijänä on taas spatiaalisia suhteita korostava lähtökohta, sillä paikkojen väliset muuttovirrat riippuvat niiden houkuttelevuudesta ja vetotekijöistä kyseisellä alueella. Kydön mukaan perinteisiä gravitaatiomalleja voidaan käyttää joko saavutettavuudeltaan erilaisten alueiden välisten muuttovirtojen tutkimukseen tai sitten mallintamaan alueiden välisiä potentiaalisia muuttojakaumia. Gravitaatiomallin uudemmissa sovellutuksissa (esim. Karppi 2006) on kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoista se, että erityisesti uudet raaka-aineiden hyödyntämiseen perustuvat yhdyskunnat ovat houkutelleet erityisosaajia juuri erilaisilla uusilla etuuksilla eikä vain pelkästään korkeammalla palkalla.

Joidenkin muuttoliiketutkimusten taustalla voidaan nähdä olevan Zelinskyn (1971) liikkuvuuden transitiomalli. Muuttoliike on tässä mallissa osa yhteiskunnan vaiheittaista modernisaatiota, joka tapahtuu suhteessa ajalliseen kehitykseen. Ihmisen liikkuvuuden nähdään myös lisääntyvän ajan kuluessa. Zelinsky (1971) on tarkastellut yhteiskuntia viiden erilaisen kehitysvaiheen kautta. Ensimmäisenä vaiheena on *esitraditionaalinen yhteiskuntavaihe*, jolloin syntyvyys ja kuolleisuus ovat korkealla tasolla ja muuttoliike pääosin paikallismuuttoa tai liittyy luonnonaikavaihteluihin. Toinen vaihe on nimeltään *varhaisen transition yhteiskuntavaihe*, jossa syntyvyys on edelleen korkea, mutta kuolleisuus on alkanut vähentyä. Muuttoliike maaseudulta kaupunkiin ja syrjäseuduilta keskuksiin on alkanut. Tämä kehitysvaihe oli nähtävissä hyvin Venäjän pohjoisten alueiden asuttamisessa. Kolmantena vaiheena Zelinskillä oli *myöhäisen transition yhteiskuntavaihe*, jolloin syntyvyys ja kuolleisuus alenevat voimakkaasti. Tämän vaiheen aikana muuttoliike maaseudulta kaupunkiin hidastuu ja syntyvyys sekä kuolleisuus alenevat, mutta väestö mahdollisesti kasvaa. Tämän vaiheen aikana siirtolaisuus vähenee tai siirtolaisuutta on vähän. Neljännelle, *kehittyneelle yhteiskuntavaiheelle* on tyypillistä, että syntyvyyden väheneminen pysähtyy, mutta kuolleisuus vähenee edelleenkin. Muutto maaseudulta kaupunkiin jatkuu, kaupunkien välinen muuttoliike on vilkasta ja alikehittyneistä maista kehittyneihin maihin on voimakasta muuttoliikettä (ks. myös Forbes 1986; Karjalainen 1986; Boyle *et al.* 1998; Kauppinen 2000).

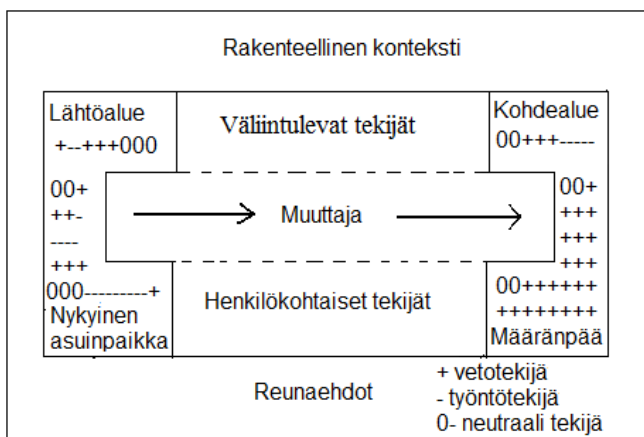
Zelinskyn (1971) lähestymistapaa ei suoraan voi käyttää Venäjän muutto-liiketutkimuksessa, koska lähestymistapa ei esimerkiksi huomioi pakkomuuttoa tai esimerkiksi Bogdanovin (2006) ja Massey'n (1993) esiin nostamia institutionaalisia ohjaajia (ks. kappale 3.3.4). Venäjällä mallia on kuitenkin käyttänyt soveltaen esimerkiksi Zaynonchkovskaya (1991), mutta hänen lähestymistavassaan on elementtejä myös gravitaatiomallista. Hän on erotellut Venäjällä eri väestönkehityksen vaiheita, joista ensimmäinen on väestökehityksen alkuvaihe, tällöin väestö asui erillään toisistaan pienissä yhteisöissä. Lisäksi samoin kuin Zelinskyn mallissa, muuttaminen liittyi luonnonaikavaihteluihin. Toista vaihetta Zaynonchkovskaya kutsuu autonomian vaiheeksi. Siinä kaupunki ja maaseutu kehittyvät erillään toisistaan. Muuttaminen liittyy tässä vaiheessa lähinnä elinkaareen. Seuraava vaihe on keskittymisen vaihe, jonka aikana syntyy kaupunkien ja maaseudun välinen vuorovaikutusjärjestelmä. Muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin on tämän vaiheen aikana voimakasta. Viimeinen vaihe on suurten kaupunkien ympärille syntyvä integraatiovaihe. Tässä vaiheessa kaupunkeihin ja niiden vaikutusalueille syntyy erilaistuneita alueita sekä kaksi erilaista elämäntapakulttuuria; kaupunkilainen kulttuuri ja esikaupunkikulttuuri. Muuttamisella on monta eri muotoa ja muuttamisen suuntakin vaihtelee. Zaynonchkovskayan tarkastelun taustalla voidaan huomata myös urbanisaation eri vaiheet. Karjalaisen (1989: 13) mukaan Zelinskin lähestymistapaa ei ole tarkoitettu paikallistason muuttovirtojen tarkasteluun, mutta Venäjän muuttoliikettä laajemmin tarkasteltavana sillä on oma kontribuutio, kuten Zaynonchkovskayan työstä voi havaita.

Tämän työn kannalta keskeinen lähestymistapa on muuttoliikkeiden faktorimalli (*push/pull factors*), jota usein kutsutaan myös työntö–veto-teoriaksi. Faktorimallin voidaan tulkita perustuvan etäisyysteorioiden ja vetovoimamallien tutkimusperinteeseen. Faktorimallin keskeinen kehittäjä oli Lee (1966: 49–52), joka lähestymistavassaan nosti esille neljä pääasiallista lähtökohtaa muuttoliikkeisiin vaikuttavista tekijöistä (kuvio 6). Näitä olivat 1) tekijät, jotka liittyvät lähtöalueeseen, 2) tekijät, jotka liittyvät kohdealueeseen, 3) väliintulevat tekijät ja 4) henkilökohtaiset tekijät. Lee myös kiinnitti huomiota informaation saamiseen kohdealueelta. Leen käsityksen mukaan lähtö- ja tuloalueiden tekijät eivät yksistään riitä selittämään muuttoliikkeitä, vaan näiden lisäksi tarvitaan vielä väliintulevia ja henkilökohtaisia tekijöitä. Henkilökohtaiset tekijät ovat Leelle tekijöitä, jotka ovat usein sidoksissa elämänvaiheisiin, kuten koulutus, avioliitto tai puolison kuolema. Juuri tällaiset henkilökohtaiset tekijät voivat olla motivaationa muuttamiseen. Väliintuleva tekijä voi olla vaikkapa etäisyys silloin, kun lähtöalueen ja kohdealueen välimatka on pitkä.

Käsitteenä *väliintulevat tekijät* (*intervening obstacles*) oli alun perin Stoufferin (1940; Isard 1960; Wadycki 1975; Kauppinen 2000), joka kutsui tätä teoriaksi väliintulevista tekijöistä. Stouffer huomioittensa perusteella oli todennut, että jollekin etäisyydelle muuttavien henkilöiden määrä on suoraan verrannollinen tällä etäisyydellä tarjoutuviin mahdollisuuksiin ja kääntäen verrannollinen väliintulevien, toisin sanoen lähtöpaikan ja muuttokohteen välillä olevien paikkakuntien mahdollisuuksiin

(Karjalainen 1986: 36). Väliintulevat tekijät (sekoittavat tekijät, kitkatekijät) voidaan ymmärtää kuitenkin laajemmin tekijöiksi, jotka muuttoprosessin kuluessa ilmaantuvat usein odottamatta ja vaikuttavat itse prosessiin. Seuraavassa kuviossa esitetään Leen muuttoliikkeen faktorimalli (kuvio 6).

Leen selitysmallissa muuttaminen käsitetään valintatilanteeksi, jossa muuttopäätöksen kannalta ratkaisevaa on vetotekijöistä ja työntekijöistä muodostuva nettohyötyjen suhde (kuvio 6). Jos muuttoon harkitseva hyötyy nettomääräisesti muutosta, tapahtuu muuttopäätös. Faktorimallista voidaan nähdä, että työntekijöitä ja vetotekijöitä on molemmissa lähtö- ja kohdealueilla. Muuttokustannukset ja muut väliintulevat tekijät sekä henkilökohtaiset tekijät (taloudelliset, psykologiset jne.) vaikuttavat lopullisen muuttopäätöksen tekemiseen tai ne voivat aiheuttaa muuttoliikkeen suuntautumisen muualle kuin alkuperäiseen määränpäähän.

Kuvio 6: Muuttoliikkeen faktorimalli (Lähde: Mukailtu Leen 1966 kuvioista)

Leellä (1966: 52–55) oli myös erilaisia hypoteeseja muuttoliikkeen määrään liittyen. Niitä olivat mm. seuraavat hypoteesit. Niiden perässä suluissa olevat lauseet ovat tämän tutkimuksen tekijän Venäjän erityispiirteitä koskevia tulkintoja:

- Muuttoliikkeen volyymi alueen sisällä vaihtelee johtuen paikkakuntien erilaisuudesta kyseisen alueen sisällä. (Venäjällä alueiden sisällä on monenlaisia yhdyskuntia, kuten kaivoskaupunkeja, teollisuuskeskuksia, sotilaskaupunkeja, tiedekaupunkeja jne., ja alueiden kehitystaso on hyvin erilainen.)
- Muuttoliikkeiden volyymi vaihtelee ihmisten erilaisuudesta johtuen. (Venäjä on esimerkiksi hyvin monietninen ja monikulttuurillinen valtio. Tietyt kansallisuudet ovat aktiivisempia muuttajia kuin toiset.)
- Muuttoliikkeiden volyymi on suhteessa mahdollisuuksiin selviytyä väliintulevista tekijöistä. (Pohjoisen resurssiyhdyskunnista on pitkä muuttomatka esimerkiksi Venäjän keski-

sille alueille, ja tällöin jo pelkästään muuttomatka voi olla ongelmallinen. Viranomaisten byrokratia ja sääntöjen vaihteleva tulkinta ovat myös väliin tulevia tekijöitä.)

– Talouden epävakaus vaikuttaa muuttoliikkeiden volyymiin. (Neuvostoliiton hajoaamisen jälkeen voimakas muuttoliike on alkanut vähentyä osaltaan talouden ja lainsäädännön vakautumisen myötä. Toisaalta uusimman laman vaikutukset eivät vielä ole selvästi näkyvissä, mutta selviä merkkejä on siitä, että tuotantotoiminnaltaan yksipuolisten yhdyskuntien taloustilanteen heikkenemisen myötä kiinnostus poismuuttamiseen on kasvanut.)

– Sekä muuttoliikkeiden määrä että taso kasvavat ajan kuluessa. (Tähän on usein syytä se, että alueet monipuolistuvat ja ihmisten sekä uusien asuntojen määrä kasvaa erityisesti keskuksissa ja toisaalta teknologisen jne. kehityksen myötä erilaisten esteiden määrä vähenee.)

– Muuttoliikkeiden volyyymi ja nopeus vaihtelevat valtion tai alueen kehityksen myötä. (Tätä Leen väittämää voidaan tulkita myös niin, että muuttoliikepäätökset liittyen erityisesti sisäiseen muuttoliikkeeseen hidastuvat kehitysprosessin myötä ja mahdollinen muuttaja punnitsee entistä tarkemmin muuttamisen hyötyjä ja negatiivisia vaikutuksia (homo economicus). Yleensä kuitenkin nopea talouskasvu kiihdyttää asuntorakentamista ja mahdollistaa muuttoliikkeen, kuten on käynyt suurissa keskuksissa ja monilla öljytuotantoalueilla.)

Myös Lee (1966: 54) Ravensteinin tapaan on ottanut esille vastavirran, joka kuitenkin ei tarkoita samaa kuin paluumuutto. Vastavirta on Leelle tilanne, jossa kyseisen paikkakunnan positiiviset tekijät ovat tai kasvavat yli sen kriittisen vaiheen, jolloin alue on muualta muuttaville kohdealue. Lisäksi uusi tilanne voi synnyttää paluumuuttoa. Venäjällä tämä voi liittyä energian ja raaka-aineiden kysynnän ja tuotannon syklisyyteen sekä infrastruktuurirakentamiseen. Paluumuutto käsitteenä ei tarkoita ulkomailta muutettaessa aina muuttoa kotipaikkakunnalle, vaan muuttoa kotimaahan yleensä. Venäjän hallitus on myös luonut erilaisia paluumuutto-ohjelmia, joiden tarkoituksena on auttaa paluumuuttajia löytämään itselleen asuinpaikan ja töitä. Toisaalta ohjelmien tarkoituksena on ollut estää paluumuuton suuntautuminen kohti Moskovaa ja Pietaria sekä muita tiheään asuttuja ja toisaalta asuntopulasta kärsiviä alueita sellaisille ihmistoiminnan kannalta suotuisille alueille, kuten Tverin alue (Tver oblast 2009).

Grandstaff (1975: 479–480) käytti työnsä pohjana Ravensteinin ja Leen lähestymistapoja tutkiessaan Neuvostoliiton sisäistä muuttoliikettä. Grandstaffin (1975) mukaan 1) Neuvostoliiton alueella asuvasta väestöstä noin 5 % muutti vuosittain asuinpaikkaansa, 2) suurin osa muutoista tapahtui lähialueille, 3) teollisuuden voimakas kehitys Neuvostoliitossa lisäsi alueiden sisäistä ja alueiden välistä muuttoliikettä, 4) maaseudun ja kaupunkien välinen muuttoliike oli Neuvostoliiton aikana hyvin tyypillistä, 5) alueiden välisessä muuttoliikkeessä oli kaksi puolta, jotka olivat muuttoliike ja sen vastavirta, mutta näiden kahden ilmiön välillä ei ollut tasapainoa, 6) taloudelliset tekijät olivat keskeisiä syitä muuttoliikkeissä, mutta ihmiset toivoivat kuitenkin muuttavansa ihmistoiminnan kannalta suotuisimmille alueille ja 7) muuttoliike oli valikoivaa; työikäiset muuttivat muita enemmän, miehet muuttivat naisia enemmän ja venäläiset muuttivat muita kansallisuuksia enemmän Neu-

vostoliitossa. Vaikka Grandstaffin tutkimus käsitteli Neuvostoliiton aikaista muuttoliikettä, tuloksissa on paljon yleistettävää Venäjän muuttoliikkeisiin. Esimerkiksi taloudellisten tekijöiden merkitys on tämänkin tutkimuksen valossa keskeinen.

Työntö- ja vetotekijöitä on käytetty myös Neuvostoliittoa käsittelevissä muuttoliiketutkimuksen tilastollisissa malleissa. Ribakovskiy (1973; 1990; 1994; ks. myös Aleshkovskii 2007) käytti taloudellisia tekijöitä ja regressioanalyysia analysoidessaan Neuvostoliiton Kaukoidän sisäistä muuttoliikettä. Hänen mukaansa yli 80 % Neuvostoliiton sisäisestä, alueiden välisestä muuttoliikkeestä voidaan selittää sellaisilla taloudellisilla tekijöillä kuten tulot, palkat, julkiset palvelut ja alueellinen bruttokansantuote. Nämä tekijät olivat kiinteästi sidoksissa alueelliseen kasvuun ja elintasoon. Ribakovskiyn (1973: 107–114) mukaan kaupunkien kasvusta oli 70 % vuosien 1926–1959 aikana sidoksissa maaseutuväestön muuttamiseen kaupunkiin. Tämä johtui siitä, että maaseutualueilla elintaso oli selvästi matalampi kuin kaupungeissa. Perevedentsevin (1975: 117–130; 1989: 74–75) tilastollisen analyysin mukaan muuttovirtoihin Neuvostoliitossa vaikuttivat ympäristöolosuhteet, taloudelliset, väestötieteelliset ja etniset tekijät sekä teollisuuden rakenne ja ihmisten sosiaalis-psykologinen rakenne. Näistä tekijöistä voimakkaimpia olivat taloudelliset tekijät, mutta useiden tekijöiden vaikuttaessa yhdessä muuttoliikkeiden määrät myös kasvavat. Perevedentsev on myös todennut, että muuttovirtojen määrän kasvaessa se luo uusia muuttovirtoja myös suunnitelmatalouden oloissa (gravitaatiomalli).

Grandstaffin, Ribakovskiyn ja Perevedentsevin tutkimuksia voidaan kritisoida siitä, että niissä ei käsitelty juuri lainkaan valtiovallan roolia eikä historiallisia tekijöitä, kuten väestön pakkosiirtoja, korkeakoulututkimuksen suorittaneiden pakkomuuttajärjestelmää (*“raspredelenie”*) tai valtion työvoiman rekrytointijärjestelmää (*“orgnabor”*) (Ivakhnyuk 2009: 7). Toisaalta väestön pakkosiirtojen ja erilaisten Gulag-leirien olemassaolosta keskusteleminen ja tutkiminen olivat aikoinaan valtion politiikasta johtuen pitkälti kiellettyä tai hankalaa ja siksi niitä ei todennäköisesti tuotu esille. Toisaalta väestön pakkosiirtojen taustalla ovat yhtenä osana olleet taloudelliset tekijät poliittisten tekijöiden ohella.

Myös Hakamäki (1978) on tutkinut maaseutualueille tapahtuvaa muuttoa Leen lähestymistavan pohjalta. Hakamäen mukaan ihmisen kokemusmaailma voidaan jakaa kolmeen eri kenttään; henkilökohtaiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen kenttään ja näiden kolmen kentän kokonaisvaikutus muodostaa ihmisen elämisen tason. Hakamäelle (1978: 32) fyysinen kenttä koostuu ekologisesta ympäristöstä ja sen fyysisistä objekteista. Sosiaalinen kenttä muodostuu sosiaalisista verkostoista muiden kanssa ja henkilökohtainen kenttä henkilön luonteenpiirteistä ja hänen fyysisen kentän luonteen ymmärryksestään.

Hakamäki on korostanut Leen tavoin työntö- ja vetotekijöitä, joista vetotekijät (plusfaktorit) pitävät ihmisen tiettyssä paikassa ja työntötekijät (miinusfaktorit) aiheuttavat muuttoliikettä. Hakamäelle kuitenkin nykyinen asuinpaikka on keskeisin elementti ja tarkastelun kohde. Muuttohalukkuus on myös toinen olennainen elementti, joka tarvitaan muuttoliikepäätöstä tehtäessä. Kuitenkin lopullista

muuttopäätöstä varten tarvitaan tietoa kohdealueesta. Informaatiota saadaan sanomalehdistä, ystäviltä ja sukulaisilta. Kun henkilö saavuttaa tietyn raja-arvon, päätös muuttamisesta syntyy. Myös tässä työssä on lähdetty liikkeelle siitä, että nykyinen asuinpaikka on muuttoliikeprosessissa se keskeinen tekijä ja siksi kohdealue avautuukin usein saatavan informaation kautta.

Boguen (1969) mukaan yksilö reagoi ympäristön (taloudelliset, sosiaaliset, fyysiset) muutoksiin, ja muuttamisella pyritään korjaamaan epämiellyttäviä kokemuksia ja odotuksia. Tällöin nousevat esille erityisesti, samoin kuin Hakamäelle, nykyisen asuinpaikan työntekijät. Joitakin alueiden välisiä ja hyvin myös Venäjätutkimukseen sopivia työntö- ja vetotekijöitä voidaan luokitella seuraavan taulukon (taulukko 5) mukaisesti.

Taulukko 5: Muuttoliikkeeseen vaikuttavia keskeisiä työntö- ja vetotekijöitä

<i>Työntekijät (Push factors)</i>	<i>Vetotekijät (Pull factors)</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Luonnonvarojen väheneminen sekä ehtyminen tai niiden maailman markkinahintojen aleneminen; jonkun erityisen tuotteen tai palvelun kysynnän väheneminen; kaivostoiminnan, puuteollisuuden tai maatalouden loppuminen; ▪ Työpaikan menettäminen yrityksen kannattavuuden tai työntekijän epäpätevyyden takia, työnantajan uudet vaatimukset työntekijöille automaation ja teknistymisen myötä; ▪ Syrjintä liittyen poliittisiin mielipiteisiin, uskontoon tai rotuun; ▪ Kulttuurillinen vieraantuminen paikallisesta yhteisöstä; ▪ Alueella kehittymätön infrastruktuuri ja huono henkinen ilmapiiri; ▪ Köyhyys tai huonot avioliitto-, koulutus- sekä työnsaantimahdollisuudet; ▪ Luonnonkatastrofin tai ihmisen aiheuttaman katastrofin uhka; ▪ Sodan, terrorismin tai rikollisuuden uhka; ▪ Kansallinen, alueellinen ja paikallinen lainsäädäntö, esimerkiksi muuttoliike ja rekisteröimislait ja säännöt sekä alueelliset jne. kehittämissohjelmat; ▪ Alueen syrjäinen sijainti ja vaikea saavutettavuus. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hyvät tai tulevaisuudessa mahdolliset työnsaantimahdollisuudet; ▪ Paremmat mahdollisuudet toimeentuloon; ▪ Taloudellisten kriisien vaikutukset pieniä tai ne puuttuvat; ▪ Mahdollisuudet opiskeluun ja erityiskoulutukseen; ▪ Paremmat ympäristöolosuhteet ja elinmahdollisuudet; ▪ Asunnonhankintamahdollisuudet; ▪ Puolison tai perheen muuttaminen toiselle alueelle; ▪ Uudenlainen, rikas, vaihteleva, älyllinen tai vapaa-ajan mahdollisuuksia tarjoava ympäristö; ▪ Kehittynyt infrastruktuuri ja hyvä henkinen ilmapiiri; ▪ Kansallinen, alueellinen ja paikallinen lainsäädäntö, esimerkiksi muuttoliike ja rekisteröimislait ja säännöt sekä alueelliset jne. kehittämissohjelmat; ▪ Kohdealueella toimivien yritysten ja organisaatioiden aktiivinen markkinointi tarpeistaan ja palveluksistaan; ▪ Alueen keskeinen sijainti ja hyvät liikenne yhteydet.

(Lähteet: Lee 1966; Bogue 1969; Kultalahti et al. 2006; Aleshkovskii 2007)

Työntö- ja vetotekijöiden taustalla voi olla myös kohdealueeseen liittyvä perseptioharha, joka tarkoittaa, että kohdealueella, kuten Moskovassa, eri asioiden nähdään ja koetaan olevan paremmin kuin kotiseudulla (Kotusenko 2007). Toisin sanoen veto- ja työntekijöiden laatu perustuu myös mielikuviin, ei pelkästään tosiasioihin.

Perinteisiä työntö-veto-malleja on arvosteltu Karjalaisen (1986; 1989) mukaan niiden yksipuolisuuden vuoksi. Ne korostavat päämäärähakuisuutta, mutta eivät kovin hyvin ota huomioon sitä, että tekijät voivat olla samaan aikaan osin työntäviä ja osin vetäviä. Lisäksi tekijät voivat vaikuttaa eri ihmisiin hyvin eri tavoin, mikä johtuu mm. iästä, asemasta, koulutuksesta ja Venäjällä erityisesti alueen etnisestä taustasta ja yhdyskuntien kulttuurista. Kyseessä on usein myös pitkä prosessi ja prosessin aikana tekijöiden luonne voi muuttua. Samoin kritiikkiä on saanut se, että useinkaan yksilö ei tunnista päätöksentekonsa kaikkia syitä ja syiden seuraussuhteita. Työntö-veto-mallit ovat huonosti ottaneet huomioon myös aluetason sekä toisaalta erilaisten kehitysprosessien syy- ja seuraussuhteet ja infrastruktuurin puutteet, jotka vaivaavat erityisesti Venäjällä. Tuhkusen (2007: 45–46) mukaan taas Lee ei ole huomionnut persoonallisia tekijöitä, vaan hänen ideansa koskee ennemminkin ihmismielen muutoksia kuin sitä että ihminen nähdään aktiivisena toimijana. Tuhkusen (2007) mukaan kuitenkin jos halutaan ymmärtää muuttoliikkeitä paremmin, tulisi kiinnittää huomiota asioiden henkilökohtaiseen merkitykseen yksilölle ja sen vaikutukseen yksilön käyttäytymiseen. Muuttoliikkeiden faktorimalli on kuitenkin hyvä kaottista empiriaa jäsentävä tapa muuttovirtojen ja muuttomotiivaatioiden tutkimisessa myös Venäjällä.

3.3 KESKEISIÄ POST-KLASSISIA MUUTTOLIIKETUTKIMUKSIA

Joidenkin post-klassisten teorioiden mukaan muuttoliike on keskeinen mekanismi työmarkkinoiden tasapainon määräytymisessä. Toiset uudemmat teoriat korostavat taloudellisten tekijöiden lisäksi monia spatiaalisia ja sosiaalisia tekijöitä. Maantieteilijät ovat erityisen kiinnostuneita muuttoliikkeiden spatiaalisista seikoista sekä sellaisista käsitteistä kuten etäisyys, suunta ja yhteys paikkojen välillä. Muuttoliike liitetään usein maantieteessä spatiaalisiin muutoksiin.

3.3.1 Toimeentuloon liittyviä lähestymistapoja

Uusklassisiin talousteorioihin perustuva Harrisin ja Todaron malli (Isard 1960; Harris & Todaro 1970; Pekkala 2003a) korostaa taloudellisia tekijöitä muuttoliikkeiden taustalla. Tämä malli lähtee olettamuksesta, että muuttopäätös syntyy odotetun palkkatulon perusteella huolimatta siitä, onko todellinen palkka sitten tätä pienempi. Tätä mallia on paljon käytetty sekä maaseudun sekä kaupunkien välisen muuttoliikkeen tutkimuksessa että erityisesti kansainvälisessä muuttoliike-tutkimuksessa kehittyneiden ja vähemmän kehittyneiden maiden välillä. Harrisin ja Todaron (1970) mallin mukaan muuttoliike voi myös aiheuttaa työttömyyttä kohdealueella ja muuttoliike voi myös lisätä harmaan sektorin kasvua, siinäkin tapauksessa, että päätöksenteko muuttamisesta on ollut taloudellisesti rationaalista.

Harrisin ja Todaron mallia on kritisoitu siitä, että sen kaikki olettamukset eivät vastaa todellisuutta, esimerkiksi se ei huomioi täysin todellista palkkaa, todellisia

tuloja eikä toisaalta työttömyyttä (Sutherland & Hanson 2000: 87). Venäjällä odotettu palkka tai todellinen palkka eivät ole Aleshkovskin (2006: 67–68) mukaan välttämättä muuton todellisia syitä, vaikka palkan merkitystä korostetaan. Usein se, että on erilaisia työ- ja asunnonsaantimahdollisuuksia sekä elämistä rikastuttavia mahdollisuuksia, vaikuttavat enemmän.

Pioren (1979) mukaan työmarkkinoiden työvoimatarve kohdealueella käynnistää muuttoliikkeen. Työmarkkinoiden tavoitteena on houkutella työvoimaa, jonka palkkataso on paikallista väestöä matalampaa, mutta toisaalta työvoiman saamiseksi palkkataso on kuitenkin lähtöaluetta korkeampi. Toisaalta lähestymistavassa kiinnitetään huomiota siihen, että paikallisella väestöllä ei ole enää motivaatiota tehdä matalapalkkaisia ja vähän arvostettuja töitä, vaan he suuntautuvat korkeaa koulutusta ja ammattitaitoa vaativiin sekä arvotettuihin tehtäviin. Lähestymistapaa on kutsuttu kaksien työmarkkinoiden teoriaksi (ks. myös Massey *et al.* 1993: 440; Bijak 2004: 9).

Venäjällä tämä ilmiö on näkynyt siinä, että työvoimaa on houkuteltu voimakkaan rakennusboomin takia matalapalkkaisiin rakennus- ja korjaustöihin suuriin kaupunkeihin ulkomaita myöten. Tämä rakennustyövoima oli myös yksi Florinskaian (2001: 74–76) mainitsema työperäinen muuttajaryhmä, joka on usein kotoisin Venäjän syrjäseuduilta. Muuttajat ovat usein myös kotoisin Venäjän lähialueilta ja työvoima on nk. harmaata työvoimaa, jolla ei ole työlupaa tai useinkaan kunnollista asuntoa (Rantala 2006: 134). Talouskriisin seurauksena on tämä osin harmaa työvoima suurissa vaikeuksissa ja esimerkiksi useiden rakennustöiden loputtua, osa ihmisistä on joutunut palaamaan takaisin kotiseuduilleen. Seuraavassa valokuvassa (valokuva 3) siirtotyövoiman avulla korjataan Tverin kaupungin pääkatua sekä rakennuksia juuri ennen nykyistä talouskriisiä.

Valokuva 3: Siirtotyövoimaa Tverin kaupungissa (Kuva: Kari Synberg (2006))

Braun (1997: 1–2) on saanut hyvin mielenkiintoisia tutkimustuloksia testaamalla talouden, palveluiden sekä asumismarkkinoiden uudistumista suhteessa muutto-
liikkeiden suuntaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Braunin (1997) mukaan muuttoliike suuntautuu tavallisesti alueelle, jossa on korkeampi palkkataso. Mielenkiintoista on se, että alueilla, joilla on korkeampi palkkataso, on usein myös keskimääräistä suurempi lähtömuutto vielä vauraimmille alueille, mutta myös alueille, joissa on jokin erityinen vetotekijä. Braunin käsityksen mukaan tämä merkitsee sitä, että korkeamman palkkatason alueilla asuvat ihmiset pystyvät tulojensa takia hankkimaan muualta uuden, paremman asunnon ja näin helpommin muuttamaan. Lisäksi asuntojen yksityistäminen on tärkeä tekijä muuton suuntautumisessa ja se on lisännyt selvästi tulomuuttoa näille enemmän mahdollisuuksia tarjoaville alueille. Aleshkovskin (2007: 49–52) mukaan asuntojen merkitys on ollut aina venäläisille suuri. Neuvostoliiton aikana asunto merkitsi ihmisille hyvinvointia ja sen takia mahdollisuus parantaa tuloilla asumistasoa on lisännyt ihmisten muuttohalukkuutta.

Olsson (1965) (cit. Claeson 1968; Vartiainen 1993; Fix 1999) on Ruotsissa tehyn tutkimuksiin pohjautuen korostanut tilastoihin perustuen palkkatulojen ja etäisyyden välillä olevaa positiivista korrelaatiota. Muutto hänen mukaansa suuntautuu kohti korkeamman palkkatulon alueita, mutta koska pitkä etäisyys on muuttomatkan pituutta rajoittava tekijä, näkyy kohdealueella saatavan palkkatulon suuruus muuttomatkan pituudessa. Myös Claeson (1968) on todennut, että vaikka muuttajan tulotaso on positiivinen vetotekijä, etäisyyden lisäksi sellaiset tekijät, kuten ikä ja nykyiselle asuinseudulle jäävä perhe ovat negatiivisia tekijöitä. Tämän tutkimuksen

kannalta Olssonin (1965) huomio, että kaukomuuttojen toleranssissa on eroja pohjoisessa ja etelässä, on mielenkiintoinen. Pohjoisen ihmisillä etäisyyden toleranssi on paljon korkeampi. Huomiolla on yhtymäkohtia myös muuallekin Venäjälle, sillä siellä jo pelkästään maan suuri koko, luonnonolosuhteet ja pohjoisten alueiden harvaan asuminen aiheuttavat sen, että jos sieltä muutetaan pois, muutetaan yleensä kauas.

Kultalahti (1972: 10; vrt. Karjalainen 1986: 38) on nostanut esille Mangalamin (1968) teorian yhteisön ja yksilön välisistä suhteista. Muuttoliikkeitä voidaan selittää suhteellisen kurjistumisen avulla. Kurjistumista tapahtuu silloin, kun ei pystytä saavuttamaan asetettuja tavoitteita. Kurjistumisen sietokyky riippuu arvojen hierarkiasta; joissakin yhteisöissä tiettyjen arvojen saavuttamattomuus siedetään, toisissa taas se aiheuttaa muuttamista. Kielteisissä tapauksissa pyritään hakeutumaan (muuttamaan) sellaisille alueille, joissa on paremmat mahdollisuudet saavuttaa tavoitteet. Tällaisia muuttamiseen vaikuttavia arvoja ja tavoitteita ovat koulutus, vapaa-ajanviettomahdollisuudet ja myös palkkatulot. Kultalahden (1972: 12) mukaan suhteellinen kurjistuminen sitoo yhteen muuttoalttiuden, muuton suuntautumisen ja muuttamisen vaikutukset.

Whiten (2007) lähtökohtana on ollut toimeentuloon liittyvä spatiaalinen erilaisuus alueiden välillä. Tutkimus perustui Voronezhin alueella tehtyihin haastatteluihin (97 kpl) ja kyselylomakkeisiin (188 kpl). Opiskelun ohella työnteko on Venäjällä ilmeisen keskeisiä syitä muutolle, mutta tärkeintä ei kuitenkaan ole saada töitä omalta alalta, vaan yleensä toimeentulon mahdollisuus. Tämä liittyy arkielämän selviytymisstrategioihin laajemmin kuin vain palkkatuloihin. Toimeentulon mahdollisuuksia tarjoavat suuret kehittyvät keskukset. Whiten (2007: 887) mukaan muuttajat pystyvät entistä paremmin säilyttämään suhteensa entiseen asuinpaikkansa, ja siksi ihmiset voivatkin olla kahden tai useamman yhteisön jäseniä. Tämä merkitsee sitä, että ihmisen elinpiiri kasvaa ja laajenee. Tämän on mahdollistanut osaltaan teknologian kehittyminen.

3.3.2 Pääomia, hyvinvointia ja inhimillisiä tarpeita korostavia lähestymistapoja

Erilaisia pääomia korostavat muuttoliikemallit voivat olla makro- tai mikrotason muuttoliikemalleja. Näissä malleissa pääomaksi ymmärretään esimerkiksi luontopääoma, taloudellinen ja fyysinen pääoma sekä inhimillinen pääoma (Korkiasaari & Söderling 2006: 10). Inhimillistä pääomaa korostavassa mallissa (*human capital model of migration*) tarkastellaan investointien tekemistä mm. koulutukseen, verkostoihin, omaan terveyteen, sekä myös muuttamiseen (Becker *et al.* 1990; Korkiasaari 1991; Schultz 2003; Allahverdieva & Gabzalilova 2007: 299). Näitä investointeja tehdään rationaalisesti ja niiden tekijä saa ennen pitkää tuotoksen investoinneistaan (Sjaastad 1962; Kytö 1998). Pääomia korostavien mallien mukaan eivät pelkästään ihmiset vaan myös yritykset, organisaatiot ja kunnat voivat tehdä

tällaisia investointeja. Muuttaminen nähdään rationaalisena prosessina ja monet yritykset saavat tarvitsemaansa ammattitaitoista työvoimaa tukemalla muuttamista esimerkiksi asunto-ohjelmilla (ks. Karppi 2006). Siirtotyöläiset, mutta myös väliaikaisen ja määräaikaisen työvoiman käyttö voidaan nähdä myös osana yritysten kilpailustrategiaa. Yritys voi myös toteuttaa taloudellisia päämääriään käyttäen esimerkiksi komennustyövoimaa syrjäisillä öljy- tai kaasukentillä. Inhimillisen pääoman mallissa tarkastelun kohteena on sellaisia tasoja kuten yksilöllinen taso ja yksilön päätöksenteko ja toisaalta yhteiskunnan taso, jolloin vaatimukset inhimillisen pääoman kehittämiseksi ja siirtymiseksi toiselle alueelle tulevat mm. tämän alueen yritysmaailmasta käsin (Williams *et al.* 2004: 31).

Pääomia voidaan tarkastella myös toisesta näkökulmasta. Alueen tai paikan houkuttelevuus ja paikkaviehättävyys ovat myös pääomaa. Tämä tarkoittaa sitä, että erilaisten vetotekijöiden summa on tietyn paikan houkuttavuutta (attraktiivisuutta). Niedomysl (2006; vrt. Stark 2003) on lähestynyt muuttoliikekysymystä juuri tästä houkuttavuuden näkökulmasta. Vetovoimamallin tutkimuskysymyksenä usein on: *Mikä tekee jostakin paikasta toista houkuttelevamman elämisen kannalta?* Niedomyslin (2006: 10–11) mukaan monissa maissa on väestön ikäjakaumassa tapahtumassa muutoksia, erityisesti vanhemmat ikäluokat ovat kasvamassa. Tämä taas on johtanut siihen, että yhä suurempi osa ihmisistä ei ole riippuvainen työpaikan sijainnista. Lisäksi elämänarvojen muuttumisen ja hyvinvoinnin lisääntymisen takia ihmiset haluavat lisätä ei-materiaalista puolta. Paikkaviehättävyys voi muuttua ihmisen elämässä hyvin tärkeäksi, esimerkiksi vapaa-ajan lisääntyessä. Paikkaviehättävyys voidaan nähdä niin, että Pietarissa on paljon museoitu, teattereita ja kahviloita, kun taas Kirovskissa niitä ei ole, vaikka itse kaupunki onkin kaunis (valokuva 4).

Valokuvassa vasemmalla näkyy paloaseman vanha letkutorni, joka on restauroitu ja oikealla oleva talo on asuintalo. Kirovskin keskustan asuintalot ovat pääosin hyvin hoidettuja, siistejä sekä kauniisti maalattuja. Kirovskin lähiöissä kuva on kuitenkin melko lailla toinen ja useat talot ovat hyvin huonokuntoisia (katso myös valokuva 5). Taustalla näkyvät Hiipinätuntureista Aikuaiventshorr-tunturi, jolla on myös kaupungin ensimmäinen jo Neuvostoaikana perustettu hiihtokeskus. Aikuaiventshorr-tunturi muistuttaa alueen saamelaiden mukaan maassa makaavaa neitoa. Kuvassa näkyy myös lastenvaunuja työntäviä äitejä, joka usein on merkki alueen elinvoimaisuudesta sekä uskosta tulevaisuuteen.

Valokuva 4: Näkymä Kirovskin pääkadulta (Kuva: Kari Synberg (2006))

Nekrasova (2008) on tutkinut alueellista houkuttelevuutta Keski-Venäjällä. Hänen mukaansa tulevaisuudessa sellaiset paikat, jotka ovat ihmisten mielestä viehättäviä ja houkuttelevia, tulevat kasvamaan. Toisaalta kasvu voi tulla myös lisääntyvän turismin kautta. Nekrasovan tapaustutkimusalue oli erityisesti Lihoslavl-in alue, jonka viehättävyys perustuu hänen mukaansa alkuperäisiin metsiin ja maaseutumaisemaan sekä maaseutukyliin.

Elämänarvojen muuttuminen liittyy siihen, että kun perustarpeet (ruoka, vaatteet ja turvallisuus) tulevat tyydyttyä, tilalle tulee Maslowin tarvehierarkian mukaisesti muita tarpeita. Niedomyslin (2006) ja Nekrasovan (2008) tutkimuksia voidaan tarkastella myös tästä näkökulmasta. Ihmisen elämänkaaren aikana ovat inhimilliset tarpeet hiukan erilaisia. Hyvinvointi on jaettu usein elintason ja elämänlaatuun (Korkiasaari 1991: 106). Allardtin (1976: 39–49) esittämän tarvehierarkian mukaan ihmisten tarpeet voidaan nähdä kolmiportaisena kokonaisuutena:

- 1) Elintaso (tulot, asumistaso, elinympäristö, työllisyys, koulutus ja terveys)
- 2) Yhteisyyssuhteet (paikallis- ja perheyhteisyys sekä ystävyyssuhteet)
- 3) Itsensä toteuttamisen muodot (arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit ja mielenkiintoinen vapaa-aika)

Itsensä toteuttamisen muotojen kehittyminen ja vaihtoehtojen lisääntyminen tulee lisäämään muuttoliikettä.

3.3.3 Verkostoja korostavia lähestymistapoja

Joissakin uudemmissa talouden ja globalisaation merkitystä korostavissa lähestymistavoissa, kuten uusien talousteorioiden muuttoliikesovellutuksissa (*new economics of migration*), on korostettu yksilön sijaan ryhmien merkitystä. Ryhmiä voidaan tarkastella paitsi taloudellisen pääoman näkökulmasta, mutta myös päätöksenteon ja sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Tällaisia tarkasteltavia ryhmiä voivat olla perhe, perhekunta tai joku muu kollektiivi, kuten työyhteisö tai urheiluseura (Root & De Jong 1991; Lonkila & Salmi 2005). Perheen merkitys voidaan nähdä Venäjän muuttoliikkeissä monestakin eri näkökulmasta. Venäjällä työskentelevä komennustyöläinen tai siirtotyöläinen voi palkkatuloillaan elättää perhettään esimerkiksi Venäjän eteläosissa, Siperian syrjäseuduilla tai Kaukasuksen alueella. Perhe voi osallistua myös aktiivisesti muuttopäätöksiin, varsinkin silloin, kun kyseessä on opiskelemaan lähtevä nuori. Lisäksi tällaisissa tapauksissa perhe voi osallistua nuoren asumis- ja elämiskustannuksiin. Perheen ja sukulaissuhteiden merkitys voidaan nähdä myös muuton suuntautumisen kautta, sillä usein hakeudutaan alueille, joilla asuu jo ennestään sukulaisia tai muita perheenjäseniä. Myös syntymäpaikkakunnalla ja perheen omistamalla toisella paikkakunnalla olevalla asunnolla on merkitystä sosiaalisten suhteiden ja verkostojen kannalta, sekä muuton suuntautumisessa.

Verkostot voidaan nähdä osana sosiaalista pääomaa, jolloin verkostot sitovat yksilön asuinpaikkaansa. Tällöin sosiaalinen verkosto voidaan tulkita negatiiviseksi työntekijäksi. Toisaalta ne verkostot ovat myös merkittävä vetotekijä (Taylor 1986). Verkostoteorian (*network theory*) mukaan muuttoliike on sidoksissa henkilökohtaisiin, kulttuurillisiin ja muihin siteisiin. (Williams *et al.* 2004; Heikkilä & Pikkarainen 2006). Verkostot tuovat sosiaalisen dimension muuttoliikkeisiin ja ovat merkittäviä tekijöitä muuttoliikkeiden faktorimalleissa, koska verkostojen hahmottaminen lisää mekaanisten ja usein vain taloudellisiin seikkoihin perustuvien mallien selittävyttä. Sosialistisen yhteiskunnan olosuhteissa yksilöiden oli tyypillisesti toimittava osana sosiaalisten verkostojen muodostamaa tuotantoa ja hyödykkeiden jakelua. Venäjällä henkilökontakteilla oli keskeinen merkitys toimeentulolle ja yksilöt sekä perheet toimivat usein osana sosiaalisten verkostojen muodostamaa tuotantoa ja jakelua. Perheellä, suvulla, ystävillä ja muilla sidosryhmillä on tärkeä merkitys varsinkin kasvotusten tapahtuvassa vuorovaikutuksessa (*face-to-face interaction*) (Taipale 2007). Arkipuheessa ihmiset käyttävät usein sellaisia käsitteitä, kuten 'minun tai meidän ihminen' ("*moi chelovek*", "*nash chelovek*") ja yksi meistä. Tämä merkitsee käytännössä eritasoisia perheen, ystävien ja naapureitten välisiä verkostoja. Verkostot toimivat pääosin paikallisella tasolla, mutta niillä on myös laajempaa merkitystä, ja ne muodostavat käytännössä erilaisia alakulttuuriryhmiä ja ovat ihmisten sosiaalista liikehdintää.

Taylorin (1986) verkostotulkinta perustuu kansainvälisten muuttoliikkeiden tutkimukseen, mutta esimerkiksi Venäjällä verkostot auttavat muuton institutio-

naalisten ja taloudellisten esteiden ratkaisemisessa. Toisin sanoen nämä muuttajien verkostot ovat ihmistenvälisiä siteitä, jotka yhdistävät muuttajat, aikaisemmin muuttaneet ja ei-muuttaneet toisiinsa paitsi lähtöalueella, myös kohdealueella. Verkostot laajentavat sosiaalisia suhteita ja muodostavat uudenlaisia spatiaalisia muotoja. Verkostoteorian mukaan verkostot ovat lisäksi merkittäviä tiedonsaannin kanavia ja ne muokkaavat ja suodattavat työntö- ja vetotekijöistä saatavaa tietoa. Venäjällä kehityksen myötä sosiaalisten verkostojen asema ja merkitys on muuttumassa, ja tähän kehitykseen on vaikuttamassa erityisesti IT-teknologian ja tietoliikenteen, esimerkiksi Internetin, voimakas kehittyminen (Amin 1997). Kehityksen seurauksena tiedonsaantitavat muuttuvat ja perinteisten verkostojen merkitys tietolähteenä vähenee. Verkostoilla on kuitenkin edelleen keskeinen merkitys muuttajien yrittäjyydessä. Verkostojen avulla muuttaja on pystynyt käynnistämään liiketoimintaa helpommin esimerkiksi kaupan alalla, jolloin hyödykkeiden myynti, hankinta ja saanti helpottuvat (Light *et al.* 1989). Lähestymistapaa, joka korostaa verkostojen merkitystä kansainvälisen muuttoliikkeen selittämisessä, kutsutaan ylikansallisen sosiaalisen tilan (*transnational social spaces*) muuttoliikemalliksi (Faist 1997; 2000; Kleinschmidt 2006).

3.3.4 Alueellista vuorovaikutusta ja työvoiman uusintamista korostavia lähestymistapoja

Varsin usein maantieteen lähtökohdista tehty muuttoliiketutkimus on painottunut spatiaaliseen vuorovaikutukseen. Hägerstrandin (1975; 1993) esittämä aikamaantieteellinen viitekehys yhdistää makro- ja mikroanalyysin, jossa muuttoliikettä analysoidaan ihmisten ja ympäristön vuorovaikutuksena. Spatiaalinen vuorovaikutus muodostuu, kuten aikaisemmin kävi jo esille, kolmesta maantieteellisestä peruskäsitteestä; etäisyydestä, suunnasta ja yhteyksistä (sosiaaliset suhteet). Näiden käsitteiden avulla voidaan tarkastella paitsi spatiaalista sijaintia, myös innovaatioiden leviämistä ja muuttoliikkeitä. Joissakin uusimmissa tutkimuksissa on pyritty korostamaan enemmän myös spatiaalisia rakenteita, joiden kehitys riippuu eri elementtien vuorovaikutuksesta. Rakennemuutoksen katsotaan olevan keskeinen tekijä vuorovaikutusverkoston muokkautumisessa (Hugget 1980: 137–163; Vartiainen 1993: 7–21; Neil & Tykkyläinen 1998: 3–24; Karppi 2006: 91–105).

Tuhkunen (2007) on käsitellyt tutkimuksessaan nuorten ihmisten ja opiskelijoiden muuttoinnokkuutta (*migration alacrity*) syrjäseuduilla ja periferioissa, ennen kaikkea Barentsin alueella. Hänen tutkimusteemansa ovat perustuneet paikan kolmeen komponenttiin, jotka ovat sijainnillisuus (*location*), paikallisuus (*locale*) ja paikkatunne (*sence of place*). Sijainnillisuudella Tuhkunen viittaa niihin ulkoisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat tietyissä paikoissa asuviin ihmisiin. Näitä tekijöitä ovat alueellinen työnjako, työ- ja opiskelumahdollisuudet ja paikalliset raaka-aineiden tuotanto- ja jakeluverkostot. Paikallisuus taas viittaa niihin mahdollisuuksiin, joiden perusteella sosiaaliset suhteet muodostuvat. Yksilötasolla paikallisuus merkitsee muodollisten ja

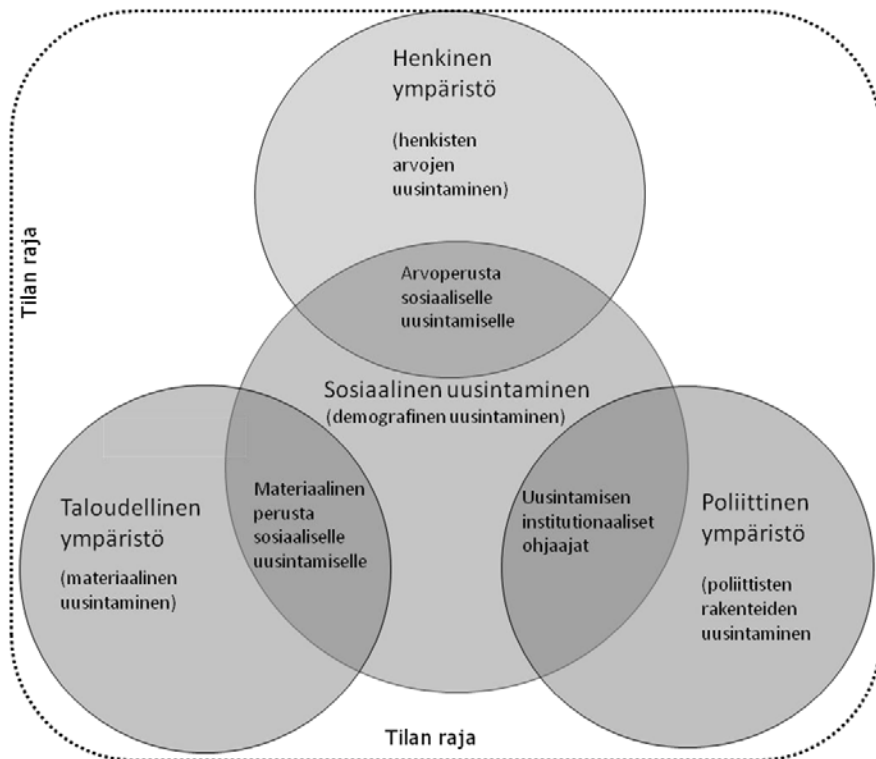
ei-muodollisten sosiaalisten ja institutionaalisten suhteiden mahdollisuutta ja vuorovaikutusta. Paikatuntemus taas merkitsee yksilön sisäistä tuntemusta paikasta sekä paikkasidonaisuutta. Barentsin alueella se merkitsee pohjoisuuden tuntemista ja sopeutumista siihen, toisin sanoen pohjoinen avautuu mentaalisenä tilana. Tuhkusen (2007: 14) mukaan muuttoliike aiheutuu yksilön toiveiden ja edellä mainittujen kolmen paikan komponentin yhteensopimattomuudesta. Muuttoon vaikuttavat myös yksilön toimintarakente (performance structure).

Sheller ja Urry (2006; ks. myös Urry 2001; 2002; Williams *et al.* 2004) lähestymistavassaan ”uusi liikkuvuuden paradigma” (*new mobilities paradigm*) korostavat liikkuvuuden monitasoisuutta. He nostavat esille käsitteitä kuten tekniset välineet, verkostot, liikkumaton (*immobile*) ja liikkuva (*mobile*) maailma ja spatiaalinen uudelleenjärjestely (*spatial turn*). Heidän mukaansa virtuaaliset ja kuvitteelliset matkat tulevat yhdistymään tulevaisuudessa fyysisten matkojen kanssa aivan uudella tavalla. Ihmiset tietävät paljon enemmän alueesta, jolla elävät ja siitä, että aikaisemmin saadut tiedot kohdealueesta eivät välttämättä pidäkään paikkaansa. Tämä tilanne on syntynyt Internetin kehityksen myötä. Tiedon lisääntyminen voi merkitä Kirovskin ja Apatiitin asukkailla paikkasidonaisuuden kasvua, mikä näkyy poismuuton hidastumisena. Enää ei välttämättä koeta Pietaria tai Moskovaa parempana asuinpaikkana kuin nykyistä asuinpaikkaa, vaan nykyisestä asuinpaikasta löydetään uusia mahdollisuuksia. Toisaalta tiedon lisääntyminen voi myös lisätä muuttoliikettä, koska Pietarin tai Moskovan mahdollisuudet koetaan entistä houkuttelevampina.

Shellerin ja Urryn (2006) mukaan kaikki paikat ovat joka tapauksessa sidoksissa toisiinsa verkostojen avulla. Liikkuvuutta varten tarvitaan myös liikkumaton (*immobile*) materiaallinen maailma, mikä tarkoittaa liikkumisen mahdollistavaa materiaalista ja institutionaalista infrastruktuuria. Tämä liikkumaton lava tai laiturikoostuu esimerkiksi teistä, asemista, lentokentistä ja väliasemista jne. Joskus liikkumaton materiaallinen maailma tarkoittaa solmukohtia, käytäviä, rajoja tai portteja, jotka rajoittavat, kanavoivat liikettä. Paikkojen on nähty työntävän tai vetävän ihmisiä vierailemaan tai muuttamaan. Paikat ovat relationaalisessa suhteessa toisiinsa eivätkä näin ole pysyvästi ”paikoillaan” (Sheller & Urry 2006: 214). Toisin sanoen, paikkojen voidaan nähdä ”liikkuvan” sosiaalisessa tilassa suhteessa toisiinsa; toiset nopeammin, toiset hiljempaa, joko pitemmän tai lyhyemmän matkan ihmistoiminnan ja ei-ihmistoiminnan verkostoissa. Spatiaalinen uudelleenjärjestely tarkoittaa Shellerille ja Urrylle samaa kuin mitä Tykkyläinen ja Neil (1995: 33), Rautio (2003: 23) tai Clark (1987) tarkoittavat sosiaalis-taloudellisilla rakennemuutoksilla ja restrukturaatiolla.

Clarkille (1987: 103) rakennemuutosprosessissa valtion rooli ja valtion erilaiset ohjelmat sekä demografiset elementit ja niiden uusintaminen ovat keskeisiä aluekehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Moisio (1999: 4–6) ja Vartiainen (1993: 19–20) ovat todenneet, että on tärkeää etsiä yhteyksiä muuttoliikkeen ja sosiaalisen kehityksen välillä. Muuttoliikettä Tverin alueella on sosiaalisen kehityksen ja uusiutumisen kannalta tarkastellut Bogdanova (2006). Hänen mukaansa aluehallinnon ja paikallis-

yhteisöjen tehtävänä on varmistaa sosiaalis-demografinen uusintaminen, koska se on aluekehityksen kannalta keskeistä. Mielenkiintoista Bogdanovin mallissa on sen aluetason perspektiivi. Alueiden nähdään olevan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, minkä seurauksena syntyy uusintamisen tarvitsemia osatekijöitä. Bogdanova huomioi myös makrotekijöiden merkityksen paikallisessa kehityksessä. Niitä ovat hänen mukaansa historialliset ja taloudelliset tekijät, ympäristö, infrastruktuuri, institutionaaliset tekijät ja institutionaaliset ohjaajat (vrt. Massey 1993: 451). Liikkumista ei tässä mallissa nähdä pelkästään fyysisenä liikkumisena tilarajojen yli, vaan myös sosiaalisena liikkumisena osana prosessia (kuvio 7).

Kuvio 7: Sosiaalinen uusintaminen tilassa (Lähde: Bogdanova 2006: 51)

Väestön väheneminen ja vanheneminen kuitenkin aiheuttavat työvoimatarpeen, joka ei pelkästään korvaudu luonnollisen väestönkasvun avulla, vaan sen lisäksi tarvitaan muuttoliikettä. Muuttoliikkeitä edistäviä organisaatioita ovat Bogdanovan (2006) mukaan myös yliopistot, yritykset ja muut organisaatiot, kuten kuljetuksia hoitavat organisaatiot (ks. myös Jenissen 2004: 55).

Opiskelijoiden ja asiantuntijoiden muuttoliike voidaan nähdä myös osana sosiaalista uusintamista, jonka johdosta aluehallinnon velvollisuutena on kehittää ja tarjota uusintamisprosessia varten hyvät olosuhteet erilaisten oppilaitosten toiminnalle. Opiskelijoiden muuttoliikkeissä institutionaalisen ohjaajana voidaan myös nähdä Venäjällä opetusministeriön ylläpitämä yliopistojen paremmuuteen liittyvä luokittelujärjestelmä (ranking-lista), joka vaikuttaa edelleenkin oleellisesti opiskelupaikan valintaan. Steahr ja Schmid (1972) sekä Zaynonchkovskaya (2000a; 2000b) ovat korostaneet näitä tekijöitä liittyen opiskelijoiden muuttoon. Keskeisiä elementtejä ovat opiskelijan kannalta tietyn tyyppisen koulutuksen saaminen mieluiten suuressa ja arvostetussa yliopistossa, vapaa opiskeluilmapiiri ja mahdollisuus uusien filosofioiden sekä elämäntapojen helpompaan omaksumiseen. Lisäksi osa-aikatyön saamisella on merkitystä. Tällä on merkitystä sen vuoksi, että Venäjällä opiskelu on muuttunut yhä enemmän maksulliseksi, eikä vanhemmilla välttämättä ole enää varaa kokonaisuudessaan maksaa opiskelukustannuksia. Williams *et al.* (2004: 40) mukaan opiskelijat siirtyvät pääsääntöisesti oppilaitosten arvostuksen perusteella Moskovaan tai Pietariin.

3.3.5 Muuttoliikeprosessien ennustaminen

Monet edellä mainitut teoriat eivät aina sovellu sellaisenaan tulevien muuttoliikeprosessien ennustamiseen, joten on tarpeellista tuoda esille joitakin muuttovirtojen ennustamiseen käytettyjä lähestymistapoja. Pääosin ennustamiseen on käytetty tilastomatemattisia malleja ja testejä (kuten esimerkiksi regressioanalyysia), joita on tehty pääosin makrotason aineistosta, mutta joissakin tapauksissa ennusteita on tehty myös mikrotason aineistoista (Bijak 2006; Kumo 2006; Heleniak 2008a). Korelin ja Korelin (1999: 7) mukaan makroanalyysi keskittyy työntö- ja vetotekijöihin sekä determinantteihin. Mikroanalyysi taas keskittyy yksilön toimintaan ja motiiveihin. Bijak (2005) on jakanut muuttoliikkeiden tulevaisuutta ennustavat mallit viiteen ryhmään: (1) survey-pohjaiset ja Delfoi-menetelmään perustuvat menetelmät, (2) tilastomatemattiset mallit ja laskentamallit väestövirroista (3) aikasarjoihin perustuvat stokastiset mallit (4) ekonometriset ennusteet ja (5) Bayesin teoreemaan perustuvat mallit²⁴.

Survey-pohjaisia menetelmiä edustaa nk. muuttopotentiaali-lähestymistapa (*migration potential*). Kyselytutkimuksen vastausten perusteella arvioidaan mahdollista muuttopotentiaalia. Tällä tavoin tulevaisuutta arvioidessa lähestytään tässäkin tutkimuksessa käytettyä käsitettä *muuttoalttius* (Kultalahti 2006). Tämän tyyppistä kyselytutkimusta on käyttänyt myös Rautio (2003), joka on arvioinut rakenne-muutoksen vaikutuksia ja muuttopotentiaalia Petsamon alueella. Rautio on analyysissaan käyttänyt useita tilastollisia menetelmiä ja mallinnuksia. Delfoi-menetelmää on käytetty Venäjällä arvioidessa mahdollisten muuttajien määrää

---

²⁴ Teoreemassa ennustaminen tapahtuu vanhan aineiston pohjalta, jota päivitetään uuden tiedon (*a posteriori*) valossa (Bijak 2005: 6)

entisistä Neuvostoliiton tasavalloista (Vishnevskii & Zaynonchkovskaya 1994). Myllylä (2007) on käsitellyt joiltakin osin väestönkehitystä Murmanskin alueen tulevaisuuden kehitystä arvioivassa Delfoi-menetelmällä toteutetussa tutkimuksessa.

Tilastomatematisissa malleissa käytetään usein arviointia ja harkintaa (*judgemental scenarios*). Ne käyttävät hyväkseen erilaisia demografisia tilastoaineistoja kuten syntyneet, kuolleet, hedelmällisyys ja muuttoliike (Bijak 2006: 21–22; Heleniak 2008a: 17). Väestön laskentamalli (*population accounting model*) perustuu demografiatietojen ohella alueiden välisen muuttoliikkeen tietoaaineiston hyödyntämiseen. Tässä lähestymistavassa otetaan huomioon syntyneet ja kuolleet sekä lähtö- ja tulomuutto, joita tarkastellaan ikäkohorttien avulla. Tällaista mallia on Venäjä-tutkimuksessa käyttänyt mm. Heleniak (2008a; 2008c) piirtäessään mm. tulevaisuuden väestökehitykseen ja muuttoliikkeeseen liittyviä kartoja.

Venäjällä tehdyissä ekonometrisissa tutkimuksissa²⁵ (esim. Kumo 2003; Alehskovskii 2006) on tilastomatematisin menetelmin tutkittu taloudellisten suhteiden vaikutusta muuttoliikkeisiin joko yhden alueen puitteissa tai usean alueen vuorovaikutusjärjestelmässä. Tällöin tarkastelussa on muuttoliikejärjestelmä, jota voidaan erilaisilla rajoitteilla tarkastella eri näkökulmista. Asettamalla yhtälösystemille rajoitteita, kuten homogeenisuus tai symmetrisyys, saadaan yhtälösystemille lisää vapausasteita ja jäljelle jääneet parametrit voidaan estimoida²⁶ aikaisempaa tarkemmin (Bijak *et al.* 2004: 12–15; Alehskovskii 2006; Bijak 2006: 24). Symmetrisyys tarkoittaa esimerkiksi sitä, että uusi työpaikka Kirovskissa vähentää lähtömuuttoa Pietariin samoin kuin uusi työpaikka Apatiitissa. Tämän perusteella voidaan ennakoida tulevaa muuttoliikettä.

Kupiszewski (2002: 39–49; 2004: 20–24) on nostanut esille muuttoliikkeiden ennustamiseen soveltuvan mallin, multipoolimallin (*Multistate Population Model for Multilevel System*), joka on sovellutus muuttoliikejärjestelmästä. Multipoolimallissa tarkastellaan muuttoliikettä kolmen eri maantieteellisen tason kautta, joita ovat alueiden välinen taso, valtioiden välinen taso ja globaali taso. Väestö nähdään tässä mallissa järjestelmänä, ja muuttoliike nähdään linkkinä eri alueellisten elementtien välillä. Mallissa tulevaisuuden muuttoliikeilmiöitä pyritään ennustamaan (estimoimaan) iän ja sukupuolen suhteen matemaattisesti näiden tasojen avulla. Maantieteessä muuttoliikkeiden ennustamisessa on käytetty myös nk. Markovin ketjua, joka tarkoittaa stokastista prosessia, jossa uusi tila riippuu edellisestä tilasta. Toisin sanoen tilassa tapahtuvia prosesseja, kuten muuttovirtoja, voidaan ennustaa edellisen tilan avulla. Markovin mallia on usein käytetty sosiaalisen liikkuvuuden ennustamiseen, mutta Markovin ketjuilla voidaan transitiomatriisien avulla tehdä väestön liikkumiseen liittyviä ennusteita (Hugget 1980: 97–98; Raatinen 2004: 161).

---

²⁵ Ekonometria on tilastotieteen menetelmien soveltamista taloudellisten ilmiöiden tutkimiseen.

²⁶ Estimointi tarkoittaa tunnuslukujen ja parametrien arvojen laskemista. Parametrit ovat ikään kuin mallin ”liikkuvia osia”, datasta, muuttujien määrästä, mallista ja sen muuttujista erilaisia arvoja saavia tunnuslukuja tai kertoimia (Metsämuuronen 2005: 578–579).

Tämän tyypistä lähestymistapaa on käyttänyt Zayonchkovskaya (1999a) ennustaessaan tulevaa muuttoliikettä Venäjällä ja IVY-maiden välillä.

Useimpien ennustemallien heikkoutena on se, että ne eivät kykene ottamaan useinkaan huomioon odottamattomia ja yllättäviä seikkoja, joilla voi olla suuri vaikutus muuttoliikkeisiin. Odottamattomilla seikoilla, kuten luonnonkatastrofeilla (tulvat, maanjäristykset jne.) on kuitenkin Venäjällä suuri merkitys (ks. Wilson entropia 1970; 1981).

4 Muuttoliiketeorioiden yhdistelmämallit

Tässä kappaleessa käsitellään aluksi kahta muuttoliiketeorioiden yhdistelmämallia, kansainvälisen muuttoliikkeen yhdistelmämallia sekä systeemiteoreettista lähestymistapaa (muuttoliikejärjestelmäteoriaa), jotka rakentuvat paljolti edellä käsiteltyjen tutkimusten ja lähestymistapojen pohjalle. Tämän jälkeen kappaleessa käsitellään multikausaalista muuttoliikemallia, joka on tämän tutkimuksen tekijän sovellutus systeemiteoreettisesta lähestymistavasta. Yhdistelmämallissa otetaan huomioon verkostojen ja päätöksenteon lisäksi myös muunlaisia prosesseja, kuten alueellinen kehitys, rakennemuutos, talouden uudelleenjärjestelyt sekä tiedon, pääomien ja tavaroiden virrat (Taylor 1986; Massey 2002; Sheller & Urry 2006). Aluekehitys on monien alueella tapahtuvien prosessien kerrannaisvaikutusten summa (Simagin 2007: 12–22; Treivish 2009: 13–16). Ihmisten liikkuminen on osa aluekehitystä. Spatiaaliset prosessit ymmärretään kausaaliseksi yhteyksiksi panoksen (*input*) ja tuotoksen (*output*) välillä ja kaikeksi toiminnaksi tilan kaikissa skaaloissa (Lehtonen & Tykkyläinen 2009: 120).

4.1 KANSAINVÄLISEN MUUTTOLIIKKEEN YHDISTELMÄMALLI

Massey (2002) on rakentanut kansainvälisen muuttoliikkeen yhdistelmämallin useiden kuviossa 4 (kappale 3.1) esitettyjen muuttoliikemallien, kuten Todaron (1970) uusklassisen muuttoliikemallin, Starkin (1991) uuden talousteorian mukaisen työvoiman liikkuvuuteen perustuvan mallin, Pioren (1979) segmentoituvien työvoimamarkkinoiden mallin, Sassenin (1988) investointien ja työvoiman liikkuvuuden mallin, Wallersteinin (1974) maailmantalouden järjestelmämallin, Massey'n (1994) sosiaalisen pääomamallin ja Myrdalin (1957) syiden kumuloitumisteorian pohjalle.

Massey'n (2002) mukaan tutkimuksessa on oleellista keskittyä rakennemuutoksen ja kehityksen rakenteiden tutkimiseen, sillä ne aiheuttavat muuttoliikettä. *Millaisia sosiaalisia ja taloudellisia rakenteita syntyy globalisaation seurauksena ja miten nämä rakenteet synnyttävät ja tukevat kansainvälistä muuttoliikettä? Miten kansallisvaltiot reagoivat markkinatalouteen ja miten poliittisilla päätöksillä vaikutetaan kehitykseen?* Massey'n mukaan tärkeää on tutkia myös niiden ihmisten motivaatioita, jotka vastaavat makrorakenteista. Sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten muutosten sekä markkinatalouden vaikutuksesta maissa tai alueilla, joissa ei vielä ole kehittyntä markkinataloutta, syntyy muuttoliikettä. Tyypillinen uusklassisen talousteorian mukainen selitys on ollut, että siirrytään matalapalkkaisimmilta alueilta korkeammin

palkatuille alueille. Tähän teoreettiseen selitykseen on liitetty usein historiallisia ja temporaalisia ilmiöitä. Esimerkiksi Krugmanin (1991; 1998) spatiaalista dynamiikkaa selittävällä teorialla, joka korostaa kuljetuskustannusten, kasvavien skaalatuottojen, ulkoisvaikutusten, kotimarkkinavaikutusten ja reaalityulojen alueellisia eroja, voidaan selittää myös muuttoliikettä (ks. Lehtonen & Tykkyläinen 2009: 120). Palkkaerot Krugmanin (1998: 12) mukaan johtuvat teollisuuden halvemmista kuljetuskustannuksista, jolloin on mahdollista maksaa korkeampaa palkkaa työntekijöille. Työn tekijöitä ei kuitenkaan kiinnosta maksettava palkka, vaan todellinen käytettävissä oleva rahamäärä, joka riippuu kustannusten suuruudesta. Massey (2002: 145–146) on todennut, että palkkatulot eivät kuitenkaan ole ainut syy tai edes tärkein syy muuttamiselle ja usein odotettu palkka ei vastaa todellista palkkaa. Palkkaerot eivät myöskään usein aiheuta pysyvää muuttoa.

Globalisaation seurauksena aiheutuneisiin ongelmiin vastataan muuttamalla, joskus pysyvästi, mutta pääosin väliaikaisesti, kehittyneimmille alueille. Markkinataloudessa esimerkiksi Korelin ja Korelin (1999) mukaan muuttoliikettä voidaan pitää yhtenä taloudellisen sopeutumisen elementtinä ja osana pääomien uusintamista. Usein ei kuitenkaan muuta koko perhe, vaan osa perheestä muuttaa tienatakseen elantoa kotiin jäävälle perheelle. On tavallista, että vähemmän kehittyneissä maissa puuttuvat kehittyneet markkinatalouteen liittyvät toiminnot, mikä merkitsee sitä, että toimeentuloon liittyy paljon riskejä. Riskejä vältetään ja niistä selvitään, kun joku perheestä muuttaa työn takia lähettääkseen rahaa. Samalla vältetään velaksi eläminen. Tässä yhteydessä Massey nostaa esille myös sosiaalisen pääoman teorian, joka selittää osaltaan perheen merkitystä prosessissa niin päätöksenteossa kuin myös muuttovirtojen suuntautumisessa.

Masseyn (2002) lähestymistavassa on erityisen mielenkiintoista kulutusikäyttäytymiseen liittyvä näkökulma. Markkinatalouden globalisaation seurauksena myös vähemmän kehittyneillä alueilla ja valtioissa syntyy uudenlaisia tarpeita liittyen asumiseen ja kulutuskäyttäytymiseen. Näitä uudenlaisia tarpeita ovat esimerkiksi paremmat autot, asuntojen laatutasot ja hyvät ravintolat. Näiden tarpeiden tyydyttäminen on mahdotonta puutteellisissa olosuhteissa ja syrjäseuduilla, jolloin muuttaminen katsotaan tarpeelliseksi tarpeiden tyydyttämistä varten. Muuttoliikkeen syntyyn ei ole syynä itse talouskehitys vaan sen laatu ja siksi muuttoliikkeet palvelevat Korelin ja Korelin (1999) mukaan työmarkkinoiden tarvetta niin, että työvoima on oikeanlaista ja sitä on oikea määrä oikeassa paikassa. Massey on vielä todennut, että muuttovirroilla on oma luonnollinen elinaika; ne päättyvät, kun olosuhteet muuttuvat.

Kansainvälisen muuttoliikkeen yhdistelmämalli on kehitelty kansainvälisen muuttoliikkeen tarkastelua varten. Lähestymistapaa voidaan kritisoida siitä, että se ei ota juurikaan huomioon erilaisia muuttamista estäviä tai sekoittavia tekijöitä, eikä luonnonympäristöön tai alueiden sijaintiin sekä alueiden sisäisiin prosesseihin liittyviä tekijöitä. Lähestymistapa ei myöskään pyri analysoimaan tarkasti yksilön halua ja kykyä tehdä päätöksiä, vaan pikemminkin toteaa, että yksilön päätökset perustuvat osin virheellisiin tietoihin. Lähestymistavassa on kuitenkin myös paljon positiivista.

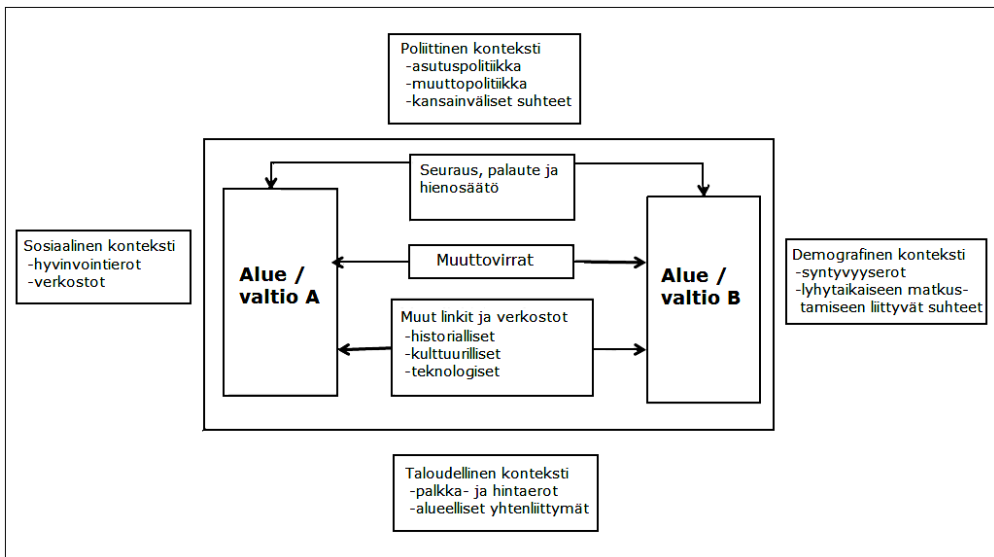
Lähestymistavan ansioksi voidaan erityisesti nähdä pääomien ja markkinoiden sekä globalisaation merkityksen korostaminen muuttoliikkeiden aikaansaamisessa. Myös tarpeiden ja kulutuskäyttäytymisen muuttuminen globalisaation seurauksena on mielenkiintoinen näkökulma, jota ei muuttoliiketutkimuksessa ole aikaisemmin juurikaan otettu huomioon. Massey'n lähestymistavassa on paljon samankaltaisuutta kuin muuttoliikejärjestelmien lähestymistavassa ja lähestymistavassa on paljon elementtejä, joita voidaan käyttää maassamuuton tutkimisessa.

4.2 SYSTEEMITEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA

Systeemiteoreettinen (järjestelmäteoreettinen) lähestymistapa on myös yhdistelmä monista muista lähestymistavoista ja se sopii hyvin maantieteen holistiseen tiedenäkemyskseen jäsentämään monimutkaisia syy–seuraussuhteita (Huggett 1980; Ratinen 2005; Okkonen 2009). Ivakhnyukin (2007: 84) mukaan kansainvälisen muuttoliikkeen systeemiteoreettisen lähestymistavan taustalla on esimerkiksi erilaisia uusklassisten talusteorioiden sovellutuksia, kaksien työmarkkinoiden teoria, inhimillisen pääoman teoria, kumulatiivien kasautumisen teoria ja sosiaalisen pääoman teoria. Se on toisin sanoen mikro- ja makrotason mallien yhdistelmä erilaisista lähestymistavoista. Järjestelmäteoreettinen tarkastelutapa pyrkii kuvaamaan monimutkaista muuttoliikeprosessia kahden tai useamman valtion välillä ja se perustuu eri komponenttien eli osatekijöiden välisiin suhteisiin, jotka ovat oleellisia määriteltäessä muuttoliikejärjestelmän luonnetta. Systeemissä tapahtuva vuorovaikutus on sen hierarkkisesti järjestäytyneiden komponenttien välinen dynaaminen ja kaksipuolinen prosessi, jota kuvataan mallilla. Malli on systeemin uudelleenkuvaus ja auttaa systeemin muutosten ja ilmiöiden jäsentämisessä (Haila 2007: 183–186).

Systeemiteoreettista lähestymistapaa ovat käyttäneet muuttoliiketutkimuksessa mm. Mabogunje (1970) ja Poot (1986). Poot on tarkastellut Uuden-Seelannin kaupunkien sisäistä työvoimaperäistä muuttoliikettä. Mabogunjen tutkimus puolestaan käsitteli Länsi-Afrikan maaseudun ja kaupunkien välistä muuttoliikettä sekä kansainvälistä muuttoliikettä. Mabogunjen (1970) mukaan maaseudun ja kaupungin välinen muuttoliike voidaan ymmärtää sarjana toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevia silmukoita. Hänen mallissaan jokin alueen tai sektorin vaikutus voi muuttaa refleksinomaisesti toisen alueen tai sektorin sisältöä sopeutumisen ja hienosäädön kautta. Tämä tarkoittaa maaseudun liikaväestön muuttoliikkeitä kaupunkiin. Makinwa-Adebusoyen (1992: 63) mukaan muuttoliikejärjestelmään vaikuttaa alueen poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden muuttuminen, mikä selittää muuttovirtojen intensiteettiä. Kritz ja Zlotnik (1992) ovat muuttoliikejärjestelmien lähestymistavan keskeisiä kehittäjiä ja he ovat käyttäneet sitä kansainväliseen maiden ja maanosien väliseen muuttoliiketutkimukseen. Ivakhnyuk (2007) on puolestaan käyttänyt muuttoliikejärjestelmää tutkiessaan erityisesti entisen Neuvostoliiton maiden välistä muuttoliikettä.

Kritzin ja Zlotnikin (1992) mukaan valtioiden, jotka kuuluvat samaan muuttoliikejärjestelmään, ei tarvitse olla maantieteellisesti lähellä toisiaan, koska historialliset ja teknologiset linkit sekä ihmisten verkostot merkitsevät vähintään yhtä paljon kuin maantieteellinen etäisyys. Jokainen alue voi sen lisäksi kuulua yhteen tai useampaan muuttoliikejärjestelmään. Ivakhnyukin (2007: 84) mukaan kansainvälisessä muuttoliikkeessä voidaan erottaa 5–6 muuttoliikejärjestelmää, joita ovat Pohjois-Amerikan, Euroopan, Keski-Aasian, Aasia-Tyynenmeren, Etelä-Amerikan ja Euraasian järjestelmät. Ivakhnyuk (2007) erottaa myös eritasoisia muuttoliikejärjestelmiä, joita voivat olla paitsi ja maiden väliset järjestelmät, myös alueyhteenliittymien järjestelmät, kuten IVY-maiden välinen muuttoliikejärjestelmä. Kansainvälistä muuttoliikejärjestelmää voidaan käyttää analysoitaessa erityyppisiä muuttovirtoja, kuten pysyvää muuttoa, väliaikaista muuttoa, pakolaisia, työperäistä muuttoa, laillista ja laitonta muuttoa sekä sukupuoleen ja ikään liittyvää muuttoa. Seuraavassa kuviossa (kuvio 8) esitetään Kritzin ja Zlotnikin (1992: 3) kansainvälinen muuttoliikejärjestelmä. Kuviossa on lähdetty liikkeelle siitä, että jokaiseen muuttoliikejärjestelmään kuuluu vähintään kaksi valtiota.

Kuvio 8: Kansainvälinen muuttoliikejärjestelmä (Lähde: Kritz & Zlotnik 1992:3)

Muuttoliikejärjestelmää ei ole olemassa ilman rakenteellisia tekijöitä. Rakenteelliset taustatekijät toimivat näyttämönä tapahtumille, joita ovat sosiaaliset, poliittiset, demografiset ja taloudelliset tekijät sekä alueiden väliset vuorovaikutusjärjestelmät. Kuviossa sosiaalinen konteksti sisältää sellaisia determinantteja, kuten hyvinvointierot ja verkostot. Poliittinen konteksti sisältää muuttoliikepolitiikan, asuntopolitiikan ja kansainväliset suhteet. Taloudellinen konteksti sisältää palkka- ja hintaerot valtioiden

välillä sekä alueelliset yhteenliittymät. Demografinen konteksti sisältää mm. syntyvyserot. Muuttoliikejärjestelmillä on myös spatiaalinen ja ajallinen ulottuvuus (Kritz & Zlotnik 1992: 3; Lonkila & Salmi 2005: 683).

Zlotnikin (1992) mukaan muuttoliikejärjestelmän voi identifioida monin eri tavoin. Järjestelmän perusajatuksena on valtioiden välinen vuorovaikutus, jonka todentamiseksi on välttämätöntä analysoida sekä muuttoalttiutta että muuttovirtoja niin lähtö- kuin kohdealueilla. Jos käytetään muuttovirtoja kuvaavaa aineistoa, muuttoliikejärjestelmä voidaan todentaa käyttämällä hyväksi matriiseja tulomuutosta, poismuutosta sekä nettomuutosta valtioiden välillä eri ajanjaksoina. Jokainen erillinen matriisi, josta käy ilmi jatkuva muuttoliike alueiden välillä esimerkiksi viiden vuoden aikajaksolla, ilmaisee Zlotnikin (1992) mukaan mahdollisen muuttoliikejärjestelmän olemassaoloa. Gurakin ja Casesin (1992: 150–151) mukaan muuttoliikejärjestelmän tunnistaminen edellyttää erityisesti sosiaalisten verkostojen analysoimista. Olemassa oleva kontrollijärjestelmä voi taas selittää muuttovirtojen olemassaolon tai puuttumisen. Tällaisia kontrollijärjestelmiä ovat esimerkiksi erilaiset viranomaisten lupakäytänteet ja rekisteröinti. Voimakkaat taloudelliset ja poliittiset tai lainsäädännölliset esteet voivat selittää myös osaltaan muuttovirtojen puuttumisen.

Boylen *et al.* (1998: 78) mukaan järjestelmäteoriaa on kritisoitu sen tavasta eristää ja piirtää rajoja liian tarkasti systeemien ympärille. Boylen mukaan ”todellisessa maailmassa” järjestelmät eivät ole täsmällisesti rajattuja, kuten teoria antaa olettaa. Lisäksi lähestymistapaa on kritisoitu sen yksinkertaisesta tavasta korostaa virtoja ja vuorovaikutusta järjestelmän eri osien välillä. Lähestymistapa tuo esille ihmis toiminnan yleisenä ja usein varsin mekaanisena metaforana, johon systeemi käsitteenä perustuu. Lähestymistapa voi aliarvioida osittain myös verkostot sosiaalisena elementtinä.

Alueiden välisen ja sisäisen muuttoliikkeen näkökulmasta Kritzia ja Zlotnikia (1992) voidaan kritisoida siitä, että heidän järjestelmänsä huomioi pääosin vain valtioiden välisen vuorovaikutuksen jättäen vähälle huomiolle alueiden sisäiset vaikutusjärjestelmät. Myöskään mallissa ei kiinnitetä huomiota yksilöön ja yksilön päätöksentekoon vaikuttaviin syihin. Kritzin ja Zlotnikin (1992) muuttoliikejärjestelmässä geospatiaalinen (maantieteellinen) konteksti on järjestelmän taustalla oleva valtioiden järjestelmä, joka sijaitsee käsitevaruudessa. Maantieteellinen konteksti näin esitettyinä ei tuo esille sijainnin merkitystä, lähtö- ja kohdealueen etäisyyttä toisistaan, eikä luonnonympäristön ja esimerkiksi ilmaston asettamia rajoitteita. Kritzin ja Zlotnikin mallin mukaisen muuttoliikejärjestelmän soveltaminen alueiden väliseen muuttoliikkeeseen edellyttää paikallisten tekijöiden sekä yksilöön ja yksilön päätöksentekoon vaikuttavien tekijöiden huomioimisen (ks. Von Wright 1971).

4.3 MULTIKAUSAALINEN MUUTTOLIIKEMALLI

Multikausaalisen muuttoliikemallin perusajatuksena on, että alueen sisäisillä vuorovaikutusjärjestelmillä ja yksilön päätöksenteolla on keskeinen merkitys muutto-

liikkeessä. Syy- ja seuraussuhteita tarkennetaan mallissa rakennemuutoksen olosuhteissa multikausaaliteorian (*multicausal theory*) antaman viitekehyksen avulla. Multikausaaliteoria helpottaa jäsentämään tutkimuksen toteuttamista, kun tarkastellaan sosioekonomisia kehitysprosesseja paikallisten erityispiirteiden ja ylipaikallisten yhteiskunnallisten ja kansainvälisten kehityskulkujen vuorovaikutusten kautta (Tykkyläinen 1998; Neil & Tykkyläinen 1998; Varis 1998: 39–42; ks. myös Hugget 1980: 75).

Hakamäen (1978) mukaan ihmisen arkikokemukset voidaan jakaa tutkimuksen kannalta kolmeen eri kenttään, joita ovat henkilökohtainen, sosiaalinen ja fyysinen kenttä. Hakamäelle fyysinen kenttä sisältää ekologisen ympäristön kaikkine fyysisine objekteineen. Sosiaalinen kenttä taas koostuu sosiaalisista suhteista, ja henkilökohtainen henkilökohtaisista luonteenpiirteistä, yksilön tottumuksista ja käyttäytymisestä sekä yksilön ymmärryksestä. Käsitys kolmesta ihmisten toiminnan kannalta keskeisestä kentästä soveltuu hyvin multikausaalisen muuttoliikejärjestelmän lähtökohdaksi. Näiden kolmen kentän merkitystä muuttoon vaikuttavien tekijöiden näkökulmasta voidaan syvemmin tarkastella käyttämällä hyväksi käsitteitä mikro-, meso- ja makrotaso (Treivish 2009: 52).

Mikrotason muuttoliiketutkimus keskittyy ihmiseen, muuttajan omiin laadullisiin piirteisiin ja konkreettisiin elämänolosuhteisiin. Yksilön vapaaehtoiseen muuttoprosessiin liittyy aina muuttohalukkuus, prosessin subjektiivinen ulottuvuus, jota ilman muuttopäätös ei ole mahdollinen. Tosiasiassa muuttopäätös ei perustu aina kustannus-hyötylaskelmaan, vaan päätös voi olla myös irrationaalinen. Lisäksi, kuten Massey (2002) ilmaisi asian, päätös voi myös perustua virheelliselle tiedolle tai arviolle (*petito principii*). Päätösprosessin taustalla on joka tapauksessa tietynlainen sosiaali-psykologinen prosessi. Mesotason muuttoliikeanalyysi keskittyy kollektiiveihin ja sosiaalisiin verkostoihin (Faist 1997; 2000). Kysymys kuuluukin, mitkä ovat sosiaaliset ja symboliset sidokset ihmisten (mukaan lukien muuttajat) ja ryhmien välillä, ja mitä voimavaroja sisältyy näihin suhteisiin. Tällä viitataan tässä yhteydessä toisaalta sosiaalisten sidosten rakenteeseen, voimakkuuteen sekä tiheyteen, ja toisaalta sisältöön. Makrotason analyysi keskittyy tekijöihin, jotka liittyvät esimerkiksi taloudellisiin, poliittisiin, maantieteellisiin, etnisiin ja sosiokulttuurillisiin olosuhteisiin sekä institutionaalisiin käytänteisiin alueellis-hallinnollisesti tai jonkun muun tekijän perusteella rajatulla alueella. Mesotasolla voidaan myös analysoida verkostoissa tapahtuvien informaatiovirtojen merkitystä. Alueelliset ja paikalliset rakenteet nähdään osana laajempaa rakennetta. Faistille (1997) makro- ja mikrotaso ovat kausaalisia (syy- ja seuraussuhteet), kun taas mesotaso on suodattava taso.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 6) on kuvattu edellä mainitut kolme kenttää tämän työn kannalta jaoteltuna. Taulukko perustuu osaltaan Hakamäen (1978) ja Faistin (1997) (vrt. Vartiainen 1987: 28–30) kolmijaotteluun, mutta siinä on otettu huomioon myös joidenkin muiden aikaisemmin mainittujen muuttoliiketutkijoiden esiin nostamia determinantteja ja lisäksi sitä on modifioitu paremmin vastaamaan niihin kysymyksiin, joita nousee esille tässä työssä.

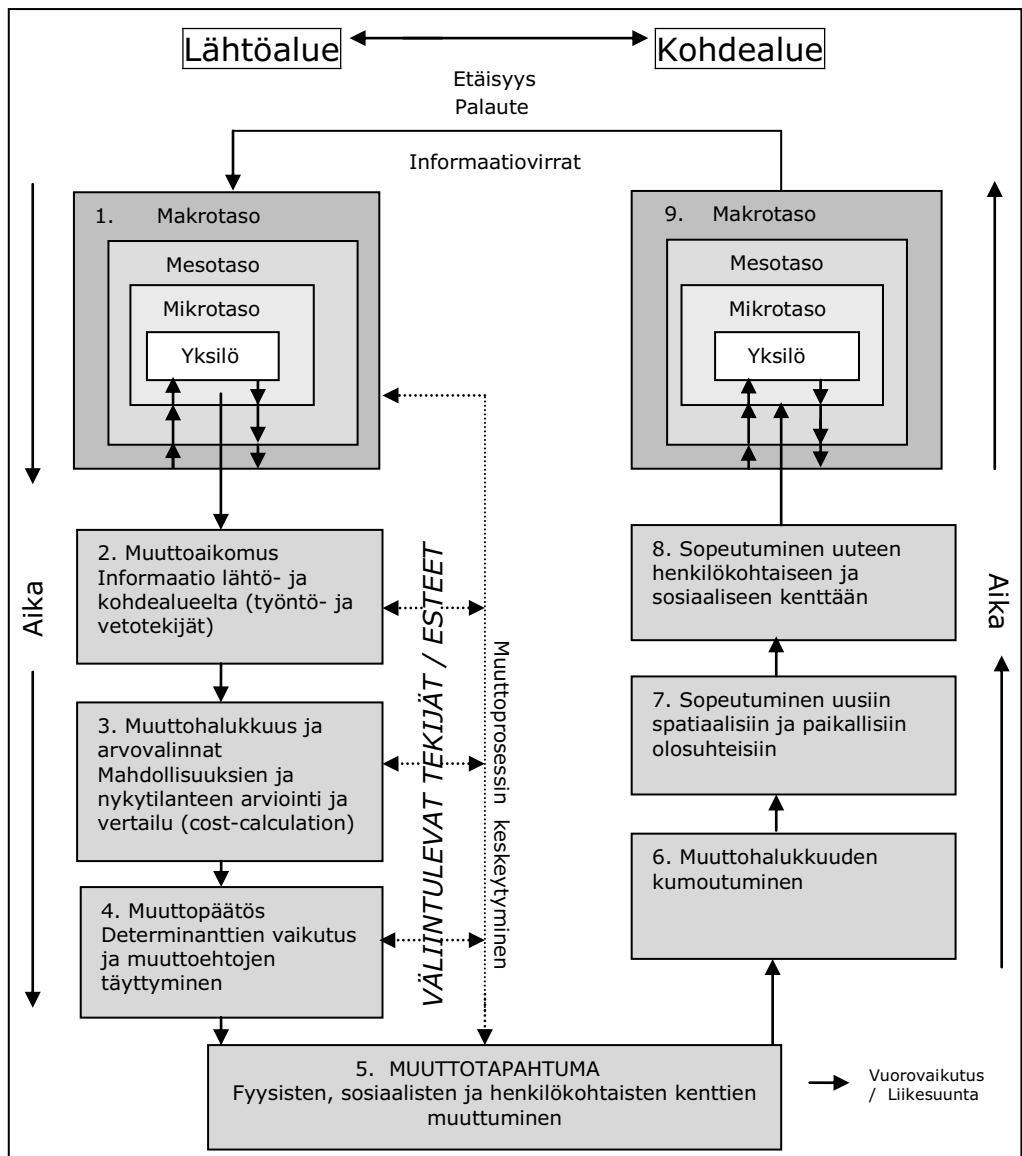
Taulukko 6: Tutkimuksen tasot ihmisten elämämaailman kannalta

Mikro	Meso	Makro
Yksilölliset tekijät, kuten <i>tottumukset, arvot, toiveet, odotukset ja valmiudet</i>	<i>Kollektiiviset ja sosiaaliset verkostot</i>	<i>Rakenteet, olosuhteet, maantieteellinen sijainti ja luonto, alue-, yhteiskunta ja kansainvälinen taso</i>
<p>Yksilön tottumukset – kulutuskäyttäytymisen muutokset ja elintapamuutokset</p> <p>Yksilön arvot ja odotukset – status, autonomia ja moraalisuus – selviytymisen parantaminen, turvallisuus, terveys ja uudet virikkeet – muuttohalukkuus ja muuttoaikomukset</p> <p>Yksilön valmiudet – valmius (tiedolliset ja taidolliset valmiudet) sopeutua uusiin olosuhteisiin – psyykkinen valmius muutoksiin</p>	<p>Yhteyksien ja sidoksien voimakkuus: – heikot ja vahvat yhteydet</p> <p>Sosiaaliset sidokset: – perhe ja ruokakunta, ystävät,</p> <p>Symboliset siteet ja yhteydet: – etnisyyys, sukupuoli, sukupolvi ja kansalliset, poliittiset ja uskonnolliset organisaatiot sekä organisatoriset ja symboliset yhteisöt</p> <p>Yhteyksien ja siteiden sisältö: – pakollisuus, vastavuoroisuus, solidaarisuus, tiedonsaanti tai kontrolli</p>	<p>Spatiaalinen ja maantieteellinen sijainti: – hallinnolliset ja toiminnalliset rajat – taloudellinen sijainti kansallisella ja kansainvälisillä markkinoilla</p> <p>Sosiaalis-taloudelliset olosuhteet: – rakennemuutos – liikenne ja tietoliikenne yhteyksien taso – teknologian taso – koulutuksen laatu ja taso – taloudelliset erot ja tuloerot – työnjako – asumismarkkinat – julkinen, spatiaalinen asema</p> <p>Politiikka ja institutionaaliset ohjaajat: – lait ja muut säännökset – muuttovirtojen sääntely – poliittinen sorto, etninen, kansallinen tai uskonnollinen konflikti</p> <p>Kulttuurilliset puitteen ja elementit: – vallitsevat normit ja diskursiot</p> <p>Demografia: – väestön kasvu tai väheneminen</p> <p>Ekologiset ja ympäristöolosuhteet: – saastuminen, ilmasto – luonnonvarat – viehättävyys</p> <p>Muuttoliikkeiden historia – Neuvostoliitto – Venäjä – sodat (maailmansodat jne.)</p>

(Lähteet: Hakamäki 1978; Vartiainen 1987; Faist 1997)

Nämä muuttovirtoihin ja päätöksentekoon vaikuttavat tasot ovat mukana myös seuraavassa abstraktissa muuttoliikeprosessista kertovassa kuviossa. Seuraava kuvio (kuvio 9) perustuu ajatukseen yksilön keskeisestä merkityksestä vapaaehtoisessa muuttoliikkeessä. Ilman ympäröivää todellisuutta ei kuitenkaan olisi mahdollista käsitteellistää muuttoliikkeen luonnetta. Toisaalta esimerkiksi taloudellisia rakenteita ei voida käsitteellistää vain pelkästään taloudellisiksi ”koneiksi”, jotka ovat riippuvaisia markkinoista ja hintaolosuhteista, vaan ne ovat myös yksilöitten välisiä sosiaalisia suhteita ja sosiaalisia verkostoja (Yeung 2003: 444). Siksi muuttoprosessin funktionaalisessa mallissa on otettu huomioon yksilön lisäksi myös mikro-, meso- ja makrotaso, jotka ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa. Muuttoliike ymmärretään

tässä mallissa spatiaalisen prosessin. Prosessia on kuvattu yhdeksän eri osa-alueen kautta.

Kuvio 9: Muuttoliikeprosessin funktionaalinen²⁷ malli (Lähde: Muokaten Hakamäki 1978: 33)

²⁷ Funktionaalisuus tässä yhteydessä tarkoittaa muuttujan riippuvuutta toisesta muuttujasta. Riippuvuuden ei aina tarvitse olla kausaalista, vaan se voi olla myös satunnaista. Muuttoliike on seurausta multikausaalisen muuttoliikejärjestelmämallin mukaisesti useasta eri muuttujasta.

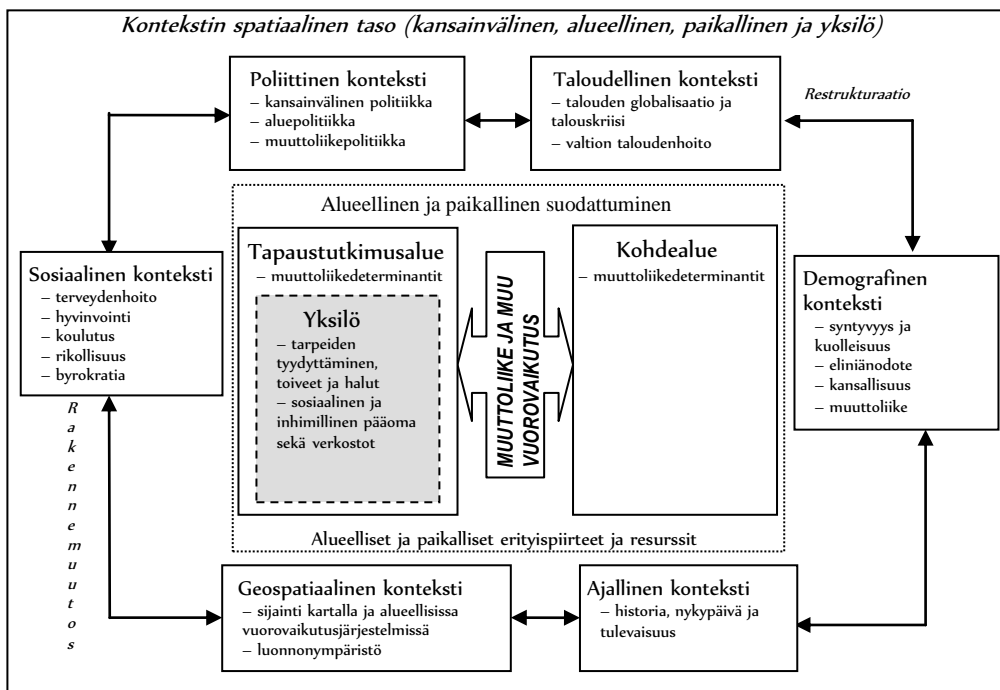
Muuttoliikeprosessin alkutilanteessa (kuvio 9) yksilöä ympäröivät jo aikaisemmin mainitut (taulukko 6) arkielämän kolme kenttää, mikrotaso, mesotaso ja makrotaso (laatikko 1). Samanlainen tilanne on myös muuttoprosessin lopussa (laatikko 9). Tämä ei tarkoita, että itse prosessin aikana tilanne olisi toinen, sillä kuvio kuvaa ainoastaan arkielämän muuttumista. Henkilökohtainen muuttohalukkuus vaihtelee yksilön tarpeiden ja kokemusten perusteella. Koko prosessin aikana arkielämän kokemukset ja informaation merkitys korostuvat. Uudet kokemukset ja informaatio jalostuvat yksilön kautta työntö- ja vetotekijöiksi (laatikko 2). Uusilla teknologisilla välineillä, kuten Internetillä, tiedon vertaaminen kohdealueen ja nykyisen asuinpaikan välillä on aikaisempaa helpompaa. Prosessin jatkuessa yksilölle on syntynyt selvä halu muuttaa, ja tuolloin työntö- ja vetotekijöitä arvioidaan rationaalisesti tai irrationaalisesti niiden hyötyjen mukaisesti (laatikko 3). Muuttopäätös syntyy, kun yksilön muuttoehdot täyttyvät. Joskus muuttopäätös perustuu mielikuviin mahdollisuuksista tai hetkelliseen päähänpistoon. Kysymys on kuitenkin usein yksilön henkilökohtaisista ja elämään liittyvistä arvovalinnoista. Muuttopäätöksen tekeminen koostuu kahdesta eri komponentista; päätöksestä jättää entinen asuinalue sekä kohdealueen valinnasta (laatikko 4) (Sutherland & Hanson 2000: 89). Muuttotapahtumassa muuttajan fyysiset, sosiaaliset ja henkilökohtaiset kentät muuttuvat (laatikko 5). Väliintulevat ja sekoittavat tekijät, uudet vaihtoehdot tai esteet (kitkatekijät) voivat vaikuttaa muuton suuntautumiseen, pituuteen tai joissakin tapauksissa muuton keskeytymiseen. Jos muuttopäätös perustuu virheelliseen tai puutteelliseen informaatioon, prosessi saattaa keskeytyä.

Senhetkinen muuttohalukkuus kumoutuu fyysisen muuttoprosessin jälkeen (laatikko 6). Muuttotapahtuman jälkeen tapahtuu sopeutuminen uusiin olosuhteisiin (laatikot 7 ja 8). Kultalahti (1972: 12) käyttää tässä yhteydessä käsitettä yhteisöön kiinnittyminen, jonka mekanismeja hän on tutkinut. Muuttoliikkeen funktionaalisessa mallissa muuttoprosessi päättyy vasta, kun sopeutuminen uusiin olosuhteisiin on päättynyt. Tämän jälkeen yksilö on taas alkutilanteessa. Muuttotapahtumasta siirtyy aktiivisen (muuttaja kertoo kokemuksistaan ystävilleen, sukulaisilleen) tai passiivisen (esimerkiksi sanomalehdissä tai sukulaisvierailujen yhteydessä) prosessin tuloksena palautetta ei-muuttajille lähtöalueelle, ja tällöin tiedon tuleminen lähtöalueelle saattaa synnyttää uusia muuttoprosesseja. Päätökseen ja toimintoihin kuluva aika on koko muuttoprosessissa merkitsevä seikka ja ajan kuluessa muuttoaikeet ja olosuhteet saattavat muuttua. Edellä esitetyssä mallissa lähtökohtana on multikausaalisen muuttoliikemallin perusajatus siitä, että tietyt yksilöön liittyvistä ja yksilöä ympäröivistä tekijöistä toimivat determinanteina tässä prosessissa.

4.4 TUTKIMUSKEHIKKO

Multikausaaliteorian avulla voidaan hahmottaa monien tekijöiden, erityisesti rakennemuutoksen ja paikallisten erityispiirteiden vaikutus yhteiskunnalliseen kehitykseen (ks. Varis 1998: 266–267; Piipponen 2007: 57–59, Heikkilä & Pikkarainen

2009: 323–326). Järjestelmäteoreettinen lähestymistapa taas mallintaa muuttoliikkeen syitä ja erilaisia vuorovaikutuksia (Kritz & Zlotnik 1992). Yhteiskunnassa ja yhdyskunnissa tapahtuu jatkuvasti muutoksia, jotka aiheutuvat joko yhteiskunnan sisäisistä tekijöistä tai sitten yhdyskunnan ulkopuolisista tekijöistä. Muutokset voivat vaikuttaa väestön päätöksiin muuttaa pois (lähtömuuton alueet), tai toisaalta positiivisten ja kasautuvien vaikutusten johdosta niistä tulee alueita, joihin muutetaan (tulomuuton alueet). Muuttoliike on myös aina yhteiskunnallisten osajärjestelmien jäsenten vaihtumista. Muuttoliikejärjestelmässä erilaisia vaikuttavia tekijöitä on samanaikaisesti useita. Käytän tässä työssä multikausaalista muuttoliikemallia varsinkin tämän työn rakenteen systemaattisen etenemisen teemoittamiseen, jotta saan työn kannalta tärkeät teemat, elementit ja mekanismit esille, sekä samalla myös vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Haaparannan ja Niiniluodon (1986, 27) mukaan teoreettisella mallilla tarkoitetaan systeemiä koskevien oletusten eli hypoteesien joukkoa. Mallin avulla voidaan hankkia tietoa systeemistä ja se on käyttökelpoinen vanhojen teorioiden ymmärtämisessä ja laajentamisessa. Tämän perusteella voidaan muodostaa tutkimuskehikko, jossa tutkimuksen ydin on tiivistetysti esitetty, ja jonka avulla tutkimuksen teemat ja näkökulmat nivotaan yhteen. Tutkimuskehikko (kuvio 10) on samalla teoreettinen malli multikausaalisesta muuttoliikemallista.

Kuvio 10: Tutkimuksen näkökulmat

Multikausaalinen muuttoliikemalli huomioi geospaatialisen, ajallisen, demografisen, taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen kontekstin sekä rakennemuutoksen, jonka seurauksena alueellisen ja paikallisen suodattumisen jälkeen syntyy tapaustutkimusalueilla muuttohalukkuutta ja muuttoliikettä (kuvio 10). Suodattuminen on aina eri tasojen (kansainvälinen, alueellinen ja paikallinen sekä yksilö) välillä kaksisuuntaista. Muuttoliikedeterminantit vaihtelevat tämän tutkimuksen tapaustutkimusalueilla. Muuttopäätöksen tekee aina yksilö, joka arvioi erilaisten työntö- ja vetotekijöiden merkitystä. Multikausaalisessa muuttoliikemallissa on aina myös lähtöalue ja kohdealue, joiden välinen vuorovaikutus ei ole pelkästään muuttoliikettä, vaan koostuu erilaista muistakin vuorovaikutussuhteista. Tapaustutkimusten avulla erilaiset yhteiskunnalliset tasot ja prosessit kytetään muuttoliikkeisiin ja ihmisten muuttohalukkuuteen.

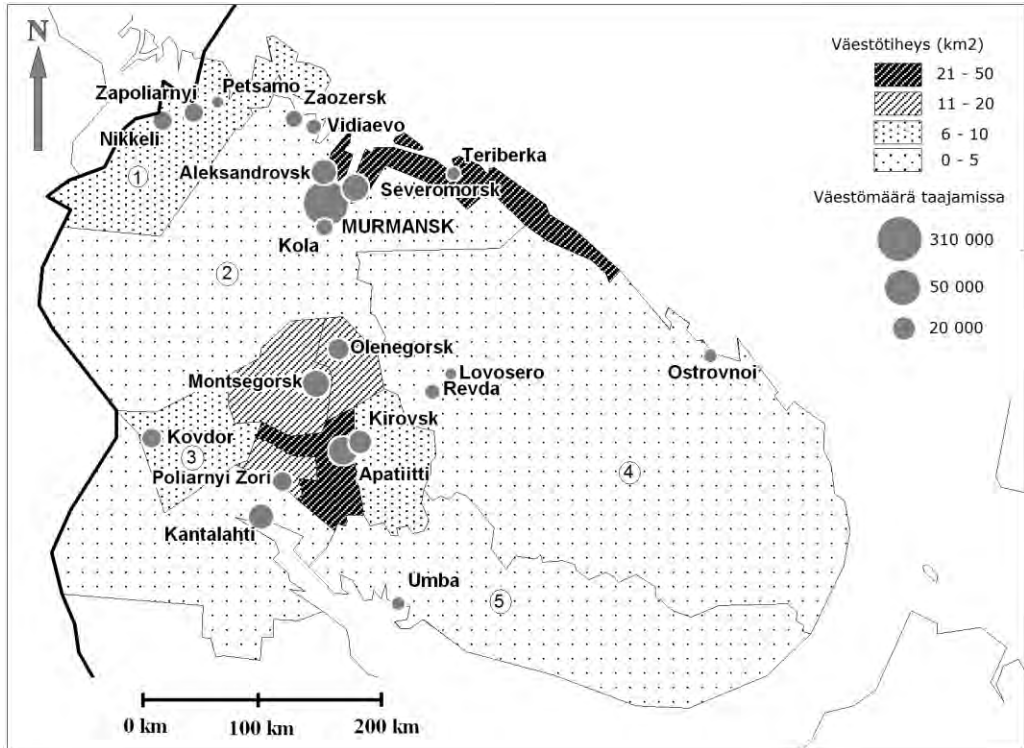
5 Murmanskin ja Tverin alueiden muotoutuminen

Tässä kappaleessa tarkastellaan paikallisten, maantieteellisten, taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden ja rakennemuutoksen merkitystä Murmanskin ja Tverin alueilla ja samalla perehdytään tarkemmin kyselytutkimuksen kohdealueisiin. Paikalliset tekijät ja prosessit ovat aina suhteessa kansainvälisiin ja valtiollisiin muutoksiin. Alerakenne, yritystoimintojen muodot ja järjestelyt paikallisessa kontekstissa vaikuttavat siihen, miten yksilöt reagoivat muuttuneisiin olosuhteisiin. Muuttuneet olosuhteet voivat johtua uuden infrastruktuurin rakentamisesta, yritystoiminnan rakenteen muuttumisesta tai yritystoiminnan loppumisesta ja näistä muutoksista johtuen uusista mahdollisuuksista tai työttömyydestä sekä työttömyyden uhkasta. Alueiden erilaiset toimintasuunnitelmat ja kehittämissuunnitelmat vaikuttavat merkittävästi alueella asuvien suunnitelmiin. Hallinnollisia rakenteita ja järjestelmiä voidaan pitää myös muuttoliikkeiden institutionaalisina ohjaajina. Myös aluerakenteeseen liittyvät nuorten koulutusmahdollisuudet kullakin alueella ja jälkisosialistinen murrostalouteen liittyvät kysymykset vaikuttavat yksilöiden toimintamuotoihin. Vaikka muutosprosessit Venäjällä vaihtelevat ajallisesti ja paikallisesti, yhteinen nimittäjä niille on Neuvostoliiton hajoaminen ja muutos kohti osittaista keskusjohtoista markkinataloutta.

5.1 ALUEIDEN KEHITYSPROSESSIT

5.1.1 Murmanskin alue

Vuonna 2009 Murmanskin alue koostui 46 eritasoisesta ja kokoisesta alueellisesta yksiköstä, joiden muodot ja alueellis-hallinnollinen status perustuu Venäjän perustuslakiin sekä lainsäädäntöön kunnallishallinnosta (Ignatov 2006). Seuraavassa kartassa (kartta 2) esitetään Murmanskin alueellis-hallinnollinen jako sekä väestömäärä kaupungeissa ja alueiden väestötiheys. Alueen kaupungit sijaitsevat selvästi Barentsinmeren läheisyydessä sekä Kuolan niemimaan keskiosissa, ja suurin osa Kuolan niemimaasta on asumatonta tai harvaan asuttua aluetta. Kartasta (kartta 2) voidaan vielä huomata, että Murmanskin kaupunki on väestömäärältään selvästi alueen suurin kaupunki.

1. Petsamon piiri, 2. Kuolan piiri, 3. Koutaron (Kovdorin) piiri, 4. Luujärven (Lovozeron) piiri, 5. Turjan piiri

Kartta 2: Murmanskin alueen piirit, kaupungit ja väestötiheys hallinnollisilla alueilla (Murmanskstat 2007a)

Alueellis-hallinnollisten yksiköiden määrä on vuosien kuluessa muuttunut samoin kuin alueiden luokittelu. Tämä kuvaa hyvin ajallis-paikallista yhdyskuntarakenteen ja väestömäärän kehitystä. Kaupunkimaisten taajamien ja maaseudun hallinnollisten alueiden lukumäärä on kasvanut vuoden 2000 jälkeen. Kaupunkien lukumäärä pysyi samana vuosina 2000–2006, mutta on kasvanut tämän jälkeen (taulukko 7) (ks. myös liite 7).

Taulukko 7: Murmanskin alueen alueellis-hallinnollinen kehitys vuosina 2000–2009

	2000	2004	2006	2009
Alueellis-hallinnollisia yksilöitä	24	25	42	46
Kaupunkeja	14	14	14	16
joista aluehallinnon alaisia	13	13	13	13
Kaupunkityyppisiä taajamia	4	5	13	12
Piirejä	5	5	5	5
Maaseutumaisia hallinnollisia alueita	1	1	10	13

(Murmanskstat 2007a; 2009)

Kuitenkin viimeisin suuntaus ja rakenteellinen perspektiivi on, että kaupunkeja ja taajamia yhdistellään suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja esimerkiksi kartassa näkyvä Aleksandrovsk syntyi vuoden 2010 alussa, kun suljetut kaupungit Skalistiy, Snezhnegorsk ja Polarnyi yhdistyivät. Tämän lisäksi Murmanskin alueella on 117 haja-asutusalueella olevaa kylää, josta osa on lähinnä loma-asutuskylää.

Murmanskin alue on kehittynyt monien erilaisten historiallisten vaiheiden ja tuotantojärjestelmien spatiaalisten järjestelyjen kautta (ks. myös liite 4). Murmanskin alueen kehityksen kannalta merkittävä tekijä oli vuosina 1915–1916 rautateiden rakentaminen etelästä Kuolan vuonoon, jossa Golfvirran takia oli suotuisa ympärivuotisesti hyödynnettävä Murmanskin satama. Rautatie mahdollisti alueen hyödyntämisen lisäksi ihmisten vapaamman kulun alueelle ja samalla poisti merkittäviä fyysis-spatiaalisia infrastruktuurirajoitteita. Alueella on rautateitä tällä hetkellä noin 900 kilometriä, ja suurimmat rautatieasemat ovat Murmanskissa, Apatiitissa, Olenogorskissa ja Kantalahdessa. Maanteiden pituus on kaikkiaan 4 360 kilometriä. Alueen siviilikäytössä olevista lentokentistä suurimmat sijaitsevat Murmanskissa ja Apatiitissa (Avangard 2004).

Vuonna 1916 perustettiin Kuolan vuonoon Murmanskin kaupunki, joka kasvoi nopeasti ja siitä tuli alueen hallinnollinen keskus. Neuvostoliiton teollistumisen vaiheet näkyivät myös Murmanskin alueella, sillä 1930-luvusta lähtien luonnonvarojen hyödyntäminen ja raaka-aineiden tarve (teollisuusmineraalit, metallimalmit) olivat syitä ryhtyä rakentamaan myös Kuolan alueen kaivostoimintaan perustuvia kaupunkeja, kuten esimerkiksi Kirovskia ja Montsegorskia (liite 4; Avangard 2004). Toinen merkittävä satamakaupunki Murmanskin ohella, Kantalahden kaupunki, perustettiin vuonna 1938. Tosin alueella oli jo Vienan karjalaisten kylä 1500-luvulla. Toisen maailmansodan jäljet näkyvät Murmanskin alueen aluerakenteen kehityksessä, sillä Suomelle kuulunut Petsamo kaivoksineen ja satamineen liitettiin Murmanskin alueeseen toisen maailmansodan jälkeen. Kuolan niemimaalle rakennettiin 1950- ja 1960-luvuilla lisää teollisuuskaupunkeja, kuten Apatiitti, Olenogorsk, Zapoljarnyi ja Kovdor²⁸ (Luzin *et al.* 1994).

Neuvostoliiton taloudelliseen ja turvallisuuspoliittiseen maisemaan liittyi se, että Murmanskin sataman rakentamista jatkettiin 1950- ja 1960-luvuilla ja Murmanskin kaupungin viereen, 15 km päähän kaupungista rakennettiin Severomorskin kaupunki, josta tuli Neuvostoliiton pohjoisen laivaston tukikohta. Severomorskin lisäksi Kuolan niemimaalle rakennettiin vähitellen verkosto suljettuja sotilaskaupunkeja, koska alueen geopoliittinen merkitys korostui nk. Kylmän sodan myötä. Kuolan ydinvoimala rakennettiin vuonna 1974 ja sen yhteyteen Poljarnyi Zorin kaupunki. Valtaosa Kuolan kaupungeista sijaitseekin rautateiden välittömässä läheisyydessä ja suurin osa aluetta on heikosti kehittyntä ja valtaosiltaan kokonaan hyödyntämätöntä. Vaikka alueen alkuperäisväestö (Kuolan saamelaiset) käyttää laajoja alueita elinkeinotoiminnassaan,

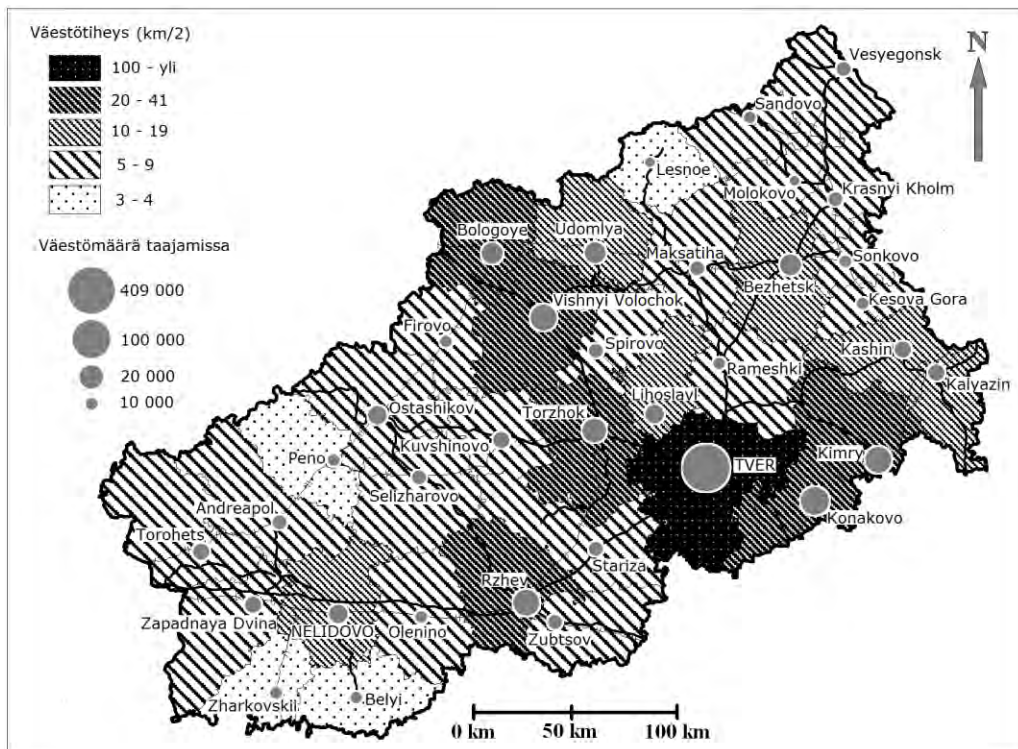
---

²⁸ Suomenkielessä käytetään myös nimeä Koutaro.

heidän määränsä on alueella kuitenkin varsin vähäinen, nykyisin alle 2000 (Pekkala & Turunen 2006).

5.1.2 Tverin alue

Tverin alueen fyysis-funktionaaliset kehityskulut, alueellinen muotoutuminen ja historia poikkeavat selvästi Murmanskin alueesta (ks. liite 4), ja näitä kehityskulkuja kuvaa hyvin niiden ajallinen pitkäaikaisuus. Alueen muotoutuminen on edesauttanut hyvin monipuolisen elinkeinorakenteen syntymistä, vaikka Tverin alueella on myös elinkeinorakenteeltaan yksipuolisia yhdyskuntia. Tverin alueen asutus on vanhaa ja esimerkiksi alueen pääkaupungista, Tveristä löytyy mainintoja jo vuodelta 1135. Tverin oblastin perustettiin vuonna 1935 aluksi Kalinin oblastin nimisenä, mutta nimi muutettiin vuonna 1990 nykyiseen muotoonsa. Alueen kehittymiseen ovat keskeisesti vaikuttaneet alueen maantieteellinen ja liikenteellinen sijainti sekä alueen puu- ja turvevarat. Tverin alueeseen kuuluu 36 hallinnollista aluetta (piiriä), 5 kaupunkipiirikuntaa, 44 kaupunkikuntaa (mukaan lukien kaksi suljettua kaupunkia) ja 318 maaseutukuntaa sekä yli 9 500 maaseutukylää (ks. myös liite 7) (Tver oblast 2006a; Tverstat 2007a). Seuraavassa kartassa (kartta 3) on nähtävissä Tverin alueen kaupungit, hallinnolliset alueet ja väestötiheys.

Kartta 3: Tverin kaupungit ja väestötiheys hallinnollisilla alueilla (Lähde: Stsenarii 2004)

Tverin alueen tuotannollisten yhteisöjen muotoutumisen juuret löytyvät jo 1500- ja 1600-luvuilta. 1800-luvulla alueen luonnonvaroja kuten metsävaroja käytettiin paljon mm. erilaisten laivojen ja veneiden rakentamisessa. 1800-luvulla tekstiiliteollisuuden tuotantolaitoksia syntyi Verhnyi Voloshokiin, paperiteollisuutta Kuvshinovaan, juna-vaunutehdas Tveriin, posliiniteollisuutta Konakovoon ja kenkäteollisuutta Kumryyn. 1800-luvun lopussa levisi voimakkaasti myös rautateiden kehittymisen myötä metsäteollisuus; sama kehitys jatkui uusien asemien rakentamisen myötä vuosien 1918 ja 1919 aikana (Zapadnaya Dvina, Peno, Toropets ja Nelidovo). Uusien asemien kautta voitiin viedä puutavaraa mm. Puolaan ja Baltian maihin. 1920- ja 1930-luvuilla syntyivät ensimmäiset teolliset tuotantokompleksit (esim. Kashin, Belyi, Vesegonsk, Krasnyi Kholm) sekä uusia metsäteollisuuskomplekseja (Andreapol, Ostashkov). Lisäksi kenkäteollisuuden kehittyminen jatkui ja tuotantolaitoksia syntyi monille alueille (esimerkiksi Kimry, Kaljazinsk, Kashin) ja erityisesti Kimryn syntyi kenkätuotantolaitosten verkosto. Sotavuosien 1941–1945 aikana syntyi usealle paikkakunnalle koneenrakennusteollisuutta ja elintarviketeollisuutta (Iakovleva 2006).

Nelidovon alueen ja kaupungin syntyminen ja kehittyminen noudattaa Tverin alueen yleistä kehitystä. Nelidovon aseman ympärille syntynyt kylä kuului vuoteen 1917 saakka Smolenskin läänin Bielyin kihlakuntaan. Keisarillisen Venäjän luhistumisen jälkeen vuonna 1917 Nelidovo liitettiin tällöin perustettuun Läntiseen oblastiin ja sen Rzevin piirikuntaan. Vuonna 1929 perustettiin Nelidovon hallinnollinen alue. Vuonna 1935 perustettiin Kalininin oblasti, johon Nelidovo liitettiin. Rautatieaseman rakentaminen aiheutti myös ensimmäisen muuttoaalton alueelle (liite 4). Nelidovon sijainti metropolialueen läheisyydessä ja hyvä saavuttavuus sekä työvoimakysymysten ratkaisumahdollisuudet mahdollistivat alueen metsävarojen hyödyntämisen. Ensimmäiset puualan yritykset perustettiin heti rautatieaseman rakentamisen jälkeen 1900-alussa, ja niiden toiminta puutarpeen kasvaessa laajeni vuonna 1918. Tämä puolestaan lisäsi muuttoliikettä alueelle. Alueella tänä päivänä toimiva suurin puualan yritys, Nelidovan puukombinaatti ("Nelidovskii DOK") aloitti toimintansa jo vuonna 1907 (Nelidovskii DOK 2008).

Vuodesta 1943 alkaen evakuoitiin Tverin alueelta suurimpia tuotantolaitoksia Uralille, mutta monet pienemmät yritykset, kuten Nelidovon puukombinaatti, tuhottiin täysin alueen taajamien tuhoamisen yhteydessä maailmansodan aikana vuosina 1940–1943 (Nelidovo 2009). Sodan jälkeen osa yrityksistä siirrettiin takaisin, tai niiden tilalle rakennettiin uusia tuotantolaitoksia. Toisen maailmansodan jälkeinen uudelleenrakentaminen on koko Tverin alueen tuotantotoiminnan rakentumisessa keskeinen ajanjakso, sillä silloin syntyi uusia tuotantolaitoksia monille paikkakunnille, pääasiassa kuitenkin alueen suurimpiin taajamiin. Nelidovossa alueen luonnonvaroja ryhdyttiin jälleen hyödyntämään, minkä johdosta puukombinaatti rakennettiin uudelleen ja alueelle perustettiin hiilikaivoksia (ruskahiili). Ensimmäinen hiilikaivos aloitti toimintansa vuonna 1951 ja toinen vuonna 1952. Kaivostoiminnasta tulikin nopeasti alueen merkittävin työllistäjä (liite 4), joka houkutteli työvoimaa Venäjän muilta alueilta ja muualta Neuvostoliitosta.

Yhteiskuntakehityksen syklistyyttä kuvaa se, että Tverin kaupunkiin rakennettiin 1950- ja 1960-luvuilla useita eri alojen tuotantolaitoksia ja Konakovaan suuri vesi-voimalaitos. 1970- ja 1980-luvuilla rakennettiin lisää erilaisia tuotantolaitoksia ja Kalinin ydinvoimala Udomlyaan (kaksi yksikköä). Näinä vuosina rakennettiin myös Nelidovoon koneenrakennus- ja rakennusmateriaalituotantolaitoksia. Kalinin ydinvoimalan uusimman yksikön (kolmannen) rakentaminen aloitettiin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ja se valmistui vuonna 2005. Monien yritysten tuotanto kääntyi selvään laskuun 1990-luvulla, mutta 2000-luvun voimakkaan talouden nousukauden aikana Tverin alueelle perustettiin vuosina 2002–2005 lähes 900 uutta yritystä, joista lähes 500 Tverin kaupunkiin (Iakovleva 2006).

5.2 ALUEIDEN VÄESTÖPROSESSIT

Muuttoliikkeellä on selvästi sekä suoria että epäsuoria vaikutuksia Murmanskin ja Tverin alueiden väestöön, sillä muuttoliike on keskeinen komponentti väestönkehityksessä ja väestön rakenteen muovaajana. Väestönkehityksellä on myös vaikutus tapaustutkimusalueiden kaltaisissa yhdyskunnissa asuvien sosiaalisiin turvaverkostoihin, joilla on lisäksi suuri merkitys ihmisten toimeentuloon. Lähtömuutto vähentää paikallisesti sosiaalisia turvaverkostoja, vaikka muuttoliike sinänsä laajentaa verkostoja alueellisesti. Tällä voi olla kumulatiivisia seurauksia muuttovirtoihin (vrt. Florinskaia 2001). Syrjä-Venäjälle on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ollut tyypillistä voimakas poismuutto, luonnollisen väestönkasvun pysähtyminen ja maaseudun asteittainen autioituminen (Heleniak 2008a: 30–33). Murmanskin ja Tverin alueet eivät ole tästä poikkeus, vaikka Tverin alue sijaitseekin Venäjän keskiosissa ja Moskovan vaikutusalueella.

5.2.1 Väestönkehitys

Murmanskin alueen väestötiheys vuonna 2009 oli 5,8 hlöä/km² ja Tverin alueen yli kaksinkertainen, 17 hlöä/km² (ks. liite. 7). Vuoden 2009 alussa Murmanskin alueella oli asukkaita yhteensä noin 842 500 (857 000 vuoden 2007 alussa). Tverin alueen väestömäärä on Murmanskin alueen väestömäärää suurempi; se oli 1 390 400 vuoden 2007 alussa. Väestömäärä kasvoi Murmanskin alueella vielä Neuvostoliiton hajoamiseen saakka, sillä esimerkiksi vuonna 1959 Murmanskin alueella asui 568 000 asukasta, vuonna 1979 978 000 ja vuonna 1989 1 165 000.

Tverin alueella väestömäärä puolestaan väheni tasaisesti jo Neuvostoliiton aikana, sillä vuonna 1959 alueella asui 1 805 000 asukasta, mutta vuonna 1979 enää 1 659 100 asukasta. Väestökehitys kuvaa hyvin alueiden erilaisia kehityspolkuja, ja Venäjän jälkisosialistinen murros heijastui erityisen voimakkaasti juuri Pohjois-Venäjän väestönkehityksessä. Murmanskin alueen väestö väheni 305 000 henkilöllä (35 % alueen kokonaisväestöstä) vuosina 1989–2006 ja vuodesta 2001 vuoteen 2007 yli 60 000 henkilöllä, kun taas Tverin alueella väestö väheni 129 200 henkilöllä (taulukko 8).

Taulukko 8: Väestönkehitys ja muuttoliike Murmanskin (M) ja Tverin (T) alueilla vuosina 1989–2006.

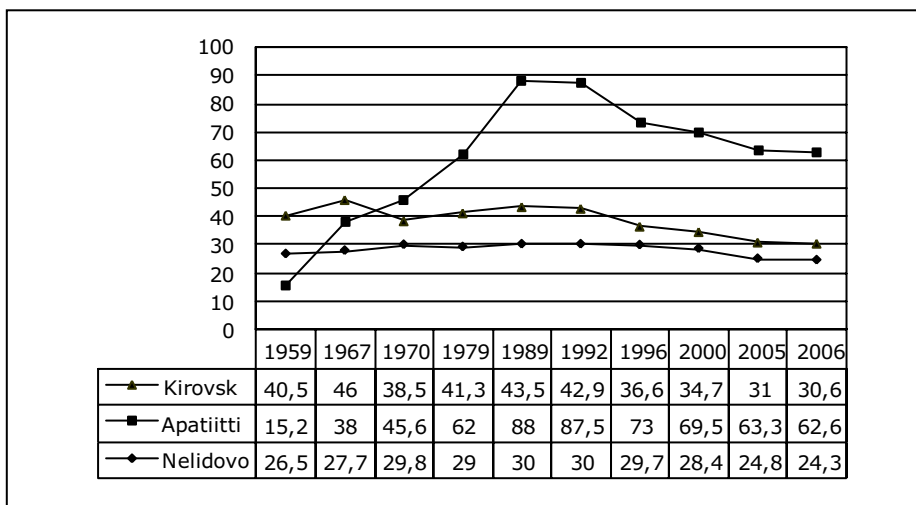
Vuosi ¹	Väestö (1000 ihmistä)		Vuotuinen väestönkasvu (%)		Luonnollinen väestönkasvu (1000 ihmistä)		Nettomuutto (1000 ihmistä)		Muuttoliikekerroin ²	
	M	T	M	T	M	T	M	T	M	T
1989	1165	1663	0,7	0,2	7,1	-5.6	18.0	5.9	-	-
1995	1037	1621	-2.8	-0,4	-3.4	-19.7	-26.3	10.6	-25,0	6,6
2000	923	1544	-1,9	-1,5	-2.7	-21.6	-15.4	-2.6	-16,5	-1,7
2002	890	1472	-1,8	-3,2	-3.0	-22.5	-12.9	-3.4	-14,3	-2,3
2003	880	1466	-1.1	-0,4	-3.4	-21.7	-6.2	-0.2	-7,1	-0,1
2004	873	1444	-0.8	-1,5	-2.7	-19.7	-4.4	1.5	-5,1	1,1
2005	865	1426	-0.9	-1,3	-3.2	-19.7	-5.0	0.0	-5,8	0,5
2006	857	1407	-0.9	-1,3	-2.5	-17.2	-5.1	0.0	-6,0	2,5

¹Vuoden alussa, ²Muuttoliike 1000 alueella asuvaa ihmistä kohden (Lähteet: Rosstat 2005a; 2006a; Murmanskstat 2007a; 2007c; Tverstat 2007a)

Murmanskin alueen nettomuuttotappio oli suurimmillaan 26 300 henkeä vuonna 1995, kun taas Tverin alueella nettomuuttotappio oli suurimmillaan 3 400 henkeä vuonna 2002 (taulukko 8). Nettomuutolla on selvä heijastuspinta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen siirtymäkauteen, ja vasta, kun maan talouskasvu alkoi, lähtömuutto väheni Svrjä-Venäjällä. Luonnollinen väestön väheneminen on kuitenkin ollut määrällisesti suurempaa Tverin alueella kuin Murmanskin alueella, vaikka prosentuaalisesti väestön väheneminen on melko samansuuruista. Spatiaalinen suodattuminen selittää eroja alueiden välillä.

Resurssiyhdyskuntien väestö asuu tyypillisesti kaupunkimaisesti, kuten myös erityisesti Murmanskin alueella, jossa väestöstä asui 91,3 % kaupungeissa ja loput 8,7 % maaseudulla. Vastaavasti Tverin alueella asui 73,8 % kaupungeissa ja 26,2 % maaseudulla vuonna 2007. Kokonaisväkimäärästä Murmanskin kaupungissa asui 317 500 asukasta vuonna 2007, joka on 37 % kaikista alueen asukkaista, ja Tverin kaupungissa asui vuonna 2007 vastaavasti 405 500, joka on 29,2 % kaikista alueen asukkaista. Väestönkehitys Murmanskin kaupungissa on ollut nopeaa, sillä vuonna 1926 asukkaita oli vain 9 000, mutta vuonna 1959 jo 222 000 ja vuonna 1989 472 274. Tverin kaupungissa väestöä oli vuonna 1959 261 500 ja vuonna 1989 449 900 (Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a). Kirovskin väestönkehitys on ollut paljon tasaisempaa kuin Apatiitin, joka on kasvanut paljon Kirovskia suuremmaksi kaupungiksi. Kirovskin väkiluku oli vuonna 2006 33 385 ja Apatiitin 62 560 asukasta. Nelidovon asukasluku oli vuonna 2006 24 300(kuvio 11).

Kuvio 11: Tapaustutkimusalueiden väestönkehitys vuosina 1959–2006 (1000 ihmistä) (Lähteet: Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a; Vuorinen 2008)

Väestön väheneminen on Nelidovossa ollut hitaampaa kuin Kirovskissa ja Apatiitissa, joissa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen kausi näkyy väestökehityksessä selvästi (kuvio 11). Tämä kertoo myös yhdyskuntien erilaisista haasteista. Myös kyselytutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään Nelidovon ja Kirovskin sekä Apatiitin asukkaiden käsityksiä asuinpaikkakunnan väestönkasvusta. Tutkimusväite oli, että Kirovskin/Apatiitin tai Nelidovon väestö tulee kasvamaan (taulukko 9).

Taulukko 9: Kyselytutkimukseen vastanneiden käsitykset väitteestä ”Väkiluku tulee kasvamaan” (%)

Asuinpaikka	Syntymäpaikka	samaa mieltä (%)	ei samaa eikä eri mieltä (%)	eri mieltä (%)	Yhteensä (%)	Sig. ¹
Nelidovo (n=438)	Nelidovo	30,9	33,0	36,0	100	0,469
	Muu	33,3	26,7	40,0	100	
	Yhteensä	31,5	31,5	37,0	100	
Kirovsk/Apatiitti (n=995)	Kirovsk	21,8	39,4	38,9	100	0,210
	Apatiitti	26,8	42,4	30,8	100	
	Muu	26,0	39,2	34,7	100	
	Yhteensä	24,6	40,3	35,1	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: lähes merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Khiin neliötestin perusteella voi huomata (taulukko 9), että syntymäpaikkakunnalla ei ole merkitystä vastaajien vastauksiin. Tulokset kertovat myös sen, että Nelidovossa 37 % vastaajista ei usko alueen väestönkasvuun, mutta 31,5 % kuitenkin uskoo. Kirovskissa ja Apatiitissa taas 35,1 % ei usko alueen väestönkasvuun, mutta 24,6 % uskoo. Vastauksista voidaan päätellä, että melkoisen suuri osa vastaajista kum-

mallakaan tapaustutkimusalueella ei väestönkasvuun usko tai ei ota kantaa asiaan. Paitsi että tulos kuvaa hyvin näiden alueiden poismuuttotilannetta, se kertoo myös näiden alueiden luonnollisesta väestönkasvusta. Kirovskin, Apatiitin ja Nelidovon alueiden väestönkehitykset ovat olleet sidoksissa kunkin alueen tuotantotoimintaan (ks. liite 4), joka vähentyessään on aiheuttanut alueen toiminnan kannalta liikaväestön kasvua. Tämä on näkynyt kasvaneena poismuuttona, joka on ollut tulomuuttoa selvästi suurempaa. Alueen väestönkehitystä ja toisaalta poismuuttoa alueelta kuvaavat hyvin mm. tyhjä rakennukset (valokuva 5) ja kesken jääneet rakennusprojektit. Valokuva kertoo myös sen, että poismuutolla voi olla aluerakenteeseen myös merkittäviä vaikutuksia.

Valokuva 5: Tyhjä asuintalo Kirovskissa(kuva: Kari Synberg (2007))

Kyselytutkimuksen ajankohtana vuonna 2006 Kirovskin ja Apatiitin alueiden yhteinen nettomuuttotappio oli 190 ihmistä (poismuutto 2 100 ihmistä) ja muuttoliikekerroin (1000 ihmistä kohden) oli Apatiitissa -1,8 ja Kirovskissa -2,2 vuonna 2006, kun taas luonnollinen väestökasvukerroin oli -4,2 Apatiitissa ja -9,0 Kirovskissa. (Murmanskstat 2007a). Nelidovon alueen nettomuuttotappio oli 259 ihmistä vuonna 2006 (Tverstat 2007b). Poismuutto Kirovskista ja Apatiitista kohdistui pääosin muualle Murmanskin alueelle, etenkin Pietariin ja sen ympäristöön, Krasnodarskin alueelle, Baškiriaan, Moskovaan ja sen ympäristöön sekä Karjalan tasavaltaan vuonna 2006 (taulukko 10). Nelidovosta vastaavasti muutettiin pääsääntöisesti muualle Tverin alueelle, Moskovaan ja sen ympäristöön. Alueelta muutettiin myös Pietariin ja Leningradin alueelle vuonna 2006 (taulukko 10).

Taulukko 10: Kirovskista/Apatiitista sekä Nelidovosta poismuuttaneiden kohdealueet vuonna 2006

Kohdealue	Kirovsk/Apatiitti (n=2100)	Nelidovo (n=303)
	%	%
Murmanskin alue	32,4	1,3
Tverin alue	1,6	46,9
Pietari	8,1	5,0
Pietarin alue	5,8	4,3
Moskova	1,9	10,9
Moskovan alue	3,6	14,5
Baškiria	5,1	-
Krasnodarskin alue	5,1	0,3
Karjalan tasavalta	5,4	0,3
Muut	31,0	16,5

(Lähteet: Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a)

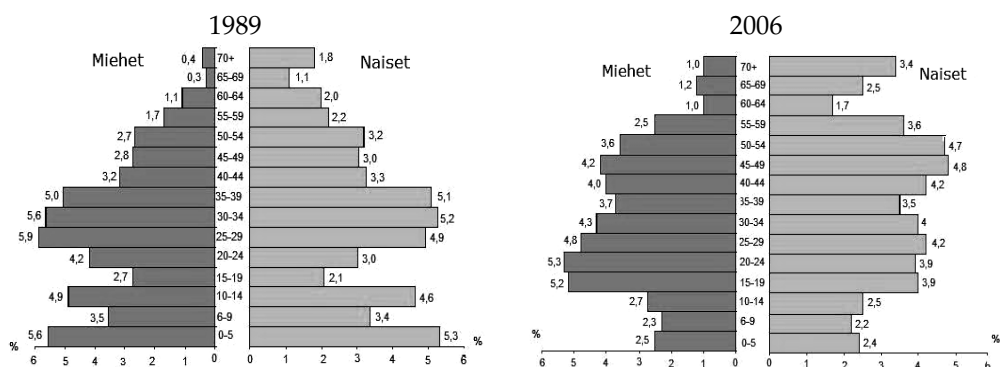
Tulkinnallisesti tämä tarkoittaa, että Kirovskin ja Apatiitin asukkaita kiinnostavat myös Moskova ympäristöineen sekä Baškiria, Krasnodarskin alue ja Karjalan tasavalta, eikä Pietari ympäristöineen ole ainoa alue, jonne muutetaan muutettaessa Murmanskin alueen ulkopuolelle. Nelidovosta Tverin alueen ohella Moskova ympäristöineen on se keskeisin alue, jonne Nelidovosta muutetaan. Kirovskin ja Apatiitin alueilta yksittäisiä ihmisiä muutti useammalle eri alueelle, kun taas Nelidovon alueelta vain muutamille paikkakunnille (Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a). Kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei edellä esitetyn taulukon perusteella voida kuitenkaan tehdä, koska se kertoo vain vuoden 2006 muuttovirroista. Edellinen taulukko (taulukko 10) on kuitenkin suuntaa antava kuvaus muuttovirroista.

5.2.2 Keski-ikä ja sukupuolijakauma

Pohjoisen yhdyskunnissa on väestö nuorempaa kuin keskisillä alueilla ja väestönkasvu perustuu luonnolliseen väestönkasvuun. Murmanskin alueen asukkaiden keski-ikä oli 36,4 vuotta; miehillä 33,5 ja naisilla 39,1 vuotta vuonna 2008 (ks. kuvio 12). Tverin alueella väestön keski-ikä oli Murmanskin alueen keski-ikää korkeampi, 41,1 vuotta; miehillä 37,4 ja naisilla 44 vuotta. Murmanskin alueella väestön keski-ikä on selvästi Venäjän keski-ikää alhaisempi, joka oli vuonna 2008 keskimäärin 38,7 vuotta; miehillä 36,0 vuotta ja naisilla 41,0 vuotta. Asukkaiden eliniän odotusarvo Murmanskin alueella oli 66,7 vuotta; miehillä 60,8 ja naisilla 72,6 vuotta vuonna 2007. Tverin alueella eliniän odotusarvo oli Murmanskin aluetta alhaisempi, keskimäärin 64,0 vuotta; miehillä 57,3 ja naisilla 71,4 vuotta vuonna 2007. Venäjällä keskimäärin eliniän odotusarvo oli 67,5 vuotta, miehillä 61,4 ja naisilla 73,9 vuotta vuonna 2007 (Rosstat 2008a). Tämä avaa aivan uuden kuvan tapaustutkimusalueiden alue- ja yhdyskuntarakenteiden hahmotamisessa. Tämä kertoo siitä, että Tverin alueen asukkaat ovat Murmanskin alueen asukkaita keskimäärin vanhempia, vaikkakin kuolevat myös nuorempana. Väestön vanheneminen kertoo siitä, että nuoremmat sukupolvet muuttavat alueelta ja tämän takia myös luonnollinen väestönkasvu on alhaista. Toisaalta keskimäärin alhaisemmat

eliniän odotusarvot kertovat, että Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon kaltaisissa yhdyskunnissa eläminen on melko hankalaa ja raskasta.

Murmanskin alueen ikäjakauman mukaan (kuvio 12) naisia on keskimäärin enemmän kuin miehiä, mutta nuoremmissa ikäluokissa miesten ja naisten määrät ovat lähes yhtä suuret. Tämä merkitsee, sitä että puolison löytäminen lähialueilta on mahdollista. Kuviosta voidaan huomata selvästi nuorempien ikäluokkien väheneminen vuodesta 1989 vuoteen 2006. Vanhempien ikäluokkien, erityisesti naisten osalta, kasvu on alueella selvästi huomioitavissa. Tällaista kehitystä voidaan alueen tulevaisuuden kannalta pitää varsin huolestuttavana, ja se implikoi valtionhallinnon tarpeesta kehittää lapsiperheiden tukipolitiikkaa.

Kuvio 12: Ikä- ja sukupuoli-jakauma Murmanskin alueella vuosina 1989 ja 2006 (%) (Lähde: Murmanskstat 2007a)

Murmanskin alueella väestöstä naisia oli 51,6 % ja miehiä 48,4 % vuonna 2006. Tverin alueella oli vastaavasti 45 % miehiä ja 55 % naisia vuoden 2007 alussa. Myös Kirovskin ja Apatiitin alueiden väestössä on naisia enemmän kuin miehiä. Kirovskissa miesten ja naisten välinen suhde oli 45,4/54,6 (mies/nainen) % ja Apatiitissa 44,9/55,1 % vuonna 2006. Tämä heijastaa osaltaan paitsi miesten naisia alhaisempaa elinajanodotetta ja työikäisten miesten suurta kuolleisuutta, jossakin määrin myös muuttoliikkeitä. Nelidovossa miesten ja naisten välinen suhde oli hyvin samanlainen kuin Kirovskissa ja Apatiitissa, 45,9/54,1 % vuonna 2006 (Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a).

5.2.3 Työssäkäynti

Tapaustutkimusalueiden sosioekonomisiin haasteisiin liittyy työssäkäyvien määrä ja työttömyys. Murmanskin alueella työssäkäyvien määrä on vähentynyt vuosien 1990 ja 2008 välisenä aikana 22,6 % ja Tverin alueella työssäkäyvien määrä on vähentynyt vastaavasti 28,7 % (taulukko 11). Taloudellisesti aktiivisten osuus 15–72-vuotiaiden joukosta oli 66 %. Murmanskin alueella vastaavasti taloudellisesti aktiivisten 15–72-vuotiaiden osuus oli kaikkiaan 73,8 % (Rosstat 2007; Rosstat 2008c; Rosstat 2009).

Rakennemuutoksen mukanaan tuoma uusi ilmiö oli työttömyys, sillä Neuvostoliiton aikana työttömyyttä ei periaatteessa ollut ollenkaan. Tämä kuvaa Piipposen (2007: 93) mainitsemaa teollisuusvetoisuuden pirstoutumista. Murmanskin alueen ILO:n standardin mukainen työttömyysaste oli 8,1 % vuonna 2008. Tverin alueen virallinen työttömyysaste sekä samoin ILO:n mukainen työttömyysaste oli 4,0 % vuonna 2008. Venäjällä vastaavasti työttömyysaste oli 8,5 % helmikuussa 2009, kun se elokuussa 2008 oli 5,8 %. (7,1 % vuonna 2006) (taulukko 11). Tämä antaa selviä viitteitä työttömyyden kasvusta talouskriisin takia esimerkiksi Murmanskin alueella.

Taulukko 11: Työssäkäyvien määrä ja työttömyysaste Murmanskin ja Tverin alueilla vuosien 1990 ja 2008 välisenä aikana

	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008
Murmanskin alue							
Työssäkäyvät (tuhatta ihmistä)	567,4	472,5	432,9	445,8	445,8	444,0	439,2
Työttömyysaste (%)		12,6	13,4	8,8	6,7	6,5	8,1
Tverin alue							
Työssäkäyvät (tuhatta ihmistä)	831,8	697,5	643,0	620,1	613,6	612,7	592,7
Työttömyysaste		8,2	9,1	5,9	4,5	4,2	4,0

(Lähde: Rosstat 2009)

Määrällisesti eniten työttömiä Murmanskin alueella oli Murmanskin kaupungissa, vuonna 2006 16 700 ihmistä. Työttömyys oli alueella kuitenkin suhteellisesti suurinta Turjan piirissä, peräti 21,3 %, Luujärven piirissä 8,2 %, Koutaron piirissä 8 %, Petsamoin piirissä 6,1 %, Kirovskissa 7,7 % sekä Apatiitissa, Kantalahdessa ja Montsegorskissa 5.5 %. Nelidovossa virallisesti työttömäksi rekisteröityjä oli vain 120 henkilöä vuonna 2006, mutta ilman vakituista työpaikkaa Nelidovon alueella oli kaikkiaan 1799 henkilöä (9,4 % työikäisistä) (Econom 2006; Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a; Rosstat 2009). Uuteen työpaikkaan hakeutuessaan työtön joutuu ottamaan huomioon työmatka- ja asumisvaihtoehdot sekä perheen vaikutuksen. Perhe näyttää lähtömuutossa olevan usein muuttopäätöksen kannalta ratkaiseva asia.

Tutkimuksen kyselyyn vastanneista asukkaista työttömiä oli vain 14 Kirovskin ja Apatiitin (n=508) alueilla. Työttömistä kuusi oli 20–29-vuotiaita ja neljä 30–39-vuotiaita. Lisäksi 40–49-vuotiaista työttömiä oli vain kaksi samoin kuin 50–59-vuotiaista. Työttömistä 12:lla ei kuitenkaan ollut muuttosuunnitelmia pois alueelta seuraavan viiden vuoden aikana, ja vain kaksi harkitsi alueelta poismuuttoa. Kyselytutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että työttömyys ei kyselytutkimuksen toteuttamisvaiheessa näytä olleen muuttoliikkeeseen vaikuttava tekijä Kirovskissa ja Apatiitissa. Kyselytutkimuksen mukaan työttömillä oli tällä alueella kaikkiaan 14 lasta. Lapset ovat usein yksi muuttamista jarruttava tekijä, kuten tässä tutkimuksessa myöhemmin osoitetaan. Nelidovossa (n=280) työttömiä oli 54, joista 42 oli 15–19-vuotiaita. Työttömistä kuusi oli 20–29-vuotiaita, 30–39-vuotiaita oli vain yksi, 40–49-vuotiaita kaksi ja vanhemmista ikäluokista kolme. Tämä kertoo selvästi, että Nelidovossa ei ole koulutusmahdollisuuksia, jonka vuoksi nuoret jäävät työttömiksi peruskoulun päättymisen

jälkeen. Työttömistä 19 kertoi kyselytutkimuksessa suunnittelevansa poismuuttoa alueelta seuraavan viiden vuoden kuluessa. Työttömistä 46:lla ei ollut lapsia.

Työvoimarakenteen osalta teollisuusvetoisuus on lisääntynyt ja teollisuuden osuus on selvästi ollut kasvussa viime vuosina (taulukko 12).

Taulukko 12: Työvoiman rakenne Murmanskin ja Tverin alueilla (%) vuonna 2006

Sektori	Tverin alue (%)	Murmanskin alue (%)
Maa- ja metsätalous, metsästys, kalastus ja kalankasvatus	12,2	3,7
Kaivostoiminta	0,2	4,8
Jalostus	22,1	11,8
Kaasu ja vesi	4,0	5,0
Rakennustoiminta	5,8	5,1
Tukku- ja vähittäistavarakauppa, koneiden ja laitteiden (auto, moottoripyörät, kodinkoneet) korjaustoiminta	13,5	16,1
Hotelli ja ravintola	1,2	2,1
Kuljetus ja yhteydet	6,2	12,1
Kiinteistöjen kauppa ja vuokraus	5,1	7,8
Koulutus	9,2	8,7
Terveystenhoito	7,1	8,2
Kunnallispalvelut	4,2	4,5
Muut	9,2	10,1

(Lähde: Rosstat 2007)

Tverin alueella ei ole kaivostoimintaa käytännössä lainkaan (taulukko 12), vaikka alueelta löytyy jonkun verran harvinaisia mineraaleja (Stsenarii 2004). Alueen louhoksista saatuja kiviaineksia käytetään pääasiassa vain rakennusteollisuudessa ja maanparannustöissä, joten sektorin työllistävä vaikutus ei ole suuri. Murmanskin alueella kaivostoiminta työllistää 4,8 % työssäkäyvästä työvoimasta. Teollisuus on Tverin alueella merkittävä työllistäjä työllistäen 22,1 % alueen työvoimasta. Rakennussektori työllistää molemmilla alueilla prosentuaalisesti saman verran työssäkäyviä. Toinen selvä ero näiden kahden alueen välillä on maa- ja metsätalouden, metsästyksen ja kalastuksen ja kalankasvatuksen osalta, sillä vaikka Murmansk on merkittävässä määrin myös kalastukseen liittyvä alue, ei kyseinen sektori työllistä kuin 3,7 % työvoimasta, kun taas Tverin alueella 12,2 %. Tämä kertoo maa- ja metsätalouden merkityksestä alueelle. Kuljetussektorilla on suhteellisen suuri merkitys Murmanskin alueella (taulukko 12). Tämä johtunee osaltaan sataman merkityksestä alueelle ja koko Venäjälle.

Keskipalkat Murmanskin alueella sekä Apatiitissa ja Kirovskissa olivat Venäjän keskipalkkoja korkeampia. Tverin alueella keskipalkat jäivät selvästi alle Venäjän keskipalkkojen (taulukko 13).

Taulukko 13: Keskipalkat ja keskieläkkeet Venäjällä ja tapaustutkimusalueilla vuonna 2006 (€ kuukaudessa)

Alue	Keskipalkka (€ ²⁹)	%/keskipalkka	Keskieläke (€)	%/keskieläke
Venäjä	307	100	78,1	100
Murmanskin alue	418	136	106	135
Kirovsk	421	137	108	138
Apatiitti	375	122	105	134
Tverin alue	230	75	80	102
Nelidovo	189	62	76,1	97

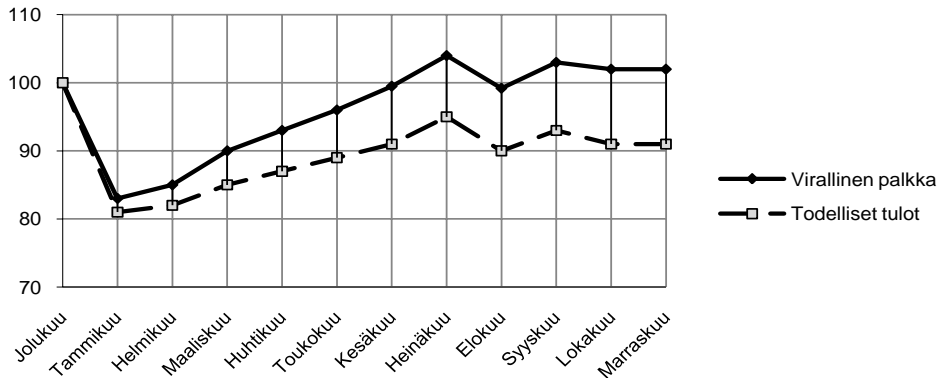
(Lähde: Rosstat 2008a)

Nelidovon keskipalkat ovat vain 62 % ja Tverin alueen 75 % Venäjän keskipalkkoista (taulukko 13). Tuloerot Murmanskin alueella ovat kuitenkin pienemmät kuin Venäjällä yleensä; rikas ja hyvin toimeentuleva väestönosa (10 % väestöstä) saa keskimäärin 11,7 kertaa enemmän tuloja kuin ihmiset keskimäärin. Muuten Venäjällä rikas ja hyvin toimeentuleva väestönosa saa palkkaa 14,3 kertaa enemmän kuin väestö keskimäärin (IISP 2008). Tverin alueen ongelmana on ollut väestön yleinen köyhyys ja alhainen tulotaso (alle toimeentulominimin eli 51,5 % väestöstä vuonna 2005), jonka johdosta aluehallinnolla on erityisiä ohjelmia alueen köyhimmän väestönosan tukemista varten. Tilanne on kuitenkin parantunut viime vuosina talouskehityksen myötä (Tver oblast 2006a).

Väestön suhteellinen köyhyys ja toisaalta lähialueiden selvästi korkeampi elintaso voivat olla merkittäviä muuttoliikedeterminanteja. Samana aikaan kun palkkatulot ovat kasvaneet, on niiden reaalin ostovoima kuitenkin laskenut. Kyseessä on ilmiö, jota Mangalam (1968) kutsui suhteelliseksi kurjistumiseksi ja joka on yksi muuttoliikkeitä aikaan saava ilmiö. Seuraavassa kuviossa (kuvio 13) osoitetaan pakkatulujen ja väestön ostovoiman (todellisten tulojen) kehitystä Tverin alueella eri kuukausina vuosina 2007–2008 (joulukuu 2007=100 %).

Kuvio kertoo selvästi siitä, että hintojen nousu on vaikuttanut selvästi väestön todelliseen käytettävissä olevaan rahamäärään, vaikka tilastollisesti palkat ovatkin olleet nousussa. Käytettävissä oleva rahamäärä on se väestön todellinen tulo, joka vaikuttaa elämiseen.

²⁹ Ruplan kurssi 30.12.2006 1 euro = 34,9 ruplaa (Bofit 2006).

¹Palkkatuloihin ja todellisiin tuloihin ei ole huomioitu erilaisia sosiaalitukia

Kuvio 13: Palkkatulojen ja todellisten tulojen kehitys Tverin alueella vuosina 2007–2008 %¹ (Lähde: Tverstat 2009)

Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajilta heidän mielipiteitään palkkatuloista. Kirovskissa ja Apatiitissa 73,8 % vastanneista alueen asukkaista (asukaslomake, n=397) katsoi, että palkka ei riitä toimeentuloon. Nelidovossa vastanneista alueen asukkaista (asukaslomake, n=203) 75,4 % katsoi, että palkka ei riitä elämiseen. Tämä kertoo siitä, että ihmiset eivät ole tyytyväisiä palkkatuloihinsa, minkä johdosta moni hankkii lisäansioita ”harmaan sektorin” töillä. Esimerkiksi Apatiitissa taksikuljettaja kertoi työskentelevänsä Apatiitti-yrityksen mineraalien rikastamossa, mutta koska palkkatulo ei riitä elämiseen, hän hankkii vapaa-aikoina taksia ajamalla lisätuloja perheensä elättämiseen. Todellinen tulotaso on Murmanskin alueella kuitenkin korkeintaan Venäjän keskitasoa huolimatta alueella maksettavista pohjoisten alueiden palkanlisistä, kun taas Pietarissa, Moskovassa ja varsinkin öljy-alueilla se on huomattavasti keskitasoa korkeampi. Alueiden erilainen palkkataso suhteutettuna kunkin alueen hintatasoon, siis todellisen palkan määrä on yksi merkittävä determinantti tutkimusten perusteella muuttoliikkeiden suhteen (Piore 1979).

Murmanskin alueella oli 242 300 eläkeläistä vuonna 2006, ja näistä asui Kirovskissa 5,3 % ja Apatiitissa 9,3 %. Tverin alueella eläkeläisiä oli 428 200, ja näistä asui Nelidovossa 2,6 % vuonna 2006. Keskieläkkeet Murmanskin alueella, Apatiitissa ja Kirovskissa olivat selvästi muun Venäjän keskieläkkeitä korkeampia (taulukko 13). Myös Tverin alueella taso oli hiukan Venäjän keskitasoa korkeampi, mutta Nelidovossa alle keskitason vuonna 2006 (taulukko 13). Keskieläke suhteutettuna

toimeentulominimiin³⁰ oli kuitenkin 86,1 % Murmanskin alueella määritellystä toimeentulominimistä vuonna 2006 (ensimmäisellä vuosineljänneksellä), Apatiitissa 85,7 % ja Kirovskissa 88,4 %. Alueellisen hintatason ero näkyy selvästi siinä, että keskieläke Tverin alueella oli lähes 120 % Tverin alueella määritellystä toimeentulominimistä vuonna 2006. Seuraavassa taulukossa (taulukko 14) on esillä alle toimeentulominimin elävät Venäjällä ja Murmanskin alueella (Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a).

Taulukko 14: Toimeentulominimin alla oleva väestönosa Venäjällä, Murmanskin ja Tverin alueilla vuosina 2004–2005 ja 2007 (%)

	2004–2005	2007
Murmanskin alue	19,8	15,7
Tverin alue	51,5	14,0
Venäjä	17,6	14,8

(Lähde: Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a)

Eläkkeiden määrä suhteutettuna toimeentulominimiin tuo esille sen asian, että ihmiset joutuvat työskentelemään eläkkeellä ollessaan tullakseen toimeen. Tämä kuvaa yhteisön arvoja ja normistoa, joiden mukaan työskentely eläkkeellä on olennainen osa yhteiskunnan toisarvoisten tehtävien hoitoa. Toisaalta pohjoisessa jäädään eläkkeelle nuorempana kuin muualla maassa. Kyselytutkimukseen vastannut eläkeläinen Kirovskista kertoi eläkkeestä ja valtion tukipolitiikasta seuraavaa:

”Jos Venäjällä hyväksytään ja otetaan käyttöön muutto-ohjelma eläkeläisille hyvien sosiaalisten takuiden kera, miksi en muuttaisi, mutta ei liian erilaiseen ilmastoon. Minun tulevaisuuteni riippuu valtion politiikasta ja sen vaikutuksesta pohjoiseen ja väestön toimeentulon tukemiseen, johon liittyvät sosiaaliset edut ja työssä käymättömien eläkeläisten tukeminen. Tällä hetkellä joudun tekemään töitä, koska se on tarpeellista ja koska jaksan tehdä töitä. Luojan kiitos, rakastan työskennellä ja pidän asuinpaikastani.” (työssäkäyvä eläkeläinen, Kirovsk 2007)

Tutkimusaineisto osoittaa, että eläkeläisten joukko on jakaantunut kahtia; on olemassa työssäkäyviä eläkeläisiä ja työssäkäymättömiä eläkeläisiä. Työssäkäymättömyyteen voi olla syynä riittävä eläketulo tai sairaus tai vamma, joka estää työnteon, tai sitten yksinkertaisesti töitä ei ole. Epävirallisten työmarkkinoiden merkitys on eläkeläisten sekä myös muun väestön toimeentulon kannalta merkittävä tekijä, ja alueilla, joilla epävirallisten työmahdollisuuksien hankkiminen on helppoa, se on myös muutto-liikkeisiin vaikuttava vetotekijä (Aleshkovskii 2006). Eläkeläisten suhteesta epävirallisiin työmarkkinoihin ei löytynyt tutkimustietoa, mutta varmasti epäviralliset työ-

³⁰ Toimeentulominimi on se minimitulotaso, jolla ihminen pystyy selviytymään päivittäisistä kohtuullisista menoistaan. Toimeentulominimi vaihtelee alueellisen hintatason perusteella mm. elinvaiheen, koulutuksen ja ammatin mukaan.

markkinat tarjoavat toimeentuloa monille eläkeläisille. Monet katumyyjät ovat eläkeläisiä, kuten seuraava valokuva (valokuva 6) osoittaa.

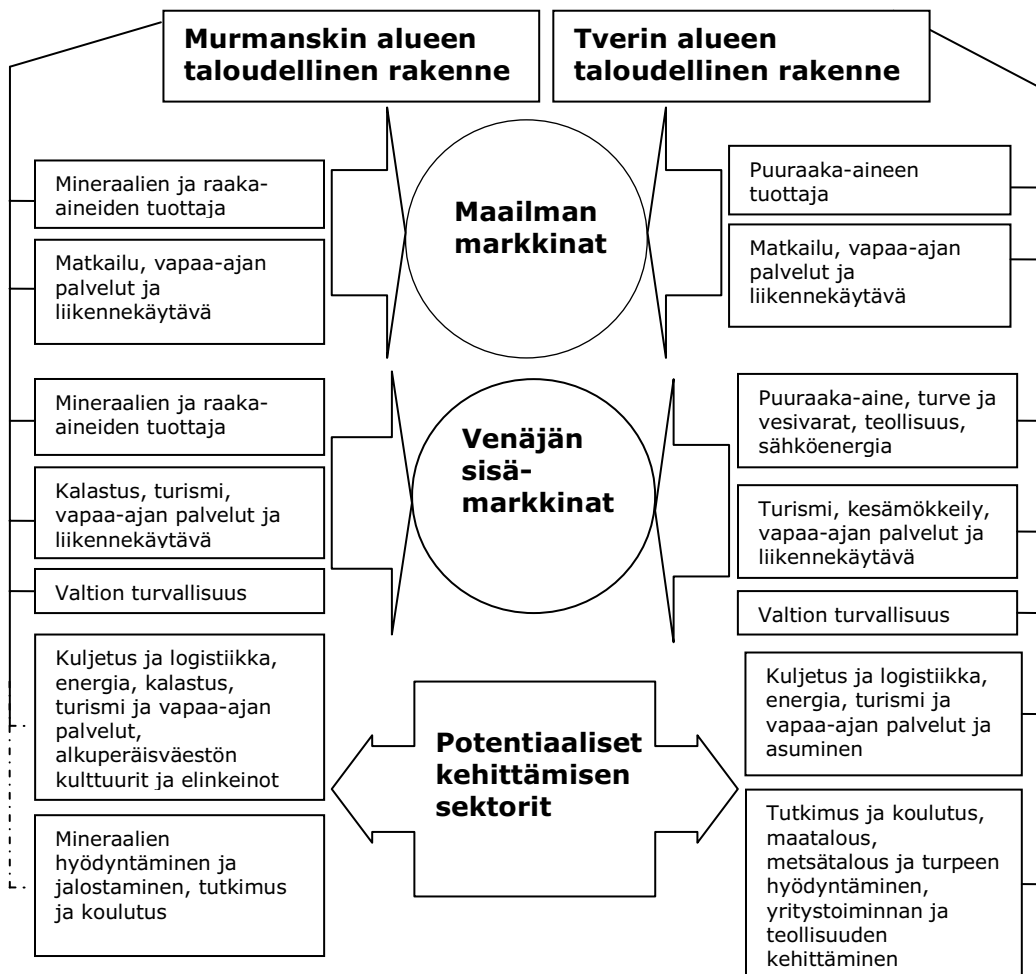
Valokuva 6: Matkamuistomyyjä Tverissä (kuva: Kari Synberg (2008))

5.3 ALUEIDEN TALOUDESTA

Murmanskin alueen talous on ollut voimakkaasti sidoksissa alueen raaka-aineisiin, niiden vientimahdollisuuksiin sekä alueen liikenteelliseen asemaan. Alueella on myös ollut Venäjän turvallisuuteen liittyviä sotilaspoliittisia näkökulmia. Tverin alueen fyysinen resurssiperusta on luonteeltaan toisenlainen. Taloudellisen toiminnan kannalta alueella on vähän mineraalivaroja ja nekin ovat vaikeasti hyödynnettäviä. Alueella on kuitenkin suuret metsä- ja turvevarat sekä vesivarat. Alueen erikoistuneella teollisuudella on myös merkitystä Venäjällä. Murmanskin alueen tavoin Tverin alue on merkittävien liikenneväylien varrella, kuten myös kappaleessa 5.5 oleva kartta (kartta 6) osoittaa.

Alueiden taloudellisen kehityksen tasolla ja tulevaisuuden näkymillä on merkitystä muuttoliikkeiden kannalta. Taloudellisen toiminnan kehittymisen näköalojen avulla voidaan arvioida myös alueen väestönkehitystä ja samalla ennakoida myös muuttovirtoja. Vaikka alueet ovat perusluonteeltaan erilaisia, on niillä myös sektoreita, joiden kehittämiseen uskotaan. Esille nousee kyselytutkimuksen sekä tutkimuksen yhteydessä käytyjen keskustelujen perusteella erityisesti matkailu ja vapaa-ajan palvelujen kehittäminen. Matkailullisesti molemmilla alueilla on kehittämistä, mutta

myös mahdollisuuksia, ja matkailun kasvaminen tuo myös lisää työpaikkoja. Niedomyslin (2006) mukaan ihmisten elintason kasvaessa muuttovirrat kohdistuvat alueille, jotka koetaan viehättäväksi aluksi matkailun, mutta myöhemmin myös asumisen kannalta. Matkailun ohella molempien alueiden kehittämissuunnitelmiin kuuluu liikenteen ja logistiikan kehittäminen. Murmanskin ja Tverin alueen taloudellisen toiminnan rakenne ja potentiaaliset kehittämissektorit voidaan kiteyttää seuraavalla tavalla (kuvio 14).

Kuvio 14: Murmanskin ja Tverin alueiden taloudellisen toiminnan rakenne

Monien Syrjä-Venäjän alueiden merkitys Venäjän kokonaistaloudessa on pieni, vaikka analyttisiä yleistyksiä ei voidakaan tehdä alueiden erilaisuuden, kuten esimerkiksi

öljy- ja kaasuvaroja omaavien alueiden, takia. Murmanskin alueen bruttokansantuote oli noin 4,9 miljardia dollaria, joka oli 0,8 % Venäjän koko bruttokansantuotteesta vuonna 2005. Tverin osalta vastaavat luvut ovat 3,3 miljardia ja 0,5 % koko Venäjän bruttokansantuotteesta vuonna 2005. Murmanskin alueen BKT on Venäjällä sijalla 35, vaikkakin henkeä kohti lasketun BKT:n mukaan Murmanskin alue kuului Venäjän kärkekkymmenikköön vuonna 2007, kun taas Tverin alue sijalle 51. Luoteis-Venäjän federaatiopiirin osuus koko Venäjän BKT:stä oli 10,1 % vuonna 2005 ja Pietarin osuus oli 3,7 %. Keski-Venäjän federaatiopiirin osuus koko Venäjän BKT:stä oli 34,4 % ja Moskovan osuus 22,3 %. Keski-Venäjän osalta Moskovan BKT oli selvästi muita korkeampi (Rosstat 2007a; Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a).

Korelien (1976) sekä Zaynonchkovskayan (1976) mukaan keskeinen muuttoliikkeen suuntautumiseen vaikuttava tekijä on teollisuuden ja tuotantotoiminnan sijainti ja elintasoerot alueiden välillä. Alueellisia elintasoeroja voidaan tarkastella BKT:n avulla, ja se osoittaa, että Tverin alueen ja Moskovan välillä elintasoerot ovat näin tarkasteltuna valtavat. BKT on kuitenkin vain yksi mittari alueellisia elintasoeroja tarkasteltaessa, mutta sitä on käyttänyt mm. Aleshkovskii (2006: 69–70) yhtenä faktorina tehdessään ekonometrista analyysiä sisäisestä muuttoliikkeestä. Hänen tuloksiansa mukaan BKT:llä on tilastollisesti merkitystä determinanttina.

Vuonna 2007 Murmanskin alueen budjetin tulot olivat 40,6 miljardia ruplaa (1,13 miljardia euroa³¹) ja menot 38,5 miljardia ruplaa (1,07 miljardia euroa). Budjetti oli hiukan ylijäämäinen. Suurin verotulojen lähde oli yritysten voitot, sitten ihmisten palkkatulot ja omaisuusvero. Budjetin verotuloista 56 % tuotti alueen yhdeksän suurinta teollisuusyritystä, joita olivat Kolskaja GMK, Apatit, Olkon, Kovdor GOK, Venäjän rautatiet, Rusal (Kantalahti), Kuolan ydinvoimala (4 yksikköä, yhteensä 1760 MW) ja Kolenergo (Spiridovitch 2008). Tässä mielessä Tverin alue poikkeaa huomattavasti Murmanskin alueesta, sillä alueen budjetin tuloista yritysten maksamat tulot olivat vain 15,7 %. Suurin osa alueen budjetin tuloista tuli yksityisiltä henkilöitä 25,7 %, liikevaihtoveroista 9,7 %, omaisuusveroista 10,7 % ja muista lähteistä 38,2 % (veroja, omaisuuden myyntiä, ympäristömaksuja jne.). Tverin alueen budjetin tulot olivat myös Murmanskin verotuloja pienemmät 32,3 miljardia ruplaa (0,90 miljardia euroa) ja menot 32,5 miljardia ruplaa (0,91 miljardia euroa). Budjetti oli hiukan alijäämäinen (Rosstat 2008b). Murmanskin alueen talous on riippuvainen muutamasta yrityksestä, ja jos maailmanlaajuinen taloudellinen kehitys heikentää oleellisesti näiden suuryritysten toimintaa, voi seurauksena olla alueen toiminnan kannalta monia ongelmia. Tässä mielessä Tverin alueen tulopohja on laajempi.

Vuoden 2007 lopussa Murmanskin alueella oli 21 182³² (20 513 vuonna 2006) rekisteröityä yritystä. Näistä yrityksistä 76 % on yksityisiä, mikä on hiukan enemmän kuin keskimäärin Venäjällä, jossa 66,9 % on yksityisiä. Tverin alueella yrityksistä 73,8 % on

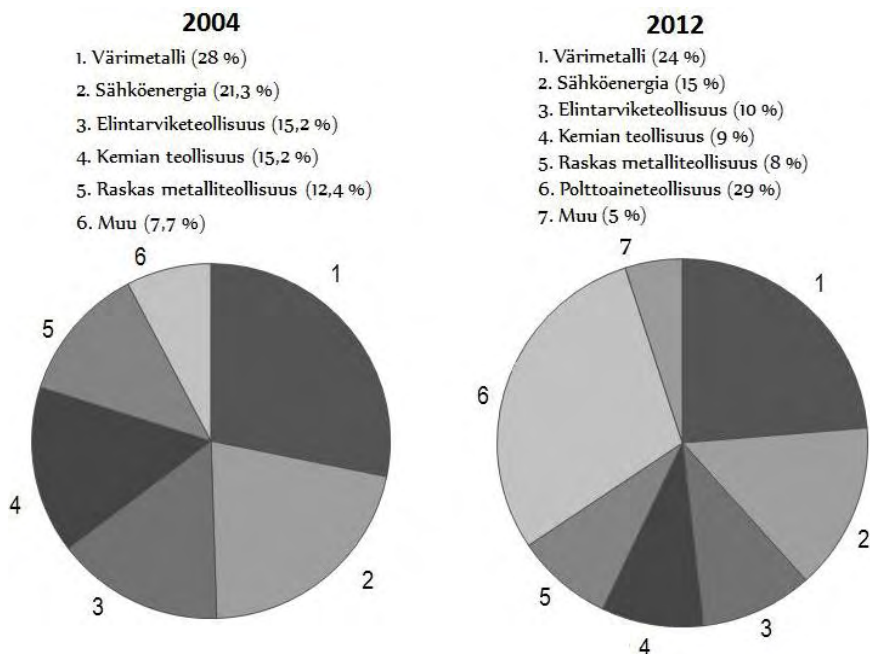
---

³¹ Ruplan kurssi 31.12.2007: 1 euro=35,9 ruplaa (Bofit 2007).

³² Luvut pitävät sisällään ne yritykset ja muut organisaatiot, joilla on ollut tilastohallinnon taloudellista toimintaa, josta ovat maksaneet veroja.

yksityisiä yrityksiä. Rekisteröidyistä yrityksistä ja organisaatioista suurin osa sijaitsee alueen hallinnollisessa keskuksessa, Murmanskin kaupungissa. Siellä oli kaikkiaan 66,9 % (13 262) kaikista alueen organisaatioista, Apatiitissa oli 1 115 (5,5 %) ja Kirovskissa oli 320 (1,6 %) vuonna 2007. Tverin alueella oli Murmanskin aluetta enemmän rekisteröityjä yrityksiä, kaikkiaan 49 999 vuonna 2007 (48 070 vuonna 2006). Samoin kuin Murmanskin alueella, yksityisiä oli 76 % kaikista yrityksistä. Suuria yrityksiä Murmanskin alueella oli kaikkiaan 605 vuonna 2006, kun taas Tverin alueella 130. Rekisteröityjä pienyrityksiä tilastojen mukaan (Rosstat 2007) Tverin alueella oli kaikkiaan 6 900 ja Murmanskin alueella taas 3 100 vuonna 2006 (Econom 2007; Tverstat 2007a). Yritysten yksityistämisen kehityspolkuja käsitellään tarkemmin kappaleessa 8.2.

Murmanskin alueen teollisuussektori perustuu alueen omien luonnonvarojen käyttöön, vaikka joidenkin kaupunkien teollisuuslaitoksiin, kuten Kantalahden, ja jossain määrin Montsegorskin teollisuuslaitoksiin, tarvittava raaka-aine tuodaan osin Murmanskin alueen ulkopuolelta. Maantieteellisen tilan monimuotoisuuden puuttuminen on alueen suurin ongelma, joka asettaa myös haasteita paikallistalouksille. Teollisuus tuottaa noin 52 % Murmanskin alueen bruttokansantuotteesta ja työllistää viidenneksen työvoimasta (kuvio 15).

Kuvio 15: Murmanskin alueen teollisuuden tuotantorakenne vuonna 2004 ja arvioitu rakenne vuonna 2012 (% teollisuustuotannon määrästä) (Lähde: Murmansk region 2006)

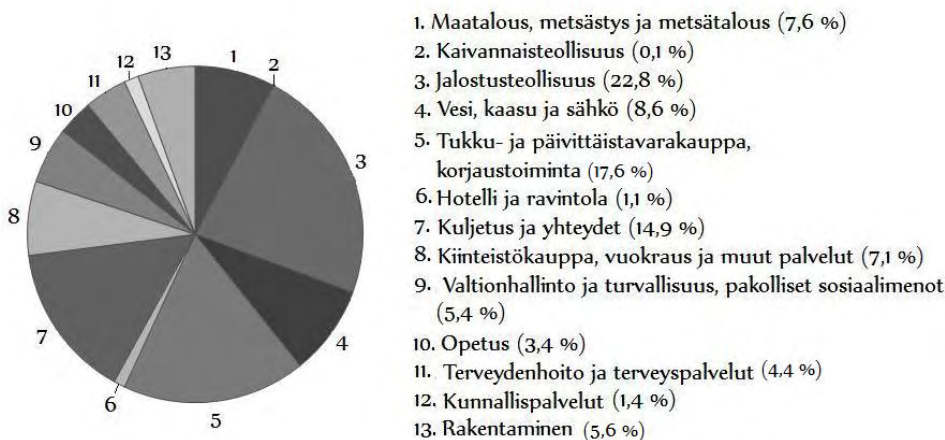
Vuonna 2006 tehty teollisuuden tuotannon osuuksiin perustuva arvio vuodelle 2012 ei näytä kuitenkaan uusimman tiedon perusteella toteutuvan, sillä kaasukenttien käyttöönotto siirtyy Gaspromin (Lenta 2010) mukaan ainakin vuoteen 2017. Kyselytutkimuksen toteuttamisajankohtana tehty arvio ei näytä toteutuvan, eikä väestökadolle tältä osin näytä tapahtuvan muutosta.

Murmanskin alueen teollisuustuotannon rakenteessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia 1990-luvun alun jälkeen ja teollisuustuotannossa on ollut pääosin laskeva trendi. Kalateollisuuden osuus oli 31 % vuonna 1990, mutta alle 10 % vuonna 2007. Kalateollisuuden lasku on näkynyt myös ammattitaitoisen työvoiman siirtymisenä Norjan kalatehtaisiin. Sähkötuotannon osuus taas on kasvanut samalla aikavälillä 6,5 prosentista 22 prosenttiin. Kemianteollisuuden ja mustametallurgian painoarvo alueen teollisuustuotannossa on kasvanut, metsä- ja puunjalostusteollisuuden merkitys puolestaan vähentynyt. Kaivosteollisuus tuottaa yksinään noin 55 % alueen teollisuustuotannosta. Teollisuuden kokonaistuotanto laski vuosina 1990–2007 välisenä aikana 11 %, mutta tehdasteollisuuden lähes 19 %. Eniten väheni laivanrakennus- ja korjaustoiminta (33,7 %), metallurginen ja metallituotteiden tuotanto (5 %) sekä elintarvikkeiden (erityisesti kalatuotteiden) ja juomien tuotanto (3,7 %) (Murmansk region 2008; Spiridovitsh 2008: 10).

Kaivosteollisuus hyödyntää alueella olevia erilaisia mineraaleja (alueelta löydetty yli 700 eri mineraalia, 25 % kaikista tunnetuista mineraaleista), kuten rautaa, nikkeliä, kuparia, apatiittia ja nefeliiniä, sekä useita harvinaisia (kobolttiitti, titaaniitti, tantalum, zirkoni, kalium jne.) mineraaleja. Murmanskin alue tuottaa koko Venäjän tuotannosta lähes 100 % apatiitista, nefeliinistä, niobiumista, tantalumista ja kiilteestä, ja 46 % nikkelistä ja 26 % alumiinista (Murmansk region 2008; Murmanskstat 2007c). Aluehallinnon kehittämistavoitteet perustuvatkin näiden mineraalien varaan, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että yksipuolisten tuotannollisten yhdyskuntien merkitys tulee myös jatkossa olemaan suuri, sillä alueella on useita hyödyntämättömiä mineraalivaroja (karttaliite 1). Teollisuuden käyttämiä apatiitti–nefeliini- mineraali- esiintymiä on tällä hetkellä 11, ja ne sijaitsevat pääosin Hiipinätuntureilla sekä Kovdorin alueella. Kaikkiaan fosforipitoisia teollisuusmineraaleja on arvioitu olevan lähes 16 miljardia tonnia, josta tunnettuja esiintymiä 5,8 miljardia tonnia. Venäläisten arvioiden mukaan raaka-aineet riittävät vielä 60–100 vuodeksi, mikä kertoo sen, että jos tuotteiden käytössä tai teknologiassa ei tapahdu merkittäviä muutoksia, alueella tulee olemaan teollisuutta vielä pitkään (Apatiitti-yhtymä 2009). Tämä merkitsee myös sitä, että poismuutto alueelta ei voi jatkua pitkään, sillä alueen yritystoiminta tulee tarvitsemaan työvoimaa jatkossakin. Toisaalta työvoiman osaamisrakenne voi muuttua teknologisen kehittymisen ja uusien tuotantotapojen myötä. Tämä voi toimia osalle väestöstä muuttoliikkeen työntö- tai vetotekijänä, vaikka pääsääntöisesti uudenlaisen työvoimatarpeen haasteeseen on pyritty vastaamaan koulutusta kehittämällä.

Tverin alueella ei ole Murmanskin alueen tavoin muutamia merkittäviä tuotantolaitoksia, vaan alueen talous perustuu monien tuotantolaitosten toimintaan. Tverissä toimivat mm. Tverin junanvaunutehdas (Joint-Stock Company (OAO) Tver

Railway Carriages Building Plant), Tverin kaivinkonetehdas (OAO Tver Excavator Plant), Tverin manufaktuuri (OAO Partnership Tver Manufactura). Pääkaupungin ulkopuolisia teollisuusyrityksiä löytyy Torzhokista (OAO Pozhtechnika), Rzevista (OAO Electromechanica), Kimristä (OAO Savma) ja Bezhetskista (OAO Bezhetsk Plant Avtospetsoborudovanie). Merkittävänä tuotantolaitoksina voidaan pitää myös Udomliassa olevaa Kalinin ydinvoimalaa (3 yksikköä, yhteensä 3000MW) ja Konakovin vesivoimalaitosta (2400MW). Seuraavassa kuviossa (kuvio 16) on esitetty Tverin alueellisen tuotantorakenteen osuudet (%) BKT:n mukaisesti.

Kuvio 16: Tverin alueen tuotantorakenne BKT:n mukaan jaettuna vuonna 2007 (%) (Lähde: Tver Oblast 2008)

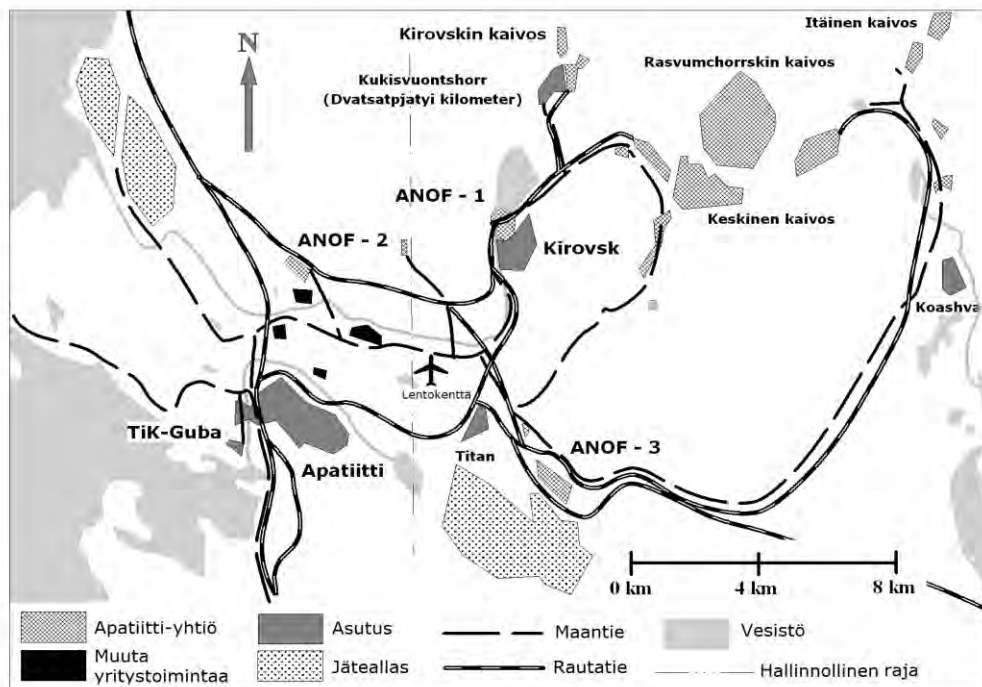
Jalostus ja kuljetus sekä tukku- ja päivittäistavara- ja korjaustoiminta ovat selvästi kaikkein suurimmat sektorit Tverin alueella (kuvio 16). Murmanskin alueeseen verrattuna kaivosteollisuuden osuus on olematon. Tämä on osaltaan aiheuttanut luonnonvaroista riippumattoman teollisuuden syntyminen alueelle markkinoiden, alueen sijainnin ja Venäjän keskeisten liikennereittien takia.

5.4 TAPAUSTUTKIMUSALUEIDEN ERITYISPIIRTEITÄ

5.4.1 Kirovsk ja Apatiitti

Tutkimuksen kohdealueista Kirovsk ja Apatiitti ovat yhteiskunnallisessa sopeutumisvaiheessa, kun taas Nelidovo on selvästi taantuva yhdyskunta. Näiden yhdyskuntien syntyminen ja alueelliseen muotoutumiseen ovat keskeisesti vaikuttaneet alueilla sellaiset spatiaaliset tekijät, kuten hallitsevassa asemassa olleet yritykset, mutta myös infrastruktuurin ja erityisesti maantie- ja rautatieyhteyksien rakentaminen (liite

4). Apatiitin ja Kirovskin kaupunkien läheiset suhteet ovat riippuvaisia paljolti Apatiitti-yhtiöstä (OAO³³ Apatit), sillä yhtiön tuotantolaitoksia on kummassakin kaupungissa. Yhtiön tuotantoalue on 70 kilometriä pitkä idästä länteen ja 30 kilometriä leveä pohjoisesta etelään (kartta 4).

Kartta 4: Apatiitti-yhtiön ja sen tuotantolaitosten sijainti Kirovsk-Apatiitissa (Lähde: Fedorov 2003)

Apatiitti-yhtiö on antanut alueen yhdyskunnille ja aluerakenteelle oman leimansa (kartta 4), joka perustuu kaivostoiminnan erityispiirteisiin ja alueen fyysiseen ympäristöön. Yhtiön toiminnallisten ominaispiirteiden takia Kirovskin ja Apatiitin välillä on hyvä liikenneverkosto, joka rakennettiin yhtiön yksiköiden välillä. Yhtiön taloudellinen merkitys on erityisesti Kirovskin kaupungille valtava, sillä alueellisesti BKT:stä sen osuus on noin 98 %.

Didykin ja Riabovan (2003: 81) mukaan Neuvostoliiton hajoaminen aiheutti monia vaikeuksia yritysvetoisille paikallisille ja alueellisille talouksille. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen monet suuryhtiöt eivät maksaneet kaikkia lainsäädännön

³³ Liikeyritykset ovat Venäjällä pääosin talousyhteisöjen muotoisia eli rajavastuuyhtiöitä (OOO) sekä suljettuja (ZAO) ja avoimia osakeyhtiöitä (OAO). Yleisimmin yhtiöt ovat rajavastuuyhtiöitä (OOO) tai suljettuja osakeyhtiöitä (ZAO). Kumpikin vastaa *limited liability company* -yhtiömuotoa (Ltd). Venäläiset OAO:t (Jsc) ovat usein joko muodollisesti tai tosiasiallisesti yhden osakkaan omistuksessa (KTM 2005: 68–69).

edellyttämiä veroja, mikä taas aiheutti ongelmia alueellisille talouksille. Näillä puolestaan oli vaikeuksia selvittää omista velvoitteistaan ja palkkavelkaa kertyi mm. opettajille ja sosiaalisektorin työntekijöille. Tämän takia aluehallinnot joutuivat myös oikeusteitse perimään veroja. Tästä hyvänä esimerkkinä on, että Apatiitti-yhtiö hävisi vuonna 2005 noin viiden miljardin ruplan verorästejä koskeneen oikeusjutun. Lisäksi Moskovan välimiesoikeudessa³⁴ vuosina 2007 ja 2008 tehtyjen päätösten mukaan yritys ja sen omistajat ovat joutuneet palauttamaan osan yhtiön osakkeista valtion omistukseen (Rosimushchestvo). Oikeuden päätös koski juuri suurimman osakkeenomistajan OJSC³⁵ Fosagron osuutta. Tämän taustalla ovat 1990-luvun alkupuolen epäselvät omistusjärjestelyt yksityistämisen prosessissa (Ria Novosti 2007). Yhtiön suurimmat omistajat ovat uusien omistusjärjestelyjen jälkeen OJSC Fosagro AG (28,3 %), Venäjän valtio (Rosimushchestvo) (26,7 %), Acturus Trading, Lacerta Holdings (Kypros) (31,4 %) ja Nordig Rus Holding (Akronan ja Yaran omistama tytäryritys) 10,3 %. OJSC Fosagro on kuitenkin todellisuudessa yrityksen suurin omistaja, sillä kyproslaisten yritysten pääomistajina ovat samat omistajat kuin OJSC Fosagron (Hibiny 2009). OJSC Fosagro AG omistaa myös merkittävän osan Cherepovetsky Azot, Balakovo ja Voskresensk Minudobreniya-yrityksistä. Apatiitti-yhtiön pääkonttori sijaitsee Kirovskissa (valokuva 7).

Valokuva 7: Apatiitti-yhtiön pääkonttori Kirovskissa (kuva: Kari Synberg (2007))

³⁴ Venäjän suurimmissa kaupungeissa toimii nk. välimiesoikeuksia (*treteiski sud*), jotka kansainvälisen mallin mukaan pyrkivät löytämään kummankin osapuolen hyväksymien välimiesten avulla ratkaisuja yritysten väliisiin riitoihin. Ne eivät kuulu tuomioistuineläytöksen piiriin, mutta välimiesoikeuksien päätösten toimeenpanon edellytyksenä on kansallisen tuomioistuimen vahvistus (Suomen Moskovan suurlähetystö 2010).

³⁵ Avoin osakeyhtiö eli *Open Joint Stock Company (OJSC)*

Yhtiö on erikoistunut louhimaan ja jalostamaan sellaisia mineraaleja, kuten apatiitti ja nefeliini, joista valmistetaan pääosin lannoitteita, koska ne sisältävät fosforin ohella kasvi- ja eläinkunnalle tärkeää kalsiumia. Lisäksi Apatiitti-yhtiön hallinnoimalta alueelta saadaan nikkeliä, fosfaattia ja alumiinia. Tällä hetkellä käytössä oleva apatiittiesiintymä on Hiipinätuntureiden keskiosassa. Esiintymä on 11 kilometriä pitkä, leveimmillään yli kilometrin ja 10–300 metriä paksu. Malmipitoisuus on 45–55 % apatiittia ja 35–40 % nefeliinia, 6–10 % aegirine-mineraalia ja 2 % muita magmakiviä (Apatiitti-yhtiö 2009).

Apatiitti-yhtiöllä on aktiivisesti käytössään tällä hetkellä neljä kaivosta (Kirovsk ja Rasvumchorrsky -kaivokset ovat maanalaisia, Keskinen ja Itäinen kaivos avolouhoksia (GD Associates 2004). Yhtiön tuotannosta louhitaan tällä hetkellä noin puolet maanalaisista kaivoksista, mutta maanalaisten kaivosten osuus tulee kasvamaan ja arvioiden mukaan vuonna 2015 osuus on noin 75 %. Tämä merkitsee myös tuotantokustannusten nousua tulevaisuudessa. Yrityksen rikastamot sijaitsevat Apatiitissa ja Kirovskin alueella (ANOF-2, ANOF-3). Ensimmäinen rikastamo (ANOF-1, valokuva 8) on suljettu, mutta sen lämpövoimalaa käytetään edelleen Kirovskin kaupungin lämmittämiseen (ks. myös kartta 4).

Valokuva 8: Suljettu rikastamo ANOF-1 Kirovskissa (kuva: Kari Synberg (2006))

Yhtiön myymistä tuotteista menee 71 % venäläisille yrityksille, 26 % eurooppalaisille yrityksille ja 3 % entisen Neuvostoliiton alueelle. Jotkut venäläiset yritykset jatkojalostavat lannoitteita, joten lopullinen käyttäjä voi kuitenkin olla jokin muu kuin venäläinen asiakas. Yhtiö työllisti yhteensä 11 700 ihmistä Kirovskin ja Apatiitin alueella vuonna 2007, mutta työntekijämäärä on selvästi laskenut Neuvostoliiton aikaisesta, sillä vuonna 1988 työntekijöitä oli lähes 20 000 (Apatiiti 2007). Työpaikkojen kato alueella on kohdistunut melko tasaisesti sekä Kirovskiin että Apatiittiin. Tämä selittää osaltaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeistä kehityskulkua alueiden väestön vähenemisen osalta. Tämän hetkisen taluskriisin takia yhtiöllä on vaikeuksia säilyttää työntekijämäärä nykyisen kokoisena. Yritys työllistää suoraan 54 % Kirovskin työvoimasta (51 % kaivostoiminnassa), kun seuraavina tulevat koulutus, kulttuuri ja taiteet 13 % ja kolmantena terveys, liikunta ja sosiaaliturva 10 %. Apatiitissa teollisuussektori on samoin suurin työllistäjä, 53 % (Apatiitti-yhtiö 17 % työvoimasta). Sen jälkeen tulevat sosiaalipalvelut sekä terveydenhoito 17 % ja koulutus 14 % (Murmanskstat 2007a: 143–146; 2007b). Kyselytutkimuksen vastaajista asukaslomakkeen perusteella (n=508) työskenteli 142 henkilöä (30 %) Apatiitti-yhtiössä tai sen pääosin omistamassa tytäryrityksessä.

Yhtiön merkitys ei rajoitu pelkästään kaivossektoriin, mineraalien louhimiseen ja jalostamiseen, vaan yhtiöllä on lähes 20 tytäryritystä, ja se omistaa esimerkiksi kaksi paikallista sanomalehteä, kulttuurikeskuksen, jäähallin ja uimahallin Kirovskissa sekä yhtiön työntekijöille tarkoitetun parantolan, pujottelukeskus. Apatiitti-yhtiö omistaa myös osia erilaisista yrityksistä, kuten esimerkiksi Apatiitin lentokenttäyhtiön osakkeista lähes 85 %. Kirovskin ja Apatiitin alueella on myös kaksi muuta lentokenttää, jotka ovat pääosin sotilaskäytössä. Yhtiö tukee taloudellisesti myös sairaaloita, kouluja ja Kuolan tiedekeskusta (Fosagro 2009a).

Apatiitti-yhtiön työntekijöiden keski-ikä oli 41 vuotta vuonna 2006. Yhtiön työntekijöiden keski-ikä vastaa kyselytutkimuksen vastanneiden keski-ikää (taulukko 15).

Taulukko 15: Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon asukaslomakkeeseen vastanneiden ikäjakauma (%)

	15–19 (%)	20–29 (%)	30–39 (%)	40–49 (%)	50–59 (%)	60– (%)	Yhteensä (%)	Sig. ¹
Kirovsk/Apatiitti (n=508)								
Mies	10,2	26,3	13,6	34,7	13,6	1,7	100	0,001** *
Nainen	4,7	12,2	20,6	43,2	16,1	3,1	100	
Yhteensä	6,0	15,5	18,9	41,2	15,5	2,8	100	
Nelidovo (n=281)								
Mies	21,8	18,8	16,8	30,7	9,9	2,0	100	0,003**
Nainen	15,0	6,1	28,3	41,1	8,9	0,6	100	
Yhteensä	17,4	10,7	24,2	37,4	9,3	1,1	100	

¹Sukupuolten välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: lähes merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Sukupuolten välillä on vastaajien ikäjakaumassa tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja niin Kirovskissa/Apatiitissa, kuin myös Nelidovossa (taulukko 15). Naisvastaajia on Kirovskissa ja Apatiitissa selvästi prosentuaalisesti enemmän ikäryhmissä 30–39 ja 40–49, kun taas miehiä ikäryhmissä 15–19 ja 20–29. Yhtiön merkitys näkyy kuitenkin Kirovskin ja Apatiitin ikäjakaumassa, jossa työikäisten osuus on suuri.

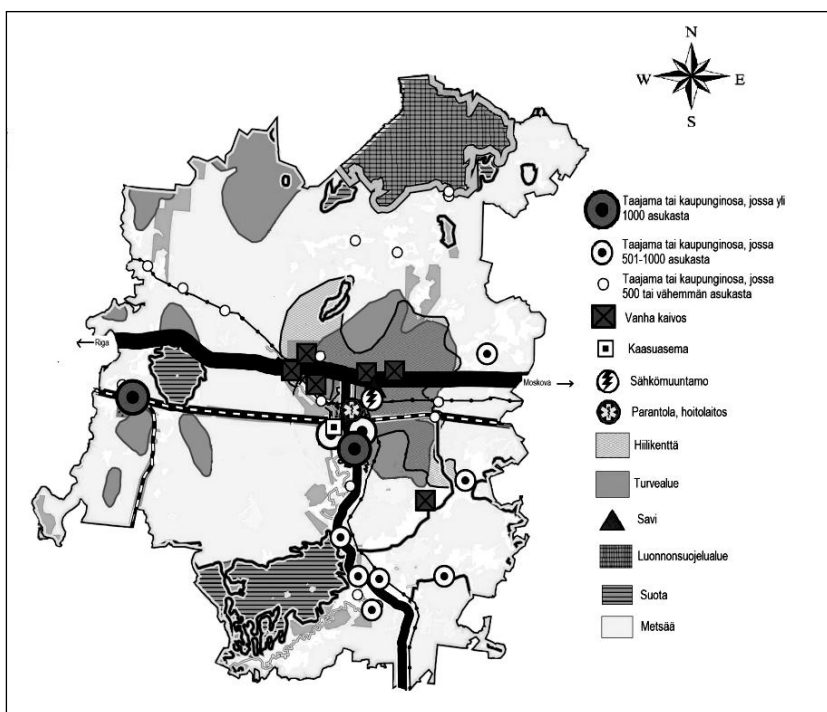
Alueellinen työnjako on nähtävissä selvästi alueella. Apatiitin kaupungin talousrakenne on Kirovskin rakennetta monipuolisempaa, ja alueella toimii Apatiitti-yhtiön jalostuslaitosten ohella myös muita teollisuuslaitoksia. Apatiitin kaupungissa toimii rakennusyhtiö Apatitstroy, joka on mukana myös Stokmanovskojen kaasukenttä-hankkeessa, sekä Apatiitin lämpövoimalaitos ja sähköverkkoyhtiö OAO Kolenergo. Kaupungissa toimii myös yhtiö OAO Severnie Kristally, joka on erikoistunut mineraalien jalostamiseen. Alueen yritykset toimivat kiinteässä yhteistyössä Kuolan tiedekeskuksen kanssa, joka sijaitsee myös Apatiitin kaupungissa. Apatiitissa on teknologiapuisto, jonka toivotaan tulevaisuudessa tuovan alueelle uusien innovaatioiden myötä kasvua. (Avangard 2004; Murmansk region 2006).

Yhtiön merkitys näkyy myös kyselytutkimukseen osallistuneiden vastauksissa. Kyselytutkimuksessa 52,8 % asukkaista ja 39,7 % opiskelijoista oli sitä mieltä, että elämisen mahdollisuudet alueella riippuvat Apatiitti-yhtiöstä ja sen päätöksestä Kirovskissa ja Apatiitissa. Mutta 51,9 % asukkaista ja 48,4 % opiskelijoista oli sitä mieltä, että jos he muuttavat pois alueelta, se ei johdu Apatiitti-yhtiöstä. Yhtiön nähdään tarjoavan alueen asukkaille riittävästi töitä ja toimeentulon nyt ja tulevaisuudessa. Tämä nostaa esille tietyn ristiriidan työpaikkojen vähenemisen ja yrityksen merkityksen työnantajana välillä. Vaikuttaa siltä, että suurelle joukolle vastaajista Apatiitti-yhtiön merkitys avautuu enemmänkin sosiaalisen toiminnan ja yhteisöllisyyden kenttänä kuin selvänä palkkatyösuhteena. Yhtiöllä on myös sosiaalipoliittinen strategia, jossa pyritään lieventämään yritystä koskevia rakenteellisia muutosprosesseja. Strategiassa pyritään kohottamaan koulutuksen ja kulttuurin tasoa, työntekijöiden ja näiden perheiden terveydentilaa sekä vahvistamaan yrityksen tehokasta ja pitkäaikaista yhteistyötä viranomaistahojen kanssa. Yhtiö pyrkii strategiansa avulla myös positiivisen julkisen mielipiteen syntymiseen yrityksestä ja samalla takaamaan työvoimaa tulevaisuudessakin (Econom 2008).

Apatiitti-yhtiöllä on suunnitelmissa uuden rikastamon rakentaminen, mikä liittyy siihen, että yritys selvittää parhaillaan uusien mineraaliesiintymien käyttö- ja hyödyntämismahdollisuuksia. Myös jotkut kilpailevat yritykset ovat kiinnostuneita alueen samoista mineraalivaroista, sillä Luoteis-Venäjän fosforyhtiö (JSC Acron) pyrkii pääsemään mukaan Hiipinätuntureiden apatiitti-nefeliini-esiintymien hyödyntämiseen. Vuonna 2006 yhtiö sai kaivoslisenssit kahteen esiintymään (Oleniy Ruchey ja Partomchorr kenttä) alueella. Uusien mineraaliesiintymien käyttöönotto voi lisätä työperäistä muuttoa alueelle tai pysäyttää poismuuttoa (ks. karttaliite 1).

5.4.2 Nelidovo

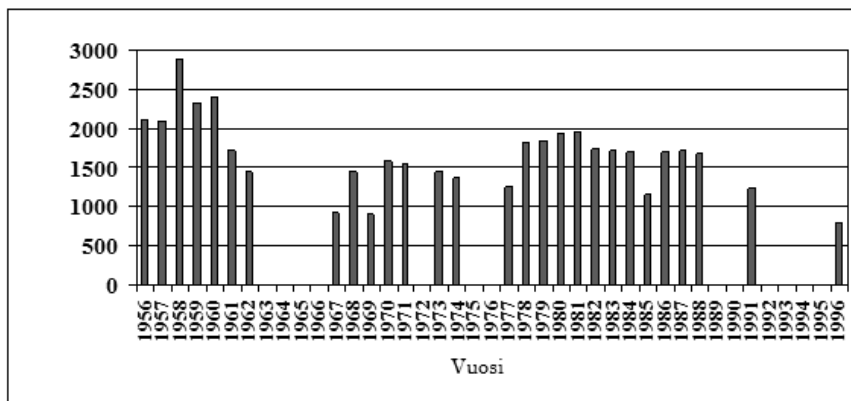
Nelidovon spatiaalisiin prosesseihin liittyy se, että alueelle rakennettiin vuoden 1951 jälkeen kaikkiaan seitsemän hiilikaivosta, jotka loivat perustan alueen muotoutumiselle (liite 4). Alueen hiilikaivokset sijaitsivat kuitenkin varsin suppealla alueella ja itse kaupunki on rakennettu hiilikentän päälle. Suurin osa Nelidovon alueesta oli kuitenkin metsien ja soiden peittämää, ja alueella harjoitettiin kaivosten rakentamisen ja hiilen louhimisen lisäksi jo tuolloin pääosin metsätaloutta. Alueella on myös savea, jota hyödynnettiin tiili- ja keramiikkateollisuudessa. Seuraavasta kartasta (kartta 5) voi nähdä, kuinka kaupunki sijaitsee hiilikentän päällä.

Kartta 5: Nelidovon alue ja taajamien sijainti

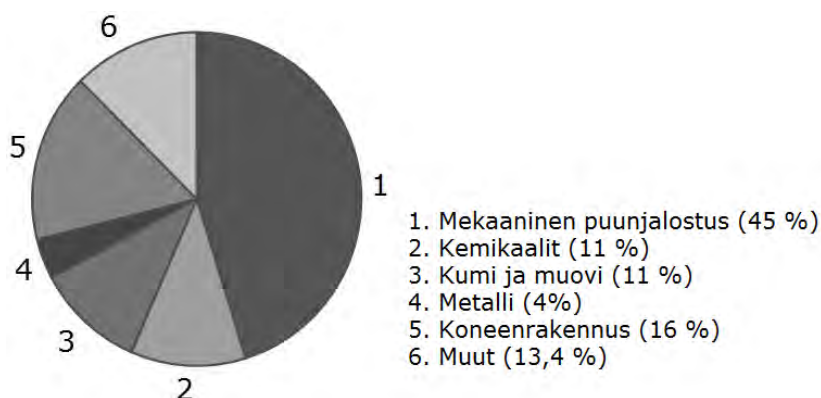
Työntekijöitä tuli Nelidovon kaivoksiin ja erilaisiin rakennustöihin paljon mm. Siperiasta ja Ukrainasta, jossa oli suuret määrät liikaväestöä ja -työvoimaa kylien ja teollisuuslaitosten tuhoutumisen seurauksena Toisen maailmansodan päättymisen jälkeen. Kaivostyöläisten määrä kasvoi pian kaivosten aukaisemisen jälkeen ja oli suurimmillaan 2 884 vuonna 1958, mutta vielä vuonna 1997 kaivosyhtiön palve-

luksessa työskenteli 423 ihmistä, jotka sulkemisen jälkeen jäivät pääosin työttömiksi (kuvio 17).

Kuvio 17: Nelidovon alueen kaivosten työntekijämäärä vuosina 1956–1996 (Lähde: Bolyzevskaia & Shurina 2008)

Kaivosyhtiön hallitseva rooli kuitenkin murentui vähitellen 1980-luvun loppupuolella Nelidovon alueella ja kaivosten sulkemisen jälkeen loppui kokonaan vuosina 1996–1997. Alueella tapahtuneen kehitysprosessin myötä alue muuttui yhden yrityksen hallinnoimasta alueesta vähitellen monialaiseksi alueeksi, mutta Neuvostoliiton hajoamisen myötä ja 1990-luvun talouskriisien seurauksena metsäsektori nousi tärkeimmäksi tuotantosektoriksi (liite 4). Metsäsektorin ohella kemianteollisuudella ja kumi- ja muoviteollisuudella on suuri merkitys alueella (kuvio 18).

Kuvio 18: Teollisuustuotannon volyyymi sektoreittain Nelidovossa (%) vuonna 2006 (Lähde: Tverstat 2007a)

Nelidovon puukombinaatin ("OAO Nelidovskii DOK") palveluksessa oli kaikkiaan 1 197 työntekijää ja puusektorilla yhteensä 1 900 työntekijää vuonna 2005. Myös kyselytutkimukseen vastanneista (Nelidovo asukaslomake n=285) osa, 22 (8 %) työskenteli suoraan kombinaatin palveluksessa erilaisissa tehtävissä. Yritys tuottaa sahatavaran lisäksi vaneria, rakennuslevyjä ja huonekaluihin liittyviä osia. Yritys on Keski-Venäjän federaatiopiirin suurimpia vanerin tuottajia. Nelidovo DOK:n omistuspohja poikkeaa osakeyhtiö Apatiitista siinä, että yritys toimii paljolti nelidovolaisen Lebedevin perheen hallinnassa, sillä yhtiön hallituksen viidestä jäsenestä on kolme Lebedevin perheestä. Yrityksen suurimmat omistajat ovat Lebedevin perhe 25,9 %, Irda Holding 28,7 %, Iteron Investi 10,9 % ja elintarvikealalla toimiva OOO Argo 20,2 %. Yhtiön muilla omistajilla kullakin on alle 5 % omistusosuus yhtiön osakkeista (Nelidovo DOK 2009). Nelidovo DOK:n johtaja Ruslan Lebedev on myös Tverin alueen metsäteollisuusliiton puheenjohtaja. Nelidovon alueella työssäkäyviä oli kaikkiaan 12 700, joista Nelidovon kaupungissa 7 401 vuonna 2006. Teollisuuden työntekijämäärä oli yhteensä 2 835 henkilöä (taulukko 16) (Tverstat 2007a).

Taulukko 16: Nelidovon alueen teollisuuden työntekijämäärät vuonna 2007

№	Työssäkäyvän väestön toimiala	2006	
		Ihmistä	%
1.	Maa- ja metsätalous, metsästys	580	7,8
	<i>Josta: Nelidovon metsätila (Nelidovo Leshoz)</i>	133	22,9
2.	Jalostusteollisuus:	2315	31,3
	<i>Josta: Nelidovo DOK</i>	1197	51,7
	<i>Nelidovon muovitehdas</i>	281	12,1
	<i>Nelidovon työkalutehdas</i>	83	3,7
	<i>Nelidovon hydraulikka</i>	301	13
	<i>Nelidovon koneenrakennustehdas</i>	85	3,8
	<i>Ikkuna- ja ovitehdas</i>	187	8,1
	<i>Texeks (tekstiilitehdas)</i>	137	5,9
	<i>Muut</i>	44	1,7
3.	Sähkön, veden ja kaasun tuotanto ja jakelu	589	7,5
4.	Rakentaminen	-	
5.	Tukku- ja päivittäistavara-kauppa, korjaustoiminta	407	5,5
6.	Kuljetus ja yhteydet	331	4,5
7.	Finanssi	102	1,4
8.	Kiinteistöala	171	2,3
9.	Valtionhallinto	564	7,6
10.	Opetus	1003	13,5
11.	Terveystieteet ja sosiaalipalvelut	1034	13,6
12.	Muut kunnallispalvelut	305	4,1
13.	Yhteensä	7401	100

(Lähde: Nelidovskii raion 2009)

Nelidovolle on tärkeää metsätalous ja metsäteollisuus sekä sen kehittyminen (taulukko 16). Tämän sektorin kehittyminen on sidoksissa mm. sellaisiin aspatiaalisiin tekijöihin, kuten hintakehitykseen sekä tuotteiden vientimahdollisuuksiin muille alueille ja

ulkomaille. Nelidovon tulevaisuuden näkymät ja suunnitelmat liittyvät metsäsektorin ohella sen sijaintiin liikenneväylien varrella. Tosin Riikan ja Moskovan välinen maantie oli tutkimuksen tekemisen, vuosien 2006 ja 2008 välisenä aikana paikoitellen erittäin huonossa kunnossa. Myös Tverin alueen kehittämissuunnitelmissa (Tver oblast 2009b) on Moskova–Pietari ja Moskova–Riga -valtatiet nostettu voimakkaasti esille, ja alueen kehittämisen kannalta niillä katsotaan olevan keskeinen merkitys. Nelidovon puunkäsittelytehtaan tuotteita viedään hyvien kuljetusyhteyksien takia Moskovaan, Moskovan alueelle, Rostov-Na-Doniin, Pskovin alueelle, Astrahain kaupunkiin, Latviaan, Sloveniaan, Saksaan ja Viroon (Nelidovo DOK 2009). Taulukosta 16 kävi myös ilmi se, että Nelidovon alueella rakennustoimintaa ei ole. Tämä näkyy myös katukuvassa.

5.5 MURMANSKIN JA TVERIN ALUEIDEN MAHDOLLISUUDET

Rakenteelliset tekijät ovat muuttoliikkeiden suuntaan ja määrään vaikuttavia keskeisiä elementtejä. Alueiden vetovoimaan ja menestymiseen vaikuttavat Keskinoron (2009: 31) mukaan useat eri tekijät. Näitä ovat mm. alueen sijainti ja saavutettavuus, yrityskehitys ja markkinatekijät, inhimillinen pääoma, sosiaalinen pääoma, innovaatiot, työvoiman saatavuus, keskittyminen, aineelliset ja sosiaaliset perusrakenteet ja monipuolisuus, mutta myös erikoistuminen ja mielikuva sekä brändi. Tykkyläinen (1994: 143) puolestaan on todennut, että yritysten imagolla ja yrityskulttuurilla on suuri merkitys työntekijöiden rekrytoinnissa. Toisaalta investoinnit taantuville alueille vaikuttavat joskus niin, että taloudellisten mahdollisuuksien paikallinen lisääntyminen ehkäisee lähtömuuttoa tai lisää alueen tulomuuttoa.

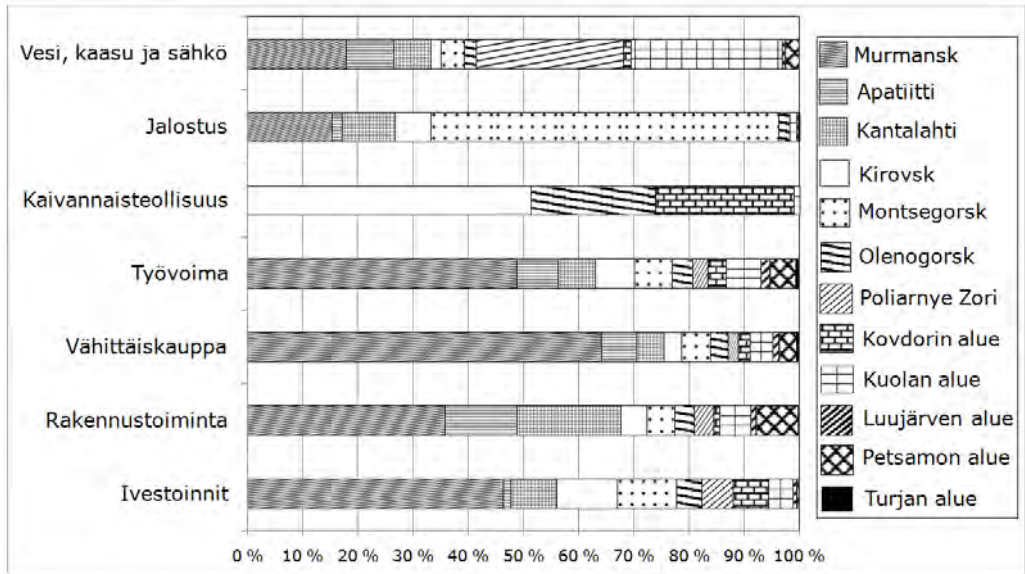
Murmanskin alueen merkittäviä luonnonvarojen tulevaisuuden käyttöön liittyviä suunnitelmia ovat alueen kaasuvarojen hyödyntäminen sekä alueella olevien tiedossa olevien mineraalivarojen hyödyntäminen (ks. kuvio 14, liitekartta 1). Murmanskin alueeseen kuuluvalta Barentsinmeren mannerjalustalta on löydetty suuria öljy- ja kaasuesiintymiä, joista kuuluisin on Stokmanovskojen kaasukenttä. Se sijaitsee yli 500 kilometrin päässä Murmanskista koilliseen, ja esiintymässä arvioidaan olevan 3,8 triljoonaa m³ kaasua. Kaasukentän hyödyntämisen tekniset vaikeudet (sijainti kaukana rannikosta) ovat hidastuttaneet yhdessä taloudellisten kysymysten kanssa kaasukentän käyttöönottoa. Kaasuntuotannon arvellaan alkavan kuitenkin aikaisintaan vuonna 2017 (Spiridovits 2008, Lenta 2010), jolleivät muualta maailmasta löydetty kaasuvarat ja mahdolliset hinnanmuutokset siirrä alkamista edelleenkin. Tällainen suurimittakaavainen projekti voi houkutella työvoimaa muilta alueilta, myös sellaisista lähistön kaupungeista, kuten Kirovsk ja Apatiitti, joissa on paljon koulutettua työvoimaa saatavilla. Tämä saattaa aiheuttaa Murmanskin kaupungin väestökadon hidastumisen, mutta toisaalta väestön vähenemisen kiihtymisen muualla Murmanskin alueella.

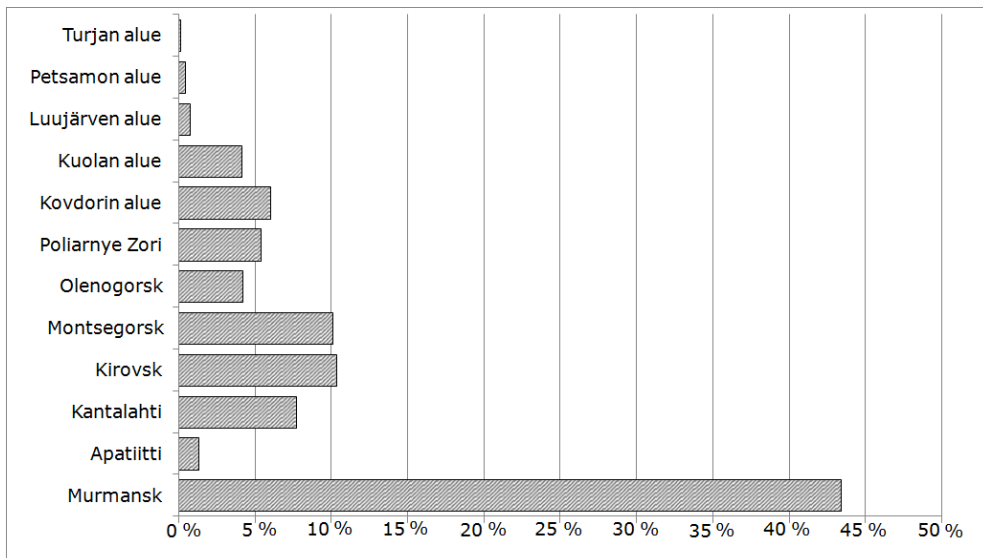
Oleellisia alueen tulevaisuudelle ovat potentiaaliset kehittämisen sektorit. Myllylä (2007) on Delfoi-menetelmään perustuvassa tutkimuksessaan nostanut esille joitakin alueen kannalta keskeisiä kehitystrendejä, joita ovat kuljetusten ja logistiikan sekä teollisuuden kehittäminen. Murmanskin kauppasataman laajennusta suunnitellaan Murmanskin vuonon molemmin puolin ja laajennustyöt alkavat mahdollisesti jo vuonna 2010. Murmanskin alue on jo nyt kuljetusten ja liikenteen solmukohta. Murmanskin satama on merkittävä öljynkuljetussatama, mutta satamaa käytetään myös mm. apatiitin (tällä hetkellä noin 2 milj. tonnia vuodessa) ja muiden mineraalien kuljettamiseen. Uuden sataman valmistuminen helpottaa myös apatiitti-konsentraatin kuljettamista, ja näin myös vaikuttaa Kirovskiin ja Apatiittiin. Murmanskin alueella on kaikkiaan neljä merkittävää kaupallista satamaa, joista kaksi Murmanskissa; kauppasatama ja kalasatama. Kaksi muuta satamaa ovat Kantalahdessa ja Vitinossa. Vuoden 2008 ensimmäisen kahdeksan kuukauden aikana erilaisia kuljetuksia Murmanskin satamien kautta kulki kaikkiaan 18,1 milj. tonnia. Kaikkiaan Luoteis-Venäjän satamien kautta kulki samana aikana 143,4 milj. tonnia kuljetuksia ja suurin Luoteis-Venäjän satamista oli Pietarin Suuren satama, jonka kautta kulki 41,0 milj. tonnia kuljetuksia (SeaNews 2008). Sellaiset öljy-yhtiöt, kuten Lukoil, Yukos ja Sibneft pitävät Murmanskin aluetta ja erityisesti Murmanskin satamaa eräänlaisena ikkunana Amerikkaan, ja sataman mahdollisuuksia mm. Timano-Pechoran ja Siperian raaka-aineiden kuljetussatamana halutaan kehittää (Komlev 2002; Myllylä 2007; Murmansk region 2008).

Murmanskin kaupunki on selvästi johtavassa asemassa, kun katsotaan vähittäiskaupan tai rakentamisen määrää Murmanskin alueella (kuvio 19). Toisaalta teollisuustuotannon määrä on suurempi Montsegorskissa kuin mitä se on Murmanskissa. Kirovsk on ensimmäisellä sijalla kaivannaisteollisuudessa noin 50 % osuudella. Kirovskin lisäksi kaivannaisteollisuutta on käytännössä vain Kovdorissa ja Olenogorskissa, sillä muiden alueiden osuus on hyvin pieni. Turjan ja Luujärven piireillä on vähäinen merkitys tuotannossa aluetasolla, ja alueet ovat myös harvaan asuttuja. Näillä alueilla asuu myös alkuperäisväestöä kuten saamelaisia ja komi-syrjänejä.

Murmanskin alueen yhdyskunnat ovat pääosin riippuvaisia yhdestä tai kahdesta toimialasta ja tuotantotoiminnan vaikeutuessa näiden yhdyskuntien toiminta on myös suurissa vaikeuksissa (kuvio 19). Alueen kilpailukykyä ja houkuttelevuutta voidaan kuvata tehtyjen investointien määrällä. Yhdyskunnan suhteita ja merkitystä muualle voidaan myös tarkastella saatujen investointien määrällä. Toisaalta investoinnit ohjaavat muuttoliikkeen suuntaa (Kumo 2003; 2005), ja ihmiset muuttavat uusien työpaikkojen luo (Kaskinoro 2009; 30). Väestökadon alueilla investointeja uuteen yritystoimintaan tehdään vähän tai ne kohdistuvat olemassa olevaan yritystoimintaan. Murmanskin kaupunki on myös investointien määrässä selvästi muita edellä (kuvio 20), vaikka onkin väestökatoaluetta.

Kuvio 19: Tuotannon osuus Murmanskin alueella alueittain vuonna 2006 (%) (Lähde: Murmanskstat 2007a; IISP 2008)

Kuvio 20: Investointien osuus Murmanskin alueella alueittain vuonna 2006 (%) (Lähde: Murmanskstat 2007a)

Noin 70 yritystä sai ulkomaisia investointeja Murmanskin alueella vuonna 2007. Ulkomaiset investoinnit Murmanskin alueelle olivat arvoltaan 62,5 miljoonaa dollaria

vuonna 2007. Suorat ulkomaiset investoinnit kasvoivat edellisvuodesta 120 prosenttia 42,2 miljoonaan dollariin, kun taas muut investoinnit puolittuivat edellisvuodesta 20,3 miljoonaan dollariin. Port-folioinvestointien arvo oli vain 9 000 dollaria. Suurimpien investoijien kotipaikkana olivat Kypros (26,9 milj. USD), Norja (14,1 milj. USD), Neitsytsaaret (4,1 milj. USD) ja Saksa (1,2 milj. USD), toisaalta taas kyse lienee osaltaan venäläisistä sijoittajista. Merkittäviä ulkomaisia investointeja on saanut mm. Kovdorskin vuoriteollisuusyhtiö, joka vuonna 2006 sai yrityksen toiminnan kehittämiseen lainan (75 milj. USD) saksalaiselta pankilta. (Spiridovitch 2008; Econom 2007). Rautajoen (2007) mukaan Murmanskin alueen suunniteltujen toimenpiteiden toteuttamiseen arvioidaan tarvittavan lähivuosina 5,6 miljardin euron investoinnit, jotka voidaan jakaa seuraavasti:

- Murmanskin satamainvestointi länsiranta, 1,7 mrd. €
- Norilsk Nikkelin terminaali Murmanskin satama, 1,0 mrd. €
- KuzbassrazREZugol, hiiliterminaali, 340 milj. €
- Norilsk Nickel Montsegorsk, 1,2 mrd. €
- Olkon GOK, Olenogorsk, uudet kaivokset, 100 milj. €
- JSC Apatit, Kirovsk, rikastamo, 200 milj. €
- United Group RUSAL, Kantalahti, alumiinisulatto, 1,0 mrd.
- Alueen asuntoinvestoinnit, 100 milj. €

Lähes kaikkia edellä mainittuja investointeja on siirretty tämänhetkisen talous-suhdanteen seurauksena. Monilla kaivosyhtiöillä kuten Kuolan kaivosyhtiöllä (Kola MMC) on suuria odotuksia vaihtoehtoisten mineraalien kuten titaanin ja kromiittimalmin käyttöön otosta. Apatiitin kombinaatti taas asettaa odotuksia mm. Gremyakhavirmes-titaaniesiintymän osalta (karttaliite 1). Kuolan alueella jotkut harvinaiset mineraalit ovat vaikeasti hyödynnettäviä, ja hyödyntäminen edellyttää uutta teknologiaa sekä hyvin kehittyntä tuotantojärjestelmää (Jumppanen & Hyttinen 1995: 61–64). Tämä edellyttää suurten investointien tekemistä ja riskinottoa. Lisäksi vuoden 2008 aikana alkaneen finanssikriisin seurauksena raaka-aineiden ja monien metallien hinnat kääntyivät jyrkkään laskuun. Tällä saattaa olla suurtakin merkitystä Kuolan alueelle uusien kalliiden kaivosprojektien toteuttamisessa, vaikka talouskriisi jäisikin lyhytaikaiseksi.

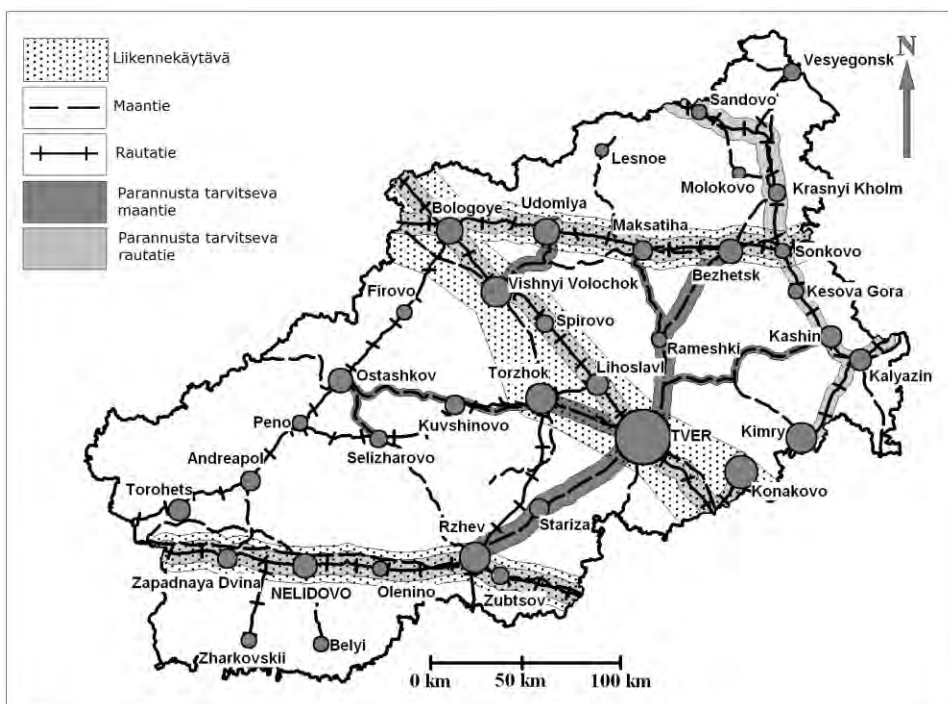
Globalisaation merkitys näkyy kuitenkin ulkomaisten yritysten kiinnostuksena Murmanskin alueen kaivostoimintaan. Eryistä kiinnostusta ovat osoittaneet esimerkiksi kanadalaiset kaivosyhtiöt kuten Kola Mining Corporation (Souker, Tsaga ja Uleeta-esiintymät, kupari ja nikkeli), Barrick Gold Corporation (Federovan esiintymä, kulta ja platina) ja Kinross Gold Corporation (PUMA PGM) (Pana-esiintymä, kulta ja platina), jolla on alueelle kaksi lisenssiä (East Pansky ja Kuksha).

Pana-tunturilla toimii myös venäläisten pääosin omistama Pana exploration and mining company (ZAO Pana) (Malaya Pana-esiintymä, platina) (liitekartta 1). ZAO Panassa omistajina ovat mm. Luujärven piiri, Apatiitti-yhtiö ja Kuolan tiedekeskus

sekä englantilainen Pomor Petroleum Ltd. (Pana 2008; Econom 2008a). Kirovskin ja Apatiitin asukkaille Federova- ja Pana-tuntureiden esiintymien hyödyntämisen aloittaminen tuo työmahdollisuuksia ja saattaa muuttaa nykyisten muuttovirtojen suunnan kohti näitä alueita.

Tverin alueen vetotekijät eroavat paljon Murmanskin alueen tekijöistä. Tverin alueen tulevaisuuden näkymät ja tavoitteet perustuvat alueen maantieteelliseen sijaintiin Moskovan vaikutusalueella. Tämän seikan on nostanut esille myös Tverin aluehallinto, jonka hyväksymät kehittämissuunnitelmat (Tver Oblast 2006a; 2008) korostavat liikenneinfrastruktuuria ja alueen tavoitettavuutta. Lisäksi Tverin etuna on alueen tuotannollinen monipuolisuus, markkinoiden sijainti ja koulutetun työvoiman saatavuus. Seuraava kartta kuvaa Tverin oblastin keskeisiä liikennekäytäviä sekä aluehallinnon esiin nostamia parannusta tarvitsevia liikenneväyliä (kartta 6) (Stsenarii 2004).

Liikenteen merkitystä Tverin alueelle kuvastaa se, että aluehallinto laski liikenneveroa 60 % vuoden 2010 alusta alkaen. Tämän uskotaan auttavan paikallisia kuljetusyrityksiä lamasta selviytymisessä (SVKK 2008).

Kartta 6: Tverin alueen liikennekäytävät (Lähde: Stsenarii 2004)

Tverin aluehallinto (Tver oblast 2006a; 2008; ENKO 2007) on nostanut esille joitakin muitakin alueen vahvuustekijöitä sijaintitekijöiden lisäksi. Näitä ovat ensinnäkin

alueen koko, joka mahdollistaa uuden teollisuuden rakentamisen alueelle, vapaa-ajanviettomahdollisuuksien ja maatalouden kehittämisen. Lisäksi alueella on Venäjän mittakaavassa hyvin saavutettavia puu-, turve- ja vesivaroja. Aluehallinnon tulevaisuuden suunnitelmissa korostetaan myös Tverin alueella sijaitsevien koulutuslaitosten (alueella on 37 korkeakoulutasoista oppilaitosta) merkitystä ja aluetta energiatuottajana. Venäjän hallituksen suunnitelmien mukaan maahan rakennetaan neljä-viisi uutta ydinvoimalaa vuosina 2011–2020. Voimalat aiotaan rakentaa Tverin, Nizhni Novgorodin, Kaliningradin ja Tsheljabinskin alueille sekä joko Jaroslavin tai Kostroman alueelle. Kukin uusista ydinvoimalasta koostuisi neljästä 1 150 MW:n ydinreaktorista. Ensimmäisen reaktorin rakentaminen on aloitettu Tveriin niin, että ydinvoimalan reaktori on valmis vuosina 2011–2015. Ydinvoiman lisärakentaminen toteutetaan Kalinin ydinvoimalan yhteyteen (Energoatom 2009).

Kokonaisinvestoinnit Tverin alueelle olivat 843 miljoonaa dollaria vuonna 2006 (1,3 miljardia dollaria vuonna 2004). Joitakin valmistuneita, keskeneräisiä tai lähiaikoina käynnistyviä projekteja on esitelty alla olevassa taulukossa (taulukko 17). Projekteilla ei näytä olevan merkitystä Nelidovon kannalta, mutta Lihoslavlisiin on suunnitteilla pellettitehdas. Nelidovon taloudellinen kehitys tulee olemaan todennäköisesti heikkoa, merkittäviä investointeja ei tulla tekemään, eikä väestön vähenemistä muutto- liikkeiden ja luonnollisen väestönkasvun takia voida estää. Lisäksi Tverin yliopiston filiaalinen avaaminen Nelidovoon vuonna 2006 ei todennäköisesti tule pysäyttämään koulunsa juuri päättäneiden muuttovirtoja, vaan nuorten muuttoliike jatkuu voimakkaana edelleenkin.

Taulukko 17: Tverin alueen investointiprojekteja vuodesta 2007 lähtien

Projekti	Investoija	Kokonaisinvestointi (milj. USD)	Vaikutus uusina työpaikkoina
1 Torzhokin puunjalostuslaitos	LLC STOD	300	450
2 Rzhevin tiilitehdas	JSC Association Master	35	300
3 Vyshny Volochekin keramiikkatehdas	JSC Tverskaya keramika	28	200
4 Tverin muoviputkitehdas	LLC «Tver pipe plant»	15	400
5 Konakovon logistiikkakeskus	ATG Company	10	150
6 Lihoslavlilin pellettitehdas	LLC Timber technologies	10	25
7 Konakovon ratapiha	TECO Company	16	60
8 Konakovon lasivillatehdas	Ahlstrom Company	50	100
9 Zubtsovan hotelli- ja golfkeskus	LLC Aspekt-Invest	100	80
10 Firovon pakkaus- ja lasitehdas	JSC Vostek-Tver	80	600
11 Kalinin toimisto- ja varastokompleksi	LLC Logoparts	40	900
12 Konakovon pakkaustehdas	Company OMNIPAK	15	80
13 Konakovon kaapelihylly- ja kaapelikanavatehdas	Company VERGOKAN	15	20
14 Zubtsovin tiilitehdas	JSC Teostrim	30	135
15 Konakovon desinfiointi- ja tartunnan estävien aineiden tuotanto ja varastokompleksi	LLC MIETP	3	150

(Lähde: Tver Oblast 2009)

Näiden projektien lisäksi suunnitteilla on useita matkailuun ja rakentamiseen liittyviä projekteja. Edellä mainituista investoinneista nousee esille erityisesti Konokovoon (erityisesti Redkinon alueelle) tehtävien investointien suuri määrä. Alueen logistinen sijainti on moniin muihin alueisiin verrattuna erinomainen (kartta 6), sillä alueelta on hyvät yhteydet Moskovaan ja Moskovan alueelle. Alueelta on noin 150 km Moskovaan. Näyttää siltä, että liikenneyhteyksien merkitys tulee kasvamaan yleisemmin ja investointeja tehdään paljon liikenteellisesti hyvillä alueilla. Nämä alueet tulevat olemaan muuttovirtojen kohdealueena tulevaisuudessa. Tverin alue on sen sijainnin takia mielenkiintoinen ulkomaisille yrityksille. Ahlströmin lasihuopatehdas sijaitsee Konokovissa. Myös Fazer Group on investoinut myös Tverin alueelle, sillä se osti osake-enemmistön tveriläisestä OAO Volzhskij pekarista vuonna 2007. Tveriläisyhtiö tuottaa vuosittain 45 000 tonnia leipää ja 5 000 tonnia jauhotuotteita. Liikevaihto vuonna 2006 oli 32 miljoonaa euroa. Fazer Group omistaa leipomoita Tverin lisäksi Moskovassa ja Pietarissa. Saksalainen postimyyntiyhtiö Otto Group avasi vuonna 2008 logistisen keskuksensa Moskovan ja Pietarin välille Tveriin. Otto Group investoi 26 000 neliön keskukseen 20 miljoonaa euroa yhdessä Direct Group (entinen PPE Group) yhtiön kanssa (Stsenarii 2004; Tver Oblast 2006a; 2008; SVKK 2009).

Venäjän kansallisen asunto-ohjelman puitteissa tullaan Murmanskin ja Tverin alueilla totuttamaan useita rakennusprojekteja (Gostroy 2008). Sprirodovitsin (2008) mukaan asuntorakentaminen on ollut Murmanskin alueella vähäistä ja asuntokannan sekä kunnallistekniikan taso on heikko. Alueen ongelmat asuntosektorilla juontavat hänen mukaansa 1990-luvun alkuun, jolloin suuri joukko ihmisiä muutti pois alueelta. Asuntoja jäi paljon tyhjiilleen, minkä takia kysyntää uusille asunnoille ei ollut ja useat rakennusyritykset joutuivat lopettamaan toimintansa. Alueella rakennettiin 1980-luvulla noin 400 000 m² asuinpinta-alaa vuodessa, 1990-luvulla vain 6 000–10 000 m² vuodessa. Alhaisimmillaan rakentaminen oli vuonna 2002, jolloin rakennettiin vain 4 465 m², mutta vuonna 2006 luku oli kasvanut jo 13 700 m². Luku on edelleen Luoteis-Venäjän federaatiopiirin alhaisin ja esimerkiksi Karjalan tasavallassa, jossa on rakennettu toiseksi vähiten, asuinliiötä rakennettiin 109 600 m² vuonna 2006. Voimakkainta rakentaminen on Pietarissa ja Leningradin alueella (Murmanskstat 2007a). Jos kaasukenttien hyödyntäminen toteutuu suunnitelmien mukaan Murmanskin alueella, se varmasti tulee lisäämään alueen rakennustoimintaa. Toisaalta Kirovskin ja Apatiitin uuden rikastamon rakentaminen ei välttämättä lisää asuntorakentamista, sillä alueella on paljon tyhjiä asuntoja. Tverin kaupunkiin suunnitellaan uuden kaupunginosan (130 000 asuinliiötä) rakentamista (SVKK 2009).

Tämän tutkimuksen yhteydessä läpikäydyssä muuttoliikekirjallisuudessa ja erityisesti työntö- ja vetotekijöihin perustuvien muuttoliiketeorioiden mukaan investoinneilla ja muuttoliikkeellä on selvä yhteys (Kumo 2006). Investoinnit voivat tuoda Murmanskin ja Tverin alueille mukanaan uusia työpaikkoja sekä lisätä alueiden yleistä toimeentulotasoa, mikä taas houkuttelee muuttajia näille alueille. Aluehallinnon näkökulmasta uudet investoinnit lisäävät verotuloja sekä vaikuttavat alueiden kehittämiseen. Investointien merkitys ei kuitenkaan vielä näy Murmanskin

oblastissa osaltaan siksi, että investoinnit ovat kohdistuneet olemassa olevaan yritystoimintaan ja näiden yritysten toiminnan kehittämiseen. Jos kaasuvarojen hyödyntäminen ja pohjoisten alueiden kaasu- ja öljyteollisuuden kehitys ovat ennusteiden mukaista, Murmanskin alueelle todennäköisesti tehdään paljon investointeja ja syntyy ainakin väliaikaisesti uusia työpaikkoja. Työvoiman rakenteeseen yleisellä kehityksellä on tietenkin merkitystä ja teollisuuden merkitys työllistäjänä Murmanskin alueella tulee jatkossakin olemaan suuri. Tverin alue taas tulee tulevaisuudessa hyötymään sen logistisesta sijainnista saadessaan uusia investointeja. Tätä vielä auttaa Moskovan ja Moskovan alueen infrastruktuurin viime vuosien ylikuormittuminen. Uudet investoinnit tulevat lisäämään muuttoliikettä Tverin alueen kehittyviin osiin, samalla kun on todennäköistä, että Nelidovon kaltaiset hiipuvat tuotannolliset yhteisöt (Piipponen 2007: 92) eivät tästä hyödy ja muuttoliike tulee lisääntymään alueelta.

5.6 TAPAUSTUTKIMUSALUEIDEN KEHITTÄMISEN VAIKUTUKSET KYSELYTUTKIMUKSEN VALOSSA

Rakennemuutoksen lisäksi paikalliset erityispiirteet ja kehityspolut vaikuttavat muuttamiseen. Kirovskin ja Apatiitin kaltaisissa yritysvetoisissa yhteisöissä kehitystä on vaikea nähdä ilman johtavaa yritystä. Nelidovon kaltaisen monipuolisemman tuotantorakenteen paikallistaloudessa on vaikeaa ymmärtää kehitystä ilman laajempaa tietämystä alueen institutionaalisista yhteyksistä. Sen takia kyselytutkimuksessa on rakennemuutosta ja paikallista yritystoimintaa käsitelty useassakin eri kysymyksessä. Huomio kiinnittyy myös eri sukupolvien erilaisiin käsityksiin tulevaisuuteen ja kehitykseen liittyvistä kysymyksistä.

5.6.1 Yhteiskunnallisen kehityksen vaikutukset

Seuraavassa tarkastellaan eri ikäluokkien käsityksiä yhteiskunnallisen kehityksen vaikutuksista muuttoliikkeeseen. Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajilta heidän käsityksiään nykyisen kehityksen vaikutuksesta muuttoliikkeeseen viisiportaisella Likert-asteikolla. Väite oli seuraava: *Kehitys tulee lisäämään muuttoliikettä alueella ja se liittyy vuori- tai metsäsektorin kehitykseen*. Vastausten analysoimisessa käytettiin ristiintaulukointia, keskiarvoa ja keskihajontaa, ja vastauksia tarkasteltiin suhteessa eri ikäluokkiin (taulukko 18). Vastauksien perusteella voidaan todeta, että Nelidovossa ja Kirovskissa/Apatiitissa käsitykset poikkesivat jonkin verran toisistaan, mikä viittaa selvästi näiden alueiden keskinäisiin eroihin.

Nelidovossa 37,7 % vastanneista katsoo, että yhteiskunnallinen kehitys tulee lisäämään muuttamista, kun taas Kirovskin ja Apatiitin alueilla 31,4 % vastanneista oli tätä mieltä. Selviä eroja on etenkin ikäluokassa 15–19-vuotiaat. Nelidovossa suhteellisesti ottaen Kirovskia ja Apatiittia suurempi joukko nuoria uskoo muuttamisen lisääntyvän.

Nelidovossa vähiten kehityksen vaikutukseen uskovat yli 50-vuotiaat vastaajat, Kirovskissa ja Apatiitissa taas vastaajat ikäluokassa 40–49 vuotta.

Jos tarkastellaan taulukossa (taulukko 18) esitettyjä keskiarvolukuja, ikäluokassa 15–19-vuotiaat keskiarvo Nelidovossa oli 2,71 (vaihteluväli 1–5), mikä vahvistaa sen, että nykyisen kehityksen uskotaan lisäävän muuttoliikettä. Tosin keskihajonta oli 1,081, joka kertoo, että vastaukset olivat melko hajallaan keskiarvon ympärillä. Kirovskissa ja Apatiitissa keskiarvot jakautuvat niin, että alle 40-vuotiailla se on alle 3,00, kun taas vanhemmat ikäpolvet ovat sitä mieltä, että nykyinen kehitys ei suuresti vaikuta muuttamiseen. Keskihajonta on suurin Nelidovossa 30–39-vuotiaiden vastaajien keskuudessa, kun taas Kirovskissa ja Apatiitissa 50–59-vuotiaiden keskuudessa.

Taulukko 18: Eri ikäluokkien käsitykset yhteiskunnallisen kehityksen vaikutuksesta muuttoliikkeeseen kyselytutkimuksen perusteella (keskiarvo ja keskihajonta (s))

Nelidovo (n=441)						
Ikä	samaa mieltä ¹	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä (100 %)	Keskiarvo (Mean) ²	s
15–19	102 (45,3 %)	69 (30,7 %)	54 (24,0 %)	225	2,71	1,081
20–29	8 (30,8 %)	7 (26,9 %)	11 (42,3 %)	26	3,12	0,986
30–39	21 (32,3 %)	19 (29,2 %)	25 (38,5 %)	65	3,05	1,232
40–49	29 (29,3 %)	35 (35,4 %)	28 (29,3 %)	99	3,09	0,981
50–59	5 (20,8 %)	11 (45,8 %)	8 (33,4 %)	24	3,17	0,667
60 – Yli	1 (50,0 %)	1 (50,0 %)	-	2	2,50	0,500
Yhteensä	166 (37,7 %)	142 (32,2 %)	126 (30,1 %)	441	2,89	1,077
Kirovsk/Apatiitti (n=985)						
15–19	105 (27,9 %)	170 (45,0 %)	102 (27,1 %)	377	2,98	0,925
20–29	68 (28,9 %)	105 (44,4 %)	63 (26,7 %)	236	2,96	0,886
30–39	29 (31,8 %)	35 (38,5 %)	27 (29,7 %)	91	2,99	0,850
40–49	78 (39,4 %)	79 (39,9 %)	41 (20,7 %)	198	3,25	0,855
50–59	26 (34,7 %)	31 (41,3 %)	18 (24,0 %)	75	3,09	1,023
60 – Yli	3 (37,5 %)	3 (37,5 %)	2 (25,0 %)	8	3,26	0,789
Yhteensä	309 (31,4 %)	423 (42,9 %)	253 (25,6 %)	985	3,09	0,888

¹Taulukossa kysymyslomakkeen viisiportainen asteikko esitetty kolmiportaisena yhdistämällä täysin samaa mieltä (1) ja samaa mieltä (2) sekä eri mieltä (4) ja täysin eri mieltä (5) -sarakkeet toisiinsa tulkinnan helpottamiseksi.

²Keskiarvo 3,00 saadaan silloin, kun vastaajista on yhtä paljon myönteisesti ja kielteisesti väittämään suhtautuneita

Kyselytutkimus oli tehty ennen nykyisen talouskriisin alkamista. Tulkinallisesti tulos kuvaa varmasti myös Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon alueellisia eroja ja paikallisia olosuhteita. Yhteistä tapaustutkimusalueilla (Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa) on se, että nykyisen talouskriisin edeltävän talouskasvun vaikutuksia ei ole havaittavissa samoin kuin esimerkiksi Murmanskin tai Tverin kaupungeissa, vaan vaikutukset tutkimusalueilla tulevat paikallisista olosuhteista ja sijainnista johtuen eri aikoina. Siksi ihmisillä muuttoalttius ja muuttohalukkuus ovat selvästi voimakkaita, eikä oman alueen kehittymiseen nopeasti uskota. Kirovskissa ja Apatiitissa kehitys ei ole oleellisesti lisännyt työpaikkoja talouskasvusta ja kombinaatin tuotantomäärien kasvusta huolimatta, vaan kehityksen myötä työpaikat ovat vähentyneet.

Jos taulukkoa 18 tulkitaan vielä, niin nuoremmilla sukupolvilla on yhteneväinen käsitys siitä, että nykyinen yhteiskunnallinen kehitys tulee lisäämään muuttamista. Pelkästään taloudellinen kehitys ei kuitenkaan selitä tätä tulosta, vaan tulkintaan ja tulevaisuuden muuttoliikkeen määrän arviointiin tarvitaan muitakin selittäviä tekijöitä, kuten esimerkiksi investoinnit. Sellaisten suuryritysten, kuten Apatiitti-yhtiön, päätökset ovat merkittäviä determinantteja muuttoliikkeitä tarkasteltaessa. Yhtiön päätöksentekoon toki vaikuttavat myös globalisaatio sekä Venäjän kansallinen politiikka.

5.6.2 Investointien vaikutukset

Jos investointeja tehdään uusien luonnonvarojen käyttöönottoa tai tuotannon lisäämistä varten, lisää tämä työvoimatarvetta, mutta jos investoinneilla parannetaan tuottavuutta hankkimalla uutta teknologiaa, voi tämä vähentää työvoimaa. Samalla voi kuitenkin syntyä uudenlaisten ammattiosajien tarvetta, ja tällöin muuttoliike alueelle on hyvin valikoivaa.

Tämän tutkimuksen kyselytutkimuksessa selvitettiin viisiportaisella Likert-asteikolla vastaajien mielikuvia teollisuuden tulevaisuuden näkymistä sekä investointien saamisesta. Vastauksia tarkasteltiin suhteessa eri ikäluokkiin, koska haluttiin selvittää, onko eri sukupolvien välillä käsityseroja. Aluksi vastauksia tarkasteltiin ristiintaulukoinnin avulla (ikä suhteessa mainittuihin väittämiin) ja vastauksille laskettiin keskiarvot sekä keskihajonta. Tämän jälkeen käytettiin Kruskalin-Wallis testiiä, jonka avulla analysoitiin, onko eri ikäryhmien vastausten keskiarvojen ja keskihajontojen välillä tilastollisesti merkittäviä eroja³⁶. Seuraava taulukko (taulukko 19) kuvaa sitä, miten eri ikäluokissa on vastattu näihin kysymyksiin Kirovskissa ja Apatiitissa.

---

³⁶ Kruskalin-Wallis ei-parametrinen testi soveltui hypoteesin testaukseen hyvin, sillä ikäryhmät ovat toisistaan riippumattomia muuttujia ja kyselylomakkeessa vastaajien asenteita on mitattu järjestysasteikollisesti.

Taulukko 19: Kyselytutkimukseen vastanneiden eri ikäluokkien käsityksiä vuoriteollisuuden ja investointeihin liittyvistä väittämistä Kirovskissa ja Apatiitissa (keskiarvo ja keskihajonta (s))

Ikä	samaa mieltä ¹	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä (100 %)	Keskiarvo (Mean) ²	s
1. Vuoriteollisuuden merkitys tulee vähenemään kaupungin taloudessa (n=991)						
15-19	65 (17,2 %)	143 (37,9 %)	169 (44,9 %)	377	3,30	0,884
20-29	44 (18,5 %)	96 (40,3 %)	98 (41,2 %)	238	3,25	0,998
30-39	10 (10,9 %)	42 (45,7 %)	40 (43,8 %)	92	3,32	0,824
40-49	37 (18,6 %)	75 (37,7 %)	87 (43,7 %)	199	3,25	0,897
50-59	14 (18,4 %)	36 (47,4 %)	26 (34,2 %)	76	3,14	0,934
60 - Yli	2 (22,2 %)	4 (44,5 %)	3 (33,3 %)	9	3,09	0,944
Yhteensä	172 (17,3 %)	396 (40,0 %)	423 (42,6 %)	991	3,22	0,911
2. Kirovsk/Apatiitti saa tulevaisuudessa suuria investointeja (=994)						
15-19	108 (28,7 %)	206 (54,6 %)	63 (16,7 %)	377	2,84	0,832
20-29	65 (27,3 %)	121 (50,8 %)	52 (21,9 %)	238	2,92	0,868
30-39	21 (22,4 %)	57 (60,6 %)	16 (17,0 %)	94	2,96	0,747
40-49	50 (24,9 %)	96 (47,7 %)	55 (27,4 %)	201	3,03	0,848
50-59	20 (26,7 %)	36 (48,0 %)	19 (25,3 %)	75	2,96	0,877
60 - Yli	3 (33,3 %)	1 (11,1 %)	5 (55,6 %)	9	2,92	1,128
Yhteensä	267 (26,8 %)	517 (52,0 %)	210 (21,1 %)	994	2,94	0,883
3. Viiden seuraavan vuoden kuluessa ulkomaalaiset yritykset tekevät alueelle investointeja (n=992)						
15-19	127 (33,9 %)	183 (48,5 %)	67 (17,8 %)	377	2,79	0,829
20-29	62 (26,1 %)	134 (56,3 %)	42 (17,6 %)	238	2,88	0,783
30-39	18 (19,4 %)	48 (51,6 %)	27 (29,0 %)	93	3,16	0,851
40-49	43 (21,5 %)	111 (55,5 %)	46 (23,0 %)	200	3,02	0,890
50-59	11 (14,7 %)	44 (58,6 %)	20 (26,7 %)	75	3,11	0,831
60 - Yli	-	5 (55,6 %)	4 (44,4 %)	9	3,36	0,674
Yhteensä	261 (26,3 %)	525 (52,9 %)	206 (20,7 %)	992	3,05	0,810

¹Taulukossa kysymyslomakkeen viisiportainen asteikko esitetty kolmiportaisena yhdistämällä täysin samaa mieltä (1) ja samaa mieltä (2) sekä eri mieltä (4) ja täysin eri mieltä (5) -sarakkeet toisiinsa tulkinnan helpottamiseksi.

²Keskiarvo 3,00 saadaan silloin, kun vastaajista on yhtä paljon myönteisesti ja kielteisesti väittämään suhtautuneita

Vuoriteollisuuden merkitys kaupungille ei vastaajien mielestä tule vähenemään (taulukko 19). Tämä käy selvästi ilmi vastausten keskiarvoa kuvaavasta sarakkeesta, jossa keskiarvo oli 3,22 (vaihteluväli 3,09–3,32) ja keskihajonta 0,911 (vaihteluväli 0,674–1,128). Tämä kertoo Apatiitti yhtiön keskeisestä merkityksestä ja pysyvyydestä alueella. Keskihajonta kuvaa sitä, kuinka kaukana yksittäiset muuttujan arvot ovat keskimäärin muuttujan keskiarvosta. Taulukosta huomaamme, että lähes kaikki ikäryhmät saivat keskihajonnaksi arvoja alle 1 ja monessa tapauksessa arvot olivat alle 0,8, mikä kertoo suhteellisen yksimielisistä vastauksista. Vuoriteollisuuden merkitykseen tulevaisuudessa heikoiten suhtautuivat yli 60-vuotiaat, kun taas puolestaan sen merkitystä tulevaisuudessa eniten korostivat 30–39-vuotiaat (taulukko 19). Yli 60-vuotiaiden osuus vastaajien joukosta oli kuitenkin pieni, joten riittävää kuvaa se ei antane koko ikäluokan vastaajien käsityksistä.

Alueelle tuleviin investointeihin ei yli puolella vastaajista (52 %) näyttänyt olevan kantaa, mutta 26,8 % vastaajista kuitenkin uskoo, että alueelle tulee tulevaisuudessa investointeja. Nuorilla 15–19-vuotiailla vastaajilla näytti olevan suurin usko tuleviin investointeihin, sillä vastausten keskiarvo oli 2,84. Kaikkein epäilevimmin investointeihin näyttivät tulosten mukaan suhtautuvan 40–49-vuotiaat vastaajat, sillä vastausten keskiarvo oli 3,03. Tämän ikäryhmän vastaukset olivat kuitenkin hyvin lähellä keskiarvolukua 3,0, eli tällöin myönteisesti ja kielteisesti suhtautuvien määrä on yhtä suuri. Ulkomaalaisten yritysten alueelle tuleviin investointeihin uskovat sekä 15–19-vuotiaat (vastausten keskiarvo 2,79) että 20–29-vuotiaat vastaajat (vastausten keskiarvo 2,88), kun taas vanhemmat sukupolvet suhtautuvat epäilevämmiin ulkomaalaisiin investointeihin, ja vanhempien sukupolvien vastausten keskiarvo oli selvästi yli 3,00 (taulukko 19). Sama testi tehtiin myös Nelidovon asukkaille, mutta erotuksena Kirovskin ja Apatiitin kyselylomakkeeseen, siinä kysyttiin metsäsektorin merkitystä (taulukko 20).

Nelidovossa yleinen käsitys näyttäisi olevan se, että metsäteollisuuden merkitys kaupungin taloudelle tulee vähenemään. Metsäteollisuuden merkitys ei ole niin suuri Nelidovossa kuin kaivossektorin merkitys Kirovskissa ja Apatiitissa, sillä alueella toimii myös useita muiden alojen yrityksiä. Kirovskissa ja Apatiitissa kaivossektorin merkitys on selvästi näkyvämpää. Metsäsektorin vähenemiseen eniten uskovat 15–19-vuotiaat vastaajat (vastausten keskiarvo 2,29), kun taas 20–29-vuotiaat ja 30–39-vuotiaat eivät usko samoissa määrin metsäsektorin merkityksen vähenemiseen. Vastaukset kuitenkin vaihtelivat ikäluokissa paljon, esimerkiksi keskihajonta sai ikäluokassa 40–49-vuotiaat arvon 1,235 (Taulukko 20).

Nelidovossa 30–39-vuotiaat vastaajat uskovat vähiten, että alueelle tullaan tekemään investointeja (vastausten keskiarvo 3,37). Ulkomaisiin investointeihin uskotaan selvästi Kirovskia ja Apatiittia vähemmän. Nelidovossa ulkomaalaisiin investointeihin vastaajista uskoi 23,4 %, kun taas Kirovskissa ja Apatiitissa 26,3 %. Molemmilla tapaustutkimusalueilla suuri joukko vastaajista ei ottanut kantaa kysymykseen. Tulokset osoittavat, että Nelidovossa alueen kehittymiseen ei tunnuta uskovan, kun taas Kirovskissa ja Apatiitissa alueen suuriin luonnonvaroihin perustuen tulevaisuuteen suhtaudutaan myönteisemmin.

Taulukko 20: Kyselytutkimukseen vastanneiden eri ikäluokkien käsityksiä metsäsektoriin ja investointeihin liittyvistä väittämistä Nelidovossa (keskiarvo ja keskihajonta (s))

Ikä	samaa mieltä ¹	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä (100 %)	Keskiarvo (Mean) ²	s
1. Metsäsektorin merkitys kaupungin taloudelle vähenee (n=436)						
15-19	86 (38,7 %)	67 (30,2 %)	69 (31,1 %)	222	2,29	1,050
20-29	7 (25,9 %)	9 (33,4 %)	11 (40,7 %)	27	3,19	1,234
30-39	18 (28,2 %)	23 (35,9 %)	23 (35,9 %)	64	3,11	0,734
40-49	39 (40,7 %)	27 (28,1 %)	30 (31,2 %)	96	2,83	1,235
50-59	11 (45,8 %)	8 (33,3 %)	5 (20,9 %)	24	2,79	1,042
60 - Yli	1 (33,3 %)	2 (66,7 %)	-	3	2,67	0,333
Yhteensä	162 (37,2 %)	136 (31,2 %)	138 (31,7 %)	436	2,94	1,052
2. Nelidovo saa tulevaisuudessa suuria investointeja (n=435)						
15-19	67 (30,1 %)	106 (47,5 %)	50 (22,4 %)	223	2,92	0,737
20-29	10 (37,1 %)	9 (33,3 %)	8 (29,6 %)	27	2,85	0,900
30-39	9 (14,6 %)	26 (41,9 %)	27 (43,5 %)	62	3,37	0,795
40-49	20 (20,6 %)	45 (46,4 %)	32 (33 %)	97	3,16	1,014
50-59	6 (26,1 %)	11 (47,8 %)	6 (26,1 %)	23	2,96	0,680
60 - Yli	1 (33,3 %)	1 (33,3 %)	1 (33,3 %)	3	2,67	2,333
Yhteensä	113 (26 %)	198 (45,5 %)	124 (28,5 %)	435	3,04	0,842
3. Viiden seuraavan vuoden kuluessa ulkomaalaiset yritykset tekevät alueelle investointeja (n=436)						
15-19	52 (23,4 %)	102 (45,7 %)	69 (30,9 %)	223	3,08	0,945
20-29	9 (33,3 %)	15 (55,6 %)	3 (11,1 %)	27	2,85	0,670
30-39	17 (27,0 %)	27 (42,8 %)	19 (30,2 %)	63	3,03	0,967
40-49	19 (19,6 %)	43 (44,3 %)	35 (36,1 %)	97	3,20	0,992
50-59	4 (16,6 %)	10 (41,7 %)	10 (41,7 %)	24	3,25	0,804
60 - Yli	2 (100 %)	-	-	2	2,67	2,333
Yhteensä	102 (23,4 %)	197 (45,2 %)	134 (31,4 %)	436	3,08	0,942

¹Taulukossa kysymyslomakkeen viisiportainen asteikko esitetty kolmiportaisena yhdistämällä täysin samaa mieltä (1) ja samaa mieltä (2) sekä eri mieltä (4) ja täysin eri mieltä (5) -sarakkeet toisiinsa tulkinnan helpottamiseksi.

²Keskiarvo 3,00 saadaan silloin, kun on yhtä paljon myönteisesti ja kielteisesti väittämään suhtautuneita.

Kruskalin-Wallis testillä³⁷ testattiin, onko ikäluokkien vastauksissa tilastollisesti merkittäviä eroja, vai voimmeko hylätä nollahypoteesin, joka oli, että ikäryhmien välillä ei ole tilastollista eroa (taulukko 21). Taulukossa on myös mukana Monte Carlo -simulaatio, joka tietokoneohjelmistolla jakaumat laskettuaan, arpoo lukuja satunnaisessa järjestyksessä kyseiseen taulukkoon 10 000 kertaa ja sitten laskee tämän perusteella taulukon todennäköisyydet ja todennäköisyyksien luottamusvälit.

³⁷ Myös tässä testissä riskitasona käytettiin 0,05 (5 %) tasoa, joka on ihmistieteissä usein käytetty taso, ja jonka perusteella nollahypoteesi voidaan hylätä (Metsämuuronen 2005: 335).

Taulukko 21: Ikäluokkien (15–19, 20–29, 30–39, 40–49, 50–59, yli 60-vuotiaat) tilastolliset erot Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksessa esitetyissä väittämissä Kruskal-Wallis testin perusteella

Kruskal Wallisin testi/ryhmittely ikäluokan perusteella	Chi-Square	df	Asymp. Sig.	Monte Carlo Sig.		
				Sig.	99 % Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1. Vuoriteollisuuden merkitys kaupungin taloudelle vähenee	2,649	5	,754	,762 ^a	,751	,773
2. Kirovsk/Apatiitti saa tulevaisuudessa suuria investointeja	9,815	5	,081	,082 ^a	,074	,089
3. Viiden seuraavan vuoden kuluessa ulkomaalaiset yritykset tekevät alueelle investointeja	25,944	5	,000	,000 ^a	,000	,000
a. Based on 10000 sampled tables with starting seed 92208573.						

Testin tulosten perusteella (taulukko 21) voimme todeta, että esitettäessä väittämä, että Kirovsk/Apatiitti saisi tulevaisuudessa suuria investointeja, $X^2=9,815$. Vapausasteilla $df=k-1=5$ testisuureen merkitsevyys on $p=0,081$. Tämä tarkoittaa sitä, että voimme hyväksyä nollahypoteesin ja todeta, että ryhmien välillä ei ole tilastollisesti merkittävää eroa. Väittämän: Viiden seuraavan vuoden kuluessa ulkomaalaiset yritykset tekevät alueelle investointeja osalta, $X^2=25,944$, vapausasteilla $df=k-1=5$, testisuureen merkitsevyys on $p\leq 0,001$ (Herva *et al.* 1981), mikä tarkoittaa, että voimme hylätä nollahypoteesin, sillä testin tuloksen mukaan ryhmien välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä ero mielipiteissä. Seuraavassa testattu väittämä Vuoriteollisuuden merkitys kaupungille vähenee, sai arvon $X^2=2,649$, ja vapausasteilla $df=k-1=5$ testisuureen merkitys oli $p=0,754$, mikä myös tarkoittaa, että nollahypoteesia ei hylätä. Testin perusteella voidaan sanoa, että vastaajien iällä ei ole suurta merkitystä vastauksiin väitteissä 1 ja 3, mutta ulkomaisten investointien tulon alueelle uskovat varsinkin nuoremmat sukupolvet. Tulosten mukaan Monte Carlo -simulaatiokaan ei muuttanut oleellisesti saatuja tuloksia. Nuorten käsitykset heijastavat myös heidän toiveitaan tulevaisuudesta.

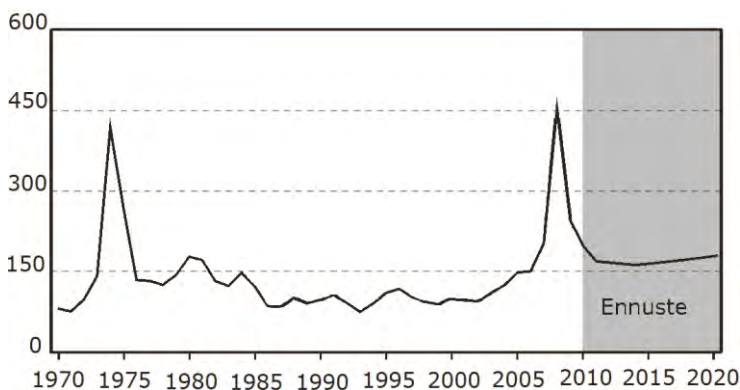
Samoin keinoin testattiin myös Nelidovon vastauksia Kruskalin-Wallis testillä. Erona Kirovskin ja Apatiitin kysymyksiin oli se, että nyt kolmannessa väitteessä kysyttiin metsäsektorin kehitystä (taulukko 22). Testin perusteella (taulukko 22) Nelidovon osalta voidaan todeta, että esitettäessä väittämä Nelidovo saa tulevaisuudessa suuria investointeja, $X^2=15,114$. Vapausasteilla $df=k-1=5$ testisuureen merkitsevyys on $p=0,01$. Tulos osoittaa, että ikäryhmien välillä on ero, eli voimme hylätä nollahypoteesin yhden prosentin riskillä tehdä virheellinen johtopäätös. Seuraavan väittämän Viiden seuraavan vuoden kuluessa ulkomaalaiset yritykset tekevät alueelle investointeja osalta, $X^2=10,127$, vapausasteilla $df=k-1=5$, testisuureen merkitsevyys oli $p=0,072$, mikä tarkoittaa, että ikäryhmien välillä ei ole selvää eroa, eli nollahypoteesi jää voimaan. Viimeinen testattu väittämä Metsäsektorin merkitys kaupungin taloudelle vähenee, sai arvon $X^2=12,615$, vapausasteilla $df=k-1=5$, ja testisuureen merkitys oli

$p=0,027$. Tämän nollahypoteesin voimme hylätä, eli eri ikäryhmien välillä on tilastollisesti merkitsevä ero. Tulosten mukaan Monte Carlo -simulaatiokaan ei muuttanut Nelidovon osalta oleellisesti saatuja tuloksia (Herva *et al.* 1981: 3; Heikkilä 1998: 233; Metsämuuronen 2001: 57; Rautio 2003: 112; Metsämuuronen 2004: 196).

Taulukko 22: Ikäluokkien (15–19, 20–29, 30–39, 40–49, 50–59, yli 60-vuotiaat) tilastolliset erot Nelidovossa kyselytutkimuksessa esitetyissä väittämissä Kruskal-Wallis testin perusteella

Kruskal Wallisin testi/ryhmittely ikäluokan perusteella	Chi-Square	df	Asymp. Sig.	Monte Carlo Sig.		
				Sig.	99 % Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1. Metsäsektorin osuus kaupungin taloudessa vähenee	12,615	5	,027	,023 ^a	,019	,026
2. Nelidovon alue saa tulevaisuudessa suuria investointeja	15,114	5	,010	,008 ^a	,006	,010
3. Viiden seuraavan vuoden kuluessa ulkomaalaiset yritykset tekevät investointeja	10,127	5	,072	,064 ^a	,058	,071
a. Based on 10000 sampled tables with starting seed 1314643744.						

Kyselytutkimuksen vastaukset ovat sikäli mielenkiintoisia, että kuten aikaisemmin kävi jo ilmi, Rautajoen (2007) mukaan esimerkiksi Apatiitti-yhtymä on suunnitellut rakentavansa alueelle uuden rikastamolaitoksen. Kyselytutkimuksen vastauksista heijastuu kuitenkin pieni epävarmuus tulevaisuudesta, vaikka odotukset ovatkin olennaisesti paremmat kuin Nelidovossa, missä epäuskoa on erityisesti siitä, mitä konkreettisesti voisi tulla tapahtumaan. Kyselytutkimuksen toteuttamisvaiheessa lannoitteiden maailmanmarkkinahinnat ja kysyntä kasvoivat ja on hyvin mahdollista, että Apatiitti-yritys ryhtyy rakentamaan alueelle uutta rikastamo (kuvio 21).

Kuvio 21: Lannoitteiden hintakehitysindexi (US\$, 2000=100) vuosina 1970–2020 (Lähde: World Bank 2010)

Hintakehitys (kuvio 21) tukee hyvin Apatiitti-yhtiön suunnitelmia uuden rikastamon kannattavuudesta. Tosin vuosina 2009–2010 hinnat laskivat voimakkaasti, mutta kyseessä lienee väliaikainen talouslamaan liittyvä vaihtelu, sillä Maailmanpankin (kuvio 21) arvioiden mukaan hinnan nousukehitys jatkuu jälleen vuoden 2010 jälkeen (World Bank 2010: 9). Apatiitti-yhtymä on myös ilmoittanut jatkavansa investointiohjelmiaan huolimatta tämänhetkisestä laskusuhdanteesta (TV-21 2009). Laskusuhdanteet usein jarruttavat investointeja, ja tänä aikana muuttamisen määrä yleensä vähenee, vaikka muuttohalukkuus olisikin korkeampaa (Kaskinoro 2009: 29). Tosin Zernovin (2006: 25) mukaan, vaikka Venäjällä yleensä muuttojen määrä laskukausina vähenee, tämä ei koske Venäjän pohjoisosia. Venäjän pohjoisosissa poismuutto lisääntyy laskukausina. Joka tapauksessa samanlainen positiivinen vaikutus muuttoliikkeeseen, kuin uuden rikastamon rakentamisella Apatiittiin, on uusien kaivoshankkeiden toteutuminen Federova- ja Pana-tuntureille, jolloin kaivosten työntekijät todennäköisesti asuisivat läheisissä Kirovskin ja Apatiitin kaupungeissa. Näiden esiintymien luo on suunniteltu rakennettavan vielä rautatie, mikä helpottaisi paljon työmatkaliikennettä.

6 Venäjän muuttoliikkeeseen vaikuttavat yleiset prosessit

Venäjällä tapahtuvat yhteiskunnallisen tason prosessit ja niiden suhteet muuttoliikkeisiin ovat olennainen osa multikausaalista muuttoliikemallia. Muuttoliikettä voidaan pitää yhteiskunnallisen kehityksen ja taloudellisen kasvun kannalta välttämättömänä ja tarpeellisena ilmiönä, koska muuttoliike tasoittaa eri osajärjestelmien epätasapainoa (Wilson 1970). Kehitystasoltaan ja historiallisilta ominaispiirteiltään erilaisissa yhdyskunnissa voidaan erottaa luonteeltaan hyvinkin erilaisia muuttoliikkeen muotoja, ja nämä yhdyskunnat ovat osa laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Tällöin onkin olennaista selvittää väestön elinoloihin ja mahdollisuuksiin vaikuttavia tekijöitä koko yhteiskunnan tasolla. Tässä kappaleessa tarkastellaan Neuvostoliiton ja Venäjän yleistä yhdyskuntien ja aluetalouksien rakennemuutosta. Teoreettiseen jäsenyykseen perustuen (katso tutkimuskehikko, kuvio 10) nousee jaksossa esille ajallinen, sosiaalinen, poliittinen, maantieteellinen, demografinen ja taloudellinen konteksti. Rakennemuutokseen liittyy voimakkaasti Venäjän talouden muutos Neuvostoliiton keskusjohtoisestä suunnitelmataloudesta Venäjän mallin mukaiseen valtion ohjaamaan markkinatalouteen (*state-run market economy*) sekä alueelliset muutokset.

Ziminin (2004: 4–5) mukaan aluetasolla rakennemuutoksiin ovat vaikuttaneet alueen kulttuuritausta sekä sosiaalinen tausta, inhimillinen pääoma, maantieteelliset olosuhteet, alueen sijainti kansallisessa alueellisessa hierarkiassa suhteessa Moskovaan, alueen taloudellinen perintö Neuvostoliiton ja Neuvostoliittoa edeltävältä ajalta ja lopuksi globalisaation sekä ulkomaalaisten vaikutus alueella. Piipponen (2007: 89) on todennut vielä, että sosioekonomisten ja institutionaalisten haasteiden esiintyminen alue- ja yhdyskuntarakenteissa vaihtelee paikallisesti. Vaikka on vaikeaa määrittellä, mitkä näistä tekijöistä ovat määrääviä kullakin alueella, ne kaikki kuitenkin vaikuttavat Ziminin mukaan tavalla tai toisella alueen kehittymiseen ja ovat samalla muuttoliikkeisiin vaikuttavia determinantteja. Venäjän pohjoisosien muutosprosessit voidaan ymmärtää osana Venäjän talouden ja yhteiskunnan kokonaisuutosta (Pchelintsev 1993; Heleniak 1999b; Simagin 2007). Piipponen (2007: 25) nimittää Neuvostoliiton jälkeistä aikakautta jälkisosialistiseksi murrokseksi.

6.1 HISTORIALLISET PROSESSIT

Vaikka muuttoliikkeiden historialliset juuret voidaan ulottaa jo Venäjän imperiumin aikaan, tämän tutkimuksen kannalta kaukaisen historian tarkastelu ei tuo enää

juurikaan uutta informaatiota tai paranna tulkintaa. Muuttoliikkeitä on kuitenkin historian valossa jaoteltu monin eri tavoin riippuen siitä, mitä tekijöitä painotetaan. Karkeasti ilmiöt voidaan jakaa kahteen ajanjaksoon; Neuvostoliiton aikaan (aika ennen vuotta 1991) ja Venäjän aikaan (Zaynonchkovskaya 1999a; 2000a; Kuznetsova & Ljubovnyi 2004).

Zaynonchkovskayan (1999a; 2000a) mukaan Neuvostoliiton aikana oli käynnissä monenlaisia muuttoliikeprosesseja; vapaaehtoisia ja pakkoluonteisia, ja joissakin tapauksissa myös pakkosiirtolaisuutta. Ennen vuotta 1991 muuttoliikkeet suuntautuivat aktiivisesti kohti pohjoisen, koillisen ja idän harvemmin asuttuja alueita. Vain osa tästä tapahtui näillä alueilla maksettujen palkanlisien takia, sillä hyvin monet muuttivat yksinkertaisesti vain työn perässä. Kuznetsovan ja Ljubovnyin (2004) mukaan kuitenkin monien Neuvostojen ihmisten ajatuksena muuttamisesta oli, että he siirtyvät joksikin aikaa korkeammin palkatuille alueille rahan ansaitsemista varten, minkä jälkeen he palasivat takaisin alkuperäiselle kotiseudulle. Monelle tämä uusi asuinpaikka tosiasiallisesti jäi kuitenkin pysyväksi asuinpaikaksi. Lisäksi osa niistä muuttaneista, jotka palasivat takaisin kotiseudulle, muuttivat kuitenkin uudelleen takaisin pohjoisille alueille. Muuttoliike näille pohjoisille ja kaukana oleville alueille oli muutenkin jatkuvaa Neuvostoliiton aikana. Hyvin tyypillistä oli myös se, että muuttoliikkeet olivat muodoltaan heilurinomaista tai nk. Yo-Yo³⁸-muuttoliikettä. Yllä mainitut ilmiöt selittävät osin sitä, että monilla syrjäseutujen ja pohjoisen asukkailla on olemassa tänäkin päivänä toinenkin asunto, joka sijaitsee entisellä kotiseudulla. Sitä käytetään joko loma-asuntona tai jossakin tapauksessa se on vuokrattu lisätulojen hankkimiseksi.

Vuosina 1930–1970 väestönkasvu oli voimakasta alueilla, joiden mineraalivaroja hyödynnettiin ja joille syntyi kaivannaisteollisuutta. Vuoden 1970 jälkeen väestönkasvu on ollut voimakasta ennen kaikkea öljy- ja kaasualueilla. Esimerkiksi Jamalin nenetsien autonomisessa piirikunnassa ja Hantien ja mansin autonomisessa piirikunnassa palkkataso on ollut aina korkea, eikä väestön kasvu ole johtunut pelkästään pohjoisen palkanlisistä, vaan kaasu- ja öljysektorin muita korkeammista palkoista (Heleniak 2008a). Simagin (2007: 105) mukaan merkittävää on ollut myös väestön siirtyminen Neuvostoliiton Aasian puoleisiin osiin. Taulukko 23 kuvaa väestömäärän jakoa alueella, mikä vastaa Neuvostoliiton Euroopan puoleisia ja Aasian puoleisia osia.

---

³⁸ Yo-Yo-muuttoliike tarkoittaa ilmiötä, jossa muutto tapahtuu kahden eri paikkakunnan välillä, niin, että varsinaista asuinpaikkaa on vaikea määritellä (Zaynonchkovskaya *et al.* 2007).

Taulukko 23: Väestön jakautuminen Neuvostoliiton euroopan- ja aasianpuoleisiin osiin vuosina 1987–2002 (%)

Vuosi	Euroopanpuoleiset osat (%)	Aasianpuoleiset osat (%)	Yhteensä (%)
1897	94	6	100
1926	86	14	100
1959	80	20	100
1989	78	22	100
2002	79	21	100

(Lähde: Simagin 2007)

Kumo (2003) on käsitellyt ja luokitellut muuttoliikkeitä Neuvostoliitossa historiallisesta, poliittisesta ja taloudellisesta näkökulmasta tilastollisen tarkastelujen lisäksi. Hänen mukaansa Neuvostoliiton ajanjakso voidaan jakaa poliittisesta näkökulmasta ensinnäkin vuodesta 1917 vuoteen 1965. Tätä ajanjaksoa Kumo kutsuu J. Stalinin ja N. Hruštšovin hallintokaudeksi, jolle oli tyypillistä paitsi Syrjä-Venäjän asuttaminen ja uusien luonnonvarojen käyttöönotto talouden kehittämisen tukena, myös pakko- luonteinen muuttoliike. Hyvin kuvaavaa on se, että lähes kaikki luonnonvara- riippuvaiset Murmanskin alueen kaupungit Kantalahtea lukuun ottamatta ovat syntyneet vuoden 1917 jälkeen.

Toinen Neuvostoliiton ajanjakso oli vuosina 1965–1975, jolloin poliittinen kiinnostus kehittää pohjoisia alueita selvästi heikentyi. Neuvostoliiton johtajana oli L. Brežnev vuodesta 1964 vielä vuoteen 1982 asti, joskin hänen otteensa hallinnosta heikentyi viimeisten elinvuosien aikana. Brežnevin jälkeen vuoteen 1986 saakka Neuvostoliiton johtajana oli J. Antropov ja sen jälkeen K. Tšernenko.

Kolmas Kumon (2003) mainitsema Neuvostoliiton ajanjakso oli vuosina 1976–1986, jolloin heikentynyt talouskasvu ja alentunut tuotanto synnyttivät erilaisia alue- poliittisiä ohjelmia. Ohjelmat eivät pystyneet kuitenkaan muuttamaan tilannetta ja alueellista eriarvoisuutta. Näinä vuosina maailmalla tapahtui erityisen voimakas informaatioteknologian kehittyminen, jonka avulla venäläiset saivat paremmin tietoa muualla maailmassa tapahtuvasta poliittisesta ja taloudellisesta kehityksestä. Toisaalta Neuvostoliiton hallinnon ja johtajien heikentyneen otteen ja uudistushaluttomuuden takia syntyi pohja Neuvostoliiton hajoamiselle. Tätä täydensi vielä väestön lisääntynyt tietoisuus elämisen malleista ja vaihtoehdoista markkinatalousolosuhteissa. Vuoden 1986 jälkeen alkoi M. Gorbatsovin hallintokausi Neuvostoliiton johdossa sen hajoamiseen saakka 1991.

Kumon (2003: 53; ks. myös Gatrell 2005; Poljan 2005) mukaan tässä väljässä historiallis-poliittisessä viitekehyksessä voidaan erotella erikseen vielä joitakin historiallisia ja poliittisiä muutoksia sekä Venäjällä (liite 4) että maailmalla. Niitä olivat vuoden 1917 Venäjän vallankumous (Lokakuun vallankumous), joka synnytti Neuvostoliiton, Ensimmäinen maailmansota (1914–1918), sisällissota (1918–1920) sekä palautumisen ja Neuvostoliiton valtiollisen muotoutumisen kausi vuoteen 1928 saakka. Seuraava merkittävä historiallinen ajanjakso oli Toinen maailmansota vuosina

1939–1945, jolloin monet kylät ja kaupungit sekä teollisuuslaitokset tuhottiin ja yli 10 miljoonaa ihmistä joutui vaihtamaan asuinpaikkaansa. Sodassa kuoli noin 23 miljoonaa Neuvostoliitossa asunutta ihmistä. Tämän jälkeen alkoi jälleenrakentamisen kausi, jolloin tuhotut asutuskeskittymät ja tehtaat rakennettiin uudelleen. Näin tapahtui myös Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa (liite 4). Vuodesta 1958 alkoi sotien jälkeinen vakauden kausi.

Neuvostoliiton muuttoliiketendenssit liittyivät suunnitelmatalouden viisivuotis-suunnitelmakausiin, joilla pyrittiin ohjaamaan valtion kehitystä. Vuosien 1928–1933 aikana syntyivät ensimmäiset yhden teollisuuslaitoksen kaupungit. Tällaisia kaupunkeja olivat esimerkiksi Norilsk (Norilskin kaivos- ja metallurgiakombinaatti, nykyisin Norilsk Nickel) ja Kirovsk (Kuolan teollisuuskombinaatti). Murmanskin kaupunki taas on tyypillinen esimerkki sataman ympärille syntyneestä toiminnallisesti monipuolisesta kaupungista, jossa sataman rakentaminen innovoi monenlaisen teollisuuden kehittymisen (Luzin *et al.* 1994; Heleniak 1999b; Heleniak 2004; Kumo 2003; 2006). Suunnitelmatalouden seurauksena syntyi myös merkittävää pohjoisten alueiden politiikkaa ja aluepolitiikkaan sekä aluesuunnitteluun liittyvä käsite *pohjoinen Venäjä sekä niihin verrattavat alueet*³⁹ (karttaliite 4).

Ihmisten elinmahdollisuuksien parantamiseen tarkoitettujen pohjoisten alueiden ja syrjäseutujen palkanlisät (*severnaiia nadbavka, poliarnaiia nadbavka*) otettiin käyttöön vuosina 1932–1933, jotta alueille saataisiin enemmän ammattitaitoista työvoimaa. Palkanlisillä haluttiin korvata korkeampia elinkustannuksia, ja niiden suuruus määriteltiin erilaisten kerrointen avulla. Valtiolla oli selvästi erityinen taloudellinen ja poliittinen mielenkiinto kontrolloida työvoimaa ja näitä alueita. Tähän politiikkaan on kuulunut myös 1930-luvulta lähtien muuttovirtojen rajoittaminen Moskovaan ja Leningradiin. Vähitellen rajoitukset levisivät lähes 200 suurimpaan kaupunkiin, joiden väkiluku oli yli 100 000 asukasta. Passi- ja asumislupajärjestelmät otettiin käyttöön vuonna 1932. Ihmisillä oli kuitenkin myös omia intressejä ratkaista elämäntilanteiden ongelmat ja muuttoliikkeitä syntyi myös ilman, että ne kuuluivat osaksi valtion suunnittelu- ja pakkosiirtojärjestelmiä.

Venäjän pohjoisalueiden ja erityisesti Siperian suunnattomien alueitten hyödyntäminen ja käyttöönotto tapahtui lisäksi myös rangaistus- ja siirtotyöleirien (Gulag-leirien) avulla (Kumo 2003; Hill & Caddy 2003; Zernov 2006). Rangaistus- ja siirtotyöleirien merkitys oli suuri rakennettaessa liikenneverkostoa sekä myös monia tehtaita, joiden ympärille syntyi kaupunkeja ja taajamia. Vuoden 1924 jälkeen arvioiden mukaan yli 7 miljoonaa ihmistä lähetettiin näille leireille. Poljan (2005b: 617–

---

³⁹ Määritelmä pohjoinen Venäjä ja Etäinen Pohjoinen sekä olosuhteiltaan vastaavat alueet (*Krainii Sever i mestnosti priravnenmyi kraionam Krainego Severa/The Russian North or Far North and regions equivalent to the Far North*) tarkoittaa tässä tutkimuksessa Venäjän hallituksen ja lakien määrittelemää aluetta. Alue koostuu 27:stä Venäjän federation subjektista, joista 16 kuului käsitteen alueisiin kokonaan (Karjala, Murmansk, Arkangel, Nenetsia, Komi, Jamalin Nenetsia, Hanti-Mansia, Taimyr, Evenkia, Saha, Magadan, Tšukotka, Korjakia, Kamtšatka, Sahalin ja Tuva) ja 11 osittain (Altai, Burjatia, Krasnojarsk, Mari, Habarovsk, Amur, Irkutsk, Tomsk, Tyumen, Tshita ja Permin Komi) (Council 2006).

619) on tutkinut ulkomaalaisten pidättämisiä ja lähettämisiä gulag-leireille. Hänen mukaansa ulkomaalaisten lähettäminen leireille tapahtui paljolti Neuvostoliiton valtion turvallisuuden nimissä. Arvioiden mukaan ulkomaalaisia oli leireillä jopa 1,5 miljoonaa. Murmanskin alueella oli kaikkiaan 27 gulag-leiriä, joista 6 Kirovskin ja Apatiitin alueilla (Matveev 2002: 37; Zernov 2006: 24–25). Jotkut näistä leireistä olivat suoraan rakentamassa Apatiitin kombinaattia, jotkut taas rakensivat luonnonvarojen hyödyntämistä varten alueen rautatie- ja maantieverkostoa. Pilkingtonin (1998: 15–16) ja Heleniakin (1999a: 155; 1999b: 18) mukaan Neuvostoliiton johtajan Stalinin kuoleman (vuonna 1953) jälkeen gulag-järjestelmä vähitellen loppui (virallisesti järjestelmä lopetettiin vuonna 1955) ja muuntyyppisten muuttoliikkeiden vaikutus kasvoi.

Metalliteollisuuden rakentaminen Uralille ja Siperiaan 1940-luvun alkupuoliskolla oli voimakasta. Näinä vuosina lähes 25 miljoonaa ihmistä asutettiin uudelleen. Myös 1950- ja 1960-luvuilla viisivuotissuunnitelmakaudet priorisoivat edelleen voimakkaasti pohjoisten sekä niihin verrattavien alueiden hyödyntämistä ja luonnonvarojen käyttöönottoa. Vuosina 1950–1970 kehittyivät erityisesti Venäjän luoteiset alueet. Vuosina 1960–1980 uudistettiin monet suuret teollisuuskompleksit (Tatarinov 1989; Moiseenko 1982; Aleshkovskii 2007: 135). Näinä vuosikymmeninä syntyi monia taloudelliselta rakenteeltaan yksipuolisia yhdyskuntia, joiden tuotanto perustui jalostusteollisuuteen ja luonnonvarojen hyödyntämiseen. Samanlainen kehityskaari on myös tämän tutkimuksen tapaustutkimusalueilla Kirovskilla ja Apatiitilla. Näin tapahtui kuitenkin myös Nelidovossa, jonne rakennettiin ensimmäiset hiilikaivokset (liite 4). Tämä synnytti jatkuvan muuttoliikkeen näille alueille, ja kysyntää oli erityisesti ammattitaitoisesta työvoimasta.

Valtiovalta käytti myös muuttoon liittyviä pakkoluonteisia järjestelmiä, kuten juuri valmistuneiden opiskelijoiden muuttovelvollisuutta (*raspredelenie*⁴⁰) ja rajoitettua asumisoikeutta (*propiska*⁴¹, *limitchik*⁴²). Toisaalta valtiovalta myös tuki elämistä hankalissa olosuhteissa maksamalla korkeampia palkkoja ja muita taloudellisia etuja. Aleshkovskin (2007: 137–138; ks. myös Hill & Gaddy 2003: 81–87) sekä Korelin ja Korelin (1999: 8) mukaan Neuvostoliiton asuttamispolitiikassa keskeisiä ilmiöitä olivat myös työvoimatoimistojen syntyminen sekä työsopimuskäytänteet, perheiden muuttoliike maaseudulla, puolueen jäsenten ja komsomolilaisten muuttovelvollisuus (usein määräaikainen) ja yritysten työsopimusoikeus alueelle muuttaneiden kanssa (kun kyseessä järjestetty muutto). Kumo (2003) on todennut, että korkeat palkat eivät

---

⁴⁰ *Raspredelenie* tarkoitti sitä, että yliopistoista valmistuneet katsottiin olevan velvollisia maksamaan osan opiskelukustannuksistaan tekemällä töitä kolmen vuoden ajan syrjäseudulla valmistumisensa jälkeen (White 2007: 895).

⁴¹ *Propiska* tarkoittaa Neuvostoliiton aikaista asumislupaa. Järjestelmä lopetettiin vuonna 1990, mutta nykyistä rekisteröimisjärjestelmää voidaan pitää vanhan järjestelmän uudempänä muotona (Iudina 2007: 231).

⁴² *Limitchik* viittaa henkilöihin, joiden asumisaikaa suurissa kaupungeissa rajoitettiin koskemaan vain määräaikaista työntekoa (Lonkila & Salmi 2005: 686–687).

poistaneet pohjoisen ja syrjäseutujen puutteellista infrastruktuuria ja tuotantolaitosten ohjailmia rajoitettuja elämisen mahdollisuuksia. Nämä keinot ja järjestelmät käsitettiin käytännössä relevanteiksi poliittisista syistä, eikä päätöksiä tehty pelkästään taloudellisista syistä. Monet näistä pysyvän asutuksen alueista eivät olisi olleet mahdollisia vapaassa markkinataloudessa. Hill ja Gaddy (2003: 2–3) ovat todenneet Neuvostoliiton tulleen näinä vuosina taloudellisesti ”kylmemmäksi”, kun tarkastellaan alueiden lämpötiloja suhteutettuna alueiden väestömääriin. Yhä useampi henkilö sai toimeentulonsa ilmastollisesti kylmemmiltä alueilta.

Pohjoisen muuton ohella 1960-luvun puolivälissä osa väestövirroista suuntautui Keski-Aasian tasavaltoihin sekä Siperian ja Kaukoidän alueille, joihin tehtiin valtiovallan toimesta investointeja (Iudina 2007: 71–73). Lisäksi 1970-luvulla Siperiasta ja Kaukoidästä alkoi vähitellen muuttoliike Venäjän muihin osiin, vaikka edelleenkin alueet olivat tulomuuttoalueita. Samaan aikaan Neuvostoliitosta muutti myös ulkomaille paljon ihmisiä. Useissa tasavalloissa, joissa oli paljon slaavilaista väestöä, väestömäärä väheni. Toinen ilmiö, joka vaikutti samaan aikaan muuttovirtojen kehitykseen, oli valtion aloittamat investoinnit Baltian maihin, Venäjän Euroopan puoleisiin osiin sekä Ukrainaan (Simagin 2007: 85–86). Kumon (2003: 72) mukaan tämä osoittaa, että Neuvostoliiton talouspolitiikassa tapahtui 1970-luvun puoleessa välissä selviä muutoksia, ja huomiota kiinnitettiin nyt myös kehittyneimmille alueille. Ymmärrettiin, että investointien merkitys taloudellisen tuloksen kannalta ei syrjäseuduille ollut niin suuri. Investoinnit lisäsivät Baltian maissa selvästi muuttovirtoja alueelle. Kumon (2003: 45) mukaan jotakin merkitystä valtion harjoittamalla aluepolitiikalla Neuvostoliiton loppuaikoina kuitenkin oli, sillä vielä 1980-luvulla oli talousongelmista huolimatta nähtävissä tulomuuttoa Siperiaan ja Kaukoitään, vaikka samalla poismuutto sieltä kasvoi. Taustalla tässä voi olla Ravensteinin (1885) jo aikoinaan esittämä vastavirtailmiö. Joillekin ihmisille Siperia oli kiinnostava muuton kohde ja tarjosi tulonhankintamahdollisuuksia, kun taas alueella asuvat olivat kiinnostuneita alueista, joilla elämisen mahdollisuudet olivat suuremmat ja ilmasto suotuisampi.

6.2 NEUVOSTOLIITON JÄLKEINEN RAKENNUMUUTOS

Neuvostoliiton hajoaminen käynnisti rakennemuutosten sarjan, jota on kutsuttu sosiaaliseksi ja taloudelliseksi siirtymäkaudeksi ja talousuudistusten kaudeksi (Gang & Stuart 2004). Piipponen (2007: 89) puhuu asetelmista, joissa yritystoiminnat ja tuotannolliset järjestelyt uudelleenorganisoidut yhdyskuntien erilaisten kehityskulkujen kautta. Taloudellisten ja yhteiskunnallisten muutosten lisäksi monet poliittiset, hallinnolliset ja lainsäädännölliset muuttamisen esteet purkautuivat (Gerber 2005). Zaynonchkovskayan (1999a; 2000a; 2000c), Kuznetsovan ja Ljubovnyin (2004) sekä Simagin (2007) mukaan muuttoliikkeiden kannalta merkittävä ajanjakso alkoi heti Neuvostoliiton hajoamisen myötä vuonna 1991. Venäjän ensimmäiseksi presidentiksi valittu Boris Jeltsin ryhtyi purkamaan Neuvostoliiton aikaista voimakasta keskus-

johtoista hallintotapaa. Treivish (2009: 234) puhuu ajanjaksosta Kondratievin aaltojen (pitkien taloussyklien) välivaiheena, jolle tunnusomaista oli aluetalouksien voimakas korostaminen. Aluetalouksien näkökulmasta katsottuna alueelliset kehityserot kuitenkin syventyivät (Korel & Korel 1999). Esimerkiksi Myrdalin (1989) mukaan kaikki kehittyneet toiminnot keskittyvät harvemmille alueille, ja alueiden väliset erot kasvavat silloin, kun markkinavoimat säätelevät kehitystä. Venäjällä tämä näkyi niin, että pohjoisilla alueilla oli voimakas laskusuhdanne 1990-luvulla, kun taas Keski-Venäjälle ja Uralin alueille kehittyi uutta kehittyvää korkean teknologian teollisuutta. Lisäksi Länsi- ja Itä-Siperia alkoivat kehittyä luonnonvarojensa ansiosta.

Muuttoliikkeiden osalta ajanjakso oli voimakkaan suunnanmuutoksen kausi ja monet muuttoprosessit tapahtuivat ilman minkäänlaista valtiiovallan kontrollia kohti kehittyviä alueita ja Keski-Venäjää. Pohjoisten alueiden sekä syrjäseutujen poismuutto saavutti huippunsa vuosien 1991–1993 välisenä aikana (Kumo 2003; Heleniak 2008a). Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä syntyi myös useita uusia valtioita, joissa kansallisuudeltaan venäläiset olivat vähemmistönä. Tästä aiheutui paitsi venäläisen (slaavilaisen) väestön paluumuuttoa Venäjälle, myös muuttovirtoja Venäjältä Neuvostoliiton tilalle syntyneisiin uusiin tasavaltoihin (Zaynonchkovskaya 2007). Kun Venäjän presidentiksi valittiin vuonna 2000 V. Putin, tämä ryhtyi voimakkaasti tekemään valliinneessa sekasortoisessa tilanteessa uudistuksia, joiden tavoitteena oli tasa-arvoinen aluekehitys. Tätä auttoi noususuhdanne ja erityisesti öljynhinnan voimakas nousu. Putinin presidenttikaudella muuttoliike pohjoisilta alueilta kuitenkin jatkui, vaikkakin kääntyi selvästi laskuun (Rosstat 2008a). Talouskasvun myötä myös entisen Neuvostoliiton alueelta tulevien siirtotyöläisten määrä kasvoi. Siirtotyöläiset tekevät Venäjällä, kuten kaksien työmarkkinoiden teoriassa on todettu, raskaita ja hankalia rakennus- ja korjaustöitä, joissa palkka on huono ja joita paikallinen väestö ei halua tehdä. Kehitys noudatteli Pioren (1979) esittämää kaksien työmarkkinoiden teoriaa.

Kuznetsovan ja Ljubovnyin (2004) mukaan muutokset toivat mukanaan myös muuttovirtojen tilastointiin liittyvät ongelmat. Ensimmäinen hallinnollinen aluejako luotiin jo vuonna 1708, jolloin Pietari Suuri jakoi silloisen Venäjän kahdeksaan lääniin (Simagin 2007: 36–39). Nykyinen jako perustuu Venäjän perustuslakiin vuodelta 1993⁴³ ja sen myöhempään muutokseen. Neuvostoliiton jälkeen on tapahtunut useita hallinnollis-alueellisten rakenteiden muutoksia ja toisaalta alueiden statuksien muutoksia. Tosiasiassa monet tilastolliset väestömuutokset selittyvät näillä alueiden statuksien muutoksilla, esimerkiksi vuosien 1991 ja 2001 välillä 748 pienen tai keski-suuren taajaman väestömäärä väheni erilaisten tilastohallinnollisten muutosten seurauksena. Popovin (2005: 221) mukaan tätä ilmiötä on kutsuttu hallinnolliseksi ”maaseutumaisuudeksi” (*administratiivniia ruralizatsiia*) ja väestön muutosta mekaanisiksi väestönkasvuksi tai joissakin tapauksissa vähenemiseksi.

Erilaisten historiallis-taloudellisten ja poliittisten ilmiöiden ohella Venäjälle on tyypillistä kaupunkiväestön suuri määrä (taulukko 24). Kaupungit ovat joko Toisen

---

⁴³ Laki nähtävissä osoitteessa <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm> (Haku 10.11.2007).

maailmansodan jälkeen perustettuja nk. nuoria kaupunkeja tai sitten vanhoja kaupunkeja. Kaupungeista noin 400 on iältään alle 40 vuotta ja kaksi kolmesta on perustettu 1900-luvulla (Lappo 2005: 187–188). Vuonna 1897 kaupunkeja oli kaikkiaan 430, vuonna 1921 niitä oli 520 ja vuonna 2001 1097.

Taulukko 24: Kaupunkien määrän kasvu Venäjällä vuosina 1926–2001

Vuosi	Pienet kaupungit ¹	Keskisuuret kaupungit ²	Suuret kaupungit ³	Yhteensä
1926	461	37	22	520
1959	688	97	92	877
1989	706	163	165	1034
2001	755	175	163	1097

¹Väestömäärä 12 000–20 000

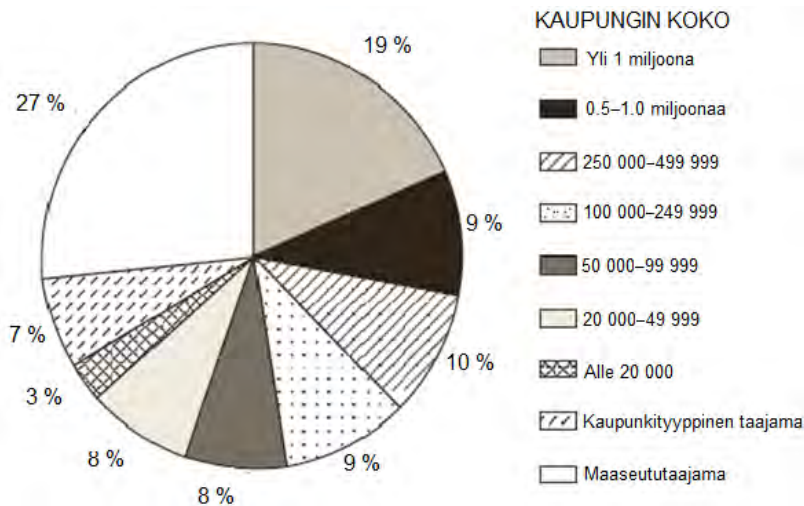
²Väestömäärä 20 000–100 000

³Väestömäärä yli 100 000

(Lähde: Lappo 2005: 189)

Kaupunkien ja kaupunkityyppisten taajamien määrän kasvu liittyy paitsi aikaisemmin mainittuun syrjäseutujen asuttamiseen, myös väestönkasvun myötä asutuksen statuksen muuttumiseen sekä väestön määrän kasvuun. Kaupunkityyppinen taajama käsitetään venäläisessä kirjallisuudessa laillisesti perustetuksi väkirikkaaksi alueeksi. Tällaisia ovat siis kaupunkikeskus, kaupunki tai muu kaupunkityyppinen asutus-taajama (kuten esimerkiksi teollisuustaajama) (Lappo 2005). Uusia kaupunkeja perustettiin vuosina 1989–2000 lähes 50. Erilaisten suljettujen ja salaisten kaupunkien tunnustaminen ja piirtäminen kartalle on myös lisännyt kaupunkien ja kaupunkityyppisten taajamien määrää. Esimerkiksi vuonna 1994 sai 19 suljetun kaupungin statuksen omaavaa yhdyskuntaa nimen ja samalla niiden olemassaolo tunnustettiin⁴⁴. Vuonna 2002 näitä suljettuja yhdyskuntia oli 70, joista virallisesti kaupunkistatuksen omaavia 46. Monet pienet kaupungit (23,6 % vuonna 2001) eivät kuitenkaan täytä kaupunkistatuksesta huolimatta Venäjän lainsäädännön mukaista väestömäärää (12 000 henkeä), ja osassa kaupungeista asuukin alle tämän väkimäärän, jopa alle 5 000 ihmistä. Nämä niin kutsutut kääpiökaupungit ovat kuitenkin tänään virallisesti kaupunkeja, joskin saattaa olla, että niiden statusta tullaan muuttamaan (Gang & Stuart 2004; Lappo 2005; Popov 2005). Seuraava kuvio (kuvio 22) kertoo erikokoisten kaupunkien suhteellisen määrän vuonna 2007.

⁴⁴ Suljettu kaupunki tarkoittaa, että ne ovat pääosin suoraan federaation budjetin alaisia kaupunkeja, joihin matkustaminen on säädöksillä rajoitettu (Vuorinen 2006)

Kuvio 22: Kaupunkien kokonaisväestömäärä (%) jaoteltuna niiden asukasmäärän perustella Venäjällä vuonna 2007 (Lähde: Rosstat 2008a)

Venäjällä siirryttiin muutamassa vuosikymmenessä (alkaen 1980-luvulta) maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta palveluyhteiskuntaan (Nefedova 2003). Väestön jakauma kaupunki- ja maaseutuväestöön on ollut lähes muuttumaton vuoden 1991 jälkeen, kaupunkimaisesti asuvan väestön määrä oli 73,6 % ja maaseutuväestön osuus 26,4 % vuonna 1991. Neuvostoliiton aikana maaseutuväestön osuus oli kuitenkin suurempi, sillä sen osuus oli 45,3 % ja kaupunkiväestön osuus oli 54,7 % vuonna 1960, ja vuonna 1979 suhde oli 37,9 % ja 62,1 %. Maaseudun ja kaupunkien välinen muuttoliike tarkoitti muuttamista maaseutualueilta pohjoisen uusiin teollisuuskaupunkeihin. Tämän taustalla on se, että pääosa maalaiskunnista ja maaseutualueista ei saanut osakseen teollisuusaallon työllistäviä vaikutuksia. Tämän vuosituhannen alussa lähes 37 % väestöstä (yli 50 miljoonaa ihmistä) asui alle 20 000 asukkaan taajamissa ja maaseudulla (kuvio 22).

Neuvostoliiton aikana alkaneen prosessin myötä autioitui paljon kyliä, kaupunkeja ja taajamia. Tällaisia paikkoja on vuoden 2002 väestölaskennan mukaan lähes 17 000 (NTV 2009). Asumattomien kaupunkien syntyminen on johtunut luonnonvarojen ehtymisestä, kaupunkien merkityksen muuttumisesta ja muuttoliikkeestä kohti Venäjän keskiosia. Maaseutukylien tyhjeneminen johtui taas paljolti maaseudulta kaupunkeihin suuntautuneesta muuttoliikkeestä sekä syntyvyyden vähenemisestä. Kaupungeissa muutokset liittyivät teollisuuden kehityskuluihin. Nämä kehityskulut vaihtelevat paljon, ja Piipponen (2007: 91) esimerkiksi kutsuu ilmiötä teollisuusvetoisuuden pirstoutumisen kehityskuluksi, joka joissakin tapauksissa aiheutti tuotannollisen yhdyskunnan hiipumisen ja kaupungin tyhjenemisen. Näitä asumattomia yhdyskuntia Heleniak (2008b: 9) on kutsunut *aavekaupunkeiksi*. Venäjällä

kaikkiaan 8 % kylistä, ja Venäjän pohjoisosissa 12,2 % kylistä, on asumattomia. Murmanskin ja Tšukotkan alueilla sekä Jamalin Nenetsiassa yksi viidestä kylästä on asumaton, ja Magadanin alueella 42 % kylistä on tyhjiä. Lisäksi Murmanskin alueella on kaikkiaan kymmenen asumattonta taajamaa, jotka ovat Afrikanda, Verhnii Niud, Granitnii, Detkino-Lambino, Imandra, Korzunova, Pirenga, Rikolatva, Sliuda ja Harkovka. Kirovskin tai Nelidovon alueilla ei kokonaan asumattomia taajamia ole, mutta autiona oleva Afrikanda kuului ennen aluejärjestelyjä Apatiitin alueeseen. Tverin alueella on kaksi kaupunkia, Korzeva ja Skniatin sekä kaksi taajamaa, Arhangelskoe sekä Petroozere, jotka kuuluvat ryhmään asumattomat kaupunkimaiset taajamat. Kaikkiaan Tverin alueen maaseutukylistä 15 % on ilman vakinaista asutusta ja ne ovat muuttuneet pääosin nk. kesäkyliksi. Lisäksi alueen kylistä 37 % asuu alle 10 henkilöä vakituisesti (Varis 1998; Dead-cities 2009).

Venäjän pohjoisosissa ihmiset elävät pääosin kaupunkimaisesti. Tällä on tietenkin, kuten aiemmin on mainittu, historialliset juuret, mutta myös luonnonympäristö on vaikuttanut kaupunkimaisen asutuksen kehittymiseen. Hankalat luonnonolosuhteet ja pitkät matkat edellyttävät suuren ihmisjoukon tiiviimpää asumista, jotta päivittäisten toimintojen (esimerkiksi elintarvikehuolto ja lämmitys) toteuttaminen on mahdollista (Heleniak 1999a; Round 2005; 2006; Kumo 2006). Sellaiset alueet kuten Hanti-Mansia, Murmansk, Magadan ja Sahalin ovat niitä, joissa yli 85 prosenttia ihmisistä asuu kaupunkimaisesti joko hallinnollisissa tai luonnonvarariippuvaisissa yhdyskunnissa. Suurin pohjoinen kaupunki on Murmansk (321 000 asukasta vuonna 2007). Murmanskin lisäksi napapiirin pohjoispuolen suurimmat asutuskeskukset ovat Vorkuta (127 510 asukasta vuonna 2005) ja Norilsk (131 935 asukasta vuonna 2005) (Murmanskstat 2007a). Tämä tarkoittaa muuttoliikkeiden kannalta sitä, että alueilla, joissa asutaan kaupunkimaisesti, maaseudun ja kaupunkien välinen muuttoliike on vähäistä.

6.3 ALUEELLISET KEHITYSEROT JA OHJAUSJÄRJESTELMÄT

Monien talouteen perustuvien muuttoliikelähestymistapojen mukaan alueelliset kehityserot ovat keskeinen syy muuttamiselle (Greenwood 1985; Lundholm 2007). Kaskinoron (2009: 29) sekä Bogdanovan (2006) mukaan taloudellisesti vaikeina aikoina yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden kuten alueellisten erojen merkitys muuttoa ohjaavina tekijöinä korostuu. Aluekehitykseen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä ovat federaation politiikka ja sen alueelliset ohjausjärjestelmät, alueiden oma päätöksenteko ja kehitystavoitteet, alueiden toiminnallisuus kokonaisuutena, alueella olevissa kaupungeissa ja taajamissa tapahtuvat prosessit ja globalisoituminen. Heleniakin (2008b: 4) perusteella kolmella tekijällä on erityinen merkitys pohjoisten ja syrjäseutujen alueiden asutuksen rakenteeseen ja muuttoliikkeisiin. Näitä ovat taloudellinen rakennemuutos, aluepolitiikka ja alueellinen lainsäädäntö. Korel ja Korel (1999: 5) ovat pohtineet institutionaalsiin ohjausjärjestelmiin liittyvää kysymystä siitä

onko Venäjällä syntynyt rakennemuutoksen seurauksena ohjausjärjestelmää, joka vastaa rakennemuutoksen tuomiin haasteisiin niin, että muuttoliike on osa sitä. Korelin ja Korelin mukaan näin ei ole tapahtunut. Kysymys on oleellinen silloin, kun jonkin alueen työmarkkinoilla on hyvä tilanne, mutta asuntomarkkinoilla taas huono. Tällöin muuttoliikkeiden vaikutus on kyseiselle alueelle erilainen kuin päinvastaisessa tilanteessa, jolloin asuntoja on runsaasti tarjolla, mutta töitä ei ole saatavilla.

Yksi yhteiskunnan toiminnalliseen kokonaisuuteen ja lainsäädäntöön liittyvä seikka on pienen- ja keskisuuren yritystoiminnan vähäinen merkitys yhteiskunnan toiminnassa. Lainsäädännön monimutkaisuus ei ole tukenut pienyritystoimintaa. Toinen yhteiskunnan toimintaympäristöön liittyvistä kysymyksistä on ollut Neuvostoliiton perintönä tulleet sotilaallis-teolliset kompleksit, aikaisemmin mainitut suljetut alueellis-hallinnolliset yksiköt ja myös rakennemuutoksen kourissa elävät yksipuoliset kaupungit, jotka ovat riippuvaisia yhdestä tai kahdesta yrityksestä (Kuznetsova & Ljubovnyi 2004; Minregion 2005; Simagin 2007).

Vaikeutena Venäjän hallinnolle on ollut myös se, että mikä olisi paras tapa analysoida alueiden kehitystasoa ja miten luokitella erilaisia alueita. Neuvostoliiton aikaisen talousaluejaottelun menettäessä vähitellen merkitystään, alueita on ryhdytty jaottelemaan 1990-loppupuolella sosiaalis-taloudellisen typologian perusteella, jonka mukaan Venäjän alueet on jaettu neljään pääluokkaan: 1) kehittyneimmät alueet, 2) kehittyneet ja tuottavat alueet, 3) keskiryhmä ja 4) nk. "outsiderit". Lähtökohtana typologiassa oli alueiden talouskasvu, kotitalouksien taloudellinen tilanne ja alueiden hyödyntämisen taso eli alueen käyttöaste. Alueen käyttöastetta kuvaa typologiassa alueen hyödyntämisen tehokkuus eli se, miten paljon alueen potentiaalisista luonnonvaroista on käytössä. Alueen talouden tasoa mitattiin pääasiassa BKT:llä ja sen suuruudella henkeä kohden, sekä infrastruktuurin kehittymisasteella. Kotitalouksien taloudellista tilannetta mitattiin tulojen suhteella toimeentulominimiin sekä köyhyydellä (alle toimeentulominimin elävä väestö). Typologiassa on huomioitu myös ilmaston merkitys (eri vuodenaikojen keskilämpötilat) ihmistoiminnan kannalta (Zubarevits *et al.* 2005; IISP 2008).

Denisenkon (2004: 19) mukaan tähän typologiaan perustuu mm. pohjoisten alueiden talouden ja sosiaalisen kehityksen ohjelma. Murmanskin alue on luokittelun perusteella kuulunut kehittyneempiin alueisiin, kun taas Tverin alue keskiryhmään ja vähemmän kehittyneisiin alueisiin. Muuttoliikkeiden kannalta tarkasteltuna ihmisten muuttamisen syy löytyy usein materiaalisen hyvinvoinnin parantamisesta (Massey 2003), mikä on usein mahdollista kehittyneimmillä alueilla. Toisaalta vähemmän kehittyneiden alueiden liikaväestön, kuten työttömien muuton tukeminen alueilla, joilla on paremmat olosuhteet, on katsottu tukevan alueellista kehittymistä.

Alueellisen kehityksen ministeriön perustamisen jälkeen vuonna 2004 on luotu uusia aluepoliittisia ohjelmia, jotka eivät enää korosta niinkään alueiden välistä tasapainoa, vaan kehitysstrategian lähtökohtana on kasvukeskusajattelu. Uutta strategiaa kuvaa sen pohjalle luotu aluetypologia (ks. liitekartta 2 ja liite 7). Aluekehitysministeriön typologiassa on kolme pääaluetta, joita ovat kasvukes-

kusalueet, tukialueet ja taantuvat alueet. Pääluokat jaetaan kuuteen alaluokkaan. Lisäksi luokittelussa mainitaan erikseen erityisalueet Ingušia ja Tšetšenia. Kasvukeskusalueet on jaettu tässä luokittelussa kahteen ryhmään; portteihin maailman talouteen (Moskova ja Pietari) sekä makroaluekeskuksiin, joita on kahdeksan. Kasvukeskuksia ja kasvualueita on lähes joka puolella Venäjää ja niillä on merkitystä federaatiotasolla. Niiden kehitykseen valtio tulee ohjelman mukaan erityisesti panostamaan. Kasvukeskusalueet eroavat myös tuotantorakenteen puolesta toisistaan, ja osa niistä on erikoistunut kaivannaistuotantoon ja osa jalostukseen. Esimerkiksi Pietarissa on sotateollisuuskompleksin lisäksi myös autoteollisuutta. Moskovaan taas on keskittynyt vähittäiskauppaa ja se on samalla myös Venäjän talouselämän keskus.

Jaottelun mukaan sekä Tverin alue, että Murmanskin alue kuuluvat nyt taantuviin tausta-alueisiin (liite 7). Tausta-alueet ovat osaltaan vanhoja teollisuusalueita, jotka sijaitsevat kuitenkin Venäjän vähemmän tärkeillä alueilla. Joissakin tapauksissa näiden alueiden teollisuus on keskittynyt vähemmän tärkeille aloille, kuten tekstiili-, jalkine- ja puuteollisuuteen tai aloihin, joilla Venäjä ei ole kilpailukykyinen maailmanmarkkinoilla. Piipponen puhuu väitöskirjassaan (2007: 92) hiipuvista tuotannollisista yhteisöistä, joita tausta-alueilla usein on. Tausta-alueita tuetaan budjettivaroin ja niille maksetaan erityistukia, vaikka tuen merkitys onkin ollut melko vaatimatonta (Minregion 2005; Ollus *et al.* 2007; Tekoniemi 2006).

Uusimmissa aluepoliittisissa ohjelmissa on alueellisten tuotantokompleksien tilalle pyritty nostamaan klusteriajattelu ja toisaalta niissä korostetaan alueiden toiminnallisuutta sekä kilpailukykyä. Alueiden kilpailukyky vaikuttaa voimakkaasti tärkeimpien yritysten sijaintipäätöksiin, ja luonnonvarojen hyödyntäminen pyritään organisoimaan keskuksista mm. erilaisilla työkomennusjärjestelmillä. Kaskinoron (2009: 33) määrittelemänä sijaintipäätökseen usein vaikuttaa se, että alue on kasvukeskus, alueella on riittävästi osaavaa ja koulutettua työvoimaa, alueella on hyvät liikenne- ja tietoliikenneyhteydet ja että institutionaalinen ympäristö on kehittynyttä. Tämän lisäksi yritysten sijaintipäätöksiin vaikuttavat markkinoiden läheisyys, mielikuvat alueesta ja yhteistyöhakuinen ilmapiiri. Seuraavassa on Venäjän uuden alueajattelun pohjalta muotoiltu taulukko (taulukko 25), jossa alueita tarkastellaan niiden kilpailukykyyn (matala, keskitaso, korkea) ja primäärin resurssin (luonnonvarat, logistiikka, finanssi, koulutus ja tutkimus, teknologian ja teollisuuden taso) perusteella. Osa alueista voidaan sijoittaa kehikossa useaan luokkaan. Taulukossa on mukana myös tapaustutkimusalueet Kirovsk ja Apatiitti sekä Nelidovo, jotta niiden asema avautuu paremmin laajemmassa yhteydessä.

Taulukko 25: Aluetytologia kilpailukyvyyn ja alueen primäärin resurssin suhteen

PRIMÄÄRI RESURSSI	Maantieteellisesti-ekonomisen status	<p>PIENET KAUTTAKULKU-KESKUKSET – kuljetus ja logistiikka, vienti- ja tuontivirrat Esimerkiksi: Murmanskin alue, Arkangelin alue <u>Lähtömuuttoa tai muuttovirrat pysähtyneet</u></p>	<p>MAKRO ALUEKESKUKSET JA SATAMA-ALUEET – hallitsevassa asemassa tavaravirtojen, informaation ja raha-asioiden suhteen, – hyvät koulutusmahdollisuudet Esimerkiksi: Tatarstanin tasavalta, Rostovin alue <u>Lievää tulomuuttoa</u></p>	<p>MAAILMANTALouden PORTIT – hallinnollisia keskuksia, toimintojen suuntaaja hintatason muodostaja, liiketoiminnan ja tavaravirtojen keskus, kansainvälisen yhteistyön keskus Moskova ja Moskovan alue, Pietari <u>Voimakasta tulomuuttoa</u></p>
	Teknologia	<p>VANHAT PERINTEISEN TEOLLISUUDEN KESKUKSET – perinteinen teollisuus – sotateollisuus kompleksi – maatalous Esimerkiksi: Voronežin alue, Smolenskin alue, Tverin alue, Nelidovon kaupunki <u>Lievää lähtömuuttoa</u></p>	<p>TEKNOLOGISEN SIIRRON KESKUS – uuden teknologian tuonti teollisuuteen – maatalous Esimerkiksi: Novgorodin alue <u>Tulomuuttoa</u></p>	<p>INNOVAATIOKESKUKSET – uuden teknologian luoja Esimerkiksi: Tomskin alue <u>Tulomuuttoa</u></p>
	Luonnonvarat	<p>TAANTUVAT KESKUKSET – vähemmän tärkeiden luonnonvarojen kaivos- ja tehdasteollisuus – luonnonvarojen perinteinen käyttö – maatalous Esimerkiksi tasavallat: Adygea, Mari, Kalmukia ja Karjala sekä Nelidovon kaupunki <u>Lähtömuuttoa tai voimakasta lähtömuuttoa</u></p>	<p>VANHAT TEOLLISUUS- JA LUONNONVARAKESKUKSET – traditionaalinen kaivosteollisuus ja luonnonvarojen käyttö Esimerkiksi: Hantien ja Mansien autonominen piirikunta, Jamalin nenetsien autonominen piirikunta, Kemerovin alue, Lipetskin alue, Murmanskin alue, Kirovskin ja Apatiitin kaupungit <u>Lähtömuuttoa tai voimakasta lähtömuuttoa</u></p>	<p>UUSIEN RAAKA-AINE ESIINTYMIEN KESKUKSET – tulevaisuuden raaka-aine alueet Esimerkiksi: Krasnojarskin aluepiiri, Irkutskin alue, Saha jakuutin tasavalta <u>Tulomuuttoa</u></p>
	Matala	Keskitaso	Korkea	
→ KILPAILUKYVYN TASO →				

(Lähde: Mukailtu Kniagin in 2007 mukaan)

Murmanskin alue on tässä taulukossa sekä matalan että myös keskitason kilpailukyvyyn sektorissa. On mahdollista, että uusien luonnonvarojen hyödyntäminen vaikuttaa alueen siirtymiseen korkean kilpailukyvyyn sektoriin. Tämä kuitenkin edellyttää teollisuuden modernisoimista ja uusien tuotantotekniikoiden käyttöönottoa. Toisaalta Murmansk voidaan sijoittaa myös vanhoihin teollisuus- ja luonnonvarakeskuksiin, sillä alueelle on tyypillistä luonnonvarojen voimakas käyttö. Näiltä alueilta on selvästi poismuuttoa. Myös Tverin alue sijaitsee luokittelussa matalan kilpailukyvyyn sektorissa, sillä alue on perinteinen teollisuusalue, jossa on paljon mekaanisen konepajateollisuuden yrityksiä. Tverin alueella luonnonvarojen

hyödyntäminen on ollut vähäistä, ja alueen kannalta oleellista on sen sijainti lähellä markkinoita (taulukko 25). Nelidovo sijoittuu tässä luokittelussa toisaalta vanhan perinteisen teollisuuden ryhmään, toisaalta taantuviin keskuksiin. Kirovsk ja Apatiitti sijoittuvat vanhoihin perinteisiin luonnonvara- ja teollisuuskeskuksiin. Perinteisistä teollisuuden keskuksista nettomuutto on usein lähellä nollaa. Kasvukeskusalueet ovat selvästi Venäjän kannalta oleellisia alueita monellakin eri mittarilla mitattuna (Ollus *et al.* 2007).

Venäjän uusi aluekehitysohjelma antaa selviä vastauksia tulevaisuuden osalta muuttoliikkeiden kannalta. Näyttää selvältä, että aluekehityksen säätelyjärjestelmät korostavat kasvukeskusten ja logistisesti keskeisten alueiden kehittämistä. Erilaisten ohjelmien suoraa merkitystä muuttoliikkeille on vaikea mitata, jos ne eivät suoraan kohdistu muuttamisen edistämiseen, mutta käytännössä muuttoliikkeet suuntautuvat Pietariin ja Moskovaan ja niitä ympäröiville alueille, sekä joihinkin muihin kehittyviin kasvukeskuksiin. Syrjäseutujen kehittämisessä ja investoinneissa pääpaino on alueilla, joilla on Venäjän talouden kannalta merkittäviä luonnonvaroja. Kuitenkaan teknologian kehittymisen myötä ei näille alueille ole odotettavissa merkittäviä muuttovirtoja. Monilla alueilla tulee tapahtumaan suhteellista kurjistumista ja talouden polarisoitumista, vaikka jonkinasteista taloudellista kasvua olisi nähtävissä. (Taylor 1989; Rantala 2006)

6.4 POHJOISTEN ALUEIDEN KEHITYSKYSYMYSTEN OHJAILU

Institutionaalisten ohjauskeinojen merkitys muuttoliikkeisiin vaikuttavina tekijöinä korostuu Venäjän pohjoisilla alueilla. Chernyshenko⁴⁵ (2003) on kirjoituksessaan maininnut, että eräs keskeinen kysymys Venäjän kansallisessa politiikassa on määritellä virallisesti kriteerit Venäjän Arktiselle vyöhykkeelle ja pohjoiselle ja olosuhteiltaan Venäjän pohjoisosia vastaaville alueille, jotta turvataan asuminen näillä alueilla. Kysymys on myös muuttoliikkeiden kannalta oleellinen, sillä kriteereiden perusteella pystytään määrittelemään luonnonolosuhteiden vaikutukset ihmisten terveyteen ja työkykyyn. Ongelmana on se, että kriteereitä ei ole tällä hetkellä määritelty yksiselitteisesti (Heleniak 2008c: 3). Treivishin (2009: 148–150; ks. myös Heleniak 2008b: 26) mukaan on ainakin kolme erilaista määritelmää (Neuvostoliiton alkuaikoina käytetty pääosin luonnonolosuhteisiin perustuva määritelmä⁴⁶, Maailmanpankin käyttämä määritelmä ja Neuvostoliiton loppuajan, erityisesti vuoden 1980 lainsäädäntöön liittyvä määritelmä) koskien Venäjän pohjoisia alueita. Tämän lisäksi säädöksillä on määritelty kaksi pohjoisten alueiden rakentamiseen liittyvää

---

⁴⁵ Igor Chernyshenko on ollut tämän tutkimuksen tekoaikana Murmanskin edustajana Venäjän duuman ylähuoneessa ja mukana monissa Venäjän pohjoisiin alueisiin liittyvissä työryhmissä.

⁴⁶ Käsite *pohjoinen Venäjä ja kaukainen pohjoinen sekä olosuhteiltaan vastaavat alueet* määriteltiin ensimmäisen kerran lainsäädännössä 1932: SNK RSFRP no t956 *O hoziactvennom rasviti raionov Krainevo severa*. Mainitsemisen arvoista on, että Neuvostoliiton ministerineuvosto päätti määritelmän avulla vuonna 1967 hankaliin olosuhteisiin liittyvistä palkanlisistä, jotka ovat edelleenkin käytössä (Treivish 2003).

vyöhykettä. Vuosina 1991–1994 määriteltiin 27 hallinnollista aluetta kuuluvaksi Venäjän pohjoiseen, kaukaiseen pohjoiseen ja Venäjän pohjoisosia vastaaviin alueisiin (ks. karttaliite 3).

Kriteereinä 27 alueen valintaan käytettiin indikaattoreita, kuten 1) taloudellisesti kehittyneen asutuksen pysyvä tai pitkäaikainen pohjoinen sijainti kaukana suurista teollisuuskeskuksista, 2) hankalat ilmastolliset olosuhteet ihmistoiminnan kannalta (vuoden keskilämpötila alle $-5.5\text{ }^{\circ}\text{C}$, pitkä talvi ja pysyvä routa koko alueella), jotka tekevät taloudellisen ja sosiaalisen kehittymisen vaikeaksi, 3) matala väestötiheys sekä vähemmän kehittynyt teollisuus ja 4) enemmän luonnonvaroja kuin niiden hyödyntämisen keskittynyt tuotanto pystyy käyttämään (Aleksandrov 1921; Heleniak 1999b; Treivish 2003; Aleshkovskii 2007: 139–140). Usein hankalat luonnonolosuhteet estävät tai rajoittavat luonnonvarojen käyttöä ja ne vaikuttavat myös kaivostyöläisten arkeen, kuten myös seuraavasta valokuvasta (valokuva 9) voi huomata.

Valokuva 9: Jäinen aamu Kirovskin kaivoksen edessä, pakkasta $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$ (kuva: Kari Synberg (2007))

Larichkin *et al.* (2007) korostaa eri hallintoelimissä käytävää keskustelua käsitteen *pohjoinen Venäjä sekä olosuhteiltaan vastaavat alueet* sisällöstä ja aluerajauksista. Lähtökohtana käsitteen määrittelylle näyttää olevan edelleen ajatus jakaa Venäjän alueet ihmisen toiminnan kannalta suotuisiin ja ei-suotuisiin alueisiin. Tämä jako perustuu Zhukovin (2007) mukaan ihmisten terveyteen ja toimintakykyyn liittyviin tekijöihin. Keskusteluissa on otettu esille myös pohjoisten alueiden laajempi merkitys

niin, että käsitettä tulisi uudistaa korostamalla näiden alueiden taloudellista ja strategista merkitystä. Pohjoiset alueet takaavat Venäjälle vapaan (muiden maiden kontrolloimattoman) kuljetusreitit, jota eivät mm. etelän kulkureitit tarjoa. Tästä Larichkinin *et al.* (2007) mukaan on osoituksena Venäjän Pohjoisen merireitin (*The North route*) merkityksen voimakas kasvu, joka näkyy Venäjän hallituksen suunnitelmissa saada tämä liikenneväylä ympärivuotiseen käyttöön. Tämä tarkoittaisi, että käsitteen entisen yhteiskunnallis-sosiaalisen sisällön lisäksi pohjoisten alueiden geopolitiittista ja geoeconomista merkitystä tulisi jatkossa korostamaan aluepolitiittisen suunnittelun lähtökohtana sekä voimavarojen suuntaamisena alueelle. Alueen riippumattomuudella pystytään tukemaan Venäjän suurvaltapolitiikkaa ja Venäjän pohjoiset alueet nähdään myös tulevaisuuden taloudellisena resurssina. Tämä alue on nykyisin kaksi kolmasosaa (11 miljoonaa km²) koko Venäjän pinta-alasta (17 miljoonaa km²) (Treivish 2009: 148).

Alueen suuren koon takia määritelmässä tuskin otetaan huomioon koko alueen strategista merkitystä, vaikka toisaalta alueet halutaankin pitää asuttuina. Käytännössä tämä tarkoittaa joidenkin yhdyskuntien tukemista ja vahvistamista. Käsitteen määrittelyn tärkeys korostuu käytännön tasolla Chernyshenkon (2003) mukaan siinä, että edelleenkin Venäjällä on käytössä erityiset näiden alueiden asukkailla, kuten esimerkiksi pohjoisen palkanlisä. Näiden palkanlisien maksaminen ei päättynyt Neuvostoliiton hajoamisen myötä ja näiden lisien määrä on valtionhallinnossa ja kunnallishallinnossa lähes sama kuin Neuvostoliiton kaudella. Yksityisillä yrityksillä on puolestaan käytössä omia järjestelmiä, joilla ne houkuttelevat henkilöitä syrjäseuduille. Palkanlisiin liittyvät alueelliset kertoimet, jotka ovat Murmanskin alueen osalta 1.4 (merkitsee 40 % korkeampaa palkkaa), mutta joillakin toisilla alueilla kertoimet voivat olla 2.0, mikä tarkoittaa kaksinkertaista palkkaa suhteessa alueisiin, joilla lisä ei makseta. Alueellisten kertoimien lisäksi maksetaan myös prosentuaalista korotusta. Tämä merkitsee sitä, että Murmanskin alueella kokonaispalkka on 220 % (40 % + 80 %) korkeampi kuin alueilla, joissa ei ole alueellisia eikä prosentuaalisia kertoimia. Nykyisin ei kuitenkaan ole enää käytössä sellaisia palkkaa kohottavia määreitä, kuten viiden vuoden palvelus. Eläkkeisiin maksetaan samoin kuten palkkaan alueellisten kertoimien mukainen korotus. Säädöksillä on ollut joskus keskeinen asema ihmisen muuttopäätöksissä, mutta tilastollisesti tarkasteltuna Venäjän pohjoisten alueitten poismuutto on kuitenkin edelleen voimakasta. Tämä vahvistaa käsitystä, että korkeampi palkka ei ole ainoa muuttovirtoja selittävä tekijä.

Chernyshenko (2003) ja Tarakanov (2007)⁴⁷ ovat korostaneet viittä keskeistä lakia⁴⁸, jotka vaikuttavat elämisen ehtoihin Venäjän pohjoisissa osissa. Näiden lakien lisäksi

---

⁴⁷ Tarakanov (2007). Esitelmä seminaarissa: *Dynamics of socio-economic processes in the North*. 12. - 14.4.2007 Apatity. Kola Science Centre.

⁴⁸ 1. *Ob osnovah gosudarstvennogo regylirovania sotsialno-ekonomitseskogo razvitiia Severa Rossiiskoi Federatsii* No 78-F3/1996, 2. *O gosudarstvennyh garantiiah i kompensatsiiah dlia lits, pobotaiushshih i prozhivaiushchih v raionah Krainego Severa i pripavnenykh k nim mestnostiah* No 4520-1/1993, 3. *O zhilishchnykh subsidiiah grazhdanam, vyezzhaiushchim iz paionov Kraeva Severa i pripavnenykh k nim mestnostei* No 43-F3/2002, 4. *O territoriakh*

Heleniak (2008: 3) mainitsee muuttoliikkeiden kannalta olennaisen lain, joka koskee valtion maksamia tukia, kun muutetaan pois syrjäseuduilta⁴⁹. Samansuuntaiseen päämäärään on pyritty myös Heleniakin (2008b: 3; 2008c: 17) mainitsemalla vuonna 1997 käynnistetyllä Pohjoisen rakennemuutosohjelmalla. Ohjelma kohdistuu erityisesti Magadanin, Vorkutin ja Norilskin alueille. Ohjelman tarkoituksena on ollut rohkaista ihmisiä muuttamaan pois pohjoisilta alueilta. Ohjelmaa osittain rahoitettiin Maailmanpankin lainoilla. Vastaavia ohjelmia on ollut käynnissä myös muillakin alueilla, joskin aivan viime aikoina on keskusteluissa ja uusimmissa ohjelmissa nostettu esille voimakkaan poismuuton aiheuttamat ongelmat mm. työvoiman rakenteessa ja ikääntymisessä. Venäjällä on myös olemassa useitakin pohjoisia alueita koskevia lakeja sekä ohjelmia, jotka koskevat eläkkeelle siirtymistä, asumisolosuhteita, veroja, lapsen asemaa jne. Näiden lisäksi Venäjällä on olemassa olevia ja tekeillä ohjelmia ja lakeja, jotka koskevat vähälukuisia kansoja ja heidän asemaansa (*molochislennyi narod Severa*) (Minregion 2008).

Murmanskin alue on mukana ainakin 48 erilaisessa ohjelmassa. Alueelle on hyväksytty vuonna 2001 alueen kehittämissuunnitelma⁵⁰, joka ulottuu vuoteen 2015 (Murmanskin aluehallinto 2006). Aluekehitysohjelma sisältää seitsemän painopistealuetta, jotka ovat:

1. Yritysilmaston parantaminen, investointiprojektien realisointi ja uuden yritystoiminnan käynnistäminen;
2. Luonnonvarojen moninainen hyödyntäminen ja niiden uusiutuminen, vuori-teollisuuden ja metalliteollisuuden modernisointi;
3. Kalastuksen kehittäminen ja kalateollisuuden modernisointi;
4. Murmanskin alueen liikenteellisen aseman kehittäminen mukaan lukien uusien teknisten sovellutusten ja öljynkuljetusjärjestelmien kehittäminen;
5. Pienyritystoiminnan ja matkailun kehittäminen sekä luonnon ja kulttuurihistoriallisen perinteen hyödyntäminen;
6. Ekologisten ja sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen ja asumistason ja elintason kohottaminen;
7. Alueen tieteellis-innovatiivisen potentiaalın maksimaalinen hyväksikäyttö.

Vuonna 2001 hyväksyttiin myös Murmanskin alueen perustuslaki. Lisäksi alue on toteuttanut kehitysohjelmia, kuten talousohjelmaa vuosina 2004–2008 sekä tieteellisteknologista ohjelmaa vuosina 2006–2008 (Tekokoski 2006: 13). Kehittämissuunnitelmat

---

traditsionnogo pripodopolzovaniia korenykh malochislennykh narodov Severa, Sibiri i Dalnego Vastoka RF No. 49-F3/2002, 5. Ob obshchih printsipax organizatsii obshchin korenykh malochislennykh narodov Severah, Sibiri i Dalnego Vastoka RF No 104-F3/2002 (Komiteta Soveta Federatsii 2007).

⁴⁹ The federal government law No 125-FZ *On housing subsidies for citizens migration from the north and equivalent regions.*

⁵⁰ Strategia utverzhdena postanovlenien pravitel'ststva Murmanskoi oblasti ot 20.12.2001 r. №251-PP (Strategia 2008).

ovat perustuneet raaka-aineperusteiseen talouteen ja liikenteelliseen sijaintiin. Lisäksi ohjelmissa on nostettu esille koulutus ja tutkimus sekä innovaatiot. Apatiitin kaupunkiin on suunniteltu tiedekaupungin (*naukograd*) perustamista. Lisäksi on suunniteltu Apatiitin ja Kirovskin alueen korkeakoulujen yhdistämistä Arktiseksi yliopistoksi (tieteellis-teknologinen ohjelma 2005). Tiedekaupungin perustaminen merkitsisi Apatiitin ja Kirovskin alueilla toimiville pienille ja keskisuurille yrityksille mm. verohelpotuksia, jotka voisivat tuoda mukanaan uusia yrityksiä alueelle. Tiedekaupungin status toisi erityisesti lisävaroja tutkimustyöhön. Vastaavanlaisia ohjelmia on toteutettu myös Tverin alueella. Nykyinen alueen perustuslaki on paljon uudempi kuin Murmanskin alueen. Tverin alueen laki on hyväksytty vuonna 2006 (Tver oblast 2006b).

Murmanskin alueen uusin aluekehitysohjelma ulottuu vuoteen 2025 asti (Strategia 2009). Ohjelman teki Kuolan tiedeakatemia voitettuaan keväällä 2008 aluehallinnon järjestämän tarjouskilpailun. Ohjelman tavoitteena on ihmisten elintason nostaminen eurooppalaiselle tasolle vuoteen 2025 mennessä. Tämä tavoite on vaativa, sillä se merkitsee mm. väestön palkkatulojen nelinkertaistamista. Ohjelman painopistealueita tulevat olemaan liikenne ja erityisesti Murmanskin sataman kehittäminen, väestön sosiaalis-taloudellisen elintason kohottaminen, vuoriteollisuuskompleksin kehittäminen ja kilpailukyvyyn säilyttäminen, tieteellis-teknisen innovatiivisen järjestelmän kehittäminen mukaan lukien koulutuksen kehittäminen ja erilaisten tiedepuistojen perustaminen sekä uusien luonnonvararesurssien, kuten Stokmanovskoen kaasukenttien, käyttöönotto. Ohjelmassa on ennakoitu myös talouskriisin vaikutuksia ja korostetaan toimenpiteitä, joilla kriisin negatiivisia vaikutuksia voidaan alueen perinteisillä sektoreilla (vuoriteollisuus, kalastusteollisuus, energiantuotanto ja kuljetus) lieventää. Ohjelmassa puututaan alueen väestön poismuuttoon, joka on tällä hetkellä 5 000 ihmistä vuosittain. Poismuuton katsotaan olevan ongelmallinen kysymys, sillä samanaikaisesti miesten odotettavissa oleva elinikä on matala ja väestön syntyvyys heikkoa. Poismuuton ja nykyisen väestönkehityksen vaikutukset tulevat näkymään erityisesti työvoimatarpeen rakenteellisissa kysymyksissä, sillä alueelta poismuuttaneista suurin osa on suhteellisen nuorta väestöä, kun taas eläkeläiset ja vanhempi työikäinen väestö ei suunnittele poismuuttoa alueelta. Tämä tarkoittaa sitä, että nykyisen kaltaisen poismuuton ymmärretään olevan myös maan sisäistä "aivovientinä" kehittyneemmille alueille, eikä kyse ole nk. liikaväestön poismuutosta. Murmanskin alue onkin yksi ensimmäisistä Venäjän alueista, joissa poismuuton vähentäminen on nostettu aluekehitysohjelman yhdeksi painopistealueeksi (Strategia 2009: 32, 57).

Chernyshenkon (2003: 25; ks. myös Kumo 2006: 21) mukaan erilaisilla ohjelmilla ja säädöksillä on kehityksen kannalta aluepolitiikan ohjausjärjestelminä merkitystä. Monen ohjelman kohdalla ongelmaksi on tullut se, että niiden toteuttamiseen ei ole useinkaan varattu federaation budjettiin riittävästi varoja toteuttamista varten. Denisenkon (2004: 27) mukaan vain 5–10 % poismuuttaneista ihmisistä on osallistunut joihinkin asutusohjelmiin. Kyselytutkimukseen vastanneista Kirovskin ja Apatiitin

asukkaista 21,7 % (n=483) mielestä pohjoisten alueiden kehittämisohjelmilla on merkitystä alueiden kehittämiseen. Kotin (2003: 7) mukaan kysymys on juuri toimivista säännöistä ja toteuttamiskelpoisista ohjelmista, joiden puuttuminen aiheuttaa ongelmia pohjoisille alueille. Murmanskin alueen uudessa kehittämisohjelmassa ohjelman tavoitteisiin pyritään pääsemään talouskasvun avulla, joskin samalla tuodaan esille nykyisen talouskriisin mahdolliset negatiiviset vaikutukset talouskehitykseen, jolloin on mahdollista, että päämääriin ei päästä ja esimerkiksi poismuutto alueelta lisääntyy edelleenkin (Strategia 2009: 24).

6.5 MUUTTOLIIKESÄÄNNÖKSET JA HALLINTO

Aluepolitiikan lisäksi erityisesti muuttoliikkeisiin liittyvät säännökset ja määräykset ovat tärkeitä tekijöitä ja institutionaalisia ohjauskeinoja, jotka vaikuttavat muuttopäätöksiin. Venäjän perustuslaissa⁵¹ on artikloja, jotka liittyvät suoraan tai epäsuoraan ihmisten liikkuvuuteen. Esimerkiksi 27 artiklassa sanotaan, että jokaisella on oikeus valita itse asuinpaikkakuntansa ja asuinpaikkansa. Kansalaisuuslaissa (vuodelta 1991) ja laissa (N5242-I, vuodelta 1993⁵²), joka täydentää asuinpaikan vapaata valintaa (lakiin on tehty muutoksia 1996, 1997, 2000, 2002, 2004, 2006) taataan myös Venäjän kansalaisten vapaa liikkuvuus. Vapaata liikkuvuutta on kuitenkin rajoitettu suljettuja kaupunkeja sekä rajavyöhykettä koskevilla säännöksillä. Murmanskin alueella on erityisen leveä rajavyöhykealue, joskin liikkumisrajoitukset koskevat pääsääntöisesti ulkomaiden kansalaisia (Vuorinen 2006).

Ensimmäinen muuttoliikeohjelma⁵³ luotiin vuonna 1992, ja se määritteli suuntaviivoja muuttajien asuttamis- ja asumispolitiikkaan, työllistämiseen, sosiaaliskulttuurillisiin kysymyksiin sekä terveydenhoitoon. Tässä ohjelmassa nostettiin esille myös elämiseen liittyvät ongelmat pohjoisilla alueilla. Aleshkovskin (2007: 143) mukaan tämän ohjelman ongelmana on se, että sitä on toteutettu kansainväliseen muuttoliikkeeseen, pakolaisiin, pakkoluonteisiin muuttoon ja ulkomaalaisiin liittyvissä kysymyksissä, vaikka muuttoliikeohjelmassa on myös ohjeita maassamuuton toteuttamiseen. Presidentin määräyksellä vuonna 1994 ja hallituksen määräyksellä vuodelta 1996 (muutokset 1997, 2000 ja 2003⁵⁴) muuttoliikeohjelmaa jatkettiin ja sisältöä muutettiin koskemaan enemmän maassamuuton kysymyksiä. Vuonna 1993 hyväksyttiin vielä kaksi uutta lakia koskien Venäjän pohjoisosia⁵⁵. Näissä säännöksissä

---

⁵¹ Venäjän perustuslaki12.12.1993 (Venäjän perustuslaki 2009).

⁵² Lait: Zakon RF, 1993, N 5242-I, *O prave grazhdan RF na svobodu peredvizheniia, vybor mesta prebyvaniia i zhitel'ctva v predelax RF* ja sen muutokset: 1996, N 512, 1997, N 172, 2000, N 231, 2002, 599, 2004, N 825 and 2006. (Council 2007a; Aleshkovskii 2007; Vuorinen 2006).

⁵³ Pravitel'stvo RF, 2003, 253-p, *Kontseptsiiia regulirovaniia migratsionnykh protsessov v RF*.

⁵⁴ Asetus: Postanovleniia Pravitel'stva RF 1996, No 935, 1997, No 1414, 2000, No 1034, *O Prodlenii sroka pealitzatsii federal'nh tselevykh i inykh programm* (Aleshkovskii 2007).

⁵⁵ Zakon (1993): *O Gosudarstbennykh garantiiah i kompentsiiah dlia litz, rabotaiushchih i prozhivaioshchih b Raionah Krainego Severa i prirvnennykh k nim mestnoctiah* ja Postanovlenie *O postaokax produktii (tovarov) dlia*

keskeistä oli asumismahdollisuuksien tukeminen ihmistoiminnan kannalta hankalilla alueilla.

Denissenkon (2004: 18) mukaan vuonna 1996⁵⁶ hyväksyttiin laki, joka selvittää hallinnon velvollisuudet suhteessa asumiseen pohjoisessa. Tämä laki tarkentaa joitakin muuttoliikeohjelman kohtia, kuten kansalaisten avustamista muuton yhteydessä silloin, kun kyseessä on vammainen, vanhus tai erotettu työntekijä, joka haluaa muuttaa pois pohjoisilta alueilta ihmisen toiminnan (asuminen, työnteko) ja elämisen kannalta suotuisammille alueille. Lain tarkoituksena on myös määritellä ehdot ammattitaitoiselle työvoimalle pohjoisessa työskentelyä varten. Kolmanneksi, lain tarkoituksena oli tarkentaa syrjäseuduille tarvittavien komennustyöntekijöiden (*fly in – fly out* (FIFO⁵⁷), *vakhtovvyi method*) työehdot. Denisenko nostaa esille vielä muuttoliikesäännösten vuodelta 2003⁵⁸. Sen ideana oli vahvistaa organisaatioiden toimintaa kaukana pohjoisessa, Siperiassa ja Kaukoidässä, ja samalla luoda pohja työntekijöiden oikeuksille hankalissa työnteko-olosuhteissa. Tämä muuttoliikesäännöstö tukee vuonna 1992 ensimmäisen kerran julkaistua federaation muuttoliikeohjelmaa.

Kyselytutkimuksen avulla selvitettiin tapaustutkimusalueiden väestön ajatuksia voimassaolevista säännöksistä. Vastaaajien mielestä ne eivät ole merkittävä seikka muuttohalukkuuden kannalta. Kirovskin ja Apatiitin alueilla kyselytutkimukseen vastanneista opiskelijoista 45,3 % (n=524) ja alueen muista asukkaista 35,7 % (n=508) ei näe niillä olevan mitään merkitystä muuttopäätöksiin. Lisäksi 36,8 % opiskelijoista ja 37 % asukkaista ei ota kantaa kysymykseen. Nelidovossa 34,9 % opiskelijoista ja koululaisista (n=183) sekä 44,5 % asukkaista (n=250) ei näe lainsäädännöllä olevan mitään merkitystä muuttoliikkeiden kannalta. Lisäksi opiskelijoista ja koululaisista 47 % ja asukkaista 38,4 % ei ottanut kantaa kysymykseen. Myöskään sukupuolella ei näytä kyselytutkimuksen vastanneiden perusteella olevan merkitystä kysyttäessä lainsäädännön merkityksestä muuttopäätöksiin, kuten seuraavassa taulukossa (taulukko 26) oleva Khiin neliötesti osoittaa.

---

obespecheniia narodnogo hoziaistvo I naseleniia raionov Krainego Severa I priravnennyh k nim mestnostei (Council 2006).

⁵⁶ Federal Law, 19.6.1996, No 78-F3; *About the fundamentals for state regulating over social and economic development of the North* (with changes dated January 2 2000) (ks. myös alaviite 27).

⁵⁷Periodityön yhteydessä tapahtuvasta pendelöimisestä käytetään terminä *FIFO* tarkoittaen sellaista pendelöintiä, jossa käytetään lentokonetta (Tykkyläinen1994: 7)

⁵⁸ *The concept of regulation of migration processes in the Russian Federation*, dated 1.3.2003, o 256-p.

Taulukko 26: Lainsäädännön vaikutus muuttopäätöksiin kyselytutkimuksen vastausten perusteella (%)

	samaa mieltä (%)	ei samaa eikä eri mieltä (%)	eri mieltä (%)	Yhteensä (%)	Sig. ¹
Kirovsk/Apatiitti (n=981)					
Mies	21,9	39,4	38,8	100	0,369
Nainen	21,6	35,2	43,1	100	
Yhteensä	21,7	36,6	41,7	100	
Nelidovo (n=433)					
Mies	17,8	40,8	41,4	100	0,939
Nainen	16,7	42,3	40,9	100	
Yhteensä	17,1	41,8	41,1	100	

¹Sukupuolten välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: lähes merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Kyselytutkimuksessa kysyttiin myös sitä, pitäisikö Venäjän hallituksen tukea pohjoisilta alueilta poismuuttoa ihmistoimintojen kannalta suotuisimmille alueille. Ainoastaan 6,8 % Kirovskin ja Apatiitin vastanneista oli sitä mieltä, että ei pitäisi. Tämä kertoo voimakkaasti siitä, että valtiiovallan toivotaan tukevan poismuuttoa.

Venäjän parlamentissa (duuma) on ollut käsittelyssä uusi muuttoliikeohjelma ulottuen vuoteen 2020⁵⁹ saakka. Tämä muuttoliikeohjelma sisältää suosituksia liittyen muuttajien asumiseen ja työn saantiin, kuten esimerkiksi suosituksia asumiseen liittyvistä paikallisista etuisuuksista työikäiselle väestölle ja suosituksia uusien asutusalueiden rakentamisesta ja uusien työpaikkojen luomisesta alueille, joiden työtilanne on kriittinen. Tässä ohjelmassa on myös suosituksia ei-perspektiivisille alueille⁶⁰ sekä myös suosituksia pitkän matkan komennustyön (*vahtovoi metod*) järjestämiseksi ilmastollisesti ja luonnonolosuhteista johtuen hankalille alueille. Ohjelmassa annetaan ohjeita myös tilastollisen materiaalin käytön suhteen ja sosiaalitaloudellisen kehityksen ennustamista varten. Lisäksi ohjelmassa on erillinen jakso, joka käsittelee pohjoisten alueiden ihmisiä ja rajaseutuja. (Aleshkovskii 2007). Medvedev (2009) duumassa Venäjän federaation liittokokoukselle pitämässään linjapuheessa kertoi, että seuraavan puolen vuoden aikana Venäjän hallitus on velvollinen tekemään uuden poismuutto-ohjelman kokonaan suljettaville nk. kriisiyhdyskunnille. Talouskriisin vaikutukset näkyvät Medvedevin mukaan monissa yhden yrityksen kaupungeissa, jotka ovat ajautuneet kriisitilanteeseen. Murmanskin alueella Revdan kaupunki on yksi kriisitilanteessa oleva kaupunki.

⁵⁹ Doklad: O prioritetax migratsionnoi politiki i o merah, prinimaevykh pravitel'stvom po sovershenstvovaniuu deistvuiushchego zakonadatel'stva v etoi sfere.

⁶⁰ Neuvostoliiton aikana otettiin käyttöön käsite *perspektiiviset ja ei-perspektiiviset alueet*, jonka perusteella mm. monia maaseudulla ja syrjäseuduilla olevia kyliä lopetettiin. Valmisteilla oleva muuttoliikeohjelma osoittaa, että myös Venäjällä on jaettu asutuskeskittymät selvästi tämän edellä mainitun Neuvostoliiton aikaisen jaon perusteella.

Muuttovirtojen määrää voidaan tarkastella asuinpaikkakunnan rekisteröitymistilastojen avulla. Niihin liittyy kuitenkin myös ongelmia. Esimerkiksi tilanteissa, joissa eläkeläiset saavat korkeampaa eläkettä asuessaan virallisesti pohjoisilla alueilla, he eivät rekisteröidy edes väliaikaisesti todelliselle asuinpaikkakunnalleen. Aikaisemmin mainittu laki vuodelta 1993⁶¹ koskien ihmisten vapaata asuinpaikan valintaa määrittää myös vastuun rekisteröityä asuinpaikkaansa. Venäjällä käytetään tässä yhteydessä kahta eri konseptiä; asuinpaikka (*mesto zhitel'stva*) ja oleskelupaikka (*mesto prebyvaniia*). Säädösten mukaan asuinpaikka voi olla asunto (huoneisto, asuintalo), erityinen asuintarkoitukseen tarkoitettu asuinpaikka (esimerkiksi asuntola) tai jonkin muun tyyppinen pysyväisluonteiseen asumiseen sopiva tila, jossa lakien mukaan Venäjän kansalainen asuu pysyvästi, ja tämä paikka on hänen omaisuuttaan tai hän vuokraa tätä asuinpaikkaa. Väliaikaiseen asumiseen (asumiseen oleskelupaikalla tai vierailuun) liittyvä asunto voi olla hotelli, parantola, toipilaskoti tai jonkin muu, jos henkilö ei asu kyseisessä paikassa pysyvästi. Silloin Venäjän sääntöjen mukaan kyseeseen tulee väliaikainen/määräaikainen rekisteröinti. Hallituksen säädöksen mukaan viranomaisella voi kieltäytyä rekisteröimästä henkilöä, jos asuinpaikka on asuinkelvoton tai asunnossa asuvien määrä on liian suuri normaalia elämistä varten. Asuvien lukumäärä on taas määritelty asumisasetuksessa, jonka mukaan asuinpinta-ala yhtä henkilöä kohden tulee olla vähintään 12 m². Viranomaisen on tehtävä väliaikaisen tai pysyvän asumisen rekisteröinti kolmen vuorokauden kuluessa. Suuret valtiolliset organisaatiot voivat hankkia työsuhteasuntoja työntekijöilleen, ja samalla he tekevät työntekijöittensä puolesta rekisteröinnin.

Tätä Venäjän kansalaisen vapaata rekisteröintioikeutta on kuitenkin rajoitettu joillakin alueilla paikallisilla säännöksillä. Tällaisia alueita ovat Moskovan kaupunki, Moskovan alue, Stavropolin aluepiiri, Krasnojarskin aluepiiri ja Rostovin alue, jotka ovat alkaneet säännöstelemään muuttovirtoja paikallisilla säännöksillä. Esimerkiksi Moskovan kaupungin ja Moskovan alueen säännösten⁶² mukaan on mahdollista rekisteröityä pysyvästi vain, jos henkilö on Venäjän kansalainen ja asuu omistamassaan asunnossa, tai on kyseisen asunnon vuokrannut itselleen vakituista asumista varten. Moskovassa asunnon vuokraaminen toistaiseksi on lähes mahdotonta. Usein vuokrasopimukset tehdään määräaikaisiksi, koska asunnon virallinen omistaja asuu siinä asiakirjojen mukaan vakituisesti. Määräaikaisen vuokrasopimuksen hankaluutena taas on se, että kaikilta kyseiseen asuntoon jollakin tavoin suhteessa olevilta, kuten esimerkiksi omistajan lapsilta, puolisoilta jne. vaaditaan suostumus asunnon vuokraamiseen. Tämän johdosta vuokrasopimukset tehdään usein epävirallisesti, jolloin asunnossa asuva ei edes voi tehdä määräaikaista rekisteröintiä itselleen. Krasnojarskin aluepiirissä asunnon ostamista on rajoitettu niin, että vain alueella

⁶¹ Katso myös: Postanovlenie Pravitel'stvo 1995, No 713; *Ob utverzhdenii Pravil registratsii i sniatii grazhdan RF c registratsionnogo uchete po mestu prebyvaniia i po mestu zhitel'stvo v predelax RF i perezniia dolzhnostnykh lits, otvetstvennykh za registratsiu* (Council 2007b).

⁶² Moskovan kaupungin ja Moskovan alueen yhteinen säädös: Postanovlenie 1999, 241–28, *Ob utverzhdenii pravil registratsii v RF, registratsionnogo uchete p mestu pribitie i mestu zhitelstva v Moskve i Moskovskoi oblasti*'.

asuvat tai ne muualta muuttaneet, joiden sukulaiset ovat asuneet alueella määrätyn viiden vuoden ajan voivat ostaa asunnon. Joillakin toisilla alueilla rekisteröintiä varten edellytetään lääkärintodistuksia kuten HIV-todistus tai tuberkuloosi-todistus. (Aleshkovskii 2007: 146) Murmanskin alueella asunnon myyminen edellyttää aina kaikkien asianomaisten (mukaan lukien puoliso ja lapset) suostumusta. Osan asunnosta voi kuitenkin vuokrata ilman asianomaisten suostumusta, joskin säädöksissä on kuitenkin asian ilmoitusvelvollisuus asianomaisille.

Rekisteröimisellä on joka tapauksessa suuri merkitys eläkkeiden, lääke-, sairaanhoito- ja työttömyyskorvausten sekä lähes kaikkien sosiaalipalvelujen saata- vuodelle, koska ne ovat sidottuja asuinpaikkaan ja rekisteröintiin. Alueisiin liittyvät erityistuet, kuten korkeampi palkka, eläke, asumistuki ja muuttoavustukset muuttomatkaa varten ovat sidoksissa asuinpaikkaan. Tämä korostuu erityisesti pohjoisilla alueilla. Siinä tapauksessa, että viranomaiset kieltäytyvät tekemästä vakituista rekisteröintiä, henkilö jää ilman erilaisia etuuksia. Tämä on aiheuttanut joissakin kaupungeissa suuren epävirallisen asunnottomien ongelman. Aleshkovskin (2007, ks. myös Moiseenko 2004: 91–95) mukaan joidenkin työsopimusten (työnantajan puolelta katsottuna) ehtona on, että työntekijällä on vakituinen rekisteröinti. Sellaisten erityisryhmien, kuten armeijan palveluksessa olevien, luostareissa asuvien ja muiden erityisryhmien rekisteröinti tapahtuu näiden organisaatioiden omien käytänteiden mukaisesti. Lisäksi muutamien valtion palveluksessa olevien väestöryhmien kuten sotilaiden liikkumisvapautta on rajoitettu, ja joissakin tapauksissa alueelta toiselle liikkumiseen tai ulkomaille matkustamiseen nämä henkilöt tarvitsevat aina erityisluvan. Nämä ovat kuitenkin poikkeuksia yleisestä säännöksestä.

Tämän tutkimuksen kyselytutkimukseen Kirovskissa ja Apatiitissa vastanneista (n=1027) miehistä 3,3 % ja vastaavasti naisista 6,3 % eivät asu paikkakunnalla, jonne heidät on rekisteröity. Tämä kuitenkin tässä tutkimuksessa selittynee sillä, että osa opiskelijoista ei ole rekisteröitynyt nykyiselle opiskelupaikkakunnalleen, koska opiskelu on lyhytaikaista. Nelidovossa vastanneista (n=479) miehistä 14,4 % ja naisista 8,5 % eivät asu rekisteröintipaikkakunnallaan. Kun saatua tulosta tarkasteltiin Nelidovon osalta vielä suhteessa ikäryhmiin, voitiin Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon erilaisiin tuloksiin löytää joitakin vastauksia. Tulosten mukaan Nelidovossa 19,4 % ikäryhmässä 20–29 vuotta ja 17,4 % ikäryhmässä 30–39 vuotta eivät ole rekisteröityjä nykyiselle asuinpaikkakunnalleen. Tämä viittaa siihen, että Nelidovoon tullaan töihin muilta paikkakunnilta luultavasti sekä metsätalouden kausitöihin että muihin komennustöihin, jolloin rekisteröitymistä ei katsota tarpeelliseksi. Joka tapauksessa Nelidovon osalta selitys ei ole opiskelijoiden väliaikainen asuminen paikkakunnalla.

Rekisteröiminen on synnyttänyt suurissa kaupungeissa liiketoimintaa ja nk. harmaan talouden yrityksiä, joiden avulla on mahdollisuus rekisteröityä laittomasti. Tosiasiassa kyse lienee kuitenkin vain asiakirjojen ja erilaisten dokumenttien väärentämisestä, eivätkä rekisteröintiä harjoittavat yritykset tee todellisesta viranomaisten luona tehtävää rekisteröintiä. Tällaista rekisteröintiä tehdään paitsi Venäjän

kansalaisille myös entisen Neuvostoliiton alueilta tuleville, pääasiassa siirtotyöläisille. Samat yritykset hoitavat myös työlupa-asioita ja joissakin tapauksissa mahdollisesti myös nk. sisämaan passiasioita (vastine suomalaiselle henkilötodistukselle) (valokuva 10).

Valokuva 10: Moskovan metrossa yritysten mainoksia rekisteröitymisestä (kuva: Kari Synberg (2007))

7 Tapaustutkimusalueiden väestö ja muuttoliike yleisen väestönkehityksen kontekstissa

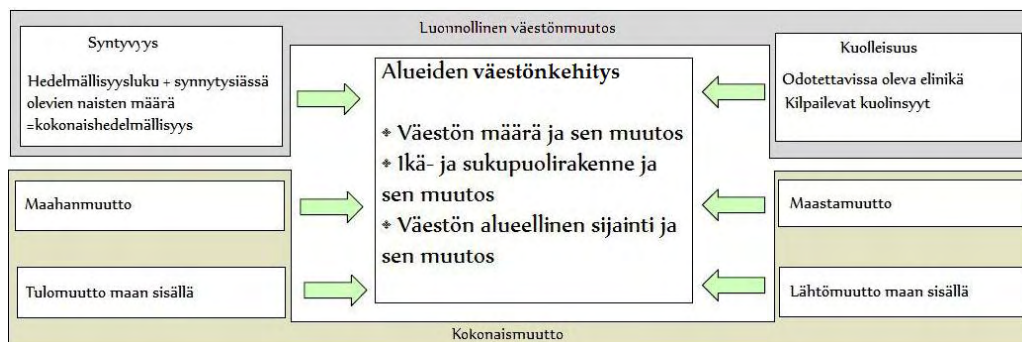
Tässä kappaleessa peilataan tapaustutkimusalueiden väestönkehitystä (ks. myös jakso 5.2) yleiseen kehitykseen. Aleshkovskin (2006: 67–75) tekemä ekonometrinen analyysi (perustuen pääosin vuoden 2002 väestölaskentaan ja vuoden 2004 tilastoihin) osoittaa, että koko väestön määrällä, kaupunkiväestön määrällä ja odotettavissa olevalla eliniällä on selviä (tilastollisesti osoitettavissa oleva) vaikutuksia sisäiseen muuttoliikkeeseen. Kallion (2001) mukaan esimerkiksi nuorten aktiivi-iässä olevien poismuutto vaikuttaa ajan myötä vähenevästi syntyvyyteen, ja tällöin luonnollinen väestökehitys muuttuu negatiiviseksi. Kallio viittaa tällä siihen, että muuttajien sukupuolella, iällä, ammatilla, koulutuksella, aviosäädyltä, ja varallisuudella sekä syntymäpaikalla kaikilla on vaikutuksensa väestönkehitykseen.

Zaynonchkovskaya (2007) on todennut, että 2000-luvun alun taloudellinen ja BKT:n Venäjällä edellyttää jatkuakseen lähes 5–7 miljoonaa uutta työntekijää. *Miten väestönkehitys pystyy vastaamaan tähän tarpeeseen, vai löytyvätkö ratkaisut muuttoliikkeistä ja alueellisista toimenpiteistä?*

7.1 YLEINEN VÄESTÖNKEHITYS MUUTTOLIIKKEEN TAUSTALLA

Luonnollisen väestönmuutoksen ohella muuttoliike on keskeinen väestön määrää ja rakennetta muuttava tekijä. Voidaan puhua myös väestömuutoksen komponentista. Vaikka väestönkehityksen tarkastelu on usein tilastomatemattisen aineiston mekaanista tarkastelua, se auttaa ymmärtämään ilmiön luonnetta. Muuttoliikettä (siirtolaisuutta ja maan sisäistä muuttoliikettä) väestön kokonaisuutena voidaan hahmottaa seuraavan kuvion (kuvio 23) avulla.

Kuvio 23: Väestön alueellisen kokonaisuutoksen komponentit

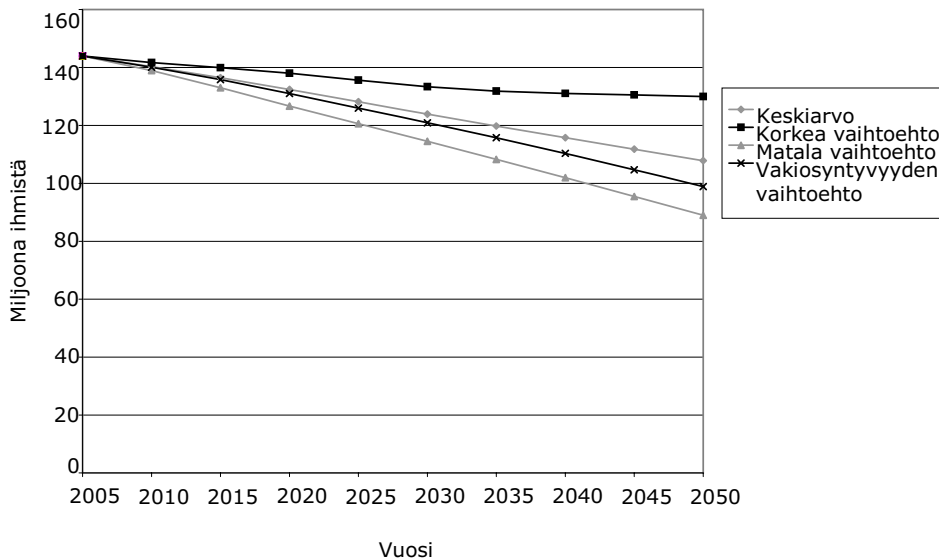
7.1.1 Väestön määrä Venäjällä

Venäjän kokonaisväestömäärä oli 1989–1998 lähes muuttumaton, sillä syntyvyyttä suurempi kuolleisuus kompensoitui maahanmuuton avulla. Toisaalta puolessa Venäjän alueista (44/89⁶³) väestömäärä kuitenkin väheni (Zaynonchkovskaya 2007). Tämän hetkisen väestönkehityksen perusteella voidaan sanoa Venäjän olevan keskellä demografista kriisiä, joka tulevaisuudessa vaikuttaa maan kehitykseen (ks. myös liite 5). Väestökriisi on myös tiedostettu Gradirovskin (2008) mukaan Venäjän valtion taholta, koska vuonna 2007 luotiin erityinen väestöpoliittinen ohjelma⁶⁴ vuoteen 2025 asti. Ohjelmassa nousevat esille elinikään, syntyvyyteen, kuolleisuuteen, terveyteen, alueelliseen kehitykseen ja muuttoliikkeeseen liittyvät kysymykset. Ongelman vakavuudesta ovat samaa mieltä myös Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimukseen vastanneet, sillä vastanneista 54,4 % (n=987) pitää alenevaa väestömäärää uhkana turvallisuudelle ja 62,9 % (n=993) katsoo sen vaikuttavan negatiivisesti talouskasvuun. Nelidovossa 56,1 % vastanneista (n=446) katsoo väestönkehityksen olevan uhkana turvallisuudella ja 63,6 % (n=446) katsoo sen vaikuttavan negatiivisesti talouskasvuun.

Venäjän väestömäärä saavutti huippunsa juuri Neuvostoliiton hajoamisen aikaan. Venäjän nykyinen väestömäärä on noin 142 miljoonaa ihmistä, mutta väestömäärän arvioidaan laskevan noin 133 miljoonaan vuoteen 2026 mennessä, ja 89–117 miljoonaan vuoteen 2050 mennessä (Vishnevskii *et al.* 2003; WPP 2004; Rosstat 2005a; Rosstat 2005b; Rosstat 2006a; Rosstat 2008a). Oleellista eri väestöarvioissa on, että laskentatavasta riippuen väestömäärä tulee vähenemään nykyisestään noin 15–20 % vuoteen 2050 mennessä (kuvio 24).

⁶³ Vuoden 1993 Venäjän perustuslaissa oli 89 federatiivista subjekta, sen jälkeen 88, sittemmin 86. Nykyään niitä on 84, sillä viimeisin muutos tapahtui 1.3.2008. Tämä on merkityksellistä jakson tarkastelun kannalta.

⁶⁴ *Kontseptsiia demograficheskoi politiki RF na period do 2025*. Ukaz presidenta 9.10.2007, no. 1351.

Kuvio 24: Venäjän erilaisia väestönkasvuennusteita vuoteen 2050 saakka (Lähde: *World population prospects 2004*)

Heleniak (2008a) arvioiden perusteella vain pienessä osassa alueita voidaan nähdä väestönkasvua tulevaisuudessa, kun taas suurimmassa osassa alueista väestö vähenee. Kasvavia alueita ovat Tšetšenian tasavalta, Ingušian tasavalta, Dagestanin tasavalta, Saha Jakutian alue ja Tuvan tasavalta. Näillä alueilla on suuri nuorempien ikäluokkien määrä ja myös tämän takia suurempi odotettavissa oleva hedelmällisyys. Joillekin alueille on tyypillistä suuri nuorten ikäluokkien määrä sekä myös tulomuutto. Näitä alueita ovat Tiumenin alue, Hantien ja Mansien autonominen piirikunta ja Jamalin nenetsien autonominen piirikunta. Nämä alueet ovat myös keskeisiä öljyn ja kaasun tuottajia ja kasvavan teollisuuden alueita. Moskovassa, Moskovan alueella, Kaliningradissa ja Belgorodissa väestö kasvaa pääosin muuttoliikkeiden takia (Heleniak 2008a) (ks. liite 11, karttaliite 4).

On arvioitu, että väestön väheneminen tulee olemaan kaikkein voimakkainta Venäjän pohjoisilla ja niihin verrattavilla alueilla. Tilastojen mukaan väestömäärä näillä alueilla oli yli 10,5 miljoonaa asukasta; kaupungeissa 8,2 miljoonaa ja maaseudulla 2,5 miljoonaa vuonna 2006 (taulukko 27).

Taulukko 27: Väestömäärä pohjoisilla ja niihin verrattavilla alueilla¹ vuonna 2006

	Väestö	Sisältää:	
		Kaupunki	Maaseutu
Alueen ¹ kokonaisväestömäärä (tuhatta ihmistä) 1.1.2006	10 650,3	8 179,5	2 470,8
Altain tasavalta	29,9	-	29,9
Burjatian tasavalta	113,8	59,1	54,7
* Karjalan tasavalta	697,5	526,9	170,6
* Komin tasavalta	985,0	744,5	240,5
* Sahan Jakutian tasavalta	949,9	610,0	339,9
* Tuvan tasavalta	308,5	158,9	149,6
Krasnojarskin aluepiiri	513,9	382,9	131,0
* sisältää Taimyirin (Dolgaani-Nenetsia) autonomisen piirikunnan	39,0	25,8	13,2
* ja Evenkin autonomisen piirikunnan	17,3	5,7	11,6
Permin aluepiiri	36,9	-	36,9
Primorskin aluepiiri	118,5	85,4	33,1
Habarovskin aluepiiri	612,3	487,4	124,9
Amurin alue	114,5	76,0	38,5
* Arkangelin alue	1 291,4	942,6	348,8
* Nenetsien autonominen piirikunta (kuuluu Arkangelin alueeseen)	42,0	26,9	15,1
Irkutskin alue	637,3	545,7	91,6
* Kamtšatkan alue	349,3	277,2	72,1
* Korjakkien autonominen piirikunta	23,2	6,2	17,0
* Magadanin alue	171,6	161,9	9,7
* Murmanskin alue	864,6	790,3	74,3
* Sahalinin alue	526,2	409,1	117,1
Tomskin alue	225,1	81,8	143,3
Tymenin alue	2 028,1	1 795,1	233,0
* sisältää Hanti-Mansian ja	1 478,2	1 344,5	133,7
* Jamalin Nenetsian	530,7	450,7	80,0
Tšitan alue	25,5	11,2	14,3
* Sukotkan autonominen piirikunta	50,5	33,5	17,0

*Tähdellä merkityt alueet kuuluvat kokonaisuudessaan ja ilman tähteä olevat vain osittain tämän käsitteeseen alueisiin.

¹Taulukossa kuvataan vain sitä väestönosaa, joka asuu pohjoisilla ja niihin verrattavilla alueilla. Esimerkiksi Permin aluepiirin kokonaisväestö on yli 3 miljoonaa asukasta, mutta niistä 39 600 asuu käsitteen mukaan rajatulla alueella.

(Lähde: Rosstat 2008a)

7.1.2 Luonnollinen väestönkasvu

Luonnollinen väestönkasvu on muuttoliikkeen ohella väestönkehitykseen vaikuttava tekijä. Kun alueen väestö kasvaa ilman muuttoliikkeen vaikutusta, voidaan puhua luonnollisesta väestönlisäyksestä, mutta vähenevän väestön yhteydessä puhutaan negatiivisesta väestönkasvusta (Pitkänen 2010). Väestön väheneminen (negatiivinen väestönkasvu) on vuosien 1989 ja 2006 välisenä aikana ollut Venäjällä keskimäärin 6,9, pohjoisilla alueilla 1,8 ja Murmanskin alueella 1,3 tuhatta asukasta kohden, kun taas Jamalin Nenetsiassa luonnollinen väestönlisäys oli 13,9 henkilöä tuhatta asukasta kohden (Heleniak 2008a: 9). Jamalin Nenetsian luonnollinen väestönlisäys liittyy alueen voimakkaaseen talouskasvuun ja väestön nuoreen keski-ikään. Jos katsotaan vuoden 2007 väestönkehitystä federaatiopiireittäin, luonnollinen väestönlisäys oli suurinta Eteläisessä federaatiopiirissä (0,7 henkilöä tuhatta asukasta kohden), kun

vastaavasti Keski-Venäjän federaatiopiirissä negatiivinen väestönkasvu oli 6,5 henkilöä ja Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä 5,4 henkilöä tuhatta asukasta kohden. Venäjällä vuonna 2007 luonnollinen väestönlisäys oli 3,4 henkilöä tuhatta asukasta kohden. Kuolleisuusluku⁶⁵ on Etelän federaatiopiirin alueella alhaisempi suhteessa syntyvyyteen⁶⁶, mikä selittää alueen väestönkasvua yhdessä tulomuuton kanssa (todellinen väestönkasvu) (ks. liite 5) (Rosstat 2008a).

Murmanskin alueen negatiivinen väestönkasvu (1,5 henkilöä tuhatta asukasta kohden vuonna 2007) ei ole kaikkein huonoimpia verrattuna moniin mihin Venäjän alueisiin. Esimerkiksi Tverin alueella negatiivinen väestönkasvu oli paljon suurempi (10,4 henkilöä tuhatta asukasta kohden vuonna 2007). Kirovskin negatiivinen väestönkasvu oli 1 837 ihmistä vuosien 2000–2006 välisenä aikana, kun taas Apatiitissa se oli 1 919 ihmistä. Nelidovon negatiivinen väestönkasvu oli vastaavana aikana 2 662 ihmistä. Nelidovon sekä Kirovskin ja Apatiitin väestönkehitys ei poikkea paljoa muista vastaavista alueista. Pohjoisilla alueilla väestömuutokset liittyvät enemmän muuttotappioon, kun taas keskisillä alueilla tulomuuttoon ja negatiiviseen väestönkasvuun.

Luonnollista väestönkasvua voidaan tarkastella myös väestön keskimääräisen hedelmällisyysluvun⁶⁷ (lapsiluvun) avulla. Luku oli Venäjällä 1,5 vuonna 2008 (vuonna 2006 1,3 ja vuonna 1999 1,2). Juuri ennen Neuvostoliiton hajoamista vuonna 1989 luku oli edellisiä huomattavasti korkeampi, 2,0. Suomessa vastaavasti hedelmällisyysluku oli 1,8 vuonna 2008 (Väestöliitto 2009). Kaupunkiväestölle vastaavasti keskimääräinen hedelmällisyysluku oli 1,2 ja maaseutuväestölle 1,6 Venäjällä vuonna 2006. Vertailun vuoksi Neuvostoliiton hajoamisen aikaan vuonna 1989 kaupunkiväestön luku oli 1,8 ja maaseutuväestön 2,6.

Vain yhdeksällä alueella keskimääräinen hedelmällisyysluku nousee yli 2,0, eikä se saavuta tasoa 3,0 missään. Suurimmat keskimääräiset hedelmällisyysluvut ovat Altain tasavallassa, Tuvan tasavallassa, Ingušian tasavallassa, Dagestanin tasavallassa, Kalmukian tasavallassa, Tšetšenian tasavallassa ja joillakin Siperian alueilla, kuten Ust-Ordan burjaattien autonomisessa piirikunnassa, Aganburjaattien autonomisessa piirikunnassa, Evenkien autonomisessa piirikunnassa ja Taimyirin dolgaanien ja nenetsien autonomisessa piirikunnassa. Lähes kaikki nämä alueet Taimyria lukuun ottamatta kuuluvat Venäjän uuden aluepoliittisen jaon mukaan kriisialueisiin, joten talouskriisi ei ole vaikuttanut hedelmällisyyteen. Melko suuri keskimääräinen

---

⁶⁵ Kuolleisuusluvulla tarkoitetaan kuolemista ilmiönä, jonka väestöllistä vaikutusta tutkitaan. Kuolleisuusluku ilmoittaa kuolleiden osuuden (yleensä promilleina) väestöstä tai jostakin väestönosasta (Pitkänen 2010).

⁶⁶ Syntyvyydellä (syntyneisyydellä) tarkoitetaan jälkeläisten syntymiseen liittyviä lukumääräisesti mitattavissa olevia seikkoja ilmiönä tai mittalukua, joka ilmoittaa (elävänä) syntyneiden lasten suhteellisen osuuden (yleensä promilleina) väestöstä (Pitkänen 2010).

⁶⁷ Hedelmällisyysluku on syntyvyyden mittaluku, jolla lasketaan syntyneiden määrä suhteessa hedelmällisyydessä olevien naisten määrään. Käytännössä lapsiluku tarkoittaa sitä lapsien keskimääräistä määrää, jonka yksi nainen synnyttää elinaikanaan (Hartsenko 2007).

hedelmällisyysluku on myös Kaukoidän federaatiopiirin alueella Korjakkien autonomisessa piirikunnassa ja Tšukšien autonomisessa piirikunnassa. Murmanskin alueella kuten myös Luoteis-Venäjän federaatiopiirin alueella keskimääräinen hedelmällisyysluku oli kuitenkin alle keskiarvon, 1,2 vuonna 2006 (Karachurina 2006; Rosstat 2008a). Tverin alueella hedelmällisyysluku oli vuonna 2005 Murmanskin alueen lukua korkeampi, 1,3 (Tverstat 2007b), mutta toisaalta kuolleisuus oli suurempaa. Heleniak (2008a: 3) on todennut Maailmanpankin ja YK:n arvioihin perustuen, että nykyinen keskimääräinen hedelmällisyysluku tulee kasvamaan Venäjällä välille 1,9–2,1 vuoteen 2025 mennessä. Perheiden koko näyttäisi muutenkin olleen kasvussa viime vuosina, vaikka se ei vielä ole suuren kuolleisuuden takia vaikuttanut väestönkasvuun. Myös kyselytutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään perheiden kokoa. Seuraavassa taulukossa (taulukko 28) on laskettu kyselytutkimuksen asukaslomakkeeseen vastanneiden naisten lapsiluku.

Taulukko 28: Lapsiluku kyselytutkimukseen vastanneilla naisilla Kirovskissa/Apatiitissa ja Nelidovossa (asukaslomake)

	0	1	2	3	4	5	Naisten määrä (N)	Lasten kokonaismäärä	Lapsiluku suhteessa vastanneiden määrään
Kirovsk/Apatiitti	58	137	153	34	3	1	386	577	1,5
Nelidovo	33	73	68	7	-	-	181	230	1,3

Kyselytutkimuksen tulos kertoo, että lapsiluku on suurempi Kirovskin ja Apatiitin alueilla kuin Nelidovossa. Nelidovon tulos vastaa Tverin alueen yleistä lapsilukua, mutta Kirovskin ja Apatiitin osalta saatu tulos on korkeampi kuin Murmanskin alueella yleensä. Tulos vahvistaa sitä käsitystä, että Nelidovossa väestön vähenemisen syyt löytyvät juuri kuolleisuus- ja syntyvyyslukuista. Kirovskissa ja Apatiitissa näiden lukujen lisäksi lähtömuutto on syy alueen väestön vähenemiseen.

Venäjän väestökriisille on vaikea löytää vain yhtä selitystä, vaan niitä on monia. Karachurina (2006: 2–5) on esittänyt kaksi hypoteesia. Ensimmäinen hypoteesi on Neuvostoliiton hajoamisen aiheuttama talouskriisi ja sen vaikutukset. Toisen oletuksen mukaan nykyinen tilanne on seurausta pitkän aikavälin tendensseistä Neuvostoliiton ajoista lähtien (ks. liite 5). Luonnollinen väestönkasvu onkin ollut Venäjällä maailman toiseksi alhaisinta Ukrainan jälkeen (ks. myös WPP 2004). Väestön lyhyt elinikä aiheutuu osittain myös sellaisista kuolinsyistä kuin alkoholin kulutuksesta, huumeista, psykologisesta stressistä sekä sydän- ja verisuonitaudeista. Vuosittain Venäjällä kuolee esimerkiksi huumeiden takia noin 80 000 ihmistä. Ongelma on suuri, sillä Tverin alueella arvioidaan olevan noin 20 000 huumeiden käyttäjää ja jopa 20 % 15–25 vuotiaista nuorista arvioidaan käyttäneen huumeita (UNDP 2007). Venäjällä on tilastojen mukaan lisäksi 400 000 HIV/AIDS-tartunnan saanutta (Demoscope weekly 2007: 309–310). Tosin Heleniakin (2008a: 10) mukaan tartunnan saaneiden määrä voi olla jopa 800 000–2 000 000. Murmanskin alueella

tilastojen mukaan HIV/AIDS tartunnan saaneita oli 2 153 vuonna 2007 (1944 vuonna 2006) (Murmanskstat 2007a). Lisäksi Vishnevskin *et al.* (2003: 58) mukaan kuolleisuus infektio-tauteihin on 6–7 kertaa korkeampi kuin länsimaissa.

Edellä mainittujen syiden lisäksi mm. liikenneonnettomuuksissa ja Venäjän armeijassa kuolee paljon ihmisiä. Vaikka armeijassa sattuneista kuolemantapauksista ei ole julkista tietoa, arvioiden mukaan luvut liikkuvat useissa kymmenissä tuhansissa. Sotilaiden äidit -järjestön (2008) mukaan pelkästään simputuksen ja pahoinpitelyjen vuoksi kuolee Venäjällä vuosittain ainakin 3 000 sotilasta. Monet armeijaikäiset nuoret miehet hakeutuvatkin tämän takia ulkomaille joko työskentelemään, opiskelemaan tai osa turvapaikkaa hakemaan mm. Euroopan muista maista. Vuonna 2005 liikenneonnettomuuksissa kuoli Venäjällä 34 000 ihmistä. Euroopassa (25 Euroopan maata) liikenneonnettomuuksissa kuoli 41 300 ihmistä. Lukuun sisältyy myös Suomi, jossa kuoli 317 ihmistä (Demoskope weekly 2007: 313–314). Lisäksi vuoden 2010 kuumuus on lisännyt mm. hukkumistapauksia ja muiden syiden takia kuolleiden määrää Venäjällä. Yleisin kuolinsyy on kuitenkin tilastojen (Rosstat 2008a) mukaan sydän- ja verisuonitaudit, joihin menehtyi 57,1 % kuolleista vuonna 2008. Lyhyt elinikä on valtaosin seurausta huonoista elinoloista ja suuresta sairastavuudesta sekä hoidon heikosta tasosta.

Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajien käsityksiä omasta terveydentilastaan kysymyksellä *Onko oma terveydentilani hyvä?* (taulukko 29). Vastausten perusteella voidaan todeta, että terveydentilaansa Nelidovossa sekä Kirovkissa ja Apatiitissa pitää hyvänä suuri osa alle 40-vuotiaista vastaajista. Tämän jälkeen vanhemmissa ikäluokissa käsitys omasta terveydentilasta muuttuu suuresti.

Taulukko 29: Kyselytutkimukseen vastanneiden käsitykset väittämästä ”Onko oma terveydentilani on hyvä?” (%)

	samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	Sig. ¹
Nelidovo (n=437)					
15–19	67,4	16,7	15,8	100	0,001***
20–29	57,1	28,6	14,3	100	
30–39	45,3	25,0	29,7	100	
40–49	27,8	39,2	33,0	100	
50–59	20,8	33,3	45,8	100	
60–	-	33,3	66,7	100	
Yhteensä	51,7	24,7	23,6	100	
Kirovsk/Apatiitti (n=990)					
15–19	63,9	17,4 %	18,7	100	0,001***
20–29	66,8	17,4 %	15,7	100	
30–39	42,6	33,0 %	24,5	100	
40–49	31,0	31,0 %	38,0	100	
50–59	27,0	35,1 %	37,8	100	
60–	23,1	23,1 %	53,8	100	
Yhteensä	52,6	23,0 %	24,3	100	

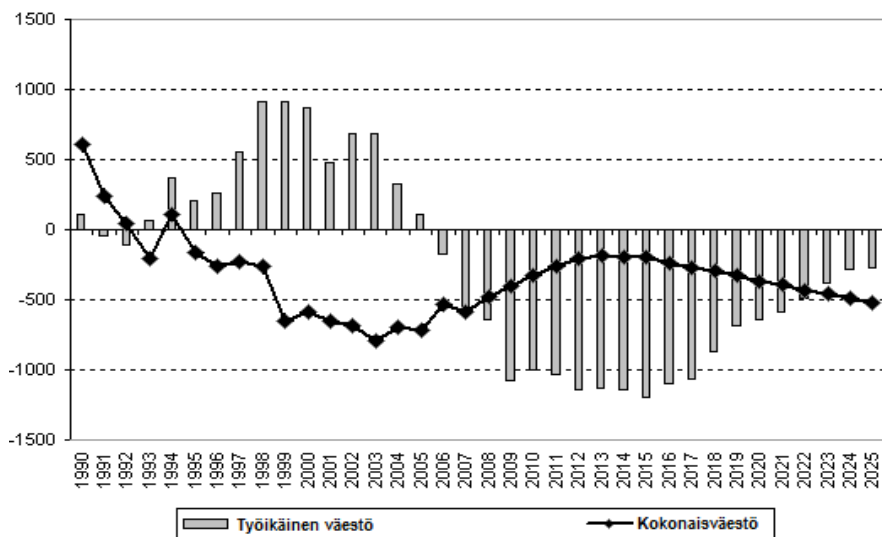
¹Ikäryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Tulkinnallisesti tulos antaa kuitenkin viitteitä siitä, että tapaustutkimuspaikkakuntien väestön terveydentilassa tapahtuu oleellisia muutoksia 40 vuoden iässä, mikä viittaisi osaltaan elämäntapoihin. Suoritettu Khiin neliötesti vahvistaa, että testattu ero ikäryhmien suhteen on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,0001$). Paitsi, että taulukko antaa viitteitä tapaustutkimusalueiden terveydenhoidon tasosta, kertoo myös sen tosiasian, että nuoremmat ikäluokat tuntevat itsensä luonnollisesti terveemmiksi.

Varhainen kuolleisuus on ongelma ennen kaikkea työikäisten miesten keskuudessa, sillä miesten osuus työikäisten kuolleisuudesta on 80 %. Esimerkiksi Tverin alueen kuolevista miehistä 46 % on työikäisiä miehiä, kun naisten luku on 13 % (UNDP 2007). Ennusteiden mukaan työikäisten miesten määrän arvioidaan laskevan vuodesta 2005 vuoteen 2010 yli 3,6 miljoonaa henkeä ja seuraavan viiden vuoden aikana 7 miljoonalla. Tapaustutkimusalueilla tehty kyselytutkimus kertoo kuitenkin, että miehet pitävät omaa terveydentilaansa parempana kuin kyselytutkimukseen vastanneet naiset. Vastausten mukaan Nelidovossa 83 % miehistä ja 72,8 % naisista pitää terveydentilaansa hyvänä tai ei näe sen suhteen mitään ongelmaa. Kirovskissa ja Apatiitissa miehistä 84,5 % ja naisista 71,3 % pitää terveydentilaansa hyvänä tai ei näe sen suhteen mitään ongelmaa. Kyseessä on kuitenkin vastaajien subjektiivinen käsitys asiasta, sillä tosiasiaissa miesten kuolleisuus on selvästi naisten kuolleisuutta korkeampaa. Mielenkiintoista on myös se, että Kirovskissa ja Apatiitissa kaikista vastanneista naisista leskiä oli 4,5 %, kun taas miehistä vain 0,3 %. Nelidovossa naisista leskiä oli 2,6 %, kun taas miehistä 1,7 %. Kyselytutkimukseen vastanneet olivat pääosin työikäisiä, joten tämä tulos kuvaa ennen kaikkea työikäisten miesten kuolleisuutta.

7.1.3 Työikäisen väestön määrä

Työikäisen väestön määrä tulee vähenemään Venäjällä vuosittain 1,2 miljoonalla, ja vuosina 2007–2025 vähennys on noin 15 miljoonaa ihmistä (Aleshkovskii 2007: 3). Työikäisen väestön määrän väheneminen on myös alueellinen ongelma, sillä jos siihen liittyy samaan aikaan työikäisen väestön poismuuttoa, voi tilanne alueilla, joissa ei ole omaa tai riittävää koulutusjärjestelmää, kehittyä erittäin hankalaksi ja aiheuttaa väestörakenteen vääristymiä. Työikäisen väestön määrä Venäjällä oli vuoden 2002 väestönlaskennan aikana 89 miljoonaa ihmistä (ks. liite 3), tällä hetkellä se on noin 90,4 miljoonaa ihmistä, mutta vuonna 2025 enää 74,8 miljoonaa (Rosstat 2005b). Kuviossa (kuvio 25) kuvataan työikäisen väestön kehitystä ja yleensä väestönkehitystä, sekä ennustetaan tulevaisuuden kehitystä. Työikäisen väestön väheneminen on oikeastaan vasta alussa ja suurin lasku on vielä vasta tulossa. Kyseinen kuvio tuo tämän tilanteen hyvin esille.

Kuvio 25. Yleinen väkiluvun ja työkäisen väestön määrän (vuosittainen) kehitys vuosina 1990–2025 (tuhatta ihmistä) (Lähde: Rosstat 2005b; 2008a)

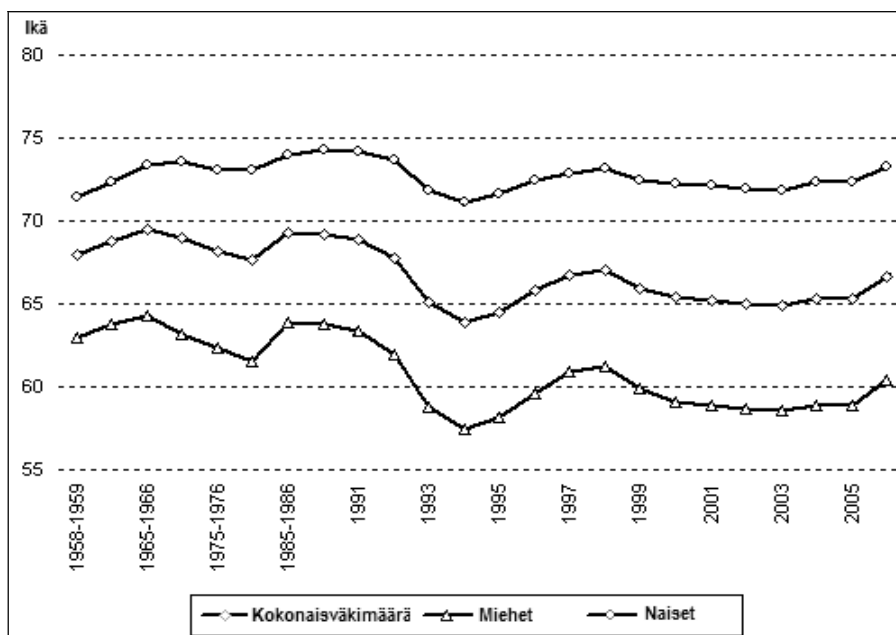
Vuoden 2009 jälkeen työkäisten määrä vähenee aluksi yleistä väestönkehitystä nopeammin, mutta Venäjän tilastokeskuksen ennusteiden mukaan väheneminen hidastuu selvästi vuoden 2017 jälkeen (kuvio 25) (katso myös Gradirovskii 2008). Kehityksen perusteella voidaan kuitenkin arvioida Venäjällä syntyvän monille alueille vakavan työvoimapulan, jollei sitä pysytä korvaamaan esimerkiksi maassamuutolla, maahanmuutolla ja toisaalta tuottavuuden ja teknologian kehittämällä (Aleshkovskii 2006). Myös Murmanskin alueella tilanteeseen on kiinnitetty huomiota uusimmassa aluekehitysohjelmassa.

7.1.4 Elinajanodote ja väestön vanheneminen

Vastasyntyneen elinajanodotteella voidaan arvioida tulevaa kuolleisuuden kehittymistä eri vuosina. Venäjällä vastasyntyneen elinajanodote oli keskimäärin 67,5 vuotta; miehillä 61,4 vuotta ja naisilla 73,9 vuotta vuonna 2007 (kuvio 26). Zayonchkovskayan (2007b) mukaan elinajanodotteen ennustetaan kuitenkin kasvavan miehillä 62 ikävuoteen ja naisilla 75 ikävuoteen vuoteen 2026 mennessä.

Kuviosta 26 voi selvästi huomata, kuinka miesten elinajanodote on alhaisempi kuin naisten. Venäjällä vastasyntyneen elinajanodote on monia muita maita alhaisempi. Esimerkiksi vastasyntyneiden elinajanodote Suomessa oli Tilastokeskuksen (2010) mukaan miehillä 75,8 vuotta ja naisilla 82,8 vuotta vuonna 2006. Erityisen korkea elinajanodote oli Japanissa, jossa miehillä se oli 78,8 vuotta ja naisilla 85,8 vuotta vuonna 2006 (Rosstat 2008a; Heleniak 2008c: 11).

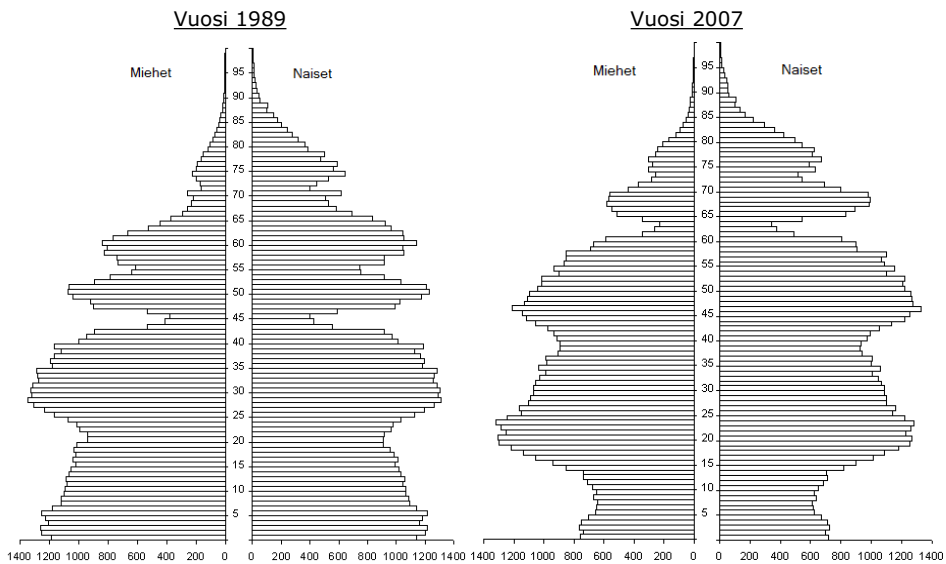

Kuvio 26: Vastasyntyneiden elinajanodote Venäjällä vuosina 1959–2006 (Lähde: Demoskop Weekly 2007: 303)

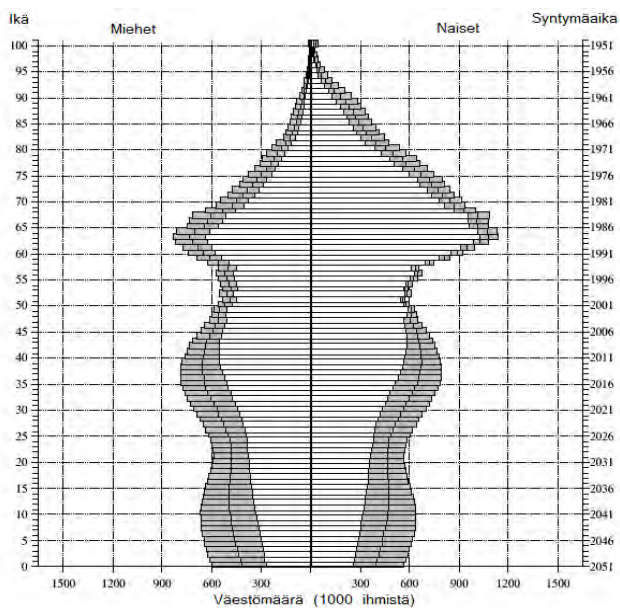
Alhaisin elinajanodote on ollut Korjakkien autonomisessa piirikunnassa, jossa se oli keskimäärin vain 53,1 vuotta vuonna 2004. Sellaisilla alueilla kuten Tverin alue, Leningradin alue, Novgorodin alue, Pihkovan alue, Kaliningradin alue ja Karjalan tasavalta vastasyntyneen elinajanodote oli keskimäärin 62 vuotta vuonna 2004. Murmanskin alueella se on ollut edellisiä lukuja korkeampi, keskimäärin 66,1 vuotta. Korkein vastasyntyneiden elinajanodote on Pohjois-Kaukasuksen alueella, Moskovassa, Pietarissa, Belgorodin alueella ja Hantien ja mansien autonomisessa piirikunnassa, miehillä 68 vuotta ja naisilla 76 vuotta (Zayonchkovskaya 2007b).

Väestö vanhenee Venäjällä samoin kuin muissa kehittyneemmissä maissa. Väestön keski-ikä vuosien 1989 ja 2002 välillä kasvoi 34,8 vuodesta 37,8 vuoteen (kuviot 27–28). Väestön vanhenemisprosessi on nähtävissä lähes kaikilla alueilla Venäjällä, erityisesti Luoteis-Venäjän ja Keski-Venäjän federaatiopiirien alueilla. Etelän federaatiopiirin alueella, kuten Tšetšenian ja Ingušan tasavalloissa, väestö on keskimääräistä nuorempaa. Vanhin väestö asuu Pihkovan, Tverin ja Tulan sekä Rjazanin alueilla. Ikäpyramidit antavat hyvän kuvan väestön vanhenemisprosessista Venäjällä (kuviot 27 ja 28) (Vishnevshkii *et al.* 2003: 30).

Kuvio 27: Väestön ikäjakauma Venäjällä vuosina 1989 ja 2007 (Lähde: Rosstat 2008a)

Vuosi 2050 *

*Ikäjakauman ennusteet tehty eri väestöennusteiden pohjalta (kuvio 24)

Kuvio 28: Väestön ikäjakauman ennuste Venäjällä vuonna 2050 (Lähde: Vishnevshkii et al. 2003:30)

Kuviot (27, 28) osoittavat, että väestön vanheneminen on vakava kysymys Venäjällä (ks. myös kuvio 24). Jos vuoden 2050 väestöennuste toteutuu, se voi aiheuttaa vakavia sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia. Nuoremmille sukupolville tämä toisaalta saattaa merkitä parempia mahdollisuuksia päästä opiskelemaan, ja toisaalta työikäisille tämä merkitsee suuresta eläkeläisjoukosta huolehtimista. Toisaalta väestökehitys poikkeaa suuresti eri alueiden välillä, minkä takia tästä aiheutuu alueellisia ongelmia. Voidaan vielä lisätä, että hedelmällisessä iässä olevien naisten määrän väheneminen aiheuttaa negatiivisen noidankehän väestökehityksessä, samalla kun toinen merkittävä ongelma on sukupuolijakauman epätasapaino, mikä taas vaikuttaa avioliittomahdollisuuksiin. Venäjällä sukupuolijakauma on voimakkaasti naispainotteinen, sillä 1990 Venäjällä oli jokaista 100 miestä kohden 113,5 naista ja vuonna 2004 suhde oli 100/115,4. Murmanskin alueella vuonna 1990 suhde oli 100/97,9 ja vastaavasti vuonna 2003 100/106,2 (Vishnevshkii *et al.* 2003; Heleniak 1999a; 2008a).

Monissa pienissä ja keskisuurissa yksipuolisissa kaivos- ja tehdasyhdyskunnissa väestön rakenne kuitenkin poikkeaa vastaavan kokoisesta taloudelliselta rakenteeltaan monipuolisemmasta yhdyskunnasta. Kuznetsovan ja Ljubovnyin (2004: 44) mukaan sukupuolijakauma on Venäjällä yleensä naisenemmistöinen, mutta monissa taloudellisesti erikoistuneissa raaka-aineita ja energiaa tuottavissa yhdyskunnissa se on päinvastainen. Kyselytutkimuksen vastaajista Kirovskissa ja Apatiitissa avioliitossa oli naisista 30,4 %, kun taas miehistä vain 20,6 %. Nelidovossa luvut olivat lähempänä toisiaan, sillä naisista avioliitossa oli 32,1 %, kun taas miehistä 27,2 %.

7.2 KAUPUNKIEN JA MAASEUDUN VÄESTÖNKEHITYS

Kaupunkien osalta nettomuutto oli vuonna 1994 korkeimmillaan, vaikkakin kaupunkiväestön väheneminen alkoi jo tätä aikaisemmin vuoden 1990 jälkeen, ja vuonna 1994 myös väestönkasvu oli voimakkaasti miinusmerkkinen. Vuosi 1994 on kaupunkiväestön osalta kuitenkin poikkeus yleisestä trendistä, sillä silloin suuren positiivisen nettomuuton ansiosta väestön määrä kasvoi hiukan. Vuonna 1994 kaupunkien väestönkasvu johtui suuresta positiivisesta nettomuutosta entisen Neuvostoliiton alueilta sekä myös Aasian alueelta. Lisäksi vuosina 1994–1998 nettomuutto oli erityisen voimakasta kaupunkien päin. Entisen Neuvostoliiton alueilta muutti Venäjälle paljon etnisiä venäläisiä (Zaynonchkovskaya 1999a). Tämä on Poljanin *et al.* (2005) mukaan mielenkiintoista siksi, että alueilla, joihin suurin muutto kohdistui (esimerkiksi Moskova ja Pietari) väestön rekisteröitymisoikeutta on rajoitettu erilaisilla säännöksillä. Kaupunkiväestön määrä oli vuonna 2006 hiukan yli 104 miljoonaa ihmistä (liite 9).

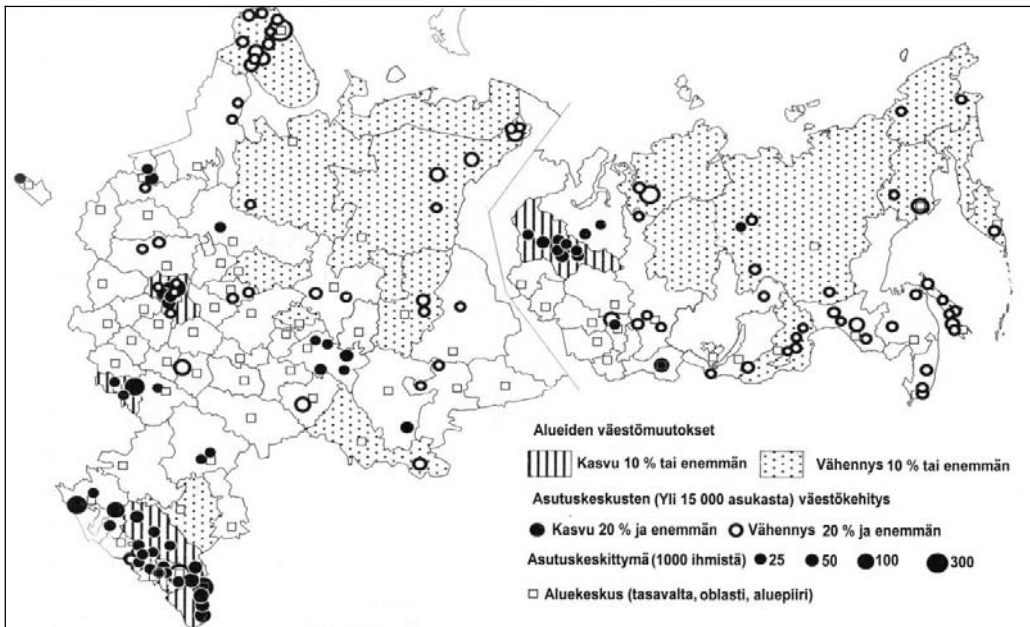
Treivish (2009: 283–293) on todennut, että kaupunkien väkiluvun kehitys vaihtelee paljon kaupunkien luonteesta ja sijainnista riippuen. Monissa Moskovan eteläpuoleisissa kaupungeissa väkiluku kuitenkin kasvaa. Seuraava taulukko (taulukko 30) kuvaa Venäjän yli 15 000 asukkaan kaupunkien ja maaseutukeskusten väestödynamiikkaa eri alueilla vuosina 1990–2002.

Taulukko 30: Yli 15 000 asukkaan asutuskeskittymän väestödynamikka eräillä alueilla vuosina 1990–2002

Alue	15 000 henkilön asukaskeskittymiä yhteensä (1990–2002)	15 000 henkilön taantuvia asukaskeskittymiä yhteensä (1990–2002)
Venäjä	984	602
Venäjän Euroopan pohjoisosaa	52	44
Keski-Venäjä, Luoteis-Venäjä	249	186
Keskinen mustanmullan alue, Pohjois-Kaukasuksen alue	162	52
Volgan alue	128	59
Pohjois-Siperia	99	52
Kaukoita, Länsi-Siperia	138	109

(Lähde: Treivish 2009: 284)

Edellisestä taulukosta (taulukko 30) käy selvästi esille, että suuressa osassa Venäjän pohjoisosien ja Siperian alueiden asutuskeskittymiä väestö on vähentynyt selvästi, kun taas Venäjän eteläosissa taantuvia asutuskeskittymiä on suhteellisesti selvästi vähemmän. Seuraavassa kartassa (kartta 7) esitetään kasvavia ja taantuvia alueita sekä kasvavia ja taantuvia kaupunkeja.

Kartta 7: Taajamien väestön (asukasluku vähintään 15 000) kehittyminen vuosina 1989–2002 (Lähde: Treivish 2009: 158)

Edellä oleva kartta (kartta 7) osoittaa selvästi sen, että eteläisten taajamien, Moskovan ja öljyalueiden taajamien väkiluku on kasvanut vuosina 1989–2002, kun taas Venäjän pohjoisosien ja Siperian alueiden taajamien väkiluku selvästi vähentynyt. Kartasta nähdään myös Kirovskin ja Apatiitin alueilla tapahtunut väestön väheneminen.

Maaseutuväestö kasvoi vielä vuoteen 1994 saakka, minkä jälkeen se on vähentynyt tasaisesti. Suurin syy väestön vähenemiseen on luonnollisen väestönkasvun hiipuminen (liite 10). Venäjällä maaltapakoa ei oikeastaan ole ollut Neuvostoliiton välittömän hajoamisen jälkeen, vaan poismuutto maaseudulta alkoi vasta vuonna 2000. Vaikka tämä on sinänsä mielenkiintoinen ilmiö, tilastot eivät kuitenkaan anna koko kuvaa siitä, mitä tapahtuu maaseutualueiden sisällä. Lisäksi Nefedova ja Pallot (2006: 22) ovat todenneet, että vielä vuoteen 1990 asti maaseutuväestön tulotaso oli samalla tasolla kuin kaupunkiväestön. Vasta tämän jälkeen tapahtui maaseutualueiden ja kaupunkialueiden välisessä suhteessa selviä muutoksia. Selvästi on ollut havaittavissa pienien maaseutukylien autioitumista tai muuttumista niin kutsutuiksi kesäkyliksi samalla, kun maaseututyypisten asutuskeskittymien väestömäärä on kasvanut. Toisaalta heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ryhdyttiin purkamaan valtiontilajärjestelmiä. Uusilla maaseutualueita koskevilla säädöksillä ja maareformilla maita jaettiin yksityisten maanviljelijöiden käyttöön. Maiden ja valtiontilojen yksityistäminen ei kuitenkaan onnistunut toivotulla tavalla, sillä poismuutto maaseutualueilta kaupunkiin käynnistyi hiukan myöhemmin kuin Venäjän pohjoisilta ja Kaukoidän alueilta Keski-Venäjälle. Nefedovan ja Pallotin (2006: 25) mukaan valtiontilojen yksityistämisen myötä 60 % maaseutumaasta joutui sellaisen väestöosan haltuun, jolla kyllä oli laillinen oikeus saada osuus entisestä valtiontilasta, mutta joka ei enää työskennellyt maaseutuammateissa.

Nefedova (2003: 184–205) on maininnut myös tähän liittyvän ilmiön, jota hän kutsuu nimellä maaseutu–kaupunki-tyyppinen elämänmuoto. Tämä tarkoittaa sitä, että Venäjällä on hyvin tavallista, että vaikka asutaan kaupunkimaisesti, omistetaan kuitenkin toinen asuinpaikka tai mökki maaseudulla, ja siellä kasvatetaan kotikäyttöön ja joskus myyntiinkin vihanneksia, hedelmiä, ja usein myös sikoja. Kotitarveviljely on yksi esimerkki arkielämän selviytymiskeinoista Venäjällä (Varis 1998). Tämä tarkoittaa myös sitä, että vaikka fyysisesti muutetaankin kaupunkiin, on ihmisillä edelleen myös toinen elämänmuoto olemassa. Näin on usein myös Tverin alueella. Joka tapauksessa maaseudun ja kaupungin välinen muuttoliike näkyy erityisesti mm. Tverin alueella, kun taas Murmanskin alueella maaseutuväestön osuus on ollut aina pieni, eikä tämän tyyppistä muuttoliikettä ole havaittavissa suuressa mittakaavassa.

Kuznetsovan ja Ljubovnyin (2004), Borodinan (2005) sekä Popovin (2005) mukaan hallinnollinen maaseutumaistaminen lisäsi tilastollisesti maaseutualueiden väestömäärää. Kyseessä oli merkittävä alueiden kategorian muutos, ja se näkyy vuosien 1992, 1999 ja 2005 väestönkehityksen osalta selvästi. Maaseutuväestö kasvoi tilastollisesti vuonna 2004 yli 693 900 ihmisellä kategorian muutoksen johdosta. Samoin kaupunkiväestö väheni tilastollisesti vuonna 2004 saman verran (liitteet 9, 10). Väestön väheneminen Venäjällä on sidoksissa luonnolliseen väestönkasvuun, joka

maaseutualueilla oli esimerkiksi vuonna 2006 230 300 ihmistä eli -0,53 % väestöstä ja kaupunkialueilla 456 700 ihmistä eli -0,3 %. Tilastollisesti voidaan myös todeta, että vuonna 2006 kaupunkien nettomuutto oli 182 600 henkilöä, kun taas maaseutualueiden -28 100 henkilöä. Kaupunkien tulomuutto selittyy paljolti myös maahanmuutolla entisiltä Neuvostoliiton alueilta sekä Aasian maista kuten Kiinasta ja Intiasta. Maahanmuuton taustalla on usein elintasoerot ja paremmat toimeentulo-mahdollisuudet. Tulomuutosta huolimatta väestömäärältään kasvavia kaupunkeja on, kuten Treivish (2009) osoitti, lukumäärältään vähän.

7.3 MUUTTOLIIKKEEN MONISISÄLTÖINEN VAIKUTUS YHDYSKUNTIIN

Sisäinen ja kansainvälinen muuttoliike voivat auttaa ratkaisemaan osaltaan alueiden välistä työvoiman epätasapainoa ja helpottaa Zaynonchkovskayan (2007) alussa esittämää ongelmaa akuutista työvoimatarpeesta kasvavilla sektoreilla. Käytännössä tämä edellyttää työttömän työvoiman ja ihmistoiminnan kannalta hankalilla alueilla asuvan nk. liikkaväestön siirtymistä alueille, joilla on tarvetta työvoimalle tai hallitun maahanmuuton lisäämistä. Tilanne tämän hetkisen taloussuhdanteen myötä ei oleellisesti ole muuttunut, muuten kuin siltä osin, että nk. liikkaväestön määrä on kasvanut monilla taantuvilla alueilla. Toisaalta kysymys liikkaväestön siirtymistä ei ole yksinkertainen siksi, että tämän väestöosan ammattirakenne ei ehkä vastaa kysyntää työvoimapolun alueilla. Muuttajat voivat joutua korkeakoulutuksesta huolimatta tyytymään kohdealueilla töihin, joita alueen alkuperäinen tai kauemmin asunut väestö hylkii. Moiseenko (2004: 225) on myös todennut, että alueilla, joihin muutetaan paljon, eläkeläisten ja invalidien työssäkäynti on vähentynyt ja joillakin alueilla työttömyys lisääntynyt. Venäjällä on virallisten tilastojen mukaan 2,3 miljoonaa työtöntä⁶⁸ alueilla, joilla on niukasti työpaikkoja. Työttömiä oli kaikkiaan noin 5 miljoonaa vuoden 2002 väestölaskennan perusteella (liite 8).

7.3.1 Siirtolaisuus ja tapaustutkimusalueelle muutto

Erilaisten työvoimakysymysten ratkaisu voisi olla maahanmuutto, mutta kuitenkin se ei ole aivan yksiselitteinen kysymys. Toisaalta, arvioiden mukaan venäläisiä siirtolaisia asuu esimerkiksi Euroopan yhteisön alueella noin 5 miljoonaa (Rosstat 2008a). Heleniak (2008: 4) on todennut, että Venäjältä on tullut magneetti lailliselle ja laittomalle muuttoliikkeelle Kiinasta, Pakistanista ja Intiasta. Tällä hetkellä Venäjällä asuu arvioiden mukaan noin 4,6 miljoonaa laitonta siirtolaista tai ilman asianmukaisia asiakirjoja maassa oleskelevaa. Arvioiden mukaan laittomien maahanmuuttajien määrä tulee kasvamaan vuosien 2005 ja 2025 välisenä aikana 4,6 miljoonasta 10,8

---

⁶⁸ Piilotyöttömyys ja harmailla työmarkkinoilla toimiminen, joka ei näy tilastoissa, ovat perinteisesti Venäjällä suurta.

miljoonaan. Tämä on myös yksi syy, miksi ulkomaalaisten liikkumista on pyritty rajoittamaan uusilla säädöksillä sekä joitakin uusia suljettuja alueita perustamalla.

Vaikka tapaustutkimusalueilla eivät tämän hetken maahanmuuttokysymykset ja ulkomaisen työvoiman käyttö ole keskeisiä ilmiöitä, merkkejä niistä on kuitenkin näkyvissä myös Lihoslavlissa ja Apatiitissa. Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajien asenteita maahanmuuttoon. Kirovskin ja Apatiitin kyselytutkimukseen vastanneet (n=989) katsovat, että Venäjälle ei kasvua varten tarvita ulkomaalaista työvoimaa. Vastaajista 61,7 % katsoikin ulkomaalaisen työvoiman kasvun tuovan mukanaan ongelmia. Nelidovon vastanneista 56 % (n=434) katsoi ulkomaalaisen työvoiman tuovan ongelmia. Kysyttäessä tarvitaanko työvoimaa Euroopasta, Kiinasta tai Intiasta, 55 % Kirovskissa ja Apatiitissa vastanneista oli sitä mieltä, ettei tarvita ja vain 11,6 % katsoi, että työvoimaa tarvitaan näistä maista. Nelidovossa 48,5 % katsoi, että työvoimaa ei tarvita Euroopasta, Kiinasta tai Intiasta. Tosin 29,3 % vastanneista Kirovskissa ja Apatiitissa ja 32,3 % Nelidovossa ei ottanut kantaa kysymykseen. Tulokset ovat selvästi samansuuntaisia kuin mitä Vitkovskaya ja Zaynonchkovskaya (2005: 571) ovat saaneet tutkiessaan venäläisten asenteita kiinalaisia maahanmuuttajia kohtaan. Heidän tuloksiensa mukaan noin 50 % venäläisistä suhtautuu kielteisesti kiinalaisiin työntekijöihin ja yli 80 % ei hyväksy sitä, että kiinalaiset ostavat asuntoja.

Samoin vastattiin, kun kysymys koski entisen Neuvostoliiton alueilta tulevia siirtolaisia. Vastanneista 59,8 % Kirovskissa ja Apatiitissa sekä 55,7 % Nelidovossa oli sitä mieltä, että näiltä alueilta työvoimaa ei tarvita, mutta Kirovskissa ja Apatiitissa 7,7 % ja Nelidovossa 11,6 % olisi valmis ottamaan siirtolaisia entisen Neuvostoliiton alueelta. Tähän kysymykseen 28 % vastanneista Kirovskissa ja Apatiitissa ja 42,5 % Nelidovossa ei ottanut kantaa. Tämän lisäksi Kirovskin ja Apatiitin asukkaista 48,8 % ja Nelidovon asukkaista 46,6 % katsoi, ettei myöskään muilta Venäjän alueilta tarvita työvoimaa. Tämä vastanneiden arvio ei välttämättä perustu tarveharkintaan, vaan taustalla voi olla myös ihmisten ennakkoluulot eri kulttuureista tulevia ihmisiä kohtaan ja pelko lisääntyvästä kilpailusta työmarkkinoilla. Kyselytutkimuksen vastanneista Nelidovossa 97,5 % oli kansallisuudeltaan venäläisiä, 1,1 % valkovenäläisiä ja loput muita kansallisuuksia. Kirovskissa ja Apatiitissa vastaajista venäläisiä oli 91,2 %, ukrainalaisia 3 %, valkovenäläisiä 2,8 %, saamelaisia 2,8 % ja loput muita kansallisuuksia loput. Muita kuin Venäjän kansalaisia vastanneiden joukossa oli kaksi Kirovskissa ja Apatiitissa sekä yksi Nelidovossa. Tämä osaltaan selittää vastauksia.

7.3.2 Asuminen syntymäpaikkakunnalla

Asumisaika merkitsee paljon ihmisten suhtautumisessa yhteiskunnan rakennemuutoksiin ja muuttohalukkuuteen. Pitkä asumisaika helpottaa sopeutumista myös hankaliin elinolosuhteisiin. Multikausaalisessa muuttoliikemallissa huomioidaan tutkimuksellisesti paitsi asumisaika nykyisellä asuinpaikalla, myös kotipaikkakunta. Venäjällä asui vuonna 1989 hiukan alle puolet (48,8 %) ja vuonna 2002 hieman yli puolet (55 %) väestöstä omalla syntymäpaikkakunnallaan. Vertailun vuoksi vuonna

1926 väestöstä 25 % oli syntynyt muualla kuin nykyisellä asuinpaikkakunnalla ja vuonna 1979 54 % (Zaynonchkovskaya 1999b). Tämä historiallinen tausta saattaa vaikuttaa muuttoliikkeiden suuntautumiseen, kun ihmiset pohjoisessa eläkkeelle jäädessään miettivät tulevaisuuden ratkaisuja. Ainakin tämä kertoo sen, että väestön liikkuminen on Venäjällä ollut suurta. Suurin osa toisella paikkakunnalla syntyneistä ovat muuttaneet ennen Neuvostoliiton hajoamista alueelle (taulukko 31).

Taulukko 31: Väestön asumisaika nykyisellä asumispaikkakunnalla Tverin ja Murmanskin alueilla sekä federaatiopiireissä (%) vuonna 2002

	Kokonaisväestö- määrä (100 %) ¹	Syntymästä lähtien (%)	Alueelle muuttaneet (%)	joista (%):		
				1992– 2002	1989– 1991	1988 ja ennen
Venäjä	96,3	55,8	44,2	30,0	7	63,0
Federaatiopiiri						
Keskinen	95,8	57,3	42,7	29,7	6,8	63,5
Tverin alue	97,0	54,3	45,7	31,4	7,5	60,3
Luoteinen	94,1	51,6	48,4	25,0	6,0	69,0
Murmanskin alue	94,5	43,8	56,2	23,5	6,5	70,0
Eteläinen	93,5	57,5	42,5	33,2	8,8	58,0
Volgan	98,3	59,4	40,6	28,9	6,6	64,5
Uralin	97,6	50,5	49,5	30,9	6,4	62,7
Siperian	97,9	53,3	46,7	32,7	6,4	60,9
Kaukoidän	96,1	48,9	51,1	28,9	7,1	64,0

¹ Sarakkeessa se väestönosuus (%) kyseisen alueen kokonaisväestömäärästä (100 %), jonka syntymäpaikka on tunnettu
(Lähde: Rosstat 2005b)

Murmanskin alueen väestöstä vain 43,8 % on asunut kyseisellä alueella syntymästään lähtien, kun taas Tverin alueella 54,3 %. Tämä kuvaa Murmanskin alueen luonnetta, sillä alueen hyödyntäminen alkoi vasta Neuvostoliiton aikana ja siksi monet alueen asukkaista ovat itse muuttaneet tai heidät on siirretty alueelle. Monet muuttajista ovat syntyneet nykyisen Venäjän alueen ulkopuolella, esimerkiksi Ukrainassa, Kazakstanissa ja Valko-Venäjällä. Suurin osa väestöstä on muuttanut ennen vuotta 1988 (ks. liite 4). Taulukosta voidaan huomata myös se, että melko suuri joukko ihmisiä on muuttanut sekä Tverin alueelle (31,4 %) ja Murmanskin alueelle (23,5 %) vuosien 1992–2002 välisenä aikana. Tämä kertoo Ravensteinin (1885) mainitsemasta vastavirtailmiöstä. Alue voi olla houkutteleva jollekin toiselle, vaikka alueelta muutetaan voimakkaasti pois. Alueelle voi esimerkiksi syntyä uudenlaista työvoima-tarvetta, jota alueen vanha väestö ei voi tyydyttää. Alueen koulutusmahdollisuudet voivat toimia myös muuttamisen houkuttimena ja opiskelun päättymisen jälkeen jäädäänkin pysyvästi alueelle asumaan. Murmanskin osalta tulomuuttoa voi selittää myös odotukset alueen tulevista mahdollisuuksista, jotka liittyvät uusien luonnonvarojen hyödyntämiseen.

Tämän tutkimuksen kyselytutkimukseen Kirovskissa ja Apatiitissa vastanneista asukkaista 40,6 % ja opiskelijoista 18,2 % on syntynyt muualla kuin nykyisellä

asuinpaikkakunnallaan. Nelidovossa asukkaista on syntynyt alueella suurin piirtein sama määrä kuin Kirovskissa ja Apatiitissa, 64,7 %, ja muualla syntyneiden osuus oli 35,3 %. Opiskelijoista ja koululaisista 81,4 % on syntynyt alueella. Tulokset näyttävät poikkeavan hiukan väestölaskennan 1989 ja 2002 tuloksista. Tämä johtunee siitä, että kyselytutkimukseen vastanneista vain hyvin pieni osa tutkimustavasta johtuen oli eläkeläisiä, mikä hieman vääristää tutkimuksen tulosta tältä osin. Luvut kuitenkin kertovat sen, että ihmisten liikkuvuus on ollut Neuvostoliitossa suurta, ja että ihmisten sidonnaisuus asuinpaikkaansa syntyy usein työn ja arkielämän käytänteiden kautta.

Myös Kumo (2006) ja Heleniak (1999b) ovat analysoineet tätä samaa ilmiötä. Luoteis-Venäjälle näyttää syntymäpaikkatietojen perusteella siirtyneen väestöä eniten Keski-Venäjän federaatiopiirin alueelta, kun taas Keski-Venäjän asukkaista suurin osa on joko alueella syntyneitä tai sitten muualta, erityisesti Volgan alueelta muuttaneita. Volgan alueelta näyttäisi olevan kotoisin paljon väestöä, joka nyttemmin asuu Uralilla. Seuraavassa taulukossa (taulukko 32) esitetään vuosien 1989 ja 2002 väestölaskentojen perusteella väestön syntymäpaikka ja asuinpaikka federaatiopiireittäin. Taulukko ei kuitenkaan kerro muualla kuin nykyisen Venäjän alueella syntyneiden ja asuvien määriä, eikä siis kuvaa kokonaisväkimäärää.

Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä asuvien ja Keski-Venäjän federaatiopiirissä syntyneiden määrä on vähentynyt yli 500 000 ihmistä vuosien 1989 ja 2002 välillä (taulukko 32). Luoteis-Venäjän federaatiopiirin 12,143 miljoonasta asukkaasta (vuonna 2002) lähes 9,768 miljoonaa asui syntymäpaikkakunnallaan, ja 2,375 miljoonaa ihmistä on syntynyt muualla. Kumon (2006: 6) mukaan Neuvostoliiton hajoaminen käänsi muuttoliikkeen suunnan kohti Venäjän Euroopan puoleisia osia. Tämän voi havaita myös edellä olevasta taulukosta, josta voi huomata, kuinka muualla kuin Euroopan puoleisissa osissa syntyneiden määrä on kasvanut vuosien 1989 ja 2002 välillä (taulukko 32). Venäjän pohjoisosissa 36,5 % väestöstä asuu syntymäpaikkakunnalla. Tämä kertoo siitä, että monilla yhden yrityksen paikkakunnilla väestö on muuttanut sinne jostakin muualta, kuten entisen Neuvostoliiton alueilta Ukrainasta ja Valko-Venäjältä. Heleniakin (1999b) mukaan 15,2 % pohjoisen asukkaista on syntynyt Venäjän alueen ulkopuolella, kun taas yleisesti Venäjällä vain 7,1 %.

Taulukko 32: Syntymäpaikka ja asuinpaikka federaatiopiireittäin vuosien 1989 ja 2002 väestönlaskentojen perusteella (1000 ihmistä)

Asumispaikka	Syntymäpaikka							
	Keski	Luoteis	Etelä	Volga	Ural	Siperia	Kaukoitä	Yhteensä
1989								
<i>Keski</i>	31 623	628	580	1,473	266	496	268	35,334
<i>Luoteis</i>	1 565	10 436	286	759	158	252	124	13 580
<i>Etelä</i>	930	214	16 949	782	220	455	189	19 739
<i>Volga</i>	978	283	327	27 447	443	390	187	30 055
<i>Ural</i>	555	165	355	1,872	9 180	505	116	12,748
<i>Siperia</i>	686	195	241	943	365	18 819	387	21,636
<i>Kaukoitä</i>	492	117	270	493	162	742	5 116	7 392
Yhteensä	36 829	12 038	19 008	33 769	10 794	21 659	6 387	140 484
2002								
<i>Keski</i>	29 818	662	714	1,358	316	620	384	33 872
<i>Luoteis</i>	1 038	9 768	256	565	142	241	133	12 143
<i>Etelä</i>	690	206	18 018	643	227	441	228	20 453
<i>Volga</i>	721	249	318	27 163	378	369	199	29 397
<i>Ural</i>	322	102	226	1,182	8 873	363	98	11 166
<i>Siperia</i>	397	123	182	580	260	16 707	316	18 565
<i>Kaukoitä</i>	232	64	136	254	91	480	4 758	6 015
Yhteensä	33 218	11 174	19 850	31 745	10 287	19 221	6 116	131 611

(Lähteet: Rosstat 2005a; Kumo 2006: 5)

Vuoden 2002 väestönlaskennan (Rosstat 2005a) mukaan Tverin alueella syntyneitä oli 1 058 638 ihmistä, joista Tverin alueella asui 66,8 %. Murmanskin alueella syntyneitä oli 643 760 ihmistä, joista alueella asui 66,4 % (taulukko 33).

Taulukko 33: Murmanskin ja Tverin alueella syntyneet ja heidän nykyiset asuinpaikkansa (federaatiopiireittäin) vuoden 2002 väestönlaskennan perusteella (%)

	Murmanskin alue	Tverin alue
Yhteensä	100 (643 760 ihmistä)	100 (1 058 638 ihmistä)
Luoteis-Venäjä	78,4	13,1
Murmanskin alue	66,4	0,6
Pietari, Leningradin alue	6,6	9,1
Keski-Venäjä	11,1	79,9
Tverin alue	0,7	66,8
Moskova, Moskovan alue	4,8	5,1
Etelä	3,7	1,7
Volga	4,1	2,2
Ural	1,1	1,1
Siperia	1,1	1,4
Kauko-Itä	0,5	0,6

(Lähde: Rosstat 2005a)

Taulukko havainnollistaa hyvin, kuinka laajalle Murmanskin ja Tverin alueilla syntynyt väestö on muuttanut. Taulukosta voidaan huomata myös se, että Tverin alueella syntyneistä 79,9 % asuu Keski-Venäjän alueella ja 9,1 % asuu Pietarissa ja Leningradin alueella, mutta vain 5,1 % Moskovassa ja Moskovan alueella. Tämä osoittaa sen, että Pietarin ja Pietarin alueen vaikutus ulottuu myös Tverin alueelle. Vastaavasti

Murmanskin alueella syntyneistä 78,4 % asuu Luoteis-Venäjällä, 6,6 % asuu Pietarissa ja Leningradin alueella ja Moskovassa ja Moskovan alueella 4,8 %. Kyselytutkimuksen vastauksien avulla selvitettiin myös sitä, kuinka eri ikäryhmiin kuuluvat ovat asuneet omilla syntymäpaikkakunnillaan. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa nuoremmat ikäpolvet asuvat vanhempiin verrattuna useammin omalla syntymäpaikkakunnallaan (taulukko 34).

Taulukko 34: Kyselytutkimukseen vastanneiden asuminen syntymäpaikkakunnalla ikäryhmittäin (%) (X²-testi)

Alue	%	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60 -yli	Yhteensä
Nelidovo (N=481)	Kyllä	79,9 %	77,4 %	70,1 %	67,0 %	64,0 %	66,7 %	74,6 %
	Ei	20,1 %	22,6 %	29,9 %	33,0 %	36,0 %	33,3 %	25,4 %
<i>Sig. ¹ = 0,104</i>								
Kirovsk/ Apatiitti N=1022)	Kyllä	76,6 %	62,5 %	62,5 %	41,0 %	24,7 %	28,6 %	60,1 %
	Ei	23,4 %	37,5 %	37,5 %	59,0 %	75,3 %	71,4 %	39,9 %
<i>Sig. ¹ = 0,001***</i>								

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Huomaamme myös, että Nelidovossa kyselytutkimukseen vastanneista suurempi osa asuu syntymäpaikkakunnalla (74,6 %), kuin Kirovskissa ja Apatiitissa (60,1 %). Kirovskissa ja Apatiitissa oli Khiin neliötestin perusteella testattu ero suhteessa ikäluokkiin erittäin merkitsevä (p<0,0001). Tulkinallisesti tulos kertoo, että 50-vuotiaista ja vanhemmista yli 70 % Kirovskissa ja Apatiitissa on muuttanut alueelle, eikä ole sieltä alun perin kotoisin. Pääsääntöisesti alueelle on muutettu työn takia, mutta myös opiskelujen vuoksi, ja tällöin opiskelupaikkakunnasta on tullut pysyvä asuinpaikka.

Ihmisten liikkuvuutta selvitettiin kyselytutkimuksessa kysymällä, missä muualla vastaajat ovat myös asuneet. Kirovskin ja Apatiitin vastaajista (asukaslomake) (n=508) 167 ja Nelidovon vastaajista (n=285) 70 kertoi asuneensa muuallakin kuin nykyisessä asuinpaikassaan. Kirovskin ja Apatiitin vastaajista 19 ja Nelidovon vastaajista 18 ilmoitti asuneensa muualla Murmanskin alueella tai Tverin alueella (taulukko 35). Osa vastaajista kertoi asuneensa useilla eri paikkakunnilla. Kirovskin ja Apatiitin asukkaista 20 oli asunut Karjalan tasavallan alueella, 13 Ukrainassa, 13 Valko-Venäjällä ja 11 Pietarissa. Nelidovon asukkaista 9 oli asunut Pihkovan alueella, 5 Ukrainassa, 4 Moskovassa ja 3 Jaroslavlilin alueella. Vastaajat ovat kuitenkin asuneet hyvin laajasti useilla eri paikkakunnilla. Tulkinallisesti taulukko (taulukko 35) osoittaa sen, että ihmiset eivät muuta ainoastaan lähipaikkakuntiansa välillä vaikka lähimuutto onkin määrällisesti suurinta, vaan myös kaukomuutto on hyvin yleistä. Taulukko kertoo myös sen, että Neuvostoliitossa ja Venäjällä ei pioneerimuuttajalla näytä olevan merkitystä siihen, muuttaako joku muukin samalta paikkakunnalta alueelle, sillä useat paikkakunnat on mainittu taulukossa 35 vain kerran. Tämä kertonee osaltaan Neuvostoliiton aikaisesta poliittisesta järjestelmästä, jossa tehtiin myös väestön pakkosiirtoja ja opiskelunsa päättäneitä sijoitettiin tarpeen mukaan ympäri maata.

Toisaalta, venäläiset eivät vaihda asuntoaan tai asuinpaikkakuntaansa kovinkaan usein verrattuna kansalaisiin muissa maissa. USA:ssa ihmiset vaihtavat asuinpaikkaansa keskimäärin 13 kertaa, Iso-Britanniassa seitsemän kertaa ja tilastojen mukaan Venäjällä vain 1,5 kertaa elinaikanaan. Tämä tosin osittain selittyy sillä, että myös asunnonvaihto samalla paikkakunnalla on muissa maissa yleisempää kuin Venäjällä (Aleshkovskii 2007: 2–3). Kyselytutkimuksessa 56,1 % vastaajista Nelidovossa ilmoitti vaihtaneensa asuntoa alueella, ja Kirovskissa ja Apatiitissa 59,2 % vastaajista. Kyselytutkimus ei anna vastausta, kuinka monta kertaa vastaajat ovat muuttaneet nykyisessä asuinpaikassaan, mutta hiukan yli puolet kyselytutkimukseen vastanneista on vaihtanut asuntoa, mikä määrältään vastaa Venäjän keskitasoa.

Taulukko 35: Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon asukkaiden aikaisemmat asuinpaikkakunnat kyselytutkimuksen perusteella

Kirovsk/Apatiitti			
Karjalan tasavalta	20	Irkutskin alue	2
Murmanskin alue	19	Brianskin alue	1
Ukraina	13	Cheliabinskin alue	1
Valko-Venäjä	13	Chitan alue	1
Pietari	11	Chuvashin tasavalta	1
Vologodskin alue	8	Kalugan alue	1
Kostromin alue	5	Kirgisia	1
Iaroslavlin alue	5	Komin alue	1
Tverin alue	5	Latvia	1
Arkangelin alue	4	Narva	1
Kazakstan	4	Stavropolin aluepiiri	1
Pihkovan alue	4	Sverdlovin alue	1
Krasnodarin aluepiiri	3	Tadzhikistan	1
Novgorodin alue	3	Tatarstan	1
Permin alue	3	Tjumen alue	1
Samaran alue	3	Sahalinin alue	1
Uralin alue	2	Uljanovskin alue	1
Penzenskin alue	2	Uzbekistan	1
Moskova	2	Viro	1
Tambovin alue	2	Volgogradin alue	1
Saratovin alue	2	Muualla tai useilla paikkakunnilla	7
Leningradin alue	2	Muualla asuneita yhteensä	167
Tulan alue	2	Yhteensä (n)	508
Nelidovo			
Tverin alue	18	Moskovan alue	1
Pihkovan alue	9	Orlovin alue	1
Ukraina	5	Penzan alue	1
Moskova	4	Pietari	1
Rjazan alue	3	Krasnojarsk	1
Jaroslavlin alue	3	Riika	1
Valko-Venäjä	2	Uzbekistanin alue	1
Uzbekistan	2	Viro	1
Arkangelin alue	1	Vitebskin alue	1
Bashkirian tasavalta	1	Komin alue	1
Dagestan	1	Voronezhin alue	1
Kaliningradin alue	1	Muualla tai useilla paikkakunnilla	7
Kostromskajan alue	1	Muualla asuneita yhteensä	70
Liittua	1	Yhteensä (n)	285

8 *Muuttoliikkeeseen vaikuttavat sosiaalis-taloudelliset kehityserot*

Alueelliset kehityserot ovat merkittävä muuttovirtoja aikaansaava tekijä, sillä esimerkiksi Moiseenkön (2004) mukaan ihmiset pyrkivät vallitsevassa sosiaalis-taloudellisessa tilanteessa maksimoimaan toimeentuloon ja hyvinvointiin liittyvät edut muuttamalla. Toisaalta, ihmisten kulutuskäyttäytymisen muutosten (Massey 2002) ja varsinkin nuorille markkinatalouden avaamien uravaihtoehtojen takia (Piipponen 2007) alueelliset kehityserot aiheuttavat muuttovirtoja alueille, joilla ihmiset voivat toteuttaa toiveitaan. Tämän luvun lähtökohtana on se, että 1990-luvun muuttoliikkeiden syyt löytyvät suurelta osaltaan monien alueiden huonosta taloudellisesta ja sosiaalisesta tilanteesta. Tilanne kärjistyi vuoden 1998 talouskriisin yhteydessä. Kyseinen kriisi ei ollut vain talouskriisi, vaan kriisi, joka heijastui kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Sen jälkeen talous on kasvanut yhtäjaksoisesti, ja 2000-luvun muuttoliikkeiden syitä voidaankin etsiä alueiden välisistä kehityseroista (Zubarevits *et al.* 2005). Aleshkovskin (2006: 61) mukaan Venäjällä alueiden väliset kehityserot ovat suuret ja kolmasosalla alueista on taloudellisia vaikeuksia. Näillä alueilla asuu 28 % Venäjän väestöstä.

Alueiden välisten kehityserojen taustalla voidaan nähdä olevan Neuvostoliiton aikaisten taloudellisten, fiskaalisten ja poliittisten rakenteiden muuttuminen (Tekoniemi 2007). Neuvostoliiton sektoriministeriöt kontrolloivat suoraan valtion omistamia yrityksiä, eikä pankeilla ollut minkäänlaista roolia talouden välitystoiminnassa. Nyt nämä rakenteet ovat uudelleen organisoitumassa, ja viimeisten 20-vuoden aikana osaksi myös organisoituneet. Se on tarkoittanut mm. yksityisen yritystoiminnan laajenemista, markkinahintoja ja hintojen vapauttamista, pankki-toiminnan kehittymistä ja yritysten itsensä harjoittamaa suoraa ulkomaankauppaa. Toisaalta valtiovalta on aivan viimeaikoina tiivistänyt otettaan strategisesti tärkeillä toimialoilla toimivista yrityksistä. Heleniakkin (2008b) mukaan näillä muutoksilla on ollut monenlaisia toisistaan poikkeavia alueellisia vaikutuksia, mikä näkyy myös siinä, että alueilla on keskenään erilainen vaikutus Venäjän talouteen. Treivish (2009: 300–301) on myös arvioinut, että alueiden sisällä on eri kaupunkien välillä Venäjän talouteen erilainen painoarvo, eikä välttämättä alueen hallinnollinen keskus ole se taloudellisesti merkittävin keskus, vaan alueilla on myös sisäistä kilpailua. Murmanskin alueella on selvästi kilpailua Murmanskin ja Montsegorskin välillä

taloudellisesta merkittävydestä. Myös monien suurien kaupunkien kaupunginosien välillä on nähtävissä selviä kehityseroja. Näin on esimerkiksi Moskovassa ja Pietarissa. Moskovassa on käynnissä valtavaa rakennustoimintaa, jonka seurauksena uusi ja vanha sekoittuvat toisiinsa (valokuva 11)

Valokuva 11: Uusi ja vanha Moskova (kuva: Kari Synberg (2006))

8.1 ALUEELLISET KEHITYSEROT MUUTTOVIRTOJEN TAUSTALLA

Muuttovirtoihin vaikuttavia alueellisia eroja voidaan tarkastella YK:n kehittämän inhimillisen kehityksen indeksin, HDI-indeksin⁶⁹ avulla. Tilastollisesti voidaan osoittaa, että ihmiset muuttavat niihin maihin sekä valtioiden sisäisesti alueille, joissa on korkea HDI-indeksi⁷⁰ (Zubarevits 2007; FCO 2008; IISP 2008; UNDP 2009). Valtiot jaetaan indeksin perusteella neljään ryhmään, ja Venäjä sijoittui HDI arvon perusteella valtioiden listalla toiseksi korkeimpaan ryhmään ($0,900 > \text{Hdi} \geq 0,800$), sijalle 71 vuonna

---

⁶⁹ HDI-indeksi keksittiin vuonna 1990. Sen kehittäjiä ovat olleet intialainen Nobel-palkittu Amartya Sen ja pakistanilaiset taloustieteilijät Mahbub ul Haq ja Gustav Ranis Yalen yliopistosta sekä lordi Meghnad Desai Lontoon talouskoulusta (London School of Economics). Kyseistä indeksiä on käytetty sen kehittämistä lähtien YK:n kehitysohjelmien vuosiraportoinnissa, ja YK:n jäsenvaltiot listataan vuosittain kyseisen indeksin perusteella (UNDP 2008).

⁷⁰ Indeksin lähtökohtana on, että olennaisinta inhimillisen kehityksen kannalta ovat pitkä ja terve elämä, tiedonsaanti ja riittävä elintaso. Siksi HDI perustuu kolmen komponentin käyttöön: nämä komponentit ovat 1) asianmukainen elintaso (mitattuna ostovoimana (*purchasing power parity*, *ostovoimapariteetti*)), 2) pitkä ja terve elämä (mitattuna odotettavissa olevan eliniän avulla) ja 3) saavutettu koulutustaso (mitattuna aikuisten lukutaidolla, kahden kolmasosan painolla sekä yhteenlasketulla ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen koulutukseen osallistuneiden suhteellisella osuudella, yhden kolmasosan painolla).

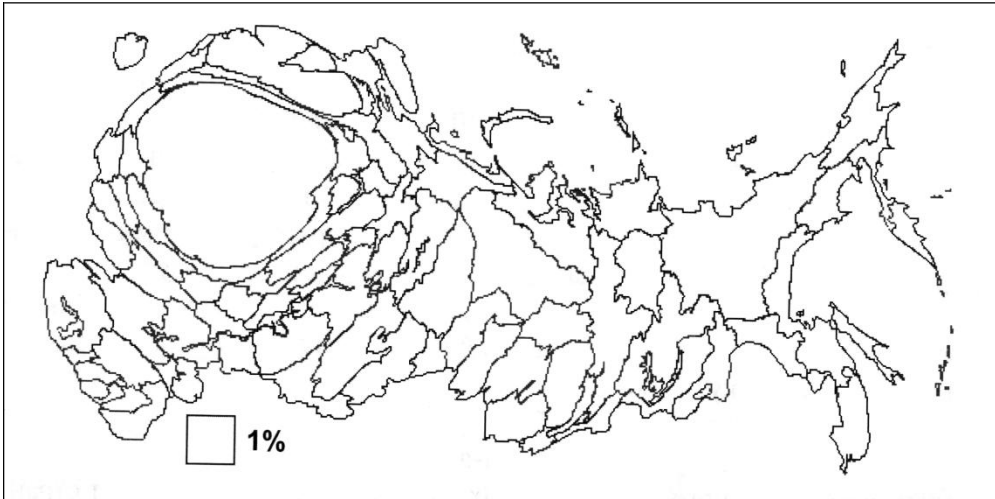
2009 (67 vuonna 2005). Tuo sijoitus kuvanee likimain myös maan tämänhetkistä tilannetta. Venäjä saavutti arvon 0,817. Korkeimmat arvot saavuttivat Norja (0,971), Itävalta (0,970) ja Islanti (0,969). Suomi oli vertailussa sijalla 12 ja sai arvon 0,959. Venäjän kehitys on kuitenkin ollut nopeaa, sillä arvo oli vuonna 1995 0,771 ja vuonna 2006 0,805.

Venäjän alueista korkeimmat arvot saivat Moskova (0,907 vuonna 2006 ja 0,873 vuonna 2004), Tjumenin alue (0,888 vuonna 2006 ja 0,867 vuonna 2004) ja Pietari (0,848 vuonna 2006 ja 0,817 vuonna 2004). Murmanskin alue sai arvon 0,782 ja alue oli sijalla 28 Venäjän sisäisessä listassa. Tverin alue sai arvon 0,753 ja se oli listan sijalla 63⁷¹. Alhaisimmat arvot Venäjän alueista saivat Ingušian tasavalta (0,701) ja Tuvan tasavalta (0,691) (UNDP 2007, 2008). Jos tarkastellaan alueita kokonaisuutena, niin 25 % väestöstä elää alueilla, joilla HDI on korkeampi kuin Venäjällä keskimäärin, ja 6,5 % väestöstä alueilla, joilla HDI on alle 0,730 (IISP 2008). Tverin alueen alhainen sijoittuminen Venäjän sisäisessä listassa johtuu erityisesti alhaisesta ostovoimapariteetista sekä alhaisesta odotettavissa olevasta eliniästä. Murmanskin osalta taas ostovoimapariteetti on lähellä Venäjän keskiarvoa, mutta alhainen odotettavissa olevan eliniän arvo ja koulutusindeksi ovat selvästi Venäjän keskitason alapuolella. Alueellinen ostovoimapariteetti kuvaa paremmin väestön todellista tulotasoa kuin esimerkiksi alueellinen BKT suhteessa väestöön. Toisaalta BKT kuvaa kuitenkin alueen tuotannontasoa.

Suurin osa taloudellisesta toiminnasta on keskittynyt Venäjän Euroopan puoleisiin osiin, mikä näkyy tarkasteltaessa eri federaatiopiirien osuutta Venäjän BKT:stä. Vuonna 2007 Keski-Venäjän federaatiopiirin osuus BKT:stä oli 39 % (34 % vuonna 2005), Uralin federaatiopiirin osuus 17 %, Volgan federaatiopiirin 16 %, Siperian federaatiopiirin 11 % ja Luoteis-Venäjän 10 %. Alhaisimmat osuudet olivat Eteläisessä federaatiopiirissä ja Kaukoidän federaatiopiirissä molemmissa 5 % (Ollus *et al.* 2007: 8; Kumo 2006: 8; Heleniak 2008a: 18). Treivish (2009: 204) on esittänyt alueellisen BKT:hen perustuen matemaattisesti lasketun kartan (kartta 8), joka kuvaa eri alueiden merkitystä. Kartassa alueen suuruus on kuvattu BKT:n prosentuaalisena osuutena ja kartan yhteydessä on yhden prosentin suuruinen neliö havainnollistamassa alueiden suhteellista merkitystä.

---

⁷¹ Tässä tarkastelussa otettiin huomioon vain 79 aluetta, sillä yhdeksän autonomista piiriä sisältyi johonkin toiseen alueeseen. Tämä nostaa selvästi esimerkiksi Tjumenin alueen sijoitusta listalla.

¹Kartassa on laskettu yhteen Pietari ja Leningradin alue sekä Moskova ja Moskovan alue

Kartta 8: Alueiden koko matemaattisesti laskettuna BKT:n mukaan¹ (Lähde: Treivish 2009: 158)

Kartta (kartta 8) osoittaa, että Moskova ja Moskovan alue ovat BKT:llä mitattuna Venäjän ehdoton keskus ja että muiden alueiden merkitys on huomattavasti vähäisempi. Moskovassa 85 % ja Pietarissa 65 % BKT:stä tulee palveluista. Moskovan painoarvoa nostaa monien öljy- ja kaasuyhtiöiden pääkonttoreiden sijainti Moskovassa, vaikka varsinainen toiminta tapahtuukin muualla. Kaikkein suurin BKT suhteutettuna asukaslukuun on Uralin federaatiopiirin alueella (9 726,7 € vuonna 2007). Uralin federaatiopiirin kuuluvalla Tjumenin alueella BKT/asukas oli suurin Venäjällä, 23 077 € vuonna 2007. Moskovassa BKT/asukas oli 17 916,3 € ja Pietarissa 6 756,3 €, Murmanskin alueella 6 263,4 € ja Tverin alueella 3 192,8 € vuonna 2007 (taulukko 36).

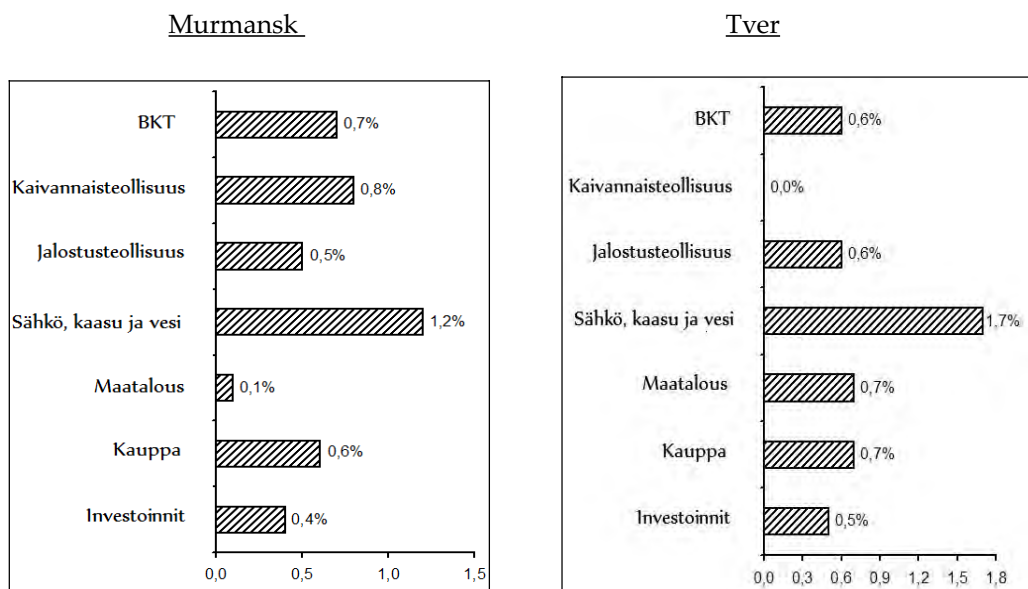
Taulukko 36: BKT asukaslukuun suhteutettuna vuosina 2001 ja 2007 (€)

	2001	2007
Venäjä	1867,7	5533,4
Keski-Venäjä	2221,7	7713,2
Moskova	5075,0	17916,3
Tverin alue	1178,2	3192,8
Luoteis-Venäjä	1893,7	5737,6
Pietari	2020,6	6756,3
Murmanskin alue	2376,9	6263,4
Eteläinen	986,5	2654,1
Volgan	1553,0	4034,2
Uralin	3400,0	9726,7
Tjumenin alue	8767,0	23077,0
Siperian	1573,2	4304,2
Kaukoidän	2179,0	5533,6

(Lähde: Rosstat 2009)

Vertailun vuoksi voidaan mainita, että Suomessa vuonna 2006 BKT/asukas oli 26 300 €. Keskiarvo 25 jäsenvaltion EU:ssa oli 23 300 €/asukas vuoden 2006 alussa (Eurostat 2006). Taulukosta huomaamme, että Murmanskin alueen BKT on korkeampi kuin Pietarin vuonna 2001, mutta sen jälkeen Pietarin kehitys on mennyt edelle. Tverin alueen alhainen luku johtuu teollisuuden heikosta tuottavuudesta ja teollisuuslaitosten infrastruktuurin vanhenemisesta. Murmanskin ja Tverin alueiden merkitys Venäjän BKT:hen on melko vähäinen, kuten seuraava kuvio (kuvio 29) osoittaa. Murmanskin osuus on 0,7 % ja Tverin alueen osuus 0,6 %. Öljyn ja kaasun tuotanto kuuluvat kaivannaisteollisuuteen, minkä vuoksi Murmanskin tuotannon osuus jää vähäiseksi.

Kuvio 29: Murmanskin ja Tverin alueiden osuudet Venäjän tuotantosektoreissa vuonna 2008 (Lähde: Rosstat 2009)

Toisaalta Venäjän federaation budjettiin varsinkin Uralin federaatiopiirillä on keskeinen merkitys, ja esimerkiksi Hantien ja mansien autonomisella piirikunnalla on suurempi merkitys valtion budjettiin kuin Moskovalla tai Luoteis-Venäjän federaatiopiirillä. Murmanskin oblastin merkitys Venäjän valtion budjettiin on kuitenkin vähäinen. Alueen merkitys on samaa suuruusluokkaa kuin sen osuus väestöstä. Murmanskin sekä myös Tverin alueiden osuus Venäjän budjettituloihin oli 0,5 % prosenttia (taulukko 37) (Tekokoski 2006: 11).

Moskova maksaa valtion budjettiin enemmän kuin koko Luoteis-Venäjän federaatiopiiri (taulukko 37). Taulukko osoittaa vielä, että Murmanskin osalta viennin osuudessa näkyy satamien merkitys suhteessa esimerkiksi Tverin alueeseen.

Murmanskin viennin merkitys on kuitenkin koko Venäjän mittakaavassa varsin vaatimatonta.

Taulukko 37: Federaation ja federaatiopiirien budjettitulot, vienti ja tuonti Venäjällä vuonna 2006

	Budjettitulot, verot ja muut tulot ¹ (%)		Vienti (%)	Tuonti (%)
	Kokonaistulot (%)	Tulot federaation budjettiin (%)		
Venäjän federaatio	100	100	100	100
Keski-Venäjän federaatiopiiri	29,2	22,4	42,6	56,4
<i>Moskova</i>	19,7	16,3	38,0	42,7
<i>Tverin alue</i>	0,5	0,4	0,1	0,1
Luoteis-Venäjän federaatiopiiri	9,8	8,3	10,5	19,9
<i>Murmanskin alue</i>	0,5	0,3	0,7	0,1
<i>Pietari</i>	4,3	3,1	4,4	10,8
Eteläinen federaatiopiiri	5,2	4,0	2,9	4,6
Volgan federaatiopiiri	15,6	16,9	12,8	4,9
Uralin federaatiopiiri	28,7	41,1	18,5	3,8
<i>Hanti-Mansia</i>	17,4	29,1	5,6	0,4
<i>Jamalin Nenetsia</i>	5,5	8,7	0,3	0,1
Siperian federaatiopiiri	8,5	5,8	9,8	4,4
Kaukoidän federaatiopiiri	3,0	1,5	2,8	5,2

¹Muut tulot koostuvat alueiden ja kuntien omaisuudesta, varoista sekä niiden yritystoiminnasta ja muista toiminnoista.

(Lähde: Rosstat 2007)

Teollisuuden kasvu on ollut voimakkainta Nenetsien autonomisessa piirikunnassa, jossa vuosien 1990 ja 2006 välillä kasvua on ollut 363 prosenttia. Toiseksi voimakkainta kasvu on ollut Leningradin alueella, 193 %, ja kolmanneksi Kaliningradin alueella, jossa teollisuustuotanto kasvoi tällä ajanjaksolla 150 %. Suhteellisesti hitaan kasvun alueita ovat edelleen mm. Murmanskin alue (vuonna 2006 kasvua oli 2,2 % ja vuonna 2005 0,5 %), Samaran alue, Tomskin alue, Tšitan alue, Kalmukian tasavalta ja Juutalainen autonominen alue. Joillakin alueilla, kuten Ust-Ordyan burjaattien autonomisessa piirikunnassa, Korjakkien autonomisessa piirikunnassa ja Evenkien autonomisessa tasavallassa, teollisuustuotanto laski useita prosentteja, joissakin tapauksissa jopa 25–60 % vuonna 2007. Nämä kolme aluetta kuuluvat myös Venäjän aluepoliittisen typologian mukaan kriisialueisiin. Teollisuustuotannon laskun syyt ovat hyvin moninaiset, ja laskun vaikutuksia on paljon. Tästä esimerkkinä on väestön poismuutto Samaran alueelta autoteollisuuden kriisin seurauksena (IISP 2008).

Tuotannon lasku on nähtävissä myös maataloudessa, sillä maataloustuotannon osuus alueellisesta bruttokansantuotteesta putosi 16,4 prosentista (vuonna 1990) 5,4–5,5 prosenttiin (vuonna 2004) alueesta riippuen. Samalla kymmenen eniten maataloustuotteita tuottavan alueen osuus maataloustuotannosta kasvoi 30,3 prosentista (vuosina 1993–1995) 35,5 prosenttiin (vuosina 2002–2006) (IISP 2008). Tverin alueella maatalouden osuus alueen BKT:stä oli 13 % vuonna 2006, ja maatalouden parissa työskenteli noin 85 000 henkilöä. Alueella toimii noin 680 maatalouden yritystä (ENKO

2007). Nelidovon alueella toimi 6 maatalousyritystä ja 49 yksityistä maatalousyrittäjää. Sektori työllisti yhteensä noin 600 työntekijää vuonna 2006. Maataloudessa työskentelevien määrä on viime vuosina pysynyt lähes samana, joten muuttoliikkeiden kannalta ei maataloussektorilla ole Nelidovon alueella kovin suurta merkitystä (Tverstat 2007a). Maatalouden vähäinen merkitys Nelidovon alueella selittyy osaltaan metsätaloudella ja toisaalta suovaltaisella maaperällä, joka soveltuu heikosti maatalouden tarpeisiin.

Murmanskin alueen maatalouden osuus oli vain noin 0,5 % alueen BKT:stä. Murmanskin alueella maatalouden parissa työskenteli noin 3 000 henkilöä, mutta kalatalouden ja kalastuksen parissa 10 200 henkilöä vuonna 2006. Murmanskin alueella toimi 310 maatalouden ja 554 kalatalouden yritystä. Vuonna 2006 Apatiitissa maatalousalan yrityksiä oli 10 ja kalatalouden 2, Kirovskissa maatalousalan yrityksiä oli 2 (Murmanskstat 2007a). Korelin ja Korelin (1999: 67–70) havainnon mukaan valtion maatalouteen tekemät tukitoimet eivät kuitenkaan ole lisääneet maaseutuväestön määrää tai pystyneet hidastamaan maaseutuväestön vähenemistä. Tulkinallisesti tämä voi tarkoittaa sitä, että valtion tukitoimilla on pystytty korkeintaan kohottamaan maaseudulla asuvien elintasoja, mutta ei estämään poismuuttoa kaupunkiin.

Jos tarkastellaan alueita vielä aluepolitiikan ohjauskeinojen apuna käytetyn Venäjän sosiaalis-taloudellisen aluejaon perusteella, voidaan havaita, että ryhmä ”kehittyneimmät alueet” eroaa muista alueista selvästi (taulukko 38). Nk. kehittyneet ja paremmin hyödynnetyt alueet ovat selvästi johtavia alueita jäljessä useilla eri mittareilla mitattuna. Kehityseroissa Pietari jää selvästi jälkeen Moskovasta.

Murmanskin alueen olosuhteet ovat edellä esitettyjen (taulukko 38) mittareiden perusteella Pietariin ja Moskovaan verrattuna paljon heikommat. Murmanskin alueella alle toimeentulominimin elää noin 20 % väestöstä, kun taas Pietarissa se on vain 10 %. Tverin osalta taulukosta voidaan huomata, että alle toimeentulominimin elävän väestön määrä on vähentynyt vuodesta 2003 voimakkaasti. Vuonna 2005 se oli vain 19,1 %. Toisaalta tilanne ei ole niin synkkä Tverin alueella kuin luvut antavat olettaa, sillä kotitarveviljely on alueella hyvin tavanomaista. Toisaalta myös Murmanskin alueen eteläosissa harjoitetaan kotitarveviljelyä ja käytetään hyväksi luonnonmarjoja ja sieniä. Tämä merkitsee usein kuitenkin sitä, että toimeentulominimin alapuolella elävällä väestöryhmällä ei ole taloudellisia mahdollisuuksia muuttaa pois nykyiseltä asuinpaikkakunnalta muuttokustannusten ja erityisesti asuntojen hintaerojen takia.

Työttömyys on Moskovassa ja Pietarissa selvästi muita alueita alhaisempaa, mikä puolestaan selittää ihmisten kiinnostuksen muuttaa alueelle. BKT suhteessa toimeentulominimiin ja elinkustannuksiin osoittaa, että Murmanskin ja Tverin alueet eivät yllä Venäjän keskitasolle, joskaan alueet eivät ole tässä suhteessa myöskään Venäjän heikoimpia alueita (taulukko 38).

Taulukko 38: Sosiaalis-taloudellinen aluejako ja erilaisia kehitystä kuvaavia mittareita

	Talous		Väestön taloudellinen tilanne				Työvoima		Terveys
	BKT/capita elinkustannuksiin suhteutettuna		BKT/capita (%)toimeentulominimiin suhteutettuna		Alle toimeentulominimin elävä väestö (%)		Työttömyys (%)		Elinajan- odote
	2002	2004	2003	2003	2003	2005	2003	2005	2006
<i>Venäjä, keskiarvo</i>	1,00	1,00	—	283	—	16,8	—	7,4	66,6
A. Kehittyneimmät alueet									
1) Pääkaupunki, Moskova	1,72	1,72	647	597	20	13,2	1,3	0,9	71,8
2) Rikkaat öljy- ja kaasualueet	5,70	5,70	479	411	10	8,6	7,5	7,8	68,7
Hanti-Mansia	4,55	6,17	460	416	11	8,2	9,4	8,2	68,4
Jamalin Nenetsia	5,52	5,22	497	405	8	8,9	5,5	7,4	68,9
B. Kehittyneet ja tuottavat alueet									
1) Paremmin hyödynnetyt alueet	1,00	1,05	258	273	21	15,7	6,0	5,9	68,8
Esim. Pietari	1,12	1,02	303	380	17	10,1	4,1	2,5	68,9
2) Huonommin hyödynnetyt alueet, mutta kehittynyt vienti ja luonnonvarasektori	1,00	1,13	250	261	22	18,2	9,9	9,0	64,8
Esim. Murmanskin alue	0,76	0,96	226	226	22	20,3	10,0	8,7	65,2
C. Keskiryhmä									
1) Paremmin hyödynnetyt alueet, teollistumisaste korkea (Keski-Venäjän, Luoteis-Venäjän ja Volgan federaatiopiirien alueella)	0,65	0,67	185	197	31,2	22,2	7,5	7	64,3
Esim. Tverin alue	0,64	0,64	155	203	39	19,1	6,6	5,8	62,9
2) Maatalousvaltaiset alueet	0,59	0,66	214	211	28,4	22,5	10,4	8,4	67,3
3) Vähemmän hyödynnetyt rakennemuutoksessa olevat alueet	0,75	0,66	202	195	29	26	10,5	9	63,7
D. Outsiderit									
1) Hyödynnetyt alueet (Keski-Venäjän, Volgan ja Uralin federaatiopiirien alueilla)	0,47	0,47	—	150	44	38,3	8,9	9,1	65,1
2) Etelän hyödynnetyt alueet	0,31	0,32	—	169	52	33,7	27	25,4	72,0
3) Vähän hyödynnetyt alueet	0,46	0,33	—	125	49	49,4	11,6	12,5	61,0

(Lähteet: IISP 2008; Rosstat 2008a)

8.2 YRITYSTOIMINNAN UUDET JÄRJESTELYT JA INVESTOINNIT

Valtion omaisuuden yksityistäminen oli yksi suurimmista rakennemuutokseen liittyvistä institutionaalisista muutoksista Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ja sillä on ollut paljon vaikutusta epäsuorasti muuttoliikkeiden syntymiseen alueilla, joissa on perinteistä teollisuutta. Käytännössä yksityistäminen merkitsi, että alueet menettivät usein paikallisten yritysten kontrollin, joka oli ollut Neuvostoliiton aikana suunnitelmatalouden periaatteiden mukaista. Yksityistämisen jälkeen suuryritykset ovat pyrkineet keskittymään ydintoimintoalueilleen. Toisaalta taas yksityistäminen

avasi ulkomaisen teknologian tulon Venäjälle, mikä puolestaan synnytti uudenlaisia koulutustarpeita ja uudenlaisen työvoimatarpeen. Yksityistämisen alkoi jo Michail Gorbatsovin hallintokaudella 1980-luvun loppupuolella. Ennen tätä yksityisyrittäjiä oli varsin vähän ja ne olivat kooltaan pieniä. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ministereiden Egor Gaidarin ja Anatoly Chubaisin⁷² johdolla luotiin yksityistämishjelma (Zimin 2004).

Yksityistäminen on koskenut hyvin monenlaista valtion omaisuutta, kuten yrityksiä ja asuntoja, mutta myös muuta rakennuskantaa. Yksityistäminen on toteutettu monin eri tavoin. Valtion ja kuntien omaisuutta yksityistettiin muuttamalla eri toiminta- ja tuotantoyksiköt yksinkertaisesti osakeyhtiöiksi ja jakamalla osakkeet esimerkiksi yrityksen työntekijöille, myymällä omaisuus huutokaupassa, järjestämällä erilaisia tarjouskilpailuja ja jättämällä julkisia ilmoituksia. Lisäksi valtion omaisuutta yksityistettiin suljettujen kilpailutusten avulla ja sopimalla tuotantolaitoksen vuokraamisesta sopimusehdoin osto-oikeudesta. Kun kysymyksessä oli asunto, ne ihmiset, jotka siinä asuivat ja olivat rekisteröityneet kyseiseen asuntoon asukkaiksi, saivat asunnon yleensä ilmaiseksi. Juurikkalan ja Lazarevan (2006) mukaan lainsäädännöllisistä ongelmista johtuen asuntojen omistusoikeudet olivat kuitenkin monen vuoden ajan epäselviä, ja jotkut yritykset jättivät asunnot omaan hallintaansa käydäkseen asunnoilla kauppaa talousongelmien ratkaisemiseksi. Kirovskissa yksityisiä asuntoja oli vuonna 1995 35,1 % kaikista asunnoista, kun vuonna 2006 yksityistämisen seurauksena jo 71 %. Loput asunnoista olivat joko kuntien tai valtion omistamia. Apatiitissa yksityisiä asuntoja oli 30,2 % vuonna 1995, kun taas 63,3 % vuonna 2006. Vuoden 1995 tilastoissa näkyy vielä kategoria ”sekalaisessa omistuksessa olevat”, mikä tarkoittaa Juurikkalan ja Lazaravan tarkoittamaa epäselvyyttä omistussuhteissa. Sekaomistuksessa olevia asuntoja oli Apatiitissa 3,9 % asunnoista, mutta Kirovskissa peräti 60,9 % vuonna 1995 (Murmanskstat 2007a). Kirovskin osalta tämä kertoo erityisesti siitä, että Apatiitti-yrityksen omistamia asuntoja oli vielä tuolloin suurin osa asunnoista, eikä yritys halunnut luopua omistuksistaan.

Ongelmana yritysten yksityistämisessä oli usein se, että Venäjän yrittäjillä ei ollut varoja maksaa yrityksistä niiden pitkäaikaisten tuotto-odotusten mukaista markkinahintaa, ja toisaalta ulkomaalaiset investoijat pelkäsivät tulla Venäjän markkinoille. Tämän vuoksi yksityistämisessä ei syntynyt vapaata kilpailua. Ziminin (2004) mukaan yksityistämistä ei toteutettu juurikaan oikeudenmukaisesti eikä taloudelliset tekijät huomioon ottaen. Tämän seurauksena Venäjälle syntyi myös pieni valtaeliitti, oligarkit (Fortescue 2006). Sen sijaan alueittain yksityistämisprosessi on ollut hyvin vaihteleva. Valtion ja kuntien omistamia yrityskomplekseja (*imushchestvennyh kompleksov*) yksityistettiin vuosina 1991–1994 noin 14 000, minkä jälkeen yksityistämisen vauhti on vähitellen hiljentynyt, joskaan ei kuitenkaan loppunut. Seuraavassa taulu-

---

⁷² Egor Gaidar ja Anatoly Chubais olivat molemmat Boris Jeltsinin presidenttikausien aikana myös pääministereinä.

kossa (taulukko 39) esitetään tuotannollisten ja muiden yrityskompleksien yksityistämisen eteneminen vuosien 1995 ja 2006 välillä.

Taulukosta voidaan huomata, että vuonna 1995 yksityistettiin vielä yli 10 000 yrityskompleksia (omaisuuskompleksia), mutta vuonna 2007 vain 302 (Rosstat 2008g) (taulukko 39). Tämä ei kuitenkaan kerro suoraan yksityistämisen seurauksena syntyneiden yritysten määrää, sillä yhden valtion tai kunnan omistaman yrityskompleksin tilalle syntyi niiden pilkkomisen ja jakamisen seurauksena joissakin tapauksissa useita erikokoisia yrityksiä.

Taulukko 39: Suurten valtion ja kuntien omistamien yrityskompleksien yksityistäminen vuosien 1995–2007 välisenä aikana (yksikköä)

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Venäjä	10152	2274	2287	2557	434	502	491	444	302
Luoteis-Venäjän federaatiopiiri	1206	402	450	459	83	89	65	47	24
Murmanskin alue	51	-	1	1	5	6	18	2	4
Pietari	321	55	28	45	27	36	16	20	1
Keski-Venäjän federaatiopiiri	3257	455	541	549	37	44	36	61	35
Tverin alue	144	66	47	61	3	3	-	28	6
Moskova	1686	68	38	41	7	3	-	-	-

(Lähteet: Rosstat 2007; Rosstat 2008h)

Yksityistäminen muutti monen työntekijän palkanmaksajaa. Rekisteröityjä yrityksiä⁷³ vuonna 2008 oli kaikkiaan 4,7 miljoonaa, joista pieniä yrityksiä noin kolmasosa. Tverin alueella rekisteröityjä yrityksiä oli 49 760 ja Murmanskin alueella selvästi vähemmän; 21 618 vuonna 2008. Vuonna 1992 valtio omisti noin 70 % yrityksistä, kun taas vuonna 2006 enää 30 % ja vuonna 2008 17,5 % (Rosstat 2008g). Työntekijöitä oli vuonna 1992 kaikkiaan lähes 72 miljoonaa, kun niitä oli vuonna 2006 enää noin 67 miljoonaa (liite 8). Näistä vuonna 2006 julkisella sektorilla työskenteli 22,2 miljoonaa ja yksityisten palveluksessa 37,2 miljoonaa työntekijää (liite 12). Vuonna 1992 vastaavasti julkisella sektorilla melkein 50 miljoonaa ihmistä ja yksityisellä sektorilla työskenteli noin 14 miljoonaa ihmistä. Muutos on ollut tässä mielessä valtava ja kertoo osaltaan siitä, että valtio on yksityistänyt paljon tuotantokomplekseja, joiden työntekijämäärä on suuri. Myös kyselytutkimuksessa vastaajilta kysyttiin Kirovskissa ja Apatiitissa (n=491) sekä Nelidovossa (n=283) heidän työpaikkaansa (taulukko 40).

⁷³ Venäjällä yritykset jaetaan pieniin (alle 100 työntekijää), keskisuuriin (100–250 työntekijää) ja suuriin (yli 250 työntekijää) yrityksiin (Rosstat 2008a).

Taulukko 40: Kyselytutkimukseen vastanneiden työpaikat

Työpaikka	Kirovsk/Apatiitti		Nelidovo	
	Määrä	%	Määrä	%
Valtion virasto	281	57,2	125	44,2
Yksityinen yritys	138	28,1	86	30,4
Oma yritys	10	2,1	17	6,0
Työtön	62	12,6	55	19,4
Yhteensä (N)	491	100,0	283	100,0

Kyselytutkimukseen vastanneista 57,2 % työskenteli Kirovskissa ja Apatiitissa valtion organisaatioissa, Nelidovossa puolestaan 44,2 % (taulukko 40). Yksityisten yritysten osuus oli 28,1 % Kirovskissa ja Apatiitissa, 30,4 % Nelidovossa. Tulkinallisesti tulos ei kuvaa alueiden suuryritysten suoraa merkitystä, mutta toisaalta ne ovat kuitenkin riippuvaisia näistä yrityksistä. Vastanneilla ei ole aina myöskään selvää käsitystä siitä, onko työpaikka yksityinen tai valtion yritys. Toisaalta taas vastanneista Kirovskissa ja Apatiitissa 76,6 % oli naisia, jotka työskentelevät valtion tai kunnan palveluksessa. Kaivossektori on perinteisesti miesvaltainen sektori, mikä selittää vastausten tuloksia.

Samaten Nelidovossa oli vastanneista naisia enemmän kuin miehiä, 64,2 %. Dominoivassa asemassa oleva metsäsektori on perinteisesti myös miesvaltainen sektori, kun taas naiset työskentelevät usein julkishallinnon palveluksessa. Mielenkiintoista vastauksissa on erityisesti Nelidovon työttömien suuri suhteellinen osuus. Tätä voidaan tulkita myös niin, että tämä kuvaa hyvin alueen hankalaa talous- ja työllisyystilannetta.

Yksityistäminen ei muuttanut pelkästään palkanmaksajaa, vaan muutokset ovat olleet laajempia, sillä yksityistäminen johti työkollektiivien purkautumiseen sekä sosiaalisen vastuun siirtymiseen (Juurikkala & Lazareva 2006: 7; Piipposen 2007: 83). Työkollektiivit muodostivat aikaisemmin työntekijöiden sosiaalisen verkoston ja organisoivat osaltaan yritysten tuottamia palveluja esimerkiksi asumiseen ja virkistystoimintaan liittyen. Työkollektiivien hajoaminen murensi myös yhteisöllisyyden tunteen, mikä on tehnyt poismuuttamisesta helpompaa. Lisäksi pääosa yrityksistä irtisanoutui paikallistalouksien ylläpidosta, mihin aikaisempi hallintokulttuuri ja sosiaalinen vastuu perustuivat. Yritykset luopuivat niille kuuluvista velvoitteista, kuten sairaaloiden, lastentarhojen, asuntoloiden ja kauppojen ylläpidosta. Tästä on ollut usein seurauksena peruspalvelujen huonontuminen ja ihmisten hakeutuminen alueille, joissa peruspalveluja on saatavissa. Toisaalta osa yrityksistä omistaa kuitenkin ”*de facto*” aikaisemmin heidän hallintaansa kuuluneen organisaation, vaikka ”*de jure*” ei sitä omistakaan (Juurikkala & Lazareva 2006: 7). Näin oli mm. Kirovskissa, jossa Apatiitti-yritys tukee edelleenkin sairaaloita, oppilaitoksia ja urheilukeskuksia sekä yrityksen lämpövoimalaitos lämmittää myös osaa Kirovskin kaupungista. Nelidovossa tilanne oli hyvin toisenlainen sen jälkeen kun alueen

perustoimintoja aikaisemmin pääsääntöisesti ylläpitänyt kaivosyhtiö lopetti toimintansa. Tämän muutoksen jälkeen alueen suurin yritys, Nelidovon metsäkombinaatti, ei katsonut perustoimintojen ylläpidon kuluvan heille, koska he eivät olleet siitä aikaisemminkaan kokonaan vastuussa. Alueen perustoimintojen ylläpito jäi tämän takia kokonaan paikallishallinnon tehtäväksi, mikä selittää osaltaan Nelidovon heikkoa ja puutteellista infrastruktuuria.

Hyvin yleistä oli myös se, että yksityistämisen jälkeen yritysten ja tuotantolaitosten uudet omistajat pyrkivät maksamaan mahdollisimman vähän veroja. Tämä johti siihen, että esimerkiksi Murmanskin aluehallinto on oikeusteitse pyrkinyt saamaan Apatiitti-yritykseltä maksamattomia veroja. Ongelmat kärjistyivät monilla alueilla erityisesti vuoden 1998 taluskriisiin aikana, jolloin moni yritys lopetti toimintansa tai sulautui toiseen.

Yksityistäminen ei yritysten sopeutumisen, kannattavuusongelmien ja heikon suunnittelun takia ole auttanut työpaikkojen säilymistä alueilla, vaan monilla alueilla tämä prosessi synnytti voimakkaan poismuuton. Yritysten merkitystä ja toisaalta niiden sosiaalista vastuuta toimintaympäristöstään tarkasteltiin myös kyselytutkimuksessa. Tykkyläisen (1994: 145) mukaan työntekijöiden mielikuvat ovat yritykselle tärkeitä, koska yrityksen menestys on riippuvainen henkilöstön motivoitumisesta ja toisaalta myös heidän toiminnastaan.

Seuraavassa taulukossa työnantajan merkitystä ja toimintaa tarkastellaan kyselytutkimukseen vastanneiden toimialasektoriin suhteutettuna (taulukko 41). Vastaajille annettiin kymmenen eri vaihtoehtoa toimialasektorista. Taulukossa on laskettu myös Goodmanin ja Kruskalin tau, jonka avulla voidaan tarkastella, kuinka paljon saraketekijä selittää rivitekijää. Tau voi saada vain arvoja, jotka vaihtelevat välillä 0–1. Mitä lähempänä testisuure on arvoa 0, sitä pienempi riippuvuus on. Testisuure noudattaa asympotoottisesti X^2 -jakaumaa nollahypoteesin ollessa voimassa, mikä tarkoittaa, että toimialoilla ei ole merkitystä vastauksiin (Metsämuuronen 2005: 1083, 1086; Heikkilä 1998: 206). Noin 30 % katoprosentti vastauksissa selittyy osaltaan sillä, että kun vastaaja on yksityisyrittäjä, toimii nk. harmaalla sektorilla pienimuotoisen kaupan tai palvelustoiminnan parissa tai henkilö on omistajana yrityksessä, hänellä ei ole kysymysten tarkoittamassa mielessä työnantajaa.

Taulukko 41: Työnantajan merkitys ja toiminta kyselytutkimuksen vastausten perusteella suhteutettuna vastaajien toimialoihin (Kirovsk/Apatiitti)

Kirovsk/Apatiitti	Hallinto	Teollisuus	Palvelut	Kaivostoiminta	Tiede, opetus	Energia	Turismi	Kujjetus	Taide	Muu	Yhteensä
1. Työnantajani on tärkeä Kirovskin ja Apatiitin kaupungille (n=400)											
Samaa mieltä	60,0 %	57,5 %	44,1 %	68,6 %	63,4 %	78,9	-	54,5 %	40,0 %	40,2 %	54,0 %
Ei kantaa	25,0 %	32,5 %	33,8 %	25,7 %	31,2 %	15,8	100 %	31,8 %	40,0 %	44,3 %	33,8 %
Eri mieltä	15,0 %	10,0 %	22,1 %	5,7 %	5,4 %	5,3	-	13,6 %	20,0 %	15,5 %	12,2 %
Yhteensä	N 20	40	68	35	93	19	1	22	5	97	400
%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Toimialajako	%	5,0 %	10,0 %	17,0 %	8,8 %	23,2 %	4,8 %	5,5 %	1,2 %	24,2 %	100 %
Goodman ja Kruskal tau:	Value = 0,014 Asymp. Std. Error ^a =0,006 Approx. Sig. ^b =0,000 P<0,001***										
2. Työnantaja suunnittelee tulevaisuutta kaukonäköisesti (n=406)											
Samaa mieltä	50,0 %	48,8 %	39,7 %	44,4 %	68,7 %	63,2	-	52,4 %	75,0 %	42,3 %	51,2 %
Ei kantaa	25,0 %	41,5 %	27,9 %	41,7 %	19,2 %	10,5	100 %	47,6 %	25,0 %	34,0 %	30,0 %
Eri mieltä	25,0 %	9,8 %	32,4 %	13,9 %	12,1 %	26,3	-	-	-	23,7 %	18,7 %
Yhteensä	N 20	41	68	36	99	19	1	21	4	97	406
%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Toimialajako	%	4,9 %	10,1 %	16,7 %	8,9 %	24,4 %	4,7 %	5,2 %	1,0 %	23,9 %	100 %
Goodman ja Kruskal tau:	Value = 0,019 Asymp. Std. Error ^a =0,006 Approx. Sig. ^b =0,000 P<0,001***										
3. Työnantajani huolehtii paremmin johtajista kuin työntekijöistä (n=409)											
Samaa mieltä	26,3 %	47,6 %	39,4 %	54,1 %	27,1 %	52,6	-	47,6 %	40,0 %	45,9 %	40,6 %
Ei kantaa	52,6 %	31,0 %	33,8 %	43,2 %	49,0 %	31,6	100 %	38,1 %	20,0 %	33,7 %	38,9 %
Eri mieltä	21,1 %	21,4 %	26,8 %	2,7 %	24,0 %	15,8	-	14,3 %	40,0 %	20,4 %	20,5 %
Yhteensä	N 19	42	71	37	96	19	1	21	5	98	409
%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Toimialajako	%	4,6 %	10,3 %	17,4 %	9,0 %	23,5 %	4,6 %	5,1 %	1,2 %	24,0 %	100 %
Goodman ja Kruskal tau:	Value = 0,010 Asymp. Std. Error ^a =0,004 Approx. Sig. ^b =0,006 0,001<P≤0,01**										
4. Apatiitti-kombinaatin päätöksistä riippuu voinko elää Kirovskissa/Apatiitissa tulevaisuudessa (n=412)											
Samaa mieltä	50,0 %	64,3 %	50,0 %	73,7 %	42,3 %	72,2	-	45,0 %	66,7 %	50,0 %	52,7 %
Ei kantaa	35,0 %	19,0 %	27,8 %	18,4 %	32,0 %	16,7	-	25,0 %	16,7 %	29,6 %	26,9 %
Eri mieltä	15,0 %	16,7 %	22,2 %	7,9 %	25,8 %	11,1	100 %	30,0 %	16,7 %	20,4 %	20,4 %
Yhteensä	N 20	42	72	38	97	18	1	20	6	98	412
%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Toimialajako	%	4,9 %	10,2 %	17,5 %	9,2 %	23,5 %	4,4 %	4,9 %	1,5 %	23,8 %	100 %
Goodman ja Kruskal tau	Value = 0,007 Asymp. Std. Error ^a =0,003 Approx. Sig. ^b =0,140 P>0,1										

^a Not assuming the null hypothesis. ^b Based on chi-square approximation

Saatujen tulosten perusteella Goodmanin ja Kruskalin taun mukaan kolmen ensimmäisen väittämän osalta sarakkeiden ja rivien välillä on tilastollisesti merkitsevä riippuvuus ja toimialat ovat vaikuttaneet vastauksiin (taulukko 41). Väittämässä 4 Goodmanin ja Kruskalin taun perusteella sarakkeiden ja rivien välillä ei ole riippuvuutta. Tarkemmin tarkasteltaessa kutakin kysymystä erikseen voidaan huomata selviä toimialakohtaisia eroja. Esimerkiksi vastaajien joukossa joidenkin toimialojen työntekijöiden osuus on pieni. Todettakoon esimerkiksi, että matkailualalla vastaajista työskenteli vain yksi henkilö.

Tutkimuksen teeman kannalta mielenkiintoisimmat toimialat ovat kaivostoiminta ja teollisuus. Kaivostoiminnan osalta vastaajista 68,6 % ja teollisuuden osalta 57,5 % pitää työnantajan merkitystä tärkeänä kaupungille (kysymys 1). Vastaus kertoo selvästi kaivostoiminnan merkityksestä alueelle, mutta tuo esille myös näiden teollisuus- ja kaivosyritysten sosiaalisen vastuun. Kysymykseen Apatiitti kombinaatin päätöksien merkityksestä elämiseen alueella (kysymys 4) kaivostoiminnan osalta 73,7 % ja teollisuuden osalta 64,4 % vastaajista piti yrityksen merkitystä oleellisena. Toisaalta näiden toimialojen osalta 54,1 % ja 47,6 % vastaajista katsoi kombinaatin huolehtivan paremmin johtajistaan kuin työntekijöistään. Tämä osoittanee, että aivan yksiselitteisesti ei voida tulkita kombinaatin erilaisia sosiaaliohjelmia ja alueen toimintaa tukevia toimenpiteitä. Tähän viittaa myös kysymykseen 2 (taulukko 41) annettuihin vastauksiin, sillä kaivostoiminnan osalta 44,4 % ja teollisuuden osalta 48,5 % vastaajista katsoo, että työnantaja ei suunnittele toimintaansa pitkäjänteisesti. Jos katsotaan hallinnon palveluksessa työskentelevien vastauksia erityisesti kysymykseen 2, voidaan huomata, että hallinnon palveluksessa olevista 25 % vastaajista katsoo, että työnantaja ei suunnittele toimintaa pitkäjänteisesti. Ongelmaksi on näyttänyt muodostuneen vanhan ja uuden hallintotavan ja omistussuhteiden välinen sopeutumattomuus.

Nelidovon osalta kyselytutkimuksen vastauksia tarkasteltaessa (taulukko 42) teeman kannalta keskeisin toimiala tutkimuksen kannalta on teollisuus, koska alueen johtava yritys on metsäteollisuusyritys. Teollisuuden parissa työskenteli yli 18 % vastaajista. Seuraavasta taulukosta (taulukko 42) voidaan huomata, että Nelidovon alueen vastauksista tehty testi, Goodmannin ja Kruskalin tau, osoittaa kysymysten 1 ja 2 osalta merkitsevää riippuvuutta sarakkeiden ja rivien välillä. Kysymyksen 3 osalta tulos on tilastollisesti suuntaa antava (Heikkilä 1998: 195).

Taulukko 42: Työnantajan merkitys ja toiminta kyselytutkimuksen vastausten perusteella suhteutettuna vastaajien toimialoihin (Nelidovo)

Nelidovo	Hallinto	Teollisuus	Palvelut	Kaivos-toiminta	Tiede, opetus	Energia	Turismi	Kuljetus	Taide	Muu	Yhteensä
1. Työnantajani on tärkeä Nelidovon kaupungille (n=197)											
Samaa mieltä	78,9 %	50,0 %	35,5 %	50,0 %	70,4 %	33,3 %	50,0 %	74,1 %	50,0 %	48,9 %	55,8 %
Ei kantaa	15,8 %	30,6 %	48,4 %	-	25,9 %	50,0 %	-	11,1 %	-	31,1 %	28,4 %
Eri mieltä	5,3 %	19,4 %	16,1 %	50,0 %	3,7 %	16,7 %	50,0 %	14,8 %	50,0 %	20,0 %	15,7 %
Yhteensä	N 19	36	31	2	27	6	2	27	2	45	197
%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Toimialajako	%	9,6 %	18,3 %	15,7 %	1,0 %	3,0 %	1,0 %	13,7 %	1,0 %	22,8 %	100 %
Goodman ja Kruskal tau:	Value = 0,018 Asymp. Std. Error ^a =0,007 Approx. Sig.=0,022 ^b										
2. Työnantaja suunnittelee tulevaisuutta kaukonäköisesti (n=194)											
Samaa mieltä	82,4 %	38,9 %	50,0 %	-	74,1 %	83,3 %	100,0 %	84,6 %	50,0 %	47,7 %	59,3 %
Ei kantaa	11,8 %	25,0 %	34,4 %	50,0 %	18,5 %	-	-	15,4 %	-	38,6 %	25,3 %
Eri mieltä	5,9 %	36,1 %	15,6 %	50,0 %	7,4 %	16,7 %	-	-	50,0 %	13,6 %	15,5 %
Yhteensä	N 17	36	32	2	27	6	2	26	2	44	194
%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Toimialajako	%	8,8 %	18,6 %	16,5 %	1,0 %	3,1 %	1,0 %	13,4 %	1,0 %	22,7 %	100 %
Goodman ja Kruskal tau:	Value = 0,018 Asymp. Std. Error ^a =0,007 Approx. Sig.=0,022 ^b										
3. Työnantajani huolehtii paremmin johtajista kuin työntekijöistä (n=193)											
Samaa mieltä	33,3 %	41,7 %	22,6 %	50,0 %	20,0 %	33,3 %	-	7,7 %	-	40,0 %	29,0 %
Ei kantaa	38,9 %	33,3 %	41,9 %	50,0 %	32,0 %	16,7 %	-	46,2 %	50,0 %	24,4 %	34,2 %
Eri mieltä	27,8 %	25,0 %	35,5 %	-	48,0 %	50,0 %	100 %	46,2 %	50,0 %	35,6 %	36,8 %
Yhteensä	N 18	36	31	2	25	6	2	26	2	45	193
%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Toimialajako	%	9,3 %	18,7 %	16,1 %	1,0 %	3,1 %	1,0 %	13,5 %	1,0 %	23,3 %	100 %
Goodman ja Kruskal tau :	Value = 0,016 Asymp. Std. Error ^a =0,007 Approx. Sig.=0,059 ^b										

^a Not assuming the null hypothesis. ^b Based on chi-square approximation.

Teollisuuden parissa työskentelevistä puolet katsoi työnantajansa olevan kaupungille tärkeä, mutta 36,1 % vastaajista oli sitä mieltä, että työnantaja suunnittelee huonosti tulevaisuutta (taulukko 42). Lisäksi 41,7 % katsoi, että työnantaja huolehtii paremmin johtajista kuin työntekijöistä. Samoin kuin Kirovskissa ja Apatiitissa, Nelidovossa työskenteli vain vähän vastaajia sellaisilla toimialoilla kuten matkailu, taide ja myös kaivostoiminta.

Yksityistämiseen liittyy oleellisesti ulkomaisten yritysten ja pääoman tulo Venäjälle (liite 13). Kokonaan ulkomaisessa omistuksessa olevien ja yhteisyritysten (yritykset, joissa on ulkomainen osaomistus) osuus on kasvamassa. Ulkomaisen omistuksen osuus on näissä yrityksissä muutamasta prosentista useisiin prosenteihin. Ulkomaisten yritysten ja yhteisyritysten merkitys voi olla alueellisesti merkittävä, ja joillakin alueilla nämä yritykset ovat päätyöllistäjiä. Murmanskin alueella työskenteli vuonna 2007 keskimäärin 34 400 henkeä yrityksissä, joissa on ulkomaista omistusta. Tverin alueella määrä oli 17 800 henkilöä (Rosstat 2008h). Sassenin (1998; 2007) mukaan työvoiman liikkuvuudella on selvä yhteys pääomavirtojen liikkuvuuteen sekä globalisaatioon.

Ulkomaalaisten Venäjälle tekemistä investoinneista vuonna 2006 14,1 % tehtiin öljy- ja kaasuteollisuuteen, 23,7 % tukku- ja päivittäistavarakauppaan ja 27,5 % jalostusteollisuuteen (Rosstat 2007). Ulkomaisia investointeja tuli useasta eri maasta, ja esimerkiksi vuonna 2006 eniten investointeja tehtiin Kyprokselta. Tämä kuvaa hyvin globalisoitumista, vaikka tosiasiallisesti monet ulkomaiset investoinnit ovatkin todellisuudessa venäläisten tekemiä. Moskovassa ulkomaalaisella investoijalla on paremmat mahdollisuudet saada määräävä asema yrityksessä, kun muilla alueilla, ja venäläisestä lainsäädännöstä (strategiset alat) sekä paikallisesta byrokratiasta johtuen ulkomaalaisen investoijan osuus jää usein pieneksi. Ulkomaalaiset sijoitukset kohdistuvat usein sellaisiin yrityksiin ja kohteisiin, joissa ulkomaalainen investoija saa helposti määräävän aseman, joissa riskit ovat suhteellisen vähäiset ja jotka ovat aloja, joille Venäjän hallinto toivoo ulkomaalaisia investointeja.

Vladimir Putin allekirjoitti juuri ennen presidenttikautensa päättymistä uuden lain⁷⁴, joka rajoittaa voimakkaasti ulkomaalaista omistusta. Ulkomaalaiset yritykset voivat ostaa strategisilla aloilla toimivista venäläisyrittäjästä yli puolet vain erityisen viranomaiskomission luvalla. Valtionyhtiöiden osalta taas viranomaislupa tarvitaan jo yli 25 prosenttiosuuden ostosta. Uusi laki rajoittaa ulkomaalaisten osto-oikeutta strategisilla aloilla, joita ovat mm. öljy- ja kaasutuotanto, aseet, ilmaliikenne, ydinteknologia, avaruusteknologia, geologiset tutkimukset sekä radio- ja teleliikenne. Kaivostoiminnan osalta strategisina pidettiin muun muassa uraania, timantteja, harvinaisia metalleja, nikkeliä ja kobolttia. Myös kalastus on tulevaisuudessa lain mukaan strateginen ala. Sekä öljyn että monien jalometallien osalta asetettiin strategisuudelle kokorajat: yli 70 miljoonan tonnin öljyesiintymät tai 50 miljardin kuutiometrin maakaasuesiintymät

---

⁷⁴ Federalnyi zakon 29.4.2008, N 57-F3, *O poriadke osushchestvennii inostranykh investitsii v hoziaistvennyye obshchestva, imeiushchie strategicheskoe znachenie dlia obespecheniia oborony strany i bezopasnosti gosudarstva.*

ovat strategisia. Esimerkiksi Sahalin II -öljy- ja kaasualue ylittää edellä mainitut raja-arvot yli kymmenkertaisesti, Barentsin meren Stokmanovskoe-esiintymä puolestaan liki 800-kertaisesti (Rossiiskaiia Gazeta 2008). Putinin allekirjoittaman lain soveltaminen voi vaikeuttaa Federova- ja Pana-tuntureiden harvinaisten mineraali-esiintymien hyödyntämistä, sillä esiintymien hyödyntämisestä ovat olleet erityisen kiinnostuneita ulkomaiset yritykset. Ulkomaisia yrityksiä ovat kiinnostaneet näillä alueilla erityisesti kulta ja harvinaiset mineraalit. Laki ei varmaankaan tule estämään alueiden hyödyntämistä tulevaisuudessa, mutta prosessin käynnistyminen tulee kestämään kauan.

Tämä seikka myös kertoo sen, miksi Moskova sai vuonna 2007 kaikista ulkomaalaisten tekemistä investoinneista 58,6 %, mutta Pietari vain 5,8 %, Tverin alue 0,07 % ja Murmanskin alue 0,05 % (Rosstat 2008a; IISP 2008). Moskovan suuri osuus heijastaa rahamarkkinoille ja kulutustavarasektorille tehtyjä investointeja. Ulkomaalaiset pankit ovat mukana aktiivisesti myös venäläisessä pankkitoiminnassa. Moskovaan ja Pietariin on rakennettu ja rakennetaan parhaillaan useita ulkomaalaisomisteisia kauppakeskuksia. Myös Pietari on saanut investointeja sen satamien strategisen merkityksen takia.

Kokonaisinvestoinnit näyttävät suuntautuvan pääsääntöisesti samoille alueille kuin ulkomaiset investoinnit. Moskova on määrällisesti selvästi ensimmäisellä sijalla vuonna 2006 (taulukko 43), mutta vuonna 2000 Tjumenin alue oli selvästi ensimmäisellä sijalla öljy- ja kaasuteollisuuden rakentamisen takia.

Taulukko 43: Kokonaisinvestoinnit vuosina 2000–2006 joillakin tutkimukseen liittyvillä Venäjän alueilla (milj. €)

	2000 (milj. €)	2000 %	2006 (milj. €)	2006 %
Venäjän federaatio	32100	100	126184	100
Tjumenin alue	5511	17,2	14912	11,8
Moskova	4303	13,3	15310	12,3
Moskovan alue	1397	4,4	6199	4,9
Tverin alue	263	0,8	614	0,5
Luoteis-Venäjän federaatiopiiri	3213	10	17102	13,5
Pietari	989	3,1	4903	3,9
Leningradin alue	530	1,6	3377	2,7
Murmanskin alue	198	0,6	675	0,5

(Lähde: Rosstat 2007)

Alueet voidaan jakaa kahtia investointien perusteella (taulukko 43): alueisiin, jotka saavat paljon investointeja ja alueisiin, joilla investointien määrä on vähäisempi. Tverin alueelle ja Murmanskin alueelle alueille tuli Venäjän kokonaisinvestoinneista 0,5 % vuonna 2006. Tapaustutkimusalueista Nelidovossa tehtiin vuonna 2005 investointeja 5,4 milj. €, kun taas Kirovskissa 63,7 milj. € ja Apatiitissa 8,0 milj. €. Kokonaisinvestointien suuruus ei aina välttämättä ole muuttoliikkeiden kannalta keskeisin kysymys. Murmanskin alueella investoinnit ovat keskittyneet olemassa olevien

yritysten korjaustoimintaan ja uusimiseen sekä olemassa olevien yritysten laajentamiseen, kun taas uusille tuotannonaloille ei ole tehty investointeja eikä uusia yrityksiä ole perustettu. Murmanskin alueen investoinneista 63,9 % oli kone- ja laiteinvestointeja, kun taas Tverin alueella kone- ja laiteinvestointeja oli 47,7 %. (Econom 2007; Rosstat 2008h). Tämä merkitsee muuttoliikkeiden kannalta sitä, että tällaisissa tapauksissa investoinnit eivät tuo uusia työpaikkoja, vaan uuden teknologian tulon myötä jopa vähentävät nykyisiä työpaikkoja. Näin on käynyt mm. Kirovskissa.

Tverin alueella 33,5 % investoinneista oli yksityisiä ja 66,5 % investoinneista oli julkisia. Murmanskin alueella yksityisiä investointeja oli 30,4 % ja julkisia 60,6 %. Investoinnit kohdistuivat Murmanskin alueella erityisesti kaivannaisteollisuuteen, kun taas Tverin alueella sähkö-, kaasu- ja vesisektoriin (taulukko 44).

Taulukko 44: Kokonaisinvestoinnit sektoreittain Venäjällä, Keski- ja Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä sekä Murmanskin ja Tverin alueilla vuonna 2007 (% alueen kokonaisinvestoinneista)

	Venäjä	Keski-Venäjä	Tverin alue	Luoteis-Venäjä	Murmanskin alue
Maa- ja metsätalous, metsästys, kalastus	5,1	6,2	10,7	2,2	3,7
Kaivostoiminta ja louhinta	16,1	0,9	0,01	13,1	30,6
Jalostus	15,3	15,3	21,9	16,3	7,3
Sähkö, kaasu ja vesi	7,4	12,5	31,8	6,1	11,8
Rakentaminen	3,4	0,2	3,1	4,2	2,0
Kauppa ja korjaustoiminta	3,4	6,3	1,8	3,6	4,5
Hotellit ja ravintolat	0,2	1,2	0,2	0,3	0,3
Kuljetus ja yhteydet	21,8	25,0	9,2	35,5	18,5
Finanssi	1,2	2,4	1,1	1,2	0,06
Asuntojen myynti, vuokraus ja hoito	17,2	19,4	8,3	10,6	3,5
Hallinto ja armeija sekä sosiaaliturva	1,6	2,2	2,5	1,4	5,5
Koulutus	2,2	3,1	1,7	1,4	3,8
Terveystenhoito ja sosiaalipalvelujen järjestäminen sekä kunnalliset ja muut henkilökohtaiset palvelut	5,1	5,2	7,7	4,0	8,5
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

(Lähde: Rosstat 2008h)

Tverin alueen osalta merkittäviä investointeja on tehty viime vuosina kaasuputkiverkostoon sekä ydinvoimarakentamiseen, mikä osaltaan selittää lukuja (taulukko 44). Tverin alueelle on tehty liikennesektoriin alueen kokonaisinvestoinneista huomattavasti vähemmän kuin keskimäärin Venäjällä. Tämä osaltaan selittää Moskovasta Nelidovon kautta Riikaan kulkevan valtatie huonoa kuntoa.

Investoinnit ovat kuitenkin usein merkittävä muuttovirtoihin vaikuttava determinantti, ja joidenkin tässä työssä huomioitujen lähestymistapojen mukaan (Korel & Korel 1999; Kumo 2003; Andrienko & Guriev 2003; Sassen 1998; 2007) muuttoliike suuntautuu alueille, jonne tulee myös suuria investointeja. Maseyn *et al.* (1993) mukaan investointien ja globalisaation vaikutukset parantaessaan kuljetus-

järjestelmiä ja kommunikaatiojärjestelmiä ovat kääntäneet muuttoliikkeiden suuntaa vastakkaiseen suuntaan monilla syrjäseuduilla. Investointien laatu (investoinnit uuteen teollisuuteen) vaikuttaa investointien määrän ohella merkittävästi muuttoliikkeiden suuntaan, kuten Kirovskin esimerkki osoittaa.

8.3 TYÖVOIMAN RAKENNE JA IHMISTEN ARJEN REALITEETIT

Venäjän 70-miljoonainen kokonaistyövoiman rakenne ei ole muuttunut toimialoittain viime vuosina, vaan se näyttää pysyneen samanlaisena vuodet 2004–2006 (taulukko 45). Jossakin mielessä tämä herättää ristiriitaisia ajatuksia, koska rakennemuutoksen vaikutukset näkyvät huonosti työvoiman rakenteessa. Lievää prosentuaalista vähene- misestä on tapahtunut maa- ja metsätaloudessa sekä kalastuksessa ja jalostuksessa, mutta muiden sektoreiden osalta kasvu on vain lievää. Muuttoliikkeiden kannalta tätä voidaan tulkita niin, että muutto maalta kaupunkeihin jatkuu. Kaivos- ja kaivannais- teollisuuden osuus on varsin pieni Venäjän kokonaistyövoimasta, vaikka alueellisesti, erityisesti syrjäseuduilla, sen merkitys voi olla suuri.

Taulukko 45: Venäjän kokonaistyövoiman jakautuminen sektoreittain vuosina 2004–2006 (%) sekä keskipalkka kuukaudessa vuonna 2006

Sektori	Prosenttia kokonaismäärästä			Keskipalkka kuukaudessa (€ ⁷⁵)
	2004	2005	2006	2006
Maa- ja metsätalous, metsästy	11,2	11,1	10,6	133
Kalastus, kalankasvatus	0,2	0,2	0,2	355
Kaivostoiminta ja louhinta	1,6	1,6	1,5	675
Tehdasteollisuus	17,7	17,2	16,8	298
Sähkö, kaasu ja vesi	2,9	2,9	2,9	374
Rakentaminen	7,1	7,4	7,6	327
Kauppa, komissiokauppa, moottoreiden ja moottoripyörien korjaaminen, henkilökohtainen ja kotitaloustuotanto	16,3	16,6	16,9	242
Hotellit ja ravintolat	1,7	1,7	1,8	211
Kuljetus ja kommunikaatio	8,0	8,0	8,1	387
Talouden välitystoiminta	1,3	1,3	1,4	808
Kiinteistön välitys, vuokraaminen ja muu liiketoiminta	7,3	7,3	7,4	373
Julkinen hallinto ja puolustus sekä turvallisuus	5,2	5,2	5,3	385
Koulutus	9,2	9,0	9,0	203
Terveys ja sosiaalityö	6,8	6,8	6,9	235
Muut	3,5	3,7	3,7	231
Yhteensä:	100	100	100	312

(Lähteet: Rosstat 2008a; 2008f)

Taulukko (taulukko 45) kertoo myös eri sektoreilla maksettavan kuukausittaisen keskipalkan. Venäjällä korkein keskipalkka oli taloudellisen välitystoiminnan

⁷⁵ Ruplan kurssi: 1 EUR=34.4 ruplaa (Suomen pankin 11.1.2006 noteerauksen mukaan)

sektorilla. Kirovskin ja Apatiitin olosuhteita ajatellen palkat kaivos- ja kaivannaisteollisuudessa olivat selvästi korkeammat kuin palkat Venäjällä keskimäärin vuonna 2006 (ks. kappale 5.2) (Rosstat 2006a; 2008f; 2008h).

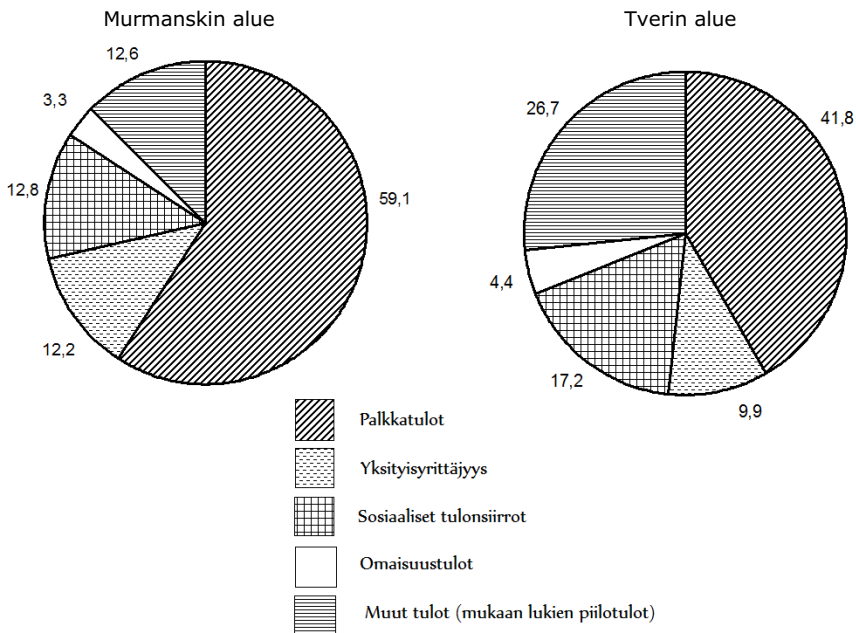
Väestön kokonaistulot koostuvat ansiotulojen lisäksi piilotuloista, sosiaalisista tulosiirroista, pääomatuloista ja muista tuloista (liite 14). Väestön tulorakenne on hieman muuttunut Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, sillä palkkatulojen merkitys on vähentynyt ja yksityisyrittäjyydestä saatavat tulot sekä omaisuudesta tulevat tulot ovat lisääntyneet (liite 14). Vuonna 2006 ansiotulojen sekä piilotulojen osuus oli 66,4 %, yksityisyrittäjyyden osuus 11,2 % ja sosiaalisten tulonsiirtojen osuus 13,2 % kokonaistuloista. Tilastojen mukaan kokonaistulo henkeä kohden Venäjällä oli noin 296 € kuukaudessa ja toimeentulominimi⁷⁶ 71 € kuukaudessa vuonna 2006. Murmanskin alueella kokonaistulo henkeä kohden oli 440 € ja toimeentulominimi 170 € kuukaudessa samana vuonna. Vastaavasti Tverin alueella kokonaistulo oli 212 € ja toimeentulomini 111 € kuukaudessa vuonna 2006. Murmanskin ja Tverin alueiden osalta tulojakauma ei oleellisesti poikkea Venäjän yleisestä tulojakaumasta, mutta Murmanskin alueella on palkkatulojen osuus selvästi suurempi kuin Tverin alueella (kuvio 30). Tämä kertoo osaltaan alueen palkkatasosta verrattuna Murmanskin alueeseen.

Tverissä sosiaalisten tulonsiirtojen osuus on myös selvästi Murmanskin aluetta suurempi, mikä kuvastaa alueen köyhyyttä. Kuviossa 30 on piilotulot (”harmaasta työnteosta” saatavat tulot) laskettu ryhmään Muut tulot. Muiden tulojen osuus on Tverin alueella selvästi suurempi (26,7 %) kuin Murmanskin alueella (12,6 %). Tämä kertoo siitä, että Tverin alueen sijainti vaikuttaa siihen, että Moskovan sekä myös Pietarin läheisyys mahdollistavat monenlaisen kaupanteon harmaalla sektorilla. Harmaan työn mahdollisuudet ovat suurissa keskuksissa ja niiden läheisyydessä pieniä ja syrjäisiä yhteisöjä paremmat. Tämän takia kaivosteollisuuden korkea palkkataso ei todellisuudessa ole kuin tilastollisesti vertailukelpoinen, eikä kerro ihmisten todellista toimeentulotasoa. Tämä selittänee myös sitä, miksi tilastollinen palkkataso yksin ei selitä muuttoliikkeitä. Työn luonteella on myös suuri merkitys, eikä kaivosteollisuuden työpaikat välttämättä houkuttele nuoria, joilla on mahdollisuus toteuttaa moninaisempia uravaihtoehtoja esimerkiksi Pietarissa.

---

⁷⁶ Toimeentulominimin suuruus perustuu Federaation lakiin: 24.10.1997, No134-F3: *O prozhitochnom minimume v RF*. Se riippuu välttämättömien elintarvikkeiden, tarpeellisten hyödykkeiden ja palveluiden sekä muiden elintärkeiden hyödykkeiden hankkimiseen tarvittavista tuloista. Toimeentulominimin määrittelee Valtion tilastokomitea vuosittain sekä koko Venäjälle kokonaisuutena että alueille erikseen. Toimeentulominimi lasketaan erikseen työtätekeville, eläkeläisille ja lapsille. Tässä on käytetty keskiarvoa.

Kuvio 30: Tulojen jakauma Murmanskin ja Tverin alueilla (%) vuonna 2007 (Lähde: Rosstat 2008h)

Ihmiset käyttävät palkkatulonsa pääsääntöisesti ruokaan ja muihin hyödykkeisiin (liite 14). Tämä kertoo myös sen, että vaikka palkkatulot ovat nimellisesti korkeammat Murmanskin alueella, myös elintarvikkeiden hinnat ovat siellä selvästi korkeammat kuin Tverin alueella. Kotitalouksien kulutusmenojen hintaindeksin perusteella Murmanskin alue on sijalla 11, kun taas Tverin alue sijalla 38. Moskova on sijalla 1 ja Pietari sijalla 6 (Rosstat 2008h).

Menojen ja tulojen suhteen alueelliset erot ovat kuitenkin suuret, ja siihen on liittynyt myös erilaisia ongelmia. Varsinkin palkanmaksuun on vuoden 1991 jälkeen liittynyt ajoittain monia ongelmia. 1990-luvun alkuvuosina ongelma koski lähes kaikkia venäläisiä ruokakuntia. Viimeisen talouskriisin johdosta ilman palkkaa jäi toukokuun alussa 2008 noin 200 000 työntekijää, mutta kesäkuun alussa 2009 työntekijöitä oli noin 500 000 ja luku on edelleen kasvamassa (SVKK 2009b). Tähän asiaan kiinnitti Venäjän presidentti Medvedev (2009) huomiota linjapuheessaan liittokokoukselle 12.11.2009. Medvedevin mukaan erityisen ongelmallinen tilanne on monissa yhden yrityksen kaupungeissa. Eniten palkkasaatavia on ollut työntekijöillä sellaisilla sektoreilla kuten jalostusteollisuus, maatalous, sähkön-, kaasun- ja vedentuotanto sekä jakelutoiminta, mutta myös liikenteen ja rakentamisen parissa työskentelevillä. Noin 90 % maksamatta jääneistä palkoista on johtunut yrityksen heikosta tulovirrasta ja viime kädessä rahoituspääoman puutteesta. Palkkarästit saattavat vaikuttaa estävästi muuttovirtoihin, sillä ihmiset, joilla on palkkasaatavia,

eivät taloudellisesti useinkaan pysty muuttamaan muualle, vaan pyrkivät etsimään toimeentulonsa nykyiseltä asuinpaikkakunnaltaan. Toisaalta palkkasaatavat voivat murentaa luottamuksen elämiseen nykyisellä asuinpaikalla ja samalla käynnistää muuttoprosessin. Venäjän hallitus on Medvedevin (2009) mukaan tekemässä uutta poismuutto-ohjelmaa ongelmallisia alueita varten.

Väestön koulutustaso on yksi keskeinen kehityksen mittari. Kumon (2003: 24) mukaan koulutus kertoo paljon ihmisten elintasosta. Heleniakini (2008c: 17) mukaan Venäjän kehittyvillä alueilla tarvitaan nykyistä enemmän koulutettua työvoimaa. Perinteisesti Venäjän kasvukeskuksissa ja niihin verrattavilla alueilla on työskennellyt paljon korkeasti koulutettua väestöä. Tämä on johtunut näiden alueiden tuotannosta ja infrastruktuurista. Vientiin suuntautuneilla luonnonvaraperustaisilla alueilla kuten Tjumenin alueella on viime vuosina kasvanut kuitenkin tarve saada lisää koulutettua ammattitaitoista työvoimaa, joka tulee lisäämään muuttoliikkeitä alueelle. Prosentuaalisesti tarkasteltuna Moskovassa on jopa 48,4 prosentilla työssäkäyvistä on korkeakoulututkinto. Vastaavasti Nenetsian autonomisessa piirikunnassa vain 15 % on korkeakoulututkinto (taulukko 46).

Taulukko 46: Työssäkäyvä väestö koulutuksen perusteella jaoteltuna Venäjällä ja joillakin alueilla Keski- ja Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä (%)

	Korkea- koulu	Kesken jäänyt korkeakoulu	Toisen asteen ammattillinen koulutus	Ensimmäisen asteen ammattillinen koulutus	Perus- koulutus*	Ilman perus- koulutusta	%
Venäjä yhteensä	25,0	1,7	26,0	18,4	26,2	0,6	100
Keski-Venäjä	31,0	1,4	27,2	15,1	24,9	0,5	100
Moskovan alue	27,0	2,9	31,9	12,4	24,6	0,4	100
Moskova	48,5	0,9	25,4	11,7	13,5	0,0	100
Tverin alue	19,4	1,4	27,8	18,8	31,8	0,8	100
Luoteis-Venäjä	26,1	1,6	24,8	23,1	24,1	0,3	100
Karjalan tasavalta	18,4	2,8	32,3	20,5	25,5	0,5	100
Komin tasavalta	19,2	2,8	27,6	23,5	26,4	0,5	100
Arkangelin alue	19,3	1,0	23,1	31,3	24,8	0,5	100
ml. Nenetsia	15,0	0,9	23,4	34,9	25,3	0,5	100
Vologdan alue	18,3	1,2	24,2	25,7	29,7	0,9	100
Kaliningradin alue	22,7	1,9	24,5	16,9	33,8	0,2	100
Leningradin alue	22,4	1,6	25,7	29,6	20,7	0,1	100
Murmanskin alue	21,8	1,5	26,9	25,1	24,6	0,1	100
Novgorodin alue	21,7	1,8	29,4	21,9	24,7	0,4	100
Pihkovan alue	25,6	1,8	22,4	24,9	23,3	2,1	100
Pietari	35,4	1,5	22,8	19,2	21,0	0,0	100

*Pitää sisällään tässä taulukossa keskiasteen koulutuksen, peruskoulutuksen ja ala-asteen koulutuksen.

(Lähde: Rosstat 2007)

Murmanskin alueen ja Tverin alueen väestön koulutustaso on kuitenkin Venäjän työssäkäyvän väestön keskitasoa alhaisempi, mikäli tarkastellaan pelkästään korkeakoulututkinnon suorittaneita. Jos tarkastellaan toisen asteen ammattillisen koulutuksen saaneita, nämä alueet ovat keskitason yläpuolella. Murmanskin alueella on ensimmäisen asteen koulutuksen saaneita selvästi Venäjän keskitasoa enemmän.

Silmiinpistävää on se, että vain peruskoulutuksen saaneita on Tverin alueella 31,8 % väestöstä, mikä on selvästi Venäjän keskitasoa (26,2 %) korkeampi osuus. Jos verrataan Tverin alueen ja Murmanskin alueen väestön koulutustasuja, huomataan, että suurimmat erot ovat peruskoulutuksen ja ensimmäisen asteen ammatillisen koulutuksen saaneiden määrissä. Tämä edellä mainittu selittyy sillä, että Tverin alueella on todennäköisesti helpompi löytää peruskoulutuksen jälkeen töitä kuin monilla muilla alueilla ja Murmanskin alueella, mikä on voimakkaasti riippuvainen teollisuudesta, joka edellyttää koulutettuja ammattiosajia.

Koulutuksen tasoa voidaan tarkastella HDI-indeksiin sisältyvällä koulutusindeksillä, joka tarkastelee koko väestön koulutustasoa. Indeksillä oli Venäjällä 0,933 vuonna 2007 (0,906 vuonna 2004), kun taas Suomessa se oli 0,993 vuonna 2007. Tverin alueella indeksi oli 0,900, joka on lähellä maan keskiarvoa, mutta Murmanskin alueella indeksi oli keskiarvoa selvästi alhaisempi, 0,822, vuonna 2004. Murmanskin alueen indeksin alhaisuutta ei selitä todennäköisesti aikuisten luku- ja kirjoitustaito, vaan ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen koulutukseen osallistuneiden määrä suhteessa ikäluokan kokonaismäärään. Selittävänä tekijänä voi olla myös se, että alueelta poismuuttaneiden joukossa on suhteellisen paljon korkeammin koulutettuja, jolloin vähäisen koulutustasutan omaavat ovat jääneet Murmanskin alueelle. Tämä näkyy myös työssäkäyvien ammattikoulutuksen saaneiden määrissä, joka on suhteellisen suuri Murmanskin alueella, ja erityisen suuri Tverin alueella (taulukko 46). Vertailun vuoksi korkeimmat koulutusindeksit vuonna 2004 olivat Moskovassa (0,999), Pietarissa (0,976) ja Oriolin alueella (0,924). Alhaisimman indeksin sai Ingušia (0,777), joka selittyy aikuisten huonoilla luku- ja kirjoitustaidoilla (UNDP 2008, 2009). Koulutuksen ja muuttoliikkeen välisiä kysymyksiä tarkastellaan vielä erikseen kappaleessa 9.3.3.

Erialaisten tunnuslukujen perusteella tehtävä vertailu ei kerro suoraan yksittäisen paikkakunnan sosiaalisista, taloudellisista ja poliittisista rakenteista, vaikka alueiden sosioekonomiset kehityserot tulevat esille selvästi. Monilla Kirovskin tapaisilla kaivos-teollisuuspaikkakunnilla koko alueen toiminta on riippuvaista yhdestä tai kahdesta yrityksestä. Tällaisten alueellisesti erikoistuneiden yritysten toiminta taas on riippuvaista luonnonvarojen (öljy, kaasu, kulta, apatiitti, rauta jne.) riittävydestä ja hyödynnettävän luonnonvaran tarpeellisuudesta. Nelidovo on hyvä esimerkki paikallisten hiilivarojen hyödyntämisen tarpeellisuuden loppumisesta. Tulevaisuuden kehitys ja muuttoliikkeen määrä riippuvat paikallisten järjestelmien joustavuudesta. Murmanskin alueen sekä Kirovskin ja Apatiitin ja myös Nelidovon alueilla paikallisten järjestelmien sopeutuminen rakennemuutokseen on johtanut väestön poismuuttoon ja vähenemiseen. Esimerkiksi Murmanskin alueella oli 35 500 työtöntä vuonna 1992 ja vuoden 1998 talouskriisin aikana heitä oli kaikkiaan 117 500, mutta vuonna 2007 enää 33 000. Samaan aikaan väestömäärä on vähentynyt, sillä vuonna 1992 väestöä asui Murmanskin alueella 1 135 200, vuonna 1998 vielä 1 018 100 ja vuonna 2007 enää 850 900 asukasta (Rosstat 2008h).

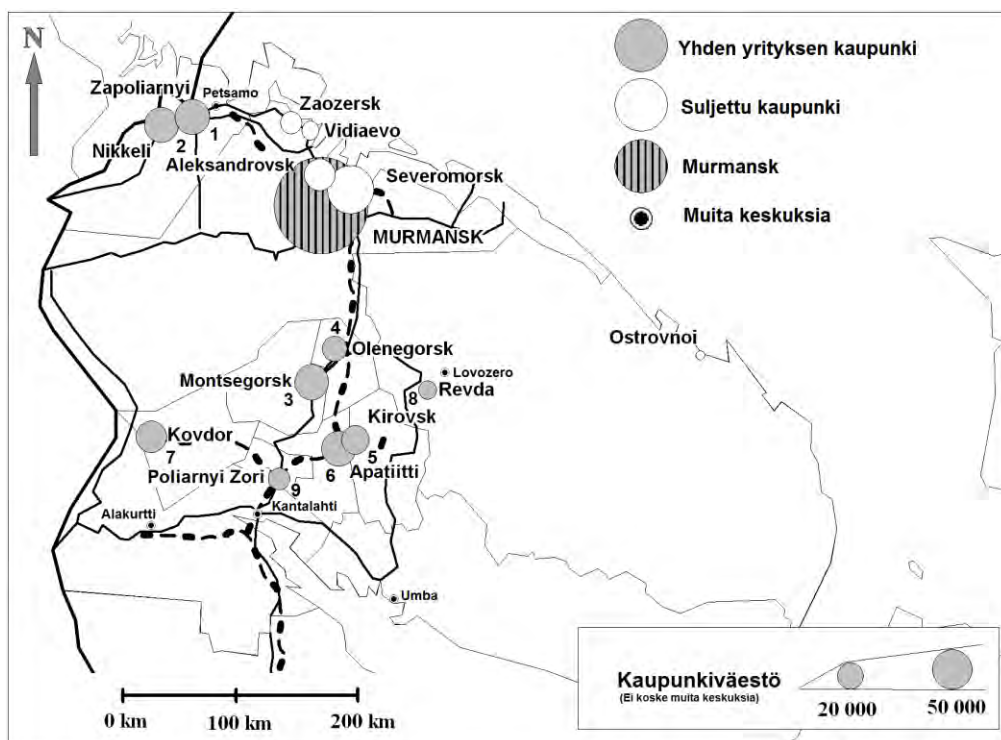
8.4 ERILAISTUNEIDEN TUOTANNOLLISTEN YHTEISÖJEN VAIKUTUS MUUTTOLIIKKEISIIN

Tässä jaksossa tarkastellaan paikallisia järjestelmiä, erilaistuneita tuotannollisia yhteisöjä ja teollisuuden tuotantorakenteita. Paikalliset järjestelmät voidaan nähdä kahdella eri tavalla. Ensinnäkin alue on ympäristö, jossa erilaiset järjestelmät toimivat ja vaikuttavat, ja toiseksi koko alue voidaan nähdä järjestelmänä (Gonti & Giaggaria 2006). Venäjän alueellisille tuotantojärjestelmille on ollut tyypillistä alueen kokonaisvaltainen organisoiminen yhden tuotannollisen sektorin ympärille ja nk. kompleksikäytön käsite on ollut perustana Venäjän ympäristö- ja luonnonvarahallinnalle yli 80 vuoden ajan (Piipponen 2007: 31–33; Salmi 2008: 30–32). Historiallisen kehityksen tuloksena Venäjällä on nykypäivänä suuri määrä luonnonvaroista riippuvaisia ja elinkeinorakenteeltaan yksipuolisia alue- ja paikallistalouksia, joille on luoteenomaista suhdannevaihteluista johtuvat kasvun ja supistumisen kaudet (liite 15, karttaliite 6). Venäjällä on lähes 1 100 kaupunkia, joista noin 500:lla on yksipuolinen (monoprofiilinen) elinkeino- ja tuotantorakenne ja kaikkiaan 1 863 kaupunkityyppistä taajamaa, joista monoprofiilisia 1 200. Lisäksi elinkeinorakenteeltaan yksipuolisia maatalousyhdyskuntia on 400 ja muun tyyppisiä elinkeinorakenteeltaan yksipuolisia yhdyskuntia on 1 200. Suuntaus on kuitenkin selvästi se, että suurempien kaupunkien elinkeinorakenne on muuttumassa monipuolisemmaksi (Treivish 2003; Kuznetsova & Ljubovnyi 2004; Baharev 2009; Medvedev 2009).

Monilla suurilla yrityksillä on alueella toimivan pääyrittäjän lisäksi tytäryrityksiä, joita ne omistavat joko kokonaan tai osittain. Näin on esimerkiksi Kirovskissa ja Apatiitissa. Näiden yritysten todellista vaikutusta jollakin alueella on hyvin vaikea hahmottaa, sillä usein nämä yritykset rahoittavat paikallisten sairaaloiden, koulujen ja monien muiden laitosten ja organisaatioiden toimintaa sekä rahoittavat alueen infrastruktuurin rakentamista. Toiminnallisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti yksipuoliset yhdyskunnat voivat olla teollisuuskaupunkeja, tieteellisiä keskuksia, kuljetuksen solmukotia, sotilaskaupunkeja ja suljettuja alueellis-hallinnollisia yksiköitä, jotka usein ovat sotilastukikohtia tai tutkimuslaitoksia (Vuorinen 2006: 401–402) sekä maatalouteen tai metsä- ja koneenrakennusteollisuuden keskittyneitä pienempiä asutuskeskittyymiä. Erikoistuneet yhdyskunnat vaihtelevat elinkeinorakenteeltaan suuresti ja niiden sijainti riippuu joskus geopolitiikasta, tuotannosta, luonnonvarojen sijainnista tai työvoiman saatavuudesta. Joskus alueella toimii useita saman alan yrityksiä, mutta ne toimivat määräävässä asemassa olevalle yritykselle alihankkijoina. Tilanne voi olla mahdollisesti myös samanlainen kuin Nelidovossa, jossa metsäkombinaatti toimittaa sahatavaraa ja vaneria kaikille alueen muille puualan yrityksille, jotka puolestaan jatkojalostavat tuotteita, kuten ovia, ikkunoita ja soutuveneitä.

Tverin alueella on useita yrityksiä, mutta alueen keskeiset toiminnot ja työllisyys ovat riippuvaisia muutamasta, noin kymmenestä, yrityksestä. Puu- ja puunjalostussektoria hallitsevat alueella neljä yritystä ja niiden lisäksi merkittäviä

mekaanisen koneenrakennuksen yrityksiä alueella on kolme. Niiden osuus sektorin tuotannosta on 40 %. Energian tuotannossa yksi yritys vastaa 90 %:sta alueen kokonaistuotannosta. Murmanskin alueen kaupungeista lähes kaikissa Murmanskin kaupunkia lukuun ottamatta on yksipuolinen tuotantorakenne, ja alueen tehdasteollisuutta hallitsevat muutamat suuret kansalliset holding-yhtiöt. Alueella on kaikkiaan yhdeksän yritysten hallinnoimaa taloudellisesti yksipuolista kaupunkia (Zapoliarnyi, Nikkeli, Montsegorsk, Olenogorsk, Kirovsk, Apatiitti, Koutero, Revda (kaupunkimainen taajama) ja Poljarnyi Zori) (kartta 9). Myös Kantalahden alumiinitehtaalla on suuri merkitys alueelle, vaikkakaan kaupunki ei ole kokonaan riippuvainen tästä yrityksestä. Tämän lisäksi alueella on kaikkiaan seitsemän suljettua hallinnollis-alueellista yhdyskuntaa, joista kartassa (kartta 9) olevat Skalistryi, Polarnyi ja Snezhnogorsk yhdistyivät vuoden 2010 alussa Aleksandrovsk-nimiseksi kaupungiksi.

1. Zapoliarnyi: Petsamon nikkelikombinaatti (Kola MMC, Norilsk Nickel), 2. Nikkeli: Petsamon nikkelikombinaatti (Kola MMC, Norilsk Nickel), 3. Montsegorsk: Severonikkelin kombinaatti (Kola MMC, Norilsk Nickel), 4. Olenogorsk: Olenogorskin kaivosyhtiö (Severstal), 5. Kirovsk: Apatiitti-yhtiö (Fosagro Holding), 6. Apatiitti: Apatiitti-yhtiö (Fosagro Holding), 7. Kovdor (Koutero): Kovdorin kaivoskombinaatti (Eurochem), 8. Revda: Lovozeron kaivosyhtiö (Mineral Group), 9. Poljarnyi Zori: Kuolan ydinvoimala

Kartta 9: Murmanskin alueen merkittävimmät tuotantorakenteeltaan yksipuoliset yhdyskunnat (Lähde: Vuorinen 2008: 55)

Alueiden toiminnan ja toimeentulon kannalta määräävässä asemassa olevat yritykset voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään: Ensinnäkin yrityksiin, joiden palveluksessa kyseisellä alueella on 20–30 prosenttia aktiivisesta työvoimasta. Tällaisia yrityksiä on kaikkiaan 96, joista kuusi sijaitsee Venäjän pohjoisosissa (6,3 % näistä yrityksistä). Tapaustutkimusalueet Nelidovo ja Apatiitti kuuluvat tähän ryhmään. Toinen ryhmä ovat yritykset, joiden palveluksessa työskentelee 31–50 % aktiivisesta työvoimasta. Näitä yrityksiä Venäjällä on kaikkiaan 128, joista Pohjois-Venäjällä 10 (7,8 % kokonaisuudesta). Jaottelun kolmas ja viimeinen ryhmä ovat yritykset, joiden palveluksessa työskentelee yli puolet aktiivisesta työvoimasta kyseisellä alueella. Näitä yrityksiä on kaikkiaan 180, joista 27 Pohjois-Venäjällä (15 % näistä yrityksistä). Tämän tutkimuksen kolmas tapaustutkimusalue Kirovsk kuuluu tähän kolmanteen ryhmään. Elinkeinorakenteeltaan yksipuolisten kaupunkien väestömäärä Venäjällä vaihtelee, sillä suurimmissa kaupungeissa on jopa kolme miljoonaa asukasta, vaikkakin suurin osa (75 %) kaupungeista on pieniä, alle 50 000 asukkaan yhdyskuntia, kuten tapaustutkimusalueemme Kirovsk ja Nelidovo. Näistä kaupungeista 10,6 % sijaitsee pohjoisilla alueilla (Heleniak 2008b).

Näissä yhdyskunnissa asuu noin ¼ väestöstä. Hakassian tasavallassa, Komin, Tymenin alueella, Vologdan alueella ja Arkangelin alueella yli 50 % väestöstä, sekä Siperian federaatiopiirissä 40 % väestöstä elää elinkeinorakenteeltaan yksipuolisissa yhdyskunnissa. Shukotkan autonomisessa piirikunnassa alueen kaikki kolme kaupunkia ovat tuotantorakenteeltaan yksipuolisia, ja Hakassian tasavallassa neljä viidestä kaupungista on elinkeinorakenteeltaan yksipuolinen. Murmanskin alueella käytännössä vain Murmanskin kaupunki ei ole elinkeinorakenteeltaan yksipuolinen. Karjalan tasavallassa suhde on 10/13, Ivanovin alueella 12/16, Sverdlovan alueella 33/47, Kemerovan alueella 14/20 ja Nižni Novgorodin alueella 17/25 (Kuznetsova & Ljubovnyi 2004; Minregion 2005).

Erikoistumiseen liittyy usein myös se, että monet yritykset ovat johtavassa asemassa toimialallaan koko Venäjällä, ja joissakin tapauksissa myös globaaleja markkinoita ajatellen. Tällaisia yrityksiä ovat esimerkiksi kaasualalla toimiva valtion omistuksessa edelleen oleva Gazprom ja sähkönjakelusta sekä tuottamisesta vastaava valtio-omisteinen RAO EEC Rossii. Molemmilla yrityksillä on merkitystä myös tutkimuksen tapaustutkimusalueilla. Nelidovossa kaasun, sähkön ja veden jakelu työllisti 7,5 % työssäkäyvistä työvoimasta vuonna 2006. Apatiitissa työssäkäyvistä työvoimasta kaasun, sähkön ja veden jakelu työllisti 10 % työvoimasta vuonna 2006, mutta Kirovskissa vain 0,8 %. Öljyn tuotantoon ja jalostukseen liittyvästä teollisuudesta voidaan sanoa, että se on tällä hetkellä Venäjän kasvun nk. lokomotiivi eli veturi. Johtavia yrityksiä alalla olivat vuonna 2005 Lukoil (osuus 17 % Venäjän öljystä), TNK-BP (15 %), Surgutneftegaz (13 %), Sibneft (10 %) sekä Tatneft, Rosneft ja Bashneft. Osa näistä yrityksistä käyttää Murmanskin ja Kantalahden satamia öljykuljetuksiin. Apatiitti-yrityksen omistaja Holding-yhtiö Fosagro toimii, samoin kuin edellä mainitut yritykset, usealla eri alueella Venäjällä sekä ulkomailla. (liite 17, karttaliite 6; 7) (Chetverikova 2005).

Murmanskin alueen kaivostoimintaan liittyvän tuotannollisen kompleksin historia ulottuu yli 70 vuoden taakse. Komlevin (2002) mukaan Murmanskin alueella toimivat kaivosyhtiöt voidaan jakaa ryhmiin niiden tilan, tulevaisuuden kehitysnäkymien ja alueellisen vaikutuksen perusteella. Suhteellisen pienet yritykset, jotka työskentelevät kiilteiden ja harvinaisten mineraalien parissa kuuluvat ensimmäiseen ryhmään. Näitä ovat Lovozeron (Revda) kaivosyhtiö sekä Kouterossa toimiva kaivosyhtiö Kovdorsljuda, joista ensiksi mainittu oli vuonna 2008 lähes vararikossa. Näiden yritysten kehitysnäkymät eivät ole kovin hyviä, eikä tulevaisuuden ennuste ole valoisa siitäkään huolimatta, että revdalaisten kanssa tutkimuksen yhteydessä kesällä 2008 käytyjen keskustelujen perusteella asukkaat uskoivat kovasti kaivosten tulevaisuuteen.

Toiseen ryhmään kuuluvat Olenogorskin ja Kovdorin kaivosyhtiöt. Nämä yritykset ovat tasaisen kehityksen loppuvaiheessa tai alkavassa hiipumisvaiheessa. Rauta- ja terästuotteiden kysynnän ja tarjonnan kokonaistilanne vaikuttaa myös näiden yritysten kehittymiseen. Raudan kysyntä maailmanmarkkinoilla on tällä hetkellä lamasta huolimatta hyvä. Severstal-yritysrypäs (Olenogorskin kombinaatin omistaja-yhtiö) on kuitenkin systemaattisesti pyrkinyt rationalisoimaan Olenogorskin kaivosyhtiön tuotantoa, sillä sen elämänkaari on kääntymässä loppuun. Severstalin (2006) mukaan toiminnan jatkaminen Olenogorskin alueella edellyttää uusien esiintymien käyttöönottoa sekä suuria investointeja. Kovdorin kaivosyhtiöllä on samankaltainen tilanne.

Komlevin (2002) jaottelussa Kuolan kaivosyhtiö (Kolskaya GMK) ja Apatiitti-yhtiö kuuluvat kolmanteen ryhmään. Näiden yritysten toiminta on suhteellisen vakaalla pohjalla, ja niillä on suuri merkitys paikallisesti ja alueellisesti. Molemmat yritykset ovat laajentamassa omaa toimintaansa, minkä toivotaan lisäävän yritysten stabiilisuutta. Varsinkin Apatiitti-yhtiö tutkii uusien ei-traditionaalisten mineraalien käyttöönottoa yhdessä Kuolan tiedekeskuksen kanssa. Koska apatiitti ja nefeliini mineraaleina eivät ole Venäjän strategisten luonnonvarojen listalla, tämä voi Komelevin (2002) mukaan vähentää Venäjän hallinnon kiinnostusta aluetta kohtaan ja toisaalta heikentää Apatiitti-yhtiön merkitystä alueella, jos uusia taloudellisesti kannattavia tuotantotoiminnan sektoreita ei oteta käyttöön.

Didykin (2007) mukaan alueita koskevia päätöksiä tehdään paljon alueiden ulkopuolella ja valtiovallan sekä aluehallinnon rooli on tähän saakka usein ollut vain pyrkiä korjaamaan ja lieventämään yritysten päätöksistä johtuvia ongelmia. Yritykset ovat ratkaisseet itsenäisesti omien strategioidensa mukaisesti alueellisen toimintansa, eivätkä alueellisten teollisuuslaitosten paikalliset vaikutukset tai työvoima eivät ole merkinneet yritysten päätöksenteossa paljoakaan. Näiden yritysten kohdalla voidaan puhua alueellisesta globalisaatiosta⁷⁷. Suuryrityksiä nykyisessä muodossaan voidaan pitää myös asemansa takia institutionaalisina ohjaajina muuttoliikkeiden kannalta, koska niiden vaikutus näkyy alue- ja yhteiskuntarakenteissa. Lisäksi

---

⁷⁷ Alueellinen globalisaatio tarkoittaa taloudellisesta näkökulmasta alue- ja paikallistalouksien yhä kiinteämpää kiinnittymistä kansainväliseen talouteen usein suuryritysten kautta.

erityisesti kaivostoiminnassa toimivien yritysten kasvun, hiipumisen ja sulkemisen vaiheet ovat sidoksissa muuttovirtoihin monin tavoin (Massey *et al.* 1993). Tästä kertoo esimerkiksi se, että 1990-luvun alussa monet suuryritykset lopettivat toimintansa tai vähensivät sitä, mikä oli omiaan lisäämään lähtömuuttoa erityisesti Syrjä-Venäjällä.

Tällä hetkellä yritysten lakkauttaminen tai toiminnan supistaminen ei ole niin helppoa kuin joitakin vuosia aikaisemmin, eikä suurillakaan yrityksillä ole mahdollisuutta sulkea tehtaitaan tai vähentää toimintaansa ilman poliittisten toimijoiden hyväksyntää. Tästä on hyvänä esimerkkinä Pikalevon kaupunki Leningradin alueella. Alueen yritykset käytännössä lopettivat toimintansa vuonna 2009 alkuvuodesta, mutta valtiovalta käytännössä määräsi alueen suurimman yrityksen BasalCementin-Pikalovon jatkamaan toimintaansa. Tällä päätöksellä on myös selvä yhteys Apatiitti-yhtiöön, joka kiistelun jälkeen nk. pakotettiin sopimukseen, jonka perusteella se toimittaa nefeliinista tehtyä konsentraattia Pikalovon yrityksille (BasalCement 2009). Kehityksen voidaan kuitenkin arvioida kulkevan siihen suuntaan, että taloudelliset seikat vaikuttavat siihen, mitkä yhdyskunnan tulevaisuudessa kasvavat ja mitkä vähitellen hiipuvat. Valtion pyrkimyksestä hallita prosesseja kertoo se, että Venäjällä on valmisteilla uusi laki, jossa tullaan tarkemmin määrittelemään taloudellisesti taantuvien alueiden väestön poismuuton ehtoja. Venäjän aluekehitysministeriöllä on jo olemassa oleva ohjelma, jolla tuetaan kaupunkien tuotantorakenteen monipuolistamista. Ohjelman perustamisen taustalla on selvästi pyrkimys estää hallitsemattoman muuttoliikkeen alkaminen näillä alueilla silloin, kun niiden tuotantotoiminta joutuu vaikeuksiin. Huomioitavaa on myös se, että Medvedevin (2009) mukaan yhden yrityksen kaupungeista 15–17 on tilanteessa, jossa tulee harkita kaupungin kokonaan sulkemista ja väestön siirtämistä muualle työvoimapulaa kärsiville alueille.

8.5. KEHITYSPROSESSIT KYSELYTUTKIMUSTEN NÄKÖKULMASTA

Tässä kappaleessa paneudutaan tarkemmin Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa tehtyjen kyselytutkimusten tuloksiin. Jakso käsittelee Venäjän yleisen kehitysprosessien merkitystä muuttoliikkeen kannalta, ja kysymyksillä (osio F, kyselylomake) on haluttu selvittää tarkemmin vastaajien käsityksiä siitä, millaisia kehitysnäkymiä Venäjällä on. Tämän perusteella voidaan hahmottaa mahdollisia muuttoliikkeitä tulevaisuudessa. Vastauksista tehtiin frekvenssitaulukko sekä suoritettiin pääkomponenttianalyysi, koska muutoin tulosten tulkinta on hankalaa suuren tietomäärän takia. Pääkomponenttianalyysin tarkoituksena oli tiivistää ja yhdistää kyselytutkimuksen aineistoa helpommin tulkittavaksi, jolloin kyselytutkimukseen vastanneiden käsitykset Venäjän yleiseen kehitykseen liittyvistä seikoista ovat johdonmukaisemmin analysoitavissa multikausaalisesta muuttoliikejärjestelmästä käsin.

Pääkomponenttianalyysin ehtojen mukaan kyselytutkimuksien otoskoot (Kirovsk ja Apatiitti yli 900 ja Nelidovo yli 400) ovat riittävän suuret testiä varten⁷⁸. Muuttujien normalisuus tarkastettiin yhden otoksen Kolmagorov-Smirnov-testillä. Saadun tuloksen mukaan muuttujat eivät ole normaalisti jakautuneita ($p < 0,001$), joten tämä vahvisti pääkomponenttianalyysin käyttöä (Heikkilä 2004: 236). Pääkomponenttianalyysissa multikollinearisuus ei Metsämuurosen (2005) mukaan ole ongelma. Testin muuttujat on myös valittu niin, että samaa asiaa ei kysytä hieman eri muodossa, ja näin ollen niiden välillä ei ole liian voimakkaita korrelaatioita⁷⁹. Analyysiin valittiin Venäjän kehitystä eri näkökulmista kuvaavia muuttujia kysymyslomakkeiden Venäjän kehitystä kuvaavasta osiosta F (ks. lomakkeet, liitteet 1 ja 2), ja vastauksista tehtiin frekvenssitaulukko (taulukko 47).

Tarkastelua varten muuttujien arviointiasteikko muutettiin edellisessä taulukossa (taulukko 47) kolmiluokkaiseksi luettavuuden helpottamiseksi, vaikka pääkomponenttianalyysissa korrelaatioita laskettaessa käytettiin alkuperäistä viisiportaista Likert-asteikkoa. Luokittelussa yhdistettiin luokat alkuperäisestä viisiportaisesta Likert-asteikosta kolmiluokkaiseksi siten, että 1=1–2 (samaa mieltä), 2=3 (ei samaa eikä eri mieltä) ja 3=4–5 (eri mieltä). Muuttujia testattiin myös binomitestillä, jotta voitiin saada selville, vastaavatko tuloksena saatujen kaksiarvoisen muuttujan arvojen suhteelliset määrät oletuksen mukaisia osuuksia (Heikkilä 2004: 234). Testissä huomioitiin vain "samaa mieltä" ja "eri mieltä" olevat sarakkeet (taulukko 47). Sarake "ei samaa eikä eri mieltä" jätettiin pois, koska sen ei katsottu vaikuttavan tulokseen. Testin 0-hypoteesi oli, että vastauksissa on 50 % kumpiakin vastauksia. Tulos osoittaa, että suurin osa jakaumasta ei vastaa ennako-olettamusta, vaan ero on tilastollisesti merkitsevä. Ainoastaan väite 1 molempien tapaustutkimusalueiden ja väite 5 Nelidovon osalta jäävät voimaan.

---

⁷⁸ Otoksoon pääkomponenttianalyysin ehtojen mukaan tulisi olla vähintäänkin 300 (Metsämuuronen 2008).

⁷⁹ Mikäli yksikään korrelaatioarvo ei ylitä arvoa 0,30, silloin analyysia ei kannata tehdä (Metsämuuronen 2008: 33–41)

Taulukko 47: Venäjän kehitys, frekvenssitaulukko (%)

Muuttuja		Samaa mieltä %	Ei samaa eikä eri mieltä %	Eri mieltä %	Yhteensä (N)	Binomial test (Sig. 2-tailed) ^{1,2}
1. Vuoden 1992 muutokset Venäjällä olivat positiivisia	Kirovsk/Apatiitti	28,6	38,3	33,1	990	0,075
	Nelidovo	28,8	42,9	28,3	445	0,052
2. Venäjän pitäisi muuttua demokraattisemmaksi maaksi	Kirovsk/Apatiitti	45,7	35,3	18,8	985	0,001***
	Nelidovo	47,3	36,9	15,9	439	0,001***
3. Venäjän pitäisi kehittyä omaa tietään, ei länsimaisten mallien mukaisesti	Kirovsk/Apatiitti	67,0	18,7	14,3	991	0,001***
	Nelidovo	63,1	22,9	14,0	441	0,001***
4. Venäjän pitäisi kehittyä avoimemmaksi yhteiskunnaksi	Kirovsk/Apatiitti	50,4	34,4	15,3	975	0,001***
	Nelidovo	52,1	34,1	13,8	443	0,001***
5. Neuvostoliiton hajoaamisen jälkeen elämä Kirovskissa/Apatiitissa on parantunut	Kirovsk/Apatiitti	24,2	46,0	29,8	985	0,017*
	Nelidovo	26,2	37,2	36,5	446	0,547
6. Neuvostoliiton aikana elämä Kirovskissa/Apatiitissa oli turvallisempaa	Kirovsk/Apatiitti	46,4	41,3	12,2	985	0,001***
	Nelidovo	48,7	36,5	14,8	446	0,001***
7. Venäjän hallituksen tärkein tehtävä on kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen	Kirovsk/Apatiitti	57,8	21,7	20,5	993	0,001***
	Nelidovo	57,1	23,9	18,9	439	0,001***
8. Hyvinvointi Venäjällä riippuu monista sellaisista alueista, kuten Kirovsk ja sen takia niitä täytyy kehittää	Kirovsk/Apatiitti	65,6	23,6	10,8	993	0,001***
	Nelidovo	60,9	23,0	16,1	439	0,001***
9. Venäjän talouden tulee olla tulevaisuudessa riippumatonta luonnonvarojen myynnistä	Kirovsk/Apatiitti	48,9	35,4	15,7	991	0,001***
	Nelidovo	44,6	36,6	18,7	432	0,001***
10. Venäjän väestön väheneminen on uhka turvallisuudelle	Kirovsk/Apatiitti	54,4	20,0	16,6	987	0,001***
	Nelidovo	54,8	29,4	15,8	442	0,001***
11. Väestön väheneminen tulee vaikuttamaan negatiivisesti Venäjän talouteen	Kirovsk/Apatiitti	62,9	25,2	11,9	993	0,001***
	Nelidovo	63,7	24,5	11,8	441	0,001***
12. Ulkomaalaisen työvoiman määrä tulee lisääntymään	Kirovsk/Apatiitti	44,2	38,2	17,6	988	0,001***
	Nelidovo	44,1	35,0	20,8	428	0,001***
13. Ulkomaalaisen työvoiman kasvu tulee aiheuttamaan ongelmia	Kirovsk/Apatiitti	61,8	28,0	10,0	984	0,001***
	Nelidovo	56,0	30,4	13,6	434	0,001***
14. Jotta ulkomaalaisen työvoiman käyttöä voitaisiin vähentää, tulee Venäjän lainsäädäntöä muuttaa	Kirovsk/Apatiitti	57,2	28,8	6,2	992	0,001***
	Nelidovo	60,2	29,3	10,5	437	0,001***
15. Venäjän lainsäädäntö ei pysty estämään laitonta siirtolaisuutta entisen Neuvostoliiton alueilta	Kirovsk/Apatiitti	54,5	29,3	16,2	990	0,001***
	Nelidovo	50,0	36,2	13,7	436	0,001***
16. Venäjän hallituksen tulee tukea muutttoa pohjoisilta alueilta ihmistoiminnan kannalta suotuisimmille alueille	Kirovsk/Apatiitti	73,3	19,5	7,2	990	0,001***
	Nelidovo	58,1	29,4	12,5	442	0,001***
17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaistensa paluumuuttoa muista maista	Kirovsk/Apatiitti	69,1	23,0	8,0	973	0,001***
	Nelidovo	66,1	21,1	12,8	445	0,001***
18. Venäjä tarvitsee työvoimaa (esim. Kiinasta, Intiasta ja Euroopasta) kehittyäkseen	Kirovsk/Apatiitti	12,1	30,5	57,3	989	0,001***
	Nelidovo	16,2	32,3	51,5	437	0,001***
19. Venäjä tarvitsee työvoimaa entisistä Neuvostotasavalloista	Kirovsk/Apatiitti	8,1	29,3	62,6	987	0,001***
	Nelidovo	11,6	30,9	57,7	440	0,001***

¹Based on Z Approximation. ² Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Taulukko 47 osoittaa, että joitakin eroja vastausten välillä on Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa, vaikkakin erot pääsääntöisesti ovat pieniä. Kysymyksessä 16 Kirovskissa ja Apatiitissa vastanneista 73,3 % on sitä mieltä, että hallituksen tulisi tukea poismuuttoa pohjoisilta alueilta, kun taas Nelidovossa määrä on 58,1 %. Kirovskin ja Apatiitin asukkaille tämä kysymys on Nelidovon asukkaita selvästi läheisempi. Eroavaisuuksia on myös vastauksissa kysymyksessä 8, jossa kysytään mielipiteitä siitä, tulisiko Venäjän tukea sellaisten alueiden kuin Kirovsk, Apatiitti tai Nelidovo kehitystä. Kirovskissa ja Apatiitissa suhtaudutaan myönteisemmin valtion tukitoimiin.

Kysymyksen 13 mukaan Nelidovossa katsotaan, Kirovskia ja Apatiittia vähemmän, että ulkomaalaisen työvoiman kasvu tulisi aiheuttamaan ongelmia. Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa ollaan kuitenkin lähes samaa mieltä siitä, että ulkomaista työvoimaa ei tarvita Venäjällä (kysymykset 18 ja 19). Ulkomaalaiset saavat usein huonompaa palkkaa kuin alueen kantaväestö. Tästä on paljon esimerkkejä myös mm. Suomesta, jossa ulkomaalaisten palkkataso on 10–30 % alempi kuin suomalaisten. Ulkomaalaisten katsotaan myös vievän työt maan omilta kansalaisilta (Katainen 2009). Vaikka ulkomaalaisten merkitys on tapaustutkimusalueilla vähäistä, kyselytutkimukseen vastanneilla ulkomainen työvoima aiheuttaa pelkoja työpaikan menettämisestä.

Pääkomponenttianalyysiin liittyvä muuttujien korrelaatioanalyysi (liitteet 16 ja 17) osoittaa, että valtaosa korrelaatiokertoimista poikkeavat nolasta molemmilla tapaustutkimusalueilla, mikä merkitsee sitä, että muuttujien välillä on aitoja korrelaatioita (Metsämuuronen 2005: 609). Metsämuuronen (2008: 35–36) mukaan myös Kaiser-Mayer-Olkin testin tulos tulee olla suurempi kuin 0,6 ja Barlettin sfäärisyystestin ($p < 0.0001$), jotta pääkomponenttianalyysin ehdot täyttyvät. Tulosten perusteella kyselytutkimuksen aineisto käy pääkomponenttianalyysiin, sillä Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon osalta Kaiser-Mayer-Olkin testin tulokset olivat seuraavat: Kirovsk/Apatiitti 0,754 sekä Nelidovo 0,632, ja Barlettin sfäärisyystestissä 0,000 (Kirovsk, Apatiitti ja Nelidovo). Muuttujien kommunaliteetit⁸⁰ (taulukko 48) vaihtelevat Nelidovon osalta välillä 0,381–0,801 ja Kirovskin ja Apatiitin osalta väillä 0,440–0,757. Kaikki 19 muuttujaa tulevat kohtalaisen hyvin selitetyksi analyysissä, joskin vähiten selittyy (38,1 %) muuttuja 9; *Venäjän talous tulevaisuudessa tulee olla riippumatonta luonnonvarojen viennistä* (Nelidovo 38,1 %, Kirovsk/Apatiitti 44 %).

---

⁸⁰ Kommunaliiteetin arvo on tunnusluku, joka kuvaa prosenttiosuutta, jolla yksittäisen muuttujan vaihtelu tulee selitetyksi pääkomponenttianalyysissä. Mitä voimakkaammin muuttuja latautuu jollekin pääkomponenteista, sitä lähemmäksi arvoa 1 kommunaliiteetti tulee (Metsämuuronen 2008, 31).

Taulukko 48: Venäjän kehitykseen liittyvät pääkomponenttianalyysin kommunaliteetit

Muuttujat	Nelidovo	Kirovsk/ Apatiitti
1. Vuoden 1992 muutokset Venäjällä olivat positiivinen prosessi	,641	,577
2. Venäjän tulee olla demokraattisempi maa	,497	,627
3. Venäjän tulee kehittyä omaa tietään eikä länsimaisten mallien mukaan	,441	,528
4. Venäjän tulee olla avoimempi yhteiskunta	,494	,616
5. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen elämä muuttui paremmaksi	,698	,592
6. Neuvostoliiton aikana elämä oli turvallisempaa kuin nyt	,613	,475
7. Venäjän hallituksen päätehtävä on työskennellä kansalaisten hyvinvoinnin lisäämiseksi	,492	,660
8. Venäjän hyvinvointi riippuu sellaisista alueista kuten Nelidovo/Kirovsk, ja siksi niiden tulee kehittyä	,513	,446
9. Venäjän talouden tulee olla tulevaisuudessa riippumatonta luonnonvarojen viennistä	,381	,440
10. Venäjän väestön väheneminen uhkaa turvallisuutta	,509	,617
11. Väestön väheneminen vaikuttaa negatiivisesti talouskasvuun	,582	,643
12. Ulkomaalaisen työvoiman määrä kasvaa	,510	,549
13. Ulkomaalaisen työvoiman määrän kasvu aiheuttaa ongelmia	,573	,616
14. Jotta ulkomaalaisen työvoiman määrän kasvu vähenisi, täytyy Venäjän lainsäädännön muuttua	,644	,529
15. Venäjän lainsäädäntö ei voi estää laitonta siirtolaisuutta entisistä Neuvostoliiton maista	,394	,545
16. Venäjän hallitukset tulee tukea muuttoa pohjoisesta suotuisimmille ilmastoalueille	,597	,642
17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaistensa paluumuuttoa	,637	,750
18. Venäjä tarvitsee ulkomaalaista työvoimaa (Kiina, Intia, Eurooppa) kasvun takia	,801	,747
19. Venäjä tarvitsee työvoimaa entisistä Neuvostoliiton maista	,789	,757

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Pääkomponenttianalyysissä alkuperäisiä komponentteja voi olla yhtä paljon kuin muuttujia (Metsämuuronen 2005: 610), kuten tässäkin tapauksessa on. Nelidovossa on kuudella pääkomponentilla suurempi arvo kuin 1,0 ja Kirovskissa/Apatiitissa seitsemällä pääkomponentilla suurempi arvo kuin 1,0, mikä oli tämän testin raja-arvo pääkomponentteja valittaessa (taulukko 49). Kuuden ensimmäisen pääkomponentin selitysaste on Nelidovon osalta 56,876 ja seitsemän ensimmäisen Kirovskin ja Apatiitin osalta 59,776, joten molemmat pystyvät selittämään yli 50 % muuttujien vaihtelusta. Testauksen yhteydessä kokeiltiin erilaisia rotatointeja (varimax, oblimin, promax), mutta ne eivät kuitenkaan muuttaneet pääkomponenttien yhteenlaskettua selitysosuutta.

Taulukko 49: Pääkomponenttien ominaisarvot ja selitysosuudet (Venäjän kehitys)

Total Variance Explained ⁸¹ / Nelidovo									
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,800	20,001	20,001	3,800	20,001	20,001	2,534	13,336	13,336
2	2,179	11,469	31,470	2,179	11,469	31,470	1,891	9,954	23,290
3	1,333	7,015	38,485	1,333	7,015	38,485	1,857	9,774	33,063
4	1,214	6,389	44,875	1,214	6,389	44,875	1,677	8,827	41,890
5	1,197	6,299	51,174	1,197	6,299	51,174	1,544	8,124	50,015
6	1,083	5,702	56,876	1,083	5,702	56,876	1,304	6,861	56,876
7	,913	4,804	61,680						
8	,885	4,659	66,339						
9	,829	4,364	70,703						
10	,804	4,234	74,937						
11	,753	3,962	78,899						
12	,698	3,674	82,573						
13	,617	3,249	85,822						
14	,573	3,016	88,838						
15	,505	2,657	91,495						
16	,487	2,562	94,057						
17	,456	2,402	96,459						
18	,404	2,124	98,583						
19	,269	1,417	100,000						
Kirovsk/Apatiitti									
1	3,500	18,422	18,422	3,500	18,422	18,422	1,904	10,024	10,024
2	1,988	10,462	28,884	1,988	10,462	28,884	1,863	9,804	19,827
3	1,452	7,642	36,526	1,452	7,642	36,526	1,786	9,401	29,228
4	1,176	6,189	42,715	1,176	6,189	42,715	1,562	8,219	37,447
5	1,160	6,105	48,820	1,160	6,105	48,820	1,559	8,203	45,650
6	1,061	5,586	54,406	1,061	5,586	54,406	1,403	7,384	53,034
7	1,020	5,369	59,776	1,020	5,369	59,776	1,281	6,742	59,776
8	,848	4,465	64,241						
9	,842	4,432	68,673						
10	,783	4,119	72,792						
11	,738	3,882	76,673						
12	,715	3,765	80,438						
13	,693	3,649	84,086						
14	,632	3,328	87,414						
15	,580	3,053	90,467						
16	,518	2,729	93,196						
17	,483	2,542	95,738						
18	,429	2,258	97,996						
19	,381	2,004	100,000						

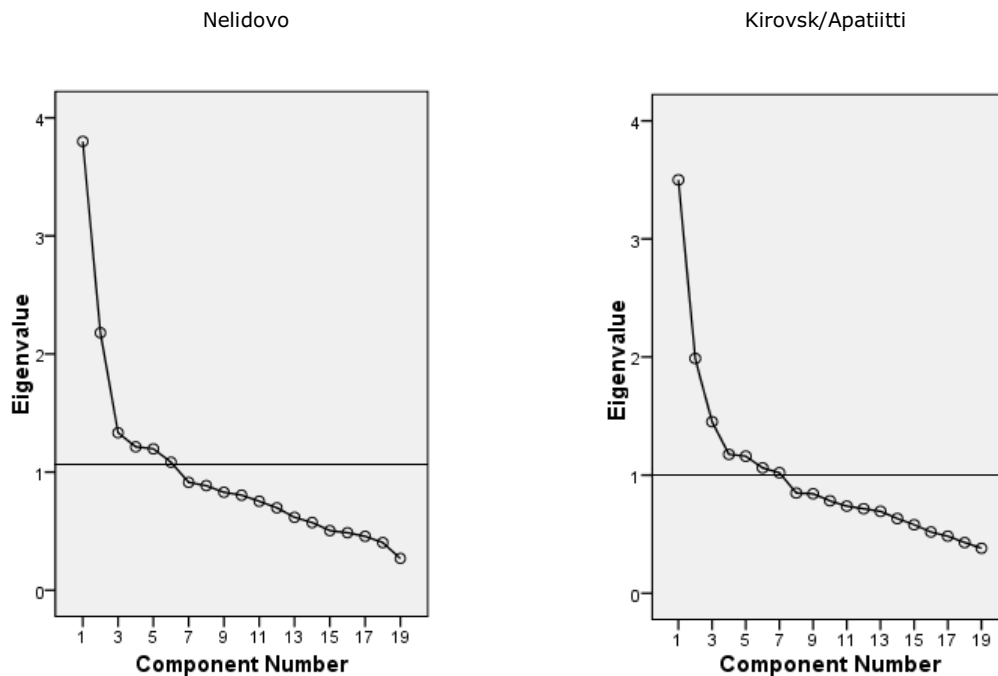
Extraction Method: Principal Component Analysis.

⁸¹ - *Eigenvalues* = ominaisarvo on tunnusluku, joka kuvaa pääkomponentin (tai faktorin) sisältämien muuttujien samansuuntaisuuden astetta. Tavallisesti pyritään muodostamaan pääkomponentteja (tai faktoreita), joiden ominaisarvo on vähintään 1.

- *% of Variance* = selityssaste

- *Cumulative %* = kumuloituva selityssaste

Myös Scree Plot-testi (kuvio 31) osoittaa samoin, että seitsemännen muuttuja jälkeen ominaisarvoissa ei tapahdu suuriakaan muutoksia, ja siksi Nelidovan osalta kuusi ja Kirovskin/Apatiitin osalta seitsemän pääkomponenttia on sopiva määrä loppujen muuttujien jäädessä ilman selkeää muuttujista muodostuvaa rakennetta.

Kuvio 31: Venäjän kehitys, Scree Plot -testi (Nelidovo ja Kirovsk/Apatiitti)

Rotatoitu komponenttimatriisi (liite 18) kertoo sen, mitkä muuttujat kuuluvat kuhunkin pääkomponenttiin. Komponenttimatriisissa käytettiin Varimax-rotatiota, koska sen todettiin antavan tulkinnallisesti selkeimmän tuloksen ja latauksen minimiarvona oli 0,35. Usein muuttujat latautuvat merkittävästi useammallekin pääkomponentille, mutta tosiasiaassa varsinainen ulottuvuus paljastuu useimmissa tapauksissa muuttujan latautuessa yhdelle komponentille. Latauksen samanmerkkiset etumerkit eivät vaikuta tulokseen, ja siksi niitä ei lähdetty kääntämään.

Tulosten pohjalta tehtiin pääkomponenttien nimeäminen. Nelidovon osalta pääkomponenttien nimeäminen oli hankalampaa, koska päällekkäisiä latauksia oli enemmän. Täysin selkeää tulkinnallista ratkaisua ei pystytty löytämään, vaikka kokeiltiin erilaisia rotaatioita. Muodostuneet pääkomponentit nimettiin Nelidovon osalta seuraavasti (taulukko 50).

Taulukko 50: Venäjän kehitykseen liittyvät pääkomponentit Nelidovossa annettujen vastausten perusteella

1. Väestönkehitys	2. Maahanmuutto	3. Hallituksen toimenpiteet	4. Neuvostoliiton jälkeinen kehitys	5. Lainsäädäntö ja ulkomaalaiset	6. Hallinnon vastuu
11. Väestön väheneminen vaikuttaa negatiivisesti Venäjän talouteen	18. Venäjä tarvitsee ulkomaista työvoimaa (Kiinasta, Intiasta, Euroopasta) kasvun takia	17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaistensa paluumuuttoa	1. Vuoden 1992 muutokset Venäjällä olivat positiivinen prosessi	14. Jotta ulkomaisen työvoiman määrän kasvu vähenisi, täytyy Venäjän lainsäädäntö muuttua	6. Neuvostoliiton aikana elämä Nelidovossa oli turvallisempaa kuin nyt
12. Ulkomaisen työvoiman määrä kasvaa	19. Venäjä tarvitsee työvoimaa entisistä Neuvostoliiton maista (Armenia, Azerbaidzhan, Moldova)	16. Venäjän hallituksen tulee tukea muuttoa pohjoisesta suotuisimmille ilmastoalueille	5. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen elämä Nelidovossa muuttui paremmaksi	15. Venäjän lainsäädäntö ei voi estää laitonta siirtolaisuutta entisestä Neuvostoliiton maista	7. Venäjän hallituksen päätehtävä on työskennellä kansalaisten hyvinvoinnin lisäämiseksi
10. Venäjän väestön väheneminen uhkaa turvallisuuatta		3. Venäjän tulee kehittyä omaa tietään eikä länsimäisten mallien mukaan	2. Venäjän tulee olla demokraat- tisempi maa	13. Ulkomaisen työvoiman määrän kasvu aiheuttaa ongelmia	
9. Venäjän talouden tulevaisuudessa tulee olla riippumatonta luonnonvarojen viennistä		4. Venäjän tulee olla avoimempi yhteiskunta			
8. Venäjän hyvinvointi riippuu sellaisista alueista kuten Nelidovo, ja siksi niiden tulee kehittyä					
Ominaisarvot (<i>Initial Eigenvalues</i>)					
3,800	2,179	1,333	1,214	1,197	1,083
Pääkomponentin muuttujien yhteenlaskettu keskiarvo (1-5)					
2,49	3,56	2,41	2,92	2,41	2,50

Kirovskin ja Apatiitin osalta pääkomponentit voidaan nimetä Nelidovon pääkomponentteja selkeämmin (taulukko 51).

Taulukko 51: Venäjän kehitykseen liittyvät pääkomponentit Kirovskissa ja Apatiitissa annettujen vastausten perusteella

1. Ulkomainen työvoima	2. Rakennemuutos	3. Ulkomaisen työvoiman tarve	4. Neuvostoliiton jälkeinen kehitys	5. Tasa-arvoinen kehitys	6. Valtion muutto-ohjelmat	7. Venäjän kehitys
13. Ulkomaisen työvoiman määrän kasvu aiheuttaa ongelmia	10. Venäjän väestön väheneminen uhkaa turvallisuutta	18. Venäjä tarvitsee työvoimaa entisistä Neuvostoliiton maista (Armenia, Azerbaidzhan Moldova)	1. Vuoden 1992 muutokset Venäjällä olivat positiivinen prosessi	2. Venäjän tulee olla demokraattisempi maa	17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaisensa paluuta	7. Venäjän hallituksen päätehtävä on työskennellä kansalaisten hyvinvoinnin lisäämiseksi
12. Ulkomaisen työvoiman määrän kasvaa	11. Väestön väheneminen vaikuttaa negatiivisesti Venäjän talouteen	19. Venäjä tarvitsee ulkomailta työvoimaa (Kiinasta, Intiasta, Europasta)	5. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen elämä Kirovskissa muuttui paremmaksi	4. Venäjän tulee olla avoimempi yhteiskunta	16. Venäjän hallituksen tulee tukea muuttota pohjoisesta suotuisimmille ilmasto-alueille	3. Venäjän tulee kehittyä omaa tietään eikä länsimäisten mallien mukaan
14. Jotta ulkomaisen työvoiman määrän kasvu vähenisi, täytyy Venäjän lainsäädäntö muuttua	9. Venäjän talouden tulee tulevaisuudessa olla riippumatonta luonnonvarojen viennistä		6. Neuvostoliiton aikana elämä Kirovskissa oli turvallisempaa kuin nyt			
15. Venäjän lainsäädäntö ei voi estää laitonta siirtolaisuutta entisistä Neuvostoliiton maista	8. Venäjän hyvinvointi riippuu sellaisista alueista kuten Kirovsk, ja siksi niiden tulee kehittyä					
<i>Ominaisarvot (Initial Eigenvalues)</i>						
3,500	1,988	1,452	1,176	1,160	1,061	1,020
<i>Pääkomponenttien muuttujien yhteenlaskettu keskiarvo (1-5)</i>						
2,43	2,42	3,69	2,90	2,62	2,08	2,35

Analyysin tuloksena saadut pääkomponentit ryhmittelevät ihmisten käsityksiä Venäjän yleisestä kehityksestä. Kun verrataan Nelidovon sekä Kirovskin ja Apatiitin pääkomponentteja, huomataan, että osa on selvästi samansuuntaisia. Taustalla ovat

kuitenkin rakennemuutoksen esiin nostamat kysymykset, joskin komponenttien sisällöissä on myös joitakin eroavaisuuksia (taulukot 50, 51). Vaikka pääkomponentit eivät tee jakoa selittäviin ja selitettäviin muuttujiin, voidaan joitakin ilmiöitä nostaa esille analyysin perusteella. Nelidovossa tyypillisesti korostuvat Venäjän kehityksessä väestöön liittyvät seikat ja Kirovskissa ja Apatiitissa ulkomaalaisiin ja muuttoliikkeeseen liittyvät seikat. Väestö Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon alueilla on huomannut myös ulkomaisen työvoiman kasvun, jota toisaalta pidetään pääosin negatiivisena asiana, ja sen koetaan tuovan mukanaan ongelmia. Toisaalta kuitenkin myös Venäjän väestön väheneminen koetaan uhkana, eikä ulkomaisen työvoiman merkitystä taloudellisen kehityksen kannalta ymmärretä. Sekä ulkomaista työvoimaa, että muilta alueilta tullutta työvoimaa ei katsota tarvittavan. Pääkomponenteista laskettiin myös muuttujien yhteenlaskettu keskiarvo tuloksen analyysin helpottamiseksi. Keskiarvojen perusteella nousevat esille Kirovskin ja Apatiitin osalta muuttoliikkeisiin liittyvät seikat sekä niiden merkitys Venäjälle. Myös Nelidovossa vastaajilla on hyvin samanlainen kanta muuttoliikkeeseen ja ulkomaalaisiin, sillä varsinkin ulkomaalaisia vierastetaan, ja heidät koetaan uhkaksi Venäjälle. Matalin keskiarvo kuvaa tilannetta, jossa vastaajat ovat voimakkaimmin samaa mieltä väitteiden kanssa.

Kyselytutkimuksen mukaan Venäjän kansalaisten muuttoa pitää tukea niin poismuuttona pohjoisilta alueilta, kuin myös kansalaisten paluumuuttona. Näin Venäjän hallitus pyrkiikin monenlaisilla ohjelmillaan tekemään. Toinen asia on näiden ohjelmien toimivuus, sillä niillä ei katsota olevan käytännössä merkitystä. Yhteiskunnan toivotaan kehittyvän myös demokraattisempaan ja avoimempaan suuntaan. Mielenkiintoista on, että vaikka Venäjällä on käynnissä paikallishallinnon uudistus, toisaalta yhteiskunnassa on vallalla voimakas vallan keskittäminen. Tämä voi joiltakin osin myös selittää opiskelijoiden muuttovirtoja Moskovaan ja Pietariin, sillä siellä niissä ilmapiirin koetaan olevan vapaampi kuin yhden tai kahden yrityksen hallinnoimilla alueilla.

Analyysin perusteella saadut pääkomponentit heijastavat hyvin Venäjällä tapahtuvaa kehitystä. Kappaleen 1.3 taulukossa 1 kuvattiin joidenkin venäläisten tutkijoiden esiin nostamia muuttoliikkeisiin vaikuttavia determinantteja. Tulkinallisesti kyselytutkimuksen perusteella väestökehitystä ja sen suhdetta taloudelliseen kehitykseen voidaan pitää yhtenä muuttoliikedeterminanttina. Väestönkehitys vaikuttaa talouskasvuun. Ulkomaisen työvoiman nähdään tuovan sosiaalisia ongelmia, ja sen katsotaan myös vievän työmahdollisuuksia alueiden kantäväestöltä, koska usein ulkomaisen työvoiman palkkataso on selvästi kantäväestöä matalampi. Tätä voidaan myös tulkita kaksien työmarkkinoiden teorian kautta, mikä tarkoittaa sitä, että ulkomaisen työvoiman lisääntyessä Kirovskiin ja Apatiittiin sekä Nelidovoon voi syntyä tilanne, jossa nykyisen talouskriisin kaltaisessa tilanteessa kantäväestö voi jäädä ilman töitä, kun muualta alueelle muuttaneet tekevät vähentyneet työtehtävät kantäväestöä alhaisimmilla palkoilla. Tämä taas saattaa synnyttää muuttoliikettä. Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon asukkailla on hyvin selkeä käsitys niistä

ilmiöistä, joita maassa tapahtuu. Vastauksissa korostuu selvästi se, että Venäjän toivotaan kehittyvän omana itsenään ja omaa tietään. Tällainen venäläisen identiteetin korostaminen näkyy selvästi myös monissa valtion toimissa ja lainsäädännössä. Kehitysprosesseja ja niiden merkitystä muuttoliikkeisiin pyritään seuraavissa kappaleissa käsittelemään alueiden kannalta katsottuna.

9 Sisäinen muuttoliike

Tässä kappaleessa keskitytään alueiden väliseen sisäiseen muuttoliikkeeseen erityisesti resurssiyhdyskuntien kannalta. Kappaleessa kiinnitetään huomiota erityisesti Murmanskin ja Tverin alueisiin, sekä tarkastellaan muuttohalukkuutta Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa. Kuten Zlotnik (1992) mainitsi, muuttoliikejärjestelmän rakennetta ja ominaisuuksia voidaan tunnistaa analysoimalla tulo- ja lähtömuuttovirtoja. Tilastollisesti muuttoliike kuvataan usein kokonaismuutolla, joka pitää sisällään alueen sisäisen muuttoliikkeen sekä alueelta poismuuton, ja tulomuuton alueelle. Muuttotapahtuman yhteydessä ihminen kirjataan Venäjällä käytännössä kahteen kertaan, vaikka hän ei muuttaisikaan alueelta pois. Tämä tekee tilastojen tulkinnan hankalaksi, sillä henkilö merkitään alueen sisällä sekä poismuuttaneeksi että myös alueelle tulleeeksi.

Venäjän rekisteröitymisjärjestelmä aiheuttaa myös omat ongelmansa tilastojen tulkinnalle. Rekisteröitymisjärjestelmä on toisilla paikkakunnilla varsin monimutkainen, ja toisaalta järjestelmä suosii väliaikaista työntekoa, joka aina ei edes edellytä rekisteröitymistä. Ihminen voi tällä tavoin työskennellä jopa vuosia rekisteröitymättä sellaisissa töissä, kuten esimerkiksi rakennustyöt (White 2007: 892). Ilmiö on tavallinen myös pohjoisen resurssiyhdyskunnissa, joissa näille alueille rekisteröitynyt henkilö asuu tosiasiaassa Moskovassa tai Pietarissa pitkiäkin aikoja. Myös monen eläkeläisen kannattaa olla rekisteröityneenä Kirovskin kaltaiseen kaupunkiin, jossa maksetaan eläkkeeseen pohjoisen lisiä, vaikka asuisikin todellisuudessa muualla. Lakien mukaan rekisteröiminen voi olla pysyvää tai määräaikaista. Ongelmaksi on tilastoinnissa osoittautunut myös se, että rekisteröintiä hoitaa useita eri ministeriöiden alaisia viranomaisia, jolloin tietojen yhteen kerääminen on vaikeaa (Aleshkovskii 2007: 8). Alueiden välisten muuttovirtojen perusteella alueet voidaan kuitenkin luokitella ryhmiin, jotka muistuttavat selvästi alueellisen kehitystason perusteella tehtyjä ryhmäjakoja.

9.1 ALUEET JA MUUTTOVIR RAT

Muuttoliike saa alkunsa erilaisten syiden yhdistelmistä, jotka paikallisten tekijöiden vaikutuksesta kullakin paikkakunnalla muokkautuvat ja ovat jatkuvassa muutoksen tilassa. Tässä tutkimuksessa muuttohalukkuuden tarkastelussa lähtökohtana on multikausaalisuus, kuten tutkimuskehikko (kuvio 10) osoitti. Toisin sanoen muuttoliikettä aiheuttavat tekijät, determinantit, ja niiden yhdistelmät ovat sellaisia, jotka vaikuttavat ihmisten aikomuksiin sekä suunnitelmiin ja synnyttävät muuttohalukkuutta. Nämä tekijät ovat sekä ihmisten sisäisiä että ulkoisia tekijöitä tai näiden kombinaatioita. Alueelta työntävinä tekijöinä voivat olla mm. työttömyys, alueen epämiellyttävyys ja huono imago (huonot kulttuuri-, sosiaali-, koulutus- ja

terveyspalvelut, saastunut ympäristö, turvattomuus ym.), huonot urakehitys-odotukset, kehittämätön infrastruktuuri ja perheenjäsenten paremmat olot muualla (parempi palkka ym.). Vetotekijöitä tuloalueelle voivat olla paremmat mahdollisuudet saada työtä, parempi palkkaus ja terveyspalvelut, hyvät urakehitysmahdollisuudet, alueen miellyttävyys (hyvä imago) ja kehittynyt infrastruktuuri. Nämä tekijät vaikuttavat eri tavoin eri ihmisiin ja ihmisten päätöksentekoon. Alueiden väliset sosiaaliset erot, joka on yhtenä tekijänä lähtömuutossa, eivät ole kaventuneet merkittävästi vuosien 1990 ja 2007 välisenä aikana (taulukko 52).

Taulukko 52: Joitakin sosiaalisia indikaattoreita Moskovan, Pietarin, Murmanskin ja Tverin alueilla vuosien 1990 ja 2007 välisenä aikana

	Alue	1990	1995	2000	2005	2007
Asuinpinta-ala (m ²)/henkilö	Moskova	17,8	18,5	18,3	19,4	19,9
	Pietari	17,6	18,6	19,8	21,9	23,1
	Murmansk	14,6	18,8	21,8	22,6	22,9
	Tver	16,6	19,2	20,9	23,5	24,1
Lääkäreitä 10 000 asukasta kohden	Moskova	94,3	71,8	72,7	76,1	79,6
	Pietari	81,7	71,1	74,5	82,3	82,5
	Murmansk	48,8	45,4	48,0	48,7	49,2
	Tver	42,1	45,4	50,6	51,9	52,5
Odotettavissa oleva elinikä	Moskova	69,74	65,38	69,81	71,36	72,50
	Pietari	69,73	65,97	66,70	67,76	69,86
	Murmansk	70,24	63,00	64,51	63,82	66,72
	Tver	68,26	62,97	62,46	61,40	63,99
Alle toimeentulominimin elävien ihmisten määrä (%) kokonaisväestöstä	Moskova	-	19,2	23,6	13,2	12,6
	Pietari	-	20,1	27,3	10,0	9,0
	Murmansk	-	22,0	24,9	19,7	15,6
	Tver	-	28,0	51,5	18,5	14,8
Työttömyysaste (%)	Moskova	-	7,1	3,9	0,8	0,8
	Pietari	-	10,6	6,2	2,2	2,1
	Murmansk	-	12,6	13,4	8,8	6,5
	Tver	-	8,2	9,1	5,9	4,2
Rekisteröity rikollisuus 100 000 asukasta kohden	Moskova	673	1011	1092	2093	2206
	Pietari	1151	2098	2066	2186	2183
	Murmansk	1042	1427	1817	2102	2437
	Tver	1190	2155	1965	2866	2811

(Lähde: Rosstat 2008h)

Voimme huomata, että useat Moskovan ja Pietarin indikaattorit ovat selvästi Murmanskin ja Tverin aluetta korkeammat (taulukko 52). Ainoastaan asuinpinta-ala (m²)/henkilö on Moskovassa pienempi kuin Pietarissa, Tverissä tai Murmanskissa. Vertailun vuoksi Suomessa vuonna 2007 asuinpinta-ala (m²)/henkilö oli 38,3. Tämä viittaa siihen, mitä Tuhkunen (2007: 50) on todennut, eli että puutteelliset asuinolosuhteet eivät liity niinkään yksilön kykyyn vaikuttaa tilanteeseen, kuten asuntojen kokoon, vaan yleisiin olosuhteisiin. Moskovassa on suuren väestömäärän takia pulaa asunnoista, jolloin ihmiset joutuvat tyytymään pienempiin asuntoihin. Toisaalta spatiaaliset erot palkoissa tai asuntojen koossa voivat sisältää korvaavan

elementin, kuten mielekkäämmän työn tai viihtyisämmän elinympäristön. Lääkäreitä 10 000 asukasta kohden oli Pietarin alueella 82,5, Moskovan alueella 79,6, Tverin alueella 52,5 ja Murmanskin alueella selvästi vähemmän, 49,2. Myös odotettavissa oleva elinikä on tutkimusalueillamme selvästi alhaisempi, työttömyysaste korkeampi ja rikollisuus suurempaa kuin Pietarissa tai Moskovassa, eivätkä erot näytä tilastojen valossa juurikaan kaventuvan (taulukko 52).

Tarkasteltaessa muuttoliikkeiden kehitystä Venäjän talousaluejaon perusteella, voidaan todeta, että vuosien 1979–1999 välillä joidenkin alueiden nettomuutto on kääntynyt täysin päinvastaiseksi kuin mitä se oli aiemmin (taulukko 53). Paitsi, että tämä kuvaa hyvin Neuvostoliiton jälkeisen rakennemuutoksen vaikutuksia muuttoliikkeisiin, se kertoo myös sen, että aiemmille muuttoliikkeille on löydettävissä Neuvostoliiton aikaisia historiallisia syitä (Karachurina 2006: 2).

Taulukko 53: Muuttoliike talousalueittain vuosina 1979–1999 (tuhatta ihmistä)

Talousalue	1979–1988	1989–1999
Venäjän federaatio	1819	3217
Pohjoinen	40	-618
Luoteinen	443	238
Keskinen	1025	1212
Volga-Viatka	-226	192
Keskinen mustamulta	-142	542
Volga	-21	802
Pohjois-Kaukasus	64	865
Ural	-558	383
Länsi-Siperia	812	266
Itä-Siperia	42	-213
Kaukoita	333	-863

(Lähde: Aleshkovskii 2007)

Muuttoliikkeet suuntautuvat kohti Venäjän keskiosia jo ennen Neuvostoliiton hajoamista (taulukko 53). Pohjoisen talousalueen osalta poismuutto on ollut valtavaa vuosien 1989 ja 1999 välisenä aikana, vaikka se edellisen kymmenvuotiskauden aikana oli vielä muuttovoittoaluetta. Heleniakin (1999b) mukaan yli kaksi miljoonaa ihmistä muutti Venäjän pohjoisilta alueilta muille alueille vuosien 1989 ja 1996 välisenä aikana. Monissa muuttoliiketeorioissa oletetaan, että yksilö muuttaa lisätäkseen hyvinvointiaan. Keski-Venäjän alueille kohdistuneen muuton syitä ovat usein olleet korkeammat palkat, paremmat työmahdollisuudet ja korkeampi sosiaalinen infrastruktuuri. Sosiaalis-taloudellisen typologian perusteella muuttoliikkeiden merkitys eri alueille havainnollistuu hyvin seuraavassa taulukossa (taulukko 54).

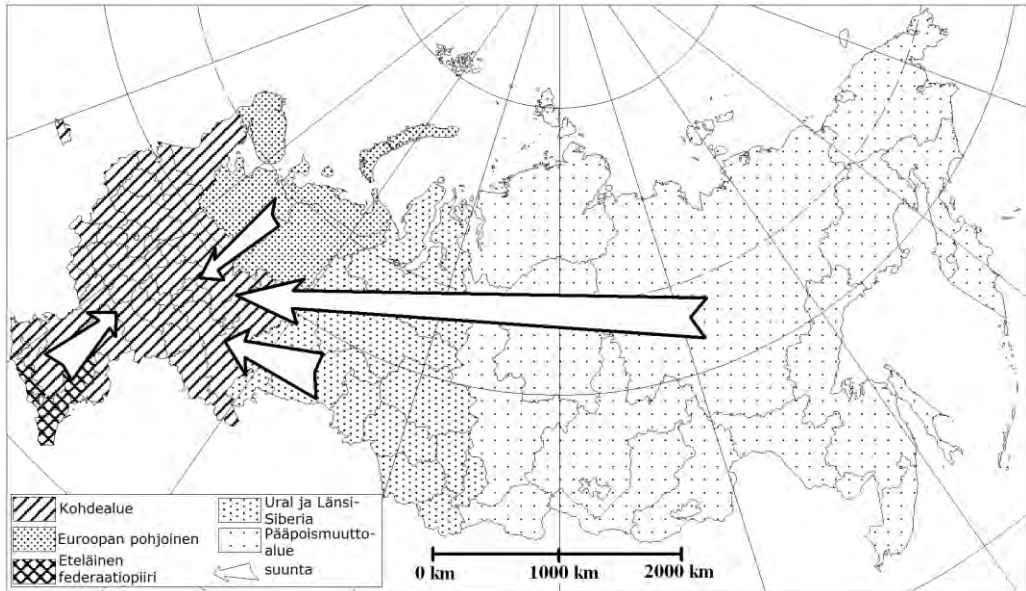
Taulukko 54: Väestötiheys (vuonna 2005) ja nettomuutto (vuosina 1993–2005) sosio-ekonomisen aluejaon perusteella

	Väestö-tiheys km ²	Nettomuutto (10 000 ihmistä kohden)	
	2005	1993– 2000	2001– 2005
<i>Venäjä, keskiarvo</i>	8,4	26	5
A. Kehittyneimmät alueet			
1) Pääkaupunki, Moskova	—	44	54
2) Rikkaat öljy- ja kaasualueet	1,8	26	30
Hanti-Mansia	2,8	38	48
Jamalin Nenetsia	0,7	15	13
B. Kehittyneemmät ja paremmin hyödynnetyt alueet			
1) Paremmin hyödynnetyt alueet	37,4	45	14
Esim. Pietari	—	12	20
2) Huonommin hyödynnetyt alueet, mutta kehittänyt vienti ja luonnonvarasektori	5,8	-118	-41
Esim. Murmanskin alue	6,0	-152	-70
C. Keskiryhmä			
1) Paremmin hyödynnetyt alueet, teollistumisaste korkea (Keski-Venäjän, Luoteis-Venäjän ja Volgan federaatiopiirien alueella)	38,8	52	10
Esim. Tverin alue	17,0	59	3
2) Maatalousvaltaiset (ruraalit) alueet	36,8	48	-5
3) Vähemmän hyödynnetyt rakennemuutoksessa olevat alueet	3,6	-115	-41
D. Outsiderit			
1) Hyödynnetyt alueet (Keski-Venäjän, Volgan ja Uralin federaatiopiirien alueilla)	32,0	26	-18
2) Etelän hyödynnetyt alueet	66,7	171	-13
3) Vähän hyödynnetyt alueet	2,7	-100	-56

(Lähde: IISP 2008; Rosstat 2008a)

Murmanskin alueella keskeinen väestömuutoksen komponentti on poismuutto (taulukko 54), kun taas Tverin alueella väestön väheneminen liittyy luonnolliseen väestönkasvuun. Taulukot 53 ja 54 vahvistavat sen, minkä ovat sekä Mkrtchianin ja Zaynonchkovskaya (2004) että Mkrtchianin (2005) todenneet, eli että muuttovirrat suuntautuvat pääosin Venäjän Euroopan puoleisille alueille (kartta 10).

Edellä oleva taulukot 53 ja 54 sekä kartta 10 eivät kuitenkaan kerro tarkasti alueiden ja muuttovirtojen välistä suhdetta, vaan yleispiirteiltään alueet absoluuttisen muuton suhteen. Alueiden välisen muuttoliikkeen perusteella Venäjän subjektit voidaan jakaa kahteen eri ryhmään: 1) alueisiin, joilla poismuutto on tulomuuttoa suurempaa (muuttotappio) ja 2) alueisiin, joilla tulomuutto on poismuuttoa suurempaa (muuttovoitto). Esimerkiksi Murmanskin alue on hyvin tyypillinen muuttotappioalue (-5 268 ihmistä vuonna 2006 ja -4 800 vuonna 2007), kun taas Pietari ja Moskova ovat selvästi muuttovoittoalueita (Rosstat 2008h). Taulukko 55 kuvaa muuttovoitto- ja muuttotappioalueiden (subjektien) lukumäärää. Taulukossa subjektien lukumäärä on 89 vuosina 1995–2003 ja 88 vuosina 2004–2005.

Kartta 10: Muuttoliikkeen suunta Venäjällä (Lähde: Mkrтчianin 2005)

Taulukko 55: Muuttovoitto- ja muuttotappioalueet vuosina 1995–2005 (lukumäärä)

	1995	2000	2003	2004	2005
Muuttovoittoalueita	55	38	28	25	23
Muuttotappioalueita	34	51	61	63	65

(Lähde: Aleshkovskii 2007: 26)

Taulukko (taulukko 55) kertoo hyvin sen, että muuttovoittoalueiden määrät ovat selvästi laskeneet. Muuttovoitto- ja muuttotappioalueet on kuvattu myös liitteessä olevassa kartassa, joka on vuodelta 2005 (karttaliite 5). Monet venäläiset tutkijat (esim. Korel & Korel 1999; Andrienko & Gurev 2003; 2005; Mkrтчian & Karachurina 2006; Karachurina 2006; Aleshkovskii 2007) ovat tarkentaneet muuttoliikeperustaista alueuokittelua käyttäen ryhmittelymenetelmänään erilaisia tilastoihin perustuvia erottelu- ja luokitteluanalyysseja kuten klusterianalyysia, tekijöiden regressioanalyysia ja erotteluanalyysia. Näiden analyttisten instrumenttien tarkoituksena on ollut löytää selittävästä muuttujista sellainen yhdistelmä, joka selittää parhaiten muuttoliikkeitä kullakin alueella (ks. myös Metsämuuronen 2008: 223) ja jonka perusteella voidaan tarkempi alueluokittelu tehdä.

Alun perin Korelin ja Korelin (1999: 19–20, 34) kehittämä muuttoliikeperusteinen alueluokittelu perustui nettomuuttoon, nettomuuttokertoimeen, kokonaismuuttoon ja kokonaismuuttokertoimeen sekä muuttovoittoon (muuttotulokseen). Sittemmin alueuokittelua ovat käyttäneet mm. Andrienko & Gurev (2003), Poljan *et al.* (2005) ja Aleshkovskii (2006; 2007). Korelin ja Korelin (1999) mukaan nettomuutto kertoo meille

alueen viehättävyydestä ja houkuttelevuudesta sekä työntö- ja vetotekijöiden laadusta, kun taas kokonaisuuttoa kertoo muuttoliikkeiden intensiivisyydestä. Korel ja Korel ovat analyysinsä perusteella päätyneet kuuteen alueryhmään, klusteriin.

Ensimmäiseen klusteriin, muuttovirtojen vetovoimakeskukseen, kuuluu vain kaksi aluetta, Moskova ja Moskovan oblasti. Toiseen klusteriin, positiivisen tulomuuton alueeseen, kuuluu 11 aluetta, joista yhdeksän sijaitsee Venäjän Euroopan puoleisissa osissa (taulukko 56). Nämä alueet ovat kauan sitten asutettuja historiallisia alueita, ja niissä on Venäjän standardien mukaan korkea elintaso. Lisäksi alueilla on hyvä maantieteellinen sijainti, lauhkea ilmasto ja usein myös erityinen talous-teollinen rakenne. Kolmas klusteri on tasapainoisen muuton alue, jossa tulo- ja poismuutto ovat lähes yhtä suuret (taulukko 56). Tähän klusteriin kuuluu 24 aluetta, jotka toimivat ikään kuin siltana tyydyttävien ja epätydyttävien alueiden välillä. Tämän klusterin alueet ovat luonteeltaan monimutkaisia ja mosaiikkimaisia. Neljäs klusteri on absoluuttisen poismuuton alue. Tähän klusteriin kuuluu 13 aluetta, joista kuusi on Euroopan ja seitsemän Venäjän Aasian puoleisessa osassa. Nämä alueet ovat teollistuneita ja niiden kulttuurillinen ja tieteellis-teknologinen potentiaali on suuri. Viides klusteri on voimakkaan poismuuton alue, johon kuuluu 18 aluetta, joista 11 Euroopan puoleisissa osissa ja 7 Aasian puoleisessa osassa. Näille alueille on tyypillistä korkea absoluuttinen ja suhteellinen poismuutto. Viimeistä klusteria voidaan kutsua nimellä poismuuton kriisialue (taulukko 40). Kyseiseen klusteriin kuuluvat alueet, joilla ovat kaikkein huonoimmat suhteelliset ominaispiirteet ja parametrit muuttoliikkeiden ja sosiaalis-taloudellisen kehityksen kannalta. Klusteriin kuuluu 20 aluetta, ja kaikki ne ovat myös etnisiä autonomioita. Aleshkovski (2006: 54) kutsuu tätä klusteria myös etniseksi luovuttajaksi. Nämä alueet ovat usein syrjäisiä maatalousvaltaisia alueita. Seuraavassa taulukossa (taulukko 56) Venäjän federaationsubjektit on järjestelty muuttoliikkeiden kannalta kuuteen eri klusteriin.

Taulukossa (taulukko 56) esitetystä aluejaosta voidaan huomata, että Tverin alue kuuluu tasapainoisen muuton alueisiin, kun taas Murmanskin alue absoluuttisen poismuuton alueisiin. Kun taulukkoa (taulukko 56) verrataan aikaisemmin esitettyyn Venäjän aluekehitysministeriön uuteen alueluokitukseen (ks. karttaliitteet 2 ja 5), huomataan, että lähes poikkeuksetta taloudellisesti erilaiset tausta- ja kriisialueet ovat niitä alueita, joilla myös poismuutto on kaikkein suurinta. Edellä mainittu taulukko antaa lisätukea sille väittämälle, että juuri sosiaalis-taloudelliset determinantit ovat niitä, jotka eniten vaikuttavat muuttoliikkeisiin ja niiden suuntautumiseen.

Taulukko 56: Muuttoliikeperusteinen aluejako

Klusteri ja alueiden määrä	Ominaispiirre	Alue
1 (2)	Muuttoliikkeiden vetovoimakeskus	Moskova, Moskovan alue
2 (6)	Positiivisen tulomuuton alueet	Pietari, Leningradin alue, Krasnodarin aluepiiri, Stavropolin aluepiiri, Belogorodin alue, Hanti-Mansia
3 (42)	Tasapainoisen muuton alueet	Altain aluepiiri, Astrakan alue, Brjanskin alue, Vladimirin alue, Volgogradin alue, Vologdan alue, Voronežin alue, Ivanovon alue, Irkutskin alue ² , Kaliningradin alue, Kalugan alue, Kemerovon alue, Kostroman alue, Krasnojarskin aluepiiri ¹ , Lipetskin ale, Nizhni Novgorodin alue, Novgorodin alue, Novosibirskin alue, Omskin alue, Orlovin alue, Penzan alue, Permin aluepiiri, Pskovin ale, Bashkortostan tasavalta, Ingushian tasavalta, Karjalan tasavalta, Mari Elin tasavalta, Tatarstanin tasavalta, Rostovin alue, Rjazanskin alue, Samaran alue, Saratovin alue, Sverdlovskin alue, Molenskin alue, Tverin alue , Tomskin alue, Tulan alue, Udmurtian tasavalta, Habarovskin aluepiiri, Tšeliabinskin alue, Tšuvassian tasavalta, Jaroslavin alue
4 (24)	Absoluuttisen poismuuton alue	Amurin alue, Arkangelin alue, Burjatian tasavalta, Dagestan tasavalta, Kabardi-Balkarian tasavalta, Kalmukian tasavalta, Kamtšatkan alue, Karatšai-Tšerkessian tasavalta, Kirovin alue, Komin tasavalta, Kurganin alue, Kurskin alue, Mordovian tasavalta, Murmanskin alue , Orenburgin alue, Primorskin aluepiiri, Pohjois-Ossetian tasavalta, Sahan Jakutian tasavalta, Tuvan tasavalta, Sahalinin alue, Tambovin alue, Tymenin alue, Uljanovskin alue, Tšitan alue ³
5 (5)	Voimakkaan poismuuton alue	Korjakkien autonominen piirikunta, Magadanin alue, Taimyrin dolgaanien ja nenetsien autonominen piirikunta ¹ , Šukotkan autonominen piiri, Evenkien autonominen piirikunta ¹
6 (9)	Poismuuton kriisialueet	Aganburjaattien autonominen piirikunta ³ , Adygeian tasavalta, Altain tasavalta, Juutalainen autonominen alue, Hakassian tasavalta, Permin Komin autonominen piirikunta, Nenetsian autonominen piirikunta, Ust-Ordan burjaattien autonominen piirikunta ² , Jamalin Nenetsia.

¹ 1.7.2007 Krasnojarsk aluepiiri + Taimyrin autonominen piiri + Evenkien autonominen piiri= Krasnojarskin aluepiiri

² 1.1.2008 Irkutskin alue+Ust-Ordan burjaattien autonominen piirikunta=Irkutskin alue

³ 1.3.2008 Tšitan alue+Agan Burjatia=Taka-Baikalian aluepiiri

(Lähteet: Korel & Korel 1999; Andrienko & Gurev 2003; 2005; Mkrтчian & Karachurina 2006; Karachurine 2006; Aleshkovskii 2007)

Edellinen taulukko (taulukko 56) perustui poismuuttoon alueelta, vaikkakin muuttoliike voidaan jakaa myös vielä alueiden sisäiseen, alueiden väliseen ja kansainväliseen muuttoliikkeeseen. Murmanskin sekä monien pohjoisten resurssiyhdyskuntien sisäinen muuttoliike on selvästi suhteellisesti vähäisempää johtuen aluerakenteesta, jolle on tyypillistä kaupungeissa asuminen. Seuraavassa taulukossa (taulukko 57) on kuvattu alueiden sisäisen, alueiden välisen ja kansainvälisen muuttoliikkeen prosentuaalisia osuuksia vuosina 2002 ja 2006 Venäjällä ja Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä. Taulukossa on huomioitu sekä tulomuutto että

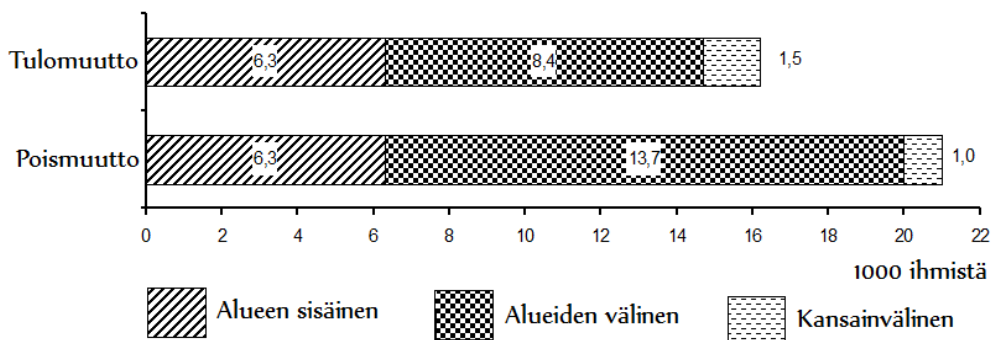
lähtömuutto. Taulukosta voimme huomata, että alueiden sisäiset tulo- ja lähtömuuttoluvut poikkeavat toisistaan. Tämä antaa hyvän kuvan siitä, kuinka ongelmallista on tilastollinen tarkastelu muuttoliikkeiden osalta, sillä seuraavissa kuvioissa (kuviot 32, 33) luvut vastaavat toisiaan.

Taulukko 57: Alueen sisäinen, alueiden välinen ja kansainvälinen muuttoliike Venäjällä ja Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä (tulo- ja lähtömuutto) vuosina 2000 ja 2006 (% kokonaismuutosta)

	Tulo (%)						Lähtö (%)					
	Alueen sisäinen		Alueiden välinen		Kansainvälinen		Alueen sisäinen		Alueiden välinen		Kansainvälinen	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Venäjän federaatio	48,3	51,6	38,2	39,6	13,5	8,8	53,1	55,1	40,9	42,2	6,0	2,0
Luoteis-Venäjän federaatiopiiri	36,8	37,5	50,6	54,3	12,6	8,2	38,7	41,6	53,8	54,8	7,5	3,6
Karjalan tasavalta	58,4	68,6	30,9	27,2	10,7	4,2	63,1	70,5	29,8	25,5	7,1	4,0
Komin tasavalta	52,1	62,5	38,6	32,8	9,3	4,7	39,3	41,9	53,3	54,4	7,4	3,7
Arkangelin alue	62,8	61,8	31,2	35,6	6,0	2,6	46,6	42,7	50,2	55,9	3,2	1,4
ml. Nenetsia	61,7	52,6	32,6	43,0	5,7	4,4	43,6	51,4	51,0	48,4	5,4	0,2
Vologdan alue	56,1	60,4	36,9	34,9	7,0	4,7	61,0	60,2	36,7	38,1	2,3	1,7
Kaliningradin alue	42,0	40,0	29,1	38,2	28,9	21,8	54,0	55,4	33,3	38,8	12,7	5,8
Leningradin alue	20,1	18,5	68,0	70,8	11,9	10,7	29,8	29,2	63,7	66,9	6,5	3,9
Murmanskin alue	29,5	37,2	57,2	56,2	13,3	6,6	19,4	28,3	71,7	66,0	8,9	5,7
Novgorodin alue	46,7	52,9	40,8	39,4	12,5	7,7	51,6	52,8	43,4	45,0	5,0	2,2
Pihkovan alue	53,0	54,3	35,4	37,2	11,6	8,5	56,1	49,8	37,1	46,0	6,8	4,2
Pietari	15,6	14,5	72,2	78,1	12,2	7,4	19,5	24,8	69,9	72,0	10,6	3,2

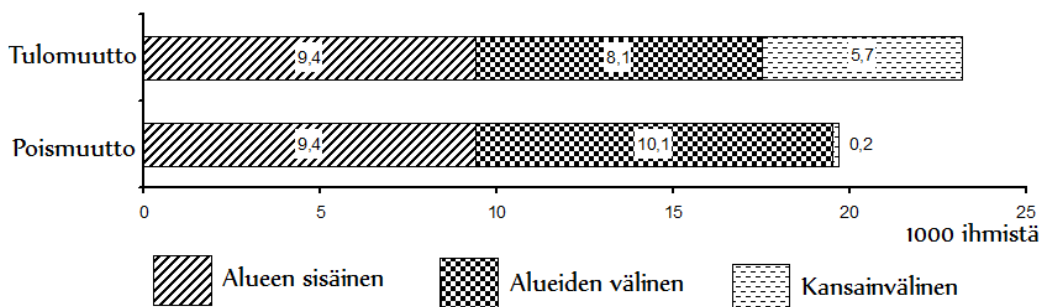
(Lähde: Rosstat 2007)

Alueiden välinen muuttoliike on Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä suurempi sekä tulo- että lähtömuuton osalta kuin Venäjällä keskimäärin vuosina 2000 ja 2006. Alueen sisäisen muuttoliikkeen osuus on Venäjän keskiarvoa pienempää, mutta poikkeuksiakin löytyy, sillä esimerkiksi Karjalan tasavallan suuret luvut kuvaavat siellä tapahtuvaa voimakasta maaseudulta kaupunkiin tapahtuvaa muuttoliikettä. Murmanskin alueelta muutetaan paljon pois, ja se näkyy taulukossa (taulukko 57) sekä seuraavassa kuviossa (kuvio 32) selvästi, kun kuvataan vuoden 2007 tulo- ja lähtömuuttoa.

Kuvio 32: Tulomuutto ja lähtömuutto (1000 ihmistä) Murmanskin alueella vuoden 2007 lopussa (Lähde: Rosstat 2008h)

Murmanskin alueen tulomuutto (alueiden välinen muutto+maahanmuutto) oli 10 534 ihmistä vuonna 2006 ja 9 900 ihmistä vuonna 2007. Poismuutto (alueiden välinen muutto+ maastamuutto) oli 15 802 ihmistä vuonna 2006 ja 14 700 vuonna 2007. Maahanmuuton osuus Murmanskin alueelle näyttää kasvavan, sillä taulukosta 54 voimme huomata sen osuuden olevan kokonaistulomuutosta (alueen sisäinen, alueiden välinen ja maahanmuutto) 6,6 % (1 108 ihmistä), kun sen osuus vuonna 2007 oli kuvion 33 mukaan 9,3 % (1 500 ihmistä) (Murmanskstat 2007a; Rosstat 2008h). Tverin alueella tulomuutto oli 11 252 ihmistä vuonna 2006 ja 13 800 ihmistä vuonna 2007. Lähtömuutto vastaavasti oli 10 153 vuonna 2006 ja 10 300 vuonna 2007 (kuvio 33) (Tverstat 2007a; Rosstat 2008h).

Kuvio 33: Tulomuutto ja lähtömuutto (1000 ihmistä) Tverin alueella vuonna 2007 (Lähde: Rosstat 2008h)

Tverin alue houkuttelee kuvion perusteella suhteellisen paljon maahanmuuttajia; kuvion mukaan 5 700 vuonna 2007, mikä tarkoittaa tulomuutosta 41,3 % osuutta. Bogdanovan (2006) mukaan tämä johtuu siitä, että Tverin aluetta käytetään

välietetappina muutettaessa Moskovaan tai Pietariin, ja että muuttajista suurin osa on armenialaisia ja azerbaidžanilaisia.

Muuttoliiketilastojen mukaan Venäjällä vuosina 2006–2007 väestöstä asuinpaikkaa vaihtoi 1,3 %, kun se oli viisi vuotta aikaisemmin 3,2 %. Vuonna 2007 sisäinen muuttoliike oli 1,94 miljoonaa henkeä. Sisäisen muuttoliikkeen tendenssi on kuitenkin viime vuosina ollut selvästi laskeva, kuten Shcherbakovan (2007) Venäjän tilastokeskuksen tekemiin tilastoihin perustuva kuvio osoittaa (kuvio 34).

Kuten voimme vielä huomata, kuvio (kuvio 34) osoittaa selvästi myös, että vaikka suurimmat muuttopaineet purkautuivat muutamassa vuodessa (vuosina 1988–1993) Neuvostoliiton hajotessa, kuitenkin sisäinen muuttoliike jatkuu edelleen hidastuen. Näyttää lisäksi siltä, että juuri ennen Neuvostoliiton hajoamista muuttoliike heijasti valtiossa tapahtuvia tulevia muutoksia. Sisäisen muuttoliikkeen alhainen taso siirtymätaloudessa osoittaa heikkoa sopeutumista ja sitä, että myös muuttoliike lamaantui. Muuttoliikkeiden kehityksen arviointi on hankalaa, mutta todennäköisesti, jos Venäjän kehitys ja kehitystavoitteet eivät muuta suuntaa, väestö jatkaa muuttamista kehittyneille ja kehittyville alueille.

Aleshkovskin (2007: 6–9; ks. myös White 2007) mukaan muuttoliikkeiden tilastoin osoitettavaan vähenemiseen on useita syitä. Hänen mukaansa siihen ovat ensinnäkin vaikuttaneet väestön sosiaalis-taloudellinen tilanne sekä muuttokustannusten nousu. Toisaalta taloudellisen tilanteen positiivinen kehittyminen useilla alueilla on vähentänyt muuttamista vuosien 1995–1998 jälkeen, jolloin oli Venäjän talouden syvin kriisi. Väestö ei enää koe samoin kuin heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen joitakin tiettyjä alueita kehityksen keskuksina. Talouskasvun myötä näyttäisi usko oman asuinalueen kehittymiseen olevan kasvussa. Tätä voidaan kutsua muuttoliikkeitä estäväksi psykologiseksi tekijäksi.

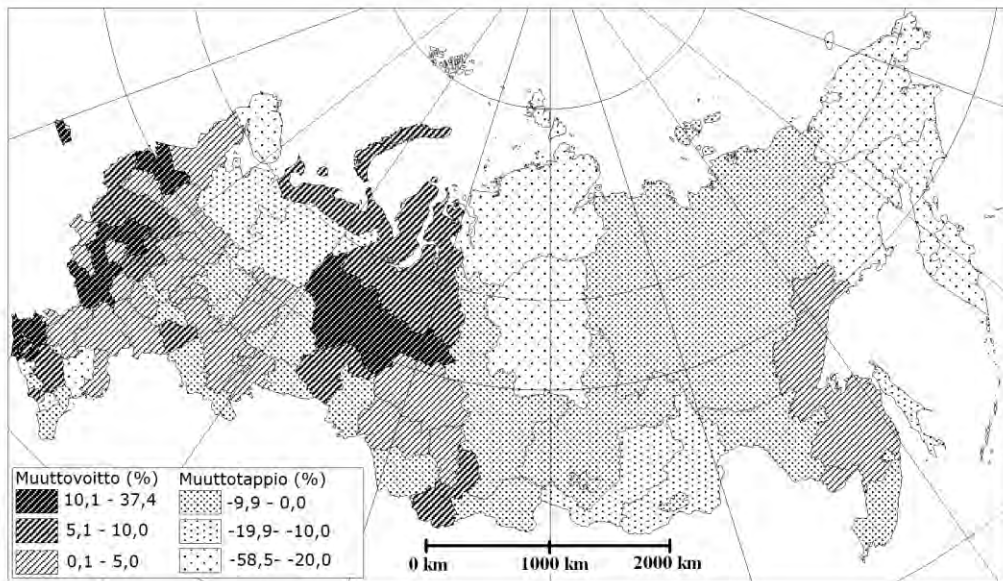
Muuttoliikkeiden yleisen vähenemisen taustalla voi olla myös Chesnyschenkon (2003) mainitsema muutto-ohjelmien käytännön toteuttamisen epäonnistuminen. Ohjelmien käytännön toteuttamiseen voi vaikuttaa myös Moskovan ja Pietarin asuntopula sekä näiden metropolien asuntojen korkea hinta. Toisaalta muutto-ohjelmat ovat koskeneet vain pientä ryhmää ihmisiä, eikä niillä ole ollut laajempaa merkitystä. Yksi tekijä muuton vähenemiseen on se, että enää ei ole olemassa opiskelunsa päättäneiden velvollisuutta korvata opiskelusta aiheutuvia kustannuksia työskentelemällä jollakin määrättyllä alueella. Myös kommunistisen puolueen jäsenten ja komsomolilaisten pakkomuuttovelvoitteen poistuminen vähensi muuttoliikettä.

Kuvio 34: Venäjän alueiden välinen muuttoliike (rekisteröityminen tuloalueella) vuosina 1979–2006 (1000 ihmistä) (Lähde: Shcherbakova 2007)

Myös Heleniak (2008a) on Venäjän tilastokeskuksen materiaaliin perustuen arvioinut tulevaisuuden muuttovirtojen suuntaa vuodesta 2006 vuoteen 2026. Hän on myös piirtänyt kartan arvioidensa perusteella (kartta 11). Heleniakin tilastoihin ja nettomuuttoon perustuva kartta muistuttaa paljon Korelin ja Korelin (1999) muuttoliikkeeseen perustuvaa aluejaottelua, vaikka tässä aluejaottelussa olikin muuttoliikettä tarkasteltu laajemmin ja monipuolisemmin erilaisten indikaattorien avulla.

Heleniak (2008a) on todennut karttaan (kartta 11) viitaten, että muuttoliikkeiden ennakointi on äärimmäisen vaikeaa, koska muuttoliikkeisiin vaikuttavat sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset ja etniset kysymykset, joiden kehityksen ennustaminen taas on lähes mahdotonta. Ennusteita onkin tarkasteltava tämän takia aina hyvin varauksellisesti. Joka tapauksessa ihmiset kokevat muuttamisen kohdealueet elämisen kannalta positiivisina. Pääosa näistä alueista sijaitsee Venäjän Euroopan puoleisissa osissa. Poismuuttoalueilla eläminen ei ole taas siinä määrin tyydyttävää, että ihmiset muuttaisivat sinne vapaaehtoisena muuton ollessa kyseessä tai jäisivät asumaan kyseisille alueille. Nämä alueet ovat usein syrjäseuduilla ja kaukana Moskovasta. Joitakin muuttamisen syitä voidaan löytää tarkastelemalla tämän tutkimuksen kyselytutkimuksen vastauksia, vaikkakin tulosten yleistettävyyttä laajemmin on rajallista.

Kartta 11: Arvioitu nettomuutto vuodesta 2006 vuoteen 2026 (%)⁸² (Lähde: Heleniak 2008a: 19)

9.2 TAPAUSTUTKIMUSALUEIDEN MUUTTOLIIKKEIDEN GEOSPATIAALINEN ERILAISUUS

Edellisessä kappaleessa 9.1 todettiin, että tilastojen mukaan Murmanskin alue on muuttotappioaluetta, kun taas Tverin alue muuttovoittoaluetta. Tverin alue sijaitsee Moskovan välittömässä läheisyydessä, ja siksi alueelle kohdistuu siirtolaisuutta muista maista. Tverin alueen muuttovoitto perustuu pääasiassa kansainväliseen muuttoon. Murmanskin alue ei ole kansainvälisen siirtolaisuuden kohdealue, kuten aikaisemmin on käynyt ilmi. Seuraavassa taulukossa (taulukko 58) esitetään tarkemmin tapaustutkimusalueiden osalta alueiden välistä muuttoliikettä. Voimme huomata, että Murmanskin alueen nettomuutto oli -5 118 ihmistä vuonna 2006; tulomuutto 9 426 ihmistä ja lähtömuutto 14 544 ihmistä. Jos tarkastellaan Tverin alueen kohdalla pelkästään alueiden välistä muuttoliikettä, silloin Tverin alueen nettomuutto oli -1 773 ihmistä vuonna 2006; tulomuutto 8 115 ihmistä ja lähtömuutto 9 888 ihmistä. Tämä tarkoittaa sitä, että myös Tverin alue on alueiden välisen muuttoliikkeen osalta muuttotappioaluetta (Taulukko 58).

⁸² Kartta perustuu YK:n keskilukukuennusteeseen (Heleniak 2008a).

Taulukko 58: Alueiden välinen muuttoliike ikäluokittain Murmanskin ja Tverin alueilla, Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa sekä Lihoslavlissa vuonna 2006

Ikä	Murmanskin alue			Kirovsk			Apatiitti		
	Tulo	Lähtö	Nettomuutto	Tulo	Lähtö	Nettomuutto	Tulo	Lähtö	Nettomuutto
0-15	1255	1720	- 465	61	36	25	62	103	-41
16-19	645	1407	-762	39	51	-12	52	88	-36
20-24	2858	2091	767	65	77	-12	93	148	-55
25-29	1446	1611	-165	37	51	-14	74	122	-48
30-39	1208	2069	-861	37	51	-14	65	98	-33
40-49	799	1985	-1186	32	52	-20	53	95	-42
50-54	362	1194	-832	7	23	-16	23	72	-49
55-59	235	1067	- 832	8	37	-29	14	52	-38
60-64	102	424	-322	4	16	-12	7	28	-21
65-	516	976	-460	34	29	5	46	68	-22
Yht.	9426	14544	-5118	324	423	-99	489	874	-385
	Tverin alue			Nelidovo			Lihoslavl		
0-15	1021	1261	- 240	7	22	-15	11	38	-27
16-19	592	1030	-438	1	17	-16	4	19	-15
20-24	1481	1646	-165	1	25	-24	16	31	-15
25-29	942	1416	-474	3	24	-21	13	18	-5
30-39	1142	1508	-366	4	19	-15	23	26	-3
40-49	901	1118	-217	4	10	- 6	17	17	0
50-54	442	401	41	0	10	-10	8	9	-1
55-59	410	344	66	0	0	0	5	3	2
60-64	205	196	9	1	1	0	2	5	3
65-	979	968	11	1	21	-20	7	18	-11
Yht.	8115	9888	-1773	22	161	-139	106	184	-78

(Lähteet: Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a)

Murmanskin alueella suurin väheneminen oli ikäryhmässä 40–49, jossa nettomuutto oli -1 186 ihmistä (taulukko 58). Tverin alueella taas nettomuutto kääntyy positiiviseksi yli 50-vuotiaiden joukossa. Apatiitissa sekä Kirovskissa 20–24-vuotiaat olivat suurin tilastoitu muuttava väestöryhmä vuonna 2006. Nelidovossa suurin muuttajaryhmä oli 16–19-vuotiaat sekä 20–24-vuotiaat, kun taas Lihoslavlissa alle 15-vuotiaat, joskin kaikki alle 49-vuotiaat muuttivat aktiivisesti (taulukko 58) (Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a). Tulkinallisesti tämä merkitsee sitä, että Nelidovossa suurin muuttajaryhmä on nuorempi kuin Kirovskissa ja Apatiitissa. Tämä selittynee sillä, että Nelidovossa ei ole korkeakoulutasoisia oppilaitoksia, jolloin jatko-opiskelijaksi hakeudutaan muualle. Lisäksi tutkimusalueilla väestömäärät vähenevät, sillä samaan aikaan luonnollinen väestönkasvu on näillä alueilla negatiivinen. Vuoden 2006 muuttoliiketilastot (taulukko 58) eivät poikkea vuosien 2002–2006 tilastoista, vaan kehitys on ollut samankaltainen jo useampana vuonna (taulukko 59). Ainoa poikkeus on Apatiitti, jossa nettomuutto oli positiivinen vuonna 2005. Tämä selittynee sekä muuttoliikkeenä Kirovskista että opiskelijoiden muuttoliikkeenä.

Taulukko 59: Nettomuutto Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa vuosina 2002–2006

Vuosi	Apatiitti	Kirovsk	Nelidovo
2002	-291	-124	-220
2003	-286	-41	-218
2004	-268	-46	-231
2005	37	-19	-254
2006	-114	-76	-259

(Lähteet: Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a)

Poismuutto Nelidovosta on vuosien 2002 ja 2006 välillä ollut suhteellisesti selvästi suurempaa kaupunkien koko huomioon ottaen kuin Kirovskissa ja Apatiitissa (taulukko 59). Apatiitissa ja Kirovskissa on opiskelijoiden takia merkittävää tulomuuttoa, jota taas Nelidovossa ei ole oppilaitosten puuttumisen takia. Muuttoliike Murmanskin alueelta kohdistuu tilastojen mukaan Keskiseen federaatiopiiriin ja siellä pääosin Moskovaan ja Moskovan alueelle sekä Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä Pietariin ja Leningradin alueelle. Tverin alueelta muutetaan selvästi Moskovaan ja Moskovan alueelle. Seuraavassa taulukossa (taulukko 60) on kuvattu nettomuuttoliikkeitä Murmanskin alueen, Tverin alueen ja kohdealueiden välillä.

Taulukko 60: Nettomuutto Murmanskin ja Tverin alueiden ja joidenkin muiden alueiden välillä vuonna 2006

Alue	Nettomuutto (ihmistä) 2006	
	Murmansk Oblast	Tver Oblast
Venäjä	-5028	-1775
Keski-Venäjän federaatiopiiri	-2515	-2506
Moskova	-369	-1072
Moskovan alue	-791	-1409
Luoteis-Venäjän federaatiopiiri	-2352	-793
Pietari	-989	-571
Leningradin alue	-933	-301
Eteläinen federaatiopiiri	-206	242
Muut alueet	45	1282
Kansainvälinen muuttoliike	-150	2872
Yhteensä	-5223	1097

(Lähteet: Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a)

Vuoden 2006 tilastotietojen perusteella vahvistuu käsitys, että Tverin alue on selvästi muuttovoittoaluetta, kun taas Murmanskin alue on väestökatoaluetta. Taulukossa (taulukko 60) Tverin osalta näkyvä kansainvälinen muuttoliike selittyy osaltaan sekä Tverin aluehallinnon soveltaman venäläisten paluumuutto-ohjelman vaikutuksella että työperäisellä maahanmuutolla entisistä Ivy-maista. Maahanmuutto on myös keskeinen selitys positiiviselle nettomuutolle Tverin alueella.

Kirovskista ja Apatiitista muuttoliikkeet suuntautuivat pääosin Pietariin (nettomuutto -80 ihmistä), Krasnodarskin aluepiiriin (-68 ihmistä), Moskovan alueelle (-57 ihmistä) ja Moskovaan (-30 ihmistä) vuonna 2006 (Murmanskstat 2007a). Krasnodarskin aluepiiri sijaitsee Mustanmeren rannalla, jossa on luonnon kannalta

suotuisimmat olosuhteet. Tämä lienee syynä etnisten kysymysten lisäksi muuttoliikkeille alueelle. Moskovan alue kohdealueena saattaa olla monelle Moskovaa kiinnostavampi johtuen asuntojen ja muiden elinkustannusten hintaeroista alueiden välillä (Denissenko 2004: 11). Kirovskilla oli positiivinen nettomuutto Karjalan tasavallan (20 ihmistä) ja Arkangelin alueen kanssa (11 ihmistä), sekä tämän lisäksi kaupunkiin muutti joitakin ihmisiä Venäjän eteläisiltä alueilta vuonna 2006. Myös Apatiitilla oli Karjalan tasavallan kanssa positiivinen nettomuutto (14 ihmistä), mutta myös joidenkin entisen Neuvostoliiton alueiden kanssa (36 ihmistä) vuonna 2006. Nelidovossa muutto on tilastojen mukaan suuntautunut Moskovan alueelle (nettomuutto -42 ihmistä), Moskovaan (-27 ihmistä) ja Pietariin (-15 ihmistä) vuonna 2006 (Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a).

9.3 DETERMINANTIT JA NIIDEN MUUTOSPROSESSIT

Tässä kappaleessa tarkastellaan ihmisten asuinpaikkaan vaikuttavia tekijöitä sekä muutosprosesseja. Ihmisen asuinpaikan valintaan vaikuttavat syntymäpaikan ohella monet tekijät kuten esimerkiksi yleiset elinolosuhteet, työ, perhe, ystävät ja luonnonympäristö.

9.3.1 Asuinpaikan valintaan vaikuttavia tekijöitä

Kyselytutkimuksessa kysyttiin tapaustutkimusalueilla ihmisten tulevaisuuden⁸³ asuinpaikan valintaan vaikuttavia tekijöitä, joskin ihmisen syntymäpaikan merkitystä ei tässä yhteydessä kuitenkaan selvitetty. Vastausvaihtoehdot on valittu eräiden toisten tutkimusten, kuten Aleshkovskiin (2007) ja Lundholmin (2007) tutkimustulosten, perusteella. Asuinpaikkaan vaikuttavia tekijöitä selvitettiin 16-portaisella asteikolla, jossa vastaaja pystyi laittamaan annetut vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen. Vastausten määrää ei rajoitettu, ja valikko mahdollisti myös sen, että vastaaja jätti numeroimatta ne muuttujat, jotka hänen mielestään eivät vaikuta asuinpaikan valintaan. Muuttujia olivat työpaikka, asuinolosuhteet, sukulaiset ja ystävät, terveydenhoito, liikenneyhteydet, vapaa-ajanviettomahdollisuudet, koulutusmahdollisuudet, paikallishallinto, Venäjän politiikka (ulkomaanmuuton yhteydessä), Venäjän lainsäädäntö, Venäjän taloustilanne, ympäristökysymykset (saastuminen), luonnonolosuhteet ja ilmasto, elinkustannukset, rikollisuus ja sosiaalinen turvallisuus. Annettujen vastausten perusteella tehtiin keskiarvotesti sekä laskettiin annettujen vastausten pohjalta pistesummat, jolloin pienimmän keskiarvon saanut muuttuja oli vastaajien mukaan tärkein (kyselytutkimuksen vastauksissa eniten ykkössiijoja saanut) asuinpaikan valintaan vaikuttava tekijä. Numeroimatta jätetty vaihtoehto sai arvon 16, eikä sille laskettu keskiarvoja. Asukkaiden ja opiskelijoiden vastaukset poikkesivat

---

⁸³ Vaikka tulevaisuutta ei tässä yhteydessä määritelty tarkasti, edellisten kysymysten yhteydessä tulevaisuudella tarkoitettiin noin viittä vuotta tai sitä lyhyempää ajanjaksoa. Opiskelijoille tulevaisuus tarkoitti lähinnä valmistumisen jälkeistä aikaa.

toisistaan, vaikka pääsääntöisesti vastaajien osalta asuinpaikan valintaan vaikuttavista tekijöiksi tärkeimmiksi nousivat työpaikka, asumisolosuhteet ja ystävät ja sukulaiset. Tarkastelemme aluksi opiskelijoiden asuinpaikkaan vaikuttavia tekijöitä (taulukko 61).

Taulukko 61: Opiskelijoiden asuinpaikan valintaan tulevaisuudessa vaikuttavat tekijät Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa

Kirovsk/Apatiitti opiskelijat (n=524)			
	Keskiarvo	Varianssi	Summa
työpaikka	4,35	29,442	2282
asuinolosuhteet	5,67	34,601	2970
sukulaiset ja ystävät	8,36	41,669	4381
koulutusmahdollisuudet	10,36	34,094	5430
luonnonolosuhteet, ilmasto	10,69	29,983	5604
elinkustannukset	11,61	28,013	6084
terveydenhuolto	11,66	28,415	6112
vapaa-ajanviettomahdollisuudet	11,79	26,241	6176
sosiaaliturva	12,06	24,145	6322
liikenneyhteydet	12,46	24,115	6529
rikollisuus	12,87	20,758	6742
ympäristökysymykset	12,95	19,695	6784
Venäjän taloustilanne	13,21	19,670	6923
paikallisviranomaiset	14,01	13,088	7341
Venäjän politiikka	14,40	11,522	7548
Venäjän lainsäädäntö	14,49	9,753	7591
Nelidovo opiskelijat (n=196)			
	Keskiarvo	Varianssi	Summa
työpaikka	5,35	37,060	1049
asuinolosuhteet	6,18	39,091	1211
koulutusmahdollisuudet	7,87	38,834	1542
sukulaiset ja ystävät	10,22	40,859	2003
vapaa-ajanviettomahdollisuudet	11,57	29,641	2268
liikenneyhteydet	12,24	25,878	2400
elinkustannukset	12,52	22,630	2454
sosiaaliturva	12,62	23,118	2474
terveydenhuolto	12,88	23,427	2525
luonnonolosuhteet, ilmasto	12,91	20,941	2531
rikollisuus	13,15	19,573	2577
Venäjän taloustilanne	13,58	17,629	2662
ympäristökysymykset	13,66	16,030	2678
paikallisviranomaiset	14,19	14,872	2781
Venäjän politiikka	14,64	10,222	2869
Venäjän lainsäädäntö	14,69	9,598	2880

Kyselytutkimuksen vastaukset heijastavat voimakkaasti Tuhkusen (2007: 55–58) mainitsemaa opiskelijoiden ja nuorten tulevaisuusorientaatiota, sillä esille nousevia aiheita ovat työpaikka, asuinpaikka ja koulutusmahdollisuudet. Kirovskin/Apatiitin ja Nelidovon opiskelijoiden vastaukset poikkeavat kuitenkin joiltakin osin toisistaan. Nelidovossa koulutusmahdollisuuksia pidetään tärkeämpiä kuin Kirovskissa ja Apatiitissa. Tämä kertoo myös siitä, että Kirovkin ja Apatiitin opiskelijalomakkeeseen

vastanneet olivat valmistumassa ammattiin, kun taas Nelidovossa opiskelijat opiskelivat pääsääntöisesti perusopetusta antavissa oppilaitoksissa, ja ammattitutkinnon saadakseen he joutuvat muuttamaan muualle. Kirovskissa ja Apatiitissa luonnonolosuhteet ja ilmasto nousevat selvästi esille, samaten terveydenhoito.

Lundholmin (2007: 16) mukaan syyt muuttamiseen liittyvät usein työpaikkaan, mihin taas liittyvät läheisesti asuinolosuhteet, kuten myös tämän tutkimuksen kyselytutkimuksen vastauksista voidaan nähdä. Lundholm (2007) nostaa esille myös kysymyksiä, jotka liittyvät ihmisen elinkaareen. Eläkkeellä olevien muuttamisen syyt eivät enää liity työpaikkaan tai koulutusmahdollisuuksiin, vaan silloin sellaiset seikat kuten asuinolosuhteet nousevat esille. Opiskelijoilla puolestaan koulutusmahdollisuudet ja valmistumisen jälkeinen työpaikka ovat tärkeitä. Kyselytutkimuksen vastauksista voidaan huomata, että Nelidovossa esille nousevat myös vapaa-ajanviettomahdollisuudet, jotka ovat etenkin nuorille tärkeitä. Kaupunkien suuremman koon takia Kirovskissa ja Apatiitissa on monipuolisemmat vapaa-ajanviettomahdollisuudet kuin Nelidovossa. Lisäksi Kirovskissa ja Apatiitissa erityisesti kalastus- ja talviurheilumahdollisuudet ovat hyvät. Nelidovon alueella sijaitseva kansallispuisto on infrastruktuuriltaan varsin puutteellinen, eikä tarjoa nuorille virikkeitä. Venäjän lainsäädäntö, politiikka ja paikallisviranomaiset eivät ole opiskelijoille asuinpaikkaan vaikuttavia tekijöitä. Näyttää siltä, että yksilöön lähemmin liittyvät tekijät ovat vastaajille tärkeämpiä asuinpaikkaan vaikuttavia tekijöitä kuin rakenteisiin liittyvät tekijät. Tämä voi johtua myös siitä, että rakenteisiin liittyvien seikkojen merkitystä ei samoin tiedosteta kuin yksilöön läheisesti liittyviä tekijöitä, kuten esimerkiksi työ- tai opiskelupaikkaa. Seuraava opiskelijan mielipide tuo esille joitakin asuinpaikkaan vaikuttavia tekijöitä.

”- Jos paikallishallinto ei järjestä terveydenhuoltoa paremmin, varsinkin lapsille, jotka haluavat päästä lääkäriin, eivät paranna kouluruokailua, eivät korota palkkoja tai eivät edes yritä vaikuttaa niihin, eivät hanki terveydenhoitoon, kouluihin ja päiväkoteihin tarvittavia välineitä ja nykyaikaisia koneita, en näe mitään järkeä elää ja asua tässä kaupungissa.” (Opiskelija Nelidovossa 2007)

Kirovskin, Apatiitin ja Nelidovon asukkaiden vastaukset poikkeavat hieman opiskelijoiden vastauksista, vaikka erot eivät olekaan suuria (taulukko 62). Kirovskin/Apatiitin asukkaiden mukaan luonnonolosuhteet ja ilmasto ovat työpaikan, asuinolosuhteiden ja sukulaisten ja ystävien jälkeen asuinpaikan valintaan eniten vaikuttava tekijä. Elinkustannukset nousevat samoin Kirovskin/Apatiitin osalta enemmän esille kuin Nelidovon osalta. Nelidovolaiset nostavat selvästi liikenneyhteydet tärkeämmäksi asuinpaikkaan vaikuttavaksi tekijäksi verrattuna kuin Kirovskin ja Apatiitin asukkaat. Koska Nelidovossa koulutusmahdollisuudet ovat puutteelliset, ne ovat myös vastaajien mukaan tärkeitä tekijöitä. Monella asukaslomakkeeseen vastanneella on myös kouluikäinen lapsi, ja tällöin koulutusmahdollisuudet myös heidän osaltaan korostuvat. Yleistä taloudellista

tilannetta eivät opiskelijat eivätkä muutkaan asukkaat pitäneet oleellisena asuinpaikan valintaan vaikuttavana tekijänä. Tulkinallisesti tutkimustulokset osoittavat, että työpaikka ja asuminen sekä sukulaiset ja ystävät ovat asuinpaikan valintaan keskeisesti vaikuttavia tekijöitä.

Taulukko 62: Asukkaiden asuinpaikkaan vaikuttavat tekijät Kirovkissa, Apatiitissa ja Nelidovossa

Kirovsk/Apatiitti, asukkaat (n=508)			
	Keskiarvo	Varianssi	Summa
työpaikka	5,19	35,621	2636
asuinolosuhteet	5,67	36,336	2881
sukulaiset ja ystävät	8,53	41,962	4334
luonnonolosuhteet, ilmasto	9,85	32,273	5004
terveydenhuolto	10,43	33,200	5299
sosiaaliturva	10,55	30,520	5361
elinkustannukset	11,12	30,303	5649
koulutusmahdollisuudet	12,41	24,172	6306
ympäristökysymykset	12,69	21,433	6447
liikenneyhteydet	12,81	21,193	6506
rikollisuus	12,91	20,078	6556
Venäjän taloustilanne	13,08	20,990	6643
vapaa-ajanviettomahdollisuudet	13,41	18,116	6811
paikallisviranomaiset	13,63	16,343	6926
Venäjän lainsäädäntö	14,22	12,311	7225
Venäjän politiikka	14,58	10,235	7409
Nelidovo asukkaat (n=285)			
	Keskiarvo	Varianssi	Summa
työpaikka	5,16	36,922	1470
asuinolosuhteet	6,40	42,136	1825
sukulaiset ja ystävät	8,49	41,920	2421
terveydenhuolto	10,45	32,389	2978
koulutusmahdollisuudet	11,07	29,411	3155
liikenneyhteydet	11,87	25,067	3382
sosiaaliturva	12,14	26,255	3460
luonnonolosuhteet, ilmasto	12,26	22,181	3495
elinkustannukset	12,33	24,701	3514
vapaa-ajanviettomahdollisuudet	12,86	21,008	3665
rikollisuus	13,19	17,145	3758
ympäristökysymykset	13,32	17,118	3795
Venäjän taloustilanne	13,44	18,634	3830
paikallisviranomaiset	13,96	12,111	3978
Venäjän politiikka	14,33	10,723	4085
Venäjän lainsäädäntö	14,47	9,327	4123

Lundholm (2007: 22) on tuonut esille myös sen, ettei työpaikka ole ainut muuttamisen syy, kun puhutaan pitkän matkan muuttamisesta, vaan syitä on useita.

Kyselytutkimukseen vastannut kirovskilainen henkilö on kiteyttänyt tämän tutkimuksen keskeiset kysymykset seuraavasti:

”- Minua ei tyydytä alueen ilmasto, työ, vapaa-ajan viettomahdollisuudet, terveydenhoito ja rikollisuus.” (Asukas Kirovskissa 2007)

Työpaikka ja siinä tapahtuvat prosessit ovat se keskeinen tekijä, joka vaikuttaa ihmisen elämään. Tykkyläinen (1994: 51–54) puhuu yhteisöllisyydestä ja yhteisöllisyyden asteesta ja sisällöstä. Työpaikka on keskeinen yhteisöllisyyden ilmentymä, jossa ihmiset toimivat yhdessä pyrkien tiettyyn päämäärään.

9.3.2 Työntekijät ja työpaikka

Kyselytutkimuksessa selvitettiin myös tarkemmin ihmisten asenteita työhön, palkkaukseen ja työnantajaan. Mitä suurempaa on epävarmuus työelämässä, sitä enemmän muuttaminen houkuttelee. Työpaikka on kuitenkin usein tärkein asia ihmisten viihtymisen taustalla. Vaikka työ on usein raskasta ja hankalaa, sen kautta ihminen kuitenkin kiinnittyy paikallisyhteisöön. Seuraava valokuva Nelidovon suljetusta hiilikaivoksesta (valokuva 12, katso myös valokuva 9) kuvaa hyvin kaivostyön arkea ja raskautta. Liikkuminen ja työskentely ahtaissa maanalaisissa käytävissä ei varmaankaan ole kovin miellyttävää, mutta monelle Kirovskissa ja Apatiitissa asuvalle se on tänään ainut elämisen tae, kun taas nelidovolaisille se on menneisyyttä. Ihminen ei useinkaan voi vaikuttaa hankaliin työolosuhteisiin, ja sen takia esille nousevat kysymykset työntekijän työnantajan välisistä suhteista sekä palkkaus.

Valokuva 12: Nelidovon hiilikaivos (Nelidovo 2009)

Työpaikan vaihtaminen liittyy joskus myös muuttamiseen, varsinkin silloin, kun nykyisellä asuinpaikkakunnalla ei ole henkilön toivomaa työpaikkaa. Nykyinen työpaikka voi olla myös motiivina nykyiseen asuinpaikkaan jäämiseen, vaikka muutoin elinolosuhteet eivät ehkä vastaisikaan henkilön toiveita. Toisaalta työpaikan menettäminen voi aiheuttaa muuttamista. Kyselytutkimukseen vastanneista 42,2 % Nelidovossa ja 57,2 % Kirovskissa ja Apatiitissa oli valtion tai kunnan palveluksessa, kuten taulukko (taulukko 63) osoittaa.

Taulukko 63: Kyselytutkimukseen vastanneiden työpaikka sukupuolen mukaan (asukaslomake)

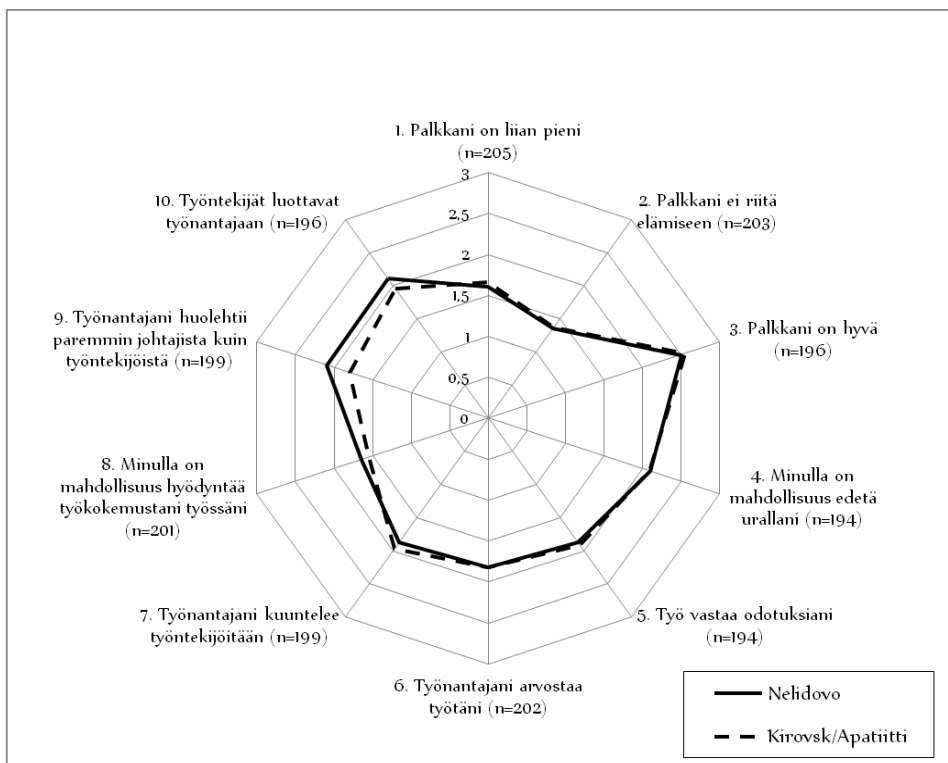
Toimiala		Valtion virasto	Yksityinen yritys	Oma yritys	Työtön	Yhteensä	Sig. ¹
Nelidovo (n=283)							
mies	määrä	27	42	9	24	102	0,001***
	%	26,5	41,2	8,8	23,5	100	
nainen	määrä	98	44	8	31	181	
	%	54,1	24,3	4,4	17,1	100	
yhteensä	määrä	125	86	17	55	283	
	%	44,2	30,4	6,0	19,4	100	
Kirovsk/Apatiitti (n=491)							
mies	määrä	46	43	5	21	115	0,001***
	%	40,0	37,4	4,3	18,3	100	
nainen	määrä	235	95	5	41	376	
	%	62,5	25,3	1,3	10,9	100	
yhteensä	määrä	281	138	10	62	491	
	%	57,2	28,1	2,0	12,6	100	

¹Ryhmiä välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Tässä yhteydessä testattiin myös Khiin neliötestillä sitä, onko vastaajien työpaikoilla sukupuolien välisiä eroja (taulukko 63). 0-hypoteesina oli, että sukupuolella ei ollut vaikutusta työpaikan valintaan. Saadut p-arvot kuitenkin osoittavat, että sukupuolien välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä ero (p<0,001) ja työpaikka on sidoksissa sukupuoleen. Vastausten perusteella 0-hypoteesi voidaan näin ollen hylätä. Vastaukset osoittavat, että naiset työskentelevät selvästi enemmän valtion tai kuntien palveluksessa, kun taas miehet yksityisissä yrityksissä. Vastanneiden joukossa on 19,4 % Nelidovossa ja 12,6 % Kirovskissa/Apatiitissa työttömänä olevia henkilöitä. Tämä kertoo siitä, että kyselytutkimukseen on vastannut henkilöitä, joilla on ollut aikaa perehtyä kysymyksiin, koska työsuhdetta ei ole. Naisia on tapaustutkimusalueilla selvästi enemmän työttömänä kuin miehiä. Taulukko osoittaa myös sen, että yksityisyrittäjiä on melko vähän kyselytutkimukseen vastanneiden joukossa, eikä yksityisyrittäjien määrässä miesten ja naisten välillä ole juurikaan eroja. Toisaalta Venäjällä on pienten ja keski suurten yritysten määrä suhteellinen alhainen.

Työntekijöiden suhde työnantajaan on kuitenkin keskeinen asia, joka määrittää poismuuttamista tai alueelle jäämistä. Tykkyläisen (1995: 146) mukaan työntekijöiden kuva yrityksestä, jossa he työskentelevät, muodostuu arkipäivän kokemuksista ja

työskentelystä. Lisäksi työntekijöiden käsitykset kertovat yrityskulttuurista ja siitä, onko työyhteisö ongelmallinen. Seuraavassa kuviossa (kuvio 35) on kuvattu havainnollisesti keskiarvojen avulla työssäkävien työikäisten käsityksiä joistakin kyselytutkimuksessa esitetyistä väittämistä. Kyselylomakkeessa vastauksia on kysytty kolmiportaisella asteikolla (samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä ja eri mieltä), jolloin vastausten keskiarvot ovat pääosin keskiarvon 2,0 ylä- tai alapuolella.

Kuvio 35: Kyselytutkimukseen vastanneiden työntekijöiden asenteet esitettyihin työhön liittyviin väitteisiin (keskiarvoindikaattori) Nelidovossa, Kirovskissa ja Apatiitissa

Kuvio osoittaa, että useat saaduista arvoista ovat alle 2,0, mikä kertoo siitä, että iso osa vastanneista on suhtautunut positiivisesti väittämiin. Kun tarkastellaan tuloksia tarkemmin, niin osa työntekijöistä katsoo, että heidän palkkansa on huono ja ettei se riitä elämiseen (väitteet 1,2,3). Palkka on subjektiivinen kysymys ja on selvää, että palkka on vain yksi osatekijä alueella viihtymisessä. Silloin kun palkka ja todelliset tulot ovat alle virallisen toimeentulominimin, silloin on ilmeistä, että palkka ei riitä elämiseen. Huono palkka ei kuitenkaan selitä yksin poismuuttoa, vaan siihen vaikuttavat myös useat muut seikat.

Monet kyselytutkimukseen vastanneista katsovat myös, ettei heillä ole mahdollista edetä urallaan, vaikka työnantaja arvostaisikin heidän työtään (väitteet 4 ja 6). Kuvion perusteella työ näyttäisi kuitenkin vastaavan suuren joukon odotuksia, ja että työntekijöillä olisi myös mahdollisuus hyödyntää aikaisempaa työkokemustaan (väitteet 5 ja 8). Työnantajan katsottiin myös kuuntelevan heidän ajatuksiaan ja toiveitaan (väite 7). Edellä olevien väitteiden osalta ei tapaustutkimusalueiden välillä ollut suuria eroja. Suurimmat erot Nelidovossa ja Kirovskissa/Apatiitissa annetuissa vastauksissa olivat väitteiden 9 ja 10 kohdalla. Kyselytutkimukseen Nelidovossa vastanneet totesivat, etteivät luota työnantajaan (väite 10), ja että toisaalta työnantaja huolehtii paremmin johtajista kuin työntekijöistään (väite 9). Tämä kertoo osaltaan siitä ilmapiiristä, joka on osassa Nelidovon alueen työpaikoista. Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimukseen vastanneet suhtautuivat paljon positiivisemmin työnantajaansa. Jos keskiarvoindeksin (kuvio 35) perusteella saatuja tuloksia tulkitaan tapaustutkimusalueiden osalta muuttoliikkeen kannalta, niin kuitenkin selvästi merkittävä osa kyselytutkimukseen vastanneista sekä Nelidovossa että Kirovskissa ja Apatiitissa on tyytymätön nykyisiin olosuhteisiinsa, tai ainakin joihinkin asioihin suhteessaan työnantajaansa. Tätä voidaan tulkita myös niin, että tyytymättömyys tulee mahdollisesti purkautumaan muuttamisena toiselle paikkakunnalle. Tulos näin ollen tukee ja antaa myös taustatietoa tilastollisille ennusteille, joiden mukaan poismuutto tulee jatkumaan tapaustutkimusalueilla, mutta kuitenkin vähentyen.

Työntekijöiden ja työpaikan välisiä suhteita voidaan tarkastella tarkemmin vielä suhteessa vastaajien sukupuoleen. Naiset ovat Venäjällä tilastollisesti miehiä aktiivisempia muuttajia sekä kansainvälisessä muuttoliikkeessä että myös maan sisäisessä muuttoliikkeessä, ja siksi eri sukupuolien antaman kuvan perusteella voidaan ennakoida tulevaa muuttoliikettä. Seuraavassa taulukossa (taulukko 64) on esitetty kyselytutkimukseen vastanneiden miesten ja naisten suhtautumista työnantajaansa liittyviin väitteisiin.

Kyselytutkimuksen vastauksista tehtiin myös tarkka Khiin neliötesti, jolla on selvitetty, eroavatko miesten ja naisten käsitykset toisistaan. Taulukossa 63 (edellä) kävi esille se, että naiset työskentelevät pääosin valtion ja kuntien palveluksessa kun taas miehet yksityisissä yrityksissä, jonka arveltiin saattavan vaikuttaa vastauksiin. Siksi näitä vastausten tilastollisia eroja eri sukupuolilla pyrittiin testaamaan Khiin neliötestillä, jonka hypoteesina oli, että miesten ja naisten välillä vastauksissa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Osa seuraavassa taulukossa (taulukko 64) olevista väittämistä oli mukana myös edellisessä kuviossa (kuvio 35). Tarkemman analyysin perusteella vastauksista saatu kuva kuitenkin muuttuu hiukan.

Taulukko 64: Kyselytutkimukseen vastanneiden työtätekevien asenteet joihinkin työhön liittyviin väitteisiin suhteessa sukupuoleen (ristiintaulukointi)

Nelidovo	Miehet %	Naiset %	Yhteensä %	¹ Exact Sig. (2-sided)
1. Palkkani ei riitä elämiseen (n=203)				
Hyväksyn	62,9	80,9	75,4	0,011*
Ei kantaa	16,1	11,3	12,8	
Eri mieltä	21,0	7,8	11,8	
Yhteensä	100	100	100	
2. Palkkani on hyvä (n=196)				
Hyväksyn	23,8	12,0	15,8	0,040*
Ei kantaa	22,2	16,5	18,4	
Eri mieltä	54,0	71,4	65,8	
Yhteensä	100	100	100	
3. Minulla on mahdollisuus edetä urallani (n=194)				
Hyväksyn	37,5	30,8	33,0	0,274
Ei kantaa	17,2	27,7	24,2	
Eri mieltä	45,3	41,5	42,8	
Yhteensä	100	100	100	
4. Työ vastaa odotuksiani (n=194)				
Hyväksyn	46,2	39,5	41,8	0,679
Ei kantaa	26,2	31,0	29,4	
Eri mieltä	27,7	29,5	28,9	
Yhteensä	100	100	100	
5. Työnantajani arvostaa työtäni (n=202)				
Hyväksyn	39,7	47,0	44,6	0,506
Ei kantaa	29,4	29,1	29,2	
Eri mieltä	30,9	23,9	26,2	
Yhteensä	100	100	100	
6. Työnantajani kuuntelee työntekijöitä (n=199)				
Hyväksyn	47,7	44,8	45,7	0,905
Ei kantaa	20,0	22,4	21,6	
Eri mieltä	32,3	32,8	32,7	
Yhteensä	100	100	100	
7. Minulla on mahdollisuus hyödyntää työkokemustani työssäni (n=201)				
Hyväksyn	50,0	60,9	57,2	0,266
Ei kantaa	23,5	21,1	21,9	
Eri mieltä	26,5	18,0	20,9	
Yhteensä	100	100	100	
8. Työnantajani huolehtii paremmin johtajista kuin työntekijöistä (n=199)				
Hyväksyn	23,1	30,6	28,1	0,280
Ei kantaa	41,5	30,6	34,2	
Eri mieltä	35,4	38,8	37,7	
Yhteensä	100	100	100	
9. Työntekijät eivät luota työnantajaan (n=196)				
Hyväksyn	29,2	25,2	26,5	0,362
Ei kantaa	29,2	39,7	36,2	
Eri mieltä	41,5	35,1	37,2	
Yhteensä	100	100	100	
10. Työnantajani suunnittelee tulevaisuutta (n=201)				
Hyväksyn	56,7	61,2	59,7	0,722
Ei kantaa	28,4	23,1	24,9	
Eri mieltä	14,9	15,7	15,4	
Yhteensä	100	100	100	
11. Aion jäädä nykyiseen työhöni vielä ainakin viideksi vuodeksi (n=198)				
Hyväksyn	42,2	44,0	43,4	0,980
Ei kantaa	35,9	35,8	35,9	
Eri mieltä	21,9	20,1	20,7	
Yhteensä	100	100	100	

(jatkuu seuraavalla sivulla)

(taulukko 64 jatkuu)

Kirovsk/Apatiitti	Miehet %	Naiset %	Yhteensä %	¹ Exact Sig. (2-sided)
1. Palkkani ei riitä elämiseen (n=434)				0,182
Hyväksyn	67,3	76,3	74,2	
Ei kantaa	16,8	13,2	14,1	
Eri mieltä	15,8	10,5	11,8	
Yhteensä	100	100	100	
2. Palkkani on hyvä (n=411)				0,203
Hyväksyn	10,6	11,7	11,4	
Ei kantaa	28,7	19,9	21,9	
Eri mieltä	60,6	68,5	66,7	
Yhteensä	100	100	100	
3. Minulla on mahdollisuus edetä urallani (n=414)				0,087
Hyväksyn	31,2	31,4	31,4	
Ei kantaa	35,4	24,8	27,3	
Eri mieltä	33,3	43,7	41,3	
Yhteensä	100	100	100	
4. Työ vastaa odotuksiani (n=423)				0,017*
Hyväksyn	30,2	40,4	38,1	
Ei kantaa	42,7	27,5	31,0	
Eri mieltä	27,1	32,1	31,0	
Yhteensä	100	100	100	
5. Työnantajani arvostaa työtäni (n=429)				0,542
Hyväksyn	39,2	43,7	42,7	
Ei kantaa	32,0	32,8	32,6	
Eri mieltä	28,9	23,5	24,7	
Yhteensä	100	100	100	
6. Työntajaja kuuntelee työntekijöitä (n=428)				0,402
Hyväksyn	26,8	34,1	32,5	
Ei kantaa	41,2	37,5	38,3	
Eri mieltä	32,0	28,4	29,2	
Yhteensä	100	100	100	
7. Minulla on mahdollisuus hyödyntää työkokemustani työssäni (n=430)				0,666
Hyväksyn	56,6	61,0	60,0	
Ei kantaa	29,3	24,8	25,8	
Eri mieltä	14,1	14,2	14,2	
Yhteensä	100	100	100	
8. Työnantajani huolehtii paremmin johtajista kuin työntekijöistä (n=430)				0,214
Hyväksyn	47,5	38,4	40,5	
Ei kantaa	36,4	39,3	38,6	
Eri mieltä	16,2	22,4	20,9	
Yhteensä	100	100	100	
9. Työntekijät eivät luota työnantajaan (n=430)				0,018*
Hyväksyn	40,4	26,9	30,0	
Ei kantaa	42,4	45,6	44,9	
Eri mieltä	17,2	27,5	25,1	
Yhteensä	100	100	100	
10. Työntajani suunnittelee tulevaisuutta (n=427)				0,440
Hyväksyn	52,5	50,0	50,6	
Ei kantaa	33,3	30,2	30,9	
Eri mieltä	14,1	19,8	18,5	
Yhteensä	100	100	100	
11. Aion jäädä nykyiseen työhöni vielä ainakin viideksi vuodeksi (n=427)				0,402
Hyväksyn	50,0	52,9	52,2	
Ei kantaa	39,0	32,4	34,0	
Eri mieltä	11,0	14,7	13,8	
Yhteensä	100	100	100	

¹ Ryhmien välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Taulukosta (taulukko 64) voidaan huomata, että joidenkin vastausten kohdalla on tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla oleva ero sukupuolien vastausten välillä. Nelidovon osalta miesten ja naisten vastauksissa ero on väitteissä 1 ja 2 ($0,01 < p < 0,05$). Kirovskin/Apatiitin osalta tilastollisesti merkitsevä ero on väitteissä 4 ja 9 ($0,01 < p < 0,05$) ($0,01 < p < 0,05$). Näiden väitteiden osalta 0-hypoteesin voidaan hylätä. Nelidovossa 21 % miehistä pitää palkkaansa riittävänä elämiseen, kun taas naisista vain 7,8 % (väite 1). Lisäksi 71,4 % naisista ja 54 % miehistä ei pidä Nelidovossa palkkaansa hyvänä (väite 2). Kirovskissa/Apatiitissa 11,8 % pitää palkkaansa riittävänä elämiseen, mutta palkkaansa ylipäänsä hyvänä vain 11,4 % vastaajista. Tämä osaltaan heijastaa vastaajien omia tarpeita ja toiveita, sillä teollisuuden työntekijöiden keskipalkat ovat kuitenkin Venäjän yleistä palkkatasoa korkeampia. Kirovskissa/Apatiitissa 30,2 % miehistä ja 40,4 % naisista sanoo, että nykyinen työ vastaa heidän odotuksiaan (väite 4). Toisaalta 27,1 % miehistä ja 32,1 % naisista sanoo, ettei työ vastaa heidän odotuksiaan. Tämä kuvaa sitä, että osa vastaajista sukupuolesta riippumatta on kuitenkin varsin tyytyväisiä työhönsä, joskin on olemassa myös varsin suuri joukko heitä, jotka ovat tyytymättömiä työhönsä. Toisaalta työntekijät näyttävät melko hyvin voivan hyödyntää työkokemustaan työtehtävissä, sillä Nelidovossa 57,2 % ja Kirovskissa/Apatiitissa 60 % allekirjoitti tämän väittämän (väite 7). Kirovskissa/Apatiitissa 40,4 % miehistä ja 26,9 % naisista on kuitenkin sitä mieltä, etteivät työntekijät luota työnantajaansa (väite 9). Tämä saattaa heijastaa vastaajien epävarmuutta tulevaisuudesta sekä rakennemuutoksen vaikutuksia. Nelidovossa kuitenkin vain 29,2 % miehistä ja 25,2 % naisista ei luota työnantajaansa, mikä varmaan osaltaan johtuu siitä, että alueella ei ole vain yhtä keskeistä yritystä, vaan useita toimijoita, jolloin ongelmia ei nähdä kovin suurina.

Työntekijöiden ja työpaikan välisestä suhteesta sekä laajemmin yksilön mahdollisuuksista liikkuvuuteen työyhteisöjen sisällä kertoo myös se, että vain 33 % Nelidovossa ja 31,4 % Kirovksissa/Apatiitissa vastanneista katsoo, että he voivat edetä urallaan nykyisessä työpaikassaan (väite 3). Tämä kertoo paljon työntekijöiden tulevaisuuden työurista ja toisaalta osaltaan rakennemuutoksen tuomasta kehityksestä. Toisaalta työkään ei näytä vastaavan täysin ihmisten odotuksia, sillä vain 41,8 % vastaajista Nelidovossa ja 38,1 % vastaajista Kirovskissa/Apatiitissa katsoo, että työ vastaa heidän odotuksiaan (väite 4). Vastauksista ilmenee myös se, että työnantajat eivät juuri kuuntele työntekijöitään, sillä Nelidovossa 41,8 % ja Kirovsk/Apatiitissa 38,1 % vastaajista katsoo, että työnantaja kuuntelee heitä (väite 6). Vastaavasti vain 44,7 % Nelidovossa ja 42,7 % Kirovskissa/Apatiitissa vastanneista katsoo, että työnantaja arvostaa heidän työtään (väite 5). Tämä osaltaan heijastaa samaa, kuin minkä Piipponen (2007) on nostanut esille työkollektiivien merkityksen muuttumisesta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Jos työkollektiivi ja työ olivat aikaisemmin yhdyskuntaan kiinnittymisen väline, näyttää se olevan nyt paikka, jossa hankitaan tuloja perheelle ja harrastuksille.

Tapaustutkimusalueiden välisiä eroja kuvastaa myös se, että Nelidovossa 28,1 % vastaajista kun taas Kirovskissa/Apatiitissa jopa 40,5 % vastanneista katsoo työnantajan kohtelevan paremmin johtajia kuin työntekijöitään (väite 8). Toisaalta tapaustutkimusalueiden välillä ei ole merkittäviä eroja työntekijöiden luottamuksessa työnantajaan, sillä 26,5 % Nelidovossa ja 30 % Kirovsk/Apatiitissa vastaajista ei luota työnantajaansa (väite 9). Toisaalta yli puolet Nelidovossa ja Kirovskissa/Apatiitissa katsoo heidän työnantajansa suunnittelevan tulevaisuutta (väite 10). Edellä olevien tulosten perusteella voidaan sanoa, että erityisen luottavaisia eivät vastaajat yleisesti kuitenkaan ole suhteessa työpaikkaansa ja lähes kolmasosa vastaajista ei ole ottanut kantaa (ei puolesta eikä vastaan) esitettyihin väittämiin. Näiden vastausten perusteella näyttää siltä, että muuttajia on tapaustutkimusalueilla runsaasti silloin, jos näillä alueilla tapahtuu joitakin oleellisia muutoksia. Tätä oletusta tukee vielä se, että Nelidovossa vain 42,2 % miehistä ja 44 % naisista sekä Kirovskissa/Apatiitissa 50 % miehistä ja 52,2 % naisista kertoo jäävänsä nykyiseen työpaikkaansa vielä viideksi vuodeksi (väite 11). Vaikka tulokset kertovat vain halusta vaihtaa työpaikkaa, saattaa olla, että osalle vastaajista mahdollinen uusi työpaikka sijaitsee toisella alueella, ja tällöin nämä henkilöt ovat potentiaalisia muuttajia.

Toisaalta Lundholmin (2007: 21) mukaan mikrotalousteorioihin liittyy halukkuuden ja aikomuksen lisäksi mahdollisuus, joka avautuu tietynä ajankohtana. Mahdollisuus on usein se merkittävä tekijä, joka käynnistää muuttamisen. Mahdollisuudet ovat ajankohtaan sidottuja, kun taas aikomus ja halukkuus ovat yksilön pitkäaikaisia sisäisiä latauksia. Tämä tarkoittaa sitä, että Nelidovon tai Kirovskin ja Apatiitin asukkaille uusi työpaikka esimerkiksi Pietarissa on se mahdollisuus, joka voi käynnistää muuton. Muuttaminen taas auttaa puuttumaan myös muihin elinolosuhteisiin, joihin ei olla tyytyväisiä, kuten tapaustutkimusalueilla suhteessa työpaikkaan ja työntekoon tuli ilmi taulukossa.

Työssä käytetyn multikausaalisen muuttoliikemallin (ks. kuvio 10) mukaan yksilö tekee prosessissa päätöksen muuttamisesta. Kuitenkin silloin, kun yksilö on esimerkiksi avioliitossa ja hänellä on perhe, päätös voi olla tehty perheen strategisten tavoitteiden mukaisesti (Lundholm 2007: 14). Vaikka yksilön tai perheen yhdessä tekemä päätös muuttamisesta perustuu pääosin kustannus-hyöty-analyysiin, joskus se voi perustua myös irrationaalsiin päätöksiin. Päätös voi perustua myös virheellisiin tai kuviteltuihin tietoihin. Veto- ja työntekijöillä ja niiden muutoksilla on tässä prosessissa keskeinen merkitys.

Rakennemuutokseen liittyvä tekijä investointien ohella on teknologian kehittyminen. Samalla se vaikuttaa työntekijöiden työskentelyolosuhteisiin. Uuden teknologian käyttöönotto teollisuudessa voi lisätä yritysten kilpailukykyä. Usein sen seurauksena työvoiman tarve kuitenkin vähenee, ja samalla tämä voi lisätä alueen liikkaväestön muuttohalukkuutta.

9.3.3 Koulutus ja muuttoliike

Koulutus ja ammatti liittyvät keskeisesti muuttoliikkeisiin. Koulutusaste vaikuttaa myös muuton pituuteen, sillä hyvin koulutetut voivat muuttaa helpommin kauemmaksi kuin matalamman koulutuksen saaneet. Hyvin koulutetuilla ihmisillä on suuremmat työmarkkinat, ja he myös etsivät aktiivisemmin töitä laajemmilta alueilta kuin matalamman koulutuksen saaneet (Iudina 2007: 313–318). Koulutuksen ja elintason välistä suhdetta sekä alueellista jakautumista tarkasteltiin jo HDI-indeksin yhteydessä kappaleessa 8.3. Moskovassa ja Pietarissa oli HDI-indeksillä mitattuna selvästi maan keskitasoa korkeampi väestön koulutustaso. Käytettävissä olevan tilastomateriaalin perusteella Venäjällä työssäkäyvistä väestöstä korkeakoulutuksen saaneita oli 26,2 % ja ilman mitään peruskoulutusta 0,5 % vuonna 2007. Naisilla näyttää olevan selvästi miehiä korkeampi koulutustaso Venäjällä. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan sitä, miten työssäkäyvän väestön koulutustasot jakautuvat sukupuolen mukaan Venäjällä, Tverin ja Murmanskin alueilla (taulukko 65, katso myös taulukko 46).

Taulukko 65: Työssäkäyvien koulutustaso sukupuolen mukaan Venäjällä sekä Tverin ja Murmanskin alueilla vuonna 2007 (%)

Koulutustaso	Venäjä			Tverin alue			Murmanskin alue		
	Yhteensä	Miehet	Naiset	Yhteensä	Miehet	Naiset	Yhteensä	Miehet	Naiset
	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Korkeakoulutus	26,2	23,5	27,9	19,4	15,8	22,7	25,8	22,0	24,9
Kesken jäänyt korkeakoulutus	1,5	1,7	1,8	1,4	1,8	1,0	1,0	1,0	1,0
Toisen asteen, ammatillinen	26,1	19,8	31,5	27,8	20,6	35,8	26,4	32,5	40,1
Ensimmäisen asteen, ammatillinen	18,1	21,8	14,2	18,8	24,5	13,2	25,7	21,0	13,3
Toisen asteen, yleinen	22,2	25,5	19,6	22,5	24,8	19,6	19,1	17,4	16,6
Peruskoulutus	5,4	7,2	4,5	9,5	11,5	7,1	1,6	6,1	4,1
Ilman peruskoulutusta	0,5	0,6	0,5	0,6	1,0	0,6	0,4	0	0

(Lähteet: Rosstat 2007, Rosstat 2008h)

Tverin alueella korkeakoulutuksen saaneita työssäkäyviä henkilöitä on selvästi Venäjän keskitasoa vähemmän, kun taas Murmanskin alue on vain hiukan Venäjän keskitason alapuolella. Toisaalta Tverin alueella on toisen asteen ammatillisen koulutuksen saaneita enemmän kuin Venäjällä keskimäärin ja Murmanskin alueella. Naiset ovat Tverin ja Murmanskin alueilla miehiä korkeammin koulutettuja, kun taas miehillä näyttäisi olevan erityisesti ensimmäisen asteen ammatillista koulutusta. Taulukkoa tarkasteltaessa huomio kiinnittyy myös siihen, että Murmanskin alueella ei ole lainkaan ilman peruskoulutusta olevia työssäkäyvien joukossa. Yksi selitys tähän

lienee se, että Murmanskin alueella ei asu samoissa määrin vähän koulutettuja siirtolaisia niin kuin Tverin alueella.

Pietarissa ja Moskovassa työssäkävien joukossa on eniten korkeakoulutuksen saaneita, mikä selittyy muuttoliikkeellä kyseisiin kaupunkeihin sellaisilta alueilta kuten Murmansk ja Tver. Tverin alueella hyvin koulutettujen nk. aivovuoto on selvästi voimakasta Moskovon läheisyyden takia. Toisaalta, Malakhan (2001) mukaan Pietari ja Moskova ovat niitä paikkakuntia, joilta korkeasti koulutettujen maastamuutto on ollut kaikkein suurinta. Venäjän koulutustasoluvuissa tulevat esille Zaynonchkovskayan (2000a; 2000c) esille nostamat tilastointiongelmia, jotka liittyvät paitsi rekisteröintiin ja rekisteröitymiseen, myös siihen, että esimerkiksi Moskovassa ja Pietarissa on paljon ulkomaista vierastyövoimaa, joka ei ole rekisteröitynyt ja jonka koulutustaustasta ei ole selvyyttä. Tämä taas vääristää tilastoja. Vierastyövoimaa on paljon erityisesti rakennusteollisuudessa.

Kyselytutkimukseen vastanneiden koulutustasoa selvitettiin kysymällä yksinkertaisesti vastaajien koulutusta. Vastaukset jaoteltiin neljään eri tasoon: peruskoulutus, ensimmäisen asteen ammatillinen koulutus, toisen asteen (ylempi) ammatillinen koulutus ja korkeakoulutus (taulukko 66, ks. myös liite 3).

Taulukko 66: Kyselytutkimukseen vastanneiden koulutustaso Nelidovossa sekä Kirovsk/Apatiitissa

		Koulutus				Yhteensä	¹ Sig.
		peruskoulu	ammatillinen koulutus	ylempi ammatillinen koulutus	korkeakoulu tai yliopisto		
Nelidovo (n=233)	Määrä	15	87	53	78	233	0,001***
	%	6,4	37,3	22,7	33,5	100	
Kirovsk/Apatiitti (n=798)	Määrä	92	133	91	182	498	
	%	18,5	26,7	18,3	36,5	100	
Yhteensä	Määrä	107	220	144	260	731	
	%	14,6	30,1	19,7	35,6	100	

¹Ryhmiä välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Asuinpaikkakuntien välisiä eroja testattiin myös Khiin neliötestillä. Hypoteesina testauksessa oli, että koulutustaustassa ei ole tilastollista eroa asuinpaikkakuntien välillä. Saadun tuloksen (p < 0,001) perusteella 0-hypoteesi voidaan hylätä ja voidaan todeta, että Nelidovon ja Kirovskin/Apatiitin kyselytutkimukseen vastanneiden välillä on tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja koulutustaustassa. Tulkinallisesti tämä kertoo, että Kirovskin ja Apatiitin alueilla on suurempi määrä korkeasti koulutettuja kuin Nelidovon alueella. Tähän lienee selityksenä Kirovskin ja Apatiitin osalta se, että alueella on suhteellisen paljon korkeakoulutason oppilaitoksia sekä Kuolan tiedeakatemia, jonka palveluksessa on paljon korkeakoulutuksen saaneita henkilöitä. Lisäksi alueella on myös runsaasti muita työpaikkoja, joihin vaaditaan parempi

koulutustaso. Nelidovossa ei ole ollut ennen tämän tutkimuksen alkamista korkeakoulutasoisia oppilaitoksia. Koulutustausta ja toisaalta vastaajien työskentelypaikka heijastelevat myös alueen tuotantotoiminnan rakennetta. Kyselytutkimukseen vastanneiden koulutustausta on kuitenkin hyvin samansuuntainen kuin Tverin ja Murmanskin alueilla yleensä. Kyselytutkimuksen vastausten perusteella tarkasteltiin myös miesten ja naisten välisiä eroja koulutustaustassa (taulukko 67).

Taulukko 67: Kyselytutkimukseen vastanneiden koulutustausta suhteessa sukupuoleen Nelidovossa ja Kirovsk/Apatiitissa (%)

(%)	Nelidovo (n=233)			Sig ¹	Kirovsk-Apatiitti (n=498)			Sig. ¹
	mies	nainen	Yhteensä		mies	nainen	Yhteensä	
Peruskoulutus	14,8	2,0	6,5	0,000***	26,6	16,2	18,6	0,023*
Ammatillinen koulutus	43,2	34,2	37,3		20,4	17,7	18,4	
Ylempi ammatillinen koulutus	19,8	24,3	22,7		26,5	39,5	36,5	
Korkeakoulu	22,2	39,5	33,5		26,5	39,6	36,5	
Yhteensä	100	100	100		100	100	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***

Kyselytutkimus kertoo, että Nelidovossa miesvastaajat olivat naisvastaajiin verrattuna selvästi vähemmän koulutettuja, sillä peruskoulutuksen saaneita miehiä oli 14,8 % vastanneista miehistä, kun taas naisia vain 2,0 % vastanneista naista. Tämä jakauma poikkeaa selvästi myös Venäjän yleisestä jakaumasta. Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimukseen vastanneista oli peruskoulutuksen saaneita miehiä 26,5 %, kun taas naisia 18,5 %. Ensimmäisen asteen ammatillisen koulutuksen saaneita Nelidovossa oli vastanneista miehistä peräti 43,2 %, mutta naisista 34,2 %. Molemmilla tapaustutkimusalueilla vastanneista korkeakoulutuksen saaneita naisia oli selvästi suhteessa enemmän kuin samantasoisien koulutuksen saaneita miehiä. Tämä selittyy osaksi sillä, että perheet täyttivät usein lomakkeet yhdessä, mutta ”kirjurina” toimi perheen naispuolinen vastaaja. Kyselytutkimuksen tulokinnan helpottamiseksi vastauksista tehtiin vielä Khiin neliötesti, jonka nollahypoteesina oli, että sukupuolella ei ole merkitystä koulutustasoon. Tilastollisesti kuitenkin sekä Nelidovon että myös Kirovskin ja Apatiitin osalta voidaan hypoteesi hylätä ($p < 0,001$ ja $p = 0,023$) ja sen sijaan todeta, että saatu tulos on tilastollisesti merkitsevä.

Kyselytutkimuksen vastaajista enemmistö oli naisia, jotka työskentelevät usein muualla kuin kaivoksissa; esimerkiksi hallinnossa, opettajina, terveydenhuollossa jne. Usein naiset näyttivät työskentelevän töissä, joihin usein edellytetään korkeakoulutusta. Topilinin ja Malakhan (2004) mukaan heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen moni korkeasti koulutettu joutui työttömäksi ja näin tämän vuoksi muuttamaan toiselle paikkakunnalle. Ilmiö tosin jatkuu edelleen, sillä esimerkiksi Kuolan tiedeakatemiassa on asetettu toiminnalle tehokkuustavoite, johon liittyy

seitsemän prosentin työntekijämäärän vähentämistavoite. Tämä saattaa johtaa siihen, että hyvin korkeasti koulutettua väestöä muuttaa pois alueelta. Samaan aikaan on käynnissä myös eri virkoihin ja toimiin liittyvä pätevyysvaatimusten tarkistus, joka tulee nostamaan vaatimustasoa mm. johtotason tehtäviin hakevien osalta (Didyk 2008).

Kuolan tiedeakatemia sekä monet muut organisaatiot tekevät tiivistä yhteistyötä Apatiitti-yhtiön kanssa pyrkien kehittämään kaivostoimintaan uusia teknologioita sovellutuksia (Fosagro 2009b). Myös Murmanskin aluehallinto yhdessä Apatiitti-yhtiön ja Kuolan tiedekeskuksen kanssa suunnittelevat perustavansa alueelle korkeatasoisen innovaatiokeskuksen, jonka tavoitteena on uusien tieteellis-teknisten käytänteiden käyttöönotto. Tähän seikkaan Tsukerman (2005) ja Alimov (2005) ovat kiinnittäneet huomiota, sillä heidän mukaansa tällainen tieteen ja yritysmaailman välinen yhteistyö on ollut heikkoa Venäjän pohjoisosissa, vaikka siihen onkin ollut hyvät mahdollisuudet. Todennäköisesti uusien ohjelmien avulla yhteistyötä tullaan kehittämään, ja tällöin uusien tieteellisten sovellutusten käyttö tulee lisääntymään.

Tämän johdosta kyselytutkimuksessa (asukaslomake) on pyritty selvittämään viisiportaisella Likert-tyyppisellä taulukolla vastaajien käsityksiä uudesta teknologiasta ja sen vaikutuksista. Taulukoinnissa asteikko on kuitenkin muutettu kolmiportaiseksi tuloksin helpottamiseksi. Näitä rakennemuutoksen elementtejä voidaan tarkastella sellaisilla väittämillä kuten 1) *Johtuen uudesta teknologiasta vuoriteollisuussektorilla työpaikat tulevat vähenemään*, 2) *Minä pystyn työskentelemään uuden teknologian kanssa*, 3) *Olen halukas jatkamaan elämistä Kirovskissa/Apatiitissa, mutta jos teollisuudessa tapahtuu modernisaatiota, joudun etsimään uuden työpaikan*. Näitä muuttujia voidaan myös tarkastella ristiintaulukoinnin sekä Khiin neliötestin avulla suhteessa vastaajien koulutustaustaan (taulukot 68–71).

Selvä enemmistö vastaajista on ollut samaa mieltä väittämän kanssa, että uuden teknologian myötä työpaikat vähenisivät (42,6 %) (taulukko 68). Tämä lienee asiasta myös yleinen käsitys, ja myös se, että mukaan moderni teknologia mahdollistaisi vähemmällä työntekijämäärällä suuremman tuloksen. Taulukon keskiarvo-sarakkeesta keskiarvo voidaan huomata, etteivät luvut suuresti poikkea (2,72–2,78) toisistaan koulutustaustasta huolimatta, vaikka eroavaisuuksiakin on. Keskiarvon perusteella kaikkein todennäköisimpänä työpaikkojen vähenemistä pitävät korkeimmin koulutetut vastaajat. Vastaajat, joilla on ammatillinen koulutus, eivät selvästikään niin voimakkaasti usko työpaikkojen vähenemiseen. Khiin neliötestissä 0-hypoteesi oli, ettei koulutus vaikuta vastauksiin. Toisin sanoen testasimme, ovatko koulutustaustan ja vastausten suhde se, mikä on kullekin solulle nk. odotusarvo (*Expected value*).

Tulosten perusteella (taulukko 68) odotusarvot poikkesivat saaduista tuloksista, joten voidaan olettaa, että koulutustaustalla on merkitystä vastauksiin, ja ettei poikkeama voi olla sattuman tulosta (Lepola *et al.* 2003: 73). Saatu tulos on 5 % merkitsevyytasolla tilastollisesti lähes merkitsevä ($0.01 < p < 0.05$), joten tuloksen perusteella voidaan sanoa, että koulutustaustalla on merkitystä vastauksiin. Näin ollen nollahypoteesi voidaan hieman varauksellisesti hylätä. Kuten taulukko osoitti, korkeammin koulutetut ovat kysymyslomakkeessa esitetyn väitteen *Uuden teknologian*

myötä työpaikat vuoriteollisuudessa vähenevät kanssa enemmän samaa mieltä kuin muunlaisen koulutuksen saaneet.

Taulukko 68: Koulutustaustan vaikutus Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksen väittämään ”Uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät” (asukaslomake, n=477)

Koulutus		Uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät	samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	vastausten keskiarvo ¹ (1-5)	Sig. ²
Peruskoulu	Määrä	31	18	25	84	2,74	0,05*	
	Odotettu määrä	35,8	27,1	21,1	84,0			
	% /Koulutus	48,8	21,4	29,8	100			
	% /Kokonaismäärä	8,6	3,8	5,2	17,6			
Ammatillinen koulutus	Määrä	51	50	28	129	2,78		
	Odotettu määrä	54,9	41,6	32,5	129,0			
	%/Koulutus	39,6	38,8	21,7	100			
	% /Kokonaismäärä	10,7	10,5	5,8	27,0			
Ylempi ammatillinen koulutus	Määrä	32	34	21	87	2,74		
	Odotettu määrä	37	28,1	21,9	87,0			
	%/Koulutus	36,8	39,1	24,1	100			
	% /Kokonaismäärä	6,7	7,1	4,4	18,2			
Korkeakoulu tai yliopisto	Määrä	79	52	46	177	2,72		
	Odotettu määrä	75,3	57,1	44,5	177,0			
	%/Koulutus	44,7	29,4	26	100			
	%/Kokonaismäärä	16,6	10,9	9,6	37,1			
Yhteensä	Määrä	203	154	120	477	2,74		
	Odotettu määrä	203	154,0	120	477,0			
	%/Koulutus	42,6	32,3	25,2	100			
	%/Kokonaismäärä	42,6	32,3	25,2	100			

¹Keskiarvot on laskettu kysymyslomakkeen kysymyksissä käytetyn viisiportaisen Likert-asteikon (1-5) perusteella.

²Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: lähes merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Nelidovon osalta yli puolet (50,5 %) vastaajista katsoo, että uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät (taulukko 69). Nelidovosta erityisesti korkeakoulutuksen saaneet katsoivat (66,2 %), että uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät. Alemman ammatillisen koulutuksen saaneista kuitenkin vain 38,7 % vastaajista katsoi, että teknologian kehittymisellä on vaikutusta työpaikkojen määrään (taulukko 69). Tähän saattaa olla syynä se, että vastaajat työskentelevät tehtävissä, joissa tekniikan kehitys ei lisää suoraan työn tehokkuutta. Tällaisia tehtäviä tekevät esimerkiksi palveluammateissa toimivat. Saadut tulokset ovat kuitenkin samansuuntaisia kuin Kirovskissa ja Apatiitissa ja vastaajat uskovat voimakkaammin uuden teknologian työpaikkoja vähentävään vaikutukseen Nelidovossa kuin pohjoisessa. Saatu tulos on tilastollisesti lähes merkitsevä (p=0,016).

Taulukko 69: Koulutustaustan vaikutus Nelidovossa kyselytutkimuksen väittämään ”Uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät” (asukaslomake, n=212)

Uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät		samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	vastausten keskiarvo ¹ (1-5)	Sig. ²
Koulutus							
Peruskoulu	Määrä	5	4	3	12	2,75	0,016*
	Odotettu määrä	6,1	3,6	2,4	12,0		
	% /Koulutus	41,7	33,3	25,0	100		
	% /Kokonaismäärä	2,4	1,9	1,4	5,7		
Ammatillinen koulutus	Määrä	29	32	14	75	2,71	
	Odotettu määrä	37,9	22,3	14,9	75,0		
	% /Koulutus	38,7	42,7	18,7	100		
	% /Kokonaismäärä	13,7	15,1	6,6	35,4		
Ylempi ammatillinen koulutus	Määrä	24	14	13	51	2,73	
	Odotettu määrä	25,7	15,2	10,1	51,0		
	% /Koulutus	47,1	27,5	25,5	100		
	% /Kokonaismäärä	11,3	6,6	6,1	24,1		
Korkeakoulu tai yliopisto	Määrä	49	13	12	74	2,35	
	Odotettu määrä	37,3	22,0	14,7	74,0		
	% /Koulutus	66,2	17,6	16,2	100		
	% /Kokonaismäärä	23,1	6,1	5,7	34,9		
Yhteensä	Määrä	107	63	42	212	2,64	
	Odotettu määrä	107,0	63,0	42,0	212,0		
	% /Koulutus	50,5	29,7	19,8	100		
	% /Kokonaismäärä	50,5	29,7	19,8	100		

¹Keskiarvot on laskettu kysymyslomakkeen kysymyksissä käytetyn viisiportaisen Likert-asteikon (1-5) perusteella.

²Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Seuraavassa väittämässä (taulukko 70) tarkastellaan teollisuuden modernisaation merkitystä vastaajan omaan asemaan. Vastaajille (asukaslomake) on esitetty väittämä, että teollisuuden modernisaatio aiheuttaisi heille uuden työpaikan etsimisen. Myös tätä väittämää, kuten edellä, on tarkasteltu koulutustaustaa vasten.

Vastausten perusteella (taulukko 70) voidaan todeta, että suuri osa vastaajista Kirovskissa ja Apatiitissa katsoo, ettei teollisuuden modernisaatio aiheuta heille uuden työpaikan etsimistä. Vastanneista 34,5 % katsoi, ettei modernisaatiolla ole merkitystä heidän nykyiseen työsuhteeseensa, kun taas 25,1 % katsoi, että modernisaatiolla on merkitystä. Tosin vastaajia, jotka eivät osanneet sanoa kantaansa modernisaation vaikutukseen, oli 40,3 % vastaajista. Vastausten keskiarvo koulutuksesta riippumatta oli välillä 3,0–3,22. Kaikkein myönteisimmin suhtautuivat ne, joilla oli alempi ammattikoulutus. Pearsonin Chi-Square-testin arvo (p=0,542) kertoo, että koulutus-tasolla on vähemmän merkitystä näihin vastauksiin kuin odotuksiin työpaikkojen vähenemisestä. Tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Taulukko 70: Koulutustaustan vaikutus Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksen väittämään ”Teollisuuden modernisaation myötä joudun etsimään uusia töitä” (asukaslomake, n=466)

Teollisuuden modernisaation myötä joudun etsimään uusia töitä		samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	Vastausten keskiarvo ¹ (1-5)	Sig. ²
Peruskoulu	Määrä	25	23	31	79	3,0	0,542
	Odotettu määrä	19,8	31,9	27,3	79,0		
	%	31,6	29,1	39,3	100		
	% /kokonaismäärä	5,3	4,9	6,7	17,0		
Ammatillinen koulutus	Määrä	27	54	48	129	3,22	
	Odotettu määrä	32,4	52,0	44,6	129,0		
	%	20,9	41,9	37,2	100		
	% /kokonaismäärä	5,8	11,6	12,9	27,7		
Ylempi (keskiasteen) ammatillinen koulutus	Määrä	23	36	25	85	3,02	
	Odotettu määrä	21,3	34,3	29,4	85,0		
	%	28,2	42,4	29,4	100		
	% /kokonaismäärä	5,1	7,7	5,4	18,2		
Korkeakoulu tai yliopisto	Määrä	41	75	57	173	3,11	
	Odotettu määrä	43,4	69,8	59,7	173,0		
	%	27,7	43,4	33,0	100		
	% /kokonaismäärä	8,8	16,1	12,1	37,1		
Yhteensä	Määrä	117	188	161	466	3,12	
	Odotettu määrä	117,0	188,0	161,0	466,0		
	% /kokonaismäärä	25,1	40,3	34,5	100		

¹Keskiarvot on laskettu kysymyslomakkeen kysymyksissä käytetyn viisiportaisen Likert-asteikon (1-5) perusteella.

²Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Jos verrataan Kirovskissa ja Apatiitissa tehdyn kyselytutkimuksen tuloksia Nelidovossa saatuihin tuloksiin, niihin tulokset poikkeavat siten, että suuri osa vastaajista Nelidovossa katsoo modernisaation vaikuttavan niin, että he joutuvat tulevaisuudessa etsimään uusia töitä (taulukko 71).

Nelidovon osalta voidaan todeta, että alueen asukkailla on selvästi huoli alueen nykyisestä kehityksestä (taulukko 71). Ainoastaan niistä, joilla on korkeakoulutus, 35,9 % katsoo, ettei modernisaatiolla ole merkitystä heidän työpaikkaansa. Myös vastausten keskiarvot myös osoittavat tämän, sillä muiden koulutuksen perusteella jaettujen ryhmien keskiarvot vaihtelevat välillä 2,74–2,79, paitsi korkeakoulututkinnon suorittaneilla keskiarvo on 3,18 vaihteluvälin ollessa 1–5. Pearsonin Chi-Square-testin arvo (p=0,382) kertoo, että koulutuksella ei kuitenkaan ole ryhmien välisiin vastausten eroihin tilastollista merkitystä. Tulos ei ole siis tilastollisesti merkitsevä. Tulkinallisesti kuitenkin Nelidovon sekä Kirovskin ja Apatiitin vastaukset poikkeavat toisistaan. Näyttää siltä, että Kirovskissa ja Apatiitissa on paremmat mahdollisuudet saada täydennyskoulutusta silloin kun teollisuus modernisoi toimintojaan, ja siksi kehitystä ei koeta samoin niin ongelmallisena kuin Nelidovossa, jossa täydennyskoulutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Toisaalta, modernisaatio ei merkitse

pelkästään uusien koneiden ja laitteiden hankintaa, vaan kehitystä myös laajemmin ajatellen ja tällöin Kirovskissa ja Apatiitissa on paremmat mahdollisuudet jatkaa työskentelyä kuin alueella, jossa teollisuuden kehitysmahdollisuudetkin ovat rajoitetut.

Taulukko 71: Koulutustaustan vaikutus Nelidovossa kyselytutkimuksen väittämään "Teollisuuden modernisaation myötä joudun etsimään uusia töitä" (asukaslomake, n=206)

Teollisuuden modernisaation myötä joudun etsimään uusia töitä		samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	vastausten keskiarvo ¹ (1-5)	Sig. ²
Peruskoulu	Määrä	11	11	8	30	2,77	0,382
	Odotettu määrä	9,9	11,2	8,9	30,0		
	% /Koulutus	36,7	36,7	26,7	100		
	% /Kokonaismäärä	5,3	5,3	3,9	14,6		
Ammatillinen koulutus	Määrä	9	9	6	24	2,79	
	Odotettu määrä	7,9	9,0	7,1	24,0		
	%/Koulutus	37,5	37,5	25,0	100		
	% /Kokonaismäärä	4,4	4,4	2,9	11,7		
Ylempi ammatillinen koulutus	Määrä	30	30	18	78	2,74	
	Odotettu määrä	25,7	29,2	23,1	78,0		
	% /Koulutus	38,5	38,5	23,1	100		
	% /Kokonaismäärä	14,6	14,6	8,7	37,9		
Korkeakoulu tai yliopisto	Määrä	18	27	29	74	3,18	
	Odotettu määrä	24,4	27,7	21,9	74,0		
	% /Koulutus	24,3	36,5	39,2	100		
	% /Kokonaismäärä	8,7	13,1	14,1	35,9		
Yhteensä	Määrä	68	77	61	206	2,87	
	Odotettu määrä	68,0	77,0	61,0	206,0		
	% /Koulutus	33,0	37,4	29,6	100		
	% /Kokonaismäärä	33,0	37,4	29,6	100		

¹Keskiarvot on laskettu kysymyslomakkeen kysymyksissä käytetyn viisiportaisen Likert-asteikon (1-5) perusteella.

²Ryhmiä välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Tarkastelemme vielä yksilön kannalta tärkeää kysymystä, nimittäin sitä, miten vastaajat näkevät omat mahdollisuutensa työskennellä uudessa toimintaympäristössä (taulukko 72). Vastaajille esitettiin väittämä, samoin kuin kahdessa edellä olevassakin analyysissä (taulukko 70 ja taulukko 71), että hän pystyy työskentelemään uuden teknologian kanssa ja tätä pelattiin sitten ristiintaulukoinnin avulla vastaajien koulutustaustaan

Taulukko 72: Koulutuksen vaikutus työskentelyyn uuden teknologian parissa Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimuksen perusteella (asukaslomake, n=464)

Pystyn työskentelemään uuden teknologian kanssa		samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	Vastausten keskiarvo ¹ (1-5)	Sig. ²
Koulutus	Määrä	44	25	12	81	2,57	0,732
	Odotettu määrä	41,0	29,0	11,0	81,0		
	%	54,3	30,9	14,8	100		
	% /kokonaismäärä	9,5	5,4	2,6	17,5		
Ammatillinen koulutus	Määrä	57	51	20	128	2,66	
	Odotettu määrä	64,9	45,8	17,4	128,0		
	%	44,4	39,8	15,6	100		
	% /kokonaismäärä	12,3	11,0	4,3	27,6		
Ylempi (keskiasteen) ammatillinen koulutus	Määrä	41	32	11	84	2,55	
	Odotettu määrä	42,6	30,1	11,4	84,0		
	%	48,8	38,1	13,1	100		
	% /kokonaismäärä	8,8	6,9	2,4	18,1		
Korkeakoulu tai yliopisto	Määrä	93	58	20	171	2,50	
	Odotettu määrä	86,6	61,2	23,2	171,0		
	%	54,4	33,9	11,7	100		
	% /kokonaismäärä	20,0	12,5	4,3	36,9		
Yhteensä	Määrä	235	166	63	464	2,56	
	Odotettu määrä	235	166,0	63	464,0		
	% /kokonaismäärä	50,6	35,8	13,6	100		

¹Keskiarvot on laskettu kysymyslomakkeen kysymyksissä käytetyn viisiportaisen Likert-asteikon (1-5) perusteella.

²Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Ristiintaulukointi osoittaa (taulukko 72), että yli puolet (50,6 %) vastaajista katsoo pystyvänsä työskentelemään uuden teknologian parissa, ja toisaalta vain 13,6 % katsoo, että uusi teknologia vaikuttaa heidän työskentelyynsä. Tämän osoittaa myös vastausten keskiarvo, joka oli 2,56. *Onko koulutustaustalla kuitenkaan tilastollisesti merkitystä vastauksiin?* Tätä seikkaa tarkastellaan seuraavassa taulukossa Khiin neliötestin avulla. Myös tämän väittämän osalta voidaan huomata, että saatu Sig. ylittää merkitsevyystasorajan (p=0,732), mikä tarkoittaa, ettei tulos ole tilastollisesti merkitsevä ja ettei koulutustaustalla ole merkitystä vastauksiin. 0-hypoteesin hylkäämisessä on liian suuri riski (7,3 %), ja se jää voimaan. Tämä tarkoittaa, että työntekijät pääosin pystyvät työskentelemään yhtä hyvin uuden teknologian parissa koulutustaustastaan huolimatta.

Myös ilman koulutustaustaa vastenkin tarkasteltuna Nelidovon vastaajilla on samanlainen käsitys kyvystään työskennellä uuden teknologian parissa, sillä puolet (50 %) vastaajista on valmis allekirjoittamaan väittämän (taulukko 73).

Taulukko 73: Koulutuksen vaikutus työskentelyyn uuden teknologian parissa Nelidovossa kyselytutkimuksen perusteella (asukaslomake, n=210)

Pystyn työskentelemään uuden teknologian kanssa		samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	vastausten keskiarvo ¹ (1-5)	Sig. ²
Koulutus	Peruskoulu	Määrä	5	7	0	12	0,001***
		Odotettu määrä	6,0	3,7	2,3	12,0	
		% /Koulutus	41,7	58,3	0,0	100	
		% /Kokonaismäärä	2,4	3,3	0,0	5,7	
Ammatillinen koulutus		Määrä	28	20	25	73	
		Odotettu määrä	36,5	22,2	14,3	73,0	
		% /Koulutus	38,4	27,4	34,2	100	
		% /Kokonaismäärä	13,3	9,5	11,9	34,8	
Ylempi ammatillinen koulutus		Määrä	26	16	9	51	
		Odotettu määrä	25,5	15,5	10,0	51,0	
		% /Koulutus	51,0	31,4	17,6	100	
		% /Kokonaismäärä	12,4	7,6	4,3	24,3	
Korkeakoulu tai yliopisto		Määrä	46	21	7	74	
		Odotettu määrä	37,0	22,6	14,4	74,0	
		% /Koulutus	62,2	28,4	9,5	100	
		% /Kokonaismäärä	21,9	10,0	3,3	35,2	
Yhteensä		Määrä	105	64	41	210	
		Odotettu määrä	105,0	64,0	41,0	210,0	
		% /Koulutus	50,0	30,5	19,5	100	
		% /Kokonaismäärä	50,0	30,5	19,5	100	

¹Keskiarvot on laskettu kysymyslomakkeen kysymyksissä käytetyn viisiportaisen Likert-asteikon (1-5) perusteella.

²Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Taulukosta (taulukko 73) voidaan huomata vastausten keskiarvojen olevan välillä 2,38–2,89 vaihteluvälillä 1–5. Erityisesti korkeakoulututkimuksen suorittaneet ovat sitä mieltä, että he tulevat toimeen uuden teknologian kanssa. Khiin neliötestin avulla (p < 0.001) huomaamme, että koulutustaustalla on merkitystä tulokseen, sillä saatu tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Tämä heijastaa osaltaan sitä, että kaivosteollisuudessa teknologian kehitys on ollut merkittävää, ja tällöin perinteinen kaivosteollisuustyö on muuttunut ja edellyttää uudenlaista ammattiosaamista ja ammattitaitoa. Tämä on myös yksi syy siihen, miksi Apatiitti-yritys on lahjoittanut Kirovskin tekniselle oppilaitokselle uusia opetusvälineitä, joilla voidaan paremmin hahmottaa uusia työprosesseja.

Kyselytutkimuksessa kysyttiin vielä sitä, ovatko vastaajat varmoja siitä, että heidän työpaikkansa tulevat säilymään tulevaisuudessa. Vastajille annettiin mahdollisuus valita kolmiportaisesta valikosta (kyllä, en tiedä, ei) heidän käsitykseensä parhaiten sopiva vaihtoehto. Vastauksia vertailtiin ristiintaulukoinnin avulla asuinpaikan mukaan ja samalla tehtiin X²-testi (taulukko 74).

Taulukko 74. Kyselytutkimukseen vastanneiden käsitykset työpaikan säilymisestä tulevaisuudessa (suhteessa vastaajien asuinpaikkaan)

		kyllä	en tiedä	ei	Yhteensä	Sig. ¹
Nelidovo (n=230)	Määrä	62	141	27	230	0,006**
	%	27,0	61,3	11,7	100	
Kirovsk/Apatiitti (n=452)	Määrä	170	251	31	452	
	%	37,6	55,5	6,9	100	
Yhteensä (n=682)	Määrä	232	392	58	682	
	%	34,0	57,5	8,5	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

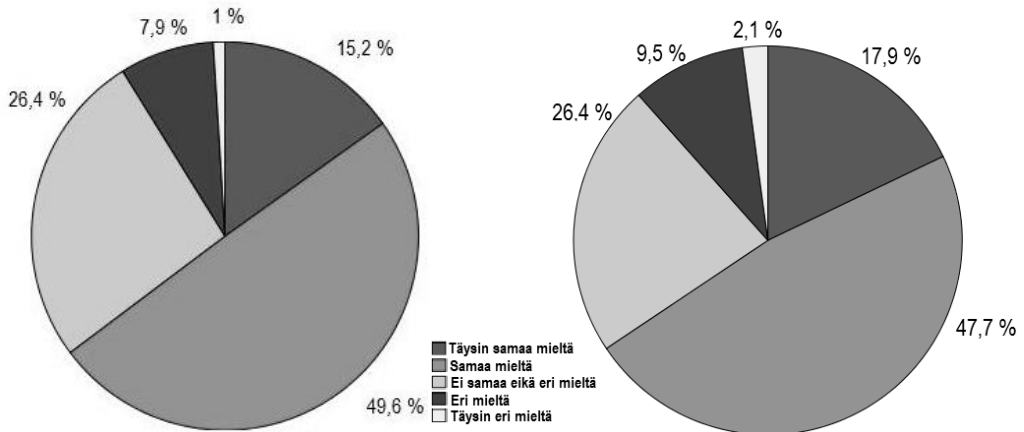
Khiin neliötestin tuloksen (taulukko 74) perusteella (0,001 < p < 0,01) voidaan huomata, että tapaustutkimuspaikkakuntien välillä oli vastauksissa selvästi 5 % merkitsevyystasolla tilastollisia eroja. Tulos on siis tilastollisesti merkitsevä. Taulukosta huomaamme, että vastaajista vain 27 % Nelidovossa ja 37,7 % Kirovskissa/Apatiitissa olivat varmoja työpaikkansa säilyvyydestä. Sekä Nelidovossa että Kirovskissa/Apatiitissa niiden vastaajien, joilla ei ollut käsitystä asiasta, määrä oli suuri. Tämä voi heijastaa sitä, että Venäjän resurssiyhdyskunnissa tulevaisuus on usein varsin epäselvä. Nelidovossa 11,7 % vastaajista ja Kirovsk/Apatiitissa 6,9 % vastaajista katsoi, että työpaikka ei tule säilymään tulevaisuudessa. Työpaikka on yksi merkittävä muuttoliikedeterminantti ja ne, joiden työnteko nykyisellä asuinalueella näyttää epävarmalta, ovat potentiaalisia muuttajia varsinkin silloin, kun alueelta ei löydy korvaavaa työpaikkaa ja muut muuttamiseen vaikuttavat seikat (uusi työpaikka, perhe, taloudelliset mahdollisuudet) tukevat muuttamista.

Täydennyskoulutus on yksi mahdollisuus kehittää ammattitaitoa uusia vaatimuksia vastaaviksi. Teknologinen kehittyminen ja uudet käytänteet lisäävät työntekijöiden täydennyskoulutustarvetta samalla, kun uudenlaisten ammattiosaajien tarve syntyy (Heleniak 2008c: 17). Myös Kaskinoro (2009: 32) on todennut, että osaavan työvoiman merkitys on noussut tärkeäksi tuotantotekijäksi, ja että työvoiman ammattitaito, saatavuus ja pysyvyys ovat yritystoiminnan kannalta keskeisiä tekijöitä. Kyselytutkimuksessa selvitettiin vastaajien halukkuutta täydennyskoulutukseen seuraavalla väitteellä: *Olen valmis kohottamaan ammatillista osaamistani vapaa-aikanani*. Vastauksia tarkasteltiin yksinkertaisten frekvenssikuvioiden avulla (kuvio 36).

Kyselytutkimus (kuvio 36) osoittaa, että Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon asukkaat (3/4) ovat valmiita osallistumaan täydennyskoulutukseen ja ammattitaitonsa kehittämiseen myös vapaa-aikanaan, mikäli siihen on tarvetta. Tämä viittaa myös siihen, että ihmiset ovat hyvin tietoisia rakennemuutoksen mukanaan tuomista uusista haasteista.

Kirovsk/Apatiitti

Nelidovo

Kuvio 36: Kyselytutkimukseen osallistuneiden halukkuus osallistua täydennyskoulutukseen (asukaslomake)

Muuttoliikkeiden ja väestömuutosten voidaan katsoa olevan seurausta rakennemuutoksesta ja erilaisista kansainvälisistä sekä alueiden sisäisistä prosesseista. Yksilötasolla nämä muutokset avautuvat käsityksinä tulevasta kehityksestä. Tässä tutkimuksessa tulee selvästi esille se, että käsitykset teknologisen kehityksen vaikutuksista Nelidovossa sekä Kirovskissa ja Apatiitissa eivät poikkea kovinkaan paljoa toisistaan, vaikka joitakin erojakin löytyy. Sen sijaan, jos kysytään suoraan työpaikan säilymisestä, tapaustutkimuspaikkakuntien välillä on selvästi nähtävissä eroja, joiden taustalta löytyvät tuotantotoiminnan rakenteisiin liittyvät seikat. Tulosten perusteella Taylorin (1969) muuttajatypologian mukaan voidaan olettaa, että yksi mahdollinen poismuuttajaryhmä ovat ne, jotka joutuvat pakottavista syistä, kuten oman ammattitaidon puutteista rakennemuutosolosuhteissa, muuttamaan.

9.4 MUUTTAMISEN ESTEET KYSELYTUTKIMUKSEN PERUSTEELLA

Palkkatulojen ja työttömyyden merkitys työntö- ja vetotekijänä on keskeinen. Usein kuitenkin muuttohalukkuus ja muuttovalmius eroavat toisistaan. Muuttohalukkuus kertoo ihmisten toiveista vaihtaa asuinpaikkaansa, kun taas muuttovalmius kertoo ihmisten henkilökohtaisista ominaisuuksista (kohdealueeseen sopiva koulutustausta, ammatti) sekä kyvystä ratkaista muuttamiseen vaikuttavia ongelmia ja

mahdollisuuksia (esimerkiksi taloudelliset). Tuhkusen (2007: 47) mukaan veto- ja työntekijät muodostavat mahdollisuuksien rakenteen, jonka hyödyntämiseen vaikuttavat erilaiset estävät tekijät. Alueiden välisen muuttoliikkeen esteenä toimii myös se, että ei ole olemassa kansallista avointen työpaikkojen järjestelmää, kuten itse asiassa oli Neuvostoliiton aikana, vaan järjestelmä toimii edelleenkin alueellisella pohjalla. Lisäksi harva työnantaja Venäjällä ilmoittaa julkisesti avoimista työpaikoista. Neuvostoliiton aikana oli voimakkaasti säädelty ja pääosin työpaikkaan sidottu asumisjärjestelmä (suuryritykset omistivat asuintalot), jonka avulla kontrolloitiin myös muuttovirtoja paikasta toiseen. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen muuttoliikettä rajoittavia tekijöitä sekä ovat selvästi olleet asuntomarkkinat (asuntomarkkinoiden valvonnan puute) sekä kehittymättömät rahamarkkinat mukaan lukien asuntolainajärjestelmä (Gerber 2005; Andrienko & Guriev 2005). Aleshkovskin (2006: 56) mukaan asuntojen hintatason merkitys suhteessa väestön reaaliseen tulotasoon on se todellinen tekijä, jolla on merkitystä muuttovirtoihin.

Muuttoliikkeiden vähenemisen mahdollisia syitä ja estäviä tekijöitä on pyritty tarkastelemaan erityisesti Kirovskin ja Apatiitin osalta kyselytutkimuksen avulla (liitteet 1 ja 2), koska väestön väheneminen on ollut tällä alueella voimakkaampaa kuin Nelidovon alueella. Vastauksia pyrittiin löytämään sellaisten 16 muuttujan avulla, joiden arvioitiin vaikuttavan estävästi muuttopäätöksiin. Annettuja vastauksia tarkasteltiin aluksi muuttujien frekvenssijakaumilla (taulukko 75) (Taanila 2006: 14–16).

Taulukko 75: Muuttamisen esteet, frekvenssijakaumien taulukko, Kirovsk/Apatiitti (%)

Muuttuja ja vaikuttavuus (rank-list) (suluisissa muuttujan numero kyselylomakkeessa)	täysin samaa mieltä	samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
1. Asuntojen hintataso (5)	45,4	37,5	10,1	4,6	2,4	931
2. Elämisen kalleus muilla alueilla (14)	19,8	43,2	19,9	12,8	4,3	920
3. Riittämätön kielitaito ulkomaille muutettaessa (16)	22,0	38,0	23,3	11,6	5,1	928
4. Muuttokustannukset (2)	17,3	40,9	18,4	19,2	4,2	926
5. Ystävät ja sukulaiset jäävät Kirovskiin/Apatiittiin (6)	16,0	34,2	28,6	14,4	6,9	919
6. Rikollisuus muilla alueilla (15)	13,6	33,1	32,2	15,2	5,9	910
7. Tottumus elää Kirovskissa/Apatiitissa (7)	13,9	32,5	27,7	16,4	9,4	919
8. Uuden asuinpaikan tuntemattomuus (12)	9,7	31,0	30,7	21,5	6,1	919
9. Kuljetus ja liikenneyhteyksiin liittyvät vaikeudet muuton yhteydessä (13)	9,4	29,5	27,7	25,2	8,1	910
10. Vaikeus tottua uusiin olosuhteisiin (9)	8,5	28,5	29,1	24,1	9,9	922
11. Luonnonolosuhteiden tuntemus (8)	7,6	24,4	37,6	22,3	8,1	913
12. Kansallisuuteen ja kansalaisuuteen liittyvät kysymykset (10)	5,2	19,2	36,3	28,0	11,3	918
13. Paikallisviranomaisten byrokratia (4)	9,4	18,3	42,5	22,1	7,7	906
14. Välimatka (1)	8,2	15,9	27,5	36,1	12,3	917
15. Lainsäädäntö (3)	5,1	14,7	44,7	27,2	8,4	898
16. Kulttuureihin ja uskontoon liittyvät kysymykset (11)	3,6	14,8	37,2	30, 1	14,4	915

Tulkinnallisesti frekvenssitaulukon (taulukko 75) perusteella voidaan todeta, että erityisesti asuntojen hintataso voidaan nähdä olevan yksi muuttamisen esteistä. Vastanneista 82,9 % oli täysin samaa mieltä tai samaa mieltä siitä, että asuntojen hintataso vaikuttaa muuttamiseen. Asuntojen hintataso on myös esimerkiksi Korelin ja Korelin (1999) sekä Olssonin (1965) mukaan merkittävä determinantti muuttoliikkeille.

Venäjän aluekehityksen ministeriö määrittelee vuosittain asuntomarkkinoiden keskihinnan neliömetrille, minkä perusteella voidaan tarkastella asuntojen hintoja suhteessa toisiinsa. Asuntoneliömetrin keskimarkkinahinta oli Venäjällä 22 430 ruplaa (618 €) vuonna 2007. Moskovassa asuntoneliömetrin keskimarkkinahinta oli vuoden 2008 alussa 59 350 ruplaa (1650 €), Pietarissa 35 500 ruplaa (986 €), Tverin alueella 27 000 ruplaa (750 €) ja Murmanskin alueella 22 050 ruplaa (613 €). Selvästi alhaisempia asuntoneliömetrin keskimarkkinahintoja oli Venäjän syrjäseuduilla, sillä esimerkiksi Kalmukian tasavallassa neliömetri maksoi 11 800 ruplaa (328 €) (Minregion 2007; 2008). Asuntojen hinnat tarkoittavat käytännössä sitä, että Murmanskin asunnon hinnalla ei Pietarissa saa vastaavankokoista asuntoa. Asuntolainajärjestelmän kehitys tulee lisäämään varmasti asuntojen vaihtamista, vaikkakin toisaalta alueiden väliseen muuttoliikkeeseen vaikuttavat monet muut seikat kuin asuntojärjestelmä ja asunnon koko.

Toisena keskeisenä seikkana nousevat esille (63 % vastanneista) elinkustannukset muilla alueilla. Elämisen kalleus liittyy myös ihmisten palkkatasoon, joka uusklassiseen talousteoriaan perustuen on determinantti muuttoliikkeille (Andrienko & Gurev 2003). Tähän samaan ovat päätyneet myös Claesson (1968) ja White (2007), jotka ovat korostaneet toimeentulon merkitystä. Kielitaidottomuutta pidetään voimakkaana muuttamisen esteenä (60 % vastanneista) silloin, kun muutetaan ulkomaille. Tähän samaan kielitaidon merkitykseen ulkomaille muutettaessa ovat päätyneet myös De Tinguy ja Lebedeva (2000) tutkiessaan korkeasti koulutettujen muuttohalukkuutta Venäjällä.

Muita muuttamiseen vaikuttavia tekijöitä frekvenssijakaumien perusteella ovat ihmisten sosiaaliseen ympäristöön liittyvät tekijät kuten rikollisuus, muuttokustannukset ja ystävien ja sukulaisten jääminen nykyiselle asuinpaikkakunnalle. Vastaajien mukaan vähiten muuttamiseen vaikuttavat kulttuureihin ja uskontoon liittyvät kysymykset, lainsäädäntö ja välimatka. Kuitenkin välimatka voidaan nähdä joissakin tapauksissa muuttokustannusten kautta estävänä tekijänä, vaikkakaan kyselytutkimukseen vastanneet eivät sitä suoraan sanoneet. Toisaalta Aleshkovskin (2007) mukaan lähes 46 % muuttajista muuttomatka oli vuonna 2002 alle 1000 km, ja yli 5 000 km muuttomatka oli 12,4 %:lla muuttajista, mikä osoittaa, että muuttomatkan pituus ei ole välttämättä estävä tekijä (taulukko 76).

Taulukko 76: Muuttomatkan pituus (alueiden välinen muutto) Venäjällä vuosina 1989, 1994 ja 2002 (%)

Km	1989	1994	2002
Alle 1000	42,3	40,3	45,6
1001-2000	22,8	22,1	22,6
2001-3000	10,5	10,7	10,3
3001-4000	6,1	6,4	6,0
4001-5000	4,4	3,3	3,1
Yli 5000	13,9	17,1	12,4
Yhteensä	100	100	100

(Lähde: Aleshkovskii 2007: 29)

Edellä oleva taulukko perustuu Venäjän tilastokeskuksen antamiin tietoihin. Muuttomatkat ovat (taulukko 76) varsin pitkiä, mikä kertoo siitä, että alueellisesti Venäjä on suuri maa. Taulukon lukuja voidaan tulkita myös niin, että Venäjän kaukaisilta periferia-alueilta muutetaan paljon keskisille alueille. Tämä kuvaa erityisesti Neuvostoliiton jälkeisen kauden rakennemuutosta ja sen seurauksia.

Kirovskissa ja Apatiitissa annettuja vastauksia analysoitiin myös pääkomponenttianalyysillä (PCA), jonka tavoitteena oli löytää muuttoliikkeen kannalta keskeisiä tekijöitä ja ilmiöitä sekä samalla vähentää tarkasteltavien muuttujien määrää. Näitä saatuja pääkomponentteja tarkasteltiin suhteessa muuttoliikeilmiöihin Venäjällä. Pääkomponenttianalyysiin ei tässä tarkastelussa otettu mukaan kielitaidon vaikutusta ulkomaille muutettaessa (väite 3), vaan mukaan tulivat muut taulukossa 75 olleet 15 muuttujaa. PCA suoritettiin neljässä vaiheessa: aluksi laskettiin mukaan tulevien muuttujien välinen korrelaatio ja toiseksi näin syntyneen matriisin perusteella estimoitiin pääkomponenttien lataukset. Kolmanneksi lataukset rotatoitiin (tällä kertaa käytettiin suorakulmaista Varimax-rotatiota, vertaa kappale 5), jotta saatiin lataukset paremmin tulkittaviksi, ja lopuksi laskettiin havainnoille komponenttipisteet. Toisin sanoen muuttujista muodostettiin yhdistelmiä, lineaarikombinaatioita, joita nimitetään pääkomponenteiksi (Metsämuuronen 2008: 27–28). Vaikkakaan pääkomponenttianalyysin muuttujien ei tarvitse olla normaalisia (Mellin 2007: 3–4), Kolmogorov-Smirnovin yhden otoksen testin perusteella kaikki muuttujat ovat normaalisti jakautuneita. Saadun korrelaatiomatriisin (liite 19) perusteella voidaan todeta, että valtaosa korrelaatiokertoimista poikkeaa tilastollisen testauksen perusteella nolasta.

Seuraavaksi tarkasteltiin korrelaatiomatriisin kuntoisuuteen liittyviä testisuureita (taulukko 77). Tehdyn testin perusteella voidaan huomata, että korrelaatiomatriisi soveltui hyvin pääkomponentti- tai faktorianalyysiin, sillä Kaiserin testi arvo oli suurempi kuin 0,6 ja Bartlettin sväärisyystestin arvo oli $p < 0,0001$ (Metsämuuronen 2005: 609).

Taulukko 77: Muuttamisen esteet, Kaiserin ja Barlettin testit

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,846
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3873,271
	df	105
	Sig.	,000

Muuttujien kommunaliteetit (*communalities*) (taulukko 78), jotka tässä tapauksessa vaihtelevat välillä 0,378–0,715, olivat kohtuullisen korkeita. Kommunaliteetit mittaavat sitä, kuinka monta prosenttia muuttujan varianssista pystytään selittämään pääkomponentin avulla. Tulosten perusteella vähiten selittyä luonnonolosuhteiden tuntemus (37,8 %), jota käsiteltiin kysymyksessä numero 8. Eniten taas selittyvät kulttuureihin ja uskuntoon liittyvät kysymykset (71,9 %), joita käsiteltiin lomakkeen kysymys numero 11 sekä tottumus elää Kirovskissa/Apatiitissa (71,5 %), jota käsiteltiin kysymyksessä numero 7.

Taulukko 78: Muuttamisen esteet, muuttujien kommunaliteetit

	Initial	Extraction
1. Välimatka	1,000	,543
2. Muuttokustannukset	1,000	,630
3. Lainsäädäntö	1,000	,683
4. Paikallisviranomaisten byrokratia	1,000	,589
5. Asuntojen hintataso	1,000	,656
6. Ystävät ja sukulaiset jäävät Kirovskiin/Apatiitiin	1,000	,674
7. Tottumus elää Kirovskissa/Apatiitissa	1,000	,715
8. Luonnonolosuhteiden tuntemus	1,000	,378
9. Vaikeus tottua uusiin olosuhteisiin	1,000	,602
10. Kansallisuuteen ja kansalaisuuteen liittyvät kysymykset	1,000	,699
11. Kulttuureihin ja uskuntoon liittyvät kysymykset	1,000	,719
12. Uuden asuinpaikan tuntemattomuus	1,000	,481
13. Kuljetus- ja liikenneyhteyksiin liittyvät vaikeudet muuton yhteydessä	1,000	,489
14. Elämisen kalleus muilla alueilla	1,000	,658
15. Rikollisuus muilla alueilla	1,000	,553

Extraction Method: Principal Component Analysis.

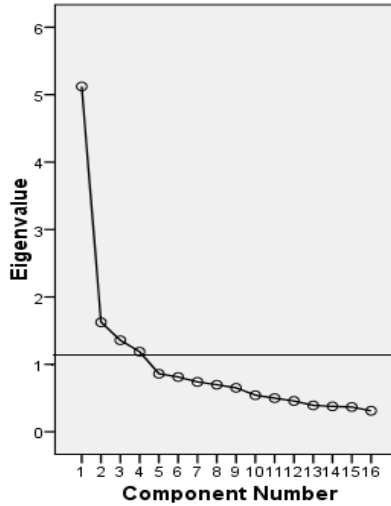
Seuraavaksi tarkasteltiin pääkomponenttien ominaisarvoja ja selitysosuuksia (*Total Variance Explained*) (taulukko 79). Pääkomponenttianalyysissa alkuperäisiä komponentteja voi olla yhtä paljon kuin on muuttujia. Ominaisuusarvotarkastelu (*Initial Eigenvalues*) kertoo, että vain neljällä pääkomponentilla Kirovskissa ja Apatiitissa on ominaisuusarvo suurempi kuin 1,0 (Metsämuuronen 2008: 37), joka oli määritelty tämän testin raja-arvoksi. Nämä neljä pääkomponenttia pystyvät tällä kertaa selittämään noin 60,5 % muuttujien varianssista (*cumulative %*).

Taulukko 79: Muuttamisen esteet, pääkomponenttien ominaisarvot ja selitysosuudet (Kirovskissa ja Apatiitissa)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1.	4,998	33,317	33,317	4,998	33,317	33,317	2,487	16,580	16,580
2.	1,616	10,770	44,087	1,616	10,77	44,087	2,338	15,589	32,169
3.	1,300	8,669	52,756	1,300	8,669	52,756	2,214	14,757	46,925
4.	1,153	7,689	60,445	1,153	7,689	60,445	2,028	13,520	60,445
5.	,838	5,588	66,033						
6.	,771	5,141	71,174						
7.	,701	4,672	75,846						
8.	,654	4,362	80,208						
9.	,542	3,614	83,823						
10.	,520	3,463	87,286						
11.	,457	3,048	90,334						
12.	,394	2,627	92,961						
13.	,377	2,513	95,475						
14.	,368	2,451	97,925						
15.	,311	2,075	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Testin yhteydessä tehty rotatointi (nk. kuvakulman kääntäminen) ei muuttanut pääkomponenttien yhteenlaskettua selitysosuutta (60,5 %), mutta saatu tulos kuvaa hyvin komponenttien osuutta kokonaisesityksessä, vaikkakin yksittäisten komponenttien selitysosuutta se hiukan muuttaakin. Seuraavaksi tehtiin Scree Plot -testi (kuviot 37), joka havainnollisesti ominaisarvojen suuruudessa tapahtuvat muutokset pääkomponentista toiseen siirryttäessä. Testin tuloksena saadusta graafisesta kuviosta voidaan huomata selvästi, kuinka neljännen pääkomponentin jälkeen ominaisarvoissa ei tapahdu suurtakaan muutosta. Tämä tarkoittaa sitä, että ainakaan neljää pääkomponenttia enempää ei tässä yhteydessä tarvittu. Lisäksi kuviosta (kuviot 37) huomataan selvästi se, miten neljännen pääkomponentin ominaisarvo laskee alle yhden, joten tässäkin mielessä oli turha ottaa mukaan enempää muuttujia.

Kuvio 37: Muuttamisen esteet, Scree Plot -testi (Kirovsk, Apatiitti)

Rotatoidun komponenttimatriisin (*Rotated Component Matrix*) (taulukko 80) avulla pystyttiin löytämään tulkinallisesti selkeä ratkaisu siihen, mitkä muuttujat kuuluivat kuhunkin pääkomponenttiin. Saadut muuttujat kuuluivat yhteen tai useampaan komponenttiin, mutta tosiasiansa ne rotatoituvat pääosin vain yhteen.

Taulukko 80: Muuttamisen esteet, rotatoitu komponenttimatriisi

	Component			
	1	2	3	4
11. Kulttuureihin ja uskontoon liittyvät kysymykset	,817			
10. Kansallisuuteen ja kansalaisuuteen liittyvät kysymykset	,796			
15. Rikollisuus muilla alueilla	,566			,422
12. Uuden asuinpaikan tuntemattomuus	,471			,376
7. Tottumus elää Kirovskissa/Apatiitissa		,823		
6. Ystävät ja sukulaiset jäävät Kirovskiin/Apatiittiin		,790		
9. Vaikeus tottua uusiin olosuhteisiin	,381	,646		
8. Luonnonolosuhteiden tuntemus	,347	,494		
3. Lainsäädäntö			,798	
4. Paikallisviranomaisten byrokratia			,703	
2. Muuttokustannukset			,653	,435
1. Välimatka		,354	,599	
5. Asuntojen hintataso				,769
14. Elämisen kalleus muilla alueilla				,761
13. Kuljetus ja liikenneyhteyksiin liittyvät vaikeudet muuton yhteydessä	,374		,316	,469

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a Rotation converged in 6 iterations.

Pääkomponenttien tulkitsemisen helpottamiseksi komponentit nimettiin vahvimman komponentin mukaan seuraavasti (taulukko 81).

Taulukko 81: Pääkomponenttien nimeäminen (muuttamisen esteet)

1. pääkomponentti: Kohdealueen kulttuuri- ja uskontosidokset	2. pääkomponentti: Paikkasidokset	3. pääkomponentti: Liikkuvuuden rakenteelliset esteet	4. pääkomponentti: Asuminen ja elämisen kalleus
11. Kysymykset, jotka ovat sidoksissa kulttuuriin ja uskontoon	7. Tottumus asua Kirovskissa/Apatiitissa	3. Lainsäädäntö	5. Asuntojen kalleus
10. Kysymykset, jotka ovat sidoksissa kansalaisuuteen ja kansallisuuteen	6. Kirovskiin/Apatiittiin jäävät ystävät ja sukulaiset	4. Paikallisviranomaisten byrokratia	14. Elämisen kalleus muilla alueilla
15. Rikollisuus muilla alueilla	9. Vaikeus tottua uusiin olosuhteisiin	2. Muuttomatkan kulut	13. Liikenne ja liikenneyhteydet muuttamisen yhteydessä
12. Uuden asuinpaikan tuntemattomuus	8. Luonnonolosuhteiden tuntemus	1. Matkan pituus	
Selitysosuus (Initial Eigenvalue)			
4,998	1,616	1,300	1,153

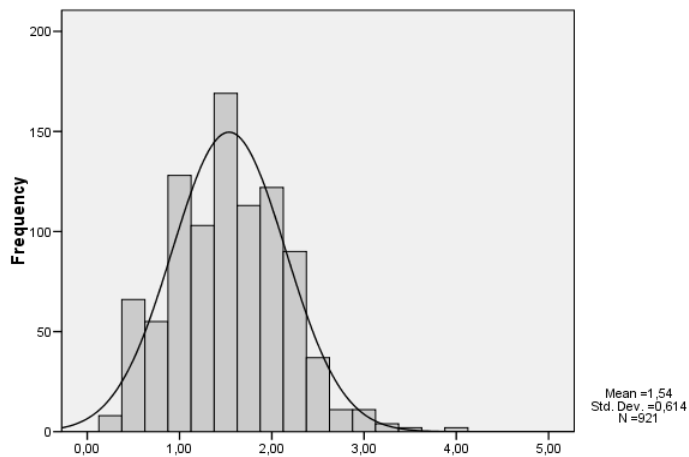
Edellä olevassa taulukossa (taulukko 81) jokainen muuttuja on sijoitettu vain yhteen komponenttiin, jossa sillä oli suurin painoarvo. Muuttajat ovat taulukossa niiden yhtenäisyyden mukaisessa järjestyksessä. Yhtenäisin pääkomponentti oli kohdealueen kulttuuri- ja uskontosidokset. Pääkomponentit eivät suoraan kerro niiden voimakkuudesta muuttamisen esteenä, mutta ne kertovat siitä, kuinka yksimielisiä vastaajat ovat asiasta. Siksi pääkomponenteille latautuneista muuttujista tehtiin myös summamuuttujia, sillä näin muuttujien merkitystä determinantteina voitiin havainnollistaa. Ennen summamuuttujien muodostamista tarkasteltiin muuttujien reliabiliteettiä⁸⁴ Cronbachin alfan avulla. Edellä mainitun 15 muuttujan osalta saimme Cronbachin alfan arvoksi 0,853 (taulukko 82), mikä osoittaa, että näiden muuttujien osalta on riittävä reliabiliteetti.

Taulukko 82: Reliabiliteetti/Cronbachin Alfa (muuttamisen esteet)

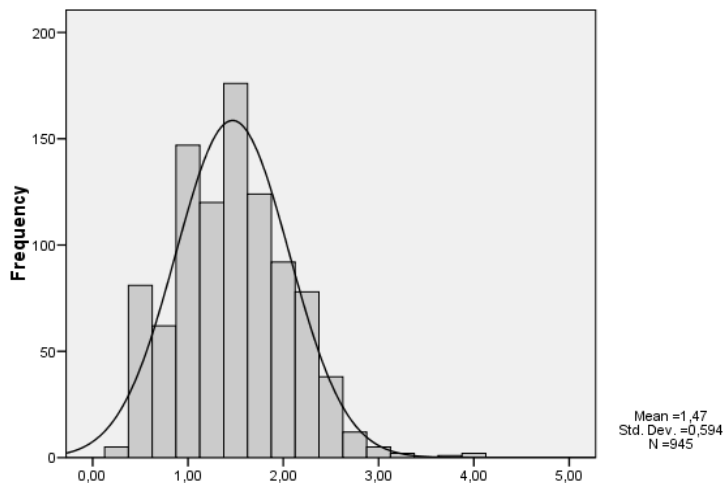
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,854	,853	15

⁸⁴ Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimusten tulosten tarkkuutta ja sitä, että tutkimuksen tulokset eivät saa olla sattumanvaraisia. Reliabiliteetti voidaan laskea rinnakkaismittauksella, toistomittauksella tai kuten tässä on tehty, mittarin sisäisen konsistenssin (yhteneväisyyden) avulla. Reliabiliteetin laskeminen alfan avulla tapahtuu niin, että muuttajat jaetaan keinoitekoisesti kahteen osaan (Split half), joiden välinen korrelaatio kertoo myös muuttujien suuresta yhtenäisyydestä. Cronbachin alfan arvot ovat: korkea reliabiliteetti 0,90–0,99, hyvä reliabiliteetti 0,80–0,89, kohtalainen reliabiliteetti 0,79–0,70 ja heikko reliabiliteetti alle 0,69. Alin hyväksyttävä arvo on 0,60. SPSS -ohjelmassa alfan laskeminen perustuu muuttujajoukon korrelaatiokertoimen keskiarvon käyttöön (Metsämuuronen 2001: 33; Metsämuuronen 2005: 66).

Summamuuttujien muodostamisen alussa koodattiin kyselylomakkeen vaihtoehto "ei samaa eikä eri mieltä" sekä puuttuvat tiedot nollassa, koska ne eivät vaikuta oleellisesti muuttujien merkitykseen determinantteina. Tämä toimenpide ei muuttanut tiedon sisältöä, mutta mahdollisti neliportaisen asteikon. Saimme edellä pääkomponenttianalyysin tuloksena seuraavat pääkomponentit: 1) kohdealueen kulttuuri- ja uskontosidokset, 2) paikkasidokset, 3) liikkuvuuden rakenteelliset esteet ja 4) asuminen sekä elämisen kalleus. Näistä neljästä pääkomponentista (taulukko 81) luotuja summamuuttujia tarkasteltiin histogrammien avulla (kuviot 38–41). Mitä pienempi summamuuttujan arvo on, sitä voimakkaampi estävä tekijä se on muuttamiselle. Summien arvot on jaettu neljällä.

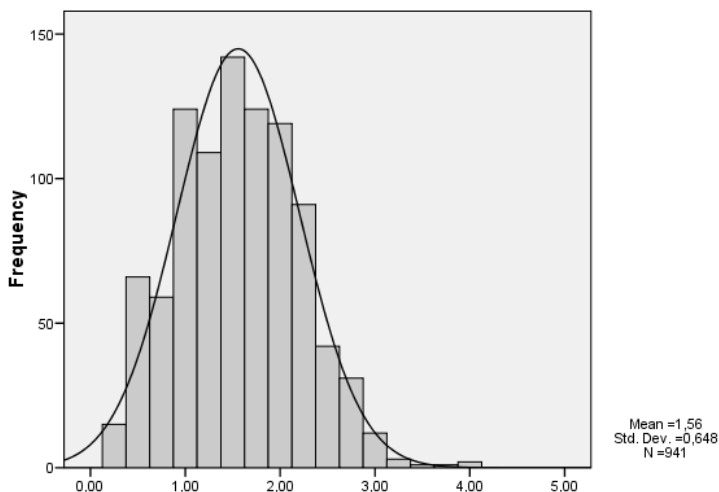

Kuvio 38: Kohdealueen kulttuuri ja uskontosidokset (muuttamisen esteet, histogrammi)

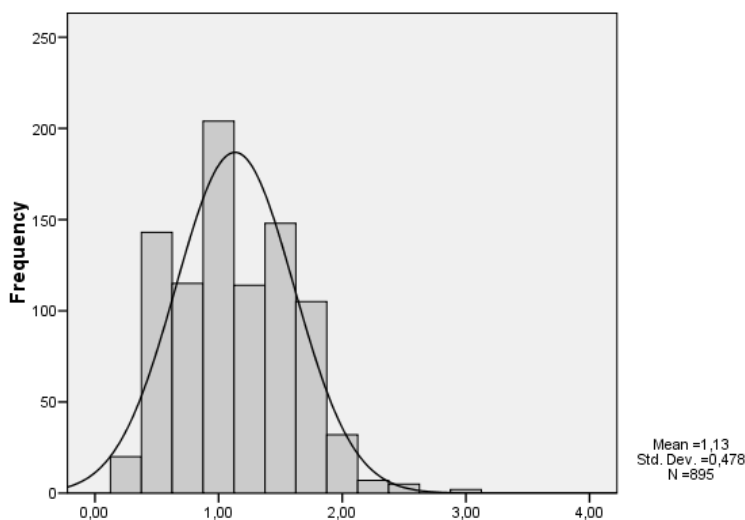

Kuvio 39: Kohdealueen paikkasidokset (muuttamisen esteet, histogrammi)

Kuvio 40: Liikkuvuuden rakenteelliset esteet (muuttamisen esteet, histogrammi)

Kuvio 41: Asumis- ja elinkustannukset (muuttamisen esteet, histogrammi)

Näistä neljästä pääkomponentista eniten estävästi muuttamiseen vaikuttivat kyselytutkimuksen mukaan asumiskulut sekä muut elinkustannukset. Tämä pääkomponentti sai keskiarvokseen 1,13. Toiseksi tärkeimmäksi (keskiarvo 1,47) muuttamisen esteeksi analyysin perusteella saatiin paikkasidokset. Samantapaisiin tuloksiin on päätynyt myös Korel ja Korel (1999: 30–37) tekemänsä Venäjän

tilastokeskuksen tilastoihin perustuvan regressioanalyysin perusteella. Heidän mukaansa maantieteelliset tekijät, asuminen, elintaso ja työttömyys selittävät muuttoliikeintensiteetistä 65 %. Kaikkein heikommaksi determinantiksi (keskiarvo 1,56) tässä analyysissä saatiin liikkuvuuden rakenteelliset esteet.

Tulos poikkeaa kuitenkin jonkin verran joidenkin muiden tutkimusten tuloksista. Korelin ja Korelin (1999) mukaan pohjoinen sijainti lisää tilastollisesti tarkasteltuna muuttoliikettä, mutta asumiskulujen noustessa poismuuttaminen vähenee. Samaan johtopäätökseen on tullut myös Kumon (2006: 20–22), joka on tarkastellut Venäjän sisäistä muuttoliikettä tilastomateriaaliin perustuen. Myöskään paikallisviranomaisten byrokratiaa ei pidetty tämän tutkimuksen kyselytutkimuksessa kovinkaan vaikuttavana tekijänä. Toisaalta Kumon käsityksen mukaan myös säädökset ja ohjelmat voivat tulevaisuudessa vaikuttaa muuttoliikkeisiin. Kohdealueeseen liittyvien kulttuuri- ja uskontosidoksien arvoksi saatiin 1,54. Tämänkin osalta vastaus poikkeaa esimerkiksi Bogdanovan (2006) saamista tuloksista, joiden mukaan etnisyydellä ja uskontosidoksilla on suuri merkitys muuttamiseen.

Tulkinnallisesti pääkomponenttianalyysin pohjalta muodostetut summamuuttajat tukevat tämän tutkimuksen testien tuloksia siinä, että yksilön kannalta lähellä olevat tekijät koetaan voimakkaammin. Saatu tulos viittaa myös siihen, mitä Taylor (1969) on maininnut muuttajatypologiassa, eli että *juurettomien muuttajien* on selvästi helpompi irtaantua paikallisista olosuhteista. Kappaleessa 1, taulukossa 1 esitettiin koottuna joitakin eri tutkijoiden esiin nostamia indikaattoreita, jotka vaikuttavat muuttoliikkeisiin. Tämän tutkimuksen tapaustutkimusalueilla tehdyn kyselytutkimuksen perusteella asumiseen liittyvät kysymykset ja paikkasidokset ovat samansuuntaisia taulukossa 1 esitettyjen indikaattoreiden kanssa. Institutionaalisten tekijöiden sekä kulttuuriin ja uskontoon liittyvien sidonnaisuuksien merkitys näyttää olevan vähäisempi Kirovskissa ja Apatiitissa. Tehtyjen testien tulokset ovat samansuuntaiset mm. niiden Aleshkovskin (2006; 2007) saamien tilastoanalyysiin perustuvien tulosten kanssa, joiden mukaan asuntojen hinta ja elämisen kalleus (elinkustannukset) muilla alueilla ovat muuttoliikkeen suurimpia tekijöitä ja esteitä. Aleshkovskii (2006: 57–58) esimerkiksi muodosti faktorianalyysin avulla neljä yhdistettyä muuttoliikefaktoria, jotka olivat markkinatalouden eri osa-alueiden kasvu, työmarkkinoiden tilanne ja kulutustavaroiden hinta, investoinnit ja tuotannon kannattavuus sekä neljäntenä asuntomarkkinat ja yritysten taloudellinen tilanne. Aleshkovskin yhdistelmäfaktoreissa on keskeisenä taustatekijänä rakennemuutos ja sen merkitys muuttoliikkeeseen.

9.5 MAHDOLLISET MUUTTAJAT TAPAUSTUTKIMUSALUEILLA

9.5.1 Muuttohalukkuus ja ikä

Mikäli tarkastellaan tarkemmin Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon alueen potentiaalisia muuttajia, kyselytutkimuksen perusteella ne löytyvät osittain samoista

ikäryhmistä kuin mitä tilastotkin kertovat. Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajilta, onko heillä seuraavan viiden vuoden aikana aikeita muuttaa pois Kirovskista ja Apatiitista tai Nelidovosta. Vastaajista Kirovskissa ja Apatiitissa 19,4 % sekä Nelidovossa 26,9 % ilmoittivat olevansa halukkaita muuttamaan seuraavan viiden vuoden kuluessa alueelta. Seuraava taulukko (taulukko 83) kuvaa muuttohalukkuutta tämän tutkimuksen kyselytutkimuksen vastausten perusteella Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa.

Taulukko 83: Muuttohalukkuus seuraavan viiden vuoden aikana kyselytutkimuksen perusteella ikäryhmittäin (%) Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa

Ikä	Kirovsk, Apatiitti (n=1012)					Nelidovo (n=469)				
	Ei (%)	En tiedä (%)	Kyllä (%)	Yhteensä (%)	Sig. ¹	Ei (%)	En tiedä (%)	Kyllä (%)	Yhteensä (%)	Sig. ¹
15-19	32.5	42.0	25.5	100	0,001***	13,8	43,3	42,9	100	0,001***
20-29	32.1	37.9	30.0	100		55,2	24,1	20,7	100	
30-39	64.2	26.3	9.5	100		51,5	35,3	13,2	100	
40-49	69.8	24.5	5.7	100		67,6	27,6	4,8	100	
50-59	61.5	29.5	9.0	100		72,0	16,0	12,0	100	
60-	92.3	7,7	0	100		100	0	0	100	
Yhteensä	46.1	34.5	19.4	100		37,3	35,8	26,9	100	

¹ Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Muuttohalukkuuden ja ikäluokkien välistä riippuvuutta tarkasteltiin Khiin neliötestillä kyselytutkimuksen vastanneiden keskuudessa. Testien tulokset (p<0,001) viittaavat erittäin merkitsevään riippuvuuteen (Herva *et al.* 1981, Lepola *et al.* 2003). Tuloksen perusteella voimme todeta, että Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon alueilla iällä ja muuttohalukkuudella on voimakas keskinäinen riippuvuussuhde.

Paitsi että tämän tutkimuksen kyselytutkimus ja tilastollinen analyysi osoittavat, että muuttohalukkuus Kirovskissa ja Apatiitissa on suurempi nuorilla sukupolvilla, tilasto kertoo myös siitä, että nuorten osalta muuttoaikomukset toteutuvat useammin kuin vanhemmilla sukupolvilla. Rautio (2003, 111–112) kyselytutkimuksessaan (n=805) Petsamon alueella on saanut toisenlaisia tuloksia, joiden mukaan nuorempien sukupolvien (19–26-vuotiaat) muuttohalukkuus olisi vanhempia sukupolvia pienempi, varsinkin tilanteessa, jolloin nuoret ovat jo työllistyneet ja löytäneet paikkansa työmarkkinoilta. Nuoremmilla sukupolvilla, jotka ovat syntyneet ja kasvaneet Nikkelissä, ei ole sosiaalisia tai taloudellisia siteitä muualle, kun taas vanhemmilla sukupolvilla, joista osa on kotoisin muualta, on siteitä entisille kotiseuduilleen.

Raution tulos on hyvin mielenkiintoinen, sillä esimerkiksi Tuhkusen (2007) tekemässä koko Barentsin alueen 14–30 vuotiasta väestöä käsittelevässä kyselytutkimuksessa vastanneista nuorista (n=1627) lähes 67 % ilmoitti halukkuutensa muuttaa pois nykyiseltä asuinalueeltaan. Tuhkusen mukaan Murmanskin alueella muuttoinnokkuus oli selvästi korkeampaa kuin Karjalan tasavallassa. Tuhkusen

tulokset ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen tuloksien kanssa, vaikkakin Tuhkusen tutkimuksessa mukana oli useampi alue tämän tutkimuksen kyselytutkimus taas keskittyessä myös muihin ikäryhmiin kuin ainoastaan nuoriin Kirovskin ja Apatiitin alueella. Tuhkusen mukaan kylissä ja pienissä keskuksissa muuttohalukkuus oli vielä suurempia kaupunkeja korkeampaa. Tämä johtunee kaupunkien ja suurempien taajamien paremmista työnsaanti- ja opiskelumahdollisuuksista. Muuttohalukkuuteen vaikuttaa myös voimakkaasti paikkatunne⁸⁵. Tuhkusen ja Raution tutkimusten sekä tämän tutkimuksen tulokset kuvaavat hyvin myös paikallisten olosuhteiden vaikutusta muuttoliikkeeseen. Paikallisten olosuhteiden merkitys selittävänä tekijänä on keskeinen myös multikausaalisessa muuttoliikemallissa.

9.5.2 Muuttohalukkuus ja sukupuoli

Ravenstein (1885; 1889) on aikanaan todennut naisten olevan aktiivisempia sisäisessä muuttoliikkeessä, kun taas miesten ulkomaille muutettaessa. Uudempien tutkimusten mukaan hiukan erilaiseen tulokseen ovat kuitenkin tulleet esimerkiksi Jolly ja Reeves (2005). Heidän tulostensa mukaan paitsi, että naiset ovat enemmistönä maan sisäisessä muutossa, myös kansainvälisestä muutosta heidän osuutensa on lähes puolet. Lisäksi Jolly ja Reeves (2005) ovat korostaneet sitä, että naisten muuttamiseen liittyy myös monia erityiskysymyksiä, jotka ovat sidoksissa ikään ja sukupuolirooleihin. Tiuriukanovan (2005) mukaan naisten työperäinen muuttoliike ulkomaille oli Venäjällä vuonna 2005 noin 12,5 % työperäisestä kokonaisuutosta. Työperäinen maastamuutto oli taas noin 50 % maastamuutosta. Naisten muuttoliike on Tiuriukanovan (2005) mukaan paljon muutakin kuin työperäistä muuttoliikettä. Myös Kyzyma (2009) on todennut Ukrainan maastamuuttoon liittyen, että 65 % siitä on naisia, ja että 90 % naisista on muuttanut ulkomaille laittomasti, mikä selittynee osaltaan avioliitoilla, ihmiskaupalla ja prostituutiolla. Tämän tutkimuksen tapaustutkimusalueisiin liittyvät tilastot osoittavat, että naisten osuus kokonaisuutosta on miehiä suurempaa (taulukko 84).

Taulukosta (taulukko 84) voidaan huomata, että Nelidovosta ei ole muutettu ulkomaille, eikä ulkomailta ole muutettu alueelle. Taulukosta (taulukko 84) voidaan myös huomata naisten osuuden olevan kokonaisuutena suurempi kuin miesten lukuun ottamatta Murmanskin alueen tulomuuttoa. Tämä saattaa selittyä sillä, että alueella olevat työpaikat ovat pääsääntöisesti fyysisesti raskaita, ja tällöin ne sopivat paremmin miehille kuin naisille. Taulukko osoittaa tapaustutkimusalueiden osalta myös sen, että Ravensteinin (1989) esittämä muuttoliikesääntö ei pidä kaikilta osin paikkansa, sillä naiset ovat myös tapaustutkimusalueella maastamuuton osalta miehiä aktiivisempia. Mikäli tarkastelemme pelkästään alueen sisäistä muuttoliikettä, myös silloin voidaan todeta naisten olevan aktiivisempia muuttajia. Tverin alueella sisäisessä

---

⁸⁵ Tuhkusen (2007) mukaan *paikkatunne* viittaa yksilön sisäiseen tuntemukseen paikasta tarkoittaen paikkakiinnittyneisyyttä sekä jokapäiväisiä käytäntöjä, jotka sitovat ihmiset asuinympäristöönsä.

muuttoliikkeessä muuttajista 57 % oli naisia, Nelidovossa 62 %, Murmanskin alueella 50,4 %, Kirovskissa 50,5 % ja Apatiitissa 50,7 % vuonna 2006 (Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a). Tämä tukee myös Jollyn ja Reevesin (2005) käsitystä naisten muuttoaktiivisuudesta verrattuna miesten aktiivisuuteen.

Taulukko 84: Naisten ja miesten osuudet (%) kokonaismuutosta, alueiden välisestä sekä kansainvälisessä muutosta Tverin ja Murmanskin alueilla, Nelidovossa, Kirovskissa ja Apatiitissa vuonna 2006

Alue	Suku-	Tverin alue		Nelidovo		Murmanskin alue		Kirovsk		Apatiitti	
		Tulo (%)	Lähtö (%)	Tulo (%)	Lähtö (%)	Tulo (%)	Lähtö (%)	Tulo (%)	Lähtö (%)	Tulo (%)	Lähtö (%)
Kokonaismuutto	Naiset	53,0	55,7	59,0	60,1	49,6	50,8	50,0	54,3	54,9	54,6
	Miehet	47,0	44,3	41,0	30,9	50,4	49,2	50,0	45,7	45,1	45,4
Alueidenvälinen muutto	Naiset	50,6	54,5	59,0	58,4	47,6	51,0	50,3	57,9	54,6	54,6
	Miehet	49,4	45,5	41,0	41,6	52,4	49,0	49,7	42,1	45,4	45,4
Kansainvälinen muutto	Naiset	51,4	55,9	0	0	58,8	50,5	54,8	54,8	65,9	60,8
	Miehet	48,6	44,1	0	0	41,2	49,5	45,2	45,2	34,1	39,2

(Lähteet: Murmanskstat 2007a; Tverstat 2007a)

Joitakin tämän tutkimuksen kyselytutkimuksen vastauksia analysoitiin suhteessa sukupuoleen. Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajien muuttoaikomuksia seuraavan viiden vuoden aikana kolmiportaisella asteikolla (ei, en tiedä, kyllä). Vastausten jakaumaa tarkasteltiin suhteessa sukupuoleen ristiintaulukoinnin avulla (taulukko 85).

Taulukko 85: Kyselytutkimukseen vastanneiden miesten ja naisten muuttoaikomukset seuraavan viiden vuoden aikana Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa (%)

		Mies (%)	Nainen (%)	Yhteensä (%)
Kirovsk/ Apatiitti (n=1011)	Ei	48,6	44,8	46,0
	En tiedä	34,2	34,8	34,6
	Kyllä	17,2	20,4	19,4
	Yhteensä	100	100	100
Nelidovo (n=473)	Ei	45,3	32,7	37,2
	En tiedä	34,7	36,3	35,7
	Kyllä	20,0	31,0	27,1
	Yhteensä	100	100	100

Taulukosta (taulukko 85) voidaan huomata, että Kirovskissa ja Apatiitissa 19,4 %:lla sekä Nelidovossa 27,1 %:lla vastaajista on muuttoaikomuksia seuraavan viiden vuoden aikana. Nelidovossa erityisesti naisilla (31 %) näyttää olevan suurempi halu poismuuttoon kuin miehillä (20 %). Kirovskissa ja Apatiitissa naisten muuttohalukkuus (20,4 %) ei näytä poikkeavan huomattavasti miesten muuttohalukkuudesta (17,2 %). Valtaosalla vastaajista Kirovskissa ja Apatiitissa (46 %) sekä Nelidovossa 37,2 % poismuuttoaikomuksia ei ole.

Vastausten sukupuolten välisiä eroja tarkasteltiin Mann-Whitneyn U-testillä, koska T-testiä voidaan käyttää Metsämuurosen (2001: 59) mukaan vain silloin, kun tutkittavan populaation jakauma on normaalin. Kyselytutkimuksen sukupuolijakauman normaalisuus testattiin Kolmogorov-Smirnov-testillä. 0-hypoteesi oli, että sukupuolijakauma oli normaalisti jakautunut. Testin tuloksena saadun merkitsevyyden (Kirovsk/Apatiitti: Sig.<0,001 ja Nelidovo Sig.<0,001) perusteella voidaan kuitenkin todeta, ettei sukupuolijakauma vastaa normaalijakaumaa, ja tämän takia T-testiä ei voitu käyttää. Mann-Whitneyn U-testillä testattiin kahden mediaanin eron tilastollista merkitsevyyttä, ja testin 0-hypoteesina oli, ettei sukupuoli vaikuta muuttohalukkuuteen. Testi tehtiin SPSS-ohjelmalla, ja tämän tuloksena saatiin seuraavat taulukot (taulukot 86 ja 87).

Taulukko 86: Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimukseen vastanneiden sukupuolten väliset erot muuttosuunnitelmissa seuraavan viiden vuoden kuluessa (n=1011) (ryhmien otoskoot, järjestyssummat, U-testi)

Muuttosuunnitelmat 5 vuoden kuluessa					
Ranks			Test Statistics ^a		
Sukupuoli	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Mann-Whitney U	106090,500
Mies	325	489,43	159065,50	Wilcoxon W	159065,500
nainen	686	513,85	352500,50	Z	-1,344
Yhteensä	1011			Asymp. Sig. (2-tailed)	0,179

a. Grouping Variable: Sukupuoli

Taulukosta (taulukko 86) voidaan huomata, että Mean Rank (keskimääräinen järjestysluku) -sarakeet eivät poikkea huomattavasti miesten ja naisten osalta toisistaan. Tämä viittaa siihen, että eroja ei ole. U-testin tulos ($p=0,179$) osoittaa, että sukupuolella Kirovskissa ja Apatiitissa ei ole tilastollista vaikutusta. 0-hypoteesi jää voimaan, sillä riski (17,9 %) on liian suuri sen hylkäämiseen. Nelidovon vastauksista saimme seuraavan tuloksen (taulukko 87).

Taulukko 87: Nelidovossa kyselytutkimukseen vastanneiden sukupuolten väliset erot muuttosuunnitelmissa seuraavan viiden vuoden kuluessa (n=437) (ryhmien otoskoot, järjestyssummat, U-testi)

Muuttosuunnitelmat 5 vuoden kuluessa (n=437)					
Ranks			Test Statistics ^a		
Sukupuoli	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Mann-Whitney U	21601,500
Mies	170	212,57	36136,50	Wilcoxon W	36136,500
nainen	303	250,71	75964,50	Z	-3,099
Yhteensä	473			Asymp. Sig. (2-tailed)	0,002

a. Grouping Variable: Sukupuoli

Nelidovon osalta voimme huomata, että tulokset (taulukko 87) poikkeavat Kirovskin ja Apatiitin vastaavista tuloksista (taulukko 86). Jo Mean Rank -sarake viittaa siihen, että miesten ja naisten vastauksissa on eroja. U-testissä saatu tulos ($p=0,002$) osoittaa, että

sukupuolella on selvästi vaikutusta vastauksiin, joten 0-hypoteesi voidaan hylätä (Herva *et al.* 1981: 16). Se, miksi 0-hypoteesi voidaan hylätä, selittyyne osaltaan sillä, että Nelidovossa naiset ovat miehiä muuttohalukkaampia.

Kyselytutkimukseen vastanneiden miesten ja naisten poismuuttohalukkuutta tutkittiin vielä viisiportaisella Likert-asteikolla myös sellaisessa tapauksessa, kun valtio tukee muuttamista (Taulukko 88). Esimerkiksi Chernyshenko (2003) ja Kot (2003) ovat todenneet, että vaikka poismuuttoa tukevat ohjelmat ovat sisällöltään hyviä, ne eivät käytännössä kuitenkaan useinkaan toimi. Kysymys on ajankohtainen Venäjällä johtuen monien tuotantorakenteeltaan yksipuolisten kaupunkien ongelmista.

Taulukko 88: Eri sukupuolten käsitykset kyselytutkimuksessa esitettyyn väittämään "Olen erityisen kiinnostunut muuttamaan pois alueelta, jos valtio tukee poismuuttoa" (asukaslomake)

			täysin samaa mieltä	samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	täysin eri mieltä	Yhteensä	Sig. ¹
Kirovsk/Apatiitti, n=482	mies	Määrä	17	29	40	19	8	113	0,408
		Odotusarvo	17,6	30,2	32,8	24,9	7,5	113	
		% /sukupuoli	15,0 %	25,7 %	35,4 %	16,8 %	7,1 %	100 %	
	nainen	Määrä	58	100	100	87	24	369	
		Odotusarvo	57,4	98,8	107,2	81,1	24,5	369,0	
		% /sukupuoli	15,7 %	27,1 %	27,1 %	23,6 %	6,5 %	100	
	Yhteensä	Määrä	75	129	140	106	32	482	
		Odotusarvo	75,0	129,0	140,0	106,0	32,0	482,0	
		% /sukupuoli	15,6 %	26,8 %	29,0 %	22,0 %	6,6 %	100 %	
Nelidovo, n=253	mies	Määrä	8	16	24	28	11	87	0,222
		Odotusarvo	5,8	18,6	23,0	32,3	7,2	87,0	
		% /sukupuoli	9,2	18,4	27,6	32,2	12,6	100	
	nainen	Määrä	9	38	43	66	10	166	
		Odotusarvo	11,2	35,4	44,0	61,7	13,8	166,0	
		% /sukupuoli	5,4 %	22,9 %	25,9 %	39,8 %	6,0 %	100 %	
	Yhteensä	Määrä	17	54	67	94	21	253	
		Odotusarvo	17,0	54,0	67,0	94,0	21,0	253,0	
		%	6,7 %	21,3 %	26,5 %	37,2 %	8,3 %	100 %	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Khiin neliötesti osoittaa (taulukko 88), ettei sukupuolella ole ollut vaikutusta vastauksiin (p=0,408, p=0,222), toisin sanoen odotusarvot ja havaitut arvot eivät poikkea tilastollisesti toisistaan. 0-hypoteesi (vertailtavien ryhmien välillä ei ole eroja) jää voimaan. Taulukkoa tarkemmin tarkasteltaessa voidaan kuitenkin huomata, että Kirovskissa ja Apatiitissa suhtaudutaan muutto-ohjelmiin myönteisemmin kuin Nelidovossa. Nelidovossa muutto-ohjelmia ei ole ollut, joten vastaajille ne lienevät tässä mielessä tuntemattomia. Kirovskissa ja Apatiitissa vastaukset taas kertovat muuttohalukkuudesta ja kiinnostuksesta muutto-ohjelmia kohtaan. Väitteen kanssa täysin samaa mieltä ja samaa mieltä vastaajista oli 42,4 %, kun taas täysin eri mieltä ja eri mieltä 28,6 %. Vastauksia voidaan tulkita myös niin, että odotukset valtiohallan

muutto-ohjelmiin ovat suhteellisen korkeat. Gerber (2005) ja Pachenkov (2008) ovat todenneet, että kysymys muuttamisesta Venäjällä on hyvin monisäikeinen kysymys, jossa sukupuoli selittää vain pienen osan muuttamisen syistä. Iän ja sukupuolen lisäksi muuttohalukkuutta voidaan tarkastella myös koulutustaustaan verrattuna, sillä tilastojen mukaan Venäjän keskisillä alueilla asui paljon korkeasti koulutettua väestöä, kun taas esimerkiksi Murmanskin alueella suhteellisesti huomattavasti vähemmän (taulukko 88).

9.5.3 Koulutustaustan vaikutus muuttohalukkuuteen

Tämän tutkimuksen kappaleessa 9.3. tarkasteltiin kyselytutkimukseen vastanneiden koulutustaustaa. Koulutuksen ja työkäisten jo työssäkäyvien ihmisten suhde muuttamiseen on usein monimutkainen kysymys. Joskus voi olla myös niin, että korkeasti koulutettu henkilö ei kuitenkaan saavuta merkittävää positiivista palkkavaikutusta muuttamisella, kun taas vähemmän koulutetulla palkkavaikutukset voivat olla huomattavia. Joskus pitkälle erikoistuneiden ihmisten on vaikeaa löytää koulutustaan vastaavaa työtä toiselta paikkakunnalta, mutta toisaalta töiden löytyminen toisella paikkakunnalla voi nostaa kuitenkin heidän tulotasoaan huomattavasti.

Virolaisen ja Valkosen (2002) mukaan yliopistosta vastavalmistuneiden muuttohalukkuus on korkeampaa kuin alemman koulutuksen saaneiden. On tavallista, että korkeasti koulutetut ovat opiskelleet muualla kuin kotipaikkakunnalla ja he ovat siksi psykologisesti valmiimpia muuttamaan muualle, kun taas alemman koulutuksen saaneet opiskelevat usein kotipaikkakunnallaan. Psykologisena syynä voidaan pitää sitä, että monet korkeasti koulutetut ihmiset ovat hyvin urakeskeisiä, ja se vaikuttaa paljon heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa. Tämä tarkoittaa sitä, että nämä ihmiset muuttavat muita herkemmin alueilta toisille paremman urakehityksen toivossa. Toisaalta Fidrmuc ja Huber (2006) ovat todenneet, että koulutuksella on vain naisten muuttohalukkuuteen selvä vaikutus ja heidänkin osaltaan vaikutus on epäsuora. Nainen, joka on saanut peruskoulutuksen lisäksi jonkin muun koulutuksen, on yleensä selvästi valmiimpi muuttamaan kuin nainen, joka on saanut vain peruskoulutuksen. Kuitenkaan ne naiset, joilla on korkeakoulutus, eivät ole juuri sen halukkaampia muuttamaan kuin ammatillisen koulutuksen saaneetkaan. Multikausaalisessa muuttoliikemallissa koulutus on yksi muuttamiseen vaikuttava tekijä, jonka vaikutusta paikalliset tekijät suodattavat. Sen vuoksi näihin kysymyksiin on etsitty vastauksia kyselytutkimuksen avulla.

Kyselytutkimuksessa vastaajilta kysyttiin, suunnittelevatko he poismuuttoa Kirovskista, Apatiitista tai Nelidovosta seuraavan viiden vuoden kuluessa. Vastaajilla oli mahdollisuus valita seuraavista vaihtoehdoista mieleisensä: ei, en tiedä ja kyllä. Annettuja vastauksia tarkasteltiin suhteessa koulutukseen ristiintaulukoinnin avulla. Seuraavassa taulukossa (taulukko 89) koulutus on jaettu neljään eri ryhmään; peruskoulutus, ammatillinen koulutus, ylempi ammatillinen koulutus ja korkeakoulu

tai yliopisto. Ristiintaulukosta tehtiin vielä X²-testi. Testin 0-hypoteesi oli, ettei koulutustaso vaikuta muuttohalukkuuteen. Tulosten perusteella näyttää siltä, että peruskoulutuksen saaneiden joukossa on hiukan korkeampi muuttohalukkuus kuin muun koulutuksen saaneiden joukossa (taulukko 89).

Kirovskista ja Apatiitista testin tuloksena (taulukko 89) saatu Sig. (p=0,086) osoittaa, että koulutuksella ei ole muuttoaikeisiin tilastollisesti merkitsevää vaikutusta. Tuloksien mukaan 62 % Kirovskissa ja Apatiitissa sekä 61,4 % Nelidovossa työikäisistä vastaajista ei ole muuttosuunnitelmia seuraavan viiden vuoden aikana. Tarkemmin tarkasteltuna taulukko osoittaa, että peruskoulun käyneistä odotettu ja todellinen muuttohalukkaiden määrä ovat lähes samansuuruiset (8–9). Samoin on ylempään ammatillisen koulutuksen osalta (8,1–8). Erojakin löytyy, sillä ammatillisen koulutuksen käyneistä taas vastanneista viisi halusi muuttaa alueelta pois, vaikka odotettu määrä oli 11,9 ihmistä. Korkeakoulu- ja yliopistotutkinnon suorittaneilla odotettu määrä ja muuttohalukkaiden määrä olivat 16,1–22 (taulukko 89). Saatua tulosta voidaan selittää sillä, että hyvä ammattitaito takaa mielekkään työn, kun taas pelkästään peruskoulutuksen saaneiden työ on usein raskasta ja huonosti palkattua, jonka takia ihmisen muuttohalukkuuskin on hiukan suurempi. Toisaalta käsitys siitä, että korkeakoulututkimuksen suorittaminen takaa usein paremmat toimeentulomahdollisuudet muuallakin kuin nykyisellä asuinpaikkakunnalla, lisää korkeakoulututkinnon suorittaneiden muuttohalukkuutta.

Taulukko 89: Koulutustaustan vaikutus muuttosuunnitelmiin kyselytutkimuksen perusteella seuraavan viiden vuoden kuluessa Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa (asukaslomake)

Koulutustaso		Arvio	Kirovsk/Apatiitti (n=490)				Sig. ¹	Nelidovo (n=228)				Sig. ¹
			Ei	Ei tiedä	Kyllä	Yhteensä		Ei	Ei tiedä	Kyllä	Yhteensä	
Peruskoulu	Määrä		49	31	9	89	0,086	9	5	1	15	0,290
	Odotettu määrä		55,2	25,8	8,0	89,0		9,2	4,3	1,4	15,0	
	%		55,1	34,8	10,1	100		60,0	33,3	6,7	100	
Ammatillinen koulutus	Määrä		92	35	5	132		59	20	5	84	
	Odotettu määrä		81,9	38,3	11,9	132,0		51,6	24,3	8,1	84,0	
	%		69,7	26,5	3,8	100		70,2	23,8	6,0	100	
Ylempi ammatillinen koulutus	Määrä		52	30	8	90		28	20	5	53	
	Odotettu määrä		55,8	26,1	8,1	90,0		32,5	15,3	5,1	53,0	
	%		57,8	33,3	8,9	100		52,8	37,7	9,4	100	
Korkeakoulu tai yliopisto	Määrä		111	46	22	179	44	21	11	76		
	Odotettu määrä		111,1	51,9	16,1	179,0	46,7	22,0	7,3	76,0		
	%		62,0	25,7	12,3	100	57,9	27,6	14,5	100		
Yhteensä	Määrä		304	142	44	490	140	66	22	228		
	%		62,0	29,0	9,0	100	61,4	28,9	9,7	100		

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Myös Nelidovossa testitulokset ($p=0,290$) osoittaa (taulukko 89), että tällä alueella koulutuksella ei ole tilastollisesti merkitystä muuttoaikomuksiin. Tarkemmin taulukkoa katsoessa voimme kuitenkin huomata, että ammatillisen koulutuksen saaneiden muuttohalukkuus (59 vastaajaa) poikkeaa tilastollisesta odotusarvosta (51,6). Muiden koulutustaustojen osalta odotettu määrä ja vastaajien määrä eivät poikkea toisistaan suuresti. Tulkinallisesti Kirovskissa ja Apatiitissa vastaajilla muuttohalukkuus on vähäisempää kuin Nelidovon asukkailla, sillä Nelidovon vastaajista 9,7 % kertoi suunnittelevansa poismuuttamista alueelta seuraavan viiden vuoden kuluessa, kun taas Kirovskin ja Apatiitin alueilta 9,0 % vastaajista. Voimakkain muuttohalukkuus on korkeakoulututkinnon suorittaneilla vastaajilla. Alemman ammatillisen koulutuksen saaneilla taas muuttohalukkuus on kaikkein vähäisintä niin Kirovskissa ja Apatiitissa kuin Nelidovossa. Nelidovossa erot ovat vielä varsin pieniä, eivätkä ne ole tilastollisesti merkitseviä. Tämä viittaa siihen, että erityisesti Kirovskin ja Apatiitin alueen tuotantorakenne (paikalliset tekijät) tarjoaa ammatillisen koulutuksen saaneille hyvät työskentelyolosuhteet kilpailukykyisellä palkalla.

Nelidovossa kaikkien ryhmien muuttohalukkuus taas viittaa siihen, että alueen yritystoiminta on vaikeuksissa ja puutaloussektoria lukuun ottamatta muiden yhtiöiden toiminta on suurissa vaikeuksissa, ja eikä vastaajien koulutustausta vaikuta muuttohalukkuuteen. Tätä tilannetta kuvaa myös se, että Nelidovossa toimiva erilaisia hydrauliiikka- ja painokoneita valmistava yritys Gidropress (ZAO Nelidovskii zavod gidravlicheskih pressov) (valokuva 12) on yrittänyt vuokrata tarpeettomaksi käyneitä tehdastilojaan Nelidovon hallinnon avulla muille yrityksille. Aikaisemmin yrityksessä työskenteli yli 1 000 henkeä, kun siinä tällä hetkellä työskentelee noin 300 työntekijää.

*Valokuvassa näkyvä korkeampi rakennus on yrityksen pääkonttori

Valokuva 13: Gidropressin tehdasrakennuksia* (kuva: Kari Synberg (2007))

Kyselytutkimuksessa selvitettiin vastaajien halukkuutta muuttaa pois nykyiseltä asuinpaikkakunnalta tilanteessa, jossa heille tarjotaan nykyistä paremmin palkattua työtä toiselta paikkakunnalta tai he joutuvat työttömiksi. Vastauksia tarkasteltiin suhteessa koulutustaustaan käyttäen Kruskalin-Wallisin testiä. Testin avulla voidaan vertailla useampaa ryhmää keskenään siten, että kunkin ryhmän havainnot asetetaan järjestykseen ja kunkin ryhmän havaintojen järjestyksien neliöitä tarkastellaan suhteessa kaikkien havaintojen määrään (Metsämuuronen 2005: 1051). Tässä tapauksessa valittiin vastaajien koulutustausta ryhmäjaon perusteeksi (taulukko 90). 0-hypoteesina oli, että koulutustausta ei vaikuta vastauksiin. Vastausten keskiarvot (*Mean*) taas kertovat sen, miten paljon vastaukset poikkeavat toisistaan eri ryhmien välillä.

Taulukko 90: Koulutustaustan vaikutus kyselytutkimukseen vastanneiden muuttohalukkuuteen Kirovskissa/Apatiitissa ja Nelidovossa (asukaslomake)

Asukaslomake	Koulutus	N	Mean (1-5) ²	Mean Rank	Sig. ¹
Jos menetän työni, joudun muuttamaan pois Kirovskista/Apatiitista (n=459)	peruskoulu	78	3,32	239,68	0,004**
	ammattillinen koulutus	127	3,49	260,35	
	ylempi ammattillinen koulutus	85	3,17	220,61	
	korkeakoulu tai yliopisto	169	3,05	207,44	
Jos minulle tarjotaan hyvähalkkaista työtä muualta Venäjällä, olen valmis muuttamaan heti pois Kirovskista/Apatiitista (n=473)	peruskoulu	83	2,43	225,53	0,119
	ammattillinen koulutus	128	2,73	260,20	
	ylempi ammattillinen koulutus	85	2,53	236,37	
	korkeakoulu tai yliopisto	177	2,45	225,90	
Jos menetän työni, joudun muuttamaan pois Nelidovosta (n=208)	peruskoulu	31	3,23	105,83	0,293
	ammattillinen koulutus	25	3,42	107,11	
	ylempi ammattillinen koulutus	78	3,01	97,34	
	korkeakoulu tai yliopisto	74	3,19	107,96	
Jos minulle tarjotaan hyvähalkkaista työtä muualta Venäjällä, olen valmis muuttamaan heti pois Nelidovosta (n=208)	peruskoulu	34	3,48	100,54	0,036*
	ammattillinen koulutus	24	3,00	114,26	
	ylempi ammattillinen koulutus	76	2,92	101,95	
	korkeakoulu tai yliopisto	74	2,81	96,73	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Kruskalin-Wallisin testillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

² Täysin samaa mieltä =1, samaa mieltä=2, ei samaa, eikä eri mieltä=3, eri mieltä=4, täysin eri mieltä=5

Testin perusteella (taulukko 90) voidaan sanoa, että työttömyyden suhteen Kirovskissa ja Apatiitissa ryhmien välillä on muuttohalukkuudessa tilastollisesti eroja (0,001 < p < 0,01). Ammatillisen koulutuksen saaneet ovat keskiarvon perusteella selvästi vähemmän halukkaita muuttamaan pois Kirovskista ja Apatiitista kuin muut, erityisesti korkeakoulutuksen saaneet. Nelidovossa testi osoittaa, että ryhmien välillä muuttohalukkuudessa ei ole tilastollisesti merkittäviä eroja (p=0,293). Nykyistä työtä paremmin palkatun työn tarjonnan osalta koulutus ei näytä jakavan vastaajien käsityksiä mahdollisesta muutosta Kirovskissa ja Apatiitissa (p=0,119), sillä keskiarvon perusteella koulutustaustasta riippumatta, lähes kaikki vastaajat ovat varsin

halukkaita muuttamaan uudelle paikkakunnalle. Nelidovossa ryhmien välillä on tilastollisesti 5 % merkitsevyystasolla eroja ($0,01 < p < 0,05$). Nelidovossa testin tulokset osoittavat, että korkeammin koulutetut ovat vähemmän koulutettuja valmiimpia muuttamaan paremmin palkatun työn perässä. Tätä voidaan tulkita niin, että korkeampi koulutus antaa paremmat valmiudet sopeutua myös uusiin olosuhteisiin. Peruskoulutuksen saaneilla on korkeampi muuttohalukkuus, mutta mahdollisuudet muuttoon heikommät kuin korkeamman koulutuksen saaneilla. Tulkinnallisesti näitä mahdollisia muuttajia voidaan Taylorin (1969) muuttajatyypiluokituksen perusteella pitää nk. *eteenpäin pyrkijöinä*, joille muutto antaa mahdollisuuden ja keinon toteuttaa omia tavoitteita, pyrkimyksiä ja kunnianhimoa. Toisaalta tapaustutkimusalueiden sijainti ja eristyneisyys estävät ihmisten toiveiden ja halujen toteuttamista.

Kyselytutkimukseen vastaajilta kysyttiin halukkuutta muuttaa ulkomaille silloin, kun heille tarjotaan hyvin palkattua työtä. Lisäksi vastaajille asetettiin kysymys heidän riittävästä kielitaidostaan ulkomaille muuton yhteydessä. Kielitaidon merkitys on usein oleellinen kysymys, kun muutetaan ulkomaille töihin, ja se auttaa myös selviytymään arkielämän toimista. Kyselytutkimuksen vastauksia tarkasteltiin ristiintaulukoinnin avulla suhteessa sukupuoleen, ja vastauksesta tehtiin myös Khiin neliötesti (taulukko 91).

Taulukko 91: Kielitaidon ja palkkauksen merkitys ulkomaille muutettaessa suhteessa sukupuoleen (ristiintaulukointi) (asukaslomake, Kirovsk/Apatiitti)

		Jos minulle tarjotaan hyvähalkkaista työtä ulkomailta, olen valmis heti muuttamaan pois alueelta (n=477)				
		samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	Sig. ¹
Mies	Määrä	51	34	29	114	0,012*
	Odotusarvo	38,2	33,7	42,1	114,0	
	% / Sukupuoli	44,8	29,8	25,5	100	
Nainen	Määrä	109	107	147	363	
	Odotusarvo	121,8	107,3	133,9	363,0	
	% /Sukupuoli	30,0	29,5	40,5	100	
Yhteensä	Määrä	160	141	176	477	
	Odotusarvo	160	141,0	176	477,0	
	%	33,5	29,6	36,9	100	
Kielitaitoni on riittävä ulkomailta työskentelyä varten (n= 465)						
Mies	Määrä	27	32	54	113	0,001***
	Odotusarvo	14,9	26,2	71,9	113,0	
	% / Sukupuoli	23,9	28,3	47,8	100	
Nainen	Määrä	34	76	242	352	
	Odotusarvo	46,1	81,8	224,1	352,0	
	% /Sukupuoli	9,7	21,6	68,7	100	
Yhteensä	Määrä	61	108	296	465	
	Odotusarvo	61,0	108,0	296,0	465,0	
	%	13,1	23,2	63,6	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä $0,01 < p < 0,05^*$, merkitsevä $0,001 < p < 0,01^{**}$, erittäin merkitsevä $p < 0,001^{***}$.

Khiin neliötesti (taulukko 91) osoittaa ($p=0,012$ ja $p < 0,001$), että sukupuolella on vaikutusta Kirovskin ja Apatiitin välillä. Tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä. Voimme hylätä 0-hypoteesin, jonka mukaan sukupuolella ei ole merkitystä vastauksissa. Kun taulukkoa tarkastellaan lähemmin, huomataan myös, että miehistä 44,8 % on valmiita muuttamaan ulkomaille, jos heille tarjotaan hyväpalkkaista työtä, kun taas naisista vain 30 %. Vastaavasti 40,5 % naisista ei ole valmiita muuttamaan ulkomaille, kun miehillä vastaava luku oli 25,5 %. Tulos tukee mm. Tiuriukanovan (2005) saamia tuloksia siinä, että Venäjällä naisten muuttoliike ulkomaille ei ole pelkästään työperäistä muuttoliikettä, vaan usein muuton syyt liittyvät perheeseen, avioliittoon jne. Miehistä 23,9 % katsoo, että heillä on riittävä kielitaito ulkomailla työskentelyä varten, kun taas naisista vain 9,7 %. Tämä kertoo siitä, että miehet uskovat kielitaitoonsa huomattavasti odotettua enemmän ja naisilla tilanne on päinvastainen. Nelidovossa vastaukset poikkesivat hiukan Kirovskin ja Apatiitin vastauksista (taulukko 92). Sukupuolella ei näytä olevan merkitystä silloin, kun kysytään vastaajien halukkuutta muuttaa ulkomaille työskentelemään ($p= 0,254$), mutta silloin jos kysytään vastaajien kielitaitoa, sukupuolella näyttää olevan merkitystä ($p= 0,003$).

Taulukko 92: Kielitaidon ja palkkauksen merkitys ulkomaille muutettaessa suhteessa sukupuoleen (ristiintaulukointi) (asukaslomake, Nelidovo)

Jos minulle tarjotaan hyväpalkkaista työtä ulkomailta, olen valmis heti muuttamaan pois alueelta (n= 250)		samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	eri mieltä	Yhteensä	Sig. ¹
Mies	Määrä	22	26	41	89	0,254
	Odotusarvo	26	24,6	38,5	89,0	
	% / Sukupuoli	24,7	29,2	46	100	
Nainen	Määrä	51	43	67	161	
	Odotusarvo	47	44,4	69,5	161,0	
	% /Sukupuoli	31,7	26,7	41,6	100	
Yhteensä	Määrä	73	69	108	250	
	Odotusarvo	73,0	69,0	108,0	250,0	
	%	29,2	27,6	43,2	100	
Kielitaitoni on riittävä ulkomailla työskentelyä varten (n=254)						
Mies	Määrä	20	22	49	91	0,003**
	Odotusarvo	12,2	20,4	66,4	91,0	
	% / Sukupuoli	22	24,2	53,9	100	
Nainen	Määrä	14	35	114	163	
	Odotusarvo	21,8	36,6	104,6	163,0	
	% /Sukupuoli	8,6	21,5	69,9	100	
Yhteensä	Määrä	34	57	163	254	
	Odotusarvo	34,0	57,0	163,0	254,0	
	%	13,3	22,4	64,2	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Kysyttäessä Nelidovossa muuttovalmiutta ulkomaille, huomaamme, että vastaajista suuri osa (43,2 %) katsoo, että ei ole valmis muuttamaan ulkomaille hyväpalkkaisen

työn takia (taulukko 92). Vastaavasti Kirovskissa ja Apatiitissa 36,9 % vastaajista ei ollut valmis muuttamaan hyväpalkkaisen työn perässä ulkomaille. Miehistä Nelidovossa 24,7 % on halukkaita muuttamaan ulkomaille hyväpalkkaisen työn takia ja naisista 31,7 % vastaajista. Nelidovossa sukupuolten välillä on kielitaidossa eroavaisuuksia. Miehistä 22 % katsoo kielitaitonsa riittävän ulkomaille muutettaessa, kun taas naisista vain 8,6 %. Tulkinallisesti tulokset kertovat vielä, että Kirovskissa ja Apatiitissa miesten muuttohalukkuus on naisia suurempaa, kun taas Nelidovossa tilanne on päinvastoin.

Multikausaalisesta muuttoliikemallista katsoen järjestelmään vaikuttavat yksilön asenteet, halut, odotukset ja valmiudet muuttamiseen sekä yksilön paikkasidonnaisuus. Paikkasidonnaisuus voidaan ymmärtää niin kuin sen on tehnyt Tuhkunen (2007) Barentsin alueen muuttoliikkeitä käsittelevässä tutkimuksessaan, jossa paikkasidonnaisuus perustuu kolmeen paikan komponenttiin; sijainnillisuuteen (*location*), paikallisuuteen (*locale*) ja paikkatunteeseen (*sence of place*). Paikkatunne tarkoittaa Tuhkusen (2007) mukaan yksilön sisäistä tuntemusta paikasta tarkoittaen paikkakiinnittyneisyyttä ja paikallisia jokapäiväisiä käytäntöjä, jotka sitovat ihmiset asuinympäristöönsä. Paikkakiinnittyneisyyteen liittyy osaksi myös se, onko henkilö syntynyt kyseisellä paikkakunnalla. Jokapäiväisiin käytänteisiin kuuluvat työn ohella myös perhesuhteet ja lapset, joiden takia muuttamiseen liittyy monenlaisia kysymyksiä. Paikkasidonnaisuus näyttää tuloksien (taulukot 91 ja 92) valossa olevan Nelidovossa voimakkaampaa kuin Kirovskissa ja Apatiitissa, mikäli asiaa tarkastellaan ihmisten valmiuksina muuttaa ulkomaille. Kirovskissa ja Apatiitissa miehet ovat valmiimpia muuttamaan ulkomaille, kun taas Nelidovossa naiset.

9.5.4 Perheen merkitys muuttopäätöksen teossa

Perheen merkitystä muuttamiseen voidaan tarkastella osana multikausaalista muuttoliikejärjestelmää, jossa perhe saa merkityksen toisaalta yksilön kautta (mikrotaso), mutta myös sosiaalisen verkostoitumisen kautta (mesotaso). Usein muuttaminen on helpompi toteuttaa, jos henkilö ei ole naimisissa tai on leski tai eläkeläinen. Muuttamista tarkastellaankin usein ihmisen elinkaareen liittyen. Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajilta (asukaslomake) muuttosuunnitelmia nykyiseltä asuinpaikkakunnalta seuraavan viiden vuoden aikana. Väite oli seuraava: *Oletteko suunnitelleet muuttavanne Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana?* (kyselylomakkeen jakso B). Seuraavassa taulukossa (taulukko 93) on tarkasteltu muuttohalukkuutta naimissa olevien, naimattomien, eronneiden ja leskien suhteen.

Taulukko 93: Muuttosuunnitelmat tapaustutkimusalueilla seuraavan viiden vuoden kuluessa siviilisäädyn mukaan (ristiintaulukointi)

Asukaslomake		Naimaton	Naimisissa	Eronnut	Leski	Yhteensä	X ² Sig. (2-sided)	
Nelidovo (n=278)								
Ei	Määrä	18	96	26	8	148	0,001***	
	%	25,7	66,7	48,1	80,0	53,2		
En osaa sanoa	Määrä	29	38	20	1	88		
	%	41,4	26,4	37,0	10,0	31,7		
Kyllä	Määrä	23	10	8	1	42		
	%	32,9	6,9	14,8	10,0	15,1		
Yhteensä	Määrä	70	144	54	10	278		
	%	100	100	100	100	100		
Kirovsk/Apatiitti (n=497)								
Ei	Määrä	46	175	66	21	308		0,003**
	%	46,0	65,8	65,3	70,0	62,0		
En osaa sanoa	Määrä	37	75	28	5	145		
	%	37,0	28,2	27,7	16,7	29,2		
Kyllä	Määrä	17	16	7	4	44		
	%	17,0	6,0	6,9	13,3	8,9		
Yhteensä	Määrä	100	266	101	30	497		
	%	100	100	100	100	100		

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Taulukko (taulukko 93) osoittaa, että esitettyjen ryhmien välillä tilastollinen ero on Nelidovossa erittäin merkitsevä ($p < 0,001^{***}$) ja Kirovskissa/Apatiitissa merkitsevä ($0,001 < p < 0,01^{**}$). Taulukosta nähdään myös, että naimattomien muuttohalukkuus on muita ryhmiä selvästi suurempi. Nelidovossa naimattomista vastaajista 32,9 % ja Kirovskissa/Apatiitissa 17 % ilmoitti suunnittelevansa muuttoa nykyiseltä kotiseudultaan muualle. Taulukosta nähdään myös, että lesket ovat kaikkein haluttomimpia muuttamaan nykyiseltä asuinpaikkakunnalta (Nelidovossa 89 % ja Kirovskissa/Apatiitissa 70 % vastaajista), joskin heidän suhteellinen määrä on muutenkin pieni.

Siviilisäätö kertoo siitä, että silloin, kun muuttopäätös ei koske useampaa henkilöä, on sen tekeminen helpompaa. Jos muuttohalukkuutta tarkastellaan suhteessa vastaajien lapsiin, ei saatu kuva muutu, vaan lapsettomat henkilöt ovat halukkaampia muuttamaan toiselle paikkakunnalle kuin he, joilla on lapsia. Lapsiperheissä myönteisesti koettu lasten kasvuympäristö, koulunkäyntimahdollisuudet ja turvallisuus sitovat lapsiperheet asuinpaikkaansa (ks. Tykkyläinen 1995: 166). Kirovskissa ja Apatiitissa kyselytutkimukseen vastanneilla oli yhteensä 687 lasta ja Nelidovossa 347 lasta tutkimuksen tekoajankohtana. Joillakin vastaajilla oli jopa viisi lasta. Lapsettomia vastaajia oli 25,2 % vastaajista. Seuraavassa taulukossa (taulukko 94) tarkastellaan lasten määrän merkitystä muuttosuunnitelmiin. Myös tässä taulukossa käytettiin kysymystä: *Oletteko suunnitelleet muuttavanne Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana?*

Taulukko 94: Kyselytutkimukseen vastanneiden muuttosuunnitelmat seuraavan viiden vuoden kuluessa suhteessa lasten määrään (ristiintaulukointi)

Lapsimäärä		0	1	2	3 -	Yhteensä	X ² Sig. (2-sided)
Nelidovo (n=278)							
Eri mieltä	Määrä	16	54	62	15	147	0,001***
	%	22,9	58,1	64,6	78,9	52,9	
	%/kokonaismäärä	5,8	19,4	22,3	5,4	52,9	
Ei samaa eikä eri mieltä	Määrä	29	30	27	3	89	
	%	41,4	32,3	28,1	15,8	32,0	
	%/kokonaismäärä	10,4	10,8	9,7	1,1	32,0	
Samaa mieltä	Määrä	25	9	7	1	42	
	%	35,7	9,7	7,3	5,3	15,1	
	%/kokonaismäärä	9,0	3,2	2,5	0,4	15,1	
Yhteensä	%	100	100	100	100	100	
	%/kokonaismäärä	25,2	33,5	34,5	6,8	100	
Kirovsk/Apatiitti (n=495)							
Eri mieltä	Määrä	37	109	128	33	307	0,001***
	%	38,9	66,1	66,7	76,7	62,0	
	%/kokonaismäärä	7,5	22,0	25,9	6,7	62,0	
Ei samaa eikä eri mieltä	Määrä	38	46	53	7	144	
	%	40,0	27,9	27,6	16,3	29,1	
	%/kokonaismäärä	7,7	9,3	10,7	1,4	29,1	
Samaa mieltä	Määrä	20	10	11	3	44	
	%	21,1	6,1	5,7	7,0	8,9	
	%/kokonaismäärä	4,0	2,0	2,2	0,6	8,9	
Yhteensä	%	100	100	100	100	100	
	%/kokonaismäärä	19,2	33,3	38,8	8,7	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Voimme huomata, että Khiin neliötesti osoittaa ryhmien välillä olevan tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja (p < 0,001***) (taulukko 94). Tulos osoittaa myös selvästi, että perheen lapsiluvun kasvaessa muuttohalukkuus vähenee, ja että pienperhe muuttaa suurperhettä todennäköisemmin. Lapsettomista vastaajista 37,7 % Nelidovossa ja 21,1 % Kirovissa/Apatiitissa suunnittele muuttamista seuraavan viiden vuoden kuluessa. Merkittäviä muuton esteitä suurille perheille ovat asuntojen hinnat, muuttokustannukset ja se, että suuremman perheen sisällä on vaikeampi löytää yhteisymmärrystä muuttamisesta. Esimerkiksi 92,2 % Kirovskin ja Apatiitin ja 68,7 % Nelidovon kyselytutkimukseen vastanneista (asukaslomake) ilmoitti, että heillä ei ole riittävästi taloudellisia resursseja ostaa asuntoa muualta.

9.5.5 Muuttohalukkuus ja paikkatunne

Tämän tutkimuksen kyselytutkimuksessa paikkatunnetta selvitettäessä kysyttiin ihmisten asenteita elämäänsä sekä muuttosuunnitelmia Kirovskin, Apatiitin ja Nelidovon alueilla. Väite oli: *Perheeni on tyytyväinen elämäänsä Kirovissa, Apatiitissa tai Nelidovossa, emmekä suunnittele muuttoa pois täältä*. Väitettä tarkasteltiin suhteessa vastaajien syntymäpaikkakuntaan ja samalla tehtiin myös Khiin neliötesti (taulukko 95).

Taulukko 95: Kyselytutkimukseen vastanneiden tyytyväisyys elämäänsä asuinpaikkakunnalla suhteessa vastaajien syntymäpaikkakuntaan

		Kirovsk	Apatiitti	Muu	Yhteensä	Sig. ¹	Nelidovo	Muu	Yhteensä	Sig. ¹
samaa mieltä ²	N	55	37	61	153	0,587	61	21	82	0,763
	%	30,6	38,5	31,6	32,6		34,1	30,4	33,1	
ei samaa eikä eri mieltä	N	72	38	76	186		59	22	81	
	%	40,0	39,6	39,4	39,7		33,0	31,9	32,7	
eri mieltä	N	53	21	56	130		59	26	85	
	%	29,4	21,9	29,0	27,7		33,0	37,7	34,3	
Yhteensä	N	180	96	193	469		179	69	248	
	%	100	100	100	100		100	100	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä $0,01 < p < 0,05^*$, merkitsevä $0,001 < p < 0,01^{**}$, erittäin merkitsevä $p < 0,001^{***}$.

²Lomakkeessa käytettiin 5-portaista Likert-asteikkoa, mutta tulkinnan helpottamiseksi taulukossa yhdistettiin sarakkeet: täysin samaa mieltä ja samaa mieltä sekä täysin eri mieltä ja eri mieltä.

Khiin neliötestin (taulukko 95) mukaan ($p=0,587$ ja $p=0,763$) erot eivät ole tilastollisesti merkittäviä, eikä vastaajien syntymäpaikkakunnalla ole vaikutusta vastaajien muuttohalukkuuteen nykyiseltä asuinpaikkakunnaltaan. Tätä voidaan tulkita niin, että paikkatunne tapaustutkimusalueilla syntyy asuinpaikan ja mahdollisesti asumisajan, eikä syntymäpaikan mukaan. Samansuuntaisia tuloksia sai Tykkyläinen (1994) australialaisessa kaupungissa Perthissä tutkiessaan kaivosyhdyskuntaan liittyvää pendelöintiä. Tuhkusen (2007) mukaan asuinpaikkakunnalla sosiaalistutaan, jolloin henkilökohtaisesti otetaan osaa alueen toimintoihin. Tämä taas synnyttää asuinpaikkakuntaa kohtaan paikkatunteen. Joitakin eroja Nelidovon ja Kirovskin/Apatiitin väliltä kuitenkin löytyy. Nelidovossa vastaajista 34,3 % on eri mieltä esitetyn väittämän kanssa, kun taas Kirovskin ja Apatiitin 27,7 %. Tämä merkitsee sitä, että suurempi osa vastaajista Nelidovon alueella on tyytymätön elämäänsä ja harkitsee muuttavansa muualle. Vastanneiden joukossa oli suhteellisen paljon niitä, joilla ei ollut selvää kantaa kyseiseen väittämään (Kirovsk/Apatiitti 39,7 % ja Nelidovo 32,7 %). Tämä kuvanee ihmisten melko neutraalia ja toisaalta odottavaa suhtautumista nykyiseen elämäntilanteeseensa. Kokonaistulos antaa kuitenkin viitteitä siitä, että väestön poismuutto alueella tulee lisääntymään.

Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajilta myös sitä, aikovatko he asua loppuikänsä nykyisellä asuinpaikkakunnallaan (kyselylomakkeen jakso G). Vastaajista Kirovskissa ja Apatiitissa ($n=974$) vain 14,3 % oli sitä mieltä, että he asuvat loppuelämänsä alueella, ja 27,4 % kertoi muuttavansa alueelta pois (taulukko 96). Hyvin suuri määrä vastanneista (58,5 %) ei kuitenkaan osannut sanoa, jääkö alueelle asumaan.

Taulukko 96: Kyselytutkimukseen vastanneiden loppuelämän asuminen Kirovskissa/Apatiitissa suhteutettuna vastaajien ikään

Kirovsk/Apatiitti (n=974)		Ikä						Sig. ¹
		15-19	20-29	30-39	40-49	50-yli	Yhteensä	
Kyllä	Määrä	26	8	15	54	37	140	0,001***
	Odotusarvo	50,7	32,9	13,7	29,8	12,9	140,0	
	% /ikä	7,4	3,5	15,8	26,1	41,1	14,4	
	% /kokonaismäärä	2,7	0,8	1,5	5,5	3,8	14,4	
En tiedä	Määrä	199	135	62	130	45	571	
	Odotusarvo	206,9	134,2	55,7	121,4	52,8	571,0	
	% /ikä	56,4	59,0	65,3	62,8	50,0	58,6	
	% /kokonaismäärä	20,4	13,9	6,4	13,3	4,6	58,6	
Ei	Määrä	128	86	18	23	8	263	
	Odotusarvo	95,3	61,8	25,7	55,9	24,3	263,0	
	% /ikä	36,3	37,6	18,9	11,1	8,9	27,0	
	% /kokonaismäärä	13,1	8,8	1,8	2,4	0,8	27,0	
Yhteensä	Määrä	353	229	95	207	90	974	
	Odotusarvo	353,0	229,0	95,0	207,0	90,0	974,0	
	% /ikä	100	100	100	100	100	100	
	% /kokonaismäärä	36,2	23,5	9,8	21,3	9,2	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

0-hypoteesina vastausten (taulukko 96) pohjalta tehdyssä Khiin neliötestissä oli, että ikä ei vaikuta vastauksiin. Saatujen tulosten perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että vastaajan iällä on suuri merkitys siihen, aikooko vastaaja jäädä asumaan alueelle vai ei. Saadun tuloksen perusteella (p < 0,001) 0-hypoteesi voidaan hylätä. Taulukosta (taulukko 96) myös käy ilmi, että kaikkein muuttohalukkaimpia ovat 15–19-vuotiaat ja 20–29-vuotiaat vastaajat. Näistä kahdesta ryhmästä 15–19-vuotiaat ovat pääsääntöisesti opiskelijoita (30 ei-opiskelevaa, joista 24 työtöntä ja 6 työssäkäyvää), ja 20–29-vuotiaista suurin osa on opiskelijoita (75 ei opiskelevaa, joista 14 työtöntä). Työttömistä vain 11 on kuitenkin vastauksissaan kertonut muuttoaikomuksistaan, joten työttömyys ei näytä olevan merkittävä tekijä ajatellen muuttohalukkuutta. Tulosten perusteella voidaan sanoa myös, että muuttohaluttomimpia ovat 40–49-vuotiaat. Tästä ryhmästä on vain kahdeksan henkilöä työttömänä. Kaiken kaikkiaan työttömiä on vastanneiden keskuudessa kokonaisuudessaan 58 henkilöä.

Sama testi tehtiin myös Nelidovon asukkaiden vastauksista. Nelidovossa samoin kuin Kirovskissa ja Apatiitissa ikä näyttäisi vaikuttavan vastauksiin (p<0,001) (taulukko 97). Kun taulukkoa tarkastellaan lähemmin, voidaan huomata että yli 50-vuotiaiden ikäluokasta 51,9 % aikoo jäädä pysyvästi asumaan Nelidovoon (Kirovskissa ja Apatiitissa vain 14,4 %). Ainoastaan 6,1 % ikäluokasta suunnittelee muuttavansa pois alueelta.

Taulukko 97: Kyselytutkimukseen vastanneiden loppuelämän asuminen Nelidovossa suhteutettuna vastaajien ikään

Nelidovo (n=444)		Ikä						Sig. ¹
		15-19	20-29	30-39	40-49	50-yli	Yhteensä	
Kyllä	Määrä	12	4	12	39	14	81	0,001***
	Odotusarvo	40,3	5,3	12,0	18,4	4,9	81,0	
	% /ikä	5,4	13,8	18,2	38,6	51,9	18,2	
	% /kokonaismäärästä	2,7	0,9	2,7	8,8	3,2	18,2	
En tiedä	Määrä	118	18	47	57	10	250	
	Odotusarvo	124,4	16,3	37,2	56,9	15,2	250,0	
	% /ikä	53,4	62,1	71,2	56,4	37,0	56,3	
	% /kokonaismäärä	26,6	4,1	10,6	12,8	2,3	56,3	
Ei	Määrä	91	7	7	5	3	113	
	Odotusarvo	56,2	7,4	16,8	25,7	6,9	113,0	
	% /ikä	41,2	24,1	10,6	5,0	11,1	25,5	
	% /kokonaismäärä	20,5	1,6	1,6	1,1	0,7	25,5	
Yhteensä	Määrä	221	29	66	101	27	444	
	Odotusarvo	221,0	29,0	66,0	101,0	27,0	444,0	
	% /ikä	100	100	100	100	100	100	
	% /kokonaismäärä	49,8	6,5	14,9	22,7	6,1	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Syitä testissä saatuihin eroihin on varmasti monia, eikä vain yksi syy selitä näitä eroja. Eräs Nelidovon asukas ilmaisi kyselytutkimuksessa asian näin:

"- Venäjällä ei ole stabiilisuutta ja siitä on kysymys. Miksi minulla, jolla on omaa liiketoimintaa, pitäisi muuttaa Nelidovosta. No koskaan et tiedä, mitä tapahtuu huomenna. Miten voin sitten miettiä tulevaisuutta?" (Asukas Nelidovossa 2007)

Taulukosta (taulukko 97) voimme todeta, että ikäluokasta 15–19 vuotta 41,2 % ei suunnittele jäävänsä asumaan Nelidovoon ja vain 5,4 % aikoo jäädä alueelle pysyvästi. Tutkimustulokset tukevat sitä, että nuorisotyöttömyys on alueella melko suurta, sillä vastanneiden joukossa, ikäluokassa 15–19 vuotta, oli kaikkiaan 49 nuorta, jotka eivät opiskelleet, mutta joista työttömiä oli 42. Seuraavaksi eniten työttömiä oli ikäluokassa 20–29 vuotta; 6 työtöntä. Kaikkiaan työttömiä vastaajien joukossa oli 52 henkilöä. Tästä ikäluokasta 24,1 % ilmoitti, ettei jää pysyvästi alueelle. Työttömyys on usein muuttohalukkuutta lisäävä tekijä, mutta muuttamiseen tai nykyiselle asuinpaikkakunnalle jäämiseen vaikuttaa myös se, että ne ihmiset, joilla ei ole pysyvää suhdetta alueella, kuten työ tai perhe, ovat selvästi halukkaampia muuttamaan pois alueelta kuin ne ihmiset, joilla on pysyvä työpaikka tai perhe alueella. Vastaajista suuri osa Nelidovossa sekä Kirovskissa ja Apatiitissa ei kuitenkaan ottanut kantaa esitettyyn väittämään, mikä kertoo siitä, että tulevaisuus koetaan kuitenkin epävarmana, eikä pitemmän ajan suunnitelmia kyetä ehkä tekemään.

10 Opiskelijat ja muuttoliike

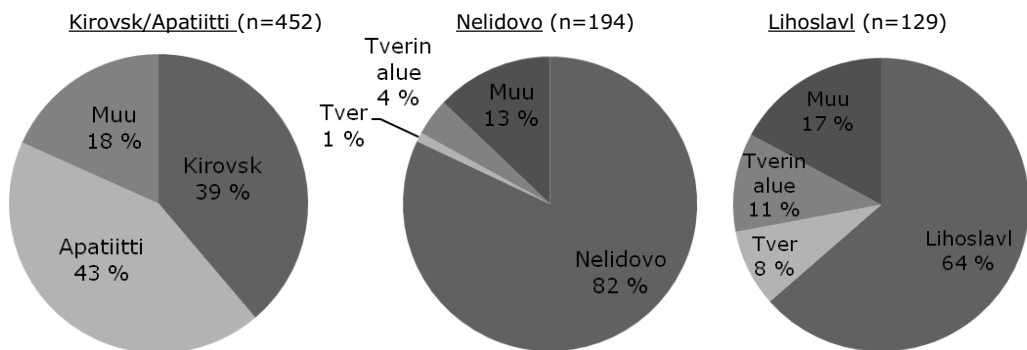
Ihmisten muuttaminen ajoittuu usein eri muutosvaiheisiin, kuten opiskelun aloittamiseen, töihin menoon, avioitumiseen, perheen kasvuun ja eläkkeelle jäämiseen. Myös opiskelijoiden muuttoliike liitetään usein ihmisen elämänkaareen tai elinvaiheeseen (Zaynonchkovskaya *et al.* 2007c; Boyle & Halfacree 1998) tai niitä tutkitaan inhimillistä pääomaa korostavien lähestymistapojen avulla (Allahverdieva & Gabzalilova 2007; Schultz 2003; Becker *et al.* 1990). Toisaalta, opiskelijoiden muuttoliikkeet voidaan nähdä tuloalueella myös uusintamisen näkökulmasta (Bogdanova 2006), kun taas samaan aikaan poismuuttoalueella voidaan puhua eräänlaisesta aivovuodosta, jos kotipaikkakunnalle ei palata opiskelun päättymisen jälkeen (Malakha 2000; Brunstad & Persson 2003, Iudina 2007). Sukupuolella on myös oma merkityksensä esimerkiksi silloin, kun kyseessä on perheen yhdistäminen tai armeijaan meno.

10.1 OPISKELIJOIDEN PAIKKASIDONNAISUUS

Kotipaikkakunnalla ja sen tarjoamilla mahdollisuuksilla on nykyiselle asuinalueelle jäämisessä tai muualle hakeutumisessa keskeinen merkitys. Koulutusmahdollisuudet vaikuttavat keskeisesti nuorten muuttoliikkeeseen määrällisesti ja laadullisesti. Joskus opiskelijoiden muuttoliikkeet ovat pakkoluonteisia, esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, kun asuinpaikkakunnalla ei ole riittävästi oppilaitoksia tai korkeakouluja. Tällainen tilanne on myös esimerkkitapauksessamme Nelidovossa. Alueet, joilla on hyvät kouluttautumismahdollisuudet sekä korkeatasoisia oppilaitoksia, vetävät aktiivisia nuoria puoleensa, ja monet näille alueelle siirtyneet jäävät sinne myös pysyvästi parempien toimeentulomahdollisuuksien vuoksi. Kirovskin ja Apatiitin hyvät opiskelumahdollisuudet (kaksi keskiasteen ammattioppilaitosta sekä kolme yliopistotasoisia oppilaitosta ja Kuolan tiedekeskus, jossa yhdeksän instituuttia) ovat aiheuttaneet sen, että nämä mahdollisuudet houkuttelevat opiskelijoista myös muualta Murmanskin alueelta ja kauempaakin. Opiskelumahdollisuuksia etsitään usein myös alueilta, joilla on jo ystäviä tai sukulaisia. Tämä kertoo siitä, että sosiaaliset verkostot vaikuttavat hyvin paljon muuttopäätöksiin sekä muuton suuntautumiseen ja näin ovat keskeinen elementti koko prosessissa (Moshnyaga 2003).

Näyttää kuitenkin siltä, että opiskelemaan hakeudutaan yhä useammin kotipaikkakunnalle tai sen läheisyyteen, vaikka Moskovan tai Pietarin opiskelupaikkavalikoima olisikin suurempi. Muutoksen taustalla voidaan nähdä opiskelun muuttumisen yhä enenevässä määrin maksulliseksi. Esimerkiksi Moskovan valtion yliopistossa (MGU) lukuvuosi 2009–2010 maksoi noin 250 000–320 000 ruplaa (noin 7 000–9 000 euroa) (Gonzarova 2009), kun taas Tverin yliopistossa se oli 35 000–64 000 ruplaa (noin 1000–2000 euroa) riippuen tiedekunnasta. Esimerkiksi maantieteen

tiedekunnassa opintovuosi maksaa 38 000 ruplaa (noin 1 500 euroa) (Belotserkovskii 2009). Lisäksi tulevat vielä muut asumiseen ja elämiseen liittyvät kustannukset. Opiskelun maksullisuus ja kohonneet elinkustannukset ovat aiheuttaneet sen, että kaikilla vanhemmilla ei ole enää taloudellisia mahdollisuuksia lähettää lapsiaan opiskelemaan toiselle paikkakunnalle, ja kotikaupungissa opiskeleminen on hyvä vaihtoehto muualla opiskelulle. Tosin sellaisilla paikkakunnilla kuten Nelidovo, tilanne on toinen, koska sieltä puuttuu käytännössä mm. korkeampi ammattikoulutus. Myös Lihoslavlissa on hyvin puutteelliset jatkokoulutusmahdollisuudet. Yleinen kehitys on kuitenkin aiheuttanut sen, että Moskovassa vuoden 1990 jälkeen toisipaikkakuntalaisten opiskelijoiden määrä onkin pudonnut 30 prosentista 5 prosenttiin (Karachurine 2007; Zharenhova *et al.* 2002). Seuraava kuvio (kuvio 42) osoittaa kyselytutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden kotipaikkakunnat.

Kuvio 42: Kyselytutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden asuinpaikkakunnat

Kyselytutkimukseen osallistuneista opiskelijoista Kirovskin/Apatiitin sekä Nelidovon alueilla 82 % asuu opiskelupaikkakunnalla ja Lihoslavlissa 64 % (kuvio 42). Tämä kertoo siitä, että osa opiskelijoista asuu alueen ulkopuolella. Lihoslavlissa erityisesti Tverin läheisyys ja rautatieyhteydet vaikuttavat siihen, että alue houkuttelee muualtakin opiskelijoita. Kirovskiin ja Apatiittiin tullaan opiskelemaan esimerkiksi Kantalahdesta ja Montsegorskista. Nelidovoon tullaan opiskelemaan pääosin lähialueilta. Lihoslavlissa ja Nelidovossa osa koululaisista ja opiskelijoista on kotoisin Tverin alueen ulkopuolelta. Syitä tähän on varmasti monia ja selityksenä saattaa olla esimerkiksi Nelidovon osalta muovitehtaan modernisointi viisitoista vuotta sitten, sillä sen yhteydessä alueelle muutti uutta työvoimaa. Myös Nelidovon aluehallinnossa tapahtuneet viime vuosien henkilövaihdokset selittävät osan opiskelijaikäisten muuttoliikkeistä. Osa muutosta lienee nk. etnistä muuttoliikettä ja monet alueelle muuttaneet tulivat alueelle koko perheen voimin. Tämän taustalla voi olla vaiheittainen (step by step) muuttoliike. Ensin muutetaan alueelle, jolla on tyhjiä asuntoja sekä usein sukulaisia ja joka sijaitsee liikennereittien varrella, ja sen jälkeen

muutetaan uudelleen esimerkiksi Moskovaan. Tällaisesta vaiheittaisesta muuttoliikkeestä on viitteitä erityisesti Lihoslavlalin alueella, sillä Lihoslavlisiin on Bogdanovan (2006) mukaan muuttanut väestöä Armeniasta ja Azerbaidžanista. Kirovskin ja Apatiitin muualta tulleiden opiskelijoiden määrä kertoo alueen opiskelumahdollisuuksista. Opiskelumahdollisuudet ovat monelle se vetotekijä, joka usein kuitenkin sitoo ihmiset vain määräaikaaisesti paikkakunnalle, ja valmistumisen jälkeen muutetaan muualle. Kyselytutkimuksessa selvitettiin myös opiskelijoiden asuin-, opiskelu- ja syntymäpaikkakuntia. Seuraava taulukko (taulukko 98) kertoo sen, ovatko kyselytutkimukseen osallistuneet opiskelijat rekisteröityneet syntymäpaikkakunnalleen.

Taulukko 98: Syntymäpaikkakunta/rekisteröintipaikkakunta opiskelijakyselyn perusteella Kirovskissa, Apatiitissa, Nelidovossa ja Lihoslavlissa (ristiintaulukointi)

Syntymäpaikka	kyllä (%)	ei (%)	Yhteensä N	Yhteensä %
Opiskelupaikkakunta <i>Kirovsk/Apatiitti</i> (n=520)				
Kirovsk	91,1	8,9	202	100
Apatiitti	95,1	4,9	203	100
Muu	58,9	41,1	95	100
Opiskelupaikkakunta <i>Nelidovo</i> (n=194)				
Nelidovo	94,3	5,6	159	100
Tver	100	-	2	100
Tverin alue	50	50	8	100
muu	80	20	25	100
Opiskelupaikkakunta <i>Lihoslavl</i> (n=129)				
Lihoslavl	93,9	6,1	82	100
Tver	63,5	36,4	11	100
Tverin alue	50	50	14	100
muu	77,3	22,7	22	100

Taulukon (taulukko 98) kyllä-sarake osoittaa sen, että valtaosa opiskelijoista on kuitenkin syntynyt ja rekisteröitynyt opiskelupaikkakunnallaan. Taulukon ei-sarake kertoo puolestaan sen, kuinka suuri määrä opiskelijoista ei ole syntynyt opiskelupaikkakunnalla ja on rekisteröitynyt muualle kuin opiskelupaikkakunnalleen. Muualla kuin tapaustutkimusalueilla syntyneistä opiskelijoista osa on rekisteröitynyt kotipaikkakunnalleen edelleenkin. Tämä viittaa siihen, että osalla opiskelijoista on väliaikainen rekisteröinti opiskelupaikkakunnalle, tai rekisteröinti puuttuu opiskelupaikkakunnalla kokonaan. Tämän takia taulukon 98 ja kuvion 42 antamiin tuloksiin on suhtauduttava varauksella, sillä osa opiskelijoista ei todennäköisesti tunne rekisteröitymissäännöstöä, eikä siis tosiasiaassa tiedä, missä on virallisesti kirjoilla. Suhteessa opiskelupaikkakuntaan ei useinkaan synny yhteisöllisyyttä (Tuhkunen 2007), joka pitäisi nuoret opiskelupaikkakunnalla valmistumisen jälkeen. Muuttohalukkuus näyttää kuitenkin olevan suurempaa kuin pelkästään paluumuutto opiskelun jälkeen takaisin kotipaikkakunnalle.

Yhteisöllisyyden ja sosiaalisiin siteisiin liittyä myös sukulaisten ja ystävien asuminen samalla paikkakunnalla. Kyselytutkimukseen osallistuneilta opiskelijoilta

selvitettiin sitä, että asuuko opiskelupaikkakunnalla sukulaisia (muitakin kuin vanhemmat) (taulukko 99).

Taulukko 99: Sukulaisten asuminen samalla paikkakunnalla

	Lihoslavl		Nelidovo		Kirovsk/Apatiitti	
	N	%	N	%	N	%
Kyllä	90	70,9	162	84,8	309	59,3
Ei	37	29,1	29	15,2	212	40,7
Yhteensä	127	100	191	100	521	100

Nelidovossa 84,8 % vastaajista kertoo, että paikkakunnalla asuu sukulaisia, kun taas Lihoslavlissa 70,9 % sekä Kirovskissa ja Apatiitissa 59,3 % (taulukko 99). Tulkinallisesti tämä kertoo siitä, että kyselytutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden vanhemmista monet ovat muuttaneet paikkakunnalle, jolloin muut sukulaiset ovat jääneet muualle sekä siitä, että Kirovsk ja Apatiitti ovat monelle opiskelijalle opiskelupaikkakunta.

Verkostoteorian mukaan muutot suuntautuvat niille alueille, joilla asuu jo ennestään muuttajien sukulaisia tai ystäviä. Multikausaalisen muuttoliikemallin näkökulmasta sukulaiset ja ystävät ovat järjestelmässä yhtenä osana niin muuttopäätöksessä, muuton tukemisessa ja suuntautumisessa kuin myös informaatio-kanavina muuttoa suunnitteleville.

Tähän kysymykseen haettiin vastauksia myös kyselytutkimuksessa, jossa kysyttiin vastaajilta sitä, millä muilla paikkakunnilla heidän sukulaisiaan asuu (taulukko 100). Osa vastaajista (Kirovsk/Apatiitti 91 opiskelijaa, Nelidovo 28 opiskelijaa, Lihoslavl 2 opiskelijaa) ilmoitti, että heidän sukulaisiaan asuu useilla eri alueilla, eivätkä he ryhtyneet erittelemään tarkemmin asiaa. Lihoslavlinsa osalta huomataan, että ainoastaan kaksi opiskelijaa ilmoitti, että heillä asuu sukulaisia usealla alueella. Tämä saattaa kertoa Lihoslavlinsa osalta siitä, että historialliset tekijät ovat vaikuttaneet voimakkaasti siihen, miten sukulaisia on sijoittunut muille alueille. Tämä lienee totta kaikkien opiskelijoiden (myös viitejoukon) suhteen. Saatujen tulosten perusteella voidaan kuitenkin tehdä myös joitakin muita huomioita. Kirovskin ja Apatiitin opiskelijat ilmoittivat sukulaisiaan asuvan Murmanskin alueen ohella 74 eri alueella (mukaan lukien ulkomailla asuvat). Nelidovossa opiskelijat ilmoittivat sukulaisia asuvan 44 eri alueella ja Lihoslavlissa 41 eri alueella Tverin alueen lisäksi. Taulukossa 100 on esitetty kaikki ne alueet, joilla on vähintään kaksi opiskelijaa kertonut asuvan heidän sukulaisiaan. Taulukko ei kuitenkaan kerro, kuinka paljon sukulaisia asuu kyseisellä alueella. Tosiasiassa opiskelijoilla asui sukulaisia hyvin monilla eri paikkakunnilla.

Vastausten perusteella voidaan todeta, että Pietari ja Moskova ovat keskeisiä keskuksia, joissa monella opiskelijalla tapaustutkimusalueesta riippumatta asuu sukulaisia (taulukko 100). Tämä todennäköisesti kertoo Venäjän voimakkaasta kaupungistumisesta ja muuttoliikkeestä kohti metropolialueita. Osalla vastaajista sukulaisia asuu myös Ukrainassa tai Valko-Venäjällä. Tämä puolestaan kuvaa

Neuvostoliiton aikaista järjestelmää, jossa ihmisiä muutti tai heitä siirrettiin muualle Neuvostoliittoon työn takia. Taulukosta voidaan huomata myös, että Kirovskin ja Apatiitin opiskelijoilla on paljon sukulaisia Vologdan alueella. Tämän taustalla on todennäköisesti myös historialliset syyt, sillä monet Murmanskin asukkaat lähetettiin työleireille juuri Vologdan alueelle (Matveev 2002).

Taulukko 100: Yhteenvedo paikkakunnista, joilla kaksi tai useampi opiskelija ilmoitti sukulaisiaan asuvan (asumisalue ja opiskelijoiden määrä)

Kirovsk/Apatiitti (n=524)		Nelidovo (n=196)		Lihoslavl (n=134)	
Murmanskin alue	64	Tverin alue	56	Tverin alue	65
Pietari	45	Moskova	34	Moskova	29
Ukraina	41	Pietari	23	Pietari	24
Vologdan alue	39	Pihkovan alue	21	Ukraina	6
Moskova	32	Moskovan alue	7	Moskovan alue	5
Karjalan tasavalta	32	Ukraina	7	Belogorodin alue	4
Valko-Venäjä	29	Latvia	6	Armenia	2
Novgorodin alue	15	Murmanskin alue	4	Leningradin alue	2
Arkangelin alue	12	Leningradin alue	3	Krasnodarskin aluepiiri	2
Pihkovan alue	11	Smolenskin alue	3	Kazanin alue	2
Jaroslavin alue	10	Valko-Venäjä	3	Smolenskin alue	2
Voronezhin alue	10	Rjazanskin alue	3	Novosibirskin alue	2
Kazakstan	7	Amerikka	2	Krasnojarskin aluepiiri	2
Leningradin alue	6	Kazanin alue	2		
Kurskin alue	5	Novgorodin alue	2		
Moskovan alue	5	Rostovin alue	2		
Tverin alue	5	Jaroslavin alue	2		
Saratovin alue	4				
Lipetskin alue	4				
Tambovin alue	4				
Georgia	2				
Rostovin alue	2				
Viro	2				
Kaliningrad	2				
Brjanskin alue	2				
Altain aluepiiri	2				
Belgorodskin alue	2				
Moldovia	2				
Samarskin alue	2				
Penzan alue	2				
Tulan alue	2				
Sverdlovskin alue	2				
Uljanovskin alue	2				
Usealla alueella	91	Usealla alueella	28	Usealla alueella	2

10.2 TULEVAISUUDENSUUNNITELMAT

Opiskelijoiden alueelle jäämiseen ja muuttohalukkuuteen valmistumisen jälkeen vaikuttaa perheen ja sukulaisten ohella myös se, minkälaisissa tehtävissä he toivovat tulevansa työskentelemään. Kyselytutkimuksessa opiskelijoille annettiin lomakkeessa

10 vaihtoehtoa erilaisista toimialoista ja yksi avoin luokka ja heitä pyydettiin valitsemaan se toimiala, joilla he mieluiten työskentelisivät (taulukko 101).

Hallinnon tehtävät näyttävät vastausten perusteella kiinnostavan eniten, Kirovskissa ja Apatiitissa (23,5 %) sekä Nelidovossa (19,7 %) ja Lihoslavlissa (17,8 %) (taulukko 101). Kiinnostus työskentelyyn hallinnossa on luonnollista, sillä usein hallinnon virkamiehillä on kohtuullisen hyvät palkat ja suhteellisen pysyvä työsuhde. Työtehtävät eivät usein ole fyysisesti raskaita tai vaarallisia. Matkailu on seuraavaksi kiinnostavin toiveala Kirovskissa ja Apatiitissa (14,8 %), mutta myös Nelidovossa (13,5 %). Lihoslavlissa taas palveluammatit kiinnostavat (14,4 %) toiseksi eniten ja sen jälkeen tulee matkailu (13,6 %). Kiinnostus kaivostoimintaan (4,9 %) ja mineraalien jalostamiseen (0,6 %) on hyvin alhainen Kirovskissa ja Apatiitissa huolimatta siitä, että alueen toiminta perustuu näihin. Lisäksi kaivosmiehillä on korkeammat palkat kuin rikastamossa työskentelevillä, mikä voi selittää osaltaan kaivostoiminnan ja jalostamisen välistä eroa. Kaivossektorin vähäinen kiinnostavuus viittaa siihen, ettei monien vastaajien sukulaisten ja vanhempien tekemiin raskaisiin ja vaarallisiin kaivostöihin haluta mennä, vaan pyritään etsimään töitä muilta aloilta tai sitten muualta. Tämä varmasti selittää osaltaan myös kiinnostusta hallinnollisiin tehtäviin. Luokkaan Muut alat vastaajat saivat itse laittaa sen alan, joka heitä kiinnostaa. Suurin osa opiskelijoiden ilmoittamista muista aloista sisältyy jo ennalta annettuun listaankin, mutta tämän lisäksi sellaiset ammatit, kuten sotilas, miliisi (poliisi), muusikko ja urheilija, näyttävät kiinnostavan monia.

Taulukko 101: Opiskelijoiden toivomat työskentelyalat valmistumisesi jälkeen (%)

Toimiala (osuus/%)	Kirovsk/Apatiitti (n=507)	Nelidovo (n=178)	Lihoslavl (n=118)
Hallinto	23,5	19,7	17,8
Teollisuus	6,1	5,6	5,1
Palvelut	9,3	10,1	14,4
Kaivostoiminta	4,9	1,1	0,8
Mineraalien jalostaminen	0,6	1,7	-
Tiede, opetus	6,7	6,2	6,8
Energia	6,7	5,1	-
Matkailu	14,8	13,5	13,6
Kuljetus	5,3	7,3	5,9
Taide	12,2	12,9	10,2
Muu	9,9	16,9	25,4
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Jatko-opiskelu on yksi keino saada toivottu ammatti tai työpaikka. Kyselytutkimukseen vastanneista opiskelijoista useilla on selvästi halukkuutta jatkaa opiskelua nykyisten opintojen päättymisen jälkeen, kuten taulukko osoittaa. Tämä puolestaan osaltaan selittää muuttohalukkuutta. Seuraavassa taulukossa on kuvattu halukkuutta jatko-opintoihin (taulukko 102).

Taulukko 102: Opintojen jatkamishalukkuus kyselytutkimuksen perusteella Kirovskissa/Apatiitissa, Nelidovossa ja Lihoslavlissa

Alue	kyllä (%)	ei (%)	Yhteensä (%)
Kirovsk/Apatiitti (n=513)	68,0	32,0	100
Nelidovo (n=194)	92,8	7,2	100
Lihoslavl (n=130)	93,1	6,9	100

Kyselyn vastausten perusteella opintojen jatkaminen kiinnostaa enemmän Nelidovossa ja Lihoslavlissa kuin Kirovskissa ja Apatiitissa (taulukko 102). Tähän lienee luonnollisena syynä se, että kyselytutkimukseen vastanneista Nelidovossa ja Lihoslavlissa suurin osa oli vasta peruskouluasteella opiskelevia, joiden ammatin saadakseen tulee jatkaa vielä opintoja. Kirovskissa ja Apatiitissa niistä vastaajista, jotka eivät ilmoittaneet haluavansa jatkaa opintoja, 103 ilmoitti etsivänsä työtä ja 20 ilmoitti menevänsä armeijaan. Nelidovossa kaksi sanoi etsivänsä töitä ja kuusi kertoi menevänsä armeijaan. Lihoslavlissa vastaavasti kolme henkilöä ilmoitti etsivänsä töitä, kun taas yksi ilmoitti menevänsä armeijaan. Loput vastaajista eivät tässä vaiheessa tienneet, mitä aikovat tehdä opintojen päättymisen jälkeen.

Jatko-opiskeluista kiinnostuneilta koululaisilta ja opiskelijoilta selvitettiin myös erilaisten työntö- ja vetotekijöiden vaikutusta jatko-opintoihin. Opiskelijoille annettiin kahdeksan varsinaista vaihtoehtoa, joista vastaajan kannalta oleelliset pyydettiin laittamaan tärkeysjärjestykseen. Vastausten osalta oli paljon puuttuvia tietoja, mikä selittyy sillä, että tutkittavaa joukkoa oli rajattu koskemaan jatko-opintoja harkitseviin. Kuitenkin tulosta voidaan pitää suuntaa antavana. Metsämuurosen (2005) mukaan jos puuttuvia tietoja on paljon, tulos on harhainen. Kuvan tuloksesta antaa saatujen arvojen keskiarvo. Tässä yhteydessä pienin arvojen keskiarvo kuvaa esitetyn väitteen (työntö- ja vetotekijän) suurinta merkitsevyyttä (taulukko 103).

Taulukko 103: Jatko-opintoja suunnittelevien opiskelijoiden opiskelupaikkakunnan valintaan liittyviä työntö- ja vetotekijöitä tapaustutkimusalueilla (keskiarvotesti)

Väitteet	Kirovsk/Apatiitti		Nelidovo		Lihoslavl	
	N	Keskiarvo ¹	N	Keskiarvo	N	Keskiarvo
1. Välimatka nykyisen asunpaikkakunnan ja tulevan opiskelupaikkakunnan välillä	119	4,03	44	3,36	76	3,70
2. Tuleva opiskelupaikka mahdollistaa erikoistumisen tai ammatin saamisen	210	1,88	81	1,78	118	1,97
3. Tuleva opiskelupaikka mahdollistaa työn saannin	216	2,03	85	1,98	121	2,22
4. Mielenkiintoiset oppiaineet tulevalla opiskelupaikkakunnalla	141	3,13	35	3,66	74	3,55
5. Asunto tulevalla opiskelupaikkakunnalla	123	3,30	45	3,67	84	3,43
6. Sukulaisten läheisyys tulevalla opiskelupaikkakunnalla	109	4,44	39	3,82	66	4,24
7. Ystävät tulevalla opiskelupaikkakunnalla	142	4,26	35	4,66	72	4,76
8. Asunnon saantimahdollisuudet tulevalla opiskelupaikalla	97	4,92	23	5,00	64	4,59

¹Pienimmän keskiarvon saanut väittämä tärkein (vaihteluväli 1–8)

Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon ja Lihoslavljin kyselytutkimukseen (taulukko 103) vastanneiden opiskelijoiden mielestä tärkeintä on, että tuleva opiskelupaikka antaa mahdollisuuden erikoistumiseen tai ammatin saamiseen (väite 2) ja mahdollistaa työnsaannin (väite 3) (taulukko 103). Kirovskissa ja Apatiitissa vastausten (väitteet 2 ja 3) keskiarvot olivat 1,88 ja 2,03. Nelidovossa vastaavasti keskiarvot olivat 1,78 ja 1,98 ja Lihoslavlissa 1,97 ja 2,22. Vastaukset tukevat sitä, mitä inhimillistä pääomaa korostavat lähestymistavat ovat tuoneet esille. Myös muuttoliikkeen multikausaalisessa mallissa yhtenä muuttamiseen vaikuttavana tekijänä on hyvän koulutuksen saaminen. Muuttaminen realisoituu silloin, kun nykyisellä asuinpaikkakunnalla ei ole riittäviä koulutusmahdollisuuksia. Koulutukseen tehdään investointeja rationaalisesti, ja niiden tekijä saa ennen pitkää tuotoksen investoinneistaan (Sjaastad 1962; Kytö 1998).

Tuloksista (taulukko 103) voidaan huomata, että Kirovskin ja Apatiitin sekä Lihoslavljin osalta myös opiskelun sisällöllä on merkitystä (väite 4). Tämä viittaa siihen, että opiskelijat suunnittelevat tulevaisuutta varsin rationaalisesti ja että opiskelun sisällöllä on merkitystä, eikä opiskelemaan lähdetä sellaisia oppiaineita, jotka eivät ole kiinnostavia. Myös asunto on mielenkiintoinen kysymys opiskelijan kannalta (väitteet 5 ja 8). Tulkinnallisesti näyttää siltä, että asunnon saanti on melko tärkeää (keskiarvot 3,30–3,67), mutta se kuitenkin ei huolestuta opiskelijoita. Tämä viittaa siihen, että opiskelijoiden on helpompi saada asuntoja (esimerkiksi opiskelija-asuntolasta) ja myös suhteellisesti edullisemmin kuin muun väestön. Myöskään asumisen tasolle ei anneta niin paljoa painoa kuin myöhemmissä elämänvaiheissa. Kirovskin ja Apatiitin kyselytutkimukseen vastanneille opiskelijoille ei välimatkalla näytä olevan yhtä tärkeää merkitystä kuin Nelidovon ja Lihoslavljin opiskelijoille (väite 1). Ystävien merkitys (väite 7) tulevalla opiskelupaikkakunnalla ei opiskelijoiden kannalta ole suuri (vastausten vaihteluväli 4,26–4,76). Myöskään sukulaisten merkitys ei ole kovin suuri (vaihteluvälit 4,92 ja 4,59) Kirovksissa/Apatiitissa sekä Lihoslavlissa. Nelidovossa vaihteluväli oli kuitenkin alle 4,00 (3,82), mitä voidaan pitää keskiarvona. Tämä kuitenkin kertoo siitä, että ystävät tai sukulaiset eivät vaikuta muuton suuntautumiseen.

Joskus tulevaisuuden toiveet ja suunnitelmat on mahdollista toteuttaa vain muuttamalla muualle. Opiskelijoilta ja koululaisilta kysyttiin myös heidän muuttosuunnitelmistaan seuraavan viiden vuoden aikana alueen pääkaupunkiin, Moskovaan ja Pietariin. Tuloksia tarkasteltiin myös kaksisuuntaisena merkitsevyytestauksena (Exact Sig. (2-sided)) Khiin neliötestin avulla, jolloin ei ole ennako-oletusta riippuvuuden suunnasta. Tehdyllä testillä selvitettiin myös, vaikuttaako sukupuoli muuttamiseen ja sen mahdolliseen kohdentumiseen. 0-hypoteesi oli tässä tapauksessa, että sukupuoli ei vaikuta muuttamiseen (taulukko 104).

Taulukko 104: Eri sukupuolten mielipiteet muuttamisesta Kirovskista/Apatiitista seuraavan viiden vuoden aikana Murmanskiin, Pietariin tai Moskovaan (ristiintaulukointi)

1. Muutan Kirovskista/Apatiitista Murmanskiin viiden vuoden kuluessa ²						Exact Sig. (2-sided) ¹
		muutan	en tiedä	en muuta	Yhteensä	
Mies	Määrä	29	77	102	208	0,023*
	Odotusarvo	22,2	70,2	115,7	208,0	
	% /Sukupuoli	13,9	37,0	49,0	100	
	%	5,7	15,2	20,1	41,0	
nainen	Määrä	25	94	180	299	
	Odotusarvo	31,8	100,8	166,3	299,0	
	% / Sukupuoli	8,4	31,4	60,2	100	
	%	4,9	18,5	35,5	59,0	
Yhteensä	Määrä	54	171	282	507	
	Odotusarvo	54,0	171,0	282,0	507,0	
	% / Sukupuoli	10,7	33,7	55,6	100	
	%	10,7	33,7	55,6	100	
2. Muutan Kirovskista/Apatiitista Pietariin viiden vuoden kuluessa ²						0,404
Mies	Määrä	58	87	65	210	
	Odotusarvo	55,3	82,5	72,2	210,0	
	% /Sukupuoli	27,6	41,4	31,0	100	
	%	11,4	17,1	12,8	41,3	
nainen	Määrä	76	113	110	299	
	Odotusarvo	78,7	117,5	102,8	299,0	
	% / Sukupuoli	25,4	37,8	36,8	100	
	%	14,9	22,2	21,6	58,7	
Yhteensä	Määrä	134	200	175	509	
	Odotusarvo	134,0	200,0	175,0	509,0	
	% / Sukupuoli	26,3	39,3	34,4	100	
	%	26,3	39,3	34,4	100	
3. Muutan Kirovskista/Apatiitista Moskovaan viiden vuoden kuluessa ²						0,011*
Mies	Määrä	30	82	95	207	
	Odotusarvo	22,7	74,0	110,3	207,0	
	% /Sukupuoli	14,5	39,6	45,9	100	
	%	6,0	16,4	19,0	41,3	
nainen	Määrä	25	97	172	294	
	Odotusarvo	32,3	105,0	156,7	294,0	
	% / Sukupuoli	8,5	33,0	58,5	100	
	%	5,0	19,4	34,3	58,7	
Yhteensä	Määrä	55	179	267	501	
	Odotusarvo	55,0	179,0	267,0	501,0	
	% / Sukupuoli	11,0	35,7	53,3	100	
	%	11,0	35,7	53,3	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

²Lomakkeessa käytettiin 5-portaista Likert-asteikkoa, mutta tulokinnan helpottamiseksi taulukossa yhdistettiin sarakkeet: Täysin samaa mieltä ja samaa mieltä sekä täysin eri mieltä ja eri mieltä.

Kyselytutkimuksen vastausten mukaan sukupuolella ei näytä olevan merkitystä silloin, kun vastausten mukaan pohditaan muuttamista Pietariin (p=0,404) (taulukko 104). Muissa tapauksissa voimme hylätä 0-hypoteesin ja todeta, että sukupuolella on tilastollisesti melkein merkitsevä vaikutus (0,01 < p < 0,05). Naiset olivat tuloksen perusteella selvästi muuttohaluttomampia kysyttäessä muutosta Murmanskiin tai

Moskovaan. Naisista 60,2 %, mutta miehistä vain 41 % kertoi, että ei aio muuttaa Murmanskiin seuraavan viiden vuoden kuluessa. Naisista 58,5 % ja miehistä 45,9 % vastasi, että ei aio muuttaa Moskovaan seuraavan viiden vuoden kuluessa. Kysyttäessä Kirovskin ja Apatiitin opiskelijoilta muuttamisesta Murmanskiin, voimme huomata, että 10,7 % ilmoitti muuttavansa seuraavan viiden vuoden kuluessa Murmanskiin. Moskovaan muuttoaikomuksia oli 11 %:lla vastaajista. Sen sijaan Pietariin muuttoaikomuksia oli 26,3 %:lla vastaajista. Tämä osoittaa, että muuttohalukkuus Pietariin on selvästi voimakkaampaa kuin Murmanskiin ja Moskovaan. Tulokseen vaikuttavat osaltaan Pietarissa asuvat sukulaiset (taulukko 100) sekä työnsaantimahdollisuudet ja odotettu palkkataso. Pietari on myös lähempänä Kirovskia ja Apatiittia, elinkustannuksiltaan halvempi kuin Moskova ja ilmastollisesti suotuisampi alue kuin Murmansk. Tätä kuvaavat myös kirovskilaisen opiskelijan sanat:

”Haluaisin muuttaa Pietariin, koska siellä on paremmat opiskelumahdollisuudet ja elintaso korkeampi kuin Kirovskissa. Minä kuitenkin tulen aina rakastamaan tätä ihmeellistä kaupunkiani.” (Opiskelija Kirovskissa 2007)

Tverin alueella oppilaiden muuttoaikomukset näyttävät kohdistuvan pääosin Moskovaan, mutta myös alueen pääkaupunkiin Tveriin sekä Pietariin. Nelidovossa sukupuolella näyttää olevan muuttoaikomuksiin tilastollisesti merkitystä silloin, kun kysytään muuttamisesta Moskovaan ($p=0,023$). Kyselytutkimukseen vastanneista oppilaista kertoi muuttavansa Tveriin 33,3 %. Pietariin kertoi muuttavansa 26,8 % vastanneista ja Moskovaan 34,1 %. Miespuoliset vastaajat olivat selvästi epävarmempia tulevaisuuden suunnitelmistaan. Seuraava taulukko (taulukko 105) kertoo Nelidovon oppilaiden muuttoaikomuksista Tveriin, Pietariin ja Moskovaan.

Saatu tulos (taulukko 105) kertoo, että kyselytutkimukseen vastanneiden oppilaiden muuttoaikomukset ovat varsin suuret. Tämä johtunee siitä, että Nelidovon alueella ei ole ollut käytännössä jatko-opintomahdollisuuksia, eli opintojen jatkaminen tarkoittaa käytännössä muuttamista muualle. Vuonna 2007 opintonsa päättäneistä 227 oppilaasta 120 jatkoi opintojaan yliopistossa ja 102 ammatillisissa oppilaitoksissa. Vain 5 valmistunutta hakeutui työelämään (Otdel 2007: 13).

Taulukko 105: Eri sukupuolten mielipiteet muuttamisesta Nelidovosta seuraavan viiden vuoden aikana Tveriin, Pietariin tai Moskovaan (ristiintaulukointi)

1. Muutan Nelidovosta Tveriin viiden vuoden kuluessa ²						Exact Sig. (2-sided) ¹
		muutan	en tiedä	en muuta	Yhteensä	
Mies	Määrä	18	27	19	64	0,404
	Odotusarvo	21,3	23,1	19,5	64,0	
	% /sukupuoli	28,1	42,2	29,7	100	
	%	10,2	15,3	10,7	36,2	
nainen	Määrä	41	37	35	113	
	Odotusarvo	37,7	40,9	34,5	113,0	
	% /sukupuoli	36,3	32,7	31,0	100	
	%	23,2	20,9	19,8	63,8	
Yhteensä	Määrä	59	64	54	177	
	Odotusarvo	59,0	64,0	54,0	177,0	
	% /sukupuoli	33,3	36,2	30,5	100	
	%	33,3 %	36,2	30,5	100	
2. Muutan Nelidovosta Pietariin viiden vuoden kuluessa ²						
Mies	Määrä	15	30	18	63	0,325
	Odotusarvo	16,9	25,3	20,8	63,0	
	% /sukupuoli	23,8	47,6	28,6	100	
	%	8,4	16,8	10,1	35,2	
nainen	Määrä	33	42	41	116	
	Odotusarvo	31,1	46,7	38,2	116,0	
	% /sukupuoli	28,4	36,2	35,3	100,0	
	%	18,4	23,5	22,9	64,8	
Yhteensä	Määrä	48	72	59	179	
	Odotusarvo	48,0	72,0	59,0	179,0	
	% /sukupuoli	26,8	40,2	33,0	100	
	%	26,8	40,2	33,0	100	
3. Muutan Nelidovosta Moskovaan viiden vuoden kuluessa ²						
Mies	Määrä	14	28	20	62	0,023*
	Odotusarvo	21,1	20,8	20,1	62,0	
	% /sukupuoli	22,6	45,2	32,3	100	
	%	7,8	15,6	11,2	34,6	
nainen	Määrä	47	32	38	117	
	Odotusarvo	39,9	39,2	37,9	117,0	
	% /sukupuoli	40,2	27,4	32,5	100	
	%	26,3	17,9	21,2	65,4	
Yhteensä	Määrä	61	60	58	179	
	Odotusarvo	61,0	60,0	58,0	179,0	
	% /sukupuoli	34,1	33,5	32,4	100	
	%	34,1	33,5	32,4	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

²Lomakkeessa käytettiin 5-portaista Likert-asteikkoa, mutta tulokinnan helpottamiseksi taulukossa yhdistettiin sarakkeet: täysin samaa mieltä ja samaa mieltä sekä täysin eri mieltä ja eri mieltä.

Vaikka Lihoslavlissa on joitakin jatko-opintomahdollisuuksia, kyselytutkimuksen tulokset eivät poikkea oleellisesti Nelidovon tuloksista. Tverin merkitys oppilaiden muuttoaikomusten kohteena korostuu (taulukko 106). Tämä johtunee siitä, että Lihoslavl sijaitsee vain 40 km päässä Tveristä, ja tällöin luonnollinen jatko-opiskelupaikka on juuri Tver. Toisaalta puutteellisten liikenneyhteyksien takia läheisyys ei kuitenkaan mahdollista kovinkaan sujuvaa pendelöintiä Lihoslavl ja

Tverin välillä. Sukupuoli näyttää vaikuttavan vastauksiin ainoastaan kysyttäessä muuttoaikomuksista Pietariin ($p=0,036$) ja tämän väittämän osalta voimme hylätä 0-hypoteesin. Naisista Pietariin kertoi muuttavansa 26,3 %, kun taas miehistä vain 11,5 % (taulukko 106).

Taulukko 106: Eri sukupuolten mielipiteet muuttamisesta Lihoslavlista seuraavan viiden vuoden aikana Tveriin, Pietariin tai Moskovaan (ristintaulukointi)

1. Muutan Lihoslavlista Tveriin viiden vuoden kuluessa ²						Exact Sig. (2-sided) ¹
		muutan	en tiedä	en muuta	Yhteensä	
Mies	Määrä	20	15	16	51	0,183
	Odotusarvo	19,8	19,0	12,1	51,0	
	% /sukupuoli	39,2	29,4	31,4	100	
	%	15,9	11,9	12,7	40,5	
nainen	Määrä	29	32	14	75	
	Odotusarvo	29,2	28,0	17,9	75,0	
	% /sukupuoli	38,7	42,7	18,7	100	
	%	23,0	25,4	11,1	59,5	
Yhteensä	Määrä	49	47	30	126	
	Odotusarvo	49,0	47,0	30,0	126,0	
	% /sukupuoli	38,9	37,3	23,8	100	
	%	38,9	37,3	23,8	100	
2. Muutan Lihoslavlista Pietariin viiden vuoden kuluessa ²						0,036*
Mies	Määrä	6	26	20	52	
	Odotusarvo	10,6	26,8	14,6	52,0	
	% /sukupuoli	11,5	50,0	38,5	100	
	%	4,7	20,3	15,6	40,6	
nainen	Määrä	20	40	16	76	
	Odotusarvo	15,4	39,2	21,4	76,0	
	% /sukupuoli	26,3	52,6	21,1	100	
	%	15,6	31,2	12,5	59,4	
Yhteensä	Määrä	26	66	36	128	
	Odotusarvo	26,0	66,0	36,0	128,0	
	% /sukupuoli	20,3	51,6	28,1	100	
	%	20,3	51,6	28,1	100	
3. Muutan Lihoslavlista Moskovaan viiden vuoden kuluessa ²						0,368
Mies	Määrä	10	20	22	52	
	Odotusarvo	10,6	23,2	18,3	52,0	
	% /sukupuoli	19,2	38,5	42,3	100	
	%	7,8	15,6	17,2	40,6	
nainen	Määrä	16	37	23	76	
	Odotusarvo	15,4	33,8	26,7	76,0	
	% /sukupuoli	21,1	48,7	30,3	100	
	%	12,5	28,9	18,0	59,4	
Yhteensä	Määrä	26	57	45	128	
	Odotusarvo	26,0	57,0	45,0	128,0	
	% /sukupuoli	20,3	44,5	35,2	100	
	%	20,3	44,5	35,2	100	

¹Ryhmien välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä $0,01 < p < 0,05^*$, merkitsevä $0,001 < p < 0,01^{**}$, erittäin merkitsevä $p < 0,001^{***}$.

²Lomakkeessa käytettiin 5-portaista Likert-asteikkoa, mutta tulokinnan helpottamiseksi taulukossa yhdistettiin sarakkeet: täysin samaa mieltä ja samaa mieltä sekä täysin eri mieltä ja eri mieltä.

Tulosten (taulukko 106) tarkempi tarkastelu osoittaa, että 38,9 % vastaajista ilmoittaa aikovansa muuttaa Tveriin seuraavan viiden vuoden kuluessa. Pietariin ja Moskovaan muuttoaikomuksia on 20,3 %:lla vastaajista. Tver on selvästi kiinnostavin kohdealue lihoslavlilaisille, mikäli harkitaan muuttoa. Lihoslavlissa vuonna 2008 valmistuneista 136 oppilaasta 61 % jatkoi opintojaan korkeakouluissa ja osa ammatillisissa oppilaitoksissa. Kyselytutkimukseen osallistuneista Lihoslavlilin peruskoulun no 1:n vuonna 2008 valmistuneesta 24 oppilaasta kolme jatkoi opiskelua Moskovassa, Pietarissa kaksi, yksi Vologdan tekniseen oppilaitoksessa ja vain yksi jäi Lihoslavlisiin. Loput muuttivat Tveriin. Oppilaista 15 jatkoi opiskeluaan korkeakouluissa ja loput erilaisissa ammattioppilaitoksissa (Lihoslavl 2008).

Kyselytutkimuksen tulos tukee jossakin määrin Bogdanovan (2006: 216–217) Tverin alueiden väestötillanuelokittelua, jossa sekä Nelidovon että myös Lihoslavlilin kaupungit kuuluvat suhteellisen heikon väestökehityksen omaaviin alueisiin. Näillä alueilla ei vielä olla väestökehityksen kannalta kriittisessä tilanteessa lukuun ottamatta Nelidovon maaseutualueita.

10.3 OPISKELIJAT JA MUUTTAMISEN ESTEET

Opiskelijoiden paikkasidonaisuutta nykyiseen asuinpaikkaan ja paikkakunnalle jäämiseen selvitettiin kyselylomakkeessa esitettyjen väitteiden avulla. Näihin väittämiin vastattiin kolmiportaisella asteikolla (hyvin tärkeää, vähemmän tärkeää, ei merkitystä). Aluksi tarkastelemme väitteitä (6 väitettä), jotka liittyvät läheisesti opiskelijan sosiaaliseen ympäristöön, perheeseen, sukulaisiin ja ystäviin. Kysymys oli tarkoitettu pääasiassa niille opiskelijoille, jotka eivät suunnittele muuttavansa pois tapaustutkimuksen kohdealueelta, vaikkakin siihen vastasi myös osa opiskelijoista, jotka suunnittelevat poismuuttoa alueelta. Tämä viittaa tulkinnallisesti selvästi siihen, että vaikka suunnitellaan muuttamista pois, muuton toteutumiseen ja toteutumismahdollisuuksiin ei välttämättä uskota (taulukko 107). Esitetyistä väitteistä tehtiin myös Khiin neliötesti, jonka avulla oli tarkoitus selvittää, oliko tapaustutkimuspaikkakuntien välillä tilastollisesti merkittäviä eroja.

Tehdyn Khiin neliötestin (taulukko 107) perusteella (5 % merkitsevyystasolla) voidaan todeta, että paikkakuntien välillä oli vastauksissa tilastollisia eroja seuraavien väitteiden kohdalla: *Perheeni ei tahdo muuttaa* ($p=0,041$), *Puolisoni tai tyttö/poikaystäväni asuu täällä* ($p=0,024$) ja *Minulla on täällä läheisiä sukulaisia* ($p=0,016$). Väitteestä 2. *Perheeni ei tahdo muuttaa*, huomaamme, että Nelidovo poikkeaa selvästi Lihoslavlilista ja Kirovsk/Apatiitista. Nelidovossa vastaajista 50,7 % pitää tätä väitettä tärkeänä ja vain 17,1 % merkityksettömänä asiana. Lihoslavlissa 44,2 % pitää väitettä tärkeänä. Vähiten tärkeänä väitettä pitivät Kirovskissa ja Apatiitissa asuvat opiskelijat, 39,2 %. Tulkinnallisesti tähän syynä on osaltaan paikkakuntien erilainen luonne. Kirovsk ja Apatiitti ovat pohjoisessa olevia keskuksia, joissa on totuttu siihen, että tarvittaessa muutetaan opiskelemaan toiselle paikkakunnalle, ja perhe perinteisesti on joutunut hyväksymään tämän asian. Lihoslavl puolestaan sijaitsee paitsi lähellä Tveriä, myös

Moskovaa, jolloin perhe asuu joka tapauksessa lähellä. Nelidovossa perheen merkitys on suuri. Tämä varmasti selittyy osaltaan sillä, että vastaajat ovat nuorempia verrattuna Kirovskin ja Apatiitin ja osaltaan myös Lihoslavlilin vastaajiin, eikä vanhemmista "irtaantumista" näin ollen ole vielä tapahtunut. Tätä tukevat myös väitteet 3 ja 5 (taulukko 107). Väitteen 3, *Koska vanhempani asuvat täällä*, katsoi Nelidovossa vastanneista 56,7 % olevan erittäin merkityksellisen ja vain 8,7 % katsoi, että asialla ei ole merkitystä. Tämän väitteen osalta (väite 3) kaikkien kolmen paikkakunnan välillä ei Khiin neliötestin perusteella ole tilastollisia eroja. Lihoslavlissa 16,8 % ja Kirovkissa sekä Apatiitissa 13 % pitävät vanhempien asumista paikkakunnalla merkityksettömänä paikkakunnalle jäämisen kannalta (taulukko 107).

Taulukko 107: Tapaustutkimusalueiden opiskelijoiden käsityksiä erilaisista heidän syntymäpaikkaansa, perheeseensä, sukulaisiinsa ja ystäviinsä liittyvistä väitteistä

	Hyvin tärkeää Määrä (%)	Vähemmän tärkeää Määrä (%)	Ei merkitystä Määrä (%)	Yhteensä Määrä (%)	Sig. ¹
1. Synnyin ja kasvoin täällä (n=721)					
Lihoslavl	44 (37,9)	40 (34,5)	32 (27,6)	116 (100)	0,477
Nelidovo	73 (44,5)	59 (36,0)	32 (19,5)	164 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	178 (40,4)	148 (33,6)	115 (26,1)	441 (100)	
Yhteensä	295 (40,9)	247 (34,3)	179 (24,8)	721 (100)	
2. Perheeni ei tahdo muuttaa (n=701)					
Lihoslavl	50 (44,2)	35 (31,0)	28 (24,8)	113 (100)	0,041*
Nelidovo	77 (50,7)	49 (32,2)	26 (17,1)	152 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	171 (39,2)	160 (36,7)	105 (24,1)	436 (100)	
Yhteensä	298 (42,5)	244 (34,8)	159 (22,7)	701 (100)	
3. Koska vanhempani asuvat täällä (n=701)					
Lihoslavl	60 (53,1)	34 (30,1)	19 (16,8)	113(100)	0,365
Nelidovo	85 (56,7)	52 (34,7)	13 (8,7)	150 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	247 (56,4)	134 (30,6)	57 (13,0)	438 (100)	
Yhteensä	392 (55,9)	220 (31,4)	89 (12,7)	701(100)	
4. Puolisoni tai tyttö/poikaystäväni asuu täällä (n=697)					
Lihoslavl	53 (46,9)	32 (28,3)	28 (24,8)	113 (100)	0,024*
Nelidovo	58 (39,2)	60 (40,5)	30 (20,3)	148 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	229 (52,5)	122 (28,0)	85 (19,5)	436 (100)	
Yhteensä	34 (48,8)	214 (30,7)	143 (20,5)	697 (100)	
5. Minulla on täällä läheisiä sukulaisia (n= 711)					
Lihoslavl	54 (48,6)	33 (29,7)	24 (21,6)	111 (100)	0,016*
Nelidovo	80 (52,6)	57 (37,5)	15 (9,9)	152 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	200 (45,7)	139 (31,7)	99 (22,6)	438 (100)	
Yhteensä	334 (47,6)	229 (32,7)	138 (19,7)	701 (100)	
6. Minulla on täällä hyviä ystäviä (n=700)					
Lihoslavl	66 (59,5)	33 (29,7)	12 (10,8)	111 (100)	0.578
Nelidovo	86 (57,0)	51 (33,8)	14 (9,3)	151 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	263 (60,0)	120 (27,4)	55 (12,6)	438 (100)	
Yhteensä	415 (59,3)	204 (29,1)	81 (11,6)	700 (100)	

¹Opiskelupaikkakuntien välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Tarkastelemme vielä edellisen taulukon (taulukko 107) perusteella tutkimuksen tuloksia. Väitteen 5, *Minulla on täällä läheisiä sukulaisia*, katsoi Nelidovossa vastanneista

52,6 % olevan erittäin merkityksellinen ja vain 9,9 % ei pitänyt asiaa tärkeänä (taulukko 107). Lihoslavlissa prosenttiosuudet olivat 48,6 % ja 21,6 % ja Kirovskissa sekä Apatiitissa 45,7 % ja 22,6 %. Väitteen 4, *Puolisoni tai tyttö/poikaystäväni asuu täällä*, vastaukset noudattavat edellä olevien väitteiden vastausten linjaa. Nelidovossa tällä kertaa tätä asiaa piti tärkeänä vain 39,2 %, kun taas Kirovskissa ja Apatiitissa 52,5 % ja Lihoslavlissa 46,9 %. Tulkinallisesti tämä selittyy paljolti vastaajien ikäeroilla. Ystävien merkitys (väite 6) on kaikille samanlainen, eikä eri paikkakuntien välillä ole juurikaan eroja. Sen sijaan syntymäpaikan merkityksen osalta (väite 1) pienin merkitys on Lihoslavlissa asuville opiskelijoille, vaikka erot ovatkin suhteellisesti ottaen melko pieniä.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 108) tarkastellaan Lihoslavlilin, Nelidovon ja Kirovskin sekä Apatiitin opiskelijoiden käsityksiä erilaisista paikkaan liittyvistä väitteistä (6 väitettä). Tehdyn Khiin neliötestin perusteella voimme huomata, että 5 % merkitsevyystasolla väittämien 1 *Olen asunut täällä kauan ja tunnen olevani kotona* ($p=0,002$); 2, *Mielestäni taloudellinen tilanteeni tulee olemaan täällä parempi kuin muualla muutettaessa* ($p<0,001$) ja 3, *Mielestäni tämä on hyvä paikka tehdä töitä ja elää* ($p=0,041$), vastauksissa on selviä paikkakuntaisia eroja.

Tarkemmin tuloksia (taulukko 108) tarkasteltaessa voimme huomata, että Kirovskin ja Apatiitin opiskelijat (57,2 % vastanneista) pitävät tärkeämpänä paikkakunnalle jäämisen kannalta pitkää oleskeluaikaa alueella ja sitä kautta syntynyttä paikkakiinnittyyneisyyttä verrattuna muiden kohdealueiden vastaajien mielipiteisiin (Nelidovo 50,3 % ja Lihoslavl 44,8 %) (väite 1).

Seuraavassa väittämässä (taulukko 108), missä käsiteltiin vastaajien taloudellista tilannetta ja alueelle jäämistä (väite 2), vastaukset poikkeavat huomattavasti toisistaan. Väitettä hyvin tärkeänä pitivät 14,9 % opiskelijoista Lihoslavlissa, 29,1 % Nelidovossa ja 33,2 % Kirovskissa ja Apatiitissa. Vastaukset heijastavat osaltaan Kirovskin ja Apatiitin tulotasoa ja siihen liittyviä odotuksia suhteessa mihin alueisiin. Toisaalta, jos odotettava tulo on suurempi muutettaessa kuin paikallaan ollessa, muuttopäätös saatetaan tehdä. Lihoslavlilin ja Nelidovon tulotaso on selvästi alhaisempi kuin Tverissä tai Moskovassa. Kirovskin ja Apatiitin tulotaso on alhaisempi kuin Pietarissa ja Moskovassa, mutta kuitenkin korkea suhteessa moniin muihin alueisiin Venäjällä. Tulkinallisesti tulosten perusteella näyttää siltä, että taloudelliset seikat eivät näytä olevan mahdollinen syy jäämiseen erityisesti Lihoslavlisiin ja Nelidovoon.

Saaduista tuloksista (taulukko 108) huomaamme vielä, että sosiaalisilla suhteilla on jäämispäätöksessä selvästi merkitystä samoin kuin asumisajalla kyseisellä alueella. Kuitenkin tekijät, jotka liittyvät nykyisen alueen luonteeseen ja ilmapiiriin, ovat vastaajille vähemmän tärkeitä tai merkityksettömiä. Tarkasteltaessa väitettä 3 (*Mielestäni tämä on hyvä paikka tehdä töitä ja elää*), huomataan, että Nelidovon opiskelijat pitävät väitettä merkityksellisempänä (36,7 % vastanneista) kuin Lihoslavlilin (22,2 % vastanneista) ja Kirovskin/Apatiitin (31,3 % vastanneista) opiskelijat. Merkityksettömimpänä asiaa pitävät Lihoslavlilin opiskelijat (39,8 % vastanneista), sitten Nelidovon (30,7 % vastanneista) ja Kirovskin/Apatiitin (28,1 % vastanneista). Näitä

tutkimuksen tuloksia ja suhdetta sukulaisiin kuvaa hyvin lihoslavlilaisen opiskelijan sanat:

”Minun tulevaisuuteni riippuu koulutuksesta. Tällä hetkellä opiskelen, sen jälkeen jatkan opiskelua ja teen töitä Tverissä. Opiskelun jälkeen suunnittelen muuttavani Moskovaan. Koska siellä asuu vanhempi sisareni, suunnittelen työskenteleväni hänen yrityksessään. Mutta voi olla, että näin ei tapahdu. Riippuu siitä, miten elämä heittelee...” (Opiskelija Lihoslavlissa 2008)

Taulukko 108: Tapaustutkimusalueiden opiskelijoiden käsityksiä erilaisista asuinpaikkaan liittyvistä väitteistä

	Hyvin tärkeää Määrä (%)	Vähemmän tärkeää Määrä (%)	Ei merkitystä Määrä (%)	Yhteensä Määrä (%)	Sig. ¹
1. Olen asunut täällä kauan ja tunnen olevani kotona (n=711)					
Lihoslavl	52 (44,8)	35 (30,2)	29 (25,0)	116 (100)	0,002**
Nelidovo	76 (50,3)	59 (39,1)	16 (10,6)	151 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	254 (57,2)	120 (27,0)	70 (15,8)	444 (100)	
Yhteensä	382 (53,7)	214 (30,1)	115 (16,2)	711 (100)	
2. Mielestäni taloudellinen tilanteeni tulee olemaan täällä parempi kuin muualle muuttaessa (n=712)					
Lihoslavl	17 (14,9)	42 (36,8)	55 (48,2)	114 (100)	0,000***
Nelidovo	46 (29,1)	49 (31,0)	63 (39,9)	158 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	146 (33,2)	171 (38,9)	123 (28,0)	440 (100)	
Yhteensä	209 (29,4)	262 (36,8)	241 (33,8)	712 (100)	
3. Mielestäni tämä on hyvä paikka tehdä töitä ja elää (n=692)					
Lihoslavl	24 (22,2)	41 (38,0)	43 (39,8)	108 (100)	0,041*
Nelidovo	55 (36,7)	49 (32,7)	46 (30,7)	150 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	136 (31,3)	176 (40,6)	122 (28,1)	434 (100)	
Yhteensä	215 (31,1)	266 (38,4)	211 (30,5)	692 (100)	
4. Minua miellyttää paikallinen elämämuoto (n=696)					
Lihoslavl	36 (32,4)	36 (32,4)	39 (35,1)	111 (100)	0,292
Nelidovo	41 (28,7)	60 (42,0)	42 (29,4)	143 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	151 (34,2)	174 (39,4)	117 (26,5)	442 (100)	
Yhteensä	228 (32,8)	270 (38,8)	198 (28,4)	696 (100)	
5. Haluan työskennellä tällaisessa ilmapiirissä (n=689)					
Lihoslavl	29 (25,9)	42 (37,5)	41 (36,6)	112 (100)	0,385
Nelidovo	46 (31,5)	63 (43,2)	37 (25,3)	146 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	130 (30,2)	178 (41,3)	123 (28,5)	431 (100)	
Yhteensä	205 (29,8)	283 (41,1)	201 (29,2)	689 (100)	
6. Tämä on hyvä paikka kasvattaa lapsia (n=694)					
Lihoslavl	44 (39,3)	29 (25,9)	39 (34,8)	112 (100)	0,123
Nelidovo	54 (37,5)	54 (37,5)	36 (25,0)	144 (100)	
Kirovsk/Apatiitti	141 (32,2)	151 (34,5)	146 (33,3)	438 (100)	
Yhteensä	239 (34,4)	234 (33,7)	221 (31,8)	694 (100)	

¹Opiskelupaikkakuntien välisiä eroja testattiin tarkalla Khiin neliötestillä. Tilastollisesti merkitsevä ero on merkitty: melkein merkitsevä 0,01 < p < 0,05*, merkitsevä 0,001 < p < 0,01**, erittäin merkitsevä p < 0,001***.

Paneudumme vielä edellisen taulukon (taulukko 108) perusteella tutkimuksen tuloksiin. Väitteen 4 (*Minua miellyttää paikallinen elämämuoto*) vastaukset eri vaihtoehtojen (hyvin tärkeää, vähemmän tärkeää ja ei merkitystä) välillä jakautuivat

tasaisesti, ja paikkakuntaakohtaiset erot olivat hyvin pieniä. Tämän osoitti myös Khiin neliötesti. Väitteen 5 (*Haluan työskennellä tällaisessa ilmapiirissä*) erot eri paikkakuntien ja vastausvaihtoehtojen välillä olivat pienet. Pieni ero oli kuitenkin siinä, että vähiten merkitykselliseksi väitettä piti Lihoslavlın kyselytutkimukseen vastanneet opiskelijat (36,6 %), kun vastaavasti Nelidovossa osuus oli 25,3 % ja Kirovskissa ja Apatiitissa 28,5 % vastanneista. Jos taulukkojen 107–108 vastauksia arvioidaan erilaisten determinanttien perusteella, näyttää siltä, että koululaisille ja opiskelijoille perheen, sukulaisten ja ystävien merkitys muuttopäätöstä tehtäessä on suurempi kuin mikä merkitys on ulkoisilla tekijöillä, kuten asumispaikkakunnan luonteella. Suurin merkitys on kuitenkin opiskelumahdollisuuksilla, jotka ohjaavat opiskelijoiden ja koululaisten jatkosuunnitelmia.

Kirovskissa ja Apatiitissa tilanne on toinen kuin Nelidovossa tai Lihoslavlissa, sillä monipuolisia opiskelumahdollisuuksia tarjoavana keskuksena se houkuttelee nuoria laajemminkin. Kirovkin ja Apatiitin alueen ongelmana on kuitenkin se, että kaivostyö ei enää kiinnosta nuoria, vaikka tulotaso kaivosammateissa olisikin keskimääräistä tulotaso korkeampi. Siksi Apatiitti-yrityksellä on tulevaisuudessa monia haasteita, kuten se, miten yritys pystyy tarjoamaan nuorille kilpailukykyisiä työskentely- ja vapaa-ajanvietto mahdollisuuksia. Vastavalmistuneiden, opiskelijoiden ja nuorten lähtömuutto vinouttaa Nelidovon tai Lihoslavlın kaltaisten yhdyskuntien ikärakennetta. Väestönkasvun yleinen hidastuminen ja hedelmällisyyssiässä olevien määrän supistuminen korostaa vinoutumista. Muuttoliike voi näin vaikuttaa huomattavasti aluerakenteen kehittymiseen ja myös taantumiseen. Nelidovon kaupunki siihen kuuluvine maaseutualueineen tulee tulevaisuudessa todennäköisesti ajautumaan väestöкриisiin nuorten muuttaessa pois. Lihoslavl houkuttelee Nelidovosta poiketen nuoria opiskelemaan ja vaikka nuoret muuttavatkin pois alueelta, alueen läheisyys Tverin kaupungin kanssa tulee takaamaan sen, että alue tulee pitkällä aikavälillä jopa kasvamaan.

11 Päätelmät

Muuttoliiketeoriat perustuvat usein yhden ilmiöalueen vaikutusten tarkasteluun joko makro- tai mikroperspektiivistä. Tällaisten lähestymistapojen perusheikkoutena on varsin kapea tarkastelukulma. Yhdistelmäteoriat ovat puolestaan pyrkineet nimensä mukaisesti yhdistelemään eri lähestymistapoja. Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana pohdittiin yhden yhdistelmäteorian, järjestelmäteorian, mahdollisuuksia tutkia yhden valtion rajojen sisällä tapahtuvaa muuttoliikettä ja erityisesti ihmisten muuttohalukkuuteen vaikuttavia tekijöitä. Järjestelmäteorian syventämiseksi ja käytön laajentamiseksi muuttoliikkeen syitä, determinantteja, tarkasteltiin multikausaalisen teorian ja sen spatiaalisen selityksen avulla. Näiden lähestymistapojen sekä muiden tutkimuksessa tarkasteltujen lähestymistapojen perusteella syntyi multikausaalinen muuttoliikemalli.

Läpikäymälläni laajalla aineistollani on oma merkityksensä multikausaalisen muuttoliikemallin rakentamisessa. Järjestelmään vaikuttavia tekijöitä ja muuttoliikkeen syitä (työntö- ja vetotekijöitä sekä liikkuvuuden esteitä) on monenlaisia ja monentasoisia, ja niitä yhdistää yhteiskunnallinen rakennemuutos. Tässä tutkimuksessa rakennemuutoksella tarkoitettiin taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia prosesseja, jotka vaikuttavat paikallis- ja aluetason kehitykseen.

Multikausaaliteoria auttoi hahmottamaan paikallisten tekijöiden ja kansallisten sekä kansainvälisten tekijöiden vuorovaikutusta yksilön päätöksentekoon ja muuttohalukkuuteen tapaustutkimusalueilla. Yhteiskunnallisella tasolla tapaustutkimusalueiden eli Kirovskin, Apatiitin ja Nelidovon, muuttoilmiöt suhteutettiin Neuvostoliitosta periytyvään yhteiskunnan jälkisosialistiseen edelleen jatkuvaan muutokseen. Alueellisella tasolla tarkasteltiin Venäjän alueiden välisiä muuttoliikkeitä ja niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Yksilötasolla tarkasteltiin ihmisten haluja ja toiveita sekä ihmisten muuttovalmiuksia erityisesti kyselytutkimuksen avulla. Muutokset ymmärrettiin työssä yhteiskunnallisina, taloudellisina, alueellisina ja paikallisina muutoksina sekä laajemmin koskien laajasti ihmisen toimintaan liittyviä seikkoja, kuten sosiaaliin suhteisiin, elämäntapaan ja maailmankatsomukseen liittyvinä muutoksina.

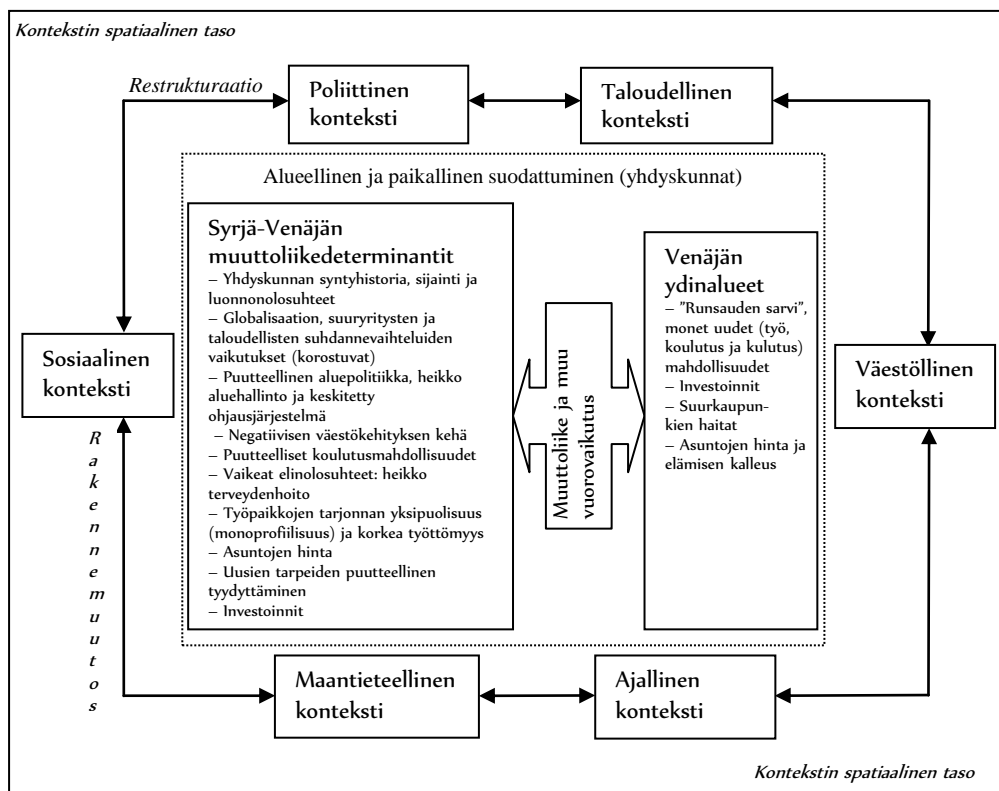
Tutkimuskysymyksiä oli kaikkiaan viisi:

1. *Miten Venäjän yleinen kehitys ja hallinnolliset ohjausjärjestelmät ovat vaikuttaneet muuttoliikkeeseen erityisesti syrjäisissä yhdyskunnissa?*
2. *Mitkä ovat muuttoliikkeitä aikaansaavat determinantit ja muuttoliikejärjestelmät tutkimusalueilla?*
3. *Miten tutkimusalueiden tuotanto- ja yritystoiminnan järjestelyt vaikuttavat muuttoliikkeeseen?*

4. Mitkä seikat vaikuttavat opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden muuttoliikkeeseen?
 5. Millaiset ovat muuttoliikkeen tulevaisuudennäkymät tutkimusalueilla?

11.1 VENÄJÄN YLEINEN KEHITYS JA OHJAUSJÄRJESTELMÄT SEKÄ MUUTTOLIIKKEET

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää Venäjän yleisiä kehityspiirteitä ja hallinnollisia ohjausjärjestelmiä sekä niiden merkitystä muuttoliikkeisiin erityisesti pohjoisissa yhdyskunnissa. Multikausaalisen muuttoliikemallin näkökulmasta yleiset tekijät ja yhteiskunnallinen rakennemuutos ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen väestön alueelliseen sijoittumiseen. Yhdyskunta on yhteiskuntaan nähden sen alayksikkö, jonka puitteissa tapahtuu alueellinen suodattuminen. Yleisten tekijöiden vaikutuksia on tässä työssä tarkasteltu kirjallisuuden, tilastojen ja kyselytutkimuksen avulla. Seuraavassa kuviossa (kuvio 43) esitetään muuttoliikkeeseen vaikuttavia tekijöitä. Kuvion taustalla on tämän tutkimuksen tutkimuskehikko (kappale 4.4., kuvio 10).

Kuvio 43: Muuttoliikkeeseen vaikuttavia yleisiä tekijöitä Syrjä-Venäjällä

Paikallinen yhdyskunta on kokoelma julkisia palveluja sekä infrastruktuuria, ja yhdyskunnan suhteet määräytyvät sen osajärjestelmien kautta. Näitä osajärjestelmiä ovat koululaitos, työyhteisöt ja terveystalot. Kuviosta huomataan, että Syrjä-Venäjän yhdyskuntien sosiaaliset sekä muut rakenteet rakentuvat tutkimusajankohtana osittain heikkoon paikallishallintoon ja yksipuoliseen tuotantosektoriin sekä suuryrityksiin. Tänäpä nämä yritykset ovat globalisoituneet, minkä takia kansainvälisten ilmiöiden vaikutukset näkyvät myös aluetasolla. Tämä näkyy myös Venäjällä käytävässä yleisessä keskustelussa ja poliittisissa tavoitteissa sekä tieteellisissä diskursioissa. Venäjän yleiseen kehitykseen kuuluu keskushallinnon aseman korostaminen ja heikko paikallishallinto. Paikallishallinto ei kykene poistamaan alueellisia ongelmia, jotka usein ovat keskushallinnon näkökulmasta pieniä.

Yhteiskunnan rakennemuutoksen vaikutukset yhdessä paikallisten erityisolosuhteiden kanssa tulivat ilmi tämän tutkimuksen tapaustutkimusalueilla. Yhteiskunnallinen rakennemuutos ja paikallinen sopeutuminen näkyivät erityisesti Kirovskin ja Apatiitin alueilla poismuuttamisena. Nelidovossa rakennemuutokseen sopeutuminen näkyi paitsi luonnollisen väestönkehityksen aiheuttamana väkiluvun laskuna, myös nuoren väestönosan hakeutumisena muualle. Kyselytutkimukseen vastanneet olivat lisäksi selvästi huolissaan väestönkehityksestä. Venäjän yleinen kehitys ja erityisesti taloudellisen toiminnan muutokset sekä yksilöllinen päätöksenteko ovat aiheuttaneet tapaustutkimusyhdyskuntien erilaiset kehityspolut.

Venäjän yleisestä kehityksestä johtuen tapaustutkimusalueiden muuttoliikettä ei voida tarkastella pelkästään seurauksena taloudellisista syistä tai työmarkkinoiden kautta, kuten jotkut muuttoliiketeoriat (klassisiin ja uusklassisiin talousteorioihin perustuvat) korostavat, vaikka esimerkiksi suhteellisen kurjistumisen lähestymistavassa on paljon elementtejä, joilla voidaan tulkita Venäjän nykyistä kehitystä. Taloudelliset tekijät ovat tärkeitä kuitenkin silloin, kun niitä tarkastellaan osana rakennemuutoksen viitekehystä. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan sanoa, että muuttoliike on seurausta monien tekijöiden, paikallisten erityispiirteiden ja yhteiskunnallisten sekä kansainvälisten kehityskulkujen vuorovaikutuksesta. Tutkimusalueiden tilastot osoittavat, että muuttovirrat kohdistuvat Venäjän keskisille alueille, joiden taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys poikkeaa syrjäalueiden kehityksestä. Alueiden väliset kehityserot eivät tarkoita pelkästään taloudellisia eroja, vaan liittyvät aikaisempaa useammin uudenlaiseen kulutuskäyttäytymiseen ja tarpeisiin sekä niiden toteuttamismahdollisuuksiin.

Venäjän yleiseen kehitykseen kuuluvat oleellisesti hallinnollisten ohjausjärjestelmien muutokset. Venäjän ollessa kyseessä voidaan puhua tuotannollis-yhteiskunnallisista säätely- ja ohjausjärjestelmistä. Läpikäydyssä tutkimuskirjallisuudessa ja lähestymistavoissa on varsin vähän käsitelty hallinnollisten ohjausjärjestelmien muutoksia ja merkitystä sekä käyty kriittistä keskustelua. Venäjä-tutkijoista esimerkiksi Kumo (2003) on pyrkinyt käsittelemään ohjausjärjestelmiä mm.

historiallisesta näkökulmasta. Näkökulma perustuu siihen, että Neuvostoliiton aikana yleinen kehitys ja valtion politiikka synnyttivät muuttovirtoja kohti alueita, joilla oli runsaasti luonnonvaroja, joita sitten pyrittiin hyödyntämään valtion kehittämisessä. Tämä merkitsi käytännössä voimakasta alueellista erikoistumista ja usean yksipuolisen resurssiyhdyskunnan syntyä. Näin syntyivät myös tapaustutkimusalueet Kirovsk ja Apatiitti sekä Nelidovo.

Bogdanova (2006) puolestaan satoi institutionaalisten ohjaajien merkityksen uusintamiseen. Historiallis-poliittisen kehityksen seurauksena monille alueille syntyi suuria teollisuuslaitoksia, joiden toiminta perustui paljolti työvoiman käyttöön. Kumon (2003), Korelien (1999) sekä Gerberin (2005) mukaan erilaisilla lähtömuuttoa estävillä ja toisaalta asumista tukevilla järjestelmillä pidettiin yllä tuotantotoimintaa ihmis-toiminnan kannalta hankalissa olosuhteissa. Monissa Kirovskin ja Apatiitin kaltaisissa resurssiyhdyskunnissa hallinnollisten ohjauskeinojen haaste on yhtä suuri kuin aikaisemmin (vrt. Bogdanova 2006).

Tässä tutkimuksessa hallinnollisten ohjausjärjestelmien rooli avautuu ennen kaikkea paikallishallinnon heikkouden kautta (vrt. Didyk 2007), mikä liittyy keskushallinnon vahvistamiseen 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alkupuolella. Paikallishallinto ei ole tarvittavissa määrin kyennyt ratkaisemaan erilaisia toimeentuloon ja elintasoon liittyviä ongelmia, ja tämän seurauksena parempaa elintasoa lähdetään hakemaan muualta. Monet 1990-luvun aluepoliittiset toimet, jotka oli tarkoitettu alueellisten kehityserojen tasoittamiseen, todellisuudessa lisäsivät myös kehityseroja alueiden välillä. Tämä on ongelmallista myös siksi, että kehitys on heikentänyt paikallishallinnon mahdollisuuksia toimia itsenäisesti keskushallinnon ja suuryritysten kontrolloimissa resurssiyhdyskunnissa. Kuitenkin, kyselytutkimuksen mukaan yhteiskunnan toivotaan kehittyvän demokraattisempaan ja avoimempaan suuntaan, ja tämä tarkoittaa myös paikallishallinnon kehittämistä. Toisaalta kuitenkin useat vastaajat katsoivat, että elämä Neuvostoliiton aikana oli parempaa. Kyselytutkimuksiin osallistuneilta kysyttiin myös heidän käsityksiään erilaisista kehitysohjelmista. Vastausten mukaan erilaisten ohjelmien merkitys kehityksen ja muuttoliikkeiden kannalta on ollut tähän asti melko vaatimatonta, eikä niillä ole ollut merkitystä vastaajien mielestä.

Erilaisten muutto-ohjelmien vaikutus näyttää olevan myös toisenlainen kuin mitä alun perin on tavoiteltu. Heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen valtio aloitti myös erilaisia muutto-ohjelmia pohjoisen ja syrjäseutujen liikkaväestölle. Useat ohjelmat osoittautuivat kuitenkin pääosin toimimattomiksi ja kalliiksi toteuttaa. Toisaalta tilanne heijastaa valtiovallan heikkoutta ja hallinnon kompleksisuutta. Erilaiset muuttoa tukevat järjestelmät tosiasiansa estivät varattoman ja usein vähemmän koulutetun väestöosan muuttamisen pois pohjoisesta. Miten Venäjän hallinnon uudet muutto-ohjelmat (Medvedev 2009) toteutetaan Syrjä-Venäjän kriisiyhdyskunnissa, jää nähtäväksi tulevaisuudessa. Muita kuin valtion tukemia muuttojärjestelmiä ei Venäjällä käytännössä ole, eikä institutionaalisen teorian (vrt. Massey 1993) esiin nostamalla kansalaisjärjestöillä ole muuttoon vaikutusta tässä tutkimuksessa.

Rakennemuutoksen olosuhteissa runsaan työvoiman alhaiseen työn tuottavuuteen perustuvat teollisuuslaitokset ovat taloudellisesti kannattamattomia ja koneet sekä laitteet teknisesti vanhentuneita. Tästä asiasta on tehty myös selviä omakohtaisia havaintoja tapaustutkimusalueilla vierailtaessa. Yksityistämisen seurauksena monet näistä teollisuuslaitoksista yksinkertaisesti lopettivat toimintansa, tai ainakin supistivat voimakkaasti työvoimansa määrää, näin on käynyt esimerkiksi Nelidovossa. Liikaväestön määrä kasvoi erityisesti taloudellisesti yksipuolisissa yhdyskunnissa samalla, kun muuttopaineet monissa näissä yhdyskunnissa kasvoivat. Kyselytutkimuksessa kysyttiin myös taloudellisen kehityksen merkitystä muuttovirtoihin. Vastaajista suuri osa katsoi, että nykyinen taloudellinen kehitys tulee jatkamaan muuttoliikkeitä pois alueilta. Vaikka kyselytutkimus on tehty taloudellisen noususuhdanteen aikana ennen nykyisen talouskriisin alkamista, vastaukset ennakoivat kuitenkin muuttoliikkeiden jatkumista kasvusta huolimatta. Tämä kyselytutkimuksen tulos osoittaa sen, että Venäjän taloudellisen toiminnan muutokset vaikuttavat myös työvoiman kysyntään lisäävästi kehittyvillä alueilla (vrt. Karppi 2006). Nykyisen taloussuhdanteen vaikutuksesta aikaisemman kokemuksen valossa poismuuttaminen Svrjä-Venäjältä hidastuu hetkellisesti, mutta jälleen talouskriisin jälkeen saattaa kasvaa entisestään. Rakennemuutokseen usein liittyvä teknologinen kehittyminen vaikuttaa vähentävästi työvoiman määrään. Toisaalta osaavan työvoiman merkitys korostuu.

Tilastojen mukaan Murmanskin ja Tverin alueilla korkeakoulutuksen saaneiden osuus oli Venäjän keskitasoa alhaisempi. Tämä tulos on jossakin määrin yllättävä ja poikkeaa ennakkokäsityksistä, mutta ainakin Murmanskin osalta asia selittyy osaltaan voimakkaalla lähtömuutolla. Kyselytutkimukseen vastanneet katsoivat selvästi, että uuden teknologian tulon myötä työpaikat vähenevät. Vastaajien koulutustaustalla oli selvästi merkitystä vastauksiin, sillä korkeammin koulutetut olivat voimakkaammin sitä mieltä, että uuden teknologian myötä työpaikat vähenevät. Lisäksi Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa erityisesti peruskoulutuksen saaneet katsovat joutuvansa etsimään uusia töitä uuden teknologian tullessa. Toisin sanoen korkeammin koulutetut eivät ole huolissaan omasta työtilanteestaan. Tämä osaltaan selittää sitä, että korkeammin koulutettujen on helpompi muuttaa toiselle paikkakunnalle.

Svrjä-Venäjän ja pohjoisten resurssiyhdyskuntien kehittyminen ja paikallinen päätöksenteko riippuvat oleellisesti alueen suuryrityksistä ja niiden sopeutumisesta uusiin olosuhteisiin. Näin on myös Murmanskin alueella, jossa muutamalla suuryrityksellä on suuri merkitys niin taloudellisesti kuin myös hallinnollisesti. Kirovskin kaupungin talous on lähes kokonaan riippuvainen Apatiitti-yrityksestä. Lisäksi Kirovskin kaupunginvaltuuston puheenjohtajana toimi tutkimusajankohtana Apatiitin-yrityksen toimitusjohtaja, eikä tämä suinkaan ole ainoa esimerkki suuryritysten poliittisesta merkityksestä. Yksipuoliset resurssiyhdyskunnat kiinnittivät globaaleihin prosesseihin juuri suuryritysten kautta, ja paikalliset prosessit heijastavat samalla kansainvälisiä prosesseja. Kirovskin ja Apatiitin kaltaisissa keskuksissa tämä merkitsee sitä, että suuryritykset ylläpitävät niitä palveluita ja

rakenteita, joita ne tarvitsevat toimintansa turvaamiseen. Alueiden kokonaisvaltainen kehittäminen ei enää ole samoin kuin aikaisemmin yritysten intresseissä, mikä on vaikuttanut suoraan erilaisiin spatiaalisiin kehityskulkuihin. Esimerkiksi Nelidovossa puukombinaatti ei merkittävästä asemastaan huolimatta osallistunut juurikaan alueen kehittämistoimintoihin. Joidenkin palveluiden osalta tämä voi merkitä niiden suhteellista huonontumista, mikä taas voi aiheuttaa alueelta poismuuttoa tai joissakin tapauksissa negatiivista luonnollista väestönkasvua. Tästä oli selviä viitteitä kyselytutkimuksen vastauksissa.

Investointien suuntautuminen on hyvä indikaattori kehitysprosessissa, ja niiden vaikutuksia on arvioitu esimerkiksi ekonometrisissa ennusteissa (vrt. Aleshkovskii 2006), survey-pohjaisissa tutkimuksissa (Rautio 2003) ja Delfoi-menetelmää käyttäen (Myllylä 2007). Resurssiyhdyskuntien kannalta tämä merkitsee usein investointeja uusien luonnonvaralähteiden hyödyntämiseksi. Investoiminen koneisiin, laitteisiin tai kaivostoimintaan edellyttää myös investointeja inhimilliseen pääomaan. Tämä on näkynyt Kirovskissa ja Apatiitissa siinä, että Apatiitti-yhtiö on tukenut rahallisesti mm. Hibinän teknistä oppilaitosta ja muita alueen oppilaitoksia. Yhtiöllä on myös omaa täydennyskoulutusta, mikä kertoo yritystoiminnan sopeutumisesta uusiin olosuhteisiin sekä yhtiön jatkuvuuden strategiasta. Yksityistämiseen liittyy myös ulkomaisten investointien tulo Venäjälle. Eniten ulkomaaisia sekä myös venäläisiä investointeja on tullut kuitenkin Moskovaan ja sen ympäristöön sekä öljy- ja kaasualueille, mikä osaltaan on nopeuttanut alueiden kasvua ja lisännyt niiden houkuttelevuutta muuttokohteina. Vaikka Murmanskin sekä Kirovskin ja Apatiitin alueet ovat saaneet määrällisesti vain vähän investointeja, uusien mineraali- sekä kaasu- ja öljyesiintymien hyödyntäminen sekä Murmanskin sataman kehittämishanke voivat tuoda alueelle paljonkin sekä venäläisiä että ulkomaalaisia investointeja. Toisaalta nämä investoinnit voivat käynnistää muuttoliikkeen muualta alueelta (esim. Apatiitista) kohti Murmanskin kaupunkia. Jos Apatiittiin rakennetaan uusi rikastamo, ja se tuo tullessaan uusia työpaikkoja, se väestönosa, jonka muuttohalukkuus on suuri, joutuu tällöin uudenlaiseen valintatilanteeseen (väliin tulevat tekijät). Nelidovoon ei ole suunnitteilla alueen yritysten osalta investointeja ja näyttää myös siltä, että nykyisenkin yrityskannan ylläpitäminen alueella on hankalaa.

Kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajilta heidän käsityksiään johtavien sektoreiden kehityksestä sekä investointien tulosta alueelle. Vastausten perusteella voidaan todeta, että vuoriteollisuuden merkitys ei tule vähenemään Kirovskissa ja Apatiitissa, kun taas metsäsektorin merkitys Nelidovossa tulee vastaajien mukaan vähenemään. Tämä on luonnollista ja kertoo alueiden erilaisista kehityskuluista, sillä vuoriteollisuudella on hyvin vahva asema Kirovskissa ja Apatiitissa, kun taas metsäsektorin merkitys riippuu monestakin seikasta, kuten esimerkiksi muiden tuotantoalojen kasvusta. Lisäksi vastaukset Nelidovossa kertovat, että vastaajat eivät usko juurikaan uusiin investointeihin, ja vielä vähemmän ulkomaalaisten tekemiin investointeihin. Kirovskissa ja Apatiitissa uskotaan huomattavasti Nelidovoa enemmän uusiin investointeihin. Tämä varmasti kertoo siitä, että kyselytutkimukseen

Kirovskissa ja Apatiitissa vastanneet pitävät alueen kehittämissuunnitelmia hyvin realistisina. Niiden toteutuessa muuttovirtojen suunta voi muuttua. Nelidovossa väestövirrat jatkavat edelleenkin pääosin kulkuaan kohti Tveriä ja Moskovaa, ja Nelidovon tulevaisuuden näkymät eivät tässä mielessä ole kovin valoisat.

Syrjä-Venäjän resurssiyhdyskuntien yhteiskunnallisella rakennemuutoksella on omat erityiset piirteensä johtuen luonnonolojen lisäksi historiallisista tekijöistä. Näiden alueiden sosiaalis-taloudellisilla tekijöillä on muuttoliikkeiden kannalta ollut paljon merkitystä. Nyt, kun talouskasvu on parantanut näiden alueiden asukkaiden elintasoja, ovat muuttohalukkuus ja muuttoliikkeiden määrä selvästi vähenemässä, vaikka edelleenkin väestö vähenee väestönkehityksen eri komponenttien vaikutuksesta näillä alueilla.

11.2 MUUTON MOTIIVIT

Tutkimuksen ongelmanasettelun lähtökohdissa lähdettiin liikkeelle siitä, että monien Syrjä-Venäjän resurssiyhdyskuntien asutusrakenne on seurausta muuttoliikkeestä. Kunkin asuinpaikan omaleimaisuus sekä alueellinen eriytyminen ovat seurausta useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Myös taloudellisen toiminnan muutokset säätelevät alueen ammattirakennetta. Tämä on näkynyt erityisesti Nelidovossa, jossa kaivoksien sulkeminen on ollut merkittävä spatiaalinen prosessi, jonka vaikutus jatkuu edelleenkin. Eri tekijöiden vaikutukset voivat olla yksilölle joko muuttoa edistäviä tai siitä estäviä, ja eri tekijöiden vaikutukset ilmenevät eri yksilöillä monin tavoin. Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää yksilöllisen päätöksenteon taustoja ja yksilöiden käyttäytymiseen vaikuttavia muutoksia. Yksilön muuttovirikkeitä ja muuttoliikejärjestelmiä selviteltiin seuraavalla tutkimuskysymyksellä: *Mitkä ovat muuttoliikeitä aikaan saavat determinantit ja muuttoliikejärjestelmät Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon alueilla?*

Vastausten perusteella asuinpaikan valintaan vaikuttavia tekijöitä ovat työpaikka, asuinolosuhteet, sukulaiset ja ystävät, terveydenhoito ja koulutusmahdollisuudet. Kirovskissa ja Apatiitissa esille nousivat myös luonnonolosuhteet, jotka taas Nelidovossa näyttivät olevan vähemmän vaikuttava tekijä. Luonnonolosuhteiden tärkeys näyttää korostuvan silloin, kun olosuhteet ovat elämisen kannalta hankalia. Hankalat luonnonolosuhteet voitetaan silloin, kun ihmisen lähellä olevat asiat, kuten sosiaaliset verkostot ja asuinolosuhteet, ovat kunnossa. Tulokset viittaavat siihen, että ihmiselle asuinpaikan valintaan vaikuttavista tekijöistä keskeisimmät ovat yksilölle lähellä olevat tekijät (yksilön sisäisiin haasteisiin vastaaminen), kun taas yhteiskunnan asettamat reunaehdot (ulkoiset haasteet) eivät vastaajien mielestä ole oleellisia tai niiden merkitystä ei ymmärretä. Tulos kertoo myös sen, että ammatillisen liikkuvuuden ja muuttoliikkeen välillä näyttää tulosten perusteella olevan yhteyksiä. Vastaukset kuvaavat ihmisen tarpeiden rakentumista, ja näistä tarpeista tärkeimpiä ovat turvallisuus (esimerkiksi asunto ja terveydenhoito) ja sosiaaliset suhteet. Kausaalisen selittämismallin perusteella potentiaalisia muuttajia ovat näillä tapaus-

tutkimusalueilla ne, jotka muuttavat työn, uran tai muiden sosiaalitaloudellisten syiden perusteella (vrt. Taylor 1969 ja Florinskaia 2001). Nelidovossa esille nousee erityisesti opiskelijoiden pakkoluonteinen muutto opintojen jatkamisen mahdollistamiseksi.

Kyselytutkimuksen avulla selvitettiin myös erilaisia muuttamisen esteitä (väliintulevia tekijöitä ja kitkatekijöitä) Kirovskin ja Apatiitin alueilla. Kyselytutkimuksen vastauksista tehtiin pääkomponenttianalyysi, jonka avulla pyrittiin laajasta vastausten joukosta muodostamaan selviä kokonaisuuksia. Pääkomponentteja saatiin tehdyssä analyysissä neljä, ja ne nimettiin seuraavasti: kohdealueen kulttuuri- ja uskontosidokset, paikkasidokset, liikkuvuuden rakenteelliset esteet sekä asumisen ja elämisen kalleus. Pääkomponenteista tehtyjen summamuuttujien perusteella muuttujista eniten estävästi vaikuttivat asuntojen hintataso, elämisen kalleus muilla alueilla ja muuttokustannukset. Tämä kertoo siitä, mitä myös tutkimuksen alussa arveltiin, eli että alueellisten erojen vaikutus muuttoliikkeeseen on suuri, kun taas kohdealueen kulttuuri- ja uskontosidokset oli vastausten perusteella yhtenäisin pääkomponentti, joskin muuton estämisen kannalta myös heikoin. Joissakin muissa tutkimuksissa (Bogdanova 2006) on osoitettu, että selvästi etnisiin muuttoliikkeisiin vaikuttavat oleellisesti kulttuurilliset ja kansallisuuteen liittyvät seikat. Nykyiseen asuinpaikkaan liittyviin kysymyksiin vastanneilla oli myös hyvin yhteneväinen käsitys asioista, ja summamuuttajat osoittavat, että ystävät, sukulaiset ja tottumus nykyisiin olosuhteisiin estävät usein muuttamisen. Institutionaalisten tekijöiden (byrokratia, lainsäädäntö) ja muuttomatkan pituuden merkitys olivat muuttamista estävinä tekijöinä summamuuttujien perusteella vähäisempi.

Multikausaalisessa muuttoliikemallissa on aina lähtöalue ja kohdealue (ks. kuviot 10 ja 43). Kuvioissa lähdetään liikkeelle siitä, että jotkut tekijät saavat aikaan muutoksia aluerakenteessa. Laajenevan ja kasvavan talouden alueilla kerrannaisvaikutusten takia työvoiman kysyntä kasvaa (vrt. Myrdal 1989; Krugman 1991) ja ammattirakenne monipuolistuu (ks. Isard 1960). Väestökadon alueilla taas ihmisten toimeentulomahdollisuudet ovat rajoitettuja tai vähenemässä. Tämän johdosta muuttoliike tapaustutkimusalueilla kohdistuu kasvaville alueille. Kirovskin ja Apatiitin alueelta tapahtuva lähtömuutto näyttää suuntautuvan paljolti Pietariin ja Pietarin alueelle. Muuttoliikettä on lisäksi kohdistunut myös Krasnodarskin aluepiiriin, Baškiriaan, Karjalan tasavaltaan, Moskovan alueelle ja Moskovaan. Jonkin verran yllättävät kohdealueet Krasnodarskin aluepiiri ja Baškiria selittyvät osaltaan etnisellä muutolla ja paluumuutolla, mitkä puolestaan kertovat muuttoliikkeen subjektiivisesta luonteesta. Nelidovosta muutetaan paitsi Moskovaan ja Moskovan alueelle, myös Pietariin.

Nykyisen asuinalueen sijainti suhteessa metropoleihin ja eläminen syrjäseuduilla eivät ole kuin muuttujia muuttodeterminanttien joukossa. Kyselytutkimuksen valossa muuton taustalla voidaan nähdä olevan joukko sosiaalis-taloudellisia tekijöitä ja yksilöllisiä tarpeita, joita muuttajat pystyvät toteuttamaan parhaiten kehittyneillä ja nopeammin kasvavilla alueilla. Toisin sanoen muuttohalukkuus liittyy toisaalta

ihmisten tarpeisiin sekä tulevaisuuden toiveisiin ja toisaalta alueellisiin realiteetteihin. Tämä ei kuitenkaan kerro liikkuvuushalukkuuden muutoksista vaan ihmisten toiveiden, halujen, tarpeiden ja kulutuskäyttäytymisen muutoksista sekä erilaisten tarpeentyydytysmahdollisuuksien parantumisesta erilaisten Neuvostoliiton aikaisten institutionaalisten ja alueellisten esteiden poistussa. Silloin, kun ihmisen mahdollisuudet tarpeidensa tyydyttämiseen ovat puutteelliset mahdollisuuksiltaan yksipuolisilla alueilla, hän alkaa yleensä etsiä niitä muualta. Liikkuvuuden edellytyksenä on kuitenkin se, että henkilöllä on riittävästi resursseja (varallisuus, koulutus, ammattitaito) siirtyä toisenlaiseen ympäristöön.

11.3 TAPAUSTUTKIMUSALUEIDEN TUOTANTO- JA YRITYSTOIMINNAN JÄRJESTELYT

Spatiaalisen aluerakenteen muutokset, kuten esimerkiksi muutokset alueellisessa työnjaossa ja yritystoiminnan paikalliset järjestelyt, ovat työvoiman liikkuvuuden kannalta hyvin keskeisiä kysymyksiä ja taustamuuttujia. Uudet rakenteet voidaan nähdä lokaalisen ja globaalisen symbioosina, kun yritystoiminnan paikalliset järjestelyt ovat sopeutuneet globaaleihin muutoksiin. Taloudellisen toiminnan muutokset säätelevät myös muuttajien ammattirakennetta, koska muutokset usein lisäävät ristiriitoja yritystoiminnan ja väestörakenteen välillä. Tämän tutkimuksen analyysia syvennettiin myös seuraavalla kysymyksellä: *Miten Kirovsk/Apatiitin ja Nelidovon alueiden tuotanto- ja yritystoiminnan järjestelyt vaikuttavat alueilla muuttoliikkeeseen?*

Apatiitin kombinaatti on sekä historiallisessa valossa että myös tänä päivänä keskeinen tekijä koko Kirovskin ja Apatiitin alueen kehittämisessä. Kirovskissa ja Apatiitissa on taloudellisesti yksipuolinen yhdyskuntarakenne. Muuttoliikettä tarkasteltaessa moni asia riippuu tällä alueella pääasiassa yhden yrityksen eli Apatiitti-yrityksen päätöksenteosta sekä yrityksen tarjoamista mahdollisuuksista. Toisaalta yritys on selvästi huolissaan siitä, onko sillä käytettävissään riittävästi päteviä ja uusiin olosuhteisiin sekä uuteen teknologiaan sopeutuvia työntekijöitä, ja tämä on aiheuttanut koulutusjärjestelmien tukemisen, vaikkei siihen enää institutionaalisia velvoitteita olekaan. Yrityksen merkitys alueella on keskeinen lähes kaikissa asioissa, ja uusintamisteorian mukaisesti sosiaalinen uusintaminen näyttää tapahtuvan hyvin pitkälti Apatiitti-yhtiön luomassa tilassa, yhtiön ehtojen ja toiveiden mukaisesti.

Nelidovossa alueen yhdyskuntarakenne ei ole niin voimakkaasti riippuvainen yhdestä yrityksestä, vaikka metsäsektorilla onkin keskeinen merkitys alueen toiminnoissa. Alueella toimii myös konepaja- ja muoviteollisuusyrityksiä sekä joitakin muitakin eri alojen yrityksiä. Alueen kaivosteollisuus loppui kannattavuussyistä, eikä tilalle ole tullut korvaavaa yritystoimintaa. Metsäsektorin merkitys alueella on ollut aina suuri, ja kaivosteollisuuden loppumisen myötä sen asema vielä korostui. Nelidovon puukombinaatti ei ole pyrkinyt millään erityisillä ohjelmilla takaamaan työvoimatarvettaan, eikä se tässä mielessä ole niin merkityksellinen yritys toiminta-alueella. Vaikka yritys ei myöskään ole osallistunut Apatiitti-yrityksen tavoin

välittömän vaikutusalueensa infrastruktuurin ylläpitämiseen, yritys ja sen johto on kuitenkin pyrkinyt toimillaan vakiinnuttamaan yrityksen aseman Keski-Venäjällä osallistumalla aktiivisesti metsäalan organisaatioihin ja päätöksentekoon.

Työntekijöiden kvalifikaatiotaso on keskeinen tekijä yritysten jatkuvuuden ja toiminnan tehokkuuden kannalta. Kirovskissa ja Apatiitissa alueiden koulutusrakenne tarjoaa hyvät mahdollisuudet ylläpitää työntekijöiden laatutasoa ja kouluttaa työntekijöitä uudenslaisiin tehtäviin. Myös vanhempien työntekijöiden työskentelyvalmiudet ovat kohdanneet uusia haasteita, joita Apatiitti-yritys on sitten pyrkinyt paikkailemaan täydennyskoulutuksen avulla. Koulutustasosta riippumatta vastaajista yli 40 % Kirovskissa/Apatiitissa ja yli 50 % Nelidovossa on sitä mieltä, että uuden teknologian myötä työpaikat tulevat vähenemään. Kirovskissa ja Apatiitissa yli 25 % ja Nelidovossa 33 % vastaajista on sitä mieltä, että teollisuuden modernisaation myötä he joutuvat etsimään uuden työpaikan. Kuitenkin noin puolet tapaustutkimusalueiden vastaajista katsoo pystyvänsä toimimaan uuden teknologian parissa. Nämä tulokset kertovat siitä, että muuttoliikkeen taustalla on rakennemuutokseen liittyviä ristiriitoja, jotka heijastuvat myös työntekijöiden asenteisiin ja heidän käsityksiinsä työsuhteestaan.

Eräs muuttamisen kannalta keskeinen kysymys on työntekijöiden käsitykset työnantajasta sekä heidän omista tulevaisuuden näkymistään. Ihmisen käyttäytymisen syitä voidaan etsiä subjektiivisista motiiveista. Kyselytutkimuksessa esitettiin työssäkäyville vastaajille joitakin työhön liittyviä väitteitä. Vastauksista käy ilmi, että tapaustutkimusalueilla viidesosa vastaajista ei ole tyytyväisiä työsuhteeseensa. Vastaajista osa katsoi esimerkiksi, heidän palkkansa olevan huono ja ettei se riitä elämiseen, etenemismahdollisuuksien uralla olevan huonot ja ettei työnantaja kuuntele työntekijöitään eivätkä työntekijät luota työnantajiinsa. Vastaukset viittaavat osaltaan suhteellisen kurjistumisen teoriaan, sillä Venäjän aikaisempi palkkausjärjestelmä perustui syrjäseutulisiin, jotka kuitenkin näyttävät menettäneen merkityksensä nyky-Venäjällä. Lisäksi Kirovskissa ja Apatiitissa viidesosa vastaajista ei aio jäädä nykyiseen työpaikkaansa, kun taas Nelidovossa kymmenesosa. Tämä puolestaan kertoo siitä, että Kirovskissa ja Apatiitissa yhdyskuntien koko tarjoaa paremmat mahdollisuudet siirtyä toisiin tehtäviin, tai sitten vaihtoehdoksi jää poismuuttaminen. Nelidovossa työntekijät eivät katso olevan mahdollisuutta löytää alueelta helposti uutta työpaikkaa. Vaihtoehtona poismuuttaminen on kuitenkin silloin, kun ihmisellä on siihen riittävät valmiudet. Tulkinnallisesti tämä tarkoittaa, että muuttoliikkeen taustalla on usein ihmisten nykyiseen työhön liittyviä kysymyksiä. Ihminen kiinnittyy usein tiettyyn asuinpaikkaansa työpaikan ja työyhteisön kautta, mutta nykyisen kehityksen ja rakennemuutoksen seurauksena siteet sekä työnantajaan että työyhteisöön ovat väljentyneet, ja tällöin poismuuttaminen on aikaisempaa helpompaa.

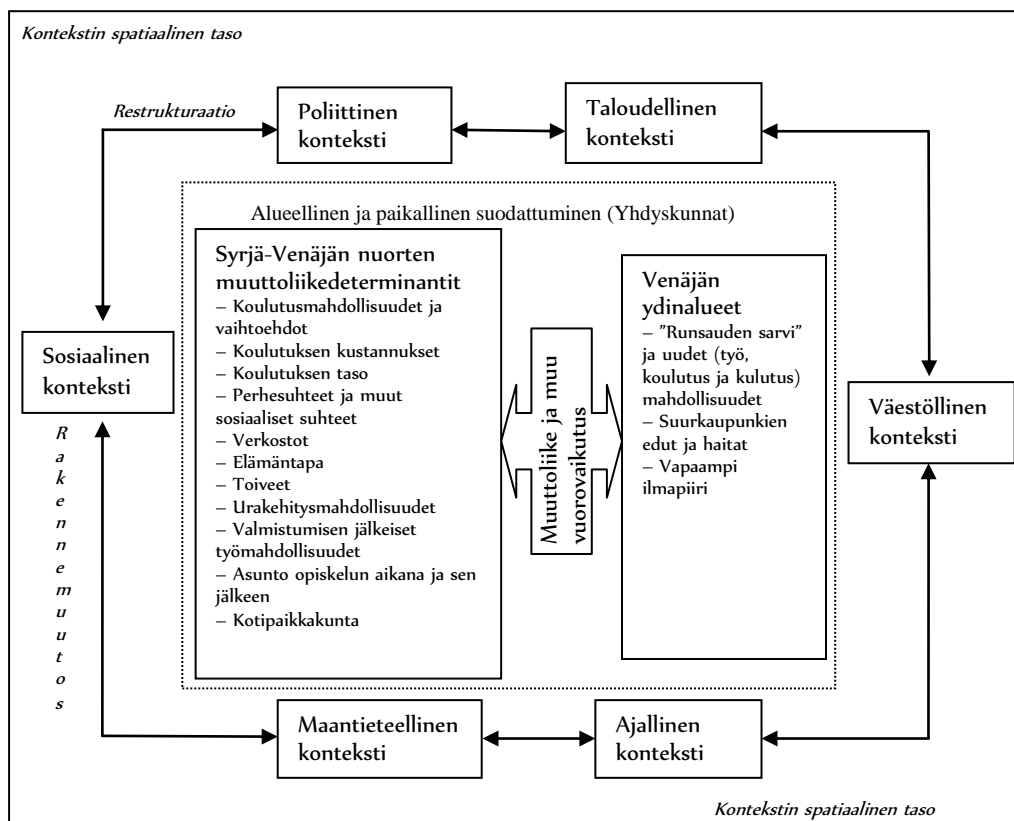
Tutkimustulosten perusteella voidaan myös sanoa, että muuttohalukkuuden syy ei Kirovskissa ja Apatiitissa ole alueen tulevaisuuden näkymissä eikä Apatiitti-yrityksen toiminnassa sinänsä, vaan siinä, että yhden yrityksen ympärille syntynyt yhteisö ei tarjoa riittävästi valinnan mahdollisuuksia. Lisäksi yli puolet Kirovskissa ja Apatiitissa

vastanneista katsoi, että elämisen mahdollisuudet alueella riippuvat Apatiitti-yrityksestä. Sen sijaan Nelidovossa yritysten toiminnoissa on suuria ongelmia. Rakennemuutos näkyy kaikissa alueen yrityksissä, eikä alueen sijainti ole tuonut kilpailuetua yrityksille. Alue sijaitsee hyvien liikenneyhteyksien varrella, mutta ei erityisessä liikenteen risteyskohdassa. Alueen yritystoiminta tuskin tulee kasvamaan tulevaisuudessa, eikä uusia yrityksiä tai ulkomaisia investointeja ole odotettavissa. Yritysten välinen keskinäinen kilpailu on alueella vähäistä. Muuttoliike tulee jatkumaan alueelta kohti kehittyneempiä keskuksia samalla kun alueen väestö muutenkin vanhenee.

11.4 OPISKELIJOIDEN MUUTTOLIIKE

Yhdyskunta on järjestelmä, joka koostuu erilaisista osajärjestelmistä, kuten esimerkiksi työyhteisöistä tai koululaitoksesta. Ihminen siirtyy elämänsä aikana yhdyskunnan osajärjestelmistä toiseen, ja ihmisen asuinpaikan vaihtaminen sijoittuu usein näihin elinkaaren murroskohtiin. Opiskelijoiden muuttaminen liittyy usein opiskelun aloittamiseen tai työn saamiseen valmistumisen jälkeen. Yksilön näkökulmasta sijoittaminen koulutukseen voi myös taata tulevaisuudessa hyväpalkkaisen työpaikan ja mielekkään työn. Toisilla tämä sijoittaminen tarkoittaa muuttamista, toisilla ainoastaan muita muutoksia osajärjestelmässä. Opiskelijoita on siksi kahdenlaisia: toiset ovat kotoisin opiskelupaikkakunnaltaan ja toiset ovat muuttaneet opiskelun takia kyseiselle paikkakunnalle. Tämä tarkoittaa myös sitä, että alueellisesti erilaiset koulutusmahdollisuudet suosivat kehittyneitä alueita. Opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden muuttohalukkuuteen ja muuttokysymyksiin haettiin vastauksia tutkimuskysymyksellä: *Mitkä seikat vaikuttavat opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden muuttoliikkeisiin?* Kysymyksen vastauksia kartoitettiin tutkimuskehikon (kappale 4.4., kuvio 10) avulla, ja tuloksista muodostettiin seuraava kuvio (kuvio 44).

Kuvio (kuvio 44) perustuu kyselytutkimukseen, joka opiskelijoiden osalta tehtiin Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon, mutta myös Lihoslavlalin alueilla (vrt. myös kuvio 43). Kirovskissa ja Apatiitissa on hyvät opiskelumahdollisuudet (kaksi keskiasteen ammattioppilaitosta sekä kolme yliopistotasosta oppilaitosta ja Kuolan tiedekeskus, jossa yhdeksän instituuttia), kun taas Nelidovosta on puuttunut käytännössä kokonaan korkeakouluasteen oppilaitos. Tutkimusta tehtäessä Tverin yliopisto aukaisi kuitenkin kaupunkiin filiaalain, josta ei kuitenkaan tutkimusaikana valmistunut yhtään opiskelijaa. Lihoslavlisti taas on useita ammatillisia oppilaitoksia. Tietoa haettiin ja saatiin yhä enemmän Internetistä. Tämä näyttää myös vaikuttaneen vastausten eroihin, vaikkakaan muuttohalukkuuden osalta erot eivät olleetkaan kovin suuria.

Kuvio 44: Opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden muuttamiseen vaikuttavia tekijöitä

Kyselytutkimuksen avulla selvitettiin opiskelijoiden suhdetta syntymä- ja opiskelupaikkakuntaansa. Taustalla oli ajatus, että opiskelijat ovat valmiimpia muuttamaan silloin, kun he eivät ole syntyneet opiskelupaikkakunnalla. Tällöin aluesidonaisuus on heikompi ja sosiaaliset suhteet ja verkostot kehittymättömiä. Kyselytutkimukseen Kirovskissa ja Apatiitissa sekä Nelidovossa vastanneista 18 % ja Lihoslavlissa 36 % on kotoisin toiselta paikkakunnalta. Tulos osoittaa, että suurin osa tapaustutkimusalueiden opiskelijoista opiskelee kotipaikkakunnalla, ja näyttää myös siltä, että opiskelemaan hakeudutaan yhä useammin lähiseudulle, vaikka Moskovan tai Pietarin opiskelupaikkavalikoima olisikin suurempi ja oppilaitosten taso korkeampi. Tämä kertoo opiskelijoiden jonkinasteisesta aluesidonaisuudesta. Tutkimustulokset osoittavat myös, että osalla opiskelijoista (varsinkin Kirovskissa ja Apatiitissa), jotka hakeutuvat opiskelemaan muualle, oleskelu opiskelupaikkakunnalla voi muuttua pysyvämmäksi esimerkiksi avioliiton ja perheen perustamisen myötä. Tämä kertoo siitä, että muuttaminen, vaikka kyseessä olisikin väliaikainen muutto, on

adaptiivinen prosessi. Lihoslavlilin suuri muualta tulleiden osuus kertoo osaltaan siitä, että opiskelu Lihoslavlissa on edullisempää (asuminen, eläminen ja oppilaitosmaksut) ja että opiskelupaikoista on vähäisempi kilpailu kuin esimerkiksi Tverissä. Muuttohalukkuus on kyselytutkimuksen perusteella suurempaa kuin pelkästään muualta alueelle tulleiden osuus.

Verkostojen ja perheen merkitystä tarkasteltiin kysyttäessä sitä, onko kyselytutkimukseen vastanneilla opiskelijoilla sukulaisia opiskelukaupungissa. Kirovskin ja Apatiitin vastanneista 40 %, Nelidovon 15 % ja Lihoslavlilin 29 % kertoi, ettei sukulaisia asunut opiskelupaikkakunnalla. Tulkinallisesti tämä kertoo siitä, että tapaustutkimusalueilla opiskelee suuri joukko opiskelijoita, joilla ei ole suoraan perheen ja sukulaisten tuomaa sosiaalista verkostoa opiskelupaikkakunnalla, eivät verkostot näin ollen ole opiskelijoille merkittävä motivaatioperusta muuttamiselle. Tällöin esille nousevat pikemminkin sijaintitekijät ja oppilaitosten opetustarjonta. Tämä näkyy myös siinä, että muihin tapaustutkimusalueisiin verrattuna Nelidovossa opiskelevat ovat yleensä kotoisin alueelta, eikä alueen koulutustarjonta houkuttele opiskelijoita muualta. Opiskelun takia alueelle muuttaneet ja toisaalta valmistumisensa jälkeen pois muuttavat opiskelijat ovat usein ”juurettomia” muuttajia, joiden sosiaaliset siteet lähiympäristöön ovat olemattomia (vrt. Taylor 1969).

Kyselytutkimuksen mukaan monet opiskelijat haluaisivat työskennellä joko hallinnon tai sitten matkailun parissa valmistumisensa jälkeen. Kirovskissa ja Apatiitissa fyysisesti raskaita ja vaarallisia kaivostöitä karsastetaan, ja toisaalta hallinnollinen työ voi usein liittyä omaan alaan, jolloin koulutus ei ole mennyt hukkaan. Toisaalta näiden aikomusten ja toiveiden taustalla nähdään myös selvästi toive mahdollisuudesta jäädä nykyiselle opiskelupaikkakunnalle. Nelidovossa hallinnon ja matkailun lisäksi vastaajia kiinnostavat erityisesti taideammattit, Lihoslavlissa taas paitsi palveluammattit, myös taideammattit. Toisaalta enemmistö opiskelijoista haluaa jatkaa opiskeluaan vielä nykyisen opiskelunsa päättymisen jälkeenkin. Tämä merkitsee Lihoslavlissa ja Nelidovossa muuttamista toiselle paikkakunnalle, ja vain Apatiitti tarjoaa useita jatko-opiskelumahdollisuuksia. Kuitenkin Kirovskin ja Apatiitin opiskelijoista lähes puolet suunnittelee muuttavansa toiselle paikkakunnalle, pääsääntöisesti Pietariin. Nelidovosta ja Lihoslavlista lähes kaikki opiskelijat suunnittelevat muuttavansa toiselle paikkakunnalle, Lihoslavlista pääsääntöisesti Tveriin ja Nelidovosta Tveriin ja Moskovaan. Tulokset kuvaavat hyvin alueiden koulutustarjontaa, töiden saantimahdollisuuksia ja ennen kaikkea opiskelijoiden muuttohalukkuutta. Sukupuolella ei ollut tulosten perusteella vaikutusta opiskelijoiden muuttohalukkuuteen.

Kyselytutkimuksessa kysyttiin myös jatko-opiskelupaikkakunnan valinnan perusteluita. Enemmistö vastaajista ilmoitti valintaansa vaikuttaviksi tekijöiksi koulutustarjonnan ja työnsaantimahdollisuudet. Tutkimuksen tulos kertoo selvästi myös siitä, miten nykyiselle opiskelu- ja asuinpaikkakunnalle ei suunnitella jättävän tai sinne palattavan takaisin. Tämä kertoo myös siitä, että opiskelijat ovat paljolti myös muuttajia, jotka haluavat pyrkiä elämässään eteenpäin ja haluavat itselleen ja

mahdollisesti tulevaisuudessa omille lapsilleen jotakin parempaa kuin mihin ovat omassa elämässään tottuneet (vrt. Taylor 1969). Usein päätöstä tehtäessä perheen, sukulaisten ja ystävien tuki on tulosten mukaan keskeinen, vaikkakaan kohdepaikkakunnan valintaan nämä eivät näytä juuri vaikuttavan. Muutto merkitsee myös itsenäistymistä (elinkaarimalli), vaikka taloudellisesti esimerkiksi jatko-opiskelijakaan ei usein enää ole riippumaton vanhemmistaan.

Nämä tulokset on helposti yleistettävissä viiteryhmään (vrt. Tuhkunen 2007). Tulokset kertovat opiskelijoiden suuresta muuttohalukkuudesta ja tukevat väitettä, jonka mukaan nuorten ikäryhmien muuttohalukkuus olisi vanhempia ikäluokkia suurempaa. Muuttohalukkuus on suurempaa Lihoslavlissa ja Nelidovossa kuin Kirovskissa ja Apatiitissa. Tämä osoittaa Kirovskin ja Apatiitin suuremman koon tuomat edut elämiseen liittyvien mahdollisuuksien tarjonnassa verrattuna Nelidovon ja Lihoslavliin. Toisaalta kaksi jälkimmäistä sijaitsevat suhteellisen lähellä suuria keskuksia, joissa muutoinkin käydään ostoksilla ja vierailemassa. Kirovsk ja Apatiitti sijaitsevat paljon kauempana Pietarista, ja tällöin sinne matkustaminen on kallista ja hankalaa. Murmanskin kaupunki tai tutkimusalueen lähistöllä olevat muut kaupungit eivät tarjoa enempää elämisen vaihtoehtoja kuin Kirovsk tai Apatiitti, mutta osalle joku toinen Murmanskin alueen kaupunki on kotipaikkakunta, ja tällöin kyseessä on paluumuutto kotipaikkakunnalle.

Uusi teknologia lisää informaatiovirtoja ja tätä kautta opiskelijoiden ja vasta-valmistuneiden tietoisuutta elämisen monipuolisista mahdollisuuksista kasvu-keskuksissa. Tämä tarkoittaa sitä, että Kirovskin ja Apatiitin opiskelijat saavat paljon tietoa muista alueista. Tapaustutkimusalueilla tehty kyselytutkimus osoittaa sen, että moni nuorista haluaa ja mahdollisesti myös tulee muuttamaan muualle, pääasiassa Venäjän suuriin keskuksiin Pietariin tai Moskovaan. Kyselytutkimukseen vastanneista Kirovskin ja Apatiitin opiskelijoista suurin osa suunnittelee muuttavansa muualle kuin Murmanskiin, samoin Nelidovon opiskelijoista suurin osa muualle kuin Tveriin. Toisin sanoen nuorten muuttoliike opiskelun alkaessa ei tapahdu useinkaan keskushierarkiajärjestelmän suuntaisesti, niin kuin Lihoslavlissa tapauksessa nähdään. Lisäksi voidaan todeta, että opiskelun päättyessä muutto ei myöskään tapahdu suoraan keskushierarkiajärjestelmän mukaisesti, vaan usein suoraan metropolialueille.

11.5. MUUTTOLIIKKEIDEN TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT TAPAUSTUTKIMUSALUEILLA

Muuttoliikkeiden ennakoitiin liittyä kiinteästi Venäjän yleiseen kehityskulkuun, yhteiskunnallisten rakenteiden uusiutumiseen ja laajempiin globaaleihin muutoksiin. Muuttoliikkeiden ennakoitiin liittyä myös yksilön käyttäytymiseen ja toiveisiin liittyvät muutokset. Näihin kysymyksiin pyrittiin löytämään vastauksia seuraavan tutkimuskysymyksen avulla: *Muuttoliikkeiden tulevaisuuden näkymät Kirovskissa, Apatiitissa ja Nelidovossa?* Tähän kysymykseen on vaikea löytää yksiselitteistä vastausta, ja siksi tätä kysymystä onkin tarkasteltu tutkimuksen eri luvuissa usean

näkökulman kautta. Venäjällä ilmeinen kehityskulku tulevaisuudessa on, että muuttoliike kohti metropolialueita jatkuu. Vaikka Syrjä-Venäjän jotkut osat tulevat niiden luonnonvarojen johdosta kasvamaan, osassa alueista väestön poismuutto jatkuu voimakkaana. Tässä tutkimuksessa on reflektoitu pääosin rakennemuutoksen vaikutuksia muuttoliikkeeseen, vaikkakin vähenevä väestö aiheuttaa myös yhdyskuntarakenteen yleisten toimintaedellytysten heikkenemistä. Näin on varsinkin silloin, kun Syrjä-Venäjällä ei ole esimerkiksi riittävästi lääkäreitä tai päteviä opettajia.

Multikausaalinen muuttoliikemalli mallintaa sitä, kuinka ylipaikalliset tekijät yhdessä paikallisten ja yksilöön liittyvien tekijöiden kanssa ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat muuttoliikkeeseen tulevaisuudessa. Tulosten perusteella poismuutto Kirovskista ja Apatiitista tulee jatkumaan, vaikkakin näköpiirissä on myös tekijöitä, jotka voivat kääntää muuttoliikkeen suunnan osittain. Kuolan alueella Kirovskin ja Apatiitin tuntumassa suunnitellaan useiden mineraalien hyödyntämistä. Koska suunnitellut hyödyntämisalueet sijaitsevat tapaustutkimusalueiden läheisyydessä, niiden hyödyntäminen on mahdollista niin, että suurin osa työntekijöistä asuu Kirovskissa ja Apatiitissa, ja päivittäinen työmatka pysyisi edelleen kohtuullisena. Toisaalta myös uuden rikastamon rakentaminen Apatiittiin kasvattaa ainakin joksikin aikaa työvoimatarvetta. Vaikka lannoitteiden maailmanmarkkinat elävät jatkuvasti, näköpiirissä ei ole kuitenkaan niiden kysynnän suhteen odotettavissa merkittävää laskua. Toisaalta, väestön uudenlaiset tarpeet ja kulutuskysyntä voivat lisätä muuttoliikkeitä ihmisen kannalta suotuisammille alueille, sillä Venäjän kasvu-keskuspolitiikka on hyvin hidas prosessi silloin, kun kyseessä on Syrjä-Venäjä. Vaikka Kirovskin ja Apatiitin koulutustarjonta on merkittävä, ei voida olla varmoja riittäkö se nuorten pitämiseksi alueella vielä valmistumisen jälkeenkin, ja voivatko esimerkiksi uudenlaiset kulutustarpeet ja kulutuskäyttäytyminen synnyttää nuorissa halua muuttaa alueille, joissa niitä voi paremmin toteuttaa.

Nelidovon osalta väestömäärä vähenee ja samalla väestön keski-ikä nousee, sillä alue ei tarjoa riittävästi koulutuspaikkoja ja töiden saanti alueella on vaikeaa. Tällöin nuorempi väestönosa joutuu muuttamaan muualle. Tämä taas aiheuttaa puolestaan sen, ettei koulutustarjonta voi lisääntyä opiskelijoiden vähyyden vuoksi. Moskova ja Moskovan alue tulevat houkuttelemaan nuoria edelleenkin, ja myös tämä on yksi syy väestön vanhenemiseen. Myös alueen yritystoiminta on suurissa vaikeuksissa, ja onkin todennäköistä, että osa nykyisistä yrityksistä tulee lopettamaan toimintansa. Tämä osaltaan vaikuttaa poismuuttamiseen alueelta. Lihoslavlina etuna on sen läheisyys Tverin kaupunkiin, vaikka nykyisen infrastruktuurin takia alueen kehittymistä saadaankin odottaa. Lihoslavlina väkiluku tulee mahdollisesti pitkällä aikavälillä kasvamaan, ja alue tulee houkuttelemaan erilaista elämäntapaa etsiviä muuttajia. On todennäköistä, että Lihoslavlista ei kuitenkaan tule nopeasti lapsiperheiden satelliitti-kaupunkia huonojen liikenneyhteyksien takia.

Tutkimuksen valossa näyttää siltä, että Syrjä-Venäjällä ja erityisesti tapaustutkimusalueilla vielä pitkään aktiivinen väestönosa on se keskeinen osa väestöstä, joka on myös potentiaalinen muuttaja. Ei-aktiivinen väestönosa, kuten eläkeläiset,

eivät useinkaan taloudellisista syistä kykene muuttamaan. Lisäksi erilaisten muutto-ohjelmien merkitys on marginaalinen. Näyttääkin siltä, että nuoret ja hyvin koulutetut ovat kaikkein aktiivisin muuttajaryhmä tapaustutkimusalueilla. Tapaustutkimusalueiden väestönkehitys on verrattavissa myös moniin muihin Syrjä-Venäjän alueisiin, joissa väkimäärä tulee vähenemään alueen taloudellisen kehityksen, poismuuton ja luonnollisen väestön vähenemisen vuoksi. Tutkimus osoittaa, että väestöä siirtyy tulevaisuudessakin tapaustutkimusalueilta kehittyneille sekä nopeasti kehittyville alueille, ja erityisesti Venäjän ydinalueille.

11.6 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN ANTI JA YHTEENVETO

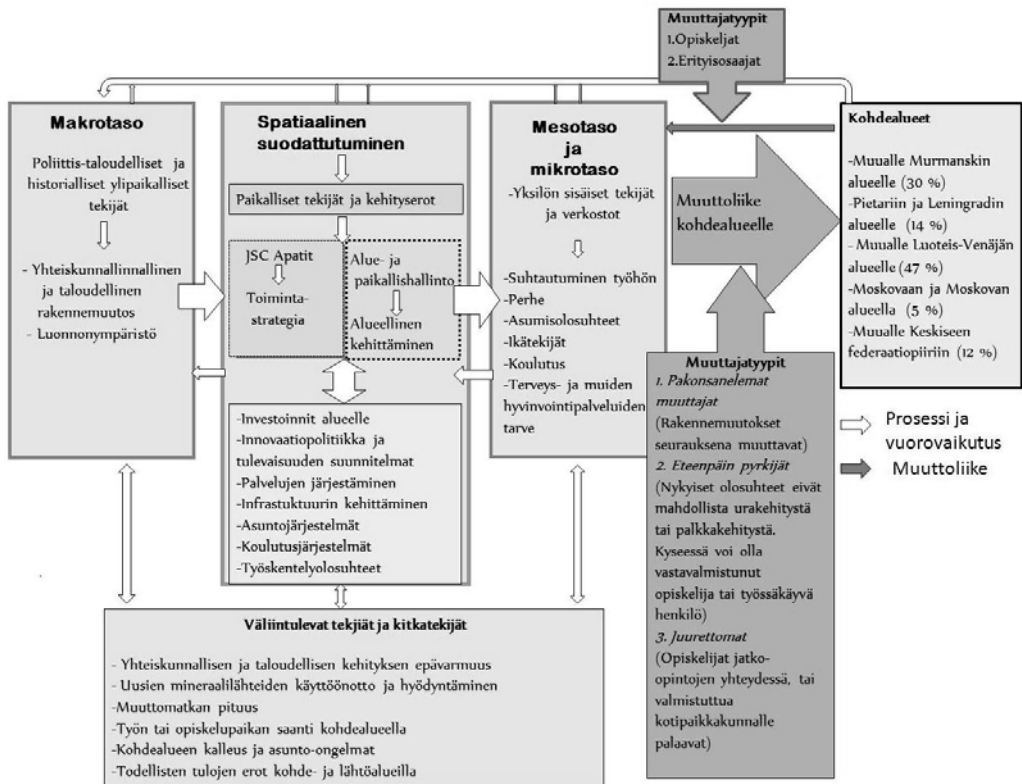
Tutkimuksessa käytetty teoreettinen malli pyrkii kausaalisen selitysluonteensa takia rakentamaan käyttökelpoista lähestymistapaa Venäjän alueiden väliseen muuttoliiketutkimukseen. Tutkimus on osoittanut, että multikausaalisella muuttoliikemallilla voidaan nostaa esille yleisen kehityksen, paikallisten tekijöiden ja yksilön merkitystä muuttoliikkeessä. Tutkimuksen teoreettisessa osassa tarkasteltiin laajasti muuttoliiketeorioita ja lähestymistapoja. Läpikäydyn aineiston perusteella voidaan todeta, että vaikka ei ole olemassa mitään yhtä yleispitävää muuttoliiketeoriaa, joidenkin lähestymistapojen esiin nostamat seikat korostuvat. Näitä seikkoja ovat mm. talouskehitykseen, työhön ja yksilön elinkaareen liittyvät seikat. Tarkastelunäkökulmalla on muuttoliiketutkimuksessa suuri merkitys. Jotkut lähestymistavat tarkastelevat muuttohalukkuutta tai muuttopotentiaalia, jotkut itse prosessia ja muuttotapahtumaa ja jotkut taas muuttoliikkeiden seurauksia. Myös sillä on merkitystä, tarkastellaanko muuttoliikkeitä yksilön näkökulmasta tai laajemmin, yhteiskunnan näkökulmasta. Lisäksi muuttoliikkeitä voidaan tarkastella historian valossa tai tämän päivän ilmiönä.

Järjestelmäteoreettinen (systeemitheoreettinen) lähestymistapa on yhdistelmä monista eri teorioista ja lähestymistavoista. Se on suhteellisen vähän muuttoliiketutkimuksessa käytetty teoreettinen lähtökohta, ja sitä on käytetty pääasiassa vain kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksissa alueiden ja valtioiden välistä muuttoliikettä tutkittaessa. Aikaisemmin muuttoliikejärjestelmää ei ole juurikaan käsitteellistetty koskemaan alueen sisäisiä järjestelmiä ja erilaisten rakenteiden vuorovaikutusta. Siksi perinteisen järjestelmäteoreettisen lähestymistavan käyttöä on laajennettu mallittamaan alueiden sisäisiä prosesseja. Käytetty malli on ollut hyvä työväline siksi, että se yksinkertaistaa tapaustutkimusalueiden prosesseja helpommin tulkittaviksi. Kuten työn alussa mainitsin, olen käyttänyt multikausaalista muuttoliikemallia tämän työn rakenteen systemaattisen etenemisen teemoittamiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että muuttoliike ja siihen vaikuttavat determinantit muodostavat mallisysteemin, jossa työ etenee teemojen läpi yksi kerrallaan, yhdistäen sen tutkimuksen kannalta tärkeän kysymyksen, muuttoliikkeen, ympärille. Käyttämäni lähestymistapa on myös rakenteellis-historiallinen, sillä olen tutkimuksessa nostanut esille Venäjän yleisen kehityksen lisäksi tapaustutkimusalueiden ajallisen kehityksen ja

rakennemuutoksen sekä niiden vaikutukset yhteiskunnan rakenteisiin. Maantieteellinen näkökulma tutkimuksessa tulee esille paikallisten yhdyskuntien ja alueellisen erilaisuuden kautta.

Käytetty lähestymistapa mahdollisti tapaustutkimusalueiden muuttoliikkeiden laaja-alaisen tarkastelun, vaikkakin se osaltaan oli menetelmällisesti ongelmallista. Ongelmana oli erityisesti se, että tutkittavia ilmiöitä ja prosesseja on pakostakin paljon, ja tällöin rajanveto muuttoliikkeisiin vaikuttaviin ja ei-vaikuttaviin paikallisiin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin on vaikeaa ja joskus jopa mahdotonta. Myös erilaisten ilmiöiden ymmärtäminen tapaustutkimusalueilla oli hankalaa. Tämä aiheuttaa myös sen, että muuttoliikejärjestelmän tunnistaminen on hankalaa. Tässä työssä ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan erilaisten tekijöiden ja kyselytutkimukseen vastanneiden ryhmien välisillä tilastollisilla vertailuilla, todentamalla riippuvuuksia ja muodostamalla muuttujille yhteisiä faktoreita. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin kohde- ja lähtöalueen välisiä muuttovirtoja, vaikkakaan ne sinällään juuri kerro muuttoliikejärjestelmästä. Tapaustutkimusalueilla Kirovskin ja Apatiitin asukkaat halusivat muuttaa ja muuttivatkin Murmanskin alueen lisäksi pääosin Pietariin ja sen lähialueille sekä Moskovaan ja sen lähialueille. Nelidovosta puolestaan muutettiin pääosin Moskovaan ja sen lähialueille sekä jossain määrin myös Pietariin. Muuttojen suuntautumisen perusteella näyttää tilastollisesti siltä, että muutot kohdistuvat kuitenkin pääsääntöisesti lähialueille. Tämän tutkimuksen tulosten ja erityisesti kyselytutkimuksen vastausten perusteella on piirretty yksinkertaistettu kuvio tapaustutkimusalueiden muuttoliikejärjestelmästä. Seuraavassa kuviossa (kuvio 45) on kuvattu Kirovskin ja Apatiitin multikausaalinen muuttoliikejärjestelmä.

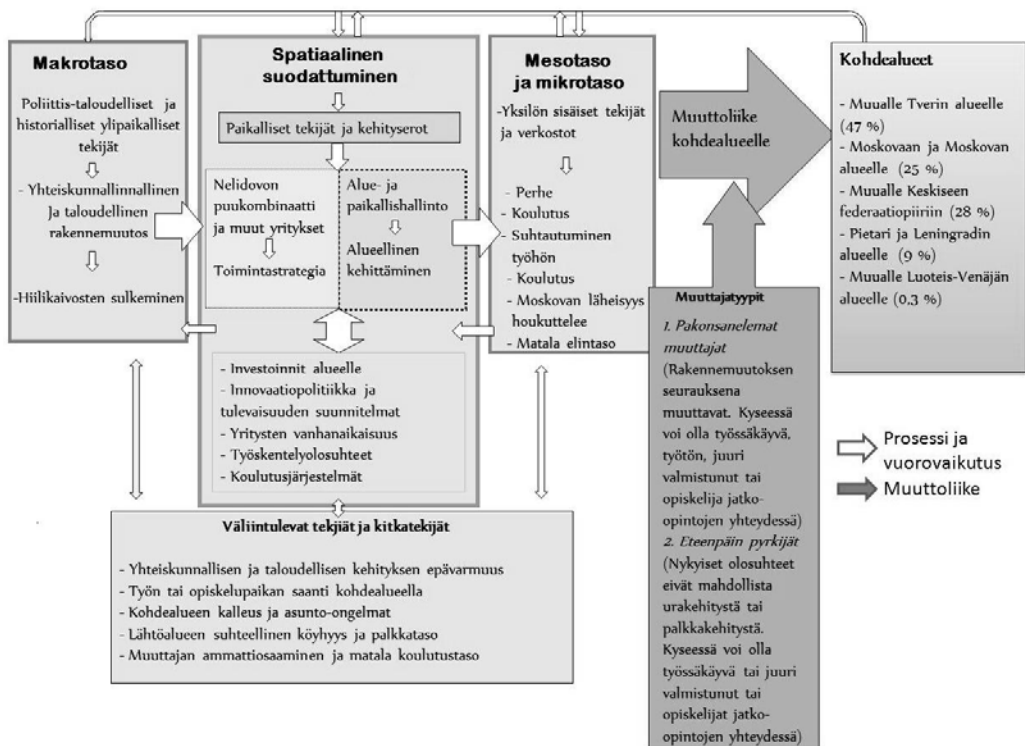
Kuviosta (kuvio 45) huomaamme, että multikausaalinen muuttoliikejärjestelmä pyrkii erilaisten kontekstien kautta löytämään muuttoliikkeiden kannalta oleelliset determinantit. Erityisesti tässä tapauksessa taloudellinen ja sosiaalinen konteksti sekä rakennemuutos nousevat esille muuttoliikkeeseen vaikuttavina taustakonteksteina, jotka paikallisyhdyskunnan prosessien suodattumisen sekä yksilön toiveiden, tarpeiden ja valmiuksien kautta muokkautuvat muuttoliikkeeksi. Paikallisilla tekijöillä ja prosesseilla on järjestelmässä keskeinen merkitys. Paikallistasolla alueen yritystoiminnalla on resurssiyhdyskunnassa keskeinen vaikutus muuttoliikkeeseen. Järjestelmäkuvaus kuvaa myös osaa niistä työntö- ja vetotehtävistä, joilla on yksilön päätöksentekoon suuri vaikutus. Kuviossa kohdealueen muuttovirtojen prosenttiluvut perustuvat tilastoihin aikaisemmista muuttovirroista. Muuttajatyypiluokittelussa Kirovskin ja Apatiitin osalta on päädytty kolmeen eri muuttajatyypiin (pakon sanelemat muuttajat, eteenpäin pyrkivät muuttaja ja juurettomat muuttajat) kyselytutkimuksessa saatujen tulosten perusteella.

Kuvio 45: Yhteenvedo Kirovskin ja Apatiitin multikausaalisesta muuttoliikejärjestelmästä

Nelidovon muuttoliikejärjestelmä koostuu samanlaisista elementeistä kuin Kirovskin ja Apatiitin. Merkittäviä eroja on siinä, ettei Nelidovossa ole yhtä selvää johtavassa asemassa olevaa yritystä samassa merkityksessä, kuin Kirovskissa ja Apatiitissa on Apatiitti-yritys. Nelidovon merkittävin yritys on Nelidovon puukombinaatti, ja muutenkin metsäsektorilla on keskeinen merkitys Nelidovon alueella. Alueiden välillä myös muuttajatyytit eroavat toisistaan. Seuraavassa kuviossa (kuvio 46) on esitetty Nelidovon multikausaalinen muuttoliikejärjestelmä.

Kuviosta (kuvio 46) käy ilmi, ettei Nelidovon alueelle ole tällä hetkellä muuttoliikettä, kun taas Kirovskiin ja Apatiittiin muutetaan myös muualta. Kirovskiin ja Apatiittiin muuttajat ovat pääasiassa opiskelijoita ja erityisosaajia. Multikausaalinen muuttoliikemalli soveltuu teoreettisena kehikkona ja metodologisena lähestymistapana Venäjän kaltaisen suurvallan muuttoliikkeiden tarkasteluun silloin, kun muuttoliikesyntymästä lähestytään tapaustutkimusten kautta.

Kuvio 46: Yhteenveto Nelidovon multikausalisesta muuttoliikejärjestelmästä

11.7 HAASTEITA JATKOTUTKIMUKSILLE

Tässä tutkimuksessa keskityttiin pääosin tarkastelemaan Venäjän Euroopan puoleisten osien, erityisesti Kirovskin ja Apatiitin sekä Nelidovon, muuttoliikejärjestelmiä. Kuitenkin, kuten muuttoliikeperustainen alueluokittelu ja erilaiset väestökehitykseen liittyvät tilastot osoittivat, väestön vähenemistä ja muuttoliikkeitä on myös monilla muilla Venäjän syrjäisillä alueilla. Tämän tutkimuksen syventämiseksi on mielenkiintoista jatkotutkimuksessa tarkastella prosesseja, joita tapahtuu muissa resurssiyhdyskunnissa ja erityisesti esimerkiksi Revdan (Murmanskin alue), Pikolevan (Leningradin alue) ja Bely Gorodokin (Tverin alue) tapaisissa sosiaalisin ja taloudellisin mittarein mitatuissa kriisiyhdyskunnissa. *Eroavatko näiden tai joidenkin muiden kriisiyhdyskuntien muuttoliikejärjestelmät tässä tutkimuksessa tutkittujen yhdyskuntien järjestelmistä? Mikä merkitys on erilaisilla aluekehitysohjelmilla kriisiyhdyskunnissa? Miten moninaiseen alueidentiteettiin liittyvät kysymykset avautuvat kriisiyhdyskunnissa?* Nämä kaikki ovat sellaisia kysymyksiä, jotka tarjoavat haasteita jatkotutkimukselle. Myös multikausallisen muuttoliikejärjestelmän mahdollisuuksien hyödyntämistä on syytä jatkaa jatkotutkimuksissakin.

Lähteet

- Abraham, J. (2006). Trip Distribution. CE 7630. Wayne State University. Saatavana: http://www.eng.wayne.edu/legacy/forms/4/trip_distribution.pdf. Haku: 17.3.2008.
- Ahmetova, E. (2007). Monopromyshlennyi gorod naberezhnye chleny i kachestvo zhizni naseleniia (ekologicheskii factor). *Vlast* 11/2007.
- Aleksandrov, I. (1921). Ekonomicheskoe Raionirovanie Rossii. Monografia. Gosplan. Saatavana: <http://www.tur-02.narod.ru/sources/books/id157.htm>. Haku: 18.12.2007.
- Aleshkovskii, I. (2006). Determinanty vnutrennei migratsii naselenia. Analiz otechtvennyh I zarubezhnyh issledovanii. Moskva. Maks press 2006.
- Aleshkovskii, I. (2007). Vnutrenaia migratsia naselenia v sovremennou Rossii. Tendentsii, determinanty, politika. Moskva 2007.
- Alimov, A. (2005). Nekotorye voprosy gosudarstvennogo upravleniia innovatsionnym razvitiem Murmanskoi oblasti. Julkaisussa: Sever i Rynok. Nayzno-informatsionnyi billetin 1/2005. Kol'skii Nauznyi Tsentri. 147–154.
- Ali-Vehmas, T. (2005). Systemiällykäs Pieni Maailma. Julkaisussa: Systemiälly 2005, toim. Hämäläinen R. ja E. Saarinen. Helsinki University of Technology, Systems Analysis Laboratory, Research Reports B25, May 2005.
- Allahverdieva, L. & V. Gabzalilova (2007). Migratsia i Rynok truda. In Zaynonchkovskaya Z., I. Molodukovoi & V. Mukomelia (Eds.) (2007); Metodologii i Metody Izucheniia Migratsionnyh Protssessov. Tsentri Migratsionnyh Issledovanii. Moskva, 294–315.
- Allardt, E. (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Werner Söderström, Porvoo.
- Amin, A. & S. Graham (1977). The ordinary city. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 1997; 22: 411–429.
- Andreev, A. (2005). The social map of regions 2004. Julkaisussa: Rossiia regionov: v kakom sotsial'nom prostranstve my zhivem? Pomatur, Moskva. Saatavana: http://atlas.socpol.ru/topology/table_types.shtml, haku 20.1.2008
- Andrienko, Y. & S. Guriev (2003). Determinants of Interregional Mobility in Russia: Evidence from Panel Data. William Davidson Working paper, no 551.
- Andrienko, Y. & S. Guriev (2005). Understanding Migration in Russia. Center for Economic and Financial Research at New Economic School. CEFIR policy paper series No 23, November 2005.
- Apatiitin filiaali (2008). Petroskoin yliopiston Apatiitin filiaalinen kotisivut. Saatavana: <http://apatit.petru.ru/>. Haku: 15.9.2008.
- Apatiitti-yhtymä (2009). OAO Apatiitti. Saatavana: <http://Apatit.phosagro.ru>. Haku 11.4.2009
- Avangard (2004). Le Pti Fiute. Murmanskaiia oblast. Norilskii Nickel.
- Zhukov, M. (2007). Kommentaari i analitika: O Proekte federalnogo Zakona. Saatavana: <http://arctictoday.ru/analytics/200000784/>. Haku: 8.11.2007.
- B-Hamraev, V. (2008). Vladimir Putin hochev znat' bol'she prezidenta. *Kommersant* No 74. Saatavana: www.kommersant.com. Haku 30.4.2008.
- Baburin, V. (Toim.) (2006). Neizvestnie I Maloizvestnie stranizi Otetshestvennogo Raionivanija. Moskva.
- Badishtova, I. (Toim.) (2002). Migratsionnaja Situatsija v Rossii. Materiali Vtoroi Molodezhnii Konferentsii Nizhnii Novgorod 23–24.10.2002. OOO Rimotek.

- Baharev, I. (2009). Monogorod – istochnik vzryva. *Biznes* 3.2.2009. Saatavana: www.gazeta.ru. Haku: 3.2.2009.
- Baselcement (2009). Baselcement-Pikalevo vocctanovil prezhnie ob'emy prouzvodstva. Saatavana: <http://www.baselcement.ru/>. Haku: 24.11.2009.
- Becker, G., K. Murphy & F. Tamura (1990). Human capital, fertility and economic growth. Working paper No. 3414. National Bureau of Economic Research.
- Belotserkovskii, A. (2009). O razmerah oplaty za buchenie na dogovrnoi osnove dlia postupaiushchih v universitet v 2009. Prikaz Np 411-O, 4.6.2009.
- Bijak, J. (2005). Bayesian methods in international migration forecasting. CEFMR Working Paper 6/2005. Central European Forum for Migration Research, Warsaw.
- Bijak, J. (2006). Forecasting international migration: Selected theories, models and methods, CEFMR Working Paper 4/2006. Central European Forum for Migration Research, Warsaw.
- Bijak, J., M. Kupiszewski & A. Kicingier (2004). International Migration scenarious for 27 European Countries, 2002–2052. CEMFR Working paper 4/204. Poland.
- Bijak, J., D. Kupiszewska, M. Kupiszewski & K. Saczuk (2005). Impact of international migration on population dynamics and labour force resources in Europe. CEFMR Working Paper 1/2005. Central European Forum for Migration Research, Warsaw.
- Blohin, Y. (2005). Ugolovno-ispolnitelnoe pravo. Feniks 2005.
- Bofit (2007). Viikkokatsaus. Saatavana: <http://www.suomenpankki.fi/bofit/>. Haku 31.12.2007
- Bogdanova, L., A. Tkatshenko & A. Shtshukina (Toim.) (2001). Demokratseskoe Rasvitie Tverskogo Regiona. Tver.
- Bogdanova, L. P. (2006). Sotsialnoe vosproizvodstvo regionalnoi obshtshnosti: sodержanie, protsessy, mehanichmy. Tver.
- Bogue, D. (1969). Principles of demography, New York. Wiley.
- Bolyzevskaia, A. & A. Shurina (2008). Ugol'naia promyshlennost' i gradoobrozuiushchue funktsii goroda Nelidovo. Julkaisematon moniste. Maantieteen laitoks, Tverin yliopisto.
- Borodina, T. (2005). Regional'nie osobennosti dinamiki naseleniia i ee komponentov vo vtoroi polovine XX veka. Julkaisussa: Gleser O. & P Poljan (Toim.) 2005; Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territorija- Rasselenie-Migratsii. Sotsial'naia Geografiia. Ogi, 245–280.
- Boyle, P., K. Halfacree & V. Robinson (1998). Exploring Contemporary Migration. Longman 1998.
- Braun, A. (1997). The Economic Determinants of Internal migration Flows in Russia During Transition. The Davidson Institute. Working Paper Series, No 89.
- Brettel, C. & J. Hollifield (ed.) (2000). Migration Theory, talking across Disciplines. Routledge. London.
- Brunstad, B. & T. Persson (2003). Should I stay or Should I go? A Survey of Murmansk students' views of the future. Barents Russia 2015. Working paper 12. Oslo.
- Carey, H. (1858). Principles of Social Science. Philadelphia: Lippincott, 1858–9.
- Cattel, D. (1964). Local government and the Sovnarkhoz in the USSR, 1957–1962. Soviet Studies, Vol. 15, No 4, 430–442.
- Chernyshenko, I. (2003). Rol zakonodatelnogo regulirovania v sotsialno-ekonomicheskom rasvitiu severnykh territorii Rossii. In tempui I proporsii sotsialno-ekonomicheskikh protsessov v regionah severa. Institute of Economic Problems KSC RAS, 20–27.
- Chetverikova, A. (2005). Rol' krupnykh kompanii RF v ekonomike regionov. Saatavana: <http://regionalistica.ru/library/articles/chetv1/>. Haku: 10.4.2008.

- Chisholm, M. (1967). General System Theory and Geography. Transactions, Institute of British Geographers, XLII, 1967, 45–52.
- Claeson, C-F. (1968). Distance and Human Interaction: Review and discussion of a series essays on geographical model building. *Geographiska Annale*, 50 B (1968): 142–148.
- Clark, W.(1987). The Roepke Lecture in Economic Geography. Urban Restructuring from a Demographic Perspective. *Economic Geography*. Vol. 63, no 2, 103–125.
- Consortium for Economic Policy Research and Advice (2004). Prospect for Migration and Russia's Ethnic Development and Their Account in the development of Strategic Guidelines of the Country's Development in the Long Run. Research team leader: Z.A. Zaynonchkovskaya. Moscow.
- Council (2006). Zakon: 'O Gosudarstvennyh garantiiah i kompentsiiah dlia litz, rabotaiushchih i prozhivaioshchih v Raionah Krainego Severa i priravnennyh k nim mestnoctiah' ja 'Postanovlenie'O postavkax produktsii (tovarov) dlia obespecheniia narodnogo hoziaistvo I naseleniia raionov Krainego Severa I priravnennyh k nim mestnostei. Saatavana: <http://www.council.gov.ru/>. Haku: 1.11.2006
- Council (2007a). Zakon: "O prave grazhdan RF na svabodu peredvizhnieniia". Saatavana: <http://www.council.gov.ru/>. Haku: 1.8.2007.
- Council (2007b). Postanovlenie Pravitel'stvo 1995, No 713; 'Ob ytverzhenii Pravil registratsii i sniatii grazhdan RF c registratsionnogo uchete po mectu prebyvaniia i po mestu zhitel'stvo v predelax RF i pereznia dolzhnostnyh lits, otvetstvennyh za registratsiu'. Saatavana: <http://www.council.gov.ru/>. Haku: 10.12.2007.
- Dead-cities (2009). Ischeznuvshie goroda. Zabroshennye poseleniia Rossi ii postsovetского prostranstva. Saatavana: <http://www.dead-cities.ru>. Haku: 23.11.2009.
- De Tinguy, A. & L. Ledeneva (2000). Russian researches and specialists: cooperation with the West. In Z. Zayonchkovskaya (ed.): Migration of Students and Specialists. Institute of Economic Forecasting, Ras. 2000, 5–33.
- Dehtjar, G. (Toim.) 2004. Pravovoe Polozenie Inostrannih grazhdan v Rossiiskoi Federatsii. Mezhdunarodnie Dokumenti. Konfentsii. Industriialisma, Pravavie Akti, Finansi I Statistika. Moskva.
- Demoskop Weekly (2007). The electronic version from the bulletin of Population and Society, No 301–302, 303–304, 309–310, 313–314.. Saatavana: <http://demoscope.ru/weekly>. Haku: 6.11.2007.
- Demoskop Weekly (2005). The electronic version from the bulletin of Population and Society, no. 207–208. Saatavana: <http://demoscope.ru/weekly/2005/0207/barom01.php>. Haku: 20.9.2007.
- Denissenko, M. (2004). Migration Processes in Barents Russia in the Transition Period. Barents Russia 2015. Working paper 14. ECON Analysis AS.
- Didyk, V. (2007). Formation of local self-government and administrative reform in Russia: aims and reality – case of Murmansk region. Presentation in Joensuu University 10.10.2007
- Didyk, V. (2008). Kari Synbergin (Vuorisen) ja Vladimir Didykin tapaaminen Apatiitissa 15.5.2008.
- Dorigo, G. & W. Tobler (1983). Push Pull Migration Laws. *Annals of the Association of American Geographers*, 73(1). 1983, 1–17
- Dulnev, B. 2002. Proverka Dokumentov i Registratsii v Obshtshestvennom meste. Moskva.

- Econom (Econom monitoring of North-West Russia) (2007). Murmanskin lääni vuonna 2006, talouden puolivuotiskatsaus. Saatavana: <http://www.economicmonitoring.com/main/>. Haku 15.3.2008
- Econom (2008a). Murmanskin alue vuoden 2008 ensimmäisellä puoliskolla. Puolivuotiskatsaus. Saatavana: <http://www.economicmonitoring.com/main/>. Haku: 15.3.2009
- Econom (2008). Northwest Russian Regions in 2006. Binnual Economic Review. Saatavana: <http://www.economicmonitoring.com/main/>. Haku: 20.1.2008
- ENKO (2007). Tverskaiia Oblast. Shema territorial'nogo planirovaniia. Nauchno-proektnyi instirute prostranstvennogo planirovaniia. ENKO St. Petersburg.
- Energoatom (2009). Kalininskaiia AES: Situatsiia na stroiploshchadke bloka No 4 razvevaetsia pa planu. Saatavana: <http://knpp.rosenergoatom.ru/rus/press/news/>. Haku: 20.9.2009.
- Eskola, J. & J. Suoranta (2000). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere. Vastapaino.
- Eurostat (2006). Bruttokansantuote/asukas. Saatavana: <http://europa.eu>. Haku 3.2.2010.
- Faist, T. (1997). The Crucial Meso-Level. In Tomas Hammar, Grete Brochmann, Kristof Tamas and Thomas Faist (eds.), *International Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*. New York. Berg Publishers, 187–217.
- Faist, T. (2000). *The Volume of International migration and Transnational Social Space*. Oxford University Press, Oxford.
- FCO (Foreign & Commonwealth office) (2008). Country profile: Russia. Saatavana: <http://fco.gov.uk/en/about-the-fco/country-profiles/europe/russia/>. Haku: 6.6.2008.
- Federal State Statistics Service (2005). 2002 All-Russia Population Census. Basic Results.
- Federalniy Zakon (2006). B Obshtshih Printsipah Organizatsii Mestnogo Samoupravleniia V Rossiiskou Federatsii. No 131-F3, Kodeks 2006.
- Fedorov, S. (2003). Mining and Processing of Phosphate raw material in Russia. In 2003 IFA Production and International Trade Conference and Regional Conference for Eastern Europe and Central Asia. 22–26 September 2003, St-Petersburg, Russia.
- Fidrmuc, J. & P. Huber (2006). Willingness to Migrate in the CEECs? Evidence from the Czech Republic! Saatavana: www.wpeg.group.shef.ac.uk/refereeing2006/papers2006/Fidrmuc.pdf. Haku: 15.1.2010.
- Fix, A. (1999). *Migration and Colonization in Human Microevolution*. Cambridge University Press.
- Florinskaia, J. (2001). Novye formy zaniatosti naseleniia malyh rossiiskih gorodov. Julkaisussa: *Migratsiia naseleniia. Trudavaia migratsia v Rossii. Toim. O. Vorob'evoi*. Moskva.
- Forbes, D. (1984). *The Geography of Underdevelopment*. Croom Helm. London & Sydney.
- Fortescue, S. (2006). Russian's oil barons and metal magnates, oligarchs and state in transition. Plgrave, Basingstone.
- Fosagro (2009a). OAO Apatit/Istoriia. Saatavana: [Http://Apatit.phosagro.biz/pages/](http://Apatit.phosagro.biz/pages/). Haku: 10.4.2009.
- Fosagro (2009b). Na Tsentral'nom rudnike OAO Apatit sostoialas presentatsiia novoi tehnikii. Saatavana: [Http://Apatit.phosagro.biz/pages/](http://Apatit.phosagro.biz/pages/). Haku 12.8.2009.
- Frechtling, J. & L. Sharp (ed.) (1977). *User-Friendly Handbook for Mixed Method Evaluations*. Directorate for Education and Human Resources. Division of Research, Evaluation and Communication. Saatavana: <http://www.nsf.gov/pubs/1997/nsf97153/start.htm/>. Haku: 2.11.2007
- Gang, I. & R. Stuart (2004). *Russian Cities in Transition: The Impact of Market Forces in the 1990s*. William Davison Institute, Working Paper Number 697. Michigan.

- Gatrell, P. (2005). Massovye deportatsii i bezhentsvy b Rossii b nachale pervoi mirovoi voiny. Julkaisussa: Gleser O. & P Poljan (Toim.) 2005; Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territorija- Rasselenie-Migratsii. Sotsial'naia Geografiia. Ogi, 575–597.
- GD Associates (2004). Analysis of opportunities for introduction of Environmental management Systems at Murmansk Region Companies. Ministry of the Environment, Finland. Raport 2004.
- Gerber, P. (2005). Internal Migration Dynamics in Russia, 1985–2001. Determinants, Motivations, and Consequences. Raport prepared for the National Council on Eurasian and East European Research, September 2005.
- Gerber, P. (2006). Regional economic Performance and Net Migration Rates in Russia, 1993–2002. IMR Volume 40, Number 3: 661–697.
- Gibbs, J. (1963). The evolution of population concentration. *Economic geography* 39, 119–129.
- Gleser, O. & P. Poljan (toim.) (2005). Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territorii- Rasselenie-Migratsii. Sotsial'naia Geografiia. Ogi.
- Gontzarova, O. (2009). Vuzy zamorazhivaiut tseni. *Vedomost* 10.7.2009.
- Gonti, S. & P. Giaccaria (2006). A systemic approach to territorial studies. Deconstructing territorial competitiveness. In Giovanna Vertova (ed.): *The changing economic geography of globalization. Reinventing space. Studies of global competition series.* Routledge. London and New York, 67–92.
- Goodrich, C. (1936). Internal migration and economic opportunity. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 188, *The American People: Studies in Population* (Nov., 1936), pp. 260–263.
- Gostroy (2008). Zhilishche na 2002–2010 godu. Saatavana: www.gostrey.gov.ru. Haku: 16.9.2008.
- Gradirovskii, S. & T. Lopuhina (2003). Tipologii migratsionnih protsessov. Saatavana: <http://www.antropotok.archipelag.ru/>. Haku 12.1.2007.
- Gradirovskii, S. (2008). Desiat' problem upravleniia demografitsestoi politikoi. Ruskii Arhipelag. Saatavana: http://www.archipelag.ru/ru_mir/ostrov-rus/demography-position/concept_demography_2025/dempolitic/. Haku 1.12.2009.
- Graham, S. & P. Heale (1999). Relational concepts of space and place: Issues for planning theory and practice. *European planning studies* 1999 7(5), 623–646.
- Grandstaff, P. (1975). Recent Soviet Experience and Western 'Laws' of Population Migration. *International Migration Review*, Vol. 9, No 4, 479–497.
- Greenwood, M. (1985). Human migration: Theory, Models and Empirical Studies. *Journal of Regional Science* 25 (4), 521–544.
- Greenwood, M. & G. Hunt (2003). The Early History of Migration Research. *International Regional Science Review* 26, 1: 3–37 (January 2003).
- Gritsjuk, T. (Ed.) (2004). *Systema Gosudarstvennogo i Munitsipalnogo Upravlenija*. Moskva.
- Gurak, D. & F. Cases (1992). Migration Networks and the Shaping of Migration systems, in Kritz M., L. Lim & H. Zlotnik (Eds.) *International migration systems. A global approach.* Oxford: Clarendon Press, 150–176.
- Haaparanta, L. & I. Niiniluoto (1986). Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopiston filosofian laitos. Hakapaino.
- Haila, Y. (2007). Analogiamallit ja dynaaminen yleistävyys. Teoksessa: *Tapaustutkimuksen taito.* Toim. Laine M., J. Bamberg & P. Jokinen. Gaudeamus Helsinki. 173–190.

- Hakamäki, S. (1978). Migration to Rural Areas: A research model and some empirical results. In Koutaniemi L.(Ed.); Rural Development in Highlands and High-Latitude Zones. Acta Universitatis Ouluensis. Series A, No. 63, Geographica No. 6. Oulu 1978, 31–39.
- Hakulinen, K. (2006). Paikannimet. WS Bookwell, Juva.
- Hartsenko, L. (2006). Demografia. Omega 2007.
- Harris, J. & P. Todaro (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. American economic review, 60, March 1970: 126–142.
- Heleniak, T. (1999a). Out-Migration and Depopulation of the Russian North during the 1990s. Post-sovet Geography and Economics 1999, 40, No. 3, 155–205.
- Heleniak, T. (1999b). Migration from the Russian North During the Transition Period. Social Protection Discussion Paper Series, no 9925. The World Bank.
- Heleniak, T. (2004). Migration of the Russian Diaspora after the breakup of the Soviet Union. Journal of International Affairs. Spring 2004. Vol. 57, No. 2. New York, 99–117.
- Heleniak, T. (2008a). Russia's Population in the Future: National and Regional Scenarios. Furthercoming in World Bank Country Economic Memorandum.
- Heleniak, T. (2008b). Changing Settlement Patterns across the Russian North at the Turn of the Millenium. In Russian's Northern Regions on the Edge: Communities, industries and populations from Murmansk to Magadan, ed. by Tykkyläinen M. & V. Rautio. University of Joensuu, Finland.
- Heleniak, T. (2008c). Migration and Population Change in the Russian Far North during the 1990s. In Migration in the Circumpolar North: New Concepts and Patterns, ed. by Southcott C. & L. Huskey, Northern Studies Press, Lakehead University, Thunder Bay, Ontario, Canada.
- Heikkilä, E. & M. Pikkarainen (2006). Border immigration to Finland from Russia, Estonia and Sweden – is Finland able to use their human resources in ageing society? Paper presented in International Migration Conference “Towards effective migration management: solutions for Europe and the world”, 18–21.May 2006, Warsaw, Poland.
- Heikkilä, E. & M. Pikkarainen (2009). Differential Population Development in the Regions of Finland. Research Note. Population, Space and Place 16, 323–334 (2010). Wiley InterScience.
- Heikkilä, T. (2004). Tilastollinen tutkimus. Edita. Helsinki.
- Herva, A., Y. Vartia & P-M Vasama (1981). Tilastollisia taulukoita. Gaudeamus.
- Hibiny (2009). Rosimushchestvo poluchilo 26,7 protsenta aksii OAO “Apatit”. Saatavana: <http://www.hibiny.ru/news/ru/archive/12468>. Haku: 28.9.2009.
- Hill, F. & C. Gaddy 2003. The Siberian Curse. How Communist Planners Left Russian Out in the Cold. Brookings Institution Press. Washington, D.C.
- Hrushtsheva, A. (Toim.) (2001). Ekonomizeskaja i Sosialnaja Geografija Rossii. Drofa. Moskva.
- Hugget, R. (1980). System Analysis in Geograph. Clarendon Press. Oxford.
- Hägerstrand, T. (1975). Survival and Arena. On the lifehistory of Individuals in Relation to Their Geographical Environment. Monadnock, Vol 1975/49
- Hägerstrand, T. (1993). Samhälle och nature. Region och miljö. NordREFO 1993:1, 14–59.
- Hämäläinen, R. & E. Saarinen (2006). Systems intelligence: A key competence in human action and organizational life. Reflections: The SoL Journal, vol. 7 (no. 4): pp. 191–201.
- Iadrntsev, N. (1891). Sibirskie inorodtsy: ikh byt' i sovremennoe polozhenie. Izdanie I.M. Sibiriakova 1891, St. Petersburg.

- Iakovlevna, S. (2006). *Istoria razvitiia promishlennosti Tverkoi Oblasti. Sotsial'no-ekonomizeskaiia geographia Tverskoi oblasti. Konspekt lektcii.* Tver.
- Ignatov, V. (2006). *Gosudarsvennoe i Munitsipalnoe Upravlenie Moskva.*
- IISP (Independent Institute for Social Policy) (2008). *Social Atlas of Russian regions.* Saatavana: http://atlas.socpol.ru/topology/table_types.shtml. Haku 20.1.2008.
- International Organization for Migration (IOM, MOM) (2002). *Migration Trends in Eastern Europe and Central Asia. 2001–2002 Review.* Geneva.
- International Organization for Migration (IOM, MOM) (2002). *Trafficking for Sexual Exploitation: The Case of Russian Federation.* IOM Migration Research Series, no 7. Geneva.
- Isard, W. (1960). *Methods of Regional Analysis: an Introduction to Regional Science.* The M.I.T. Press. Massachusetts.
- Isard, W. (1975). *Introduction to Regional Science.* Prentice-Hall, London.
- Iskanius, S. (2006). *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti.* Jyväskylä Studies in Humanities 51. Jyväskylän yliopisto.
- Iudina, T. (2007). *Migratsiia. Slovar', osnovnyh terminov.* Izdatel'stvo RGSU. Moskva.
- Ivakhnyuk, I. (2007). *Eurasian migration system: Theoretical and Political Approaches.* In: *Migration and Development. Collection of papers of session chairs and key speakers of the International Conference, Moscow, 13–15 September 2007.* Ed. Iontsev V. Lomonosov Moscow state university, Faculty of Economics. Pp. 81–99.
- Ivakhnyuk, I. (2009). *Russian Migration Policy and Its Impact on Human Development.* Department of Population, Lomonosov Moscow State University. MPRA Paper No. 19196
- Jackson, J. (1986). *Migration. Aspects of modern sociology.* Longman, Signapore.
- Jenissen, R. (2004). *Macro-economic Determinants of International Migration in Europe.* Dutch University Press. Amsterdam.
- Jolly, S. & H. Reeves (2005). *Gender and Migration.* Institute of development Studies, University of Sussex. Bridge.
- Jumppanen, P. & H. Hyttinen (1995). *Economic georaphy and structure of the Russian part of the Barents region.* The Barents Euro-Artic Council. Working Group on Economic Cooperation. Helsinki.
- Juurikkala, T. & O. Lazareva (2006). *Lobbying at the local level: Social assets in Russian firms.* BOFIT Discussion Papers 1/2006. Bank of Finland, BOFIT, Institute for Economies in Transition.
- Kallio, O. (2001). *Muuttoliike ja sen taloudelliset vaikutukset kuntasuomi 2004 -kunnissa.* Tampereen yliopisto. Kunnallistieteiden laitos. Suunnittelusarja 52/2001.
- Karachurine, L. (2006). *Regional'nie osobennosti rossiiskoi demograficheskoi situatsii.* Otechestvennie Zapisk, No 4, 2006. Moskva.
- Karachurine, L. (2007). *Rol' migratsii v demograficheskikh protsessah.* Teoksessa: *Zaynonchkovskaya Z. A., I. Molodukovoi, V. Mukomedia (Toim.) (2007); Metodologiya I Metody Izucheniia Migratsionnyh Protsessov.* Tsentr Migratsionnyh Iccledovanii. Moskva, 237–258.
- Karelstat (2005). *Regioni Severo-Zapadnovo federalnovo okruga. Sotsialno-ekenomicheskie pakazateli. Statisticheskii sbornik.*
- Karjalainen, E. (1986). *Muuttoliike ja sen vaikutukset Kuhmon alueelliseen väestönkehitykseen 1959–1984.* Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, B 6. Oulu.

- Karjalainen, E. (1989). Migration and regional development in the rural communities of Kainuu, Finland in 1980–1985. Koillissanomat. Kuusamo.
- Karppi, I. (2006). Regulatory Changes in Transition – Changing Regimes of European East-West Human Resource Mobility. Teoksessa Olli Kultalahti, Ilari Karppi, Heikki Rantala (toim.): Europe in Flux. Transition and Migration Pressures. Institution of Migration. Migration Studies C 16, Turku, 19–54, 83–128.
- Karppi, I. & H. Rantala (2006). In Search of Strategic Groups from Transitional Labour Markets – A Methodological approach. Teoksessa Kultalahti O., I. Karppi & H. Rantala (toim.): Europe in Flux. Transition and Migration Pressures. Institute of Migration. Migration Studies C 16, Turku, 55–82.
- Kaskinoro, H. (2009). Turku ja Tampere kilpasilla. Väestönmuutokset, muutot, työpaikat. Siirtolaistutkimuksia A 31. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Katainen, A. (2009). Ulkomaalainen saa huonompaa palkkaa useimmilla aloilla. Tieto & trendit 2/2009
- Kaufman, A. (1905). Pereselinia i kolonizatsiia. St. Petersburg 1905.
- Kauppinen, J. (2000). Muuttoliike Suomessa vuosina 1989–1994 koordinaattipohjaisten paikkatietojen perusteella. Siirtolaisinstituutin tutkimuksia A 22. Turku.
- Kazarina, V., V. Liubovnia & O. Pchelintseva (Toim.) (2005). Novyi Urengoi na puti ustochivogo razvitiia. UralSibpress 2005.
- Kleinschmidt, H. (2006). Migration and the Making of Transnational Social Spaces. Saatavana: <http://www.spatialaesthetics.unimelb.edu.au/pdfs/Symposium/Migration%20and%20Transn.pdf>. Haku: 30.9.2008.
- Kniagininen, V. (2007). Regional'noe razvitie predlozheniia k povestke dnia. Tsentr strategicheskikh razrabotok, Severo-Zapad. Ministerstvo regional'no razviitiia RF. Moskva.
- Kola mining corporation (2007). Homepage. Saatavana: <http://kolamining.com/>. Haku: 15.7.2007.
- Komiteta Soveta Federatsii po delam Severa i molotshislennih narodov (2006). O sitsialno-ekonomitsheskom polozhenii subjektov Rissiiskoi Federatsii, polnostju ili tsastitsno otnecennyh k severnim regionam, v pervom polygodii 2006. Saatavana: <http://www.council.gov.ru/>. Haku: 1.11.2006.
- Komiteta Soveta Federatsii po delam Severa i molotshislennih narodov (2007). Normativno-pravovye akti po Severu. Saatavana: <http://severcom.ru/law/>. Haku: 15.3.2007.
- Komlev, V. (2002). Murman and arctic setting in the 21st century. Saatavana: <http://www.OPEG.demo.metric.ru/Library/>. Haku: 6.2.2008.
- Kot, V. (2003). Severnie goroda Rossii. Moscow, Globs.
- Kotilainen, J. (2004). Boundaries For Ecological Modernisation. Scale, Place, Environment and the Forest Industry in the Russian-Finnish Borderlands. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Joensuu 2004.
- Kotusenko, V. (2007). Labour Migration from Ukraine and its Ethical Implications. Saatavana: www.oikomenia.it/pages/2007/2007_ottobre/pdf03_studi_kotusenko.pdf. Haku: 30.9.2007.
- Korel, I. & L. Korel (1999). Migration and Macroeconomic processes in Post-socialist Russia: Regional Aspect. CIS Research network. Saatavana: <http://www.eerc.ru>. Haku: 15.10.2006.
- Korkiasaari, J. (1991). Liikkuvuus ja rakennemuutos. Maassamuuton ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta. Työvoimapolitiittinen tutkimus 11. Työministeriö.

- Korkiasaari, J. & I. Söderling (2006). Muuttoliike 2006. 50 p. Satavana:
http://users.utu.fi/joukork/tiedostot/Muuttoliike_2006.pdf. Haku 16.1.2006.
- Kravtsova, V. (1995). Lake Imandra water contamination dynamics from space images. *Man's Influence on Freshwater Ecosystems and Water Use (Proceedings of a Boulder Symposium, July 1995)*. IAHS Publ. No. 230, 1995.
- Kritz, M. & H. Zlotnik (1992). Global interactions: migration systems, processes, and policies, in Kritz M., L. Lim & H. Zlotnik (Eds.) *International migration systems. A global approach*. Oxford: CClarendon Press, 1–16.
- Krugman, P. (1991). Increasing returns and economic geography. *Journal of Political Economy* 99: 3, 183–199.
- Krugman, P. (1998). What's new about the new economic geography? *Oxford Review of Economic* 1998; 14: 7–17
- KTM (2005). Investoinnit ja investointien edellytykset Venäjällä. Toim. Filippov P., S. Boltramovich, G. Dudarev, D. Smirnyagin, D. Sutyryn & H. Hernesniemi. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Sarja B 215. Kauppa- ja teollisuusministeriö, rahoitetut tutkimukset 8/2005.
- Kulmala, M. & M. Tekoniemi (2007). Paikallishallinnon reformi vahvistaa keskushallinnon valtaa Venäjällä – paikalliset taloudelliset kannustimet vähäisiä. Suomen pankki. Bofit online no 8.
- Kultalahti, O. (1972). Muuttaminen sosiaalisena ilmiönä. Vertaileva tutkimus muuttaneiden ja paikallaan pysyneiden sosioekonomisesta taustasta, asenteista ja ryhmätoimintaan osallistumisesta. Tampereen yliopisto, aluetutkimuksen laitos, Tutkimuksia 1.
- Kultalahti, O. (2006). An Analytical Framework of research on migration Pressure: Concepts and Approaches. Teoksessa Kultalahti O., I. Karppi & H. Rantala (toim.): *Europe in Flux. transition and Migration Pressures*. Insitution of Migration. Migration Studies C 16, Turku, 19–54.
- Kumo, K. (2003). *Migration and Regional Development in the Soviet Union and Russia: A Geographical Approach*. M Beck Publishers. Moscow.
- Kumo, K. (2005). Interregional Migration Patterns in Russia during the Transition Period: An Economic Perspective. *Japan-Korea Joint Symposium on Russian Studies*. 13p. Saatavana: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/pdf_seminar/20050516/Kumo.pdf. Haku: 17.12.2007.
- Kumo, K. (2006). *Interregional Population Migration in Russia: Using an Origin-to Destination Matrix*. Discussion Papers Series A, No 483. The Institute of Economic research Hitotsubashi University, Kunitachi, Tokio, Japan.
- Kupiszewski, M. (2002). The role of international migration in the modelling of population dynamics]. *Institute of Geography and Spatial Organisation, Polish Academy of Sciences, Warsaw*.
- Kupiszewski, M. (2004). People in Motion. Changes of population dynamics. Focus on Demography. *Academia*. No. 2 (2) 2004, 20–22.
- Kurtakko, K. & M. Rantaniemi (2008). Toisen asteen ja korkea-asteen koulutus Murmanskin ja Lapin lääneissä. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä raportteja. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Kuznetsova, G. & V. Liubovnyi (2004). Puti Aktivizatsii Sozialno-ekonomicheskogo pazvitiya moniprofilnyih gorodov Rossii. MONF No54, Moskva.
- Kytö, H. (1998). Muuttajan motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1980- ja 1990-luvuilla. Muuttoaiheet hyvinvointiteoreettisesta näkökulmasta. Suomen kuntaliitto, Helsinki.

- Kyzyma, I. (2009). Female migration in Ukraine: Determinants and Consequences. Kirovohrad National Technical University.
- Laine, M., J. Bamberg & P. Jokinen (2007). Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus, Helsinki.
- Lainela, S., S-E. Ollus, J. Rautava, H Simola, P. Sutela & M. Tekoniemi (2007). New conditions for growth in Russia. *Bofit Online* 2007, No 7.
- Lappo, G. (2002). Goroda v prostranstve Rossii. *Otechestvennie Zapiski* No 6/2002. Saatavana: <http://www.strana-oz.ru>. Haku:18.2.2007.
- Lappo, G. (2005). Itogi Rossiiskoi urbanizatsii k kontsu XX veka. In Gleser O., P Poljan (Toim.) 2005; Rossiija I EE Regioni v XX Veke. Territorija- Rasselenie-Migratsii. *Sotsialnaja Geografija. Ogi*, 187–214.
- Lappo, G. & P. Poljan (1999). Resultaty urbanizatsii V Rossii k kontsu XX veka. *Mir Rossii*. No. 4/99, Moskva, 35–46.
- Larichkin, F., E. Bashmakova, V. Vasilev, V. Didyk, I. Gushchina, L. Riabova, V.Selin, S.Semenov, E.Toropushina & V. P. Touchkina (2007). The Murmansk Region: Challenges and Prospects. Kola Science Centre, Institute for Economic Studies, Apatity.
- Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, Vol 3, No 1, 45–57.
- Lehtonen, O. & M. Tykkyläinen (2009). Muuttoliikkeen alueelliset muodostumat ja pulssi Suomessa 1980–2006. *Terra* 121: 2, 119–137.
- Lenta (2010). Osvoenie Shtokmanovskogo mestorozheniia na tre goda. Saatavana: <http://lenta.ru/news/2010/02/05/shtokman/>. Haku:13.5.2010.
- Lepola, E, A. Kannianen & A. Muhlin (2003). SPSS 11.5. for Windows Perusteet. Oulun Yliopisto.
- Lesopromyshlennyi kompleks respubliki Karelija 1990–1999 gg. (2000). Izdatelstvo Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta.
- Light, I., P. Bhachu & S. Karageorgis (1989). Migration Networks and Immigrant Entrepreneurship. Institute for Social Science Research. Volume V. 1989–90 - California Immigrants in World Perspective: The Conference Papers, April 1990 (University of California, Los Angeles).
- Lihoslavl (2008). Sostaianie I rezul'taty deiatel'nosti sistemy obrazovaniia Lihoslavl'skogo paiona Tverskoi oblasti. Saatavana: <http://lixoslavl.ru>. Haku: 3.9.2009.
- Lonkila, M. & A-M. Salmi (2005). The Russian Work Collective and Migration. *Europe-Asia Studies*, vol. 57, No 5, 681–703. Routledge.
- Lowry, I. (1966). Migration and Metropolitan Growth: Two Analytical Models. Chandler, San Francisco.
- Lundholm, E. (2007). New motives for migration. On Interregional Mobility in the Nordic Context. *Gerum Kulturgeografi. Kulturgeografiska institutionen. Umeå universitet*.
- Luukko, J. (2001). Muuttoliikkeen syyt ja teorit Pääjät-Hämeen tapaustutkimus. Tekninen korkeakoulu, Lahden keskus. Lahti.
- Luzin, G., M. Prets & V. Vasiliev (1994). The Kola Peninsula: Geography, History and Resources. *Arctic*, Vol. 47, no. 1, 1–15.
- Mabogunje, A. (1970). Systems approach to theory of rural-urban migration. *Geographical Analysis* 2/70, 1–18. Ohio State University Press.
- Majava, A. (2002). Nykyajan kansainvaellukset - siirtolaisuuden ja pakolaisuuden yleismaailmalliset näkymät. Teoksessa Kari Pitkänen (toim.): Artikkeleita Suomen väestöntutkimuksesta. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita N:o 62, 2002, 220–232.

- Makinwa-Adebusoye, P. (1992). The West African Migration system. Julkaisussa: Kritz M., L. Lim & H. Zlotnik (Eds.) *International migration systems. A global approach*. Oxford: CClarendon Press, 62–79.
- Malakha, I. (2001). External migrations in Russia in 1992–2000. Evaluation of educational structure. Russian Foundation for Humanities. Moscow.
- Maleva, T. (1997). Problemi Severnoi Migratsii: Petshorskii Ugolnii Bassein. *Nautshnie dokladi*, vypusk 21. Moskovskii Tsentri Karnegi. Moskva.
- Mangalam, J. (1968). General Theory in the Migration; Current needs and Difficulties. *International Migration Review* Vol 3, No 1, 3–18.
- Marozova, T., S. Gurova & T. Kozireva (2004). *Selskie Soobshchestva Karelii: Traditsii, Sovremennost, Perspektivi*. Petrozavodsk.
- Massey, D. (1987). The Ethnosurvey in Theory and Practice. *International Migration Review*, 21(4): 1498–1522.
- Massey, D. (2001). Migration, Theory of International Migration. *International Encyclopaedia of the Social and Behavioral Sciences*, Elsevier: 9820–9834
- Massey, D. (2002). A Synthetic Theory of International Migration. Julkaisussa: V. Iontsev (ed.), *World in the Mirror of International Migration*. Max Press, Moscow, 142–152.
- Massey, D. (2003). Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century. Saatavana: <http://pum.proncetoneu/pumconference/papers/1-Massey.pdf>. Haku: 1.11.2006.
- Massey, D. (2005). *For Space*. Sage Publications Ltd. California 2005.
- Massey, D., J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino & J. Eward Taylor (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*. Vol.19, No 3/93, 431–466.
- Matveev, A. (2002). Gulag na Kolskom Severe. *Murman, Hibiny do i Posle*, 36–38.
- Medvedev, D. (2009). Puhe Venäjän federaation liittokokoukselle 12.11.2009. Vuotuinen linjapuhe. Saatavana: <http://www.rusembassy.fi>. Haku: 5.12.2009.
- Mellin, I. (2007). Monimuttujamenetelmät, Pääkomponenttianalyysi. 28s. Saatavana: <http://www.sal.tkk.fi/opinnot/Mat-2.112/K08/PCOMP10.PDF>. Haku: 29.5.2008.
- Metsämuuronen, J. (2001). SPSS aloittelevan tutkijan käytössä. *Metodologia-sarja 5*. International Methelp.
- Metsämuuronen, J. (2004). Pienten aineistojen analyysi. Parametrittömien menetelmien perusteet ihmistieteissä. *Metodologia-sarja 9*. International Methelp. Helsinki.
- Metsämuuronen, J. (2005). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. *International Methelp Ky*. Helsinki.
- Metsämuuronen, J. (2008). Monimuttujamenetelmien perusteet. *Metodologia-sarja 7*. International Methelp. Gummerus, Helsinki.
- Minregion (Ministry of Regional Development) (2005). *Konseptsiya Strategii sotsial'no-ekonomicheskogo razvitya regionov Rossiisko Federatsii*.
- Minregion (2007). *Prikaz No 48/2007: O'normative stoishti odnogo kvadratnogo metra obshchei ploshchadi zhilja na vtoreo polugodie 2007 goda.*
- Minregion (2008). *Prikaz 27.2.2008: O Srednei rynotsnoi stoishti 1 kvadrotnogo metra obshchei ploshchadi zhilia po subjektam RF na vtoroj kvartal 2008 goda.*
- Mironova, O. (toim.) (2006). *Prava Natsionalnih Menshinstv. Narodi Severa, Sibiri I Dalnevo Vostoka Rossiiskoi Federatsii*. Ekzamen.

- Mitchneck, B. (1991). Geographical and Economic Determinants of Interregional Migration in USSR, 1968–1980. *Soviet Geography*, vol 32, No 3, 168–189.
- Mkrtchian, N. (2005). Zapadniy dreif vnutrorossiiskoi migratsii. Julkaisuussa: Otechvennie zapiski. 4/2004. <http://www.strana-oz.ru/?numid=19&article=904>. Haku: 20.11.2009.
- Mkrtchian, N. & L. Karachurina (2006). Dalnost mezhraionnoi migratsii v Rossii: Tendentsii i sovremennaiia situatsiia. Nauchnie trudy INP RAN. M. MAKS Press. Moskva.s. 488–504.
- Mkrtchian, N. & Z. Zaynonchkovskaya (2004). Naselenie Rossii 2002. Desiatyi ezhegodnyi demograficheskii doklad. Ed. A. Vishnevskii, M: 2004. s. 132–172
- Moiseenko, V. (1982). O Haraktere Migratsionnoi Politiki v CCCR. Aktual'nie problemi demograficheskoi politiki v SSSR. Kiev.
- Moiseenko, V. (2004). Vnutrenniaia Migratsiia Naseleniia. Moskovskii Gosudarstvennyi universitet im. M.V. Lomonosova. Ekonomicheskii fakultet. TEIS. Moskva.
- Moisio, A. (1999). Muuttoliikkeen ennustaminen. Pellervon talodellisen tutkimuslaitoksen työpapereita n:o 19. Helsinki.
- Moon, B. (1995). Paradigms in Migration Research: Exploring 'Moorings' as a Schema. *Progress in Human Geography*. 19(4): 504–524.
- MOM (IOM) (2004). Problema Nezakonnou Migratsii v Rossii, Realii i Poisk Reshenii. (Problem of Irregular Migration in Russia: Reality and Search for Solutions.) Moskva.
- Moshnyaga, V. (2000). Migration: perception and plans of Moldovian youth. In Z. Zayonchkovskaya (ed.): Migration of Students and Specialists. Institute of Economic Forecasting, Ras. 2000, 5–33.
- MOTV (2004). Metsäopetuksen tietovaranto. Verkko-oppimisympäristön tekstiversio 28.1.2004. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Tampere. Saatavana: <http://www.fsd.uta.fi/>. Haku 1.11.2007.
- Murmanskin aluehallinto (2006). Programma Sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiia Murmanskoi oblasti na 2004–2008 gody. Versio 16.1.2006. Saatavana: www.gov-murman.ru/region/programm/. Haku: 5.6.2008.
- Murmansk region (2006, 2007, 2008). Official site of Murmansk region. Saatavana: [Http://www.murman.ru](http://www.murman.ru). Haku: 2006; 2007; 2008.
- Murmanskstat (2007a). Demografizeskii ezhegodnik. Murmanskoi Oblasti 2006.
- Murmanskstat (2007b). Obrazovanie v Murmanskoi oblasti.
- Murmanskstat (2007c). Goroda i Raiony Murmanskoi Oblasti.
- Murmanskstat (2009). Goroda i Raiony Murmanskoi Oblasti.
- Myllylä, Y. (2007). Murmanskin alueen teollinen, logistinen ja sosiaalinen kehitys vuoteen 2025. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopisto. Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta. Joensuu.
- Myrdal, G. (1989). The Equality Issue in World Development - The American Economic Review, vol 79, no 6, Dec 1989
- Natsional'nyi Atlas Rossii (2010). Natsional'nyi Atlas Rossii –noveishaia geograficheskaiia entsiklopediia. 4 toma. Moskva. Saatavana: <http://national-atlas.ru/>. Haku: 30.06.2010.
- Nefedova, T. (2003). Selskaja Rossija na Perepute, Geograficheskie Otsherki. Novoe Izdatelsvo, Moskva.
- Nefedova, T. & J. Pallot (2006). Neizvestnoe sel'skoe hoziaistvo ili Zachem nuzhna korova? Novoe Izdatelsvo, Moskva.

- Neil, C. & W. Dennis (1987). The restructuring of geographical scale: Coalescence and fragmentation of the Northern core region. In *Economic Geography*, Volume 63, No 2. pp. 160–182.
- Neil, C. & M. Tykkyläinen (1998). Factors in local economic development. In Neil, Cecily & Markku Tykkyläinen (eds.): *Local Economic Development: A Geographical Comparison of Rural Community Restructuring*. United Nations University Press, Tokyo, 309–317.
- Neil, C. & M. Tykkyläinen (1998b). An introduction to research into socio-economic restructuring in resource communities. In Neil C. & M. Tykkyläinen (eds.): *Local Economic Development: A Geographical Comparison of Rural Community Restructuring*. United Nations University Press, Tokyo, 3–24.
- Niedomysl, T. (2006). Migration and Place Attractiveness. *Geografiska Regionstudies* no 68. Uppsala Universitet.
- Niedomysl, T. (2008). Residential preferences for interregional migration in Sweden: demographic, socioeconomic, and geographical determinants. *Environment and Planning A* 2008, volume 40, 1109–1131.
- Nekrasova, L. (2008). Sotsial'nie aspekty ekologo-geomorfologizeskih issledovanii. *Geomorfology* 2/2008. Moskva.
- Nelidova (2009). Istoriia. Saatavana: [Http://www.nelidovo.su](http://www.nelidovo.su). Haku: 15.10.2009.
- Nelidovskii raion (2009). Ofitsialnyi sait administratsii Nelidovskogo raiona. Saatavana: [Http://www.nelidovo.su](http://www.nelidovo.su). Haku: 1.6.2009.
- Nelidovskii DOK (2008). O Hac. Saatavana: <http://www.nel-dok.tver.ru>. Haku: 20.3.2008.
- Newton, P. & I. Robinson (1988). Settlement Options for non-renewable Resource Development in Canada and Australia: A Comparative Evaluation and Decision Framework. In report: Terry Brealey, Cecily Neil and Peter Newton (eds.): *Resource communities, Settlement and Workforce issues*, 313–352. CSIRO, Melbourne.
- NTV (Telekompaniia)(2009). V Rossii obnaruzhili 17 000 "mertvykh" poselkov. Saatavana: <http://www.ntv.ru/novosti/19488/>. Haku: 23.11.2009.
- O'Brien, D., V. Patriorkovski & L. Dershem (2000). Household Capital and the Agrarian Problem in Russia. Ashgate, Aldershot.
- Okkonen, L. (2009). System evolution of waste and by-product management and bioenergy production. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja No 98. Joensuu.
- Ollus, S-E, H. Simola & M. Tekoniemi (2007). Venäjän aluepolitiikka 2000-luvulla – mitä uusi alueluokitus merkitsee? Suomen Pankki, Bofit Online 2007, No 9.
- Olsson, G. (1965). Distance and Human Interaction. A Review and Bibliography. Bibliography Series 2. Regional Science Research Institute. Philadelphia, Pennsylvania.
- Open budget (2008). Open Budget, Regions of Russia. Saatavana: <http://openbudget.karelia.ru>. Haku 16.4.2008.
- Opetushallitus (2006). Venäjän koulutusjärjestelmä. Yliopistopaino, Helsinki.
- Otdel obrazovaniia Nelidovo (2007). Sostoianie i rezul'taty deiatel'nosti sistemy obrazovaniia Nelidovskogo raiona Tverskoi Oblasti. Munizipal'nii doklad 2007 god. Nelidovo.
- Paasi, A. (1996). Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border. Wiley.
- Pachenkov, O. (2008). Social, economical and political context of migration from former USSR Caucasian republics to Russia. Centre for independent social research (CISR), St-Petersburg, Russia.

- Pana (2008). Jsc Pana. Homepage. Platinum group metals exploration and mining in the Kola Peninsula, Russia. Saatavana: <http://www.panaPGM.com>. Haku: 9.11.2008.
- Pchelintsev, O. (1993). Regional Hierarchy under Threat: A Spatial Dimension of the Socio-Economic Crisis in the Former Soviet Union and the Russia. *International Regional Review*, Vol. 15, 3, 267–279.
- Pekkala S. (2003a). What Draws People to Urban Growth Centers: Jobs vs. Pay? Vatt-keskustelualoitteita 310, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Pekkala, S. (2003b). Migration flows in Finland: Regional differences in Migration determinants and migration types. *International regional science review*. 26, 4: 466–482 (October 2003).
- Pekkala, A. & M. Turunen (2006). From the Past to Present. Documenting Northwest Russia. *Arctic Centre Reports* 40.
- Perevedentsev, V. (1975). *Metody Izucheniia Migratsii Naseleniia*, Moskva, Nauka.
- Perevedentsev, V. (1989). *Emansipatsia i Vosproizvodstvo Naseleniia, Zhentsini v Sovremennom Mire*. Moskva. Nauka, 74–81.
- Pertsik, E. (2006). *Raiinnaia planirovka. Territorial'noe planirovanie*. Gardariki. Moskva
- Petrosjan, M. (2002). *Vinuzhdennih Pereselenets Imeet Pravo Juriditsheskoe Posobie*. R. Valent. Moskva.
- Petrov, N. (2002). Seven Faces of Putin's Russia: Federal Districts as the New Level of the State-territorial Compositon. *Security Dialogue* 2002:33;73. Saga Publications. Oslo, 72–91.
- Philip, L. (1997). Combining quantitative and qualitative approuaches to social research in human geography – an impossible mixture? *Environment and Planning A* 1988, vol. 30, 261–276.
- Piipponen, M. (2007). *Metsäsektorin rakennemuutos 1990-luvun Lähi-Venäjällä. Resurssi- ja teollisuusyhteisöjen haasteet*. Kimora publications.
- Pilkington, H. (1998). *Migration, Displacement and Identity in Post-Soviet Russia*. Routledge. London 1998.
- Piore, M. (1979). *Birds of passage: Migrant labour in industrial sociétés*. Cambridge University Press.
- Pirttilä, I. (1979). *Johdatusta yhteiskuntatieteiden metodologiaan*. Gaudeamus.
- Pitkänen, K. (2010). *Johdatus väestötieteeseen. Väestötieteen keskeinen sanasto*. Saatavana: <http://www.valt.helsinki.fi/sosio/vaesto/sanastot.html>. Haku 10.5.2010.
- Poljan, P., O. Vendina, L. Kratshurina, G. Lappo & P. Popov (Toim.) (2001). *CCCR-CNG-ROSSIJA. Geografiiia Naseleniia i Sotsial'naia Geografiiia 1985–1996*. URSS.
- Poljan, P. (2005). *Proba Pera: pervye Sovetskie Deportatsii (1918–192)*. In Gleser O. & P. Poljan (Redaktori) 2005; *Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territoriiia-Rasselenie-Migratsii. Sotsial'naia Geografiiia. Ogi*, 598–616.
- Poljan, P. (2005). *Inostrantsy gulage: Sovetskie repressii protiv inostrannopaddannyh*. Julkaisussa: Gleser O. & P Poljan (Redaktori) 2005; *Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territoriiia-Rasselenie-Migratsii. Sotsial'naia Geografiiia. Ogi*, 617–630.
- Poljan, P., H. Mkrtchian, L. Karachurina & C. Tarhov (2005). *Kolichedtvennie itogi Vserossiiskoi perepisi naseleniia 2002 goda*. Julkaisussa: Gleser O. & P Poljan (Redaktori) 2005; *Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territoriiia-Rasselenie-Migratsii. Sotsial'naja Geografiiia. Ogi*, 676–698.
- Poot, J. (1986). *Immigration and the Economy: A Review of Recent Australian Findings on the Economic Consequences of Immigration and the Relevance of These Findings for New Zealand*. Wellington: Institute of Policy Studies.

- Popov, R. (2005). Urbanizirovannost' regionov Rossii vo vtoroi polovine XX veka. Julkaisussa: Gleser O., P Poljan (Toim.) 2005; Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territoria-Rasselenie-Migratsii. Sosial'naia Geografiia. Ogi, 215–244 .
- Pravitelstvo Moskvi (2003). Migratsija i Vnutrennaja Bezopasnost. Aspekti Vsaimodeistvija. Spornik Materialov IX Mezhdunarodnogo seminara po Aktualnim Probleman Migratsii, 23–24 Ijuna 2003 g., Moskva. Moscow Government. Migration and Internal Security, Aspects of Interrelation.
- Prezident Rossii (2010). Ukazon Prezidenta obrazovan novyi federal'nyi okruk. ([Http://news.kremlin.ru/acts/6666](http://news.kremlin.ru/acts/6666). Haku: 1.2.2010.
- Prokoplev, E. (2005). Munitsipalnoe pravo Rossiiskou Federatsii. Wolters Kluwer, Moskow.
- Raatinen, S. (2004). Pienenevän infrastruktuurin suunnittelu ja hallinta. Oulun yliopisto.
- Rantala, H. (2006). Between Formal and Informal in the European Transition Economies. Teoksessa Kultalahti O., I. Karppi & H. Rantala (toim.): Europe in Flux. transition and Migration Pressures. Insitution of Migration. Migration Studies C 16, Turku, 129–152.
- Ratinen, I. (2005). Fish farming as a local geographical system. The case of Kustavi, Finland. Joensuun yliopisto, maantieteen laitos. Julkaisuja, no 11. Joensuu.
- Rautajoki, T. (2007). Alueiden ja elinkenoelämän tarpeet ja odotukset yliopistolliselle yhteistyölle. Power Point-esitys. Lapin Kauppakamari. Oulu.
- Rautio, V. (2003). The Potential for Community Restructuring – Mining Towns in Pechenga. Kikumora Publications: A: 9. Gummerus, Saarijärvi.
- Ravestein, E. (1885). The Laws of Migration. Journal of Statistical Society of London, Vol 48, no 2, 167–235.
- Ravenstein E. (1889). The Laws of Migration. Journal of Statistical Society of London, Vol.52, no. 2, 241–305.
- Ria Novosti (2007). Court rules Fosagro must return Apatit stake to govt. Saatavana: [Http://en.rian.ru/russia/20070207/60356570.html](http://en.rian.ru/russia/20070207/60356570.html). Haku: 30.6.2007.
- Ribakovskiy, L. (1973). Regional'nii analiz migratsii (Monografiia). M.: Statistika.
- Ribakovskiy, L. & N. Tarasova (1990). Migratsionnie protsessy v SSSR. Novie Iavlennia. Sotsiologicheskie Issledovaniia, no. 1, 32–42.
- Ribakovskiy, L. (1994). Vnutrirossiiskaiia migratsiia naseleniia nyneshniaia situatsiia I prognoz. Sotsiologicheskie Issledovaniia, 31–38.
- Rodrigue, J-P., C. Comtois & B. Slack (2004). The Geography of Transport Systems. New York. Routledge.
- Root, B. & G. De Jong (1991). Family Migration in a Developing Country. Population Studies, Vol. 45, no. 2. Population Investigation Committee 1991. 221–233.
- Ross, C. (2003). Putin's federal reforms and the consolidation of federalism in Russia: one step to forward, two steps back! Communist and Post-Communist Studies 36 (2003), 29–47.
- Rossiiskaiia Gazeta (2008). Federalnyi zakon 29.4.2008, N 57-F3, 'O poriadke osushchestvleniia inostranyh investitsii v hoziaistvennye obshchestva, imeiushchie strategicheskoe znachenie dlia obespecheniia oborony strany i bezopasnosti gosudarstva'. Saatavana: <http://www.rg.ru/2008/05/07/investicii-fz-dok.html>. Haku 8.5.2008.
- Rosstat (Goskomstat) (2005a). Chislennost I migratsiia naseleniia Rossiiskoi Federatsii v 2004 godu (statisticheskii biulleten). Moskva.
- Rosstat (2005b). Predpolozhitel'naia naseleniia Rossiiskoi Federatsii do 2025 goda. (statisticheskii biulleten). Moskva.

- Rosstat (2006a). Sotsialnoe polozhenie i uroven' zhizni naseleleniia Rossii 2006. (statisticheskii biulleten). Moskva.
- Rosstat (2006b). Chislennost i migratsiia naseleniia RF v 2005 godu. (statisticheskii biulleten) Moskva.
- Rosstat (2007). Regioni Rossii. Sotsial'no-ekonomicheskie pokazateli. (statisticheskii biulleten) Moskva.
- Rosstat (2008a). Demograficheskii ezhegodnik Rossii – 2007g. (statisticheskii biulleten) Moskva.
- Rosstat (2008b). Rossiia v tsifrakh 2008. (statisticheskii biulleten) Moskva.
- Rosstat (2008c). Investitsii v Rossii 2007. (statisticheskii biulleten) Moskva.
- Rosstat (2008d). Rossiia v tsifrakh. Kratkii statisticheskii sbornik. Moskva 2008.
- Rosstat (2008e). Informatsiia o sotsial'no-ekonomicheskom polozhenii Rossii 2008 god. Moskva.
- Rosstat (2008f). Sotsial'noe polozhenie i uroven' zhizni naseleniia Rossii 2008. Moskva.
- Rosstat (2008g). Promyshlennost Rossii 2008. Moskva
- Rosstat (2008h). Regioni Rossii. Sotsial'no-ekonomicheskie pokazateli. (statisticheskii biulleten) Moskva.
- Rosstat (2009). Ekonomicheski aktivnoe i ekonomicheski neaktivnoe naselenie po sub'ektam RF v vozeaste 15–72 let v srednem za noiabr 2007-avgust 2008 g. Saatavana: http://www.gks.ru/wages/2008/labour612_avg.htm. Haku: 15.4.2009.
- Round, J. (2005). Rescaling Russia's Geography: the Challenges of Depopulating the Northern Periphery. *Europe-Asia Studies*, 57(5), 705–727.
- Round, J. (2006). Marginalized for a lifetime: The everyday experiences of gulag survivors in post-Soviet Magadan. *Geographical Annaler* 88b (1), 1–34.
- Salmi, O. (2008). Science, sulphur and sustainability: environmental strategies of mining in the Russian Kola Peninsula. *TKK Dissertations* 137, Espoo 2008.
- Sassen, S. (1988). *The mobility of Labour and Capital: A Study in International Investment and Labour Flow*. Cambridge. Basil Blackwell.
- Sassen, S. (2007). Two stops in today's new global geographies: shaping novel labour supplies and employment regimes. *American Behavioral Scientist*. Special Issue on Women and Work. (Ed. Windfred Poster 2007).
- Sayer, A. (1992). *Method in Social Science. A realistic approach*. Routledge. London and New York.
- Schultz, T. (2003). Evidence of returns to schooling in Africa from the household surveys: monitoring and restructuring the market for education. Center discussion paper N. 875. Economic Growth Center Yale University.
- Schultz, T. (2003b). Human resources in China, the birth quota, returns schooling and migration. Center discussion paper N. 855. Economic Growth Center Yale University.
- Seaneews (2008). Novosti: Russian ports. Saatavana:<http://SeaNews.ru>. Haku: 14.10.2008
- Seaneews (2009). Novosti: Murmansk port. Saatavana:<http://SeaNews.ru>. Haku: 22.10.2009
- Selin, A. (2005). Murmanskaiia oblast. Strategia razvitiia. Prezentatsiia v ministerstve regional'nogo razvitiia 20.12.2005.
- Severstal (2006). Shareholder Information Brochure. Information of independent valuations of severstal and mining companies.
- Sevmorneftegaz (2008). Shtokmanovskoe gazokondensatnoe mestorozhdenie. Saatavana: www.sevmorneftegaz.ru. Haku: 15.9.2008.

- Shcherbakova, E. (2007). Registriruemyi migratsionnyi prirost naseleniia Rossii za ianvar-iil' 2007 goda by v 1,8 raza bol'she, zem za tot zhe period minuvshevo goda. *Demoscope Weekly*, no 303-304, 1-14.102007. Saatavana: <http://demoscope.ru/weekly/2007/0303/barom05.php>. Haku 8.6.2008.
- Sheller, M. & J. Urry (2006). The new mobilise paradigm. *Environment and Planning, A* 2006, vol. 38, 207–226.
- Sidorov, M. (2002). *Sotsial'no-ekonomitseskaia I regionalistika Rossii: Yzebnik-atlas*. Moskva. INFRA-M 2002.
- Simagin, I. (2007). Territorial'naiia organizatssiia naseleenii i hoziaistva. *Knorus*.
- Sintonen, M. (1983). Tekojen määräytymisestä. *Ajatus* 40, 203–301. Saatavana: www.filosofia.fi. Haku: 15.6.2008.
- Sjaastad, L. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy*, 70 (5): 80–93.
- Solanko, L. (2007). Vaurastuva ja ikääntyvä jättiläinen – katsaus Venäjän julkiseen sektoriin. *Suomen pankki. Bofit Online* 2007, No 4.
- Sotilaiden äidit-järjestö (2008). *Informatsionnyh biulletin KSM Rossii*. Saatavana: <http://www.soldiers-mothers-rus.ru/>. Haku: 20.8.2008.
- Spiridovitsh, S. (2008). Aluekatsaus, Murmanskin alue, toukokuu 2008. *Finpro*. Helsinki.
- Stalker, P. (2006). *Stalkers guide to international migration*. Saatavana: <http://www.pstalker.com/migration/>. Haku: 1.11.2006.
- Stark, O. (2003). *Tales of Migration without Wage Differentials: Individual, Family and Community Context*. ZEF Discussion paper on Development Policy No.73. Zentrum für Entwicklungsforschung, Bonn.
- Steahr, T. & C. Schmid (1972). College Student Migration in the United States. *The Journal of Higher Education*, ol. 43, no. 6, 441–463.
- Stewart, J. Q. (1941). An inverse distance variation for certain social influences. *Science*, 93 (2404): 89–90.
- Steward, Jr. (1960). Migration as a Function of Population and Distance. *American Sociological Review*, Vol. 25, no. 3. (Jun., 1960), 347–356.
- Stouffer, S. (1940). Intervening opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, V, 845–867.
- Strategia (2008). *Strategia sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiia Murmanskoi oblasti do 2015*. Murmansk. Saatavana: <http://www.murmansk.gov.ru/>. Haku: 30.4.2008
- Strategia (2009). *Strategia sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiia Murmanskoi oblasti do 2025*. Murmansk. Saatavana: <http://www.murmansk.gov.ru/>. Haku: 15.10.2009
- Stsenarii (2004). *Stsenarii razvitiia Tverskoi oblasti 2004–2010. Tsentr strategitseskih rasrabotok Krasnoarskogo Kraia*.
- Suomen Moskovan suurlähetystö (2010). *Maatiedosto Venäjä. Yhteiskunta, kulttuuri ja media*. Saatavana: <http://www.finland.org.ru/>. Haku: 10.8.2010.
- Sutherland, D. & P. Hanson (2000). Demographic Responses to Regional Economic Change: Inter-Regional Migration. In Hanson P. & M. Bradshaw (eds.): *Regional Economic Change in Russia*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, 76–96.
- SVKK (2008). *Tverin alue laskee liikenneveroa. Suomalais-Venäläinen kauppakamari*. Saatavana: www.finrusc.fi. Haku: 20.9.2009.
- SVKK (2009a). *Tverin alue esitellyt suurprojektiaan Cannesissa. Suomalais-Venäläinen kauppakamari*. Saatavana: www.finrusc.fi. Haku: 20.9.2009.

- SVKK (2009b). Palkkarästit kasvaneet nopeasti. Suomalais-Venäläinen kauppakamari. Saatavana: www.finnusc.fi. Haku: 30.9.2009.
- Synberg, K. (2009). Migratsionnoe dvizhenie naselenie v usloviiakh restrukturytsatsii gradoobrazuiushchei bazy. Vestnik TvGU, serii Geografii i Geoekologii. No 36. pp. 76–97
- Söderling, I. (1988). Maassamuuton ulottuvuudet. Yksilö-, alue- ja yhteiskuntatason tarkastelu Suomessa vuosina 1977–1978 maassamuuttaneista. Turun yliopiston julkaisuja sarja C, osa 65.
- Söderling, I. (2002). Muuttoliike väestöllisenä ilmiönä. Miksi ihmiset muuttavat? Teoksessa: Kari Pitkänen (toim.): Artikkeleita Suomen väestöntutkimuksesta. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita N:o 62, 2002, 193–219).
- Taanila, A. (2006) SPSS alkeet. Saatavana: <http://myy.helia.fi/~taaak/k>. Haku: 20.10.2007.
- Taipale, T. (2007). Maarit Heiskari on Venäjällä kotonaan. Talouselämä 30.10.2008. Saatavana: www.talouselama.fi. Haku: 30.10.2008.
- Tatarinov, V. (1989); Lesnoi kompleks. Sostoianie i perspektivy razvitiia. Lesniiia promyshlennost'. Moskva.
- Taylor, E. (1986). Differential migration, networks, information and risk. In O.Stark (ed.), Research in human capital and development. Vol. 4: Migration, human capital, and development, AI Press, Greenwich: 147–171.
- Taylor, R. (1969). Migration and motivation: a study of determinants and types. Teoksessa: Migration, toim. J.A. Jackson. Sociology studies 2. Cambridge, UK, 99–133.
- Tekoniemi, M. (2006). Venäjän aluepolitiikan uudet tuulet – esimerkkinä Murmanskin alue. Bofit Online 2006, no. 5.
- Tekoniemi, M. (2007). Economic Growth from the regional perspective. Julkaisussa: Lainela S., S. Ollus, J. Rautava, H. Simola, P. Sutela & M. Tekoniemi (2007); New conditions for growth in Russia. Bofit Online 2007, no 7, 12–20.
- Tervamäki, E. (1988). Muuttoliiketutkijan Suomi. Terra 100:3.
- Thomas, D. (1938). Research Memorandum on Migration Differentials. Social Science Research Council.
- Thorntwaite, C. (1934). Internal Migration in the United States, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Tieteellis-teknologinen ohjelma (2005). Razvitie nauki, nayzno-tehnizeskoi i innovatsionnoi deiatelnosti v Murmanskoi oblasti na 2006–2008 godi. Saatavana: <http://www.kolasc.net.ru/Russia/Innovation.html>. Haku: 26.6.2008.
- Tietojätti (2000). Tietosanakirja A-Ö. Gummerus.
- Tilastokeskus (2010). Vastasyntyneiden elinajanodote 2006. Saatavana: <http://www.stat.fi/til/kuol/tau.html>. Haku 22.4.2010.
- Tiuriukanova, E. (2005). Zhenskaiia trudovaiia migratsiia. Saatavana: Demoscopweekly nro 201–202, 2–22.5.2005. <http://demoscope.ru/weekly/2005/0201/analit04.php>. Haku: 15.1.2010.
- Tobler, W. (1995). Migration: Ravenstein, Thorntwaite, and beyond, Urban Geography, 16, 4: 327–343.
- Tobler, W. (1997). Geographical & Environmental Modelling, Vol. 1, no. 1, 1997, 97–103.
- Tolinin, A. & I. Malakha (2004). Sdvigi v zaniatosti i migratsiia vysokokvalifitsirovannykh nauznykh kadrov v Rossii. Moskva.

- Treivich, A. (2002). Gorod I Strana. Otechestvennie Zapiski No 6/2002. Saatavana: <http://www.strana-oz.ru>. Haku: 18.2.2007.
- Treivish, A. (2003). Rossiia: naselenie I prostrantsvo. Demoskope Weekly, No 95–96. Saatavana: <http://demoscope.ru/weekly/2003/095/index.php>. Haku: 20.01.2008.
- Treivish, A. (2009). Gorod, Raion, Strana i Mir. Razvitie Rossii Glazam Stranovedna. Novyi Hronograf. Moskva.
- Tsukerman, V. (2005). O perehode regionop v severa k innovatsionnoi ekonomike. Julkaisussa: Sever i Rynok. Nayzno-informatsionnyi billetin 1/2005. Kol'skii Nauznyi Tsentri. 139–147.
- Tuhkunen, A. (2007). Between Location and a sencer of place. Observations Regarding Young People's Migration Alacrity in Northern Europe. Tampereen yliopistopaino, Juvenes Print. 2007.
- TV-21 (2009). "Apatite" safely looks ahead. Saatavana: www.hibiny.ru. Haku: 16.6.2009.
- Tver Oblast (2006a). Povyshenie effektivnosti programm sotsial'noi sashchity sdeistviia zaniatosti b tseliah bor'by c bednost'tiu. Tverskaia oblast. Saatavana: <http://www.region.tver.ru>. Haku: 20.1.2009.
- Tver Oblast (2006b). Zakon ob administrativno-territorial'nom ustroistve Tverskoi oblasti 30.3.2006.
- Tver Oblast (2008). Ekonomiko-geograficheskoe polozhenie Tverskoi oblasti. Saatavana: <http://www.region.tver.ru>. Haku: 15.12.2008.
- Tver Oblast (2009a). Regional'naia programma Tverskoi Oblasti po okazaniiu sodeistviia dobrovol'nomy pereseleniiu b RF sootetsbennikom, prozhivaiushchih za rubezhom na 2007–2012 gody. Saatavana: <http://www.region.tver.ru/programms/pereselenie.html>. Haku: 22.4.2009.
- Tver Oblast (2009b). Offitsial'nyi sait adminstratsii oblasti. Saatavana: <http://www.region.tver.ru>. Haku: 20.3.2008.
- Tverstat (2007a). Tverskaia Oblast v tsifrah v 2006 godu. Statisticheskii ezhegodnik. Tver.
- Tverstat (2007b). O Rozhdaemosti v Tverskoi Oblasti. Tver.
- Tverstat (2008). Estesvennoe dvizhenie naseleniia Tverskoi Oblasti za 2007 god. Tver.
- Tverstat (2009). Informatsionno-analiticheskii biullueten' "Sotsial'no-ekonomicheskoe polozhenie Tverskoi oblasti v 2008 godu.
- Tykkyläinen, M. (1987). Periphery Syndrome – a reinterpretation of regional development theory in a resource periphery. Geographical Society of Finland, fennia 166:2/87.
- Tykkyläinen, M. (1994). Kaupunkilaismainarit Forrestaniassa – työpaikkamajoituksen vaikutus aluerakenteeseen Länsi-Australiassa. Joensuu University Press Oy.
- Tykkyläinen, M. & C. Neil (1995). Socio-Economic Restructuring in Resource Communities: Evolving a Comparative Approach. Community Development Journal. An International Forum. Vol. 30, no 1. Oxford University Press 1995, 31–47.
- Tykkyläinen, M. (1998). A multicausal theory of local economic development. Teoksessa Neil C. & M. Tykkyläinen (toim.) Local economic development: A geographical comparison of rural community restructuring. United Nations University Press, Tokyo, 318–346.
- UNDP (2007). Russia's Regions: Goals, Challenges, Achievements. National Human Developoment Raport/Russian Federation 2006/2007.
- UNDP (2008). Human Development report 2007/2008. Saatavana: [Http://hdr.undp.org/en/](http://hdr.undp.org/en/). Haku: 25.01.2008.
- UNDP (2009). Human Development report 2009. Overcoming barriers. Human mobility and development. Saatavana: [Http://hdr.undp.org/en/](http://hdr.undp.org/en/). Haku: 06.10.2009.

- Urry, J. (2001). Transport of delight. *Leisure Studies* 20:4, 237–245.
- Urry, J. (2002). Mobility and Proximity. *Sociology* 36 (2), 255–274.
- Uusitalo, H. (1991). Tiede, tutkimus ja tutkielma: johdatus tutkielman maailmaan. Porvoo: WSOY.
- Varis, E. (1998a). Syrjäkyllien muutos Venäjän Karjalassa ja Unkarissa: tutkimus postsosialistisen maaseudun restruktuuraatiosta ja resurssiyhdyskuntien selviytymisestä. Joensuun yliopiston yhteiskunnallisia julkaisuja No. 33. Joensuu.
- Varis, E. (1998b). Facing transition in Rural Hungary – a case study of an agricultural village. *Fennia* 176, 259–300.
- Vartiainen, P. (1984). Maantieteen konstituoituminen ihmistieteenä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja No. 3. Joensuu.
- Vartiainen, P. (1987). Maantiede ja kehitystutkimus: historiallisen yhteyden ja eräiden ajankohtaiseten lähestymistapojen tarkastelua. *Tiedonantoja* No 3. Joensuun yliopisto, kulttuuri ja suunnittelumaantiede.
- Vartiainen, P. (1989). Maassamuuttotutkimuksen itsestäänselvydet ja vaihtoehdot. Eräitä huomioita vuoden 1988 varrelta. *Yhteiskuntasuunnittelu* 1/89, 3–11.
- Vartiainen, P. (1993). The geographical factor in migration theory. In Pauli Tapani Karjalainen (ed.): *Different Geographies*. Dedicated to Professor Juhani Hult on his 60th birthday. 1993, 7–25.
- Vendina, O. (2005). Migratsionnaia Situatsiia v Regionah Rossii. Migranti v Moskve. Grozit li rossiiskoi stolitse etnitshekaja segregatsija? *Tsentr Migratsionnih Issledovaniï*. Moskva.
- Venäjän perustuslaki (2009). Konstitutsiia RF. Saatavana: [Http://www.constitution.ru/](http://www.constitution.ru/). Haku: 1.11.2009.
- Vidjapina, V. & M. Stepanova (Toim.) (2001). *Ekonomitseskaia Geografiia Rossii*, Utsebnik. INFRA-M, Rossiiskaia Ekonomitseskaia Akademiia.
- Virolainen, M & S. Valkonen (2002). Ammattikorkeakouluista ja yliopistoista työelämään. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 16.
- Vishnevskii, A. & Z. Zaynonchkovskaya (1994). Emigration from the former Soviet Union: The Fourth Wave. Julkaisussa: H. Fassmann, R. Münz (toim.), *European Migration in Late Twentieth Century: Historical Patterns, Actual Trends and Social Implications*. Edgar Elgar, Aldershot.
- Vishnevskii, A., E. Andreev & A. Treivish (2003). Perspektivy razvitiia Rossii: rol' demograficheskogo factora. Institut Ekonomiki perehodnogo perioda. *Nayznie trudy*. No 53P. Moskva.
- Vitkovskaya, G. & Z. Zaynonchkovskaya (2005). Kitaiskoe vtorzhenie v Sibir' i Dal'niy Vostok: Mif a zhel'toi ugroze i real'nost' . Julkaisussa: Gleser O. & P Poljan (Toim.) 2005; *Rossiia I EE Regioni v XX Veke. Territorii-Rasselenie-Migratsii. Sotsial'naia Geografiia. Ogi*, 552–572.
- Vorobevoi, O. (Toim.)(2001). *Migratsiia Naseleniia. Trudovaiia migratsiia v Rossii*. Moskva.
- Vuorinen, K. (1995). Yritystoiminta Karjalan tasavallassa. Perustietoa Karjalan tasavallasta ja sen yritystoiminnasta. Pohjois-Karjalan lääninhallitus 5/1995.
- Vuorinen, K. (2005). Toteutettavuusselvitys: Karjalan tasavallan vankeinhoidon maatalouden työtoimintojen kehittämishanke. Julkaisematon moniste. Joensuun yliopisto, täydennyskoulutuskeskus, raja- ja lähialueosaaminen, Itäinnova.

- Vuorinen, K. (2006). Ulkomaalaiseen liittyvä lainsäädäntö Venäjällä. Julkaisussa: Katse Venäjään – suomalaisen Venäjä-tutkimuksen antologia. Toim. Jouko Nikula. Aleksanterisarja 3/2006, 379–409.
- Vuorinen, K. (2008). Dynamics of Interregional Migration in Kirovsk-Apatity. In Russian's Northern Regions on the Edge: Communities, industries and populations from Murmansk to Magadan, edited by M. Tykkyläinen & V. Rautio. University of Joensuu, Finland, 53–72.
- Väestöliitto (2009). Ajankohtaista. Saatavana: www.vaestoliitto.fi. Haku 12.10.2009
- Wadycki, W. (1975). A Comparison of Interstate and Metropolitan Flows. *Demography*, Vol. 12, No 1, 121–128.
- White, A. (2007). Internal Migration Trends in Soviet and Post-Soviet European Russia. *Europa-Asia Studies*, Vol. 59, No.6, September 2007, 887–911.
- White, P. & R. Woods. The geographical impact of migration. Longman. London 1980.
- Williams, A., V. Balaz & C. Wallace (2004). International Labour Mobility and Uneven Regional Development in Europe. Human Capital, knowledge and entrepreneurship. *European Urban and Regional Studies* 2004; 11;27.
- Wilson, A. (1970). *Entropy in Urban and Regional Modelling*. Pion Limited. London.
- Wilson, A. (1974). *Urban and Regional Models in Geography and Planning*. John Wiley & Sons. London.
- Wilson, A. (1981). *Catastrophe Theory and Bifurcation. Applications to Urban and Regional Systems*. Groom Helm, London. University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- World Bank (2010). *Global Commodity Markets. Review and price forecasts. A Companion to Global Economic Prospects 2010*. Washington.
- WPP (World Population Prospects) (2004). The 2004 revision Population Database. United Nations Population. Saatavana: <http://esa.un.org/unpp/>, haku 1.12.2006.
- Von Wright, G. (1971). Freedom and Determination. *Acta Philosophica Fennica*, Vol. 31, No. 1. Helsinki.
- Zaynonchkovskaya, Z. (1976). Vzaimosviaz' migratsionnyh protsessov s razmeshchniem proizvodstvo//Territoril' nue osobennosti narodonaseleniia RSFSR. M.
- Zaynonchkovskaya, Z. (1991). Demografizeskaia situatsiia i naselenie. M.:Nauka.
- Zaynonchkovskaya, Z. (Ed.) (1999a). Rossiia: Migratsiia v Raznom Masshtabe Vremeni. Tsentri Izutshenia Problem Vynuzhdennoi Migratsii v SNG. Nezavisimy Isslodovatel'skii Sovet po Migratsii Stran SNG I Baltii. Naytshnie dokladi, vypusk 1. Moskva.
- Zaynonchkovskaya, Z. (1999b). Vnutrennaia migratsiia v Rossii i v SSSR vXX veke kak otrazhenie sotsial'noi modernizatsii. *Mir Rossii*, No 4.
- Zaynonchkovskaya, Z. (Ed.) (2000a). Migranti v Stolitshnih Gorodah. Tsentri Izutshenia Problem Vynuzhdennoi Migratsii v SNG. Nezavisimy Isslodovatel'skii Sovet po Migratsii Stran SNG I Baltii. Naytshnie dokladi, vypusk 4. Moskva.
- Zaynonchkovskaya, Z. (Ed.) (2000b). Migratsiia Studentov I Spetsialistov. Tsentri Izutshenia Problem Vynuzhdennoi Migratsii v SNG. Nezavisimy Isslodovatel'skii Sovet po Migratsii Stran SNG I Baltii. Naytshnie dokladi, vypusk 5. Moskva.
- Zaynonchkovskaya, Z. (Ed.) (2000c). Migratsiia i Informatsiia. (Migration and Information). Moskva 2000.
- Zaynonchkovskaya, Z. (Ed.) (2003). Trudovaja Migratsiia v SNG: Sotsial'nie i Ekonomitsheskie Effekti. Moskva.

- Zaynonchkovskaya, Z. (2007). Immigratsiia: alternativy net. Demoskope Weekly No 277–278. Saatavana: <http://demoscope.ru/weekly/2007/0277/analit01.php>. 16p. Haku: 15.6.2008.
- Zaynonchkovskaya, Z., I. Molodukovoi & V. Mukomedia (Toim.) (2007). Metodologiia I Metody Izucheniia Migratsionnyh Protsessov. Tsentr Migratsionnyh Iccledovani. Moskva.
- Zernov, A. (2006). Migratsiia naseleniia Syr'evaia bezrobotitsa. Avtoreferat. Moskva.
- Zharenhova, O., N. Ketshil & E. Pahomov (Toim.) (2002). Intellekturnaia Mikratsiia Rossiian, Blizhnee i Dalnee i Zarubezhe. Gnom i D. Moskva.
- Zimin, D. (2004). Macro-level reforms and regional change in Russia. Published in the combination Northwest Russia: Current economic trends and future prospects 2004. Saatavana: http://www.hse.fi/EN/Cemat/economic_monitoring/materials/northwest. Haku: 16.4.2008.
- Zipf, G. (1940). The Unity of Nature, Least-Action, and Natural Social Science. *Sociometry*, Vol 5, No 1, 48–62.
- Zipf, G. (1946). The P1 P2D Hypothesis: On the Intercity Movement of Persons. *American Sociological Review*, Vol. 11, No 6, 677–686.
- Zlotnik, H. (1992). Empirical Identification of International Migration Systems. In M Kritz, L. Lim and H. Zlotnik (eds.) *International migration systems. A global approach*. Oxford: Clarendon Press, 19–40.
- Zubarevits, N. (2005). Rossiia Regionov: V Kakom sotsialnom prostrantsve myi zhivem? NISP. Pomatur.
- Zubarevits, N. (2006). Krupnyi bizhes v regionah Rossii: Terrotorial'nie strategii razvitiia i sotsial'nie interesy. Pomatur. Moskva.
- Zubarevits, N. (2007). Regiony Rossii: sotsial'naiia proektsiia ekonomicheskogo rosta. Demoskope Weekly, No 273–274. Saatavana: <http://demoscope.ru/weekly/2007/0273/tema01.php>. Haku: 20.1.2008.
- Yeung, H. (2003). *Practicing New Economic Geographies: A Methodological Examination*. *Annals of the Association of American Geographers*, 93 (2), 2003, Blackwell Publishing, 442–446.

Liitteet

Liite 1. Opiskelijalomake (suomenkielinen käännös)

Olkaa hyvät ja vastatkaa kaikkiin kysymyksiin!

A. Henkilötiedot

Aluksi, olkaa hyvää, kertokaa lyhyesti perheestänne ja itsestänne.

1. Sukupuoli: Mies 1   Nainen 2
  2. Kuinka vanha olette? _____
  3. Syntymäpaikkanne _____
  4. Kansalaisuus ja kansallisuus _____
  5. Perhetilanne (ympyröikää yksi vaihtoehto)
    1. Naimaton
    2. Naimisissa
    3. Eronnut
  6. Kielitaitonne (vieraat kielet):
    1. En osaa vieraita kieliä
    2. Osaan vieraita kieliä
- jos vastasitte kyllä, kertokaa kielitaitonne taso (erinomainen, hyvä, välttävä, alkeet)
1. _____
  2. _____
  3. _____
  4. _____
7. Ammatti, jonka saatte koulutuksessanne? _____
  8. Onko teillä toista ammattia? _____

B. ASUMISOLOSUHTEENNE

- 9.. Minne teidät on rekisteröity (kaupunki, kylä, mikä) _____
10. Asutteko tällä hetkellä sillä paikkakunnalla, jonne teidät on rekisteröity (ympyröikää yksi vaihtoehto)
  1. Kyllä
  2. Ei
  - a) Jos vastasitte ei, niin missä te asutte tällä hetkellä? (kaupunki, kylä) _____
  - b) Oletteko te olette väliaikaisesti rekisteröityneet (ympyröikää oikea vaihtoehto)
    1. Kyllä
    2. Ei
11. Oletteko syntyneet sillä paikkakunnalla jolla te asutte tällä hetkellä?
  1. Kyllä
  2. Ei

Jos vastasitte ei, kertokaa koska, milloin ja miksi olette muuttaneet? _____
12. Perheenne koostumus (perheenjäsenet ja heidän ikänsä)? _____
13. Asuntonne koko (m².)? _____
14. Huoneiden lukumäärä? _____
15. Asunnossa vakituisesti asuvien määrä? _____
16. Oletteko aina asuneet Apatiitissa/Kirovskissa?
  1. Kyllä
  2. Ei, missä olette vielä asuneet? _____
  3. Minkä ikäisenä muuttitte Apatiittiin/Kirovskiin? _____
17. Oletteko muuttaneet Kirovskissa asunnosta toiseen (ympyröikää oikea vaihtoehto)
  1. Ei
  2. Kyllä

Jos vastasitte kyllä, milloin ja miksi? _____
18. Mikä on asuntonne omistus-/hallintasuhde (ympyröikää oikea vaihtoehto)
  1. Omistusasunto
  2. Kunnallinen asunto

3. Vuokra-asunto
4. Työsuhdeasunto
5. Muu, mikä _____
19. Onko teillä tai perheellänne muita asuntoja? (ympyröikää oikea vaihtoehto)
1. Kyllä, missä? _____
2. Ei
3. En tiedä
20. Onko teillä tai perheellänne loma-asunto? (ympyröikää oikea vaihtoehto)
1. Ei
2. Kyllä, missä? _____
21. Missä tavallisesti vietätte lomanne? _____
22. Asuuko sukulaisianne Apatiitissa/Kirovskissa?
1. Ei
2. Kyllä _____
23. Osaatteko kertoa, onko sukulaisianne muuttanut Apatiittiin/Kirovskiin tai Kirovskista vuoden 1991 jälkeen? (ympyröikää oikea vaihtoehto)
1. Ei
2. En tiedä
3. Kyllä, Apatiittiin/Kirovskiin
Mistä? _____
Miksi? _____
4. Kyllä, Apatiitista/Kirovskista
Minne? _____
Miksi? _____
24. Missä muualla asuu läheisiä sukulaisianne (oblasti, alue, kaupunki)? _____
25. Oletteko suunnitelleet muuttavanne Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana (ympyröikää oikea vaihtoehto)
1. Ei
2. En osaa sanoa
3. Kyllä, minne? _____
Miksi? _____

C. OPISKELU

26. Opiskelupaikkanne? _____
27. Koulutuslinjanne? _____
28. Montako opiskelijaa oppilaitoksessanne opiskelee? _____
29. Montako opiskelijaa on teidän ryhmässänne? _____
30. Millä vuosikursilla opiskelette? _____
31. Koska opiskelunne päättyy? _____
32. Toiveammattinne? _____
33. Millä sektorille haluatte työskennellä (ympyröikää yksi vaihtoehto)?
1. Hallinto
2. Teollisuus
3. Palvelut
4. Mineraalien kaivaminen
5. Mineraalien jalostaminen
6. Tiede ja opetus
7. Energia
8. Turismi
9. Kuljetus
10. Taide
11. Muu, mikä?
34. Mikä seuraavista vaihtoehtoista kuvaa teidän tämänhetkistä tilannettanne parhaiten (ympyröikää yksi vaihtoehto)?
1. Tällä hetkellä vain opiskelen
2. Opiskelen, loma-aikoina lepään
3. Opiskelen ja työskentelen samanaikaisesti
4. Opiskelen, loma-aikoina työskentelen
35. Oletteko miettineet jatko-opintoja nykyisten opintojen jälkeen (ympyröikää oikea vaihtoehto)?
1. Kyllä
2. Ei

Jos valitsitte kielteisen vaihtoehdon, mitä suunnittelette tekeväne tulevaisuudessa (ympyröikää yksi vaihtoehto)?

1. Etsin töitä
2. Menen armeijaan
3. Katselen ympärilleni
4. En tiedä vielä
5. Muuta, mitä? _____

HUOMIO! Kysymykset 36–40 ovat tarkoitettuja niille, jotka haluavat jatkaa opintojaan opintojensa jälkeen.

36. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen myönteisesti, niin minne haluaisitte päästä opiskelemaan nykyisten opintojenne jälkeen? _____

37. Mikä alla olevista vaihtoehdoista saattaisi vaikuttaa opintojenne jatkamiseen (valitkaa mielestänne oikea/oikeat vaihtoehdot ja laittakaa ne sulkuihin oikeaan järjestykseen)?

1. ( ) Välimatka nykyisten ja suunniteltujen opintojen välillä
2. ( ) Suunniteltu opiskelupaikka antaa minulle mahdollisuuden kehittyä alalla
3. ( ) Suunniteltu opiskelupaikka auttaa minua löytämään töitä
4. ( ) Mielenkiintoinen materiaali ja oppiaineet suunnitellussa opiskelupaikassa
5. ( ) Asunto tulevalla opiskelupaikkakunnalla
6. ( ) Ystävät uudella opiskelupaikkakunnalla
7. ( ) Asunnon saaminen tulevalla opiskelupaikkakunnalla
8. ( ) Muu syy, mikä? _____

38. Oletteko kiinnostuneita lähtemään opiskelemaan ulkomaille?

1. Kyllä
2. Ei
3. En tiedä

39. Olisitteko kiinnostaneita lähtemään ulkomaille opiskelemaan, mikäli saisitte stipendin tai taloudellista tukea?

1. Kyllä
2. En tiedä
3. Ei, miksi? _____

40. Onko kielitaitonne riittävä ulkomailla opiskelua varten?

1. Kyllä, mikä kieli? _____
2. Ei
3. En tiedä

41. Oletteko yrittäneet päästä ulkomaille opiskelemaan?

1. Kyllä
2. En
3. En ole miettinyt asiaa

D. APATIITIN/KIROVSKIN KAUPUNKI

42. Oletteko tyytyväinen nykyisen asuinpaikkaanne (ympyröikää yksi vaihtoehto)

1. Kyllä
2. En osaa sanoa
3. En. Miksi? _____

43. Mikä teille on tärkeintä Kirovskissa? (ympyröikää korkeintaan kaksi vaihtoehtoa)

1. Perhe
2. Ystävät
3. Sukulaiset
4. Asuinpaikka ja asunto
5. Hyvät tulevaisuuden mahdollisuudet
6. Työpaikka
7. Kirovskin hyvä infrastruktuuri (sairaanhoito, koulutus)
8. Kirovskin infrastruktuuri

44. Oletteko varmoja, että työpaikkanne säilyy tulevaisuudessa (ympyröikää yksi vaihtoehto)

1. Kyllä
2. En tiedä
3. Ei. Miksi? _____

Miten näette Apatiitin/Kirovskin tulevaisuuden näkymät? (Ympäröikää jokaiselta riviltä vain yksi vaihtoehto)

45. Mitä mieltä olette kaupungista

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Kaupunki tulee kasvamaan ja kehittymään	1	2	3	4	5
2. Kaupungissa on hyvät vapaa-ajan viettomahdollisuudet	1	2	3	4	5
3. Kaupungista tulee aktiivinen talviurheilukeskus	1	2	3	4	5
4. Kaupunki tulee houkuttelemaan turisteja	1	2	3	4	5
5. Kaupunkiin tulee lisää työpaikkoja	1	2	3	4	5
6. Työttömien määrä vähenee	1	2	3	4	5
7. Palvelut paranevat	1	2	3	4	5
8. Terveystieteiden paranevat	1	2	3	4	5
9. Oma terveyteni on hyvä	1	2	3	4	5
10. Kaupungin maantieteellinen asema on hyvä	1	2	3	4	5
11. Kaupungin maantieteellinen asema on niin syrjäinen, että se estää kaupungin kehittymisen	1	2	3	4	5
12. Minulle sopii pohjoinen ilmasto	1	2	3	4	5
13. Kaupungin syrjäinen sijainti ei estä lapsia saamasta koulutusta	1	2	3	4	5
14. Liikennemahdollisuudet muille alueille paranevat	1	2	3	4	5
15. Ympäristöongelmat vähenevät	1	2	3	4	5
16. Muuttoliike kaupungista vähenee	1	2	3	4	5
17. Kirovskin/Apatiitin väkiluku kasvaa	1	2	3	4	5
18. Kaupungin taloudellinen tilanne paranee	1	2	3	4	5
19. Paikallishallinnolla on keskeinen rooli kaupungin kasvussa	1	2	3	4	5
20. Kaupungin hintataso on korkea	1	2	3	4	5
21. Olen tyytyväinen elämäni kaupungissa	1	2	3	4	5
22. Apatiitti-yhtiön päätöksistä ja tekemisistä riippuu, voinko jatkaa elämäni kaupungissa	1	2	3	4	5
23. Kirovskin kaupungin tulee yhdistyä Apatiitin kaupungin kanssa seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
24. Apatiitin kaupunki tulee kasvamaan nopeammin kuin Kirovskin kaupunki	1	2	3	4	5
25. Kirovskin/Apatiitin taloustilanne on hyvä	1	2	3	4	5
26. Murmanskin alueen taloustilanne on hyvä	1	2	3	4	5
27. Hyväksyn, että ulkomaalaiset työskentelevät Kirovskissa/Apatiitissa (työläisinä, rakentajina, johtajina jne.)	1	2	3	4	5
28. Hyväksyn, että muiden alueiden asukkaat työskentelevät Kirovskissa/Apatiitissa (työläisinä, rakentajina, johtajina jne.)	1	2	3	4	5

E. VUORITEOLLISUUSSEKTORIN KEHITYS

46. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä (ympyröikää vain yksi vaihtoehto kultakin riviltä)?

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Johtuen uudesta teknologiasta vuoriteollisuussektorilla, työpaikat tulevat vähenemään	1	2	3	4	5
2. Apatiittiin/Kirovskiin tullaan lähiaikoina tekemään suuria investointeja	1	2	3	4	5
3. Seuraavan viiden vuoden aikana ulkomaalaiset yritykset tulevat tekemään Apatiittiin/Kirovskiin investointeja	1	2	3	4	5
4. Vuoriteollisuuden merkitys kaupungin taloudessa tulee vähenemään	1	2	3	4	5
5. Vuoriteollisuus tulee vähenemään, mutta tilalle tulee mutta yrityksiä	1	2	3	4	5
6. Kehitys tulee lisäämään muuttoliikettä alueelta	1	2	3	4	5
7. Minä pystyn työskentelemään uuden teknologian parissa	1	2	3	4	5
8. Olen valmis kehittämään itseäni ammatillisesti	1	2	3	4	5
9. Seuraavan viiden vuoden aikana Apatiittiin/Kirovskiin syntyy uusia työskentelymahdollisuuksia	1	2	3	4	5
10. Olen halukas elämään Apatiitissa/Kirovskissa, mutta mikäli teollisuudessa tapahtuu modernisaatiota, joudun etsimään uuden työpaikan	1	2	3	4	5
11. Jos menetän työpaikkani, olen valmis aloittamaan oman yrityksen tms. liiketoimintaa	1	2	3	4	5
12. Jos menetän työpaikkani, joudun muuttamaan pois	1	2	3	4	5
13. Monet ystäväni joutuvat muuttamaan pois alueelta, jos menettävät työpaikkansa	1	2	3	4	5
14. Liittyen teknisiin muutoksiin vuoriteollisuudessa, perheeni joutuu muuttamaan pois Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5

F. KEHITYS VENÄJÄLLÄ

47. Mitä mieltä olette Venäjän kehityksestä (ympyröikää vain yksi vaihtoehto kultakin riviltä)

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Ei mieltä	Täysin eri mieltä
1. Vuoden 1992 jälkeiset uudistukset Venäjällä olivat positiivisia	1	2	3	4	5
2. Venäjän pitäisi muuttua demokraattisemmaksi maaksi	1	2	3	4	5
3. Venäjän pitäisi kehittyä omaa tietään, eikä länsimaisten mallien mukaisesti	1	2	3	4	5
4. Venäjän tulisi kehittyä avoimemmaksi yhteiskunnaksi	1	2	3	4	5
5. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen elämä Kirovskissa on parantunut	1	2	3	4	5
6. Neuvostoliiton aikana elämä Kirovskissa oli turvallisempaa kuin nyt	1	2	3	4	5
7. Venäjän hallituksen tärkein tehtävä on kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen	1	2	3	4	5
8. Hyvinvointi Venäjällä riippuu monista sellaisista alueista kuten Kirovsk, ja sen takia niitä täytyy kehittää	1	2	3	4	5
9. Venäjän talous nyt ja tulevaisuudessa on riippuvainen luonnonvarojen myymisestä	1	2	3	4	5
10. Venäjän väestön väheneminen uhkaa turvallisuutta	1	2	3	4	5
11. Väestön väheneminen tulee vaikuttamaan negatiivisesti Venäjän talouteen	1	2	3	4	5
12. Ulkomaalaisen työvoiman määrä tulee lisääntymään	1	2	3	4	5
13. Ulkomaalaisen työvoiman kasvu tulee aiheuttamaan ongelmia	1	2	3	4	5
14. Jotta ulkomaalaisen työvoiman käyttöä voitaisiin vähentää, tulee Venäjän lainsäädäntöä muuttaa	1	2	3	4	5
15. Venäjän lainsäädäntö ei voi pystyä estämään laitonta siirtolaisuutta entisen Neuvostoliiton alueilta	1	2	3	4	5
16. Venäjän hallituksen tulee tukea muuttoa pohjoisilta alueilta ihmistoiminnan kannalta suotuisammille alueille	1	2	3	4	5
17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaistensa paluumuuttoa Venäjälle muista maista	1	2	3	4	5
18. Venäjä tarvitsee siirtotyövoimaa (esim. Kiinasta, Intiasta ja Euroopasta) kehittyäkseen	1	2	3	4	5
19. Venäjä tarvitsee siirtotyövoimaa entisistä Neuvostotasavalloista (esim. Armeniasta, Azarbaidžanista, Moldoviasta)	1	2	3	4	5
20. Kirovsk tarvitsee työvoimaa muilta alueilta	1	2	3	4	5

G. MUUTTOLIIKE

48. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä (ympyröikää joka riviltä vain yksi vaihtoehto)?

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri meiltä	Täysin eri mieltä
1. Muutan Apatiitista/Kirovskista pois seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
2. Muutan väliaikaisesti pois Apatiitista/Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
3. Olen erityisen kiinnostunut muuttamaan pois Apatiitista/Kirovskista, jos saan materiaalista tukea muuttamista varten	1	2	3	4	5
4. Muutan pois Apatiitista/Kirovskista lähiaikoina työni takia	1	2	3	4	5
5. Muutan (Apatiitista)Kirovskista (Kirovskiin)Apatiittiin seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
6. Muutan Apatiitista/Kirovskista Murmansiin seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
7. Muutan Apatiitista/Kirovskista Pietariin seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
8. Muutan Apatiitista/Kirovskista Moskovaan seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
9. Jos muutan pois Apatiitista/Kirovskista, en koskaan palaa takaisin	1	2	3	4	5
10. Venäjän lainsäädäntö vaikuttaa voimakkaasti muuttopäätökseeni ja asuinpaikkani valintaan	1	2	3	4	5
11. Venäjän pohjoisten alueiden kehittämisohjelmat vaikuttavat myönteisesti Apatiitin/Kirovskin kehittymiseen, enkä näe siksi mitään syytä muuttaa Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5
12. Apatiitin/Kirovskin taloudellinen tilanne pakottaa minut muuttamaan muualle seuraavan viiden vuoden kuluessa	1	2	3	4	5
13. Apatiitti-yhtiön taloustilanne pakotta minut muuttamaan Apatiitista/Kirovskista muualle seuraavan viiden vuoden kuluessa	1	2	3	4	5
14. Monet tutuistani ovat aikeissa muuttaa pois Apatiitista/Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
15. Monet sukulaisistani muuttavat pois Apatiitista/Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
16. Perheeni on tyytyväinen elämäänsä Apatiitissa/Kirovskissa, emmekä suunnittele muuttoa pois täältä	1	2	3	4	5
17. Jos minulle tarjotaan hyvin palkattua työtä muualta Venäjällä, olen valmis muuttaman välittömästi pois Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5
18. Jos minulle tarjotaan hyvin palkattua työtä ulkomailta, olen valmis välittömästi muuttamaan Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5
19. Kielitaitoni on riittävä ulkomailta työskentelyyn	1	2	3	4	5
20. Venäjällä on helppo löytää töitä muilta alueilta	1	2	3	4	5

49. Mitkä seuraavista asioista vaikuttavat asuinpaikanne valintaan tulevaisuudessa (ympyröikää ne vaihtoehdot, jotka teidän mielestänne ovat tärkeimpiä ja laittakaa ne tärkeysjärjestykseen sulkuihin)?

1. ( ) Työpaikka
2. ( ) Asuinolosuhteet
3. ( ) Sukulaiset ja ystävät
4. ( ) Terveydenhoito
5. ( ) Liikenneyhteydet
6. ( ) Vapaa-ajanviettomahdollisuudet
7. ( ) Koulutusmahdollisuudet
8. ( ) Paikallishallinto
9. ( ) Venäjän valtiollinen politiikka (ulkomaanmuuton yhteydessä)
10. ( ) Venäjän lainsäädäntö
11. ( ) Venäjän talustilanne
12. ( ) Ympäristökysymykset (saastuminen)
13. ( ) Luonnonolosuhteet, ilmasto
14. ( ) Elämisen kalleus
15. ( ) Rikollisuus
16. ( ) Sosiaalinen turvallisuus

Seuraavissa kysymyksissä selvitetään sitä, miksi jäisitte asumaan Kirovskiin/Apatiittiin ettekä muuta esimerkiksi Murmanskiin.

50. Mitä mieltä olette seuraavista vaihtoehdoista (valitkaa joka riviltä vain yksi vaihtoehto)?

	Hyvin tärkeää	Vähemmän tärkeää	Ei merkitystä
1. Synnyin/kasvoin täällä	1	2	3
2. Luulen, että talustilanteeni tulee olemaan täällä parempi kuin mitä se olisi, jos muuttaisin pois	1	2	3
3. Olen asunut täällä pitkään ja tunnen täällä olevani kotona	1	2	3
4. Vanhempani asuvat täällä	1	2	3
5. Uskon, että minun on helppo tottua uuteen teknologiaan	1	2	3
6. Puolisoni tai tyttö-/poikaikäväni asuu täällä	1	2	3
7. Perheeni ei tahdo muuttaa	1	2	3
8. Haluan työskennellä tällaisessa ilmapiiressä	1	2	3
9. Mielestäni tämä on hyvä paikka työskennellä ja elää	1	2	3
10. Minua miellyttää paikallinen elämäntapa	1	2	3
11. Tämä on hyvä paikka kasvattaa lapsia	1	2	3
12. Minulla on täällä läheisiä sukulaisia	1	2	3
13. Minulla on täällä hyviä ystäviä	1	2	3
14. Liian hankalaa löytää uusi asuinpaikka muualta	1	2	3
15. En halua muuttaa, koska minulla on täällä hyvä asunto	1	2	3

51. Mitkä alla mainituista seikoista estävät muuttamisen alueelta toiselle (ympyröikää vain yksi vaihtoehto kultakin riviltä)?

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Matkan pituus	1	2	3	4	5
2. Muuttomatkan kulut	1	2	3	4	5
3. Lainsäädäntö	1	2	3	4	5
4. Paikallisviranomaisten byrokratia	1	2	3	4	5
5. Asuntojen kalleus	1	2	3	4	5
6. Kirovskiin/Apatiittiin jäävät ystävät ja sukulaiset	1	2	3	4	5
7. Tottumus asua Kirovskissa/Apatiitissa	1	2	3	4	5
8. Luonnonolosuhteiden tuntemus	1	2	3	4	5
9. Vaikeus tottua uusiin olosuhteisiin	1	2	3	4	5
10. Kysymykset, jotka ovat sidoksissa kansalaisuuteen ja kansallisuuteen	1	2	3	4	5
11. Kysymykset, jotka ovat sidoksissa kulttuuriin ja uskontoon	1	2	3	4	5
12. Uuden asuinpaikan tuntemattomuus	1	2	3	4	5
13. Liikenne ja liikenneyhteyksien ongelmat muuttamisen yhteydessä	1	2	3	4	5
14. Elämisen kalleus muilla alueilla	1	2	3	4	5
15. Rikollisuus muilla alueilla	1	2	3	4	5
16. Kielitaidon puute muutettaessa ulkomaille	1	2	3	4	5

52. Aion asua elämäni loppuun asti Apatiitissa/Kirovskissa (ympyröikää oikea vaihtoehto)?

1. Kyllä
2. En osaa sanoa
3. Ei

53. Lopuksi voitte kirjoittaa mielipiteitänne tästä kyselytutkimuksesta.

KIITOS OSALLISTUMISESTA TUTKIMUKSEEN!

Liite 2. Asukaslomake (suomenkielinen käännös)

Olkaa hyvät ja vastatkaa kaikkiin kysymyksiin!

A. Henkilötiedot

Aluksi, olkaa hyvää, kertokaa lyhyesti perheestänne ja itsestänne.

1. Sukupuoli: Mies 1   Nainen 2
  2. Kuinka vanha olette? _____
  3. Montako lasta teillä on ja heidän ikänsä? _____
  4. Syntymäpaikkanne _____
  5. Kansalaisuus ja kansallisuus _____
  6. Perhetilanne (ympyröikää yksi vaihtoehto)
    1. Naimaton
    2. Naimisissa
    3. Eronnut
    4. Leski
  7. Koulutuksenne _____
  8. Kielitaitonne (vieraat kielet):
    1. En osaa vieraita kieliä
    2. Osaan vieraita kieliä
- Jos vastasitte kyllä, kertokaa kielitaitonne taso (erinomainen, hyvä, välttävä, alkeet)
1. _____
  2. _____
  3. _____
  4. _____
9. Työpaikkanne:
    1. Valtion organisaatio
    2. Yksityinen sektori
    3. Yksityisyrittäjä
    4. Työtön

B. ASUMISOLOSUHTEENNE

10. Minne teidät on rekisteröity (kaupunki, kylä, mikä) _____
11. Asutteko tällä hetkellä sillä paikkakunnalla, jonne teidät on rekisteröity (ympyröikää yksi vaihtoehto)
  1. Kyllä
  2. Ei

a) Jos vastasitte ei, niin missä te asutte tällä hetkellä? (kaupunki, kylä) _____

b) Oletteko te olette väliaikaisesti rekisteröityneet (ympyröikää oikea vaihtoehto)

  1. Kyllä
  2. Ei
12. Oletteko syntyneet sillä paikkakunnalla jossa te asutte tällä hetkellä?
  1. Kyllä
  2. Ei

Jos vastasitte ei, niin kertokaa koska, milloin ja miksi olette muuttaneet? _____
13. Asuntonne koko (m²)? _____
14. Huoneiden lukumäärä? _____
15. Asunnossa vakituisesti asuvien määrä? _____
16. Oletteko aina asuneet Apatiitissa/Kirovskissa
  1. Kyllä
  2. Ei, missä olette vielä asuneet? _____
  3. Minkä ikäisenä muuttitte Apatiittiin/Kirovskiin? _____
17. Oletteko muuttaneet Kirovskissa asunnosta toiseen (ympyröikää oikea vaihtoehto)
  1. Ei
  2. Kyllä

Jos vastasitte kyllä, niin milloin ja miksi? _____
18. Mikä on asuntonne omistus-/hallintasuhde (ympyröikää oikea vaihtoehto)
  1. Omistusasunto

2. Kunnallinen asunto
 3. Vuokra-asunto
 4. Työsuhdeasunto
 5. Muu, mikä _____
19. Onko teillä tai perheellänne tai muita asuntoja? (ympyröikää oikea vaihtoehto)
 1. Kyllä, missä? _____
 2. Ei _____
20. Onko teillä tai perheellänne loma-asunto? (ympyröikää oikea vaihtoehto)
 1. Ei _____
 2. Kyllä, missä? _____
21. Missä tavallisesti vietätte lomanne? _____
22. Asuuko sukulaisianne Apatiitissa/Kirovskissa?
 1. Ei _____
 2. Kyllä _____
 a) Kuka? _____
23. Osaatteko kertoa, onko sukulaisianne muuttanut Apatiittiin/Kirovskiin tai Kirovskista vuoden 1991 jälkeen? (ympyröikää oikea vaihtoehto)
 1. Ei _____
 2. En tiedä _____
 3. Kyllä, Apatiittiin/Kirovskiin _____
- Mistä? _____
- Miksi? _____
 4. Kyllä, Apatiitista/Kirovskista Minne? _____
- Miksi? _____
24. Missä muualla asuu läheisiä sukulaisianne (oblasti, alue, kaupunki)? _____
25. Oletteko suunnitelleet muuttavanne Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana (ympyröikää oikea vaihtoehto)
 1. Ei _____
 2. En osaa sanoa _____
 3. Kyllä, minne? _____
 Miksi? _____

C. TYÖ JA TYÖNTEKO

26. Työpaikkanne, mikäli, useita mainitkaa niistä kaikki? _____
27. Mitkä ovat työtehtävänne tällä hetkellä? _____
28. Ammatti ja koulutus? _____
29. Onko muita ammatteja kuin edellä mainittu? _____
30. Koska aloititte työskentelyn nykyisessä työpaikassanne? _____
31. Missä muualla olette työskennelleet 1990 jälkeen? _____
32. Jos olette avioliitossa, työskenteleekö puolisonne? Missä? _____
33. Koulutuksenne (ympyröikää oikea vaihtoehto)
 1. Keskiaste _____
 2. Ammattikoulutus, millainen? _____
 3. Keskiasteen erityisammattikoulutus, millainen? _____
 4. Korkeakoulutus, mikä? _____
34. Oletteko käyneet täydentäviä kursseja/saaneet täydentävää koulutusta, millaista? _____
35. Minkä ikäisenä lopetit koulunkäynnin? _____
36. Millä ammattisektorilla työskentelette? (ympyröikää oikea vaihtoehto)
 1. Hallinto
 2. Teollisuus
 3. Palvelut
 4. Kaivostoiminta
 5. Jalostus
 6. Tiede, opetus
 7. Energia
 8. Matkailu
 9. Kuljetus
 10. Taide
 11. Muu, mikä? _____
37. Työntekijöiden määrä, organisaatiossa/yrityksessä, jossa työskentelette? _____
38. Työntekijöiden määrä osastollanne/yksikössänne? _____

Seuraavat kysymykset liittyvät työntekoonne ja työnantajaanne (ympyröikää joka riviltä vain yksi vaihtoehto)

39. Mitä mieltä olette työstänne:

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Palkka on liian matala	1	2	3	4	5
2. Palkka ei riitä elämiseen	1	2	3	4	5
3. Minulla on hyvä palkka	1	2	3	4	5
4. Minulla on mahdollisuuksia etenemiseen urallani	1	2	3	4	5
5. Työ vastaa toiveitani	1	2	3	4	5
6. Työnantaja arvostaa työtäni	1	2	3	4	5
7. Työnantaja kuuntelee työntekijöitä	1	2	3	4	5
8. Minulla on mahdollisuus hyödyntää osaamistani työssä	1	2	3	4	5
9. Olen valmis kohottamaan ammattitaitoni tasoa vapaa-aikani	1	2	3	4	5
10. Työnantaja huolehtii paremmin johtajista kuin työntekijöistään	1	2	3	4	5
11. Työntekijät luottavat työnantajaan	1	2	3	4	5
12. Työnantajani on tärkeä Murmanskin alueelle	1	2	3	4	5
13. Työnantajani on tärkeä Apatiitin/Kirovskin kaupungille	1	2	3	4	5
14. Työnantajani on kauasnäköinen ja suunnittelee tulevaisuutta	1	2	3	4	5
15. Tulen työskentelemään tässä työssä vielä ainakin viisi vuotta	1	2	3	4	5
16. Hyväksyn, että ulkomaalaiset työskentelevät Kirovskissa (työntekijöinä, rakennusmiehinä, johtajina jne.)	1	2	3	4	5
17. Hyväksyn, että muiden alueiden asukkaat työskentelevät Kirovskissa (työntekijöinä, rakentajina, johtajina jne.)	1	2	3	4	5

D. APATIITIN/KIROVSKIN KAPUNKI

40. Oletteko tyytyväinen nykyisen asuinpaikkaanne (ympyröikää yksi vaihtoehto)

1. Kyllä
2. En osaa sanoa
3. En.

Miksi? _____

41. Mikä on teille tärkeintä Kirovskissa? (ympyröikää korkeintaan kaksi vaihtoehtoa)

1. Perhe
2. Ystävät
3. Sukulaiset
4. Asuinpaikka ja asunto
5. Hyvät tulevaisuuden mahdollisuudet
6. Työpaikka
7. Kirovskin hyvä infrastruktuuri (sairaanhoito, koulutus)
8. Kirovskin infrastruktuuri

42. Oletteko varmoja, että työpaikkaanne säilyy tulevaisuudessa? (ympyröikää yksi vaihtoehto)

1. Kyllä
2. En tiedä
3. Ei.

Miksi? _____

Miten näette Apatiitin/Kirovskin tulevaisuuden näkymät? (ympäröikää jokaiselta riviltä vain yksi vaihtoehto)

41. Mitä mieltä olette kaupungista

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Kaupunki tulee kasvamaan ja kehittymään	1	2	3	4	5
2. Kaupungissa on hyvät vapaa-ajanviettomahdollisuudet	1	2	3	4	5
3. Kaupungista tulee aktiivinen talviurheilukeskus	1	2	3	4	5
4. Kaupunki tulee houkuttelemaan turisteja	1	2	3	4	5
5. Kapunkin tulee lisää työpaikkoja	1	2	3	4	5
6. Työttömien määrä vähenee	1	2	3	4	5
7. Palvelut paranevat	1	2	3	4	5
8. Terveystenhoito paranee	1	2	3	4	5
9. Oma terveyteni on hyvä	1	2	3	4	5
10. Kaupungin maantieteellinen asema on hyvä	1	2	3	4	5
11. Kaupungin maantieteellinen asema on niin syrjäinen, että se estää kaupungin kehittymisen	1	2	3	4	5
12. Minulle sopii pohjoinen ilmasto	1	2	3	4	5
13. Kaupungin syrjäinen sijainti ei estä lapsia saamasta koulutusta	1	2	3	4	5
14. Liikennemahdollisuuden muille alueille paranevat	1	2	3	4	5
15. Ympäristöongelmat vähenevät	1	2	3	4	5
16. Muuttoliike kaupungista vähenee	1	2	3	4	5
17. Kirovskin väkiluku kasvaa	1	2	3	4	5
18. Kaupungin taloudellinen tilanne parane	1	2	3	4	5
19. Paikallishallinnolla on keskeinen rooli kaupungin kasvussa	1	2	3	4	5
20. Kaupungin hintataso on korkea	1	2	3	4	5
21. Olen tyytyväinen elämäni kaupungissa	1	2	3	4	5
22. Apatiitti-yhtiön päätöksistä ja tekemisistä riippuu, voinko jatkaa elämäni kaupungissa	1	2	3	4	5
23. Kirovskin kaupungin tulee yhdistyä Apatiitin kaupungin kanssa seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
24. Apatiitin kaupunki tulee kasvamaan nopeammin, kuin Kirovskin kaupunki	1	2	3	4	5
25. Kirovskin taloustilanne on hyvä	1	2	3	4	5
26. Murmanskin alueen taloustilanne on hyvä	1	2	3	4	5
27. Kirovskin kaupungissa on kaikki se mitä toivon elämältäni	1	2	3	4	5

E. VUORITEOLLISUUSSEKTORIN KEHITYS

42. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä (ympyröikää vain yksi vaihtoehto kultakin riviltä)?

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Ei mieltä	Täysin eri mieltä
1. Johtuen uudesta teknologiasta, vuoriteollisuussektorilla työpaikat tulevat vähenemään	1	2	3	4	5
2. Apatiittiin/Kirovskiin tullaan lähiaikoina tekemään suuria investointeja	1	2	3	4	5
3. Seuraavan viiden vuoden aikana ulkomaalaiset yritykset tulevat tekemään Apatiittiin/Kirovskiin investointeja	1	2	3	4	5
4. Vuoriteollisuuden merkitys kaupungin taloudessa tulee vähenemään	1	2	3	4	5
5. Vuoriteollisuus tulee vähenemään, mutta tilalle tulee muita yrityksiä	1	2	3	4	5
6. Kehitys tulee lisäämään muuttoliikettä alueelta	1	2	3	4	5
7. Minä pystyn työskentelemään uuden teknologian parissa	1	2	3	4	5
8. Olen valmis kehittämään itseäni ammatillisesti	1	2	3	4	5
9. Seuraavan viiden vuoden aikana Apatiittiin/Kirovskiin syntyy uusia työskentelymahdollisuuksia	1	2	3	4	5
10. Olen halukas jatkamaan elämääni Apatiitissa/Kirovskissa, mutta jos teollisuudessa tapahtuu modernisaatiota, joudun etsimään uuden työpaikan	1	2	3	4	5
11. Jos menetän työpaikkani, olen valmis aloittamaan oman yrityksen tms. liiketoimintaa	1	2	3	4	5
12. Jos menetän työpaikkani, joudun muuttamaan pois	1	2	3	4	5
13. Monet ystäväni joutuvat muuttamaan pois alueelta, jos menettävät työpaikkansa	1	2	3	4	5
14. Liittyen teknisiin muutoksiin vuoriteollisuudessa, perheeni joutuu muuttamaan pois Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5

F. KEHITYS VENÄJÄLLÄ

43. Mitä mieltä olette Venäjän kehityksestä (ympyröikää vain yksi vaihtoehto kultakin riviltä)?

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Ei mieltä	Täysin eri mieltä
1. Vuoden 1992 jälkeiset uudistukset Venäjällä olivat positiivisia	1	2	3	4	5
2. Venäjän pitäisi muuttua demokraattisemmaksi maaksi	1	2	3	4	5
3. Venäjän pitäisi kehittyä omaa tietään, ei länsimaisten mallien mukaisesti	1	2	3	4	5
4. Venäjän tulisi kehittyä avoimemmaksi yhteiskunnaksi	1	2	3	4	5
5. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen elämä Kirovskissa on parantunut	1	2	3	4	5
6. Neuvostoliiton aikana elämä Kirovskissa oli turvallisempaa kuin nyt	1	2	3	4	5
7. Venäjän hallituksen tärkein tehtävä kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen	1	2	3	4	5
8. Hyvinvointi Venäjällä riippuu monista sellaisista alueista kuten Kirovsk, ja sen takia niitä täytyy kehittää	1	2	3	4	5
9. Venäjän talous nyt ja tulevaisuudessa on riippuvainen luonnonvarojen myymisestä	1	2	3	4	5
10. Venäjän väestön väheneminen uhka turvallisuutta	1	2	3	4	5
11. Väestön väheneminen tulee vaikuttamaan negatiivisesti Venäjän talouteen	1	2	3	4	5
12. Ulkomaalaisen työvoiman määrä tulee lisääntymään	1	2	3	4	5
13. Ulkomaalaisen työvoiman kasvu tulee aiheuttamaan ongelmia	1	2	3	4	5
14. Jotta ulkomaalaisen työvoiman käyttöä voitaisiin vähentää, tulee Venäjän lainsäädäntöä muuttaa	1	2	3	4	5
15. Venäjän lainsäädäntö ei voi pystyä estämään laitonta siirtolaisuutta entisen Neuvostoliiton alueilta	1	2	3	4	5
16. Venäjän hallituksen tulee tukea muuttoa pohjoisilta alueilta ihmistöiminnan kannalta suotuisammille alueille	1	2	3	4	5
17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaistensa paluumuuttoa Venäjälle muista maista	1	2	3	4	5
18. Venäjä tarvitsee siirtotyövoimaa (esim. Kiinasta, Intiasta ja Euroopasta) kehittyäkseen	1	2	3	4	5
19. Venäjä tarvitsee siirtotyövoimaa entisistä Neuvostotasavalloista (esim. Armeniasta, Azarbaidzanista, Moldoviasta)	1	2	3	4	5
20. Kirovsk tarvitsee työvoimaa muilta alueilta	1	2	3	4	5

G. MUUTTOLIIKE

44. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä (ympyröikää joka riviltä vain yksi vaihtoehto)?

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri meiltä	Täysin eri mieltä
1. Muutan Apatiitista/Kirovskista pois seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
2. Muutan väliaikaisesti pois Apatiitista/Kirovskista seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
3. Olen erityisen kiinnostunut muuttamaan pois Apatiitista/Kirovskista, jos saan materiaalista tukea muuttamista varten	1	2	3	4	5
4. Muutan pois Apatiitista/Kirovskista lähiaikoina työni takia	1	2	3	4	5
5. Muutan (Apatiitista)Kirovskista (Kirovskiin)Apatiittiin seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
6. Muutan Apatiitista/Kirovskista Murmanskiin seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
7. Muutan Apatiitista/Kirovskista Pietariin seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
8. Muutan Apatiitista/Kirovskista Moskovaan seuraavan viiden vuoden aikana	1	2	3	4	5
9. Jos muutan pois Apatiitista/Kirovskista, en koskaan palaa takaisin	1	2	3	4	5
10. Venäjän lainsäädäntö vaikuttaa voimakkaasti muuttopäätökseeni ja asuinpaikkani valintaan	1	2	3	4	5
11. Venäjän pohjoisten alueiden kehittämisohjelmat vaikuttavat myönteisesti Apatiitin/Kirovskin kehittymiseen, enkä siksi näe mitään syytä muuttaa Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5
12. Apatiitin/Kirovskin taloudellinen tilanne pakottaa minut muuttamaan muualle seuraavan viiden vuoden kuluessa	1	2	3	4	5
13. Apatiitti-yhtiön taloustilanne pakottaa minut muuttamaan Apatiitista/Kirovskista muualle seuraavan viiden vuoden kuluessa	1	2	3	4	5
14. Monet tutuistani ovat aikeissa muuttaa pois Apatiitista/Kirovskista seuraavan viiden vuoden kuluessa	1	2	3	4	5
15. Monet sukulaisistani muuttavat pois Apatiitista/Kirovskista seuraavan viiden vuoden kuluessa	1	2	3	4	5
16. Jotkut lapsistani muuttavat pois Apatiitista/Kirovskista seuraavan viiden vuoden kuluessa	1	2	3	4	5
17. Perheeni on tyytyväinen elämäänsä Apatiitissa/Kirovskissa, emmekä suunnittele muuttoa pois täältä	1	2	3	4	5
18. Jos minulle tarjotaan hyvin palkattua työtä muualta Venäjällä, olen valmis muuttamaan välittömästi pois Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5
19. Jos minulle tarjotaan hyvin palkattua työtä ulkomailta, olen valmis välittömästi muuttamaan Apatiitista/Kirovskista	1	2	3	4	5
20. Kielitaitoni on riittävä työskennelläkseni ulkomailta	1	2	3	4	5
21. Venäjällä on helppo löytää töitä muilta alueilta	1	2	3	4	5

45. Mitkä seuraavista asioista vaikuttavat asuinpaikan valintaanne tulevaisuudessa (ympyröikää ne vaihtoehdot, jotka teidän mielestänne ovat tärkeimpiä ja laittakaa ne tärkeysjärjestykseen sulkuihin)?

- 17. ( ) Työpaikka
- 18. ( ) Asuinolosuhteet
- 19. ( ) Sukulaiset ja ystävät
- 20. ( ) Terveydenhoito
- 21. ( ) Liikenneyhteydet
- 22. ( ) Vapaa-ajanviettomahdollisuudet
- 23. ( ) Koulutusmahdollisuudet
- 24. ( ) Paikallishallinto
- 25. ( ) Venäjän valtiollinen politiikka (ulkomaanmuuton yhteydessä)
- 26. ( ) Venäjän lainsäädäntö
- 27. ( ) Venäjän taloustilanne
- 28. ( ) Ympäristökysymykset (saastuminen)
- 29. ( ) Luonnonolosuhteet, ilmasto
- 30. ( ) Elämisen kalleus
- 31. ( ) Rikollisuus
- 32. ( ) Sosiaalinen turvallisuus

46. Mitkä alla mainituista seikoista voivat estää muuttamisenne alueelta toiselle (ympyröikää vain yksi vaihtoehto kultakin riviltä)?

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Neutraali	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Matkan pituus	1	2	3	4	5
2. Muuttomatkan kulut	1	2	3	4	5
3. Lainsäädäntö	1	2	3	4	5
4. Paikallisviranomaisten byrokratia	1	2	3	4	5
5. Asuntojen kalleus	1	2	3	4	5
6. Kirovskiin/Apatiitiin jäävät ystävät ja sukulaiset	1	2	3	4	5
7. Tottumus asua Kirovskissa/Apatiitissa	1	2	3	4	5
8. Luonnonolosuhteiden tuntemus	1	2	3	4	5
9. Vaikeus tottua uusiin olosuhteisiin	1	2	3	4	5
10. Kysymykset, jotka ovat sidoksissa kansalaisuuteen ja kansallisuuteen	1	2	3	4	5
11. Kysymykset, jotka ovat sidoksissa kulttuuriin ja uskontoon	1	2	3	4	5
12. Uuden asuinpaikan tuntemattomuus	1	2	3	4	5
13. Liikenne ja liikenneyhteyksien ongelmat muuttamisen yhteydessä	1	2	3	4	5
14. Elämisen kalleus muilla alueilla	1	2	3	4	5
15. Rikollisuus muilla alueilla	1	2	3	4	5
16. Kielitaidon puute muutettaessa ulkomaille	1	2	3	4	5

47. Minkä suuruinen taloudellisen tuen tulisi mielestänne olla, jotta muuttaisitte alueen ulkopuolelle?

48. Paljonko maksaa mielestänne kahden huoneen asunto?

- 1. Kirovskissa? (euro) _____
- 2. Apatiitissa? _____
- 3. Pietarissa? _____
- 4. Moskovassa? _____

49. Onko teillä riittävästi varallisuutta, jotta voisitte hankkia asunnon joltakin muulta alueelta (ympyröikää oikea vaihtoehto)?

- 1. Kyllä
- 2. Ei
- 3. En ole miettinyt asiaa

50. Aion asua elämäni loppuun asti Apatiitissa/Kirovskissa (Ympyröikää oikea vaihtoehto)?

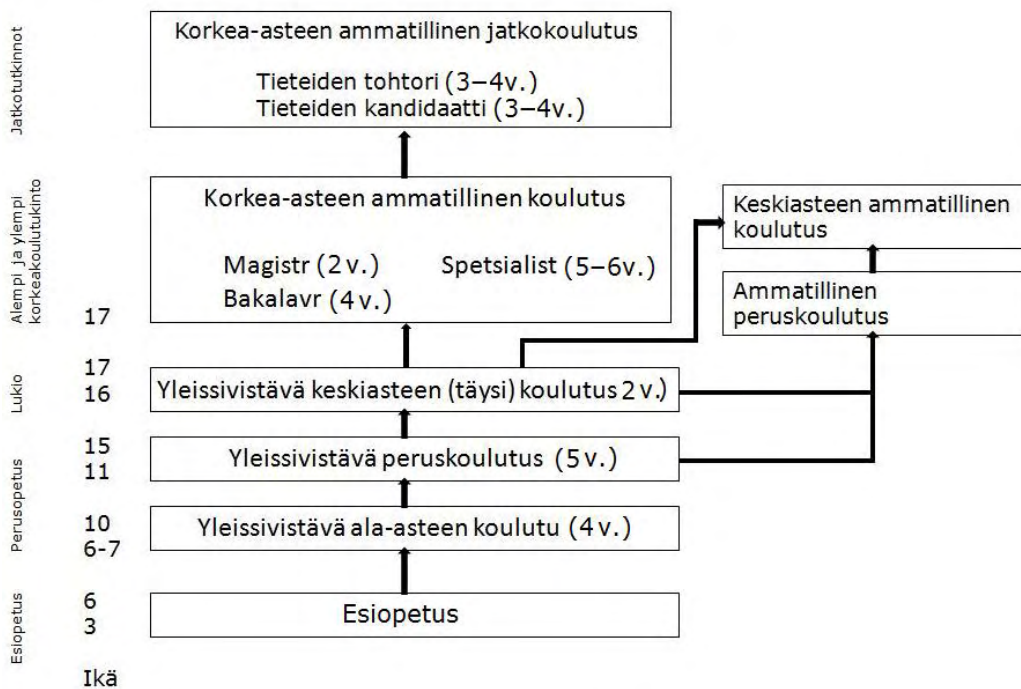
1. Kyllä
2. En osaa sanoa
3. Ei

Jos te vastasitte kielteisesti, niin miksi? _____

51. Lopuksi voitte kirjoittaa mielipiteitänne tästä kyselytutkimuksesta.

KIITOS OSALLISTUMISESTANNE TUTKIMUKSEEN!

Liite 3. Venäjän koulutusjärjestelmä.

(Lähde: Opetushallitus 2006)

Liite 4. Nelidovon ja Kirovskin/Apatiitin alueellinen muotoutuminen ja muuttoliike

Jakso	Determinantit	Muuttoliike	Determinantit	Muuttoliike
	Nelidovo		Kirovsk/Apatiitti	
1900-luvun alkupuoli I. Maailmansota Helmikuun vallankumous 1917	Nelidovon rautatieaseman ja kylän perustaminen, hakkuiden käynnistäminen ja Nelidovon sahalaitoksen perustaminen 1917	Työvoimaa saapuu ratatyömaalle sekä metsätöihin	Rautatien rakentaminen Petroskoista Murmanskiin, Murmanskin sataman perustaminen, Apatiitin aseman rakentaminen (1916), apatiitin ja nefeliinin löytäminen Hibinän tuntureilta	Radan rakentajat: talonpoikia (30 000), tuhansia kiinalaisia työläisiä ja tuhansia sotavankeja (ml. 4000 itävaltalaisista) ratatöihin
1920–1930 -luvut Neuvostoliiton uusi talouspolitiikka (NEP) vuodesta 1921 (koko Neuvostoliiton asuttaminen ja teollistaminen) Elinkeinoraken-teeltaan yksipuolisten yhdyskuntien synty	Nelidovon hallinnollisen alueen perustaminen, puu- ja saha-teollisuuden kasvu ja ensimmäisten yritysten perustaminen	Työvoimaa saapuu hakkuutyömaille, sahoille ja muihin puualan yrityksiin	Kirovskin kaupungin perustaminen 1929, Apatiitti-kombinaatin toiminnan aloittaminen 1929 (Kirovskin kaivos 1929, ANOF-1 1930), Kuolan tiedekeskuksen perustaminen 1930, Beloratsenskin kylän perustaminen (1930, josta tuli Apatiitin kaupunki 1966)	Useita ojnennustyöleirejä (Gulag) (esim. Kirovskissa vuonna 1932 noin 20 000 ihmistä) ja vankileirejä kaupungin rakentamisessa, kaivostöissä, ratatöissä jne. Tiedemiesten ja tutkijoiden sekä vapaaehtoisten työläisten saapuminen alueelle alkaa
1940-luku Toinen Maailmansota ja Kylmän sodan alku	Nelidovon tuhoaminen ja uudelleen rakentaminen	Väestön evakuointi ja paluumuutto, jälleenrakennustöihin työvoimaa	Laitteiden ja koneiden evakuointi Siperiaan, pommien valmistus, Apatiitti-kombinaatin rekonstruointi alkaa 1943.	Väestön siirrot sota-aikana muualle, sodan jälkeen uusien työleirien perustaminen, työläisten muuttoliike tehtaisiin ja kaivoksille vapaaehtoinen muutto alueelle
1950–1960 -luvut Neuvostoliiton eristyneisyys maailmanmarkkinoista Valtion politiikka: luonnonvarojen hyödyntäminen ja koko valtion alueen asuttaminen	Hiilikerrosten paikantaminen ja seitsemän hiilikavoksen avaaminen	Ammattitaitoista työvoimaa kaivoksille (myös Ukrainasta ja Valko-Venäjältä)	Rikastamon (ANOF-2) rakentaminen 1964, uusien kaivoksien käyttöönotto (Yuksporr 1951, Rasvumchorr 1959, Keskinen kaivos 1964), Apatiitin kaupungin ja hallinnollisen alueen perustaminen (1966), uusien yritysten perustaminen, lämpövoimalan rakentaminen (1960), ojennusleirien sulkeminen (1960),	Eri alojen työläisten, suunnittelijoiden ja tutkijoiden muuttoliike alueelle sekä vastavalmistuneiden muuttovelvollisuus Kirovskin tapaisiin yhdyskuntiin

(jatkuu seuraavalla sivulla)

			pohjoisten lisien käyttöönotto työvoiman houkuttelemiseksi	
1970–1980 – luvut Neuvostoliiton vähittäinen heikkeneminen ja hajoaminen 1989	Kaivostoiminnan hiipuminen ja koneenrakennus-sektorin kasvu	Muuttoliike alueelle pysähtyy	Rikastamon (ANOF-3) rakentaminen Titanin kylään (Kirovsk), Itäisen kaivoksen avaaminen (1981), kaivostoiminnan kasvu saavuttaa huippunsa, Kuolan tiedeakatemian kasvu saavuttaa hippunsa (3900 työntekijää), matkailun kehittäminen alkaa	Eri alojen työläisten, tutkijoiden ja vastavalmistuneiden muuttoliike jatkuu
1990-luku Neuvostoliiton jälkeisen kauden sopeutuminen alkaa maailmanmarkkinoille, yritysten yksityistäminen ja kannattamattomien yritysten toiminnan hiljeneminen ja vähittäinen lakkaaminen	Kaivosten sulkeminen (viimeinen 1996), tuotannon hiipuminen alueen yrityksissä, maatalouden väheneminen	Muuttoliike suuntautuu alueelta pois päin, maaseutukylien autioituminen	Apatiitti-kombinaatin yksityistäminen, talousongelmat ja tuotannon lasku, ensimmäisen rikastamon (ANOF-1) sulkeminen, Kuolan tiedeakatemian työntekijämäärän väheneminen n. 50 %	Voimakas poismuutto alueelta
2000-luvun alkupuoli Voimakkaan talouskasvun aika, uuden teknologian käyttöönotto	Puuteollisuuden kasvu, koneenrakennustoiminnan hiipuminen ja kesäkylien syntyminen	Nuorten poismuutto ja työttömyys	Apatiitti-yhtiön kasvu	Poismuutto hidastuu, mutta jatkuu edelleen
Tulevaisuuden näkymät Talouskriisi ja uusi nousukausi	Alueen yritysten laskusuhdanne jatkuu	Nuorten ja eteenpäin pyrkivien työntekijöiden poismuutto jatkuu	Mineraalien ja lannoitteiden maailmanmarkkinahinnat laskevat, alueen yritysten määrä laskee ja työttömyys kasvaa, opiskelijamäärät laskevat, uuden rikastamon (ANOF-4) rakentaminen ja uusien kaivosten avaaminen lähiseudulle tuo uusia työpaikkoja pitkällä aikavälillä	Nuorten ja työikäisten poismuutto alueelta jatkuu, joskin voi kääntyä, jos uudet suunnitelmat toteutuvat

(Lähteet: Luzin et al. 1994; Kravtsova 1995; Bogdanova 2006; Bolyzevskaia & Shurina 2008; Vuorinen 2008; Heleniak 2008a; Synberg 2009)

Liite 5. Venäjän väestönkehitys ja sen komponentit vuosien 1987 ja 2004 välisenä aikana

Ajanjakso	Väestömäärä (tuhat ihmistä)	Vuositainen väestönkasvu ‰	Väestönkasvu (tuhatta ihmistä)	Josta:	
				Luonnollinen väestönkasvu	Muuttoliike
1897–1916	91000		23527	24392	-865
1917–1926	93600	5,9	2600	5100	-2500
1927–1940	111359	32,7	17759	16960	799
1941–1945	97547	-29,3	-13812	-9953	-3859
1946–1950	102945	10,7	5398	6505	-1107
1951–1955	112266	17,5	9321	9160	161
1956–1960	120766	14,7	8500	9515	-1015
1961–1965	127189	10,4	6423	7067	-644
1966–1970*	130563	5,5	3515	4180	-665
1971–1975	134549	6,0	3986	4180	-195
1976–1980	138839	6,6	4338	3730	607
1981–1985	143528	7,0	4807	3939	869
1986–1990	148274	6,5	4746	3644	1102
1991	148515	1,6	241	105	136
1992	148562	0,3	47	-219	266
1993	148356	-1,4	-206	-732	526
1994	148460	0,7	104	-874	978
1995	148292	-1,1	-168	-822	654
1996	148029	-1,8	-263	-777	513
1997	147802	-1,5	-227	-741	514
1998	147539	-1,8	-263	-692	429
1999	146890	-4,4	-649	-919	269
2000	146304	-4,0	-587	-949	362
2001	145649	-4,5	-654	-933	278
2002	144964	-4,7	-689	-917	231
2003	144168	-5,5	-795	-889	93
2004	143474	-4,8	-694	-793	99

*Vuodesta 1966 lähtien pysyvän väestön mukaan

(Lähde: Karachurina 2007: 240)

Liite 6. Uuden aluepolitiikan mukainen aluejako

Pääloukat	Alaluokat	Kuvaus	Venäjäjän subjektit
Kasvukeskukset (10)	1. Maailmantalouden portit (2)	<ul style="list-style-type: none"> - kehittynyt infrastruktuuri - kansainvälisten yritysten houkuttelevuus - federaatiotason hallinnollisten yksiköiden sijainti ja perustaminen 	1. Moskova, Pietari
	2. Muut kasvukeskukset (8)		2. Krasnojarskin aluepiiri, Krasnodarskin aluepiiri, Leningradin oblasti, Moskovan oblasti, Permin oblasti, Baškirian tasavalta, Tatarstanin tasavalta ja Sverdlovskin oblasti.
Tukialueet (24)	1. Raaka-ainealueet (9)	<ul style="list-style-type: none"> - raaka-aineiden tuotanto - ympäristöongelmat ja konfliktit alkuperäisväestön kanssa - vientorientaatio - Riittämätön infrastruktuuri - alueet ovat talouden siirtymävaiheessa 	1. Kemerovon oblasti, Nenetsian autonominen piirikunta, Komin tasavalta, Jakutian (Saha) tasavalta, Sahalinin oblasti, Taimyrin dolgaanien ja nenetsien autonominen piirikunta, Tymenin oblasti, Hanti-Mansian autonominen piirikunta, Jamalin Nenetsian autonominen piirikunta
	2. Vanhat teollisuusalueet (15)	<ul style="list-style-type: none"> - heikko markkinapotentiaali, - ammattitaitoisen työvoiman puute - rakenteelliset ongelmat, yritysten teknologia vanhaa ja vanhentunutta - alhainen elintaso 	2. Belgorodin oblasti, Vologdan oblasti, Vologradin oblasti, Irkutskin oblasti, Lipetskin oblasti, Nižni Novgorodin oblasti, Omskin oblasti, Primorskin aluepiiri, Rostovin oblasti, Samaran oblasti, Tomskin oblasti, Habarovskin aluepiiri, Tšelyabinskin oblasti, Jaroslavl'nin oblasti.
Taantuvat alueet (52)	1. Tausta-alueet (32)	<ul style="list-style-type: none"> - alhainen elintaso - yritysten teknologia vanhentunut, - asema markkinataloudessa määrittelemätön, - ammattitaitoisen työvoiman puute 	Altain aluepiiri, Amurin oblasti, Arkangelin oblasti, Astrahanin oblasti, Vladimirin oblast, Voronezin oblasti, Juutalaisalue, Kaliningradin oblast, Kalugan oblast, Kirovin oblasti, Kostroman oblasti, Kurganin oblasti, Murmanskin oblasti , Novgorodin oblasti, Orenburgin oblasti, Oriolin oblasti, Penzan oblasti, Pihkovan oblasti, Burjatian tasavalta, Marinmaa, Mordovian tasavalta, Rjazanin oblast, Saratovin oblasti, Smolenskin oblasti, Stavropolin oblasti, Tambovin oblasti, Tverin oblasti , Tulan oblasti, (jatkuu seuraavalla sivulla)

			Udmurtia tasavalta, Tšitan oblast, Tšusvassian tasavalta, Tšuktšien autonominen piirikunta
	2. Kriisialueet (20)	<ul style="list-style-type: none"> - korkea työttömyys - sosiaalisia ongelmia - heikko kaupunkirakenne - vähäinen sosiaalis-taloudellinen kehitys 	<p>Aganburjaattien autonominen piirikunta, Bryanskin oblasti, Ivanovon oblasti, Kabardi-Balkarian tasavalta, Kamtšatkan oblasti, Karatšai-Tšerkessian tasavalta, Korjakkien autonominen piirikunta, Kurganin oblasti, Magadanin oblasti, Adygeian tasavalta, Altain tasavalta, Dagestanin tasavalta, Republic Kalmukian tasavalta, Karjalan tasavalta, Pohjois-Ossetia-Alanian tasavalta, Tuvan tasavalta, Hakassien tasavalta, Uljanovskin oblasti, Ust-Ordan burjaattien autonominen piirikunta, Evenkian autonominen piirikunta</p>
Erityisalueet (2)		<ul style="list-style-type: none"> - vähäinen sosiaalinen liikkuvuus - korkea työttömyys, - talouden taantuma - vaikea poliittinen tilanne 	Ingušian tasavalta, Tšetšenian tasavalta

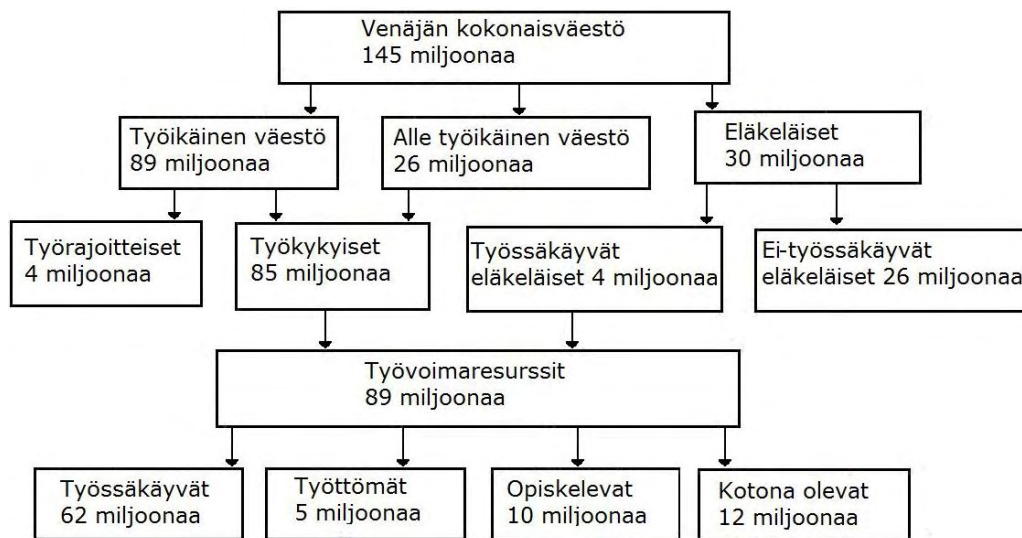
(Lähde: Minregion 2005)

Liite 7. Hallinnollinen ja alueellinen erittely Venäjällä, Luoteis-Venäjän ja Keski-Venäjän federaatiopiireissä sekä väestötiheys (km²) (vuonna 2007)

	Hallinto- piirejä (<i>districts</i>)	Kaupun- keja (<i>cities and towns</i>)	Kaupunki- piirejä (<i>city districts and areas</i>)	Kaupunki- asutus (<i>urban-type settlements</i>)	Maaseutu- hallintokeskus (<i>rural administrations</i>)	Väestö- tiheys (km ²)
Venäjä	1866	1095	329	1348	22944	8,3
Luoteis- Venäjän federaatiopiiri	154	145	36	146	1630	8,0
Karjalan tasavalta	15	13	-	11	128	3,8
Komin tasavalta	12	10	1	29	189	2,3
Arkangelin alue	21	14	9	21	258	2,2
Nenetsian alue	-	1	-	2	17	0,2
Vologdan alue	26	15	-	9	368	8,5
Kaliningradin alue	13	21	5	3	99	62,0
Leningradin alue	17	31	-	32	205	19,5
Murmanskin alue	5	16	3	12	13	5,9
Novgorodin alue	21	10	-	15	178	12,1
Pihkovan alue	24	14	-	14	192	12,9
Pietari	-	1	18	-	-	3267,5
Keski-Venäjän federaatiopiiri	421	307	68	322	5164	57,2
Belgorodin alue	21	10	2	20	335	55,8
Brjanskin alue	27	16	4	24	422	37,8
Vladimirovin alue	16	23	3	9	224	50,2
Voronezin alue	31	15	6	21	471	43,9
Ivanovin alue	21	17	4	14	149	50,7
Kalugan alue	24	19	3	10	328	33,9
Kostromin alue	24	12	-	7	263	11,7
Kurskin alue	28	10	3	22	480	39,0
Lipetskin alue	18	8	4	-	305	48,8
Moskovan alue	38	80	-	70	-	145,1
Orlovin alue	24	7	4	13	223	33,5
Rjazanskin alue	25	12	4	23	464	29,6
Smolenskin alue	25	15	3	12	298	20,0
Tambovin alue	23	8	3	12	309	32,4
Tverin alue	36	23	4	28	318	16,5
Tulan alue	23	20	5	24	351	61,5
Jaroslavin alue	17	11	6	13	224	36,5
Moskova	-	1	10	-	-	9571,6

(Lähde: Rosstat 2008a)

Liite 8. Venäjän kokonaisväestö ja työvoimaresurssit vuoden 2002 väestönlaskennan perusteella

(Lähde: Rosstat 2005a)

Liite 9. Kaupunkiväestön kehitys Neuvostoliiton jälkeisenä aikana

Vuosi	Kaupunkiväestö (1.tammikuuta)	Vuotuinen väestömuutos (1000 ihmistä)				Kokonais- muutos (%)
		kokonais- muutos ¹	luonnollinen väestönkasvu	nettomuutto	alueen statuksen muuttuminen ²	
1990	108736,2	668,9	245,8	349,2	73,9	0,62
1991	109405,1	-47,4	61,9	74,1	-183,4	-0,04
1992	109357,7	-689,3	-186,4	-42,3	-460,6	-0,63
1993	108668,4	-363,6	-553,6	260,4	-70,4	-0,33
1994	108304,8	16,9	-649,8	686,9	-20,2	0,02
1995	108321,7	-11,1	-615,5	606,1	-1,7	-0,01
1996	108310,6	-122,8	-555,1	489,8	-57,5	-0,11
1997	108187,8	-77,0	-514,6	481,3	-43,7	-0,07
1998	108110,8	-57,6	-487,8	397,8	32,4	-0,05
1999	108053,2	-633,7	-653,7	219,6	-199,6	-0,59
2000	107419,5	-347,8	-674,9	365,2	-38,1	-0,32
2001	107071,7	-346,4	-661,1	330,4	-15,7	-0,32
2002	106725,3	-404,1	-634,6	257,5	-27,0	-0,38
2003	106321,2	-502,8	-606,9	127,8	-23,7	-0,47
2004	105818,4	-1099,1	-532,7	127,5	-693,9	-1,04
2005	104719,3	-614,5	-558,9	148,5	-204,1	-0,59
2006	104104,8	-326,4	-456,7	182,6	-52,3	-0,31

¹ Väestönkehityksen kokonaismuutos on luonnollisen väestönkasvun, nettomuuttoliikkeen ja asutuksen statuksen muuttumisen yhteenlaskettu algebrallinen summa

² Väestön määrä johtuu maaseutu-asutuksen statuksen muuttumisesta kaupunkiasutukseksi (ja päinvastoin) viranomaisten päätöksen perusteella

(Lähde: Rosstat 2008a)

Liite 10. Maaseutuväestön kehitys Neuvostoliiton jälkeisenä aikana

Vuosi	Maaseutuväestö (1.tammikuuta)	Vuositainen muutos (1000 ihmistä)				Kokonais- muutos (%)
		kokonais- muutos ¹	luonnollinen väestönkasvu	nettomuutto	alueen statuksen muuttuminen ²	
1990	38928,9	-60,3	87,8	-74,2	-73,9	-0,15
1991	38868,6	288,4	43,0	62,0	183,4	0,74
1992	39157,0	736,3	-32,8	308,5	460,6	1,88
1993	39893,3	157,8	-178,5	265,9	70,4	0,40
1994	40051,1	87,1	-224,2	291,1	20,2	0,22
1995	40138,2	-157,2	-206,5	47,6	1,7	-0,39
1996	39981,0	-140,2	-221,4	23,7	57,5	-0,35
1997	39840,8	-149,5	-226,0	32,8	43,7	-0,38
1998	39691,3	-205,1	-203,7	31,0	-32,4	-0,52
1999	39486,2	-15,6	-265,1	49,9	199,6	-0,04
2000	39470,6	-238,7	-274,2	-2,6	38,1	-0,60
2001	39231,9	-307,9	-271,7	-51,9	15,7	-0,78
2002	38924,0	-281,6	-281,9	-26,7	27,0	-0,72
2003	38642,4	-292,6	-281,6	-34,7	23,7	-0,76
2004	38349,8	405,1	-260,2	-28,6	693,9	1,06
2005	38754,9	-106,2	-287,7	-22,6	204,1	-0,27
2006	38648,7	-206,1	-230,3	-28,1	52,3	-0,53

¹ Väestönkehityksen kokonaismuutos on luonnollisen väestönkasvun, nettomuuttoliikkeen ja asutuksen statuksen muuttumisen yhteenlaskettu algebrallinen summa

² Väestön määrä johtuu maaseutu-asutuksen statuksen muuttumisesta kaupunkiasutukseksi (ja päinvastoin) viranomaisten päätöksen perusteella

(Lähde: Rosstat 2008a)

Liite 11. Väestönkehitys joillakin periferia-alueilla vuosina 1926–2007 sekä muutos (%) ja ennuste vuonna 2025 (1000 ihmistä)

	1926	1939	1959	1970	1979	1989	2002	2005	2007	Muutos (%) 1989– 2007	Ennuste 2025 ¹
Saha Jakutian tasavalta	287	1939	487	667	852	1094	948	951	950	-13,2	979,8
Kamtšatkan alue	19	109	221	288	383	472	359	352	347	-26,5	269,3
Magadanin alue	7	152	189	253	337	392	183	175	169	-56,9	104
Šukotkan alue	13	21	47	193	140	164	54	51	50	-69,5	28,5
Hanti-Mansia	39	93	124	271	571	1282	1433	1469	1488	16,1	1868,1
Jamalin Nenetsia	19	48	62	81	159	495	507	523	539	8,9	660,3
Murmanskin alue	32	291	568	801	978	1165	893	873	857	-26,4	592,2
Permin alue	1734	2085	2991	3015	3008	3091	2824	2770	2731	-11,6	2462,8
Taimyr	7	15	33	39	45	56	40	39	38	-32,1	32,9
Evenkia	5	10	11	13	16	25	18	17	17	-32,0	9,4
Komin tasavalta	226	320	815	967	1110	1251	1019	996	975	-22,1	768,4

¹Rosstat medium scenario

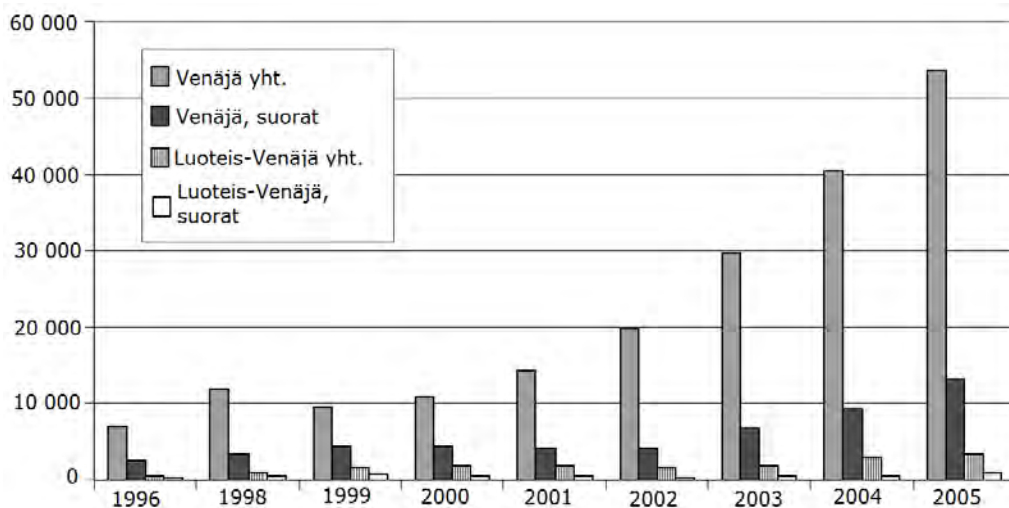
(Lähteet: Rosstat 2005a; 2008a)

Liite 12. Työvoiman määrä työnantajan juridisen muodon mukaan vuosina 1991–2006

	1992	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kokonaistyövoima (1000 ihmistä)	71905	66330	64517	64980	65574	65979	66407	66792	67017
<i>Omistusmuodon mukaan:</i>									
Valtio, kunta	49660	27945	24371	24228	24207	23926	23582	22499	22148
Yksityinen	13887	22750	29776	30986	32546	33142	34414	36178	37145
Julkinen tai uskonnollinen organisaatio (yhdistykset)	583	474	526	523	505	464	441	382	352
sekamuoto	7580	14736	8114	7554	6275	6134	5632	5202	4758
Ulkomainen tai yhteisyritys	195	425	1730	1689	2041	2313	2338	2531	2614
Kokonaistyövoima (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Omistusmuodon mukaan:</i>									
Valtio, kunta	69.1	42.2	37.8	37.3	36.9	36.3	35.5	33.7	33.1
yksityinen	19.3	34.3	46.1	47.7	49.6	50.2	51.8	54.1	55.4
Julkinen tai uskonnollinen organisaatio (yhdistykset)	0.8	0.7	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.5
Sekamuoto	10.5	22.2	12.6	11.6	9.6	9.3	8.5	7.8	7.1
Ulkomainen tai yhteisyritys	0.3	0.6	2.7	2.6	3.1	3.5	3.5	3.8	3.9

(Lähde: Rosstat 2008a)

Liite 13. Ulkomaalaisten investointien määrän kasvu vuosien 1996 ja 2005 välillä Venäjällä ja Luoteis-Venäjällä (milj. USD)

(Lähteet: Rosstat 2005a; Rosstat 2007; Rosstat 2008a)

Liite 14. Tulokertymän jako, menot ja säästöt (%) Venäjällä vuosina 1992, 2000 ja 2006 Venäjällä

	1992	2000	2006
Kokonaistulot	100	100	100
joista:			
yksityisyrittäjyys	8.4	15.4	11.2
palkkatulot ja piilotulot ¹	73.6	62.8	66.4
sosiaaliset tulonsiirrot	14.3	13.8	13.2
omaisuustulot	1.0	6.8	7.2
muut tulot	2.7	1.2	2.0
Menot ja säästöt	100	100	100
joista:			
ruoan, hyödykkeiden hankkiminen ja palveluiden ostaminen	72.9	75.5	70.1
pakolliset menot ja muut maksut	8.1	7.8	11.3
kiinteän omaisuuden hankkiminen	0.1	1.2	2.3
taloudellisen toiminnan ylijäämä, arvonlisä	18.9	15.5	16.3
joista: ulkomaanvaluutan käteisvarat (± valuuttakurssien muutokset)	13.6	2.8	1.8

1) Piilotulot koostuvat palkoista ja korvauksista, jotka saadaan epävirallisesti.

(Lähde: Rosstat 2008f)

Liite 15. Yksipuolisten yhdyskuntien toimialaluokittelu

1. Valaisinteollisuus

Valaisinteollisuudessa on Venäjällä pitkät historialliset juuret alkaen 1900-luvulta liittyen osaltaan tekstiiliteollisuuden kehittymiseen ja verkostoitumiseen. Tyypillisesti valaisinteollisuus kehittyi olemassa olevan asutuksen yhteyteen alueilla, joilla oli myös tekstiiliteollisuutta. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen valaisinteollisuus on ollut suurissa vaikeuksissa johtuen Aasian tuonnin kasvusta. Tyypillinen valaisinteollisuuteen perustuva yksipuolinen yhdyskunta on Tverin alueella sijaitseva Lihoslavlän kaupunki, jonka talous on riippuvainen kahdesta alan yrityksestä.

2. Hiiliteollisuus ja hiilikaivokset

Tyypillisimmillään tällaiset yhdyskunnat sijaitsevat lähellä mineraalivaroja ja kaivoksia. Hiiliteollisuudessa rakennemuutos on ollut voimakasta ja monet kaivokset on suljettu niiden heikon tuottavuuden tai ympäristöongelmien takia, mikä taas on aiheuttanut kaivoksen lähellä olevien kaivoskylien autioitumisen. Tverin alueella sijaitseva Nelidovon kaupunki on käynyt läpi kaivoksien (7 kaivosta) sulkemiseen liittyvän rakennemuutoksen. Kaivosten lisäksi alueella oli mekaanista puuteollisuutta, jonka merkitys kasvoi kaivosten sulkemisen jälkeen määräävänä elinkeinona alueella. Kaupunki on kuitenkin kulkemassa kohti monipuolista elinkeinorakennetta, ja alueellekin on syntynyt mm. muoviteollisuutta. Tänä päivänä Venäjällä noin 140 kaupunkia ja 76 kaupunkityyppistä keskusta, joiden talous perustuu hiiliteollisuuteen. Hiilikaivoksilla ja hiiliteollisuudella on merkittävä rooli paitsi Venäjän taloudessa, myös raskaassa teollisuudessa.

3. Koneenrakennus

Koneenrakennusteollisuutta on usein hallinnollisissa keskuksissa. Tulan alue, Sverdlovskin alue ja Tšeljabinskin alue ovat Venäjän koneenrakennusteollisuuden keskuksia. Näille alueille on tyypillistä, että koneenrakennuksen lisäksi siellä on hiilikaivoksia ja metalliteollisuutta, koska tällöin koko tuotantoketju sijaitsee suhteellisen lähellä toisiaan (alueellisen tuotantokompleksin idea). Tänä päivänä Venäjällä on noin 182 yksipuolista yhdyskuntaa, joiden talous ja tuotanto perustuvat koneenrakennusteollisuuteen. Nämä yritykset ovat usein myös osa sotilaskomplekseja. Koneenrakennusteollisuus on kärsinyt Venäjän rakennemuutoksesta ja vasta parin viime vuoden aikana tuotanto on ollut jälkeä kasvussa. Murmanskin alueella oleva Olenogorsk on tyypillinen koneenrakennuskeskus, ja sen lisäksi alueella on myös merkittävää kaivostoimintaa. Kaupungin lähellä sijaitsee myös Monžegorskin suuri teollisuuskeskus, josta Olenogorskin teollisuus saa osaltaan käyttöönsä myös tarvitsemiaan raaka-aineita.

4. Rautametalliteollisuus

Yhdyskunnat, joiden tuotanto ja talous perustuvat rautametalliteollisuuteen ovat tyypillisesti elinkeinorakenteeltaan yksipuolisia yhdyskuntia. Venäjän keskeisimmät metalliteollisuusyritykset sijaitsevat Uralin alueella. Vaikka raudan tuotantoon perustuvien keskusten koko on usein yli 100 000 asukasta, on Venäjällä myös yli 500 000 asukkaan keskuksia. Tällöin alueen

tuotantotoiminnasta vastaa useampi yritys. Joissakin yrityksissä on jopa yli 10 000 työntekijää. Tänä päivänä Venäjällä on noin 20 rautametalliteollisuuden perustuvaa kaupunkia. Murmanskin alueella on kaksi yhdyskuntaa, joiden talous perustuu rautametalliteollisuuteen. Koutaron kaupungissa (19 900 asukasta⁸⁶) toimii kaksi yritystä, jotka toimivat rautateollisuuden ja kaivosteollisuuden parissa (Kovdorskiy GOK kaivosyhtiö kuuluu EuroChim yritysarjaan ja Kovdorsluda kaivosyhtiö) ja Olenogorskin kaupungissa (23 600 asukasta) toimii yksi alan yritys (Olenogorsk Mining and Ore-Processing Plant, Olkon).

5. *Värimetalliteollisuus, ei-rautametalliteollisuus (alumiini, kupari, titaani, nikkeli, magnesium, sinkki)*

Tällaisen ei-rautametalliteollisuuden sijainti ei ole välttämättä riippuvainen mineraalivarojen sijainnista, vaan kaivostoiminta voi sijaita muuallakin. Tämä koskee erityisesti harvinaisia mineraaleja ja sellaisia metalleja kuten kulta, sinkki ja alumiini. Tästä hyvä esimerkki on Kantalahden alumiinitehdas. Ne yhdyskunnat, jotka sijaitsevat lähellä mineraalivaroja, ovat yleensä kooltaan pieniä tai keskisuuria. Kantalahden kaupungin koko on 38 600 asukasta, eikä sen alueella ole minkäänlaista kaivostoimintaa liittyen alumiiniin. Kantalahdessa toimii vain yksi suuri yritys, Kantalahden alumiinisulattamo (KAZ), jonka omistaa SUAL-yritysritys. Rautio (2004) on tutkimuksessaan analysoinut Nikkelin (kaupunkityyppinen asumiskeskus, 15 600 asukasta) ja Zapolyarnyin (kaupunki, 18 300 asukasta) kaivosyhteisöjä, jotka sijaitsevat Petsamon alueella. Molemmat ovat tyypillisiä elinkeinorakenteeltaan yksipuolisia resurssiperustaisia yhteisöjä, joissa määrävässä asemassa on yksi yritys, Norilsk Nickel. Murmanskin alueella on myös muita resurssiperustaisia yhteisöjä, kuten Montsegorsk (50 100 asukasta) (alumiini, teräs ja rauta), jossa toimii yksi yritys (SeveroNickel Metallurgical Combine) joka myös kuuluu Norilsk Nickelin yritysarjaan. Lisäksi Revdan kaupunkityyppisessä taajamassa (9 800 asukasta) on yksi kaivosyritys, Lovozeron vuoriteollisuus kombinaatti (Lovozerka GOK, entinen Sevredmet), joka tuottaa harvinaisia metalleja.

6. *Öljy ja kaasut*

Tämäntyyppiset yksipuoliset yhdyskunnat ovat edellä mainittuun verrattuna yleensä pienikokoisia ja nuoria yhdyskuntia ja niiden toiminnasta vastaavat kokonaisuutena sellaiset yritykset kuten Lukoil, Jukos, Rosneft, Sibneft tai Gazprom. Monissa tapauksissa väkimäärä on pieni ja komennustyö (Long distance communities, LDC, Flying in/Flying out, FIFO) on tyypillistä. Tähän ryhmään kuuluu tosin joitakin suurempiakin kaupunkeja kuten Novii Urengoi (jota on kutsuttu myös Gazpromin kaupungiksi) (106 200 asukasta). Neuvostoliiton aikana tällaiset yhteisöt olivat käytännössä suljettuja hallinnollisia alueita, mutta moniin niistä matkustaminen oli myös Venäjän kansalaisilta luvanvaraista ja edelleenkin niissä on hyvin rajoitettu rekisteröitymismahdollisuus.

7. *Kemianteollisuus*

Vuosien 1950–1960 aikana Neuvostoliittoon rakennettiin useita kemianteollisuuden tuotantolaitoksia. Tänä päivänä Venäjällä on noin 20 kemianteollisuuden perustuvaa yhdyskuntaa. Kirovskin kaupungissa on tällä hetkellä toiminnassa seitsemän kaivosta, joista louhitaan apatiitti- ja nefeliinimineraaleja kemianteollisuutta ja erityisesti lannoitusteollisuutta varten. Kirovskin kaivoksista saatujen mineraalien rikastamot sijaitsevat Kirovskissa ja Apatiitissa. Näiden mineraalien sivutuotteena saadaan alumiinia, jota tehdään Kantalahdessa. Kemianteollisuudessa taloudellinen ja tuotannollinen tilanne on ollut hyvin hankala vuosien 1996–1998 aikana rakennemuutosprosessin vuoksi. Tämä on vaikuttanut voimakkaasti väestön poismuuttoon alueelta.

8. *Puuteollisuus*

Puuteollisuus on parhaiten kehittynyt Venäjän Euroopan puoleisissa osissa, mutta myös joillakin alueilla Uralilla, Siperiassa ja Kaukoidässä. Venäjällä on tänä päivänä 140 kaupunkia ja 305 kaupunkityyppistä keskusta tai maaseutukeskusta, joiden toiminta perustuu puuteollisuuteen. Suurin osa näistä yhdyskunnista on melko pieniä, ja monopoliasemassa olevat yritykset ovat sahalaiteksia tai toimivat mekaanisen puunkäsittelyn alalla. Joissakin tapauksissa kuten esimerkiksi Karjalan tasavallassa, Sortavalan alueella on ollut kova kilpailu puuvaroista. Sortavalan huonekalutehdas, joka sijaitsee Harlussa, ja suomalais-venäläinen yhteisyritys Ladsen (pääkonttori Pitkärannassa) ovat hyödyntäneet samoja puuresursseja, ja tämän seurauksena huonekalutehtaalla on ollut vaikeuksia saada riittävästi puuta käyttöönsä.

9. *Tieteelliset keskuksien ja tieteelliset tuotannolliset keskuksien (nauzno-proizvodctvenny kompleks NPK)*

Tämän kaltaisia keskuksia perustettiin Neuvostoliitossa vuosien 1930–1980 välisenä aikana. Monet niistä perustettiin Stalinin aikana tutkijoiden ja asiantuntijoiden eräänlaisiksi

---

⁸⁶ 1.1.2006. Lähde: www.b-port.com. Haku 22.2.2007

vankileireiksi ("karsinoiksi" (*saraskina kantora*), kuten niitä silloin kutsuttiin), mutta myöhemmässä vaiheessa tällaisten tiedekeskusten edut huomattiin ja niitä perustettiin enemmän vapaaehtoisuuden pohjalta. Näiden tiedekeskusten pääideana oli löytää uusia mahdollisuuksia ja sovellutuksia materiaalien käyttöön. Hyvin usein näitä tiedekeskuksia perustettiin teollisuuslaitosten läheisyyteen. Tänä päivänä noin 60–70 yhteisöä kuuluu tiedekeskukset-kategoriaan. Apatiitiin kaupungissa sijaitsee Kuolan tiedekeskus, joka perustettiin vuonna 1930 ja tällä hetkellä siellä työskentelee lähes 1 900 henkilöä. Kuolan tiedekeskusta kutsutaankin Akateemiseksi kaupungiksi. Kuolan tiedekeskuksella on neljä painopistealuetta: 1. arktinen luonto, sen tila ja evoluutio, 2. luonnon rationaalinen käyttö ja ekologisesti turvallisen teknologian kehittäminen pohjoisilla alueilla, 3. pohjoisen sosiaalinen ja taloudellinen ympäristö, 4. tiedon saaminen ja kerääminen pohjoisesta strategisena resurssina aluekehityksessä. Kuten Kuolan tiedekeskuksen sijainnista ja tarkoituksestaan käy ilmi, tiedekeskuksella on kiinteä suhde alueen yrityksiin, erityisesti tietenkin Apatiitti-yritykseen. Venäjän lainsäädännön mukaan⁸⁷ joissakin tapauksissa näillä tiedekeskuksilla on kunnan status (munisipalnaia obrozovaniia), eli joskus ne voivat olla kuin kaupunki kaupungissa ilman, että niillä on mitään varsinaista alueellis-hallinnollista statusta. Kuolan tiedekeskus kuuluu tähän kategoriaan. Joskus näillä keskuksilla on suljetun alueen tai kaupungin alueellis-hallinnollinen alueen status (ZATO), mikä johtunee usein keskuksen sotilaallisesta merkityksestä.

10. Muut

On olemassa myös muita erikoistuneita yhdyskuntia, jotka eivät kuulu oikeastaan mihinkään yllä mainittuun kategoriaan. Jotkut niistä ovat suoraan yhtiöiden hallinnon alaisia taajamia tai niillä on jonkin erityinen funktio. Aikaisemmin mainitut komennustyötä (FIFO) varten perustetut yhdyskunnat kuuluvat osaltaan tähän ryhmään. Tähän ryhmään kuuluu kuitenkin myös muitakin yhdyskuntia, kuten rautateiden rakentamisen avuksi rakennettuja rakennusmateriaaleja tekeviä väliaikaisia yhdyskuntia. Tällaisia yhteisöjä on myös muiden kaukana sijaitsevien rakennus- jne. projektien yhteydessä ja niiden tehtävänä on auttaa muita alueen yhdyskuntia. Tällaiset syrjäiset siirtokunnat olivat hyvin tavallisia Neuvostoliiton aikana, jolloin monia vankileirejä (gulag-leirejä) sijoitettiin syrjäseuduille. Jotkut Neuvostoliiton aikaiset vankileirit sijaitsivat esimerkiksi Karjalan tasavallassa sellaisissa kaupungeissa kuten Segeza ja Nadvoitsy. Nykyään nämä vankileirit toimivat vankisiirtokuntina (eräs Venäjän vankilamuoto), ja vankityövoimaa käytetään paikallisissa yrityksissä apuna. Tämä liittyy Venäjän lainsäädännön mukaiseen vankien työvelvollisuuteen⁸⁸. Segezan-Nadvoitsyn alueella on nykyään neljä vankisiirtokuntaa, Murmanskissa kuusi, kaksi Murmassissa ja Murmanskissa, Olenogorskissa, Zelenoborsksissa ja Revdassa yksi kussakin. Kaikkiaan Venäjällä on 765 vankisiirtokuntaa (perinteiset pääosin kaupungeissa olevat vankilat poislukien) ja noin 700 000 vankia. Kaikkiaan erityyppisissä vankeinhoitolaitoksissa on yhteensä 900 000 vankia⁸⁹.

(Lähteet: Tykkyläinen 1994; Vuorinen 1995; 2005; Lappo & Poljan 1999; Lappo 2002; Treivish 2002; Kuznetsova & Ljubovnyi 2004; GD Associates 2004; Rautio 2004; Kazarina et al. 2005; Blohin 2005; Rosstat 2005a; 2008a)

---

⁸⁷ Katso säädökset: *Federalnyi zakon: O statuse naukograda Rossiiskoi Federatzii, No. 70-F3/99* sekä *zakon pravitelstvo RF: Ob utverzhenii kriteriev pricvoeniia munizipalnomu obrazovaniuu statusa naukograda i Poriadka rassmotreniia predlozhenii o prosvoeniia munisipalnomu obrasovaniuu statusa naukorada i prekrashchenii takogo statusa, No 1072/99*. Osoitteessa: <http://www.council.gov.ru/>

⁸⁸ Katso laki rikoslain toimeenpanosta ja rangaistusten suorittamisesta: *Ugolovno-Ispolnitelnyi Kodeks Rossiiskoi Federatsii (po sostaianiiu na 15.8.2005)*

⁸⁹ Lisätietoa: <http://www.fsin.su/>

Liite 16. Pääkomponenttianalyysin korrelaatiomatriisi (Nelidovo)¹

		Korrelaatiomatriisi Nelidovo																		
		1	2	3	3	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Korrelaatio	1	1,00	,253	,007	,058	,384	,016	,168	-,065	,019	,014	,003	,028	-,116	-,094	-,050	-,120	,033	,131	,160
	2	,253	1,00	,147	,207	,168	,137	,171	,000	,130	,213	,166	,072	,105	,157	,046	,041	,110	,070	,038
	3	,007	,147	1,00	,201	,015	,181	,111	,234	,095	,191	,190	,100	,247	,175	,120	,210	,258	-,137	-,029
	4	,058	,207	,201	1,00	,090	,085	,095	,104	,118	,143	,172	,073	,154	,173	,126	,189	,216	,120	,132
	5	,384	,168	,015	,090	1,00	-,203	,104	-,032	,058	,096	,063	,099	,004	-,005	,010	,047	,130	,157	,180
	6	,016	,137	,181	,085	-,203	1,00	,087	,107	,078	,076	,154	,106	,207	,205	,164	,064	,115	-,103	-,071
	7	,168	,171	,111	,095	,104	,087	1,00	,186	,103	,122	,187	,107	,088	,076	,007	,040	,149	,070	,055
	8	-,065	,000	,234	,104	-,032	,107	,186	1,00	,226	,258	,336	,177	,214	,184	,125	,196	,296	-,088	-,068
	9	,019	,130	,095	,118	,058	,078	,103	,226	1,00	,319	,287	,250	,173	,212	,109	,167	,224	,082	,002
	10	,014	,213	,191	,143	,096	,076	,122	,258	,319	1,00	,559	,239	,301	,280	,133	,268	,286	-,062	-,043
	11	,003	,166	,190	,172	,063	,154	,187	,336	,287	,559	1,00	,316	,345	,365	,141	,245	,306	-,133	-,040
	12	,028	,072	,100	,073	,099	,106	,107	,177	,250	,239	,316	1,00	,355	,298	,088	,184	,123	,008	,038
	13	-,116	,105	,247	,154	,004	,207	,088	,214	,173	,301	,345	,355	1,00	,522	,202	,233	,191	-,238	-,218
	14	-,094	,157	,175	,173	-,005	,205	,076	,184	,212	,280	,365	,298	,522	1,00	,303	,196	,188	-,208	-,272
	15	-,050	,046	,120	,126	,010	,164	,007	,125	,109	,133	,141	,088	,202	,303	1,00	,125	,129	-,056	-,054
	16	-,120	,041	,210	,189	,047	,064	,040	,196	,167	,268	,245	,184	,233	,196	,125	1,00	,436	,018	-,069
	17	,033	,110	,258	,216	,130	,115	,149	,296	,224	,286	,306	,123	,191	,188	,129	,436	1,00	-,073	-,126
	18	,131	,070	-,137	,120	,157	-,103	,070	-,088	,082	-,062	-,133	,008	-,238	-,208	-,056	,018	-,073	1,00	,674
	19	,160	,038	-,029	,132	,180	-,071	,055	-,068	,002	-,043	-,040	,038	-,218	-,272	-,054	-,069	-,126	,674	1,00
Sig. (1-tailed)	1		,000	,444	,127	,000	,374	,000	,104	,355	,396	,476	,293	,012	,033	,165	,009	,262	,005	,001
	2	,000		,002	,000	,000	,004	,000	,493	,005	,000	,001	,079	,020	,001	,187	,213	,015	,085	,230
	3	,444	,002		,000	,383	,000	,015	,000	,032	,000	,000	,026	,000	,000	,009	,000	,000	,004	,286
	4	,127	,000	,000		,040	,048	,032	,021	,010	,003	,000	,078	,001	,000	,007	,000	,000	,009	,005
	5	,000	,000	,383	,040		,000	,021	,268	,129	,030	,109	,026	,467	,458	,421	,178	,006	,001	,000
	6	,374	,004	,000	,048	,000		,044	,018	,063	,069	,001	,019	,000	,000	,001	,105	,012	,022	,083
	7	,000	,000	,015	,032	,021	,044		,000	,022	,009	,000	,018	,042	,069	,445	,217	,002	,085	,142
	8	,104	,493	,000	,021	,268	,018	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,007	,000	,000	,042	,091
	9	,355	,005	,032	,010	,129	,063	,022	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,017	,001	,000	,054	,484
	10	,396	,000	,000	,003	,030	,069	,009	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,005	,000	,000	,114	,203
	11	,476	,001	,000	,000	,109	,001	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,003	,000	,000	,005	,215
	12	,293	,079	,026	,078	,026	,019	,018	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,042	,000	,008	,435	,228
	13	,012	,020	,000	,001	,467	,000	,042	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	14	,033	,001	,000	,000	,458	,000	,069	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	15	,165	,187	,009	,007	,421	,001	,445	,007	,017	,005	,003	,042	,000	,000		,007	,006	,135	,146
	16	,009	,213	,000	,000	,178	,105	,217	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,007		,000	,363	,090
	17	,262	,015	,000	,000	,006	,012	,002	,000	,000	,000	,000	,008	,000	,000	,006	,000		,077	,007
	18	,005	,085	,004	,009	,001	,022	,085	,042	,054	,114	,005	,435	,000	,000	,135	,363	,077		,000
	19	,001	,230	,286	,005	,000	,083	,142	,091	,484	,203	,215	,228	,000	,000	,146	,090	,007	,000	

¹Matriisissa on käytetty tilanpuutteen vuoksi vain kysymysten numeroita, kysymykset vastaavat kysymyslomakkeen numerointia (liite 2, kysymys 43).

Liite 17. Pääkomponenttianalyysin korrelaatiomatriisi (Kirovsk/Apatiitti)¹

		Korrelaatiomatriisi Kirovsk/Apatiitti																		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Korrelaatio	1	1,00	,164	-,050	,089	,346	-,185	,068	-,031	-,008	-,080	-,094	-,046	-,134	-,119	-,084	-,139	,016	,185	,156
	2	,164	1,00	,126	,365	,136	,131	,092	,145	,116	,064	,096	,026	,010	,041	,057	,132	,041	,025	,054
	3	-,050	,126	1,00	,215	-,022	,154	,197	,136	,065	,165	,162	,117	,257	,207	,091	,179	,069	-,150	-,071
	4	,089	,365	,215	1,00	,205	,121	,067	,111	,069	,098	,122	,041	,023	,027	-,001	,091	,096	,055	,066
	5	,346	,136	-,022	,205	1,00	-,138	,117	,025	,037	-,068	-,075	-,033	-,090	-,086	-,095	-,111	-,037	,131	,068
	6	-,185	,131	,154	,121	-,138	1,00	,069	,163	,081	,194	,210	,090	,215	,226	,107	,182	,107	-,085	-,043
	7	,068	,092	,197	,067	,117	,069	1,00	,218	,045	,088	,084	,078	,091	,129	,001	,106	,132	-,053	-,095
	8	-,031	,145	,136	,111	,025	,163	,218	1,00	,171	,227	,292	,088	,173	,236	,065	,198	,225	-,128	-,131
	9	-,008	,116	,065	,069	,037	,081	,045	,171	1,00	,241	,239	,154	,125	,122	,041	,136	,105	,000	-,026
	10	-,080	,064	,165	,098	-,068	,194	,088	,227	,241	1,00	,535	,190	,190	,250	,119	,191	,161	-,097	-,082
	11	-,094	,096	,162	,122	-,075	,210	,084	,292	,239	,535	1,00	,223	,291	,311	,113	,202	,236	-,080	-,043
	12	-,046	,026	,117	,041	-,033	,090	,078	,088	,154	,190	,223	1,00	,317	,208	,141	,138	,083	,024	,028
	13	-,134	,010	,257	,023	-,090	,215	,091	,173	,125	,190	,291	,317	1,00	,474	,230	,234	,087	-,214	-,181
	14	-,119	,041	,207	,027	-,086	,226	,129	,236	,122	,250	,311	,208	,474	1,00	,267	,300	,136	-,260	-,228
	15	-,084	,057	,091	-,001	-,095	,107	,001	,065	,041	,119	,113	,141	,230	,267	1,00	,207	,047	,157	-,182
	16	-,139	,132	,179	,091	-,111	,182	,106	,198	,136	,191	,202	,138	,234	,300	,207	1,00	,358	,191	-,211
	17	,016	,041	,069	,096	,037	,107	,132	,225	,105	,161	,236	,083	,087	,136	,047	,358	1,00	,024	-,020
	18	,185	,025	-,150	,055	,131	-,085	-,053	,128	,000	,097	,080	,024	,214	-,260	,157	,191	,024	1,00	,599
	19	,156	,054	-,071	,066	,068	,043	,095	-,131	-,026	-,082	,043	,028	-,181	-,228	,182	,211	,020	,599	1,00
Sig. (1-tailed)	1		,000	,068	,004	,000	,000	,022	,180	,406	,009	,002	,087	,000	,000	,006	,000	,318	,000	,000
	2	,000		,000	,000	,000	,000	,003	,000	,000	,027	,002	,215	,386	,112	,043	,000	,112	,225	,053
	3	,068	,000		,000	,253	,000	,000	,000	,027	,000	,000	,000	,000	,000	,003	,000	,019	,000	,017
	4	,004	,000	,000		,000	,000	,022	,000	,020	,002	,000	,111	,248	,206	,486	,003	,002	,051	,024
	5	,000	,000	,253	,000		,000	,000	,229	,135	,021	,013	,164	,003	,005	,002	,000	,134	,000	,021
	6	,000	,000	,000	,000	,000		,020	,000	,008	,000	,000	,004	,000	,000	,001	,000	,001	,006	,100
	7	,022	,003	,000	,022	,000	,020		,000	,088	,004	,006	,010	,003	,000	,487	,001	,000	,058	,002
	8	,180	,000	,000	,000	,229	,000	,000		,000	,000	,000	,004	,000	,000	,025	,000	,000	,000	,000
	9	,406	,000	,027	,020	,135	,008	,088	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,110	,000	,001	,494	,219
	10	,009	,027	,000	,002	,021	,000	,004	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,002	,007
	11	,002	,002	,000	,000	,013	,000	,006	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,008	,099
	12	,087	,215	,000	,111	,164	,004	,010	,004	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,007	,233	,201
	13	,000	,386	,000	,248	,003	,000	,003	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,005	,000	,000
	14	,000	,112	,000	,206	,005	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	15	,006	,043	,003	,486	,002	,001	,487	,025	,110	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,081	,000	,000
	16	,000	,000	,000	,003	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	17	,318	,112	,019	,002	,134	,001	,000	,000	,001	,000	,000	,007	,005	,000	,081	,000		,241	,276
	18	,000	,225	,000	,051	,000	,006	,058	,000	,494	,002	,008	,233	,000	,000	,000	,000	,241		,000
	19	,000	,053	,017	,024	,021	,100	,002	,000	,219	,007	,099	,201	,000	,000	,000	,000	,276	,000	

¹Matriisissa on käytetty tilanpuutteen vuoksi vain kysymysten numeroita, kysymykset vastaavat kysymyslomakkeen numerointia (liite 2, kysymys 43).

Liite 18. Rotatoidut rakennematriisit (Nelidovo ja Kirovsk/Apatiitti) (Venäjän kehitys)

Nelidovo						
A. Rotated Component Matrix ^a	Component					
	1	2	3	4	5	6
11. Väestön väheneminen vaikuttaa negatiivisesti Venäjän talouteen	,705					
12. Ulkomaalaisen työvoiman määrä kasvaa	,651					
10. Venäjän väestön väheneminen uhkaa turvallisuutta	,649					
9. Venäjän talous tulevaisuudessa tulee olla riippumatonta luonnonvarojen viennistä	,591					
8. Venäjän hyvinvointi riippuu sellaisista alueista kuten Nelidovo, ja siksi niiden tulee kehittyä	,471		,387			
18. Venäjä tarvitsee ulkomaalaista työvoimaa (Kiinasta, Intiasta, Europasta) kasvun takia		,888				
19. Venäjä tarvitsee työvoimaa entisistä Neuvostoliiton maista (Armenia, Azerbaidzhan, Moldova)		,877				
17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaistensa paluumuuttoa			,749			
16. Venäjän hallitukset tulee tukea muuttoa Pohjoisesta suotuisimmille ilmastoalueille			,677			
3. Venäjän tulee kehittyä omaa tietään eikä länsimäisten mallien mukaan			,524			
4. Venäjän tulee olla avoimempi yhteiskunta			,454		,389	
1. Vuoden 1992 muutokset Venäjällä olivat positiivinen prosessi				,782		
5. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen elämä Nelidovossa muuttui paremmaksi				,631		-,512
2. Venäjän tulee olla demokraattisempi maa				,625		
14. Jotta ulkomaalaisen työvoiman määrän kasvu vähenisi, täytyy Venäjän lainsäädännön muuttua	,429				,603	
15. Venäjän lainsäädäntö ei voi estää laitonta siirtolaisuutta entisestä Neuvostoliiton maista					,601	
13. Ulkomaalaisen työvoiman määrän kasvu aiheuttaa ongelmia	,463				,509	
6. Neuvostoliiton aikana elämä Nelidovossa oli turvallisempaa kuin nyt						,732
7. Venäjän hallituksen päätehtävä on työskennellä kansalaisten hyvinvoinnin lisäämiseksi				,361	-,315	,403
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. a. Rotation converged in 9 iterations.						

(Jatkuu seuraavalla sivulla)

(Liite 18 alkaa edelliseltä sivulta)

Kirovsk/Apatiitti							
B. Rotated Component Matrix ^a	Component						
	1	2	3	4	5	6	7
13. Ulkomaalaisen työvoiman määrän kasvu aiheuttaa ongelmia	,724						
12. Ulkomaalaisen työvoiman määrä kasvaa	,659						
14. Jotta ulkomaalaisen työvoiman määrän kasvu vähenisi, täytyy Venäjän lainsäädäntö muuttua	,597						
15. Venäjän lainsäädäntö ei voi estää laitonta siirtolaisuutta entisestä Neuvostoliiton maista	,561						
10. Venäjän väestön väheneminen uhkaa turvallisuutta		,753					
11. Väestön väheneminen vaikuttaa negatiivisesti Venäjän talouteen		,738					
9. Venäjän talous tulevaisuudessa tulee olla riippumaton luonnonvarojen viennistä		,624					
8. Venäjän hyvinvointi riippuu sellaisista alueista kuten Kirovsk, ja siksi niiden tulee kehittyä		,420					,375
18. Venäjä tarvitsee työvoimaa entisistä Neuvostoliiton maista (Armenia, Azerbaidzhan, Moldova)			,858				
19. Venäjä tarvitsee ulkomaalaista työvoimaa (Kiinasta, Intiasta, Europasta) kasvun takia			,842				
1. Vuoden 1992 muutokset Venäjällä olivat positiivinen prosessi				,729			
5. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen elämä Kirovskissa muuttui paremmaksi				,710			
6. Neuvostoliiton aikana elämä Kirovskissa oli turvallisempaa kuin nyt				-534			
2. Venäjän tulee olla demokraattisempi maa					,768		
4. Venäjän tulee olla avoimempi yhteiskunta					,767		
17. Venäjän hallituksen tulee tukea kansalaistensa paluumuuttoa						,831	
16. Venäjän hallituksen tulee tukea muuttoa pohjoisesta suotuisimmille ilmastoalueille						,691	
7. Venäjän hallituksen päätehtävä on työskennellä kansalaisten hyvinvoinnin lisäämiseksi							,773
3. Venäjän tulee kehittyä omaa tietään eikä länsimaisten mallien mukaan							,509
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. a. Rotation converged in 8 iterations.							

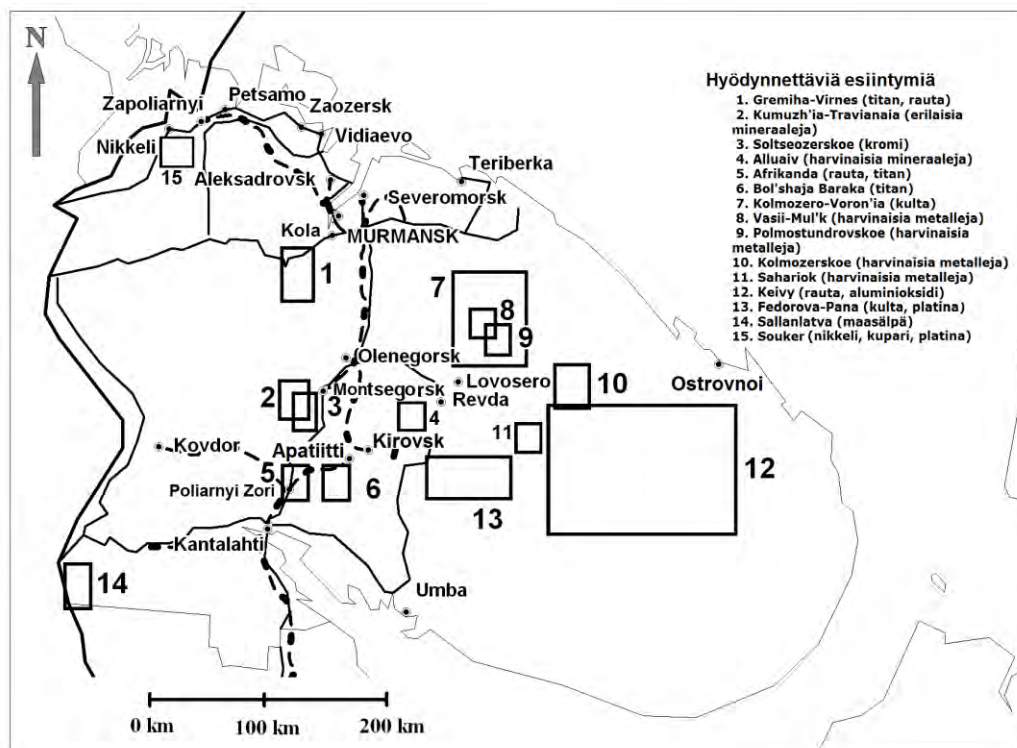
Liite 19. Muuttamisen esteiden ja väliintulevien tekijöiden korrelaatiomatriisit¹ sekä todennäköisyydet sille, että korrelaatiota ei ole (Kirovsk/Apatiitti)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Korrelaatio	1	1,00	,374	,348	,306	,003	,268	,287	,254	,362	,314	,312	,222	,263	,126	,218
	2	,374	1,00	,392	,347	,398	,192	,157	,138	,248	,140	,130	,264	,405	,309	,155
	3	,348	,392	1,00	,597	,153	,192	,232	,203	,245	,294	,292	,259	,304	,189	,222
	4	,306	,347	,597	1,00	,192	,204	,244	,243	,249	,288	,229	,348	,324	,277	,289
	5	,003	,398	,153	,192	1,00	,210	,105	,085	,088	,000	-,030	,179	,209	,415	,175
	6	,268	,192	,192	,204	,210	1,00	,557	,292	,390	,210	,174	,293	,268	,226	,282
	7	,287	,157	,232	,244	,105	,557	1,00	,335	,537	,283	,252	,333	,283	,230	,280
	8	,254	,138	,203	,243	,085	,292	,335	1,00	,395	,312	,310	,299	,193	,184	,314
	9	,362	,248	,245	,249	,088	,390	,537	,395	1,00	,395	,390	,422	,346	,253	,364
	10	,314	,140	,294	,288	,000	,210	,283	,312	,395	1,00	,663	,343	,339	,207	,389
	11	,312	,130	,292	,229	-,030	,174	,252	,310	,390	,663	1,00	,372	,309	,187	,366
	12	,222	,264	,259	,348	,179	,293	,333	,299	,422	,343	,372	1,00	,493	,310	,384
	13	,263	,405	,304	,324	,209	,268	,283	,193	,346	,339	,309	,493	1,00	,395	,327
	14	,126	,309	,189	,277	,415	,226	,230	,184	,253	,207	,187	,310	,395	1,00	,436
	15	,218	,155	,222	,289	,175	,282	,280	,314	,364	,389	,366	,384	,327	,436	1,00
Sig. (1-tailed)	1		,000	,000	,000	,461	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	2	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	3	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	4	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	5	,461	,000	,000	,000		,000	,001	,008	,006	,496	,196	,000	,000	,000	,000
	6	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	7	,000	,000	,000	,000	,001	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	8	,000	,000	,000	,000	,008	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	9	,000	,000	,000	,000	,006	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	10	,000	,000	,000	,000	,496	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	11	,000	,000	,000	,000	,196	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	12	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	13	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	14	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	15	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	

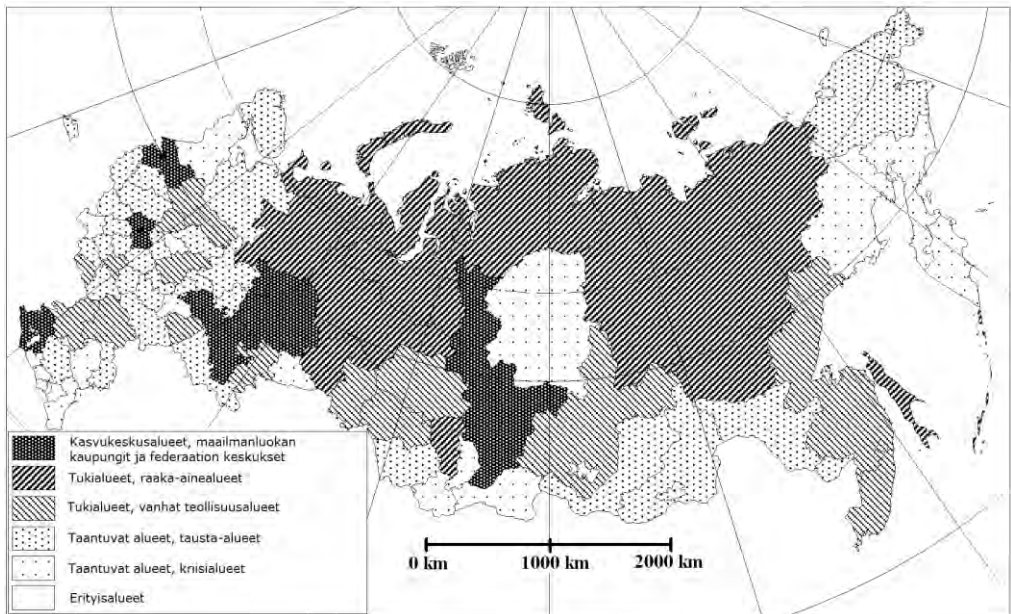
¹Matriisissa on käytetty tilanpuutteen vuoksi vain kysymysten numeroita, kysymykset vastaavat kysymyslomakkeen numerointia (liite 2, kysymys 46).

Karttaliitteet

Kartta 1. Joitakin hyödynnettäviä mineraaliesiintymiä Kuolassa (Lähteet: Luzin et al. 1993; Selin 2005; Kola mining corporation 2007; Natsional'nyi Atlas Rossii 2010)

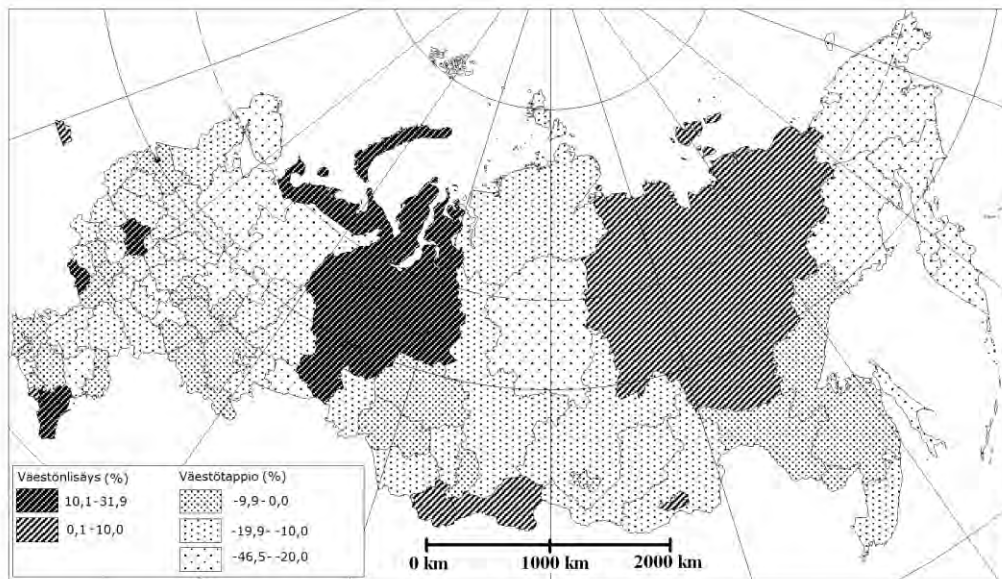

Kartta 2. Venäjän aluekehitysministeriön mukainen aluetypologia (Lähde: Minregion 2005)

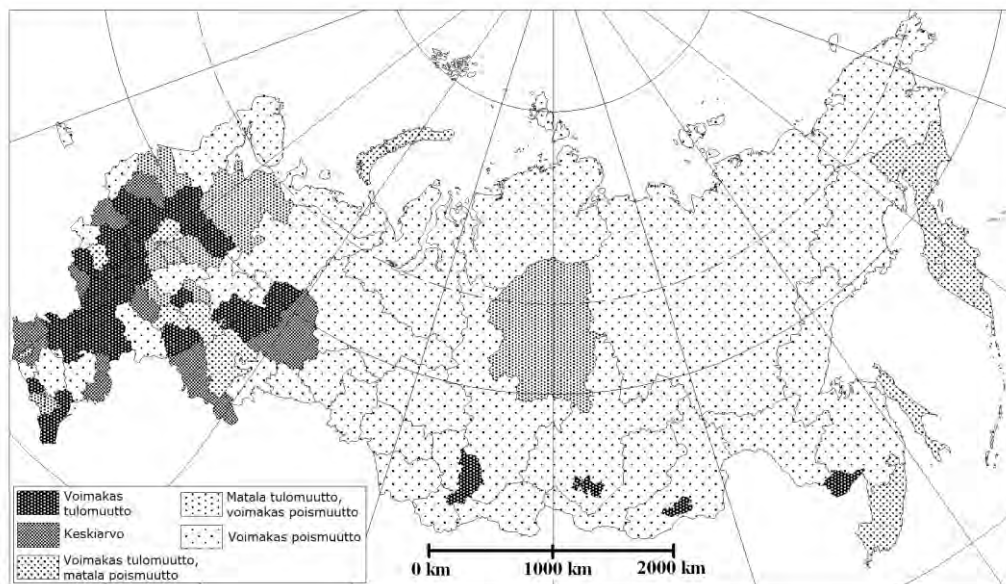

Kartta 3. Pohjoinen Venäjä sekä siihen verrattavat alueet (Lähde: Arctictoday⁹⁰)

⁹⁰ Lähde: <http://arctictoday.ru/forum/>, haku 15.12.2007

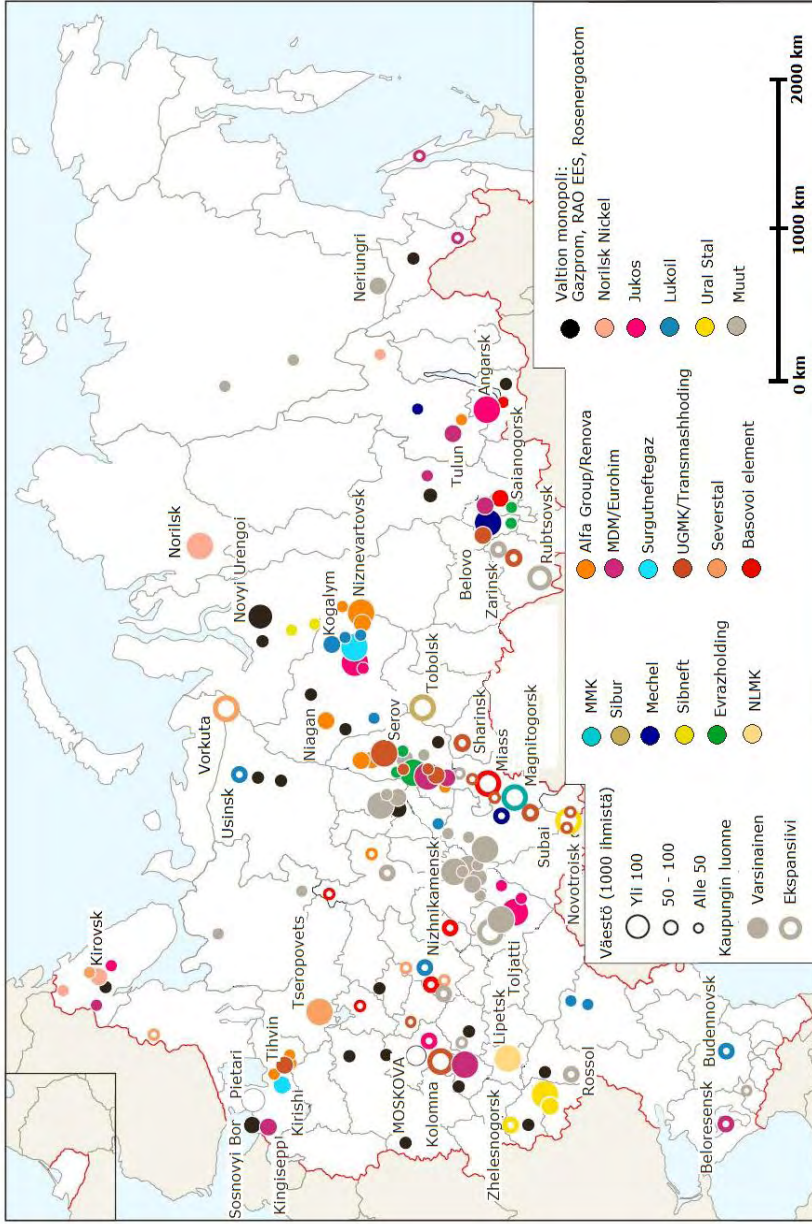
Kartta 4. Arvioitu alueittainen väestönkehitys (%) Venäjällä vuodesta 2006 vuoteen 2026⁹¹ (Lähde: Heleniak 2008a:16)

Kartta 5. Tulomuutto- ja lähtömuuttoalueet (Lähde: Mkrтчian 2005)

⁹¹ Kartta perustuu YK:n väestönkehityksen keskiennusteeseen (Heleniak 2008a).

Kartta 6. Venäjän monokaupungit ja merkittävimmän yritykset¹ (Lähde: Subarevits 2005 muokattuna)

Kartta vuodelta 2005, jonka jälkeen joidenkin yritysten nimet ja omistussuhteet ovat muuttuneet

АННОТАЦИЯ

Настоящая работа обращает внимание на свободные миграции между территориальными общностями в связи с социальными изменениями и основными тенденциями развития, происходящими в России. Исследование анализирует мотивы и планы передвижения населения изучаемых общностей, факторы, приводящие к миграциям на локальном, региональном и национальном (общегосударственном) уровнях в 2000-х годах. Результаты структурных изменений в стране особенно видны в общностях периферийных территорий России, с монофункциональной структурой экономики. Исследование проводилось на примере населения Кировска и Апатитов (Мурманской области) и г. Нелидово (Тверской области), где социально-экономические изменения повседневной жизни людей привели к депопуляции и миграциям в районы больших городов (агломераций).

Работа объединяет два аналитических подхода: системный подход (применен для исследования международной миграции) и многофакторный анализ (рассмотрение локального территориального развития). На базе этих теоретических подходов была разработана многофакторная модель миграций, объясняющая ее причины для различных территорий. С помощью этой модели стало возможным, с учетом различных аспектов, найти наиболее существенные детерминанты миграции. В этой связи особенно важны местные экономические и социальные условия, а в равной мере и реструктуризационные процессы, что вкуче приводит к миграциям через местную пространственную «фильтрацию» населения, основанную на индивидуальных ожиданиях, потребностях и возможностях. Письменный опрос (анкетирование) 1643 человек, включая студентов и другие категории жителей указанных городов, позволил обозначить факторы, влияющие на миграцию. Исследование показывает, что увеличение оттока населения определяется различными причинами, такими, например, как уровень развития территории и условия жизни людей. Эти характеристики различаются по территориальным общностям. Проведенный опрос показал, что многие представители молодежи, как и значительная часть хорошо образованных людей периферийных территорий, хотят уехать и, вероятно, уедут в другие города, преимущественно в крупные центры, агломерации. Неактивная часть населения (пенсионеры), как правило, не может себе позволить мигрировать по экономическим соображениям. Всевозможного рода миграции как наименее значимые меры. Исследование также показывает, что иные программы и административные механизмы рассматриваются респондентами женщины – более активные мигранты, чем мужчины (включая эмиграцию, т.е. выезд за пределы страны). Данная работа является иллюстрацией того, что внутренняя миграция не уменьшилась в процентном отношении; она сохраняется в определенных периферийных регионах и муниципальных образованиях России.

KARI SYNBERG
Muuttoliike
Syrjä-Venäjällä

*Tapaustutkimus Kirovskista,
Apatiitista ja Nelidovosta*

Tutkimus tarkastelee vapaaehtoista muuttoliikettä Venäjällä tapaus- tutkimusalueiden kautta. Tutkittavat alueet ovat Kirovsk ja Apatiitti Murmanskin sekä Nelidovo Tverin alueilla. Tutkimuksessa kysytään, miksi ihmiset ja erityisesti opiskelijat muuttavat sekä miten muuton Syrjä-Venäjältä voi odottaa kehittyvän tulevaisuudessa. Tutkimuksessa osoitetaan, että muuttoliike tulee jatkumaan edelleen ja että muuttoliikkeen taustalla ovat aluekehityksen, kulutuskäyttäytymisen ja elämäntapojen muutokset.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

ISBN 978-952-61-0203-0

ISSN 1798-5749